

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EKONOMETRİ ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

EKONOMİK, KÜLTÜREL VE POLİTİK KÜRESELLEŞME ARASINDAKİ DİNAMİK
İLİŞKİLER: EKONOMETRİK ANALİZ

DOKTORA TEZİ

Can SAĞLAM

EKİM – 2024

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EKONOMETRİ ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

EKONOMİK, KÜLTÜREL VE POLİTİK KÜRESELLEŞME ARASINDAKİ DİNAMİK
İLİŞKİLER: EKONOMETRİK ANALİZ

DOKTORA TEZİ

Can SAĞLAM

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Rahmi YAMAK

EKİM – 2024

TRABZON

ONAY

Can SAĞLAM tarafından hazırlanan “Ekonomik, Kültürel ve Politik Küreselleşme Arasındaki Dinamik İlişkiler: Ekonometrik Analiz” adlı bu Çalışma 31.10.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Ekonometri Anabilim Dalı Doktora Programı’nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı – Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Rahmi YAMAK	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Yakup KÜÇÜKKALE	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Zehra ABDİOĞLU	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Banu TANRIÖVER	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Sinem EYÜBOĞLU	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

Prof. Dr. Haydar AKYAZI
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ – Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Can SAĞLAM

31.10.2024

ÖNSÖZ

Dünya özellikle 1980'li yıllardan sonra ekonomik, kültürel, politik ve teknolojik alanlar başta olmak üzere toplumsal yaşamın hemen her alanını etkisi altına alan değişim ve dönüşüm süreci yaşamaktadır. Şüphesiz bu süreçte üzerinde en çok tartışılan konuların başında küreselleşme kavramı gelmektedir. Küreselleşme tanımlanması oldukça güç ve doğası gereği çok çeşitli boyutları içerisinde barındıran bir kavramdır. Küreselleşme; ekonomi, sosyal hayat, kültürel yapı, politika, hukuk ve sağlık gibi neredeyse toplumsal yaşamın bütün alanlarını etkileyebilecek bir güce sahiptir. Küreselleşmenin sonuçları da denebilecek bu etkiler olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilmektedir. Küreselleşmeyi savunanlar kadar küreselleşme karşıtı olanların da varlığı konuyu daha da tartışmalı bir hâle getirmektedir. Küreselleşme, tanımlanması güç ve çok boyutlu karmaşık bir kavram olması, hayatın hemen her alanını etkisi altına alması ve teorik anlamda oldukça tartışılan bir konu olması nedeniyle oldukça önemli bir konudur.

Küreselleşme doğası gereği başta ekonomik, kültürel ve politik olmak üzere pek çok boyutu içerisinde barındıran bir kavramdır. Küreselleşme sadece ekonomik, kültürel ya da politik olarak değerlendirilmemekte, bu boyutların hepsini içeren bir süreci ifade etmektedir. Hatta küreselleşmenin boyutlarının iç içe geçmiş süreçlerden oluştuğu düşünülmektedir. Küreselleşmeyi çok boyutlu ve boyutlarının karşılıklı etkileşimleriyle birlikte meydana gelen bütüncül ve kapsayıcı bir süreç olarak ele almanın, küreselleşmenin; biçimini, dinamiklerini, etkilerini ve sonuçlarını değerlendirmede çok daha etkili olacağı ifade edilmektedir. Bu nedenlerden ötürü küreselleşmenin boyutlarının tanımlanması ve boyutlar arasındaki ilişkilerin açığa çıkarılması gerekmektedir. Bu bağlamda bu tez çalışmasının amacı küreselleşmenin boyutları olan ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme arasındaki ilişkileri gelir gruplarına ve coğrafi bölgelere göre analiz etmektir.

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinde ve hazırlanmasında bana yol gösteren, doktora eğitimim boyunca, değerli bilgilerini, zamanını ve sabrını hiçbir zaman benden esirgemeyen ve akademik hayatıma yön veren danışmanım Sayın Prof. Dr. Rahmi YAMAK'a sonsuz saygı ve şükranlarımı sunarım. Tez jüri üyeleri Sayın Prof. Dr. Yakup KÜÇÜKKALE'ye, Sayın Prof. Dr. Zehra ABDİOĞLU'na, Sayın Prof. Dr. Banu TANRIÖVER'e ve Sayın Doç. Dr. Sinem EYÜBOĞLU'na yorum ve görüşleri ile teze katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Son olarak, tez yazım sürecinde ve her konuda bana güvenip destek olan eşim Dr. Nurhan SAĞLAM'a ve yaşamım boyunca koşulsuz şartsız yanımda olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ekim, 2024

Can SAĞLAM

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIV
GRAFİKLER LİSTESİ	XV
KISALTMALAR LİSTESİ	XVI
GİRİŞ	1-7

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KÜRESELLEŞME.....	8-86
1.1. Küreselleşmenin Tanımı ve Kavramsallaştırılması.....	8
1.2. Küreselleşmenin Kaynağı ve Küreselleşme Tarihi	22
1.2.1. Küreselleşmenin Kaynağına ve Başlangıcına İlişkin Yaklaşımlar.....	22
1.2.1.1. Bütünleşiklik Yaklaşımı	22
1.2.1.2. Döngüler Yaklaşımı	23
1.2.1.3. Dönemler Yaklaşımı	23
1.2.1.4. Olaylar Yaklaşımı	26
1.2.1.5. Kapsamlı ve Güncel Değişimler Yaklaşımı	27
1.2.2. Küresel Tarih ve Küreselleşme Tarihi Kavramları	27
1.2.3. Tarihsel Süreçte Küreselleşmenin Evreleri	29
1.2.3.1. Modern Öncesi Küreselleşme Evresi (Arkaik Küreselleşme).....	30
1.2.3.2. Erken Modern Küreselleşme Evresi (Proto-Küreselleşme).....	34
1.2.3.3. Modern Küreselleşme Evresi	37
1.2.3.4. Çağdaş Küreselleşme Evresi	41
1.3. Küreselleşme Teorileri	44
1.3.1. Dünya Sistemi Teorisi / Modern Dünya Sistemi.....	44
1.3.2. Küresel Kapitalizm Teorileri.....	47
1.3.3. İmparatorluk Teorisi.....	49
1.3.4. Ağ Toplumu Teorisi	50

1.3.5. Zaman – Mekân Teorileri.....	52
1.3.6. Modernite ve Postmodernite Teorileri	54
1.3.7. Küresel Kültür Teorileri	57
1.4. Küreselleşme Tartışması ve Küreselleşmeye İlişkin Yaklaşımlar	61
1.4.1. Küreselleşmeciler ile Küreselleşme Karşıtları Arasındaki Tartışma.....	61
1.4.2. Küreselleşme Yaklaşımlarının Temel Tartışma Konuları	63
1.4.3. Küreselleşme Yaklaşımları.....	68
1.4.3.1. Küreselleşmeci Yaklaşım	68
1.4.3.2. Küreselleşme Karşıtı Yaklaşım	73
1.4.3.3. Dönüşümcü Yaklaşım	77
1.5. Çağdaş Küreselleşmenin Şekli ve Tipolojisi	80
1.6. Güncel Küreselleşme Tartışması: Tersine Küreselleşme Mi? Yeniden Küreselleşme Mi? ..	84

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI	87-166
2.1. Ekonomik Küreselleşme	88
2.1.1. Çağdaş Küresel Ekonominin Oluşturulması	93
2.1.2. Finansal Küreselleşme.....	98
2.1.3. Ticaretin Küreselleşmesi.....	102
2.1.4. Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar.....	104
2.1.4.1. Uluslararası Para Fonu	104
2.1.4.2. Dünya Bankası	108
2.1.4.3. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması ve Dünya Ticaret Örgütü ..	112
2.1.5. Ulus–Ötesi Şirketler ve Çok Uluslu Şirketler	116
2.1.6. Sekizler Grubu (G–8)	119
2.2. Politik Küreselleşme	123
2.2.1. Ulus–Devlet ve Küreselleşme	124
2.2.2. Küresel Yönetişim.....	128
2.2.3. Küresel Yönetişim Sisteminde Kuruluşlar ve Örgütler	132
2.2.3.1. Hükümetler Arası Kuruluşlar	132
2.2.3.1.1. Birleşmiş Milletler.....	134
2.2.3.1.2. Avrupa Birliği.....	137
2.2.3.2. Sivil Toplum Kuruluşları.....	141
2.2.3.3. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları	145
2.3. Kültürel ve Sosyal Küreselleşme	148
2.4. Küreselleşme Sürecinin İtici Gücü Teknolojik Küreselleşme.....	154
2.5. Küreselleşmenin Boyutları Arasındaki İlişkilere Yönelik Görüşler	159

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KÜRESELLEŞME ENDEKSLERİ, VERİ SETİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM. 167-186

3.1. Küreselleşmenin Ölçülmesi ve Küreselleşme Endeksleri	167
3.1.1. Küreselleşme Endeksleri	168
3.1.2. KOF Küreselleşme Endeksi	171
3.1.2.1. KOF Küreselleşme Endeksinin Boyutları ve Değişkenlerin Seçimi	175
3.2. Veri Seti	180
3.3. Ekonometrik Süreç ve Yöntem	181
3.3.1. Ekonometrik Süreç ve Modeller	181
3.3.2. Ekonometrik Yöntem	182
3.3.2.1. Genişletilmiş Dickey–Fuller (ADF) Birim Kök Testi	182
3.3.2.2. Phillips–Perron (PP) Birim Kök Testi	182
3.3.2.3. Johansen Eşbütünleşme Testi	183
3.3.2.4. ARDL Sınır Testi	184
3.3.2.5. Toda–Yamamoto Nedensellik Testi	186

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR 187-323

4.1. Gelir Grupları İçin Analiz Bulguları	187
4.1.1. Yüksek Gelir Grubu Analiz Bulguları	187
4.1.2. Orta–Üst Gelir Grubu Analiz Bulguları	200
4.1.3. Orta–Alt Gelir Grubu Analiz Bulguları	212
4.1.4. Düşük Gelir Grubu Analiz Bulguları	226
4.2. Coğrafi Bölgeler İçin Analiz Bulguları	238
4.2.1. Avrupa ve Orta Asya Bölgesi Analiz Bulguları	238
4.2.2. Kuzey Amerika Bölgesi Analiz Bulguları	251
4.2.3. Güney Asya Bölgesi Analiz Bulguları	264
4.2.4. Latin Amerika ve Karayip Bölgesi Analiz Bulguları	277
4.2.5. Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi Analiz Bulguları	289
4.2.6. Sahra–Altı Afrika Bölgesi Analiz Bulguları	300
4.2.7. Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi	311

SONUÇ VE ÖNERİLER..... 324-336

KAYNAKÇA 337

ÖZGEÇMİŞ..... 364

ÖZET

Küreselleşme doğası gereği ekonomik, kültürel ve politik boyutları kapsayan çok boyutlu bir kavramdır. Küreselleşme süreci içerisinde barındırdığı bu boyutların adeta iç içe geçmiş karşılıklı etkileşimleriyle şekillenmektedir. Bu nedenle çoğu çalışmada küreselleşmenin boyutlarının tanımlanması ve bu boyutlar arasındaki ilişkilerin açığa çıkarılması gerektiği ve böylece küreselleşme sürecine dair dinamiklerin daha iyi anlaşılabilmesi ifade edilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın araştırma soruları şu şekildedir: “Küreselleşme; ekonomik, kültürel ve politik boyutlarının birlikte etkileşimleri ile meydana gelen bütüncül bir süreci mi ifade etmektedir? Eğer küreselleşmenin boyutları birbirleriyle ilişkili ise bu ilişkilerin yönü ve boyutları nedir? Küreselleşmenin boyutları arasındaki ilişkiler ve küreselleşme sürecinin dinamikleri ülkelerin gelir düzeylerine ve coğrafi bölgelere göre değişmekte midir?” Araştırma sorularından hareketle bu çalışmanın temel amacı ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme arasındaki ilişkileri analiz etmek ve birbirleriyle nasıl bir etkileşim içerisinde olduklarını araştırmaktır.

Çalışma 1980–2020 dönemini kapsamaktadır. Çalışmada dört gelir düzeyi ve yedi coğrafi bölgeden oluşan ülke grupları için analizler gerçekleştirilmiştir. Küreselleşmenin boyutları arasındaki uzun dönemli ilişkiler ARDL ve Johansen eşbütünleşme testleriyle analiz edilmiştir. Uzun dönem katsayı değerleri ARDL ve Johansen yöntemleriyle birlikte FMOLS, DOLS ve CCR eşbütünleşme regresyonları ile tahmin edilmiştir. Küreselleşme değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkileri ise Toda–Yamamoto nedensellik testiyle incelenmiştir.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre küreselleşmenin boyutları arasında uzun dönemli ilişkiler tespit edilmiştir. Böylece küreselleşme sürecinin içerisinde barındırdığı boyutların etkileşimleri sonucunda meydana gelen bütüncül bir süreç olduğu belirlenmiştir. Küreselleşmenin boyutları arasındaki ilişkilerin yönü ve boyutlarının ülkelerin gelir düzeylerine ve coğrafi bölgelere göre farklılaşabileceği gözlemlenmiştir. Ekonomik ve politik küreselleşme süreçlerinin birbirlerini pozitif yönde etkiledikleri saptanmıştır. Benzer bir şekilde çoğu ülke grubunda kültürel ve politik küreselleşmenin birbirleri üzerine etkileri pozitif yönde gerçekleşmiştir. Ekonomik ve kültürel küreselleşme arasındaki etkileşimlerin ülke gruplarına göre ciddi ölçüde farklılaştığı tespit edilmiştir. Genel olarak bulgular politik entegrasyonun küreselleşme süreçlerini teşvik ettiğine, ekonomik ve kültürel entegrasyon süreçlerinin ise politik entegrasyonu desteklediğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Küreselleşmenin Boyutları, Eşbütünleşme Analizi

ABSTRACT

Globalization is a multidimensional concept encompassing economic, cultural and political dimensions. The globalization process is shaped by the intertwined interactions of these dimensions. Therefore, in most studies, it is stated that the dimensions of globalization should be defined and the relationships between these dimensions should be revealed so that the dynamics of the globalization process can be better understood. In this context, the research questions of the study are as follows: “Does globalization represent a holistic process that occurs through the interactions of economic, cultural and political dimensions? If the dimensions of globalization are interrelated, what are the directions and dimensions of these relationships? Do the relationships between the dimensions of globalization and the dynamics of the globalization process change according to the income levels of countries and geographical regions?” Based on the research questions, the main purpose of this study is to analyze the relationships between economic, cultural and political globalization and to investigate how they interact with each other.

The study covers the period 1980–2020. In the study, analyses were conducted for country groups consisting of four income levels and seven geographical regions. Long-term relationships between the dimensions of globalization were analyzed with ARDL and Johansen cointegration tests. Long-term coefficient values were estimated using FMOLS, DOLS, and CCR cointegration regressions and ARDL and Johansen methods. Causality relationships between globalization variables were examined with the Toda–Yamamoto causality test.

According to the findings obtained from the study, long-term relationships were determined between the dimensions of globalization. Thus, it was determined that the globalization process is a holistic process that occurs as a result of the interactions of the dimensions it contains. It was observed that the direction and dimensions of the relationships between the dimensions of globalization may differ according to the income levels of countries and geographical regions. It was determined that economic and political globalization processes positive affect each other. Similarly, in most country groups, the effects of cultural and political globalization on each other were positive. It was determined that the interactions between economic and cultural globalization differed significantly according to country groups. In general, the findings indicate that political integration promotes globalization processes, while economic and cultural integration processes support political integration.

Keywords: Globalization, Dimensions of Globalization, Cointegration Analysis

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Küreselleşmeciler ile Şüpheliçiler Arasındaki Küreselleşme Tartışmasının Özeti	63
2	Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması: Üçlü Yaklaşım	80
3	Küreselleşme Endeksleri ve Temel Özellikleri	170
4	KOF Küreselleşme Endeksinin Yapısı ve Ağırlıklandırılması	179
5	Değişkenlere İlişkin Kısaltmalar ve Tanımlamalar	180
6	Yüksek Gelir Grubu İçin Birim Kök Test Bulguları	188
7	Yüksek Gelir Grubu İçin Tanıtıcı İstatistikler	189
8	Yüksek Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1	191
9	Yüksek Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2	192
10	Yüksek Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3	193
11	Yüksek Gelir Grubu İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi	194
12	Yüksek Gelir Grubu İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları	196
13	Yüksek Gelir Grubu İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri ...	197
14	Yüksek Gelir Grubu İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet	199
15	Yüksek Gelir Grubu İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları	200
16	Orta–Üst Gelir Grubu İçin Birim Kök Test Bulguları	201
17	Orta–Üst Gelir Grubu İçin Tanıtıcı İstatistikler	202
18	Orta–Üst Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1	203
19	Orta–Üst Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2	204
20	Orta–Üst Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3	205
21	Orta–Üst Gelir Grubu İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi	206
22	Orta–Üst Gelir Grubu İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları	208
23	Orta–Üst Gelir Grubu İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri .	210
24	Orta–Üst Gelir Grubu İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet	211
25	Orta–Üst Gelir Grubu İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları	212
26	Orta–Alt Gelir Grubu İçin Birim Kök Test Bulguları	213
27	Orta–Alt Gelir Grubu İçin Tanıtıcı İstatistikler	214
28	Orta–Alt Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1	216
29	Orta–Alt Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2	217
30	Orta–Alt Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3	218
31	Orta–Alt Gelir Grubu İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi	219

32	Orta–Alt Gelir Grubu İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları	221
33	Orta–Alt Gelir Grubu İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri .	223
34	Orta–Alt Gelir Grubu İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet	224
35	Orta–Alt Gelir Grubu İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları	225
36	Düşük Gelir Grubu İçin Birim Kök Test Bulguları.....	226
37	Düşük Gelir Grubu İçin Tanıtıcı İstatistikler	227
38	Düşük Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1.....	229
39	Düşük Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2.....	230
40	Düşük Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3.....	231
41	Düşük Gelir Grubu İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi	232
42	Düşük Gelir Grubu İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları.....	233
43	Düşük Gelir Grubu İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri	235
44	Düşük Gelir Grubu İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet	237
45	Düşük Gelir Grubu İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları.....	237
46	Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Birim Kök Test Bulguları	239
47	Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Tanıtıcı İstatistikler	240
48	Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1	242
49	Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2	243
50	Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3	244
51	Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi	245
52	Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Johansen Koentegrasyon Test Bulguları.....	246
53	Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri	248
54	Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet.....	250
55	Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları	250
56	Kuzey Amerika Bölgesi İçin Birim Kök Test Bulguları.....	252
57	Kuzey Amerika Bölgesi İçin Tanıtıcı İstatistikler.....	253
58	Kuzey Amerika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1	255
59	Kuzey Amerika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2	256
60	Kuzey Amerika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3.....	257
61	Kuzey Amerika Bölgesi İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi.....	258
62	Kuzey Amerika Bölgesi İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları	259
63	Kuzey Amerika Bölgesi İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri	261
64	Kuzey Amerika Bölgesi İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet	263
65	Kuzey Amerika Bölgesi İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları	263
66	Güney Asya Bölgesi İçin Birim Kök Test Bulguları.....	265
67	Güney Asya Bölgesi İçin Tanıtıcı İstatistikler	266
68	Güney Asya Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1.....	267
69	Güney Asya Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2.....	269
70	Güney Asya Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3.....	270

71	Güney Asya Bölgesi İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi	271
72	Güney Asya Bölgesi İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları.....	272
73	Güney Asya Bölgesi İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri ...	274
74	Güney Asya Bölgesi İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet.....	275
75	Güney Asya Bölgesi İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları.....	276
76	Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Birim Kök Test Bulguları	277
77	Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Tanıtıcı İstatistikler	278
78	Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1	280
79	Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2	281
80	Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3	282
81	Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi	283
82	Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları.....	284
83	Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri	286
84	Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet.....	287
85	Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları..	288
86	Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Birim Kök Test Bulguları.....	289
87	Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Tanıtıcı İstatistikler.....	290
88	Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1.....	291
89	Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2.....	292
90	Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3.....	293
91	Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi	294
92	Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları	295
93	Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri	297
94	Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet	298
95	Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları	299
96	Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin Birim Kök Test Bulguları.....	300
97	Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin Tanıtıcı İstatistikler	301
98	Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1.....	303
99	Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2.....	304
100	Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3.....	305
101	Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi	306
102	Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları.....	307
103	Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri ..	308
104	Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet.....	310
105	Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları.....	311
106	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Birim Kök Test Bulguları	312
107	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Tanıtıcı İstatistikler	313

108	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1.....	315
109	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2.....	316
110	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3.....	317
111	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi	318
112	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları.....	319
113	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri	320
114	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet.....	322
115	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları.....	322

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Küreselleşmenin Uzay-Zaman Boyutları-1	81
2	Küreselleşmenin Uzay-Zaman Boyutları-2	81
3	Küreselleşmenin Mantıksal Türleri	82
4	Küreselleşmenin Tipolojisi	83
5	Yüksek Gelir Grubu İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü	200
6	Orta-Üst Gelir Grubu İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü.....	212
7	Orta-Alt Gelir Grubu İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü	225
8	Düşük Gelir Grubu İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü.....	238
9	Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü	251
10	Kuzey Amerika Bölgesi İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü	264
11	Güney Asya Bölgesi İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü.....	276
12	Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü	288
13	Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü.....	299
14	Sahra-Altı Afrika Bölgesi İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü.....	311
15	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü.....	323

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Yüksek Gelir Grubu İçin Küreselleşme Endeksleri	190
2	Orta–Üst Gelir Grubu İçin Küreselleşme Endeksleri	202
3	Orta–Alt Gelir Grubu İçin Küreselleşme Endeksleri	215
4	Düşük Gelir Grubu İçin Küreselleşme Endeksleri	228
5	Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Küreselleşme Endeksleri.....	241
6	Kuzey Amerika Bölgesi İçin Küreselleşme Endeksleri	254
7	Güney Asya Bölgesi İçin Küreselleşme Endeksleri.....	266
8	Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Küreselleşme Endeksleri.....	279
9	Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Küreselleşme Endeksleri	291
10	Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin Küreselleşme Endeksleri	302
11	Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Küreselleşme Endeksleri.....	314

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey–Fuller – Genişletilmiş Dickey–Fuller
AET	: Avrupa Ekonomi Topluluğu
AFB	: Afrika Birliği
AIC	: Akaike Information Critarion – Akaike Bilgi Kriteri
AIDS	: Acquired Immune Deficiency Syndrome –Edinsel Bağışıklık Yetmezliği Sendromu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ARCH	: Autoregressive Conditional Heteroskedasticity – Otoresif Koşullu Değişen Varyans
ARDL	: Autoregressive Distributed Lag – Gecikmesi Dağıtılmış Otoresif Model
AREAER	: The Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions – Döviz Düzenlemeleri ve Döviz Kısıtlamalarına İlişkin Yıllık Raporları
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations – Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
AT	: Avrupa Topluluğu
ATK/FP	: A. T. Kearney/Dış Politika Küreselleşme Endeksi
BCBS	: Basel Committee on Banking Supervision – Basel Bankacılık Denetleme Komitesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BPG	: Breusch–Pagan–Godfrey
CCR	: Canonical Cointegrating Regression – Kanonik Koentegrasyon Regresyonu
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
DOLS	: Dynamic Ordinary Least Square – Dinamik En Küçük Kareler
DPI	: Department of Public Information – Kamuoyu Bilgilendirme Departmanı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
ECB	: European Central Bank – Avrupa Merkez Bankası
EKK	: En Küçük Kareler
EURATOM	: European Atomic Energy Community – Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FMOLS	: Fully Modified Ordinary Least Square – Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler
FPE	: Final Prediction Error – Son Tahmin Hatası
G–20	: Yirmiler Grubu

G-6	: Altılar Grubu
G-7	: Yediler Grubu
G-8	: Sekizler Grubu
GATS	: General Agreement on Trade in Services – Hizmet Ticaretiyle İlgili Anlaşmalar
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade – Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GEF	: Global Environment Facility Trust Fund – Küresel Çevre Fonu
GRO	: Grass Roots Organization – Taban Örgütleri
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HIV	: Human Immunodeficiency Virus – İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü
HQ	: Hannan–Quinn Information Critarion – Hannan–Quinn Bilgi Kriteri
IAIS	: International Association of Insurance Supervisors – Uluslararası Sigorta Denetim Otoriteleri Birliği
IBRD	: International Bank for Reconstruction and Development – Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
IDA	: International Development Association – Uluslararası Kalkınma Ajansı
IFC	: International Finance Corporation – Uluslararası Finans Kurumu
IGO	: International Governmental Organizations – Hükümetler Arası Kuruluşlar
ILO	: International Labour Organization – Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: International Monetary Fund – Uluslararası Para Fonu
INGO	: International Non–Governmental Organizations – Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları
IOSCO	: International Organization of Securities Commissions – Uluslararası Menkul Kıymetler Komisyonları Örgütü
ISCID	: International Centre for Settlement of Investment Disputes – Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi
ITO	: International Trade Organisation – Uluslararası Ticaret Örgütü
JB	: Jarque–Bera
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
MERCOSUR	: Mercado Común del Sur – Güney Amerika Ortak Pazarı
MGI	: Maastricht Globalization Index – Maastricht Küreselleşme Endeksi
MIGA	: The Multilateral Investment Guarantee Agency – Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı
MNC	: Multinational Corporation
NAFTA	: North American Free Trade Agreement–Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: North Atlantic Treaty Organization – Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NGI	: New Globalization Index – Yeni Küreselleşme Endeksi
NGO	: Non–Governmental Organizations – Sivil Toplum Kuruluşları

OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development – Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries – Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PP	: Phillips–Perron
SC	: Schwarz Information Critarion – Schwarz Bilgi Kriteri
SDR	: Special Drawing Rights – Özel Çekme Hakları
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SUR	: Seemingly Unrelated Regressions – Görünürde İlişkisiz Regresyon
SWIFT	: Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication – Dünya Bankalar Arası Finansal Telekomünikasyon Derneği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TNC	: Transnational Corporation
TRIMS	: Agreement on Trade-Related Investment Measures – Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri
TRIPS	: Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights – Fikri Mülkiyet Haklarının Korunmasıyla İlgili Anlaşmalar
UAEA	: International Atomic Energy Agency – Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
UIA	: Union of International Associations – Uluslararası Dernekler Birliği
UK	: United Kingdom – Birleşik Krallık
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund – Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu
UÖŞ	: Ulus–Ötesi Şirketler
USTK	: Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları
VAR	: Vector Autoregression – Vektör Otoregresif
vb.	: ve benzeri
WHO	: World Health Organization – Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Küreselleşme olgusu 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyada giderek daha fazla hissedilmeye başlamış ve 1980'li yıllara gelindiğinde akademik ve toplumsal tartışmaların merkezine yerleşmiştir. Bu dönemden sonra küreselleşme kavramı gerek akademik çevrelerde gerekse de kamuoyunda yoğun bir şekilde ele alınmış ve üzerinde çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir. Küreselleşme kavramının bu kadar yoğun ilgi görmesinin başlıca nedeni, küreselleşmenin tek başına ekonomik bir süreç olmaktan ziyade kültürel, sosyal, politik ve teknolojik birçok süreci içerisinde barındıran karmaşık bir olgu olmasıdır. Küreselleşme çok boyutlu yapısıyla birlikte toplumsal yaşamın neredeyse her alanını doğrudan ve/veya dolaylı olarak etkilemektedir. Bu etkilerin farklı alanlarda nasıl ortaya çıktığı ve olumlu yönde mi yoksa olumsuz yönde mi olduğu çokça tartışılmaktadır. Bu denli geniş çaplı etkilere sebep olmasından dolayı küreselleşme olgusu çeşitli disiplinlerden pek çok araştırmacının ilgi odağı olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Bu durum aynı zamanda küreselleşme kavramının ele alınıp biçimlerinde çeşitliliğe neden olmaktadır.

Küreselleşme süreci devamlı olarak değişim ve dönüşümü içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla küreselleşmenin etkilerinin de zamanla değişebileceği gözden kaçırılmamalıdır. Ayrıca küreselleşme süreci tek tip olmaktan ziyade dünyanın çeşitli bölgelerine ve ülkelerin gelir düzeylerine göre de farklılaşabilmektedir. Hatta bu durum küreselleşmenin boyutlarına dair süreçler için de geçerli olmaktadır. Bütün bunlara ek olarak zamanla küreselleşmenin bazı boyutları küreselleşme süreci açısından çok daha önemli bir konuma gelmektedir. Nitekim 1950'lerden sonra küreselleşmenin itici gücü ekonomik ve politik küreselleşme iken 1980'li yıllardan sonra iletişim ve ulaşım teknolojilerinde meydana gelen çığır açıcı yenilikler ve buluşlarla beraber teknolojik küreselleşme entegrasyon süreçlerinin itici gücü olmuştur. Dolayısıyla küreselleşme süreci ve içerisinde barındırdığı boyutlara dair süreçler çeşitli dönemlerde, coğrafyalarda ve toplumlarda değişkenlik gösterebilmektedir. Bütün bunlar küreselleşme kavramının sürekli olarak değerlendirilmesini bir gereklilik hâline getirmektedir.

Literatürdeki çalışmaların bazıları, küreselleşmenin pek çok boyutundan birine veya birkaçına odaklanmakta ve küreselleşme olgusunu kendi alanlarına dair teorik bakış açılarıyla ele almaktadırlar. Genel olarak bakıldığında küreselleşmeye yönelik geliştirilen teoriler ve yaklaşımlar çok çeşitli perspektiflerden ele alınarak çoğunlukla da araştırmacıların uzmanlık alanlarıyla sınırlı kalmaktadır. Bu durum sonucunda küreselleşmenin boyutlarına dair çeşitli süreçler ayrı ayrı ele alınmakta ve bu süreçlerin farklı dinamikleri çoğunlukla tek başına ortaya konulmaktadır. Bu şekilde

gerçekleştirilen çalışmalar şüphesiz küreselleşmenin farklı boyutlarına dair dinamiklere ve etkileşimlere oldukça önemli açıklamalar getirmektedir. Ancak bu durum küreselleşmenin bütüncül bir şekilde ele alınmasını zorlaştırmaktadır. Hatta olgunun bir veya birkaç boyut çerçevesinde ele alınması ve araştırmacılar arasında küreselleşmeye dair farklı bakış açılarının mevcut olması, küreselleşmeye ilişkin tek bir tanım ve kavramsallaştırma üzerinde uzlaşıya varılmasını neredeyse imkânsız hâle getirmektedir.

Özellikle 1990'lı yılların başlarında küreselleşmeye yönelik tartışmalar çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. “Büyük Küreselleşme Tartışması” olarak da ifade edilen tartışmayla akademisyenler çeşitli küreselleşme yaklaşımları etrafında toplanmışlardır. Bu yaklaşımların her biri küreselleşme kavramına ve sürecine ilişkin çok çeşitli bakış açılarını içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca küreselleşmenin ortaya çıkardığı etkiler ve küreselleşmenin olumlu bir gelişmemi yoksa olumsuz bir gelişmemi olduğu çokça tartışılmış ve hâlâ tartışılmaya devam etmektedir (Ohmae, 1995; Greider, 1998; Weiss, 1998; Held vd., 1999; Giddens, 1999; Hirst ve Thompson, 1999; Friedman, 1999; Held ve McGrew, 2000; Heywood, 2011).

Bazı çalışmalara göre küreselleşmeyle birlikte ulus–devlet büyük ölçüde önemini yitirmiş ve küresel bir sivil toplum ortaya çıkmıştır. Konuya daha radikal yaklaşanlara göre ise küresel çağda ulus–devletlerin küresel ekonomideki etkileri oldukça azalmış ve bunun sonucunda ulus–devletin sonu gelmiştir (Ohmae, 1995; Held vd., 1999; Heywood, 2011). Karşıt görüşü savunanlar ulusal sınırların ve devlet egemenliğinin hâlâ güçlü olduğunu ve küreselleşme süreciyle ulus–devletin ne gücünün zayıfladığını ne de sonunun geldiğini vurgulamaktadırlar (Held ve McGrew, 2000). Bazı araştırmacılar küreselleşmeyle birlikte ekonomik anlamda daha önce eşi benzeri görülmemiş bir entegrasyon sürecine girildiğini düşünmektedirler (Ohmae, 1995; Greider, 1998; Friedman, 1999). Buna karşın diğer bir grup ekonomik entegrasyonun daha önce görülmemiş bir düzeyde olduğu yönündeki iddiaları reddederek, çağdaş küreselleşmeyle birlikte küresel ekonomiye dayalı yeni bir dünya düzeninin ortaya çıkmadığını savunmaktadırlar (Giddens, 1999; Hirst ve Thompson, 1999).

Küreselleşmeyi olumlu bir süreç olarak gören çalışmalarda küreselleşmenin küresel kültür oluşturacağı ve kültürel homojenleşmeyi beraberinde getireceği savunulmaktadır. Ayrıca küreselleşme süreciyle küresel ekonomik eşitsizliklerin de azalacağı belirtilmektedir (Ohmae, 1995; Friedman, 1999). Bu görüşlerin eleştirildiği çalışmalar da mevcuttur. Bu bağlamda küreselleşme sürecinin bütünleşmeden ziyade kültürel heterojenleşmeyi, milliyetçilik akımlarının güçlenmesini ve dünyada ekonomik eşitsizlikleri beraberinde getireceği düşünülmektedir (Weiss, 1998; Hirst ve Thompson, 1999; Held vd. 1999). Ayrıca küreselleşme sürecinin dünyaya eşit bir şekilde yayılmadığı ve sürecin etkilerinin hegemonyacı güçler tarafından eşit olmayan bir şekilde sızdırıldığı vurgulanmaktadır (Abu–Lughod, 1999). Bazı çalışmalarda küreselleşmenin eşitlikçi olmayan yapısından dolayı doğrudan küreselleşme kavramının yaygın kullanımının eleştirildiği ve kavramın evrensel bir olguyu ifade etmediği savunulmaktadır (Hirst, 1997; Waltz, 1999). Bu noktada Afrika,

Asya ve Latin Amerika bölgelerinin çoğunun küreselleşme sürecine tam olarak katılmadıkları ve bu bölgelerin küresel ekonomiye entegrasyon düzeylerinin de oldukça sınırlı olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla küreselleşmenin küresel ölçekte bir süreci temsil etmediği aslında kuzey yarım küreyi kapsadığı düşünülmektedir (Hirst ve Thompson, 1999; Waltz, 1999).

Literatürde yer alan bazı çalışmaların küreselleşme görüşlerinin merkezinde ise dünyayı ve toplumları yeniden şekillendiren ekonomik, kültürel, politik ve teknolojik dönüşümlerin meydana gelmesindeki en önemli itici gücün küreselleşme olduğu fikri yer almaktadır. Bu alanlarda değişim ve dönüşüm süreçleri ortaya çıktıkça, ulusal hükümetlerin gücünün, işlevlerinin ve otoritesinin yeniden oluşturulduğu düşünülmektedir. Böylece küreselleşmeyle birlikte ulus-devletlerin mutlak anlamda zayıflamadığı vurgulanmaktadır. Ayrıca küreselleşmenin ulus-devletlerin ve yerel kültürlerin önemini ortadan kaldırmadığı, aksine onların rollerini ve işlevlerini değiştirdiği savunulmaktadır (Giddens, 1990; Scholte, 1993; Castells, 1996; Graham, 1997; Rosenau, 1997; Held vd., 1999). Ancak küreselleşme yaklaşımlarının çoğu, küreselleşmeyi başta ekonomik, kültürel, sosyal, politik ve teknolojik alanlar olmak üzere toplumsal yapının tüm temel alanlarında kendisini gösteren ve birbirleriyle ilişkili süreçler dizisi olarak ele alarak yaklaşımlarının temellerini oluşturmaktadır (Giddens, 1990; Ohmae, 1995; Castells, 1996; Rodrik, 1997; Friedman, 1999; Held vd., 1999; Held ve McGrew, 2000).

Küreselleşmeye yönelik farklı yaklaşımlar olduğu kadar çok farklı tanımlamaların ve kavramsallaştırmaların olduğu da dikkat çekmektedir. Küreselleşmenin çok boyutlu bir yapıya ve bu boyutların her birinin kendine özgü dinamiklere sahip olması, küreselleşme teorisyenlerinin konuya dair farklı bakış açıları ve yaklaşımlarının bulunması ve küreselleşmenin sürekli olarak değişim ve dönüşümü içerisinde barındırması gibi nedenler, sadece kavramın tanımlanmasını karmaşık hâle getirmemekte aynı zamanda olgunun kavramsal olarak anlaşılmasını da oldukça güçleştirmektedir. Küreselleşme tanımlanması ve kavramsallaştırılması konusunda çok sayıda çalışmanın olduğu ve küreselleşmenin ekonomik boyutu (Harvey, 1989; Dicken, 1992; Oman, 1994; Friedman, 1999; Adda, 2002; Stiglitz, 2002; Bhagwati, 2004), politik boyutu (Cox, 1994; Beck, 2000; Cerny, 2010) ve sosyo-kültürel boyutu (Mann 1993; Hannerz, 2001; Yeung, 2002; Lee, 2003) başta olmak üzere belirli bir boyutunun ele alınarak veya temel boyutların birlikte ele alınarak tanımlamaların ve kavramsallaştırmaların yapıldığı dikkat çekmektedir (Robertson, 1992; Held, 1995; Appadurai, 1996; Tomlinson, 1999; Hopkins, 2002; Steger, 2003; McGrew, 2008; Modelski, 2009; Howard-Hassman, 2010; Ritzer, 2010).

Küreselleşme kavramı genellikle karmaşık bağlantılılık terimiyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca bu bağlantıların toplumsal yapının hemen her alanında olduğu ifade edilmektedir. Buna ek olarak küreselleşmenin sadece ekonomik bir süreç olmadığı, aynı zamanda sosyal, kültürel, politik ve teknolojik süreçleri de kapsadığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu boyutlardan yalnızca birine

odaklanmak, küreselleşen süreçlerin karmaşık ve çok boyutlu karakterini gözden kaçırmaktadır (Abu-Lughod, 1999; Tomlinson, 1999; Steger, 2003; Ritzer, 2010).

Küreselleşme sürecine ilişkin kavramsallaştırmaların bazılarında küreselleşmenin çok boyutlu doğasına ve bu boyutların karşılıklı etkileşimleri sonucunda küreselleşme sürecinin ortaya çıktığına dikkat çekilmektedir. Appadurai (1996), küreselleşmenin birden çok boyutunu ele alarak çeşitli küresel akışlar tanımlamaktadır. Bu boyutlar; etnik boyut (etno-akışlar), teknolojik boyut (tekno-akışlar), finansal boyut (finansal-akışlar), medya boyutu (medya-akışlar) ve ideolojik boyuttur (ideo-akışlar). Appadurai (1996)'ye göre küreselleşme, bu boyutlar arasındaki çakışma ve ayrışma noktalarında yani boyutlar arasındaki ilişkiler sonucunda meydana gelmektedir. Robertson (1992) küreselleşme sürecine dair küresel alanı oluşturan çeşitli bileşenler tanımlamaktadır. Bu bileşenler; ulus toplumlar (ulus-devletler), toplumların dünya sistemi, insanlık ve bireylerdir. Bu bileşenlerin karşılıklı ilişkileriyle birlikte toplumsallık, uluslararasılaşma, bireyselleşme ve genelleşme süreçleri açığa çıkarılmaktadır. Robertson (1992)'a göre küreselleşme bu bileşenlerin etkileşimleri sonucu ortaya çıkan bir süreci ifade etmektedir. Modelski (2009) küreselleşmeyi dört boyutuyla ele almaktadır. Bu boyutlar; ekonomik küreselleşme, dünya görüşünün oluşturulması, demokratikleşme ve politik küreselleşmedir. Modelski (2009)'ye göre küreselleşmenin bu boyutlarından birinde yaşanan değişiklik, diğer boyutlarda değişikliklere neden olmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmaların her biri küreselleşmeyi, boyutlarının karşılıklı etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan bütüncül bir süreç olarak ele almaktadır.

Küreselleşmenin boyutları arasındaki sınırların sabit olmadığı, aksine bu boyutların birbiriyle bağlantılı, ilişkili ve birlikte birbirlerini çeşitli şekillerde etkilemekte oldukları savunulmaktadır. Bu noktada teknolojik gelişmelerin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik süreçlerin bütüncül bir parçası olmasından dolayı bu ilişkilere aracılık ettiği ve hızlandırdığı düşünülmektedir. Kavrama ilişkin çok boyutlu ve çoğulcu yaklaşım, küreselleşmenin birçok boyutunun aynı anda ve farklı süreçlerle karşılıklı etkileşim hâlinde ortaya çıkan bütüncül ve kapsayıcı bir süreç olarak algılanmasını sağlamaktadır (Rennen ve Martens, 2003). Küreselleşmeyi çok boyutlu ve birçok boyutuyla birlikte meydana gelen bir süreç olarak ele almak, küreselleşmenin biçimini, dinamiklerini, etkilerini ve sonuçlarını değerlendirmede daha etkili olduğu düşünülmektedir (Appadurai, 1990; 1996; Giddens, 1990; Rosenau, 1990; 1997; Axford, 1995; Held, 1995; Albrow, 1996; Held vd., 1999; Mittelman, 2000; Hopkins, 2002; Steger, 2003; Scholte, 2005; Ritzer, 2010).

Küreselleşmenin tanımı ve kavramsallaştırılması, küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar, küreselleşmenin etkileri ve küreselleşme teorileri gibi konularda akademisyenler arasında pek çok anlaşmazlıkların olduğu dikkat çekmektedir. Ancak kavram üzerine çalışan akademisyenlerin çoğu, küreselleşmenin pek çok farklı boyutu içerisinde barındırması, bu boyutlarıyla birlikte toplumsal hayatın hemen her alanını etkilemesi ve küreselleşmenin boyutlarının birbirleriyle ilişkili olması gibi konularda aynı görüşleri paylaşmaktadırlar (Ritzer, 2007; Robinson, 2007). Küreselleşmeyi

toplumsal yaşamın ekonomik, kültürel, politik ve teknolojik alanlarında eş zamanlı ve birbirleriyle ilişkili olarak işleyen bir olgu olarak kabul eden çok boyutlu ve karmaşık kavramsallaştırmalar yaygın olarak kabul görmektedir (Robertson, 1992; Appadurai, 1996; Tomlinson, 1999; Modelski, 2009). Hatta küreselleşmenin boyutlarının iç içe geçmiş süreçlerden oluştuğu düşünülmektedir (Held, 1999). Ayrıca literatürde küreselleşmenin sadece kapitalizme veya piyasa genişlemesine indirgenmiş tek nedenli açıklamaları çokça eleştirilmektedir. Bu doğrultuda küreselleşmenin, bütün boyutlarını kapsayacak şekilde çok sayıda nedenin veya itici gücün kendi aralarındaki karmaşık ilişkileri sonucu ortaya çıktığını vurgulayan ve küreselleşmeye daha kapsamlı açıklamalar getiren çok sayıda çalışma mevcuttur (Giddens, 1990; Rosenau, 1990; 1997; Axford, 1995; Held, 1995; Albrow, 1996; Appadurai, 1996; Held vd., 1999; Mittelman, 2000; Hopkins, 2002; Steger, 2003; Scholte, 2005; Ritzer, 2010). Dolayısıyla bu tez çalışmasında küreselleşmenin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu ve küreselleşme sürecinin bu boyutların karşılıklı etkileşimleri sonucunda meydana gelen bütüncül bir süreci temsil ettiği temel alınmaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği üzere küreselleşme doğası gereği temelde ekonomik, kültürel ve politik boyutları kapsayan çok boyutlu bir kavramdır. Küreselleşme sadece ekonomik, kültürel ya da politik olarak değerlendirilmemekte, bu boyutların hepsini içeren bir süreci ifade etmektedir. Küreselleşme içerisinde barındırdığı bu boyutların karşılıklı etkileşimleriyle şekillenmektedir. Bu açıdan küreselleşmenin farklı boyutlarının birbirlerini etkilemekte oldukları çokça ifade edilmektedir. Bütün bunların yanı sıra küreselleşmenin genel kavramlarla çokça tartışıldığı da dikkat çekmektedir. Böylesi tartışmalar çeşitli boyutları içerisinde barındıran bir olgu olarak küreselleşmeyi çokta anlaşılır kılmamaktadır (Hoffman, 2002). Bu nedenle literatürde küreselleşmenin boyutlarının tanımlanması ve bu boyutlar arasındaki ilişkilerin açığa çıkarılması gerektiğine dikkat çekilmektedir (Hoffman, 2002; Ritzer, 2010). Küreselleşme literatürü incelendiğinde konuyla ilgili teorik tartışmalar ve çıkarımlar bulunsa da ampirik olarak doğrudan küreselleşmenin boyutları arasındaki ilişkileri konu alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamış eğer varsa da bu konuda ampirik literatürün oldukça sınırlı olduğu düşünülmüştür. Bu durum literatürde ciddi bir boşluk yaratmaktadır. Dolayısıyla bu tez çalışmasında literatürde ortaya çıkan bu boşluk giderilmeye çalışılmaktadır. Çalışmanın amacı şu üç soru etrafında şekillenmektedir:

- 1) Küreselleşme; ekonomik, kültürel ve politik boyutlarının birlikte etkileşimleri ile meydana gelen bütüncül bir süreci mi ifade etmektedir?
- 2) Ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme arasında kısa ve uzun dönemli ilişkiler mevcut ise bu ilişkilerin yönü ve boyutları nedir?
- 3) Ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme arasındaki ilişkiler ve küreselleşme sürecinin dinamikleri ülkelerin gelir düzeylerine ve coğrafi bölgelere göre değişmekte midir?

Bu tez çalışmasının amacı küreselleşmenin boyutlarını oluşturan ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkileri gelir gruplarına ve coğrafi bölgelere göre

analiz etmektir. Küreselleşmenin boyutlarına ilişkin endeksler KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsü'nden temin edilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın ampirik analizinde küreselleşmenin boyutlarına ilişkin KOF küreselleşme endeksleri kullanılmıştır. Çalışmanın veri seti 1980–2020 dönemini kapsamaktadır. Çalışmada 1980–2020 yılları arasının ele alınması çağdaş küreselleşme sürecinin başlangıcı ve yayılımı açısından oldukça anlamlıdır. Çalışmada ele alınan gelir grupları; yüksek orta–üst, orta–alt ve düşük gelir gurubudur. Çalışmada ele alınan coğrafi bölgeler ise; Avrupa ve Orta Asya, Kuzey Amerika, Güney Asya, Latin Amerika ve Karayip, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahra–Altı Afrika ve Doğu Asya ve Pasifik bölgesidir. Gelir grupları ve coğrafi bölgelerin her biri için küreselleşmenin boyutları arasında uzun dönemli bir ilişkinin mevcut olup olmadığı analiz edilmiştir. Çalışmada gerçekleştirilen ampirik analizler için üç farklı model oluşturulmuştur. Bu modeller küreselleşmenin her bir boyutunun bağımlı değişken ve diğer iki boyutunun açıklayıcı değişken olarak ele alınmasıyla oluşturulmuştur. Küreselleşmenin boyutlarına ilişkin endeksler logaritmik transformasyona tabi tutularak çift logaritmik modeller tahmin edilmiştir. Gelir grupları ve coğrafi bölgelerde küreselleşmenin boyutlarının uzun dönemde ilişkili olup olmadıkları ARDL ve Johansen eşbütünleşme testleri ile analiz edilmiştir. Ayrıca bu yöntemler çerçevesinde küreselleşmenin boyutları arasındaki uzun dönemli ilişkilerin yönü ve boyutları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu yöntemlere ek olarak FMOLS, DOLS ve CCR eşbütünleşme regresyonları tahmin edilerek uzun dönem ampirik bulguların desteklenmesi amaçlanmıştır. Küreselleşmenin boyutları arasındaki nedensellik ilişkileri ise Toda–Yamamoto nedensellik testiyle analiz edilmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde küreselleşme kavramı detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Küreselleşme tanımlanması oldukça güç ve karmaşık bir kavram olmasından dolayı bu bölümde ilk olarak kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için çeşitli küreselleşme tanımları ve kavramsallaştırmalarına yer verilmiştir. Bu bağlamda farklı alanlardan araştırmacıların küreselleşme olgusunu nasıl tanımladıkları ve kavramsallaştırdıkları gerek teorik gerekse de küreselleşmenin boyutları çerçevesinde kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu bölümde ikinci olarak küreselleşme tarihine yer verilmiştir. Küreselleşme olgusunun kökenleri ve tarihsel evrelerinin anlaşılmasının kavrama daha derinlemesine bir bakış açısı kazandıracağı düşünüldüğü için küreselleşmenin kaynağına ilişkin yaklaşımlara ve küreselleşmenin evrelerine değinilmiştir. Devamında küreselleşmenin çeşitli boyutlarını içeren veya merkeze alan küreselleşme teorilerine yer verilmiştir. Küreselleşme teorilerinden sonra büyük küreselleşme tartışmasını ortaya çıkaran küreselleşme yaklaşımları ele alınmıştır. Çalışmada küreselleşmeye dair üçlü yaklaşım benimsenerek küreselleşmeci, küreselleşme karşıtı ve dönüşümcü yaklaşımlar temel tartışma konuları etrafından ifade edilmiştir. 2008 yılında meydana gelen küresel finansal kriz ve 2019 yılında ortaya çıkan COVID–19 pandemisi küreselleşme sürecine çok çeşitli etkileri olmuştur. Bununla birlikte dünyada özellikle 2000’li yıllardan sonra önemli siyasi dönüşümler de yaşanmıştır. Dolayısıyla bu bölümde son olarak çeşitli alanlarda ortaya çıkan değişim ve dönüşümlerin küreselleşme sürecine olan etkilerine ve mevcut küreselleşme sürecine ilişkin literatürdeki güncel küreselleşme tartışmalarına değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde küreselleşmenin boyutları ele alınmıştır. İlk olarak küreselleşmenin ekonomik boyutu detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Ekonomik küreselleşme başlığı altında öncelikle çağdaş küresel ekonominin oluşumuna yer verilmiştir. Sonrasında ekonomik küreselleşmenin alt boyutları olarak değerlendirilen finansal ve ticari küreselleşme incelenmiştir. Ekonomik küreselleşme sürecinde uluslararası ekonomik kuruluşların rolü oldukça önemli olduğu için Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) açıklanmıştır. Son olarak ekonomik küreselleşmenin önemli aktörleri arasında görülen ulus-ötesi şirketler (UÖŞ), çok uluslu şirketler (ÇUŞ) ve Sekizler Grubu'na (G-8) yer verilmiştir. İkinci bölümün ikinci alt başlığında politik küreselleşme ele alınmıştır. Bu noktada hem küreselleşme tanımlarında hem de küreselleşmeye dair yaklaşımlarda çokça yer alan ulus-devlet ve küreselleşmeyle olan ilişkisi incelenmiştir. Buna ek olarak politik küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan küresel yönetim mekanizmasına değinilmiştir. Küresel yönetim sistemi içerisinde oldukça önemli aktörler olan hükümetler-arası kuruluşlara ve sivil toplum kuruluşlarına (STK) yer verilmiştir. Politik küreselleşmeyi takiben kültürel ve sosyal küreselleşme ele alınmıştır. Bu bölümde son olarak günümüzde küreselleşme sürecinin bütün boyutlarının temel itici gücü olduğu düşünülen teknolojik küreselleşmeye yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde küreselleşme endeksleri ile çalışmada kullanılan veri seti ve ekonometrik yöntemlere yer verilmiştir. Literatürde yer alan küreselleşme endekslerine dair bilgiler sunulmuştur. Bu bağlamda çalışmanın veri setinde kullanılan KOF Küreselleşme Endeksi oldukça detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmada uygulanan ekonometrik sürece dair bilgiler paylaşılmıştır. Son olarak bu bölümde ekonometrik analizlerde kullanılan durağanlık, eşbütünleşme ve nedensellik yöntemleri açıklanmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme arasındaki ilişkiler gelir gruplarına ve coğrafi bölgelere göre ayrı ayrı analiz edilerek elde edilen bulgular sunulmuştur. Son olarak elde edilen sonuçlar karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilerek öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KÜRESELLEŞME

1.1. Küreselleşmenin Tanımı ve Kavramsallaştırılması

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyada ekonomik, sosyal, kültürel, politik ve teknolojik alanlarda, toplumsal hayatı oldukça etkisi altına alan köklü bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmıştır. Bu süreci açıklamada ise çeşitli tanımlar ve kavramlar kullanılmıştır. Bu bağlamda üzerinde en fazla konuşulan ve tartışılan kavram hiç şüphesiz küreselleşme kavramı olmuştur. Küreselleşme olgusunun ortaya çıkışı çok eskilere götürülebilmesine rağmen kavramın yaygın olarak kullanımı 1960'larda olmuştur. Küreselleşme kavramının pek çok alanda kullanılması ve üzerine çokça tartışılması ise 1990'lı yılların başına denk gelmiştir. Küreselleşme kavramı üzerine birçok alandan bilim insanları çeşitli fikirler ortaya koymuşlardır. Bu doğrultuda küreselleşme kavramı pek çok farklı şekilde tanımlanmıştır.

Küreselleşme kavramı, çok farklı tanımlamaları olmasından dolayı oldukça karmaşık bir kavramdır. Genel olarak küreselleşme kavramı, dünya çapında insanların, şirketlerin, hükümetlerin ve kültürlerin birbirleriyle olan ve artan etkileşimleri ile karşılıklı bağımlılıklarını ifade etmektedir. Bu etkileşim ve karşılıklı bağımlılığın boyutu ise özellikle 1980'li yıllardan sonra başta ticaret, finans, teknoloji, iletişim, kültür ve politika olmak üzere pek çok alanda artmaya başlamış ve günümüzde çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Ancak küreselleşme kavramının tam olarak neyi ifade ettiği ve nasıl tanımlandığı konusunda farklı görüşler ortaya konulmuştur. Bazı çalışmalarda küreselleşme süreci bir fırsat olarak görülürken, bazılarında olumsuz sonuçları olduğu düşünülmektedir. Bu durum akademisyenler arasında farklı küreselleşme tanım ve yaklaşımlarının oluşumuna neden olmaktadır. Küreselleşmeye yönelik çalışmalar arasında kavram hakkındaki mevcut düşünsel farklılıklar, akademisyenlerin tek bir küreselleşme tanımı etrafında birleşmesini zorlaştırmaktadır. Kavramın tanımı konusunda yaşanan bu güçlük, küreselleşme çalışmalarının odak noktasını oluşturmaktadır.

Küreselleşme kavramının tek bir tanımının yapılamaması çeşitli nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Bu noktada sayılabilecek nedenlerden birincisi, küreselleşmenin çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip olmasıdır. Küreselleşme, ekonomik, sosyal, kültürel, politik ve teknolojik boyutlarıyla ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle küreselleşmenin tüm bu boyutlarını kapsayacak şekilde kavramı tek bir tanımda ifade etmek oldukça zordur.

İkinci nedeni ise teorik literatürde küreselleşmeye karşı farklı yaklaşımların bulunması ve küreselleşmenin etkileri üzerine mevcut görüş ayrılıklarıdır. Küreselleşmenin olumlu etkilerinin olduğunu savunanlar kadar olumsuz etkilerinin olduğunu savunanlar da vardır. Literatürde bazı çalışmalar küreselleşmenin, yeni iş fırsatları sunduğuna, sermaye akışlarını hızlandırdığına, ekonomik büyümeye neden olduğuna ve bunun yanında sosyal, kültürel ve politik pek çok olumlu etkisi olduğuna vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda bazı çalışmalar ise küreselleşmenin, işsizlik, ekonomik istikrarsızlık ve kültürel olarak tek tipleşme gibi çokça olumsuz sonuçları olduğuna dikkat çekmektedir. Küreselleşmenin etkileri ve sonuçları hakkındaki farklı görüşler doğal olarak kavram hakkında tek bir tanımın yapılabilmesini zorlaştırmaktadır.

Son olarak küreselleşme süreci devam etmekte olup, toplumsal hayatın hemen her alanında değişim ve dönüşümlere sebep olmaktadır. Bu doğrultuda küreselleşmenin etkileri ve sonuçları zaman içerisinde devamlı değişmektedir. Küreselleşme süreciyle birlikte öncelerde bazı alanlarda olumlu etkiler yaşanırken, sürecin devam etmesiyle birlikte olumsuz sonuçlar doğurmaya başlamış olabilir. Neticede sürekli değişen ve gelişen küreselleşme sürecini takip etmek ve anlamlandırmak güç olabilir. Bu nedenle küreselleşme kavramını tam olarak tanımlamak oldukça zordur.

Küreselleşme kavramının tanımlanması konusunda çok sayıda tanımlamanın olduğu ve küreselleşmenin ekonomik (Harvey, 1989; Jameson, 1991; Dicken, 1992; Harris, 1993; Oman, 1994; Friedman, 1999; Adda, 2002; Stiglitz, 2002; Yeldan, 2003; Bhagwati, 2004; Cerny, 2010), politik (Cox, 1994; Beck, 2000; Cerny, 2010) ve sosyal/kültürel (Mann 1993; Hannerz, 2001; Yeung, 2002; Lee, 2003) başta olmak üzere belirli bir boyutunun ele alınarak veya birçok boyutunun birlikte ele alınarak tanımlamaların yapıldığı dikkat çekmektedir (Appadurai, 1990; Giddens, 1990; Robertson, 1992; Held, 1995; Abu-Lughod, 1999; Held vd., 1999; Hopkins, 2002; Steger, 2003; McGrew, 2008; Modelski, 2009; Howard-Hassman, 2010; Ritzer, 2010). Küreselleşmenin ekonomik boyutunu merkeze alan tanımlamalar, kapitalizmin ve serbest piyasa sisteminin genişlemesinin küreselleşme süreçlerinin temel itici gücü olduğu hususlarına odaklanmaktadır. Küreselleşmenin politik boyutu çerçevesinde gerçekleştirilen tanımlamalar ise genellikle ulus-devletin ve küreselleşmenin temel analiz birimini oluşturan topraklarla sınırlı toplumların gerilemesine odaklanmaktadır.

Çeşitli alanlardan araştırmacıların küreselleşme üzerine gerçekleştirdikleri tanımlamalar küreselleşmenin önemli özelliklerini içerisinde barındırmaktadır. Küreselleşme üzerine yapılan tanımların ortak noktalarının ne olduğunu belirlemek küreselleşme olgusunun daha iyi anlaşılabilmesini sağlamaktadır. Küreselleşme tanımlarının bazılarında küreselleşme, Batılı değerlerin, kurumların ve uygulamaların yayılımı olarak (Hannerz, 2001; Scholte, 2005), bazılarında ise modernitenin evrenselleşmesi olarak ele alınmaktadır (Harvey, 1989; Giddens, 1990; Jameson, 1991; Beck, 1992; Robertson, 1992; Giddens, 1996; Mignolo, 2005; Dirlik 2007). Küreselleşmenin çoğu tanımında zaman-mekân sıkışmasına vurgu yapılmaktadır (Harvey, 1989; Giddens, 1990; Robertson, 1992; Bauman, 1999; Mittelman, 2000; Hopkins, 2006). Ayrıca küreselleşmenin çok

boyutlu bir kavram olması da tanımlarda karşımıza çıkmaktadır (Appadurai, 1990; 1996; Robertson, 1992; Cox, 1994; Held, 1995; Abu-Lughod, 1999; Giddens, 1999; Tabb, 1999; Tomlinson, 1999; Mittelman, 2000; Hopkins, 2002; Steger, 2003; McGrew, 2008; Modelski, 2009; Howard-Hassman, 2010; Ritzer, 2010; Şenses, 2013).

Küreselleşme tanımlarının ortak yönleri şu şekilde ifade edilebilir. Öncelikle küreselleşme kavramı tanımlanırken, küreselleşmenin dünya çapında ve toplumsal yaşamın hemen her alanında bir değişim ve dönüşüm süreci meydana getirmesine dikkat çekilmektedir. Meydana gelen bu değişim ve dönüşüm sonucunda ise dünyanın tek bir yer hâline gelmesine vurgu yapılmaktadır (McLuhan, 1962; Meyer, 1980; Albrow ve King, 1990; Mittelman, 2000; Lechte, 2002; Cerny, 2010; Ritzer, 2010).

Gerçekleştirilen küreselleşme tanımlarının neredeyse tamamı dünya üzerindeki toplulukların, hükümetlerin ve insanların entegrasyonuna vurgu yapmaktadır (Dicken, 1992; Abu-Lughod, 1999; Stiglitz, 2002; Steger, 2003). Bu doğrultuda karşılıklı ilişki ve karmaşık bir yapıya sahip karşılıklı bağımlılık kavramları ön plana çıkmaktadır (Modelski, 1968; Wallerstein, 1974; Giddens, 1990; Robertson, 1992; Tomlinson, 1999; Abu-Lughod, 1999; Held vd., 1999; Hannerz, 2001; Keohane, 2002; Lee, 2003; Steger, 2003; Scholte, 2005; McGrew, 2008). Bu karşılıklı ilişkilerin ve bağımlılığın meydana gelmesinde ise ağlara atıfta bulunmaktadır (Meyer, 1980; Held vd., 1999; Keohane, 2002; Ritzer, 2010).

Küreselleşme tanımlarında mevcut ağlar sayesinde sermayenin, malların, bilginin ve kişilerin, sınır ötesi ve dünya çapında hareketliliğini ifade eden akış kavramına çokça yer verilmektedir (Dicken, 1992; Oman, 1994; Held, 1995; Appadurai, 1996; Held vd., 1999; Bauman, 2000; 2005; 2007; Keohane, 2002; Stiglitz, 2002; Hopkins, 2006; Ritzer, 2010). Dünya çapında meydana gelen ekonomik, politik ve sosyo-kültürel akışların uzak yerlere, daha hızlı, etkin ve az maliyetli bir şekilde gerçekleşmesini kolaylaştıran başta ulaşım ve iletişim olmak üzere teknolojik gelişmelere vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultuda tanımlarda, teknolojik gelişmenin küreselleşmenin en önemli itici gücü olduğuna dikkat çekilmektedir (Harvey, 1989; Stiglitz, 2002; Hopkins, 2006).

Küreselleşmenin çok boyutlu karmaşık bir kavram olduğu küreselleşme üzerine yapılan tanımların çoğundan çıkarılabilecek bir sonuçtur. Bu doğrultuda küreselleşmenin özellikle ekonomik, sosyo-kültürel ve politik boyutlarını ele alan ve bunların birini, birkaçını veya hepsini kapsayan çeşitli tanımlar mevcuttur. Özellikle küreselleşmenin ekonomik boyutunun temel alındığı tanımlamalar, kapitalist sisteme, uluslararası iş bölümüne, ulus-ötesi üretime ve finansal sisteme dikkat çekmektedirler (Wallerstein, 1974; Harvey, 1989; Jameson, 1991; Dicken, 1992; Harris, 1993; Oman, 1994; Friedman, 1999; Adda, 2002; Stiglitz, 2002; Yeldan, 2003; Cerny, 2010).

Küreselleşmenin politik boyutu çerçevesinde gerçekleştirilen küreselleşme tanımlarında genellikle küresel yönetim ve küresel yönetim eğilimini artıran uluslararası ve küresel çapta etkin kurumlara, küresel aktörlere ve küresel uygulamalara odaklanılmaktadır (Meyer, 1980; Held vd., 1999; Beck, 2000; Howard–Hassman, 2010). Küresel yönetim uygulamalarını gerçekleştirmek ve artırmak için dünya toplumu bilincinin oluşturulması hususuna dikkat çekilmektedir (Meyer, 1980; Albrow ve King, 1990; Lechte, 2002). Küreselleşmenin sosyal ve kültürel içerikli tanımlarında da dünya toplumu ve toplumların birlikte bir küresel bilince sahip olmaları fikrine yer verilmektedir (Appadurai, 1990; Robertson, 1992; Tomlinson, 1999; Hannerz, 2001; Steger, 2003; Ritzer, 2007).

Literatüre bakıldığında küreselleşme üzerine pek çok tanım olmasına rağmen bu tanımların genellikle iki kategoride toplandığı görülmektedir. Bu kategorilerden birincisinde ekonomik, sosyo–kültürel ve politik ilişkilerde ortaya çıkan karşılıklı bağlantılardaki veya karşılıklı bağımlılıktaki artışa, sınır ötesi akışlarda yaşanan artışa ve dünyanın tek bir yer hâline gelmesi gibi süreçlerin yoğunlaşmasına vurgu yapılmaktadır. İkinci kategori ise daha teoriktir ve zaman–mekânın sıkıştırılmasına ve küreselleşme ile modernite ilişkisine dikkat çekmektedir (Mittelman, 2000). Bu doğrultuda küreselleşmenin öncelikle teorik tanımlama ve kavramsallaştırmalarına daha sonra ise küreselleşmenin çeşitli boyutlarını merkeze alan tanımlama ve kavramsallaştırmalara yer verilecektir. Son olarak çeşitli kurumların küreselleşme tanımları ifade edilecektir.

George Modelski (1968), “küreselleşme” kavramını günümüzdeki anlamıyla yazılı olarak ifade eden ilk akademisyendir. Modelski (1968) bu çalışmasında küreselleşmeyi, “Dünya toplumunun artan boyutlarının, karmaşıklığının ve komplikeliliğinin sonucu olan bir süreç” olarak ifade etmektedir. Modelski, küreselleşme üzerine çeşitli çalışmalar yapmış ve tanımlamalarda bulunmuştur. Literatürde bilinen en yaygın tanımı, “Küreselleşme, tarihsel dünya toplumlarının küresel bir sistem içerisinde bir araya getirilmesi sürecidir” şeklindedir (Modelski, 1972). Modelski (1972, 2009) küreselleşmeyi medeniyetler veya toplumlar arası artan etkileşimin ve bağlantıların tarihi olarak ele almaktadır. Küreselleşmeye dair görüşleri ve tanımlamaları dikkate alındığında Modelski’ye göre küreselleşme, en eski medeniyetlerin birbirleriyle olan ilişkilerine kadar dayanan uzun bir tarihsel süreci ifade etmektedir. Modelski’ye göre günümüzde dünya toplumu küreseldir ve geçmişteki diğer toplumlardan ayrılmaktadır (Held ve McGrew, 2000).

Küreselleşmenin bir grup tanımlamasında zaman–mekânın sıkıştırılmasına vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultuda Harvey (1989), Giddens (1990) ve Robertson (1992)’un küreselleşme üzerine kavramsallaştırma ve tanımlamaları dikkat çekmektedir. Harvey (1989), Giddens (1990) ve Robertson (1992)’un tanımlamaları zaman–mekân ilişkileri kavramına odaklanmakta ve küreselleşmeyi modernite ile ilişkilendirmektedir. Giddens (1990)’ın zaman–mekân sıkışması analizi temel olarak sosyal boyuta ve teknolojiye, Harvey (1989)’ın analizi sermaye birikimindeki değişimlere ve Robertson (1992)’ın analizi ise kültürel alana bağlıdır. Ayrıca Bauman (1999) da küreselleşme tanımlamasında zaman–mekân sıkışmasına dikkat çekmektedir.

David Harvey (1989)'e göre küreselleşme, “Dünyanın küçülerek yoğunlaşmasının, iletişim ve bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin, haberleşme ve ulaşımı daha kolay, hızlı ve ucuz hâle getirmesinin ve böylelikle karşılıklı bağımlılığın artmasının sonucudur”. Bu doğrultuda kapitalizm ile birlikte sermaye akışlarının artması ve hızlanmasıyla zaman–mekân sıkışması meydana gelmektedir. Harvey (1989), “mekânın zaman içinde yok olduğunu” öne sürmekte ve küreselleşmeyi, yoğun bir zaman–mekân sıkıştırma evresi şeklinde tanımlamaktadır. David Harvey (1989)'in “zaman–mekân sıkışması” olarak da tanımladığı bu durum, dünyanın “tek bir mekân” olarak küçülmesini, Marshall McLuhan (1962)'in deyiimiyle dünyanın “küresel köye” dönüşmesini hızlandırmıştır.

Anthony Giddens'in küreselleşmenin kavramsallaştırılması ve tanımlanması üzerine çeşitli görüşleri mevcuttur. Bu doğrultuda Giddens (1990) küreselleşmeyi, “Yerel olayların kilometrelerce uzakta meydana gelen olaylarla şekilleneceği ve bunun tersinin de geçerli olacağı şekilde, uzak yerleri birbirine bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması” şeklinde tanımlamaktadır. Giddens (1990)'a göre küreselleşme, uzak yerellikleri birbirine bağlayan dünya genelindeki sosyal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir. Öyle ki yerelde meydana gelen olayların kilometrelerce uzakta meydana gelen olaylar tarafından ve/veya kilometrelerce uzakta meydana gelen olayların yerelde meydana gelen olaylar tarafından şekillendirilmesi küreselleşme sürecini oluşturmaktadır (Giddens, 1990). Giddens (1990)'ın küreselleşme üzerine gerçekleştirdiği bu tanımlama, dünyanın birbirine bağlılığını ve uzak olayların yerel olaylar üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Giddens (1990)'ın küreselleşme tanımı, artan karşılıklı ilişkileri ve bu ilişkilerin toplumsal yapının ekonomik, kültürel ve politik alanlarında meydana geldiğini ifade etmektedir (Giddens, 1999). Dolayısıyla Giddens (1999)'a göre küreselleşme ekonomik, sosyal, kültürel ve politik boyutları içerisinde barındıran bir süreçtir. Ayrıca Giddens (1996), Beck (1992) ve Dirlik (2007) gibi küreselleşmeyi “modernitenin uzantısı” olarak ifade etmektedir.

Roland Robertson, küreselleşme olgusunu sosyoloji bilimi ve küresel kültür çerçevesinde ele almıştır. Robertson (1992)'un küreselleşmenin kavramsallaştırılmasına dair bakış açısı ve fikirleri literatürde oldukça önemli kabul edilmektedir. Robertson (1992) küreselleşme kavramını, “Dünyanın sıkıştırılması ve bir bütün olarak dünya bilincinin yoğunlaştırılması” şeklinde ifade etmektedir. Robertson (1992)'a göre küreselleşme kavramı ile ifade edilen süreçler ve olaylar, yüzyıllardır devam etmesine rağmen küreselleşme tartışmasının odak noktası yakın geçmiştir. Robertson (1992)'a göre küreselleşme tartışmasının güncel gelişmeler çerçevesinde devam etmesinin nedeni ise küreselleşme kavramının modernite ile yakından ilişkili olmasıdır.

Robertson (1992) küreselleşme teorisini küreselleşmenin birbiriyle ilişkili iki anlamı üzerine oluşturmuştur. İlk olarak küreselleşme, bireyin dünya hakkında bir bilince sahip olduğu öznel bir süreç olarak anlamlandırılmaktadır. Küreselleşmenin ikinci anlamlandırılması ise dünyanın ekonomik, kültürel ve politik olarak birbirine bağlı olduğu bir süreci ifade etmesidir. Robertson kendi

küreselleşme kavramını oluştururken ele aldığı bu iki anlamla birlikte oluşturduğu küresel alan şemasına dair bileşenlerin birbirleriyle olan ilişkilerine dikkat çekmektedir. Küresel alanı oluşturan bileşenler ulus toplumlar (ulus–devletler), toplumların dünya sistemi, insanlık ve bireylerdir. Bu bileşenlerin karşılıklı ilişkileriyle birlikte toplumsallık, uluslararasılaşma, bireyselleşme ve genelleşme süreçleri açığa çıkarılmaktadır. Bütün bunların doğrultusunda, küreselleşme bu bileşenlerin etkileşimleri sonucu ortaya çıkan bir süreci ifade etmektedir (Robertson, 1992).

John Tomlinson (1999) küreselleşme tanımının derinlemesine bileşenlerini ifade ederken küreselleşmenin modern öncesi dünyada derin köklerinin olmadığını belirtmekte ve küreselleşmenin modernite öncesinden moderniteye geçişi temsil ettiği konusunda Giddens (1990) ve Beck (1992) ile aynı fikirleri paylaşmaktadır. Tomlinson (1999) karmaşık bağlantıyı anlamak için Giddens (1990)’ın kullandığı zaman, mekân, yer, uzaklık ve yakınlık kavramlarının anahtar araçlar olduğunu vurgulamaktadır. Son olarak Tomlinson (1999), küreselleşmenin Scholte (2005)’in de belirttiği gibi yersizyurtsuzlaşmayı beraberinde getirdiğini ve bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla kültürel mesafenin aşılmasına zemin hazırladığını savunmaktadır.

James Mittelman (2000) küreselleşmeye dair literatürde yer alan, sınırların ortadan kalkarak dünyanın giderek tek bir yer hâline gelmesi ya da zaman ve mekânın sıkıştırılması şeklindeki tanımların hiçbirini reddetmemektedir. Her iki bakış açısıyla da küreselleşmenin tanımlamalarını kabul etmekte ve geliştirmektedir. Mittelman (2000)’e göre küreselleşme, “Tarihsel bir dönüşümü ifade etmekte ve küreselleşmeyle birlikte toplumsal ilişkiler zaman ve mekân bakımından sıkıştırılmakta ve küçültülmektedir”. Mittelman (2000) küreselleşme konseptini oluştururken ekonomik, politik ve kültürel boyutları ayrı ayrı ele almaktadır. Mittelman (2000)’ın ortaya koyduğu küreselleşme perspektifi ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel alanları kapsayan pek çok analiz düzeyini birbiriyle ilişkilendirmektedir.

Antony Hopkins (2002) kendi küreselleşme tanımının hem niceliksel hem de niteliksel bileşenleri olduğunu belirtmektedir. Hopkins (2002)’e göre ekonomik, politik ve kültürel ilişkilerde meydana gelen değişimlerin, ülkeler, bölgeler ve kıtalar arasında her zamankinden daha hızlı yayılması ve giderek daha fazla insanın günlük yaşamlarını etkilemesi, küreselleşmenin niceliksel bileşenini temsil etmektedir. Bunun yanında Hopkins (2002) yaşanan değişimlerin daha öncekilere göre niteliksel olarak da farklılık gösterdiğini düşünmektedir. Örneğin, internetin daha hızlı telgraf işlevinin yanı sıra daha pek çok işlevinin olması yaşanan gelişmelerin niteliksel olarak da farklılaştığını göstermektedir. Hopkins (2006) ifade ettiği bileşenlerle birlikte küreselleşmeyi, “Dünyayı şekillendiren insanların, ürünlerin ve fikirlerin akışlarında meydana gelen genişleme, yoğunlaşma ve hızlanma” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Hopkins (2006)’e göre küreselleşme bölgeleri ve kıtaları bütünleştirmekte, zamanı ve mekânı sıkıştırmaktadır.

Lechte (2002), Marshall McLuhan (1962)'nin "küresel köy" ifadesinde olduğu gibi bağlantılılığa dikkat çekmektedir. Lechte (2002) küreselleşmeyi ortaya çıkan küresel bilinç çerçevesinde ele almaktadır. Bu noktada artan bağlantılılık; iletişim ağları ve yeni teknolojileri, dünya çapında hızlı hareket etme olanağı, çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması ve günümüzdeki önemi, mekânın eskisi kadar öneminin olmaması, küresel kaynakların sınırlılığı konusundaki farkındalık ve kültürel yaşamın standartlaşma tehlikesi gibi pek çok şeyi içerisinde barındırmaktadır.

Jan Aart Scholte (2005)'ye göre küreselleşme kavramı, kavramı ele alış noktasına göre şekillenerek farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle küreselleşme, kendisini inceleyen özneye ve bağlama göre değişmektedir. Scholte (2005), küreselleşme kavramsallaştırmasını gerçekleştirebilmek için beş farklı kategori belirlemektedir. Bu kategoriler; uluslararasılaşma, liberalleşme, evrenselleşme, batılılaşma (modernleşme) ve yeniden mekânsallaşmadır.

Scholte (2005)'ye göre uluslararasılaşma açısından bakılırsa küreselleşme, uluslararası mübadelenin ve karşılıklı bağımlılığın genişlemesi olarak tanımlanmaktadır. Liberalleşme açısından bakıldığında küreselleşme, ülkeler arası akışlar üzerinden devlet kısıtlamalarının kaldırılarak açık bir dünya ekonomisi yaratılması süreci olarak ele alınmaktadır. Evrenselleşme açısından bakıldığında küreselleşme, dünyanın çeşitli yerlerindeki insanlara birçok nesne ve deneyim kazandırma süreci olarak ele alınmaktadır. Batılılaşma açısından bakıldığında küreselleşme, modernitenin küresel çapta sosyal yapılara erişimi olarak ele alınmaktadır. Scholte (2005)'nin son kategorisi olan yeniden mekânsallaşma açısından bakıldığında ise küreselleşme, insanlar arasında daha yüksek düzeyde bağlantılarla sosyal coğrafyanın yeniden düzenlenmesi olarak ele alınmaktadır. Scholte (2005)'ye göre küreselleşmenin literatürdeki mevcut tanımları genel olarak bu ilk dört kategori bağlamındadır. Kendisinin mevcut küreselleşme tanımlarından farklılaştığı nokta ise beşinci kategoridir. Beşinci kategori olan yeniden mekânsallaşma kategorisi ile Scholte (2005), zaman-mekân sıkışmasına atıfta bulunarak yenilikçi bir tanım oluşturmuş ve böylece literatüre farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Scholte (2005) küreselleşmeyi "Toplumsal coğrafyanın, insanlar arasında gezegen ötesi ve ülkeler-üstü bağlantıların güçlenmesiyle dikkat çeken yeniden düzenlenişi" olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre küreselleşmenin temel özelliği "coğrafyanın yeniden mekânsallaşmasıdır". Küreselleşme ile sosyal alana dair mesafe ve sınırların mevcut anlamını yitirmesi coğrafyanın yeniden mekânsallaşmasına neden olmaktadır. Kısaca Scholte (2005)'ye göre küreselleşme, "yersizyurtsuzlaşma ya da halklar arasındaki sınır ötesi ilişkilerin artmasıdır".

Walter Mignolo (2005) küreselleşmeye tarihsel bir perspektiften bakarak sömürgecilik ve modernite kavramları ile küreselleşmeyi tanımlamaktadır. Mignolo (2005) küreselleşmeyi sömürgecilik faaliyetleriyle başlayarak moderniteyi meydana getiren, 15. yüzyıla kadar uzanan ve Avrupalı güçlerin Amerika'yı kolonileştirmesiyle başlayan bir süreç olarak ele almaktadır.

Küreselleşmenin kavramsallaştırılmasına ilişkin en önemli problem şüphesiz küreselleşmenin çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip olmasıdır. Arjun Appadurai, küreselleşme kavramı üzerine çalışırken bu hususu dikkate alarak kavramı tanımlamaya çalışmıştır. Appadurai (1990)’ye göre dünya üzerindeki kültürler sürekli etkileşim hâlinindedir. Bu bağlamda Appadurai (1990) küreselleşmeyi, kültürel perspektiften ele almakta ve küreselleşmeyi “Kültürel homojenlik ile kültürel heterojenlik arasındaki gerilim veya çatışma” olarak ifade etmektedir.

Appadurai (1996) küreselleşmeyi kavramsallaştırırken öncelikle küreselleşmenin çeşitli boyutlarını ele almış ve bu boyutların hem kendi içlerinde hem de kendi aralarında karşılıklı etkileşimlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu doğrultuda Appadurai (1996) küreselleşmenin beş farklı boyutunu içeren küresel kültürel akış modelini ortaya koymuştur. Appadurai (1996) ortaya koyduğu bu modelle birlikte küresel kültürel akışın beş boyutu arasındaki ilişkileri açıklayan bir çerçeve sunmaktadır. Böylelikle Appadurai (1996) küreselleşme kavramını açıklamada bütüncül ve holistik bir yaklaşım benimsemektedir. Küresel kültürel akışın beş boyutu etnik boyut (etno–akışlar), teknolojik boyut (tekno–akışlar), finansal boyut (finansal–akışlar), medya boyutu (medya–akışlar) ve ideolojik boyut (ideo–akışlar) şeklindedir. Appadurai (1996)’ye göre küreselleşme, bu boyutlar arasındaki çakışma ve ayrışma noktalarında yani boyutlar arasındaki ilişkiler sonucunda meydana gelmektedir.

Anthony McGrew (2008)’e göre küreselleşme, modern dünya sistemini oluşturan ulus–devletleri ve dolayısıyla toplumları aşan çok sayıda bağlantı ve karşılıklı bağımlılık oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle McGrew (2008) küreselleşmeyi, “Dünyanın bir yerindeki olayların, kararların ve faaliyetlerin dünyanın oldukça uzak yerlerindeki bireyler ve topluluklar için önemli sonuçlara yol açabileceği bir süreç” şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca McGrew (2008) küreselleşmeyi, “Küresel ölçekte ekonomik, kültürel ve politik bağlantının daha yoğun olması, iç ve dış ayrımlar arasındaki farkların ortadan kalkması” şeklinde de ifade etmektedir.

Tomlinson (1999) çalışmalarında esas itibarıyla küreselleşme ve kültür arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Tomlinson (1999) küreselleşmeyi modern dünyanın ampirik bir durumu olarak tanımlamakta ve küreselleşme kavramının karmaşık bağlantılılık terimiyle açıklanabileceğini savunmaktadır. Karmaşık bağlantılılık, modern sosyal yaşamı karakterize eden, hızla gelişen ve sürekli yoğunlaşan karşılıklı bağlantılar ve karşılıklı bağımlılıklar ağını temsil etmektedir. Tomlinson (1999) bu bağlantıların ekonomik, politik, sosyal, kültürel, çevresel, kişilerarası ve teknolojik olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla küreselleşmenin çok boyutlu bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Tomlinson (1999)’a göre bu boyutlardan yalnızca birine odaklanmak, küreselleşen süreçlerin karmaşık ve çok boyutlu karakterini gözden kaçırmaktadır.

David Held (1995)’in literatürde ortaya koyduğu ilk küreselleşme tanımı, “Toplumsal ilişkilerin, hem çeşitli kurumsal boyutlar (ekonomik, politik, teknolojik, örgütsel, hukuki ve kültürel)

hem de bu boyutların bu alanlar dahilinde yoğunlaşması aracılığıyla mekân ve zaman boyunca yayılması” şeklindedir. Daha sonra Held vd. (1999), Held (1995)’in küreselleşme tanımını baz alarak yeni bir küreselleşme tanımı ortaya koymuşlardır. Held vd. (1999) küreselleşmeyi “Kıtalararası veya bölgelerarası akışlar ve ağlar (faaliyet, etkileşim ve güç kullanım) yaratan, toplumsal ilişkilerin ve işlemlerin –kapsamları, yoğunlukları, hızları ve etkileri bakımından değerlendirilen– mekânsal organizasyonunda meydana gelen bir dönüşümü somutlaştıran süreç veya süreçler dizisi” şeklinde tanımlamışlardır. Held vd. (1999)’in tanımında yer alan akışlar; fiziksel eserlerin, insanların, sembollerin, simgelerin ve bilginin akışını ifade etmektedir. Ağlar ise Castells (1996; 2004)’in çalışmalarında ortaya koyduğu ağları ifade etmekte ve etkinliklerin düğüm noktaları veya güç odakları arasındaki düzenlenmiş etkileşimleri kapsamaktadır.

Janet Abu-Lughod’un küreselleşme tarihi ve küresel şehirler üzerine gerçekleştirdiği çalışmalar, küreselleşme literatürüne en önemli katkılarıdır (Abu-Lughod, 1989; 1990; 1997; 1999). Abu-Lughod (1999) tarihsel süreçte küreselleşmeyi ele alarak kendi küreselleşme konseptini oluşturmuştur. Abu-Lughod (1999)’a göre küreselleşme, “Dünyadaki bölgelerin, insanların daha geniş coğrafyalarda hareket etmesi ve kaynakların, malların ve para birimlerinin mübadelesi yoluyla, giderek artan bir şekilde birbirine bağlandığı ve hâlâ devam eden bir süreçtir”. Abu-Lughod (1999)’a göre bu küreselleşme süreci sadece ekonomik ve politik boyutlarda değil aynı zamanda kültürel boyutta da artan entegrasyonu içermektedir. Buna karşın Abu-Lughod (1999) küreselleşme sürecinin dünya geneline eşit olarak yayılmadığına vurgu yapmaktadır. Çünkü Abu-Lughod (1999)’a göre küreselleşme sürecinin etkileri hegemonyacı güçler ve kültürler tarafından orantısız bir şekilde sızdırılmaktadır.

Manfred Steger (2003) öncelikle küreselleşme terimiyle hem bir süreci hem de bir durumu ifade etmenin doğru olmadığını ifade etmektedir. Steger (2003)’e göre mevcut sınırları ortadan kaldıran küresel çapta ekonomik, politik, sosyal ve çevresel karşılıklı ilişkiler ve akışlarla belirlenen toplumsal durumu ifade etmek için küresellik terimi kullanılmalıdır. Buna karşın içinde bulunan toplumsal durumu küreselliğe dönüştüren toplumsal süreçleri ifade etmek için küreselleşme terimi kullanılmalıdır. Steger (2003) bu şekilde küresellik terimi ile küreselleşme terimi arasında bir ayrım önermektedir.

Steger küreselleşme üzerine çok çeşitli tanımlamalar olduğunu vurgulamakta ancak çoğu tanımda bazı ortak noktaların varlığından söz etmektedir. Bu doğrultuda Giddens (1990), Robertson (1992), Held (1995) ve Mittelman (2000) gibi araştırmacıların küreselleşme tanımlarından hareketle küreselleşme olgusunun dört temel özelliğine dikkat çekmektedir. Steger (2003)’e göre küreselleşmenin birinci özelliği, sınır ötesi politik ve kültürel yeni toplumsal ilişkileri oluşturması ve hâlihazırda olanları artırmasıdır. İkinci özelliği, toplumlar arasındaki ilişkileri ve karşılıklı bağımlılıkları artırmasıdır. Üçüncü özelliği, toplumsal mübadeleleri ve faaliyetleri yoğunlaştırması ve ivme kazandırmasıdır. Dördüncü özelliği ise toplumlar arası meydana gelen ilişkilerin ve karşılıklı

bağımlılıkların sadece nesnel ve maddi düzeyde olmaması öznelliğini içermesidir. Mevcut literatürdeki tanımlardan hareketle küreselleşmenin temelinde dört özelliğini belirleyen Steger (2003) küreselleşmeyi, “Dünyanın farklı coğrafyalarında bulunan toplumların mübadelelerini ve çeşitli karşılıklı bağımlılıklarını meydana getiren, artıran ve yoğunlaştıran ve dahası toplumları giderek birbirlerine eklemleyen bütünleşme süreçlerinin çok boyutlu kümesi” şeklinde tanımlamaktadır. Steger (2003)’e göre küreselleşme, insanların birbiriyle bağlantı içerisinde olduğu bir dünya bilincidir.

Modelska (2009) küreselleşmenin çeşitli boyutlarını içerecek şekilde bir tanımlamada da bulunmuştur. Bu doğrultuda Modelska (2009) toplumların ekonomik ilişkilerinden ziyade kültürel ve politik ilişkilerine vurgu yaparak küreselleşmeyi, “Tarihsel süreç içerisinde medeniyetler ve siyasal gruplar arasındaki iletişimin, ilişkilerin ve dayanışmanın genişlemesi ve derinleşmesini sağlayan bir kavram” olarak ifade etmektedir. Modelska küreselleşmeye dair bütüncül bir anlayış benimsemekte ve küreselleşmeyi dört boyutlu bir süreç olarak ele alarak kavramsallaştırmaktadır. Bu dört boyut, ekonomik küreselleşme, dünya görüşünün oluşturulması, demokratikleşme ve politik küreselleşmedir. Modelska’ya göre küreselleşmenin bu boyutlarından birinde yaşanan değişiklik, diğer boyutlarda değişikliklere neden olmaktadır (Cuterela, 2012). Dolayısıyla Modelska küreselleşmeyi, boyutlarının karşılıklı etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan bütüncül bir süreç olarak ele almaktadır.

Rhoda Howard-Hassmann (2010) küreselleşmeyi, “Yerel devletlerin, ekonomilerin, kültürlerin ve sosyal aktörlerin giderek küresel bir yönetim biçimine, ekonomiye, kültüre ve sivil topluma çekildiği bir süreç” olarak tanımlamaktadır. Howard-Hassmann (2010)’ın küreselleşme tanımında küreselleşmenin çok boyutlu yapısını temel aldığı görülmekte ve ekonomik anlamda genişleyen dünya pazarına, uluslararası ticaret ve sermaye akışlarına ve çok uluslu şirketlere göndermede bulunmaktadır. Politik anlamda küresel yönetim kurumlarına dikkat çekmektedir. Sosyal anlamda ise göçmenlik, kişilerarası ilişkiler ve küresel kültürü içerisinde barındırmaktadır.

George Ritzer küreselleşmeyi kavramsallaştırmaya çalışan önemli sosyologlardandır. George Ritzer (2010) küreselleşme kavramını açıklamaya çalışırken bazı metaforlardan ve anahtar kavramlardan yararlanmaktadır. Küreselleşmeyi açıklamak için kullandığı metaforlar katı, sıvı ve gaz metaforları ve ağır, hafif ve ağırlıksız metaforlarıdır. Bu iki grup metafor küreselleşmenin kavramsallaştırılmasında aynı anlama gelmektedir. Şöyle ki katı olarak ifade edilen ağırken, gaz olarak ifade edilen ağırlıksızdır. Ritzer (2010) katılığı, “sertleşme sonucunda zamanla insanların, eşyaların ve bilginin sınırlı harekete sahip olması” olarak ifade etmektedir. Gazlaşmayı ise “küresel çağda insanların, malların, bilginin ve mekanların aşırı hareketliliği” şeklinde açıklamaktadır. Küreselleşme öncesi dönem katı metaforuyla açıklanırken, küresel dünya sıvı ve hatta gaz metaforuyla açıklanmaktadır. Ritzer (2010) katıdan sıvıya veya gaza geçerken artan akışkanlıktan söz etmektedir. Dolayısıyla Ritzer (2010) küreselleşme kavramını açıklayabilmek için akışkanlık ve

akış (akıntı) gibi anahtar kavramlara da vurgu yapmaktadır. Ritzer (2010)'e göre küreselleşme kavramına dair ortaya koyduğu fikirler, Bauman (2000; 2003; 2005; 2006; 2007)'ın akışkanlık üzerine görüşleriyle desteklenmekte ve çelişmemektedir. Ritzer (2010) akışkanlığı, “küresel çağda insanların, malların, bilginin ve mekanların hareketlerinin kolaylaşmasındaki artış” olarak ifade etmektedir. Dolayısıyla akışkanlık gazlaşmayı kolaylaştırmakta ve artırmaktadır. Diğer bir önemli kavram ise akış (akıntı) kavramıdır. Ritzer (2010) akış kavramını “insanların, malların, bilginin ve mekanların, kısmen küresel engellerdeki gözeneklerin çoğalmasından kaynaklanan hareketleri” olarak tanımlamaktadır. Akış kavramı, akışkanlık kavramıyla oldukça ilişkili ve onu tamamlayıcı niteliktedir. Ritzer (2010)'e göre küreselleşmenin tanımlanabilmesi için yapı kavramına da ihtiyaç duyulmaktadır. Ritzer (2010) yapıları, “akışları engelleyen ve durduran veya akışları hızlandıran ve yönlendiren süreçler” şeklinde ifade etmektedir.

Ritzer (2010) ortaya koyduğu metaforlar ve kavramlardan hareketle küreselleşmeyi şu şekilde tanımlamaktadır: “Küreselleşme, artan akışkanlıkları ve insanların, nesnelerin, mekanların, bilginin büyüyen çok yönlü akışlar ile bunların karşılaştığı ve yarattığı yapıları içeren gezegen çapındaki süreç ya da süreçlerdir.” Diğer bir çalışmasında ise Ritzer (2007) küreselleşmeyi, “Uygulamaların dünya genelinde yaygınlaşması, kıtalararası ilişkilerin genişlemesi, küresel çapta sosyal yaşamın örgütlenmesi ve ortak bir küresel bilincin artması” şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca Ritzer (2010) küreselleşmenin sadece ekonomik bir süreç olmadığını, aynı zamanda sosyal, kültürel, politik ve teknolojik süreçleri de kapsadığını vurgulamaktadır. Bunların yanı sıra Ritzer (2010) küreselleşmeyi kapitalizm, emperyalizm, Amerikanlaşma ve McDonalddlaşma süreçleriyle de ele almaktadır.

William Tabb (1999) küreselleşmenin ekonomik, politik ve sosyal boyutlarını içerecek şekilde bir tanımlamada bulunmaktadır. Tabb (1999)'a göre küreselleşme, “Ülkeler arasındaki engelleri azaltma ve daha yakın ekonomik, politik ve sosyal etkileşimi teşvik etme sürecini ifade etmektedir”. Calhoun (2002) ise küreselleşme üzerine şu kavramsallaştırmayı yapmaktadır: “Küreselleşme çeşitli ekonomik, politik ve kültürel faaliyet biçimlerinin ulusal sınırların ötesine yayılması için her şeyi kapsayan bir terimdir”. Şenses (2013) çok boyutlu yönüyle küreselleşmeyi; “Yerel sınırları aşındırarak ekonomik, sosyal ve politik bütünleşmeye neden olan ve bu bütünleşme hareketine tüm dünyada yaygınlık kazandıran bir eğilim” olarak tanımlamıştır.

Immanuel Wallerstein (1974) küreselleşmenin coğrafi temelli ve hiyerarşik olarak organize edilmiş kapitalist dünya sistemi olduğunu ifade etmektedir. Yeldan (2003)'a göre küreselleşme, “Neoliberalizmin ideolojik bir söylemidir ve küreselleşme olgusu, ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla eklemlenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesidir.” Adda (2002) küreselleşmenin ekonomik yönüne vurgu yaparak küreselleşmeyi, “Kapitalizmin, sermayenin uluslararası dolaşımına ve birikimine engel olabilecek her türlü fiziki ve hukuki sınırları kaldırması” şeklinde tanımlamıştır.

Harvey (1989)'e göre "Küreselleşme, bir neoliberal piyasa küreselciliği projesidir". Dahası Harvey (1989)'e göre "Küreselleşme, kapitalizmin yeni bir evresidir ve kapitalizmin dünya çapında etkisini artırmasını sağlamaktadır." (Harvey, 2006). Nitekim, küreselleşme kavramının çokça kullanılmaya başlanmasıyla birlikte emperyalizm ve sömürgecilik gibi eleştirel kavramların önemi giderek azalmaya başlamıştır (Harvey, 2003; 2005). Dolayısıyla neoliberal serbest piyasayı destekleyenlerin küreselleşme kavramına yükledikleri anlamı, Harvey'in de aralarında bulunduğu kavrama eleştirel bakanlar yeni sömürgecilik olarak ifade etmekteledir.

Dicken (1992)'e göre küreselleşme kavramı uluslararasılaşmadan daha kapsamlı ve karmaşık bir kavramdır. Bu doğrultuda küreselleşmeyi, "Ekonomik faaliyetlerin uluslararası alanda yayılımını artırmasıyla birlikte mal ve hizmet akışlarının hem ülke hem de bölge sınırları içerisinde çoğalmasını ve böylece toplumların entegrasyonunu sağlayan bir olgu" olarak tanımlamaktadır. Harris (1993) küreselleşmeyi, "Mal ve hizmetlerin üretiminin, dağıtımının ve pazarlamasının artan uluslararasılaşması süreci" şeklinde ifade etmektedir. Oman (1994) küreselleşmeyi, "Mal ve hizmet akımlarını kapsayan ekonomik aktiviteleri ve bu aktivitelerin bölge ve ülke sınırları içinde artmasını sağlayan, ülke ve bölgelerarası insan akışlarını da dikkate alan mikro ekonomik bir süreç" şeklinde tanımlamaktadır. Fredric Jameson (1991)'a göre küreselleşme kavramı, "Dünya iletişimde muazzam bir genişlemeyi ve bir dünya pazarı ufkunu yansıtmaktadır". Jameson (1991)'a göre her iki durum da modernitenin önceki aşamalarından daha hızlı ve somuttur.

Thomas Friedman (1999) ekonomik bakış açısıyla küreselleşmeyi, "Piyasaların birey, şirket ve ulus-devletlere daha yakın olması, daha hızlı ve ucuz şekilde birbirini etkilemesi ve bütünleşmesi" olarak tanımlamıştır. Ayrıca Friedman (1999), küreselleşmeyi, "Piyasaların, ulus-devletlerin ve teknolojilerin daha önce görülmemiş derecede amansız entegrasyonu sonucunda bireylerin, şirketlerin ve ulus-devletlerin dünya çapında her zamankinden daha hızlı, derin ve ucuza ulaşmasını imkân tanıyan bir olgu" olarak tanımlamaktadır.

Joseph Stiglitz (2002) küreselleşmeyi, "Ulaşım ve iletişim maliyetlerinin çok önemli ölçüde düşürülmesi ve mal, hizmet, sermaye, bilgi akışının önündeki yapay engellerin yıkılmasıyla sağlanan dünya ülkeleri ve halklarının daha yakın entegrasyonu" olarak tanımlamaktadır. Stiglitz (2002)'e göre insanların sınır ötesinde çalışabilmesi için mevcut kurumlarla birleşen yeni kurumların ortaya çıkması küreselleşme sürecine eşlik etmektedir. Stiglitz (2002) küreselleşmeyi bu şekilde ne olumlu ne de olumsuz olarak tanımlamadığına ancak küreselleşmenin mevcut potansiyelinin oldukça olumlu sonuçlar doğurabileceğine dikkat çekmektedir.

Jagdish Bhagwati (2004) küreselleşmeyi, "Ulusal ekonomilerin; ticaret doğrudan yabancı yatırımlar, kısa vadeli sermaye akışları, uluslararası işçi ve genel anlamda insan akışları ve teknoloji akışları yoluyla uluslararası ekonomiyle bütünleşmesi" olarak tanımlamaktadır. Paul Hirst ve Grahame Thompson (1999) ise küreselleşmeye eleştirel yaklaşmaktadırlar. Hirst ve Thompson

(1999) küreselleşmenin, ekonomik perspektiften ülkeler arasında artan bir şekilde hem ticari akışların hem de sermaye yatırımlarının meydana geldiği dışa açık bir uluslararası ekonomi olarak tanımlanmasının küreselleşme kavramını yeni ve farklı bir olgu yapmadığını vurgulamaktadır. Hirst ve Thompson (1999)’a göre küreselleşme “1860’li yıllardan beri olan bazı farklı uluslararası ekonomi konjonktürlerinden birisidir”. Greider (1998) de benzer bir şekilde küreselleşme kavramına eleştirel yaklaşmaktadır. Greider (1998) küreselleşmeyi, yok ederek ürün elde eden modern ve büyük ziraat makinelerine benzetmekte ancak daha karmaşık, etkili ve sınırları aşan bir yapısı olduğunu belirtmektedir.

John Meyer (1980)’e göre küreselleşme, “Modern değerlerin, uygulamaların ve kurumların evrenselleşmesi, uluslar–üstü kurumsal ağların büyümesi” anlamına gelmektedir. Ayrıca küreselleşmeyi “dünya politikası” ve “dünya toplumu” olarak tanımlamaktadır. Robert Cox (1994) küreselleşmeyi, “Üretimin uluslararasılaşması, yeni uluslararası iş bölümü, Güney’den Kuzey’e yeni göç hareketleri gibi süreçleri içerisinde barındıran ve bunları hızlandıran yeni rekabet ortamı ve devletin uluslararasılaşması” şeklinde ifade etmektedir.

Philip Cerny’nin küresel politik ekonomi alanında oldukça önemli çalışmaları bulunmaktadır. Cerny (1995; 1997; 2010) bu çalışmalarında, uluslararası ekonomilerin, rekabet avantajları çerçevesinde etkileşime giren ulusal ekonomilerden oluştuğunu bununla birlikte uluslararası ekonomiyi küresel bir ekonomiye dönüştürecek şekilde pazarların artan genişlemesini ve çok katmanlı oluşunu gözlemlemektedir (Cerny 2010). Cerny (1997) küreselleşmenin, bölgesellik ve otorite arasındaki ilişkiyi yeniden düzenlediğine dikkat çekmektedir. Cerny (1997)’e göre küreselleşme, otoriteyi devlet düzeyinden ulus–üstü ve ulus–altı birimlere kaydırmaktadır. Ayrıca Cerny (1997) küreselleşmenin sadece ulus–devlet ile uluslararası sistem arasındaki ilişkileri değil, aynı zamanda çok sayıda kesişme noktası oluşturan farklı boyutların dinamik etkileşimleri de kapsadığını belirtmektedir. Cerny (2010), küreselleşmenin tanımlanmasında, sınırların olmadığı bir dünyaya doğru gidilmesi veya devletlerin çöküşü gibi ifadelerin ve varsayımların küreselleşme kavramını basite indirgediğini düşünmektedir. Bu doğrultuda, Cerny (1995) küreselleşmeyi, “Uluslararası politik ekonominin temelini oluşturan mal ve varlıkların değişen karakterinden kaynaklanan ekonomik ve siyasi bir dizi yapı ve sürecin bütünleşmesi” olarak tanımlamaktadır.

Ulrich Beck (2000) küreselleşmenin politik boyutunu ön plana çıkararak küreselleşmeyi, “Egemen ulus–devletlerin sınırlarının farklı güç, amaç, kimlik ve ağırlara sahip ulus–ötesi aktörler tarafından sürekli geçilmesi ve zayıflatılmasıyla ortaya çıkan süreç” olarak tanımlamıştır. Martin Albrow ve Elizabeth King (1990), küreselleşme kavramını, “Dünya halklarının tek bir dünya toplumuna dahil edildiği tüm süreçler” olarak ifade etmektedir. Robert Keohane (2002) küreselleşmeyi, “Artan ulus–ötesi akışlar ve gittikçe güçlenen karşılıklı bağımlılık ağları eğilimi” olarak ifade etmektedir.

Ulf Hannerz çalışmalarında küreselleşmenin kültürel boyutu üzerine odaklanmakta ve kültürel küreselleşmenin, ekonomik ve politik küreselleşmeden nasıl farklı yollar izlediğini ortaya koymaktadır. Hannerz (2001) küreselleşmeyi farklı kültürlerin birbirleriyle temas etmesi sonucunda meydana gelen kültürel melezleşme sürecini ifade eden kreolizasyon olarak ifade etmektedir. Ayrıca Hannerz (2001) küreselleşmenin tek yönlü bir Batılılaşma veya Amerikanlaşma süreci olmadığını aksine farklı kültürel gelenek ve pratiklerin karıştırılmasını ve harmanlanmasını içeren karmaşık ve çok yönlü bir süreç olduğunu savunmaktadır. Hannerz (2001) küreselleşmenin yerel boyutlarını ve başka bölgelerdeki toplulukların farklı deneyimlerini de anlamının önemini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda Hannerz (2001) küreselleşmeyi, “İnsanların, sınır ötesi ve kıtalar arası çeşitli yollarla giderek daha fazla birbirlerine bağlandığı ve dünya, uzak yerler ve bölgeler hakkında farkındalıklarını artırdığı bir süreç” olarak tanımlamaktadır.

Michael Mann’ın (1993) küreselleşmeyi, “Sosyal ilişkilerin dünya üzerindeki uzantısı” olarak tanımlamaktadır. Yeung (2002) küreselleşmeyi sosyal yönüyle ele alarak küreselleşmeyi, “Sosyal alanda yaşanan gelişmelerin ve ilişkilerin küresel alanda yoğunlaşması” şeklinde tanımlamıştır. Kelley Lee (2003) küreselleşmeyi, “Bireyleri ve toplumları birbirlerinde ayırmaya hizmet eden belirli sınırlar boyunca etkileşimleri yoğunlaştıran ve insan etkileşiminin doğasını değiştiren bir dizi süreç” olarak tanımlamaktadır. Lee (2003) tanımında yer alan sınırların uzamsal, zamansal ve bilişsel olmak üzere üç farklı biçimine odaklanmaktadır. Lee (2003) tarihsel olarak insanların hareketi ve yerleşimi, yaşam stilleri, yiyecek seçimleri dahil olmak üzere kültürel uygulamaları ve sağlık ile hastalık kalıpları arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır. Bu doğrultuda Lee, küreselleşme ve sağlık arasındaki ilişkilerin ve bunların küresel yönetim üzerindeki etkileri üzerine kapsamlı çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Son olarak literatürdeki çalışmaların yanı sıra bazı uluslararası kuruluşların da çeşitli küreselleşme tanımları gerçekleştirdikleri dikkat çekmektedir. Örneğin Uluslararası Para Fonu küreselleşmenin dört temel yönünü vurgu yapmaktadır. Bunlar ticaret ve işlemler, sermaye hareketleri ve yatırım, insanların göçü ve hareketi ve bilginin yayılmasıdır. “Küreselleşme, fikirlerin, insanların, malların, hizmetlerin ve sermayenin giderek daha serbest akışı yoluyla ekonomilerin ve toplumların birbirleriyle bütünleşmesine yol açan bir süreçtir” (IMF, 2000). Küreselleşme, malların, hizmetlerin, sermayenin ve teknolojinin sınır ötesi hareketi ile ortaya çıkan ve dünya genelinde birçok ülke ekonomisinin birbirleriyle artan entegrasyonu ile karakterize edilen bir süreçtir. Bu, yüzyıllardır insani ekonomik faaliyetin tüm düzeylerinde (köy pazarları, kentsel endüstriler veya finans merkezleri) faaliyet gösteren aynı piyasa güçlerinin ulusal sınırların ötesine yayılması anlamına gelmektedir (IMF, 2000; 2008).

Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) küreselleşmeyi, “Farklı ülkelerdeki pazarların ve üretimin, mal ve hizmet ticaretinin dinamikleri ile sermaye ve teknoloji akışı nedeniyle giderek birbirine bağımlı hâle gelmesi” olarak tanımlamaktadır (OECD, 1997).

Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) (1995) küreselleşme tanımı ise “Küresel bütünleşme, ülkeler arasındaki iktisadi, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbirleriyle bağlantı olguları içermektedir” şeklindedir.

1.2. Küreselleşmenin Kaynağı ve Küreselleşme Tarihi

1980’li yıllarda neoliberalizmin yükselişiyle birlikte küreselleşme toplumsal yaşamın birçok alanını etkisi altına alarak yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak küreselleşmeyle ilgili tartışmalar ve görüşler oldukça artmıştır. Özellikle 1990’lı yılların başından itibaren küreselleşme kavramı, sosyal bilimler alanı başta olmak üzere literatürde en çok tartışılan konuların başında gelmiştir (Bozkurt, 2000). Küreselleşme kavramına, küreselleşmenin etkilerine ve küreselleşmeye karşı teorik bakış açılarına dair herhangi bir fikir birliği sağlanamamaktadır. Küreselleşmenin ortaya çıkış tarihi ve sonraki süreçte küreselleşmenin gelişimi ile ilgili aşamalar göz önüne alındığında literatürde bu konu üzerinde de herhangi bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bu alt başlıkta, küreselleşmenin kaynağına ve başlangıcına ilişkin yaklaşımlar, küresel tarih ve küreselleşme tarihi kavramları ve tarihsel süreçte küreselleşmenin evreleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

1.2.1. Küreselleşmenin Kaynağına ve Başlangıcına İlişkin Yaklaşımlar

Küreselleşmenin tarihinden ziyade küreselleşmenin kaynağı ya da ne zaman başladığına ilişkin yaklaşımlar Ritzer (2010) tarafından beş başlık altında ele alınmaktadır. Bu yaklaşımlar; bütünleşiklik, döngüler, dönemler, olaylar ve kapsamlı güncel değişimler yaklaşımıdır.

1.2.1.1. Bütünleşiklik Yaklaşımı

Bütünleşiklik yaklaşımı Chanda (2007) tarafından ortaya konulmuştur. Chanda (2007) küreselleşme sürecinin insanlık tarihiyle bütünleşik bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Chanda (2007)’ya göre küreselleşme diğer faktörlerden ziyade insanın temel arzusu olan daha iyi koşullarda daha güzel bir hayat yaşama isteğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Chanda (2007)’nın küreselleşmeye dair bu bakış açısı beraberinde küreselleşmenin kaynağının insanlığın başlangıcı olabileceği düşüncesini getirmektedir. Küreselleşmenin insanlık tarihi ile bütünleşik olduğu görüşünü ortaya koyan Chanda (2007)’nin bütünleşiklik yaklaşımı dört temel özellik çerçevesinde şekillenmektedir. Bu dört özellik; daha iyi bir hayat ve ticaret, misyon çalışması (din), macera ve fetihtir (Ritzer, 2010).

1.2.1.2. Döngüler Yaklaşımı

Scholte (2000) tarafından öne sürülen döngüler yaklaşımında küreselleşme uzun dönemli bir döngüsel süreç olarak ele alınmaktadır. Küreselleşmenin ortaya çıkışı bu yaklaşım çerçevesinde ele alındığında belirgin tek bir başlangıç noktası bulmak oldukça zordur. Döngüler yaklaşımında küreselleşmenin aşamalarına ya da başlangıç noktasına odaklanmaktan ziyade oldukça uzun süre devam eden küreselleşme döngülerine odaklanılmaktadır. Bu yaklaşıma göre geçmişte çok çeşitli küresel çağlar yaşanmıştır. Bu küresel çağların her biri belirli bir süre sonra gerileyerek yeni küreselleşme döngülerini beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla döngüler yaklaşımına göre günümüzde yaşadığımız ve geçmiştekine göre yeni küresel çağ olarak adlandırılan küreselleşme döngüsü de belirli bir süre sonra yavaşlayarak son bulacak ve yeni bir küreselleşme döngüsü başlayacaktır (Ritzer, 2010).

1.2.1.3 Dönemler Yaklaşımı

Küreselleşmenin kaynağına ilişkin üçüncü yaklaşım dönemler yaklaşımıdır. Küreselleşmenin ortaya çıkış tarihi ve sonraki süreçte küreselleşmenin gelişimi ile ilgili aşamalar göz önüne alındığında literatürde bu konu üzerine herhangi bir fikir birliği bulunmamaktadır. Dolayısıyla küreselleşmenin başlangıcı ve gelişim evreleri birçok çalışmada (Wallerstein, 1974; Braudel, 1977; Abu-Lughod, 1989; Robertson, 1992; Brenner, 1999a; Held vd., 1999; Mittelman, 2000; Therborn, 2000; Bello ve Mittal, 2001; Bayly, 2002; Hopkins, 2002; Ocampo ve Martin, 2003; Steger, 2003; Amin, 2003; Friedman, 2005; Holton, 2005a; 2005b; Levy, 2005; Bello, 2008; Nester, 2010; Zinkina vd., 2019) farklı dönemlerle ele alınmıştır. Döngüler yaklaşımından farklı olarak bu yaklaşımda tek bir küreselleşmeden ziyade küreselleşmelerin olduğuna ve her birinin kendine özgü bir başlangıç noktası olduğuna ve art arda gerçekleşen dönemlerden meydana geldiğine değinilmektedir.

Abu-Lughod (1989) küreselleşmenin başlangıcını 1250’li yıllara dayandırırken, Braudel (1977) 1300’lü yıllara dayandırmaktadır. Braudel (1977)’e göre küreselleşmenin başlangıç dönemi 1300 ile 1750 yılları arası dönemdir. Brenner (1999a, 1999b)’e göre küreselleşme süreçleri kapitalizmde meydana gelen krizler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda küreselleşme iki aşamada meydana gelmiştir. Bundan dolayı küreselleşme kapitalizmin dünyaya yayıldığı 1800’lü yılların sonları ile 1900’lü yılların başlarında ortaya çıkmıştır. İkinci küreselleşme evresi ise 1970’li yıllarda başlamıştır.

Bello (2003, 2008) küreselleşmenin iki dalgadan oluştuğunu ifade etmektedir. Küreselleşmenin başlangıcı ve birinci dalgası 1850 ile 1914 arası dönemde meydana gelmiştir. Küreselleşmenin ikinci dalgası ise “uzun patlama” dönemi olarak bilinen 1945 ile 1980 yılları arası gerçekleşmiştir. Nester (2010) küreselleşmeyi iki dalga şeklinde ele almaktadır. Birinci küreselleşme dalgası “Yelken Çağı” olarak ifade edilen 15. yüzyılın ortasından 19. yüzyılın ortasına kadar olan dönemi kapsamaktadır.

İkinci küreselleşme dalgası ise “Buhar Çağı” olarak ifade edilen 19. yüzyılın ortasından 20. yüzyılın ortasına kadar olan dönemi kapsamaktadır.

Friedman (2005) çalışmasında küreselleşmeyi üç dönemde ele almaktadır. Bu dönemler sırasıyla Küreselleşme 1.0, Küreselleşme 2.0 ve Küreselleşme 3.0’dır. Küreselleşme 1.0 dönemi Kolomb’un 1492 yılında sefere çıkışıyla başlamakta ve 18. yüzyılın başlarında bitmektedir. Bu dönem aralığında belirleyici güç ilk başlarda kas gücü iken 18. yüzyılın başlarına doğru buhar gücü olmuştur. Küreselleşme 2.0 dönemi ise 2000’li yılların başlarına kadar sürmektedir. Küreselleşme 2.0 döneminin belirleyici gücünün çok uluslu şirketler olduğu ifade edilmektedir. 2000’li yılların başından beri süregelen dönem ise Küreselleşme 3.0 dönemi olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemin itici gücü ise, küresel çapta iş birliklerinin geliştirilmesi ve bilgisayar teknolojileri başta olmak üzere çeşitli teknolojik gelişmeler olmuştur.

Mittelman (2000) küreselleşme sürecini üç aşamada ele almaktadır. Mittelman (2000) küreselleşmenin başlangıcının coğrafi keşifler olduğunu ifade etmektedir. Coğrafi keşiflerle ticaret başta olmak üzere ulaşım, kentleşme ve haberleşme hızlanmış ve küreselleşmenin başlangıcını teşkil etmiştir. Küreselleşmenin ikinci aşaması ise 1500’lü yıllarda Batı Avrupa’da kapitalizmin gelişmesi ile başlamıştır. Mittelman (2000)’a göre küreselleşme bu aşamada gelişmiştir. Küreselleşmenin son aşaması ise yeni uluslararası ekonomik düzenin oluşturulmasıyla birlikte küreselleşmenin hızlandığı 1970’li yıllardan günümüze kadar olan dönemdir. Mittelman (2000)’a göre birinci küreselleşme aşamasının itici gücü denizcilikte yaşanan gelişmeler ve merkantilizmdir. Küreselleşme bu dönemde keşifler ve askerî işgallerle gerçekleşmiş ve bu küreselleşme aşamasının sonucunda sömürgecilik ortaya çıkmıştır. İkinci küreselleşme aşamasının itici gücü sanayileşme olmuş ve bu aşama emperyalizmi beraberinde getirmiştir. Küreselleşmenin üçüncü aşamasının itici güçleri ise çok uluslu şirketlerin sayısının artması, 1980’lerde yaşanan İletişim Devrimi ve Soğuk Savaş’ın bitmesiyle birlikte Batı’nın tek güç olmasıdır. Küreselleşmenin üçüncü aşaması ise beraberinde globalleşmeyi getirmiştir.

Amin (2003) küreselleşme sürecini üç aşamalı bir süreç olarak değerlendirmektedir. Amin (2003)’e göre küreselleşmenin başlangıcı ve birinci aşaması 1500 ile 1800 yılları arası dönem olan merkantalist aşamadır. Küreselleşmenin ikinci aşaması 1800’den İkinci Dünya Savaşı’nın başlangıcına kadar olan klasik bir emperyalist dönemdir. Küreselleşmenin üçüncü ve son aşaması ise 1945 yılında başlayan ve 1980’li yıllarda hızlanarak günümüze kadar devam eden dönemdir.

Ocampo ve Martin (2003) de küreselleşmeyi üç aşamada incelemiştir. Birinci küreselleşme aşaması 1870–1914 arası dönemde meydana gelmiştir. İkinci küreselleşme aşaması ise Birinci Dünya Savaşı sonrası ile 1970 yılları arası olan dönemde gerçekleşmiştir. Son olarak küreselleşmenin üçüncü aşaması ise petrol krizi ile başlayan ve 1970’li yıllardan günümüze kadar devam eden süreci içermektedir. Levy (2005) çalışmasında Ocampo ve Martin (2003)’e benzer bir şekilde

küreselleşmeyi üç döneme ayırmaktadır. Buna karşın ele alınan dönemler başlangıç ve bitiş tarihleri bakımından farklılık arz etmektedir. Levy (2005) küreselleşmenin birinci dönemini 1870–1914 yılları arası dönem, ikinci dönemini 1945–1980 yılları arası dönem, üçüncü dönemini ise 1980’den günümüze kadar olan dönem olarak belirlemiştir.

Küreselleşmeyi dört dönemde ele alan çalışmalar da mevcuttur. Wallerstein (1974) küreselleşmeyi dört dönemde ele almıştır. Küreselleşmenin birinci dönemi 1450–1640 yılları arası dönemden, ikinci dönemi 1640–1815 yılları arası dönemden, üçüncü dönemi 1815–1917 yılları arası dönemden, dördüncü dönemi ise 1917 yılından günümüze kadar olan dönemden oluşmaktadır.

Hopkins (2002) ve Holton (2005a, 2005b) diğer çalışmalardan farklı olarak küreselleşmenin başlangıç dönemini tarih öncesi döneme dayandırmaktadırlar. Çalışmalarında küreselleşmenin dört dönemini şu şekilde tanımlamaktadır. Küreselleşme dönemleri sırasıyla Arkaik Küreselleşme Dönemi, Proto-Küreselleşme Dönemi, Modern Küreselleşme Dönemi ve Post-Kolonyal Küreselleşme Dönemi’dir. Arkaik küreselleşme evresi tarih öncesi dönemlerde başlayarak 1600’lü yıllara kadar devam etmiştir. Proto-küreselleşme evresi 1600 ile 1800 yılları arası dönemde meydana gelmiştir. Modern küreselleşme evresi 1800’lü yıllardan başlayarak 1950 yılına kadar devam etmiştir. Son olarak Post-Kolonyal küreselleşme evresi 1950 yılından başlayarak günümüze kadar devam eden süreci temsil etmektedir.

Held vd. (1999) de küreselleşmenin başlangıcını tarih öncesine dayandırarak dört dönem tanımlamaktadır. Bu dört küreselleşme evresi sırasıyla Modern Öncesi Küreselleşme, Erken Modern Küreselleşme, Modern Küreselleşme ve Çağdaş Küreselleşme evreleridir. Held vd. (1999)’e göre Modern Öncesi Küreselleşme M.Ö. 11000 ile 9000 yılları arası meydana gelen Neolitik Devrim’le başlamış ve 1500 yılına kadar devam etmiştir. Erken Modern Küreselleşme 1500 ile 1850 yılları arası dönemde meydana gelmiştir. Modern Küreselleşme evresi 1850 ile 1945 yılları arası yaşanmıştır. Son olarak Çağdaş Küreselleşme Evresi ise 1945 yılında başlayarak ve günümüze kadar devam etmektedir.

Steger (2003) ise Held vd. (1999), Hopkins (2002) ve Holton (2005a, 2005b) gibi küreselleşmeyi tarih öncesi dönemlere dayandırarak küreselleşmeyi beş dönemde ele almaktadır. Steger (2003) çalışmasında küreselleşmenin başlangıç dönemi olarak Tarih Öncesi Küreselleşme Dönemi’ni tanımlamıştır. Bu dönem M.Ö. 10000 ile M.Ö. 3500 yılları arası dönemi kapsamaktadır. İkinci küreselleşme dönemi Modern Öncesi Küreselleşme Dönemi’dir ve M.Ö. 3500 yılından başlayarak M.S. 1500 yılına kadar devam etmiştir. Üçüncü küreselleşme dönemi Erken Modern Küreselleşme Dönemi’dir. Bu dönem 1500 ile 1750 yılları arası dönemdir. Dördüncü küreselleşme dönemi 1750 yılında başlayıp 1970 yılına kadar devam eden Modern Küreselleşme Dönemi’dir. Beşinci küreselleşme dönemi ise Çağdaş Küreselleşme Dönemi olarak ifade edilmektedir. Çağdaş

Küreselleşme Dönemi 1970 yılından başlayarak günümüze kadar devam eden süreci temsil etmektedir.

Küreselleşmeyi iki dönemde, üç dönemde veya dört dönemde ele alan çalışmaların aksine Robertson (1992) çalışmasında küreselleşmeyi beş dönemde ele almaktadır. Bu dönemlerden ilki küreselleşmenin oluşum evresi olan 1400–1750 arası dönemdir. Birinci dönem küreselleşmenin Avrupa’da tohumunun atıldığı aşama olarak da bilinmektedir. İkincisi, küreselleşmenin başlangıç evresi olan 1750–1870 arası dönemdir. Bu dönem özellikle Avrupa’da küreselleşmenin gelişme aşamasını oluşturmaktadır. Üçüncüsü, küreselleşmenin yükseliş evresi olan 1870–1920 arası dönemdir. Üçüncü dönem ayağa kalkış aşaması olarak ifade edilmektedir. Dördüncüsü, hegemonya için mücadele aşaması olarak ifade edilen 1920–1960 arası dönemdir. Son dönem ise 1960 yılından günümüze kadar olan ve belirsizlik aşaması olarak ifade edilen dönemdir.

Robertson (1992)’a göre küreselleşme ilk iki dönemde yükselmeye başlamamıştır. Özellikle birinci dönem modern coğrafyanın başlangıcı ile karakterize edilmektedir. Küreselleşme üçüncü dönemle birlikte ciddi bir sıçrama göstermiştir. Çünkü küresel iletişim ve küresel kültürel faaliyetler hızla artmaya başlamıştır. Dördüncü dönem, ikinci dünya savaşı ve soğuk savaşın özelliklerini taşımaktadır. Beşinci dönem ise pek çok küresel gelişmenin meydana geldiği dönemdir. Küreselleşme bu dönemde oldukça hızlanmıştır. Küreselleşmenin belirsizlik aşamasını ise iki kutuplu dünya sisteminin sona erdiği, neredeyse bütün dünyanın küresel sisteme dahil olduğu, nükleer silahların yaygınlaştığı ve dünya toplumu bilincinin arttığı dönemi temsil etmektedir (Robertson, 1992).

Therborn (2000) art arda gelen ve kendi başlangıç noktalarına sahip altı büyük döneme ya da dalgaya işaret etmektedir. Birinci dönem dinlerin küreselleşmesine denk gelen 4. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar olan dönemdir. İkinci dönem Avrupa sömürge hareketleriyle karakterize edilen 15. yüzyıl sonlarıdır. Üçüncü dönem Avrupa ülkelerinin kendi aralarında yaptıkları büyük savaşların olduğu 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl başları arası dönemdir. Dördüncü dönem Avrupa emperyalizminin yükseldiği 19. yüzyıl ortalarından 1918’e kadar olan dönemdir. Beşinci dönem İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemdir. Altıncı dönem ise Soğuk Savaş sonrası dönemdir. Therborn (2000) bu dönemselleştirmeden hareketle küreselleşmenin sadece günümüzde yaşadığımız küreselleşme evresinden ibaret olmadığını iddia etmektedir (Ritzer, 2010).

1.2.1.4. Olaylar Yaklaşımı

Küreselleşmenin başlangıcına dair dördüncü yaklaşım olaylar yaklaşımıdır. Olaylar yaklaşımı küreselleşmeyi uzun çağlar, döngüler ya da dönemler olarak ele almaktan ziyade birbirinden bağımsız, çok daha küçük ancak çok sayıda olan etkili olayların bir bileşkesi olarak ele almaktadır. Dolayısıyla küreselleşme için pek çok olası başlangıç noktası bulunabilmektedir (Ritzer, 2010).

Ritzer (2010) bu türden küreselleşmenin başlangıcını oluşturacak çeşitli olaylar sunmuştur. Örneğin; Romalıların İsa'dan önceki çok kapsamlı fetihleri, Roma'nın yıkılmasının ardından Hristiyanlığın yükselişi ve yaygınlaşması, 7. yüzyıl ve sonrası İslamiyet'in yaygınlaşması, 11. yüzyılda Vikinglerin İzlanda'ya ve Kuzey Amerika'ya gerçekleştirdikleri seferler, Akdeniz'de Orta Çağ'da yapılan ticari faaliyetler, 12. yüzyılda İtalya şehir devletlerinde gerçekleştirilen bankacılık faaliyetleri, 13. yüzyılda Cengiz Han'ın Avrupa'yı yağmalaması, 1492 yılında Christopher Columbus'un Amerika'yı keşfi, 19. yüzyılda Avrupa sömürgeciliği ve 20. yüzyılda iki dünya savaşının yaşanması gibi olaylar olası başlangıç noktaları olarak gösterilebilir (Ritzer, 2010).

Ritzer (2010) son yılları göz önünde bulundurarak yakın geçmişe dair bazı olayların da küreselleşmenin başlangıcına işaret edebileceğini belirtmektedir. Bu doğrultuda bazı olayları bu noktada örnek olarak göstermektedir. Örneğin; 1956 yılında ilk kez Amerika ve Avrupa arasında telefon kablo hattının oluşturulması, 1962 yılında Telstar uydusunun fırlatılması ve okyanus ötesi televizyon yayınlarının gerçekleştirilmesi, finansal açıdan bakıldığında 1970 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) bankalar arası takas sisteminin oluşturulması ve 1977 yılında SWIFT uygulamasının gerçekleştirilmeye başlanması, özellikle teknolojik açıdan 1988 yılında modern anlamda internetin kurulması ki bu gelişme insanların küresel ölçekte birbirleriyle bağlantı kurması açısından oldukça önemli bir gelişmedir ve son olarak 2001 yılında New York'ta İkiz Kulelere (Dünya Ticaret Merkezine) ve Washington'da Pentagon'a terör saldırılarının gerçekleştirilmesi gibi olaylar küreselleşmenin güncel anlamda kaynakları olarak sayılabilir (Ritzer, 2010).

1.2.1.5. Kapsamlı ve Güncel Değişimler Yaklaşımı

Küreselleşmenin başlangıcına ilişkin kapsamlı ve güncel değişimler yaklaşımında, 20. yüzyılın ikinci yarısında ani ve büyük bir değişiklik olduğu iddia edilmekte ve daha kapsamlı ve daha güncel değişimlere odaklanılmaktadır. Ritzer (2010) günümüzde yaşanan küreselleşmenin olası başlangıç noktalarını kapsamlı ve güncel değişimler çerçevesinde ele alırken gerçekleştirilen çalışmaların jeopolitik, ekonomik ve politik olmak üzere üç olay üzerinde durduklarını vurgulamaktadır. Bunlar İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda ABD'nin tam anlamıyla küresel bir güç olarak ortaya çıkması, çok uluslu şirketlerin ortaya çıkışı ve hızla yayılması ve 1980'li yıllardan sonra Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin (SSCB) dağılıp Soğuk Savaş'ın sona ermesi olarak belirtilmiştir (Ritzer, 2010).

1.2.2. Küresel Tarih ve Küreselleşme Tarihi Kavramları

Küreselleşme bilincinin ortaya çıkmasıyla birlikte dünya genelinde birbirine bağlılığın artması ve yoğunlaşması yeni bir süreç değildir. Nitekim küreselleşme oldukça uzun ve derin bir tarihe sahiptir. Ancak bu noktada küresel tarih ile küreselleşme tarihi kavramlarını ifade etmek ve birbirinden ayırmak gerekmektedir. Küreselleşme tarihi üzerine çalışan araştırmacılar,

küreselleşmenin farklı tarihsel formlarını, kökenlerini ve dinamiklerini anlamaya çalışmaktadır (Wallerstein, 1974; Braudel, 1977; Abu-Lughod, 1989; Robertson, 1992; Brenner, 1999a; Friedman, 1999; 2005; Held vd., 1999; Mittelman, 2000; Therborn, 2000; O'Rourke ve Williamson 2001; Hopkins 2002; Steger, 2003; Holton, 2005a; 2005b; Chanda, 2007; Osterhammel, 2009; Nester, 2010; Zinkina vd., 2019). Küreselleşme tarihçileri için temel odak noktası veya konusu, tarihsel bir süreç olarak küreselleşmeyi ele almaktır. Buna karşın küresel tarih kavramı tarihsel fenomenlerin, olayların ve süreçlerin küresel bir bağlama yerleştirildiği bir tarihsel analiz biçimidir (Conrad, 2016). Kısacası küresel tarih geçmişini birbirine bağlı ve bütünlük bir dünya perspektifinden anlamaktır. Bu doğrultuda, küresel tarihle birlikte küresel ve yerel tarihsel süreçlerin ne kadar derinlemesine incelendiği analiz edilmektedir (Bayly, 2002; Conrad, 2016; Patel ve Moore, 2017). Küresel tarih, küresel bağlantıları analiz etmenin yanı sıra küresel entegrasyon süreçlerinin toplumları ve dolayısıyla tarihlerini nasıl dönüştürdüğünü araştırmak ve açıklamakla da ilgilenmektedir. Küresel tarih fikrinin ortaya çıkışı tarih bilimini de ciddi ölçüde dönüştürmüştür (Bayly, 2002).

Küresel tarihi küreselleşme tarihinden ayıran kısım, belirli bir tarihsel konuyu ele alan ancak onu küresel olarak birbirine bağlı bir dünya perspektifinden inceleyen ve açıklayan ayırt edici bir metodolojik yaklaşım olmasıdır (Sartori, 2013; Ogle, 2015). Hem küreselleşme tarihi hem de küresel tarih, gelişmekte olan küresel araştırmalar alanının merkezi entelektüel sütunlarından ikisini oluşturmaktadır (Steger, 2003). Küresel tarih ve küreselleşme tarihinin her ikisi de ortak küresel geçmişimizi, mevcut küresel durumu ve gelecekteki küresel beklentilerimizi tanımlamak, analiz etmek, anlamak ve açıklamak için gereklidir (Bentley, 2006). Küreselleşme tarihi, küresel tarih alanının kendisi değil bir alt konusudur (Conrad, 2016).

Küreselleşme tarihi, öncelikle iki temel sorunun yanıtlanmasıyla ilgilenmektedir. Birinci soru küreselleşmenin ne zaman ve nasıl başladığı yönündedir. Bu soru araştırmacıları küreselleşmenin tarihsel kökenlerini incelemeye yöneltmektedir. İkinci soru ise günümüzde yaşanan çağdaş küreselleşme sürecinin benzersiz olup olmadığı yönündedir. Burada esas olarak amaçlanan ise küreselleşmenin biçimlerinin veya baskın formlarının zaman içinde nasıl değiştiğini keşfetmektir. Araştırmacıların küreselleşmeyi tarihsel bir süreç olarak nasıl analiz ettiğini, anladığını ve açıkladığını kavrayabilmek için öncelikle küreselleşme tarihlerine odaklanılması gerekmektedir.

Küreselleşmenin tarihi konusunda literatürde oldukça yoğun tartışmalar mevcuttur (Wallerstein, 1974; Braudel, 1977; Abu-Lughod, 1989; Robertson, 1992; Frank, 1998; Brenner, 1999a; Held vd., 1999; Mittelman, 2000; Therborn, 2000; Pomeranz, 2000; Bello ve Mittal 2001; Bayly, 2002; Hopkins, 2002; Ocampo ve Martin, 2003; Steger, 2003; Amin, 2003; Friedman, 2005; Holton, 2005a; 2005b; Levy, 2005; Maddison, 2007; Findlay ve O'Rourke, 2007; Bello, 2008; Osterhammel, 2009; Nester, 2010; Zinkina vd., 2019). Küreselleşme tarihi hakkındaki yoğun tartışmanın nedeni küreselleşmenin kökenleri, nedenleri, dinamikleri ve biçimleri hakkındaki teorik ve tarihsel olarak bir fikir birliğinin olmamasıdır.

Küreselleşme, Avrupa merkezîyetçi bakış açısıyla çokça ifade edilmektedir. Bunula birlikte küreselleşme kavramı ile batının yükselişi, batı hegemonyası, imparatorluk ve emperyalizm gibi kavramların basitçe eşanlamı olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak küreselleşme üzerine bu tür kavramsallaştırmalar küreselleşmenin batıdan önceki veya oryantal (doğu) küreselleşme gibi diğer küreselleşme süreçleri ile batı küreselleşmesi arasındaki tarihi gözden kaçırmaktadır (Frank, 1998; Hobson, 2004).

Küreselleşme tarihinin incelenmesinde araştırmacıların dönemselleştirme yaklaşımını çokça kullandığı dikkat çekmektedir. Dönemselleştirme, küreselleşme tarihi incelenirken araştırmacılar tarafından oldukça yaygın olarak benimsenen metodolojik bir yaklaşımdır. Dönemselleştirme yaklaşımı ile birlikte küreselleşme tarihi, küreselleşmenin ortak ve ayırt edici özellikleri bakımından farklı dönemlerine veya aşamalarına göre analiz edilmektedir. Dönemselleştirme yaklaşımı çokça tartışılan bir yaklaşım olmasına rağmen, zaman içerisinde küreselleşmenin yapısında ve süreçlerinde meydana gelen değişimlerin ve sürekliliğin karşılaştırmalı analizine imkân tanımaktadır (Tilly, 1990).

1.2.3. Tarihsel Süreçte Küreselleşmenin Evreleri

Küreselleşme sürecini dönemselleştirirken öncelikle küreselleşmenin yeni bir olgu olup olmadığı konusu tartışılmaktadır. Bu doğrultuda küreselleşmenin başlangıcı ve sürecin hızlanmasıyla ilgili genel kanı ekonomik, kültürel, sosyal ve politik etkileşimi ve karşılıklı bağımlılığı artıran çığır açıcı teknolojik buluşlarla küreselleşme kavramının ilişkilendirilerek küreselleşme sürecinin yakın geçmişte başladığı yönündedir. Bu teknolojik gelişmeler özellikle internet, mobil telefonlar, televizyon, uydu, yolcu uçakları, gelişmiş finans hizmetlerini içeren teknolojiler vb. teknolojik buluşları ve gelişmeleri içermektedir. Şüphesiz bu teknolojik gelişmeler insanların mobilizasyonunu, bilgi akışını, haberleşmeyi ve dolayısıyla ekonomik, sosyal, kültürel ve politik toplumsal süreçlere dair karşılıklı ilişkileri yoğunlaştırmakta ve hızlandırmaktadır. Bu nedenle son yıllarda toplumsal süreçlerde meydana gelen entegrasyon baş döndürücü bir hıza ulaşmıştır. Bu noktada internetin bulunuşuna özel bir önem atfedilmektedir. Bu teknolojilerin 1970’li yıllardan sonra ortaya çıkışı ve/veya geliştirilmesi küreselleşmenin yeni bir olgu olduğu yönünde görüşleri beraberinde getirmektedir (Steger, 2003).

Ancak küreselleşmenin tanımlanması ve kavramsallaştırılması noktasında olgunun dinamik, değişen ve dönüşen özelliğine araştırmacılar tarafından sürekli olarak vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme olgusu çok önemli tarihsel kökene sahip bir süreci temsil etmektedir. Nitekim, bahsedilen teknolojik buluşların çoğu daha önceki benzer buluşlar üzerine inşa edilmektedir. Ayrıca tarihsel süreçte bakıldığında kâğıdın icadı, yazının bulunması, barutun keşfi, matbaa vb. gelişmeler bu çığır açıcı ve küreselleşmeyi hızlandıran teknolojik gelişmelere zemin hazırlayan buluşların başında gelmektedir. Dahası bu buluşlara dair süreçler bizi tarih öncesi

meydana gelen Neolitik Devrime kadar götürmektedir (Hopkins, 2002; Steger, 2003; Nester, 2010; Zinkina vd., 2019).

Dolayısıyla küreselleşmenin başlangıcına ilişkin bir önceki bölümde detaylı bir şekilde yer verilen yaklaşımlardan da görüldüğü gibi araştırmacıların küreselleşmenin başlangıcı noktasında farklı fikirlere sahip oldukları görülmektedir. Bazı araştırmacılar, küreselleşmeyi son yüzyıl ile sınırlandırmakta ve küreselleşmenin birinci altın çağı olan 1800’lü yılların sonunu veya çağdaş küreselleşmenin başlangıcı ve gelişimini başlangıç noktası olarak ele almaktadırlar (Brenner, 1999a; Bello, 2003; 2008; Ocampo ve Martin, 2003). Bazı araştırmacılar ise küreselleşmenin başlangıcını Sanayi Devrimi’nin başlangıcına yani 18. yüzyıla götürmektedirler. Bazı akademisyenler ise küreselleşmenin başlangıcını 1200’lü yıllar ile modernite ve kapitalizm sisteminin ortaya çıktığı ve zaman–mekân sıkışmasının yaşanmaya başladığı 1600’lü yıllar arası döneme kadar götürmektedirler (Wallerstein, 1974; Braudel, 1977; Abu–Lughod, 1989; Friedman, 1999; Mittelman, 2000; Amin, 2003). Son olarak bir grup araştırmacı ise küreselleşme sürecinin başlangıcını tarih öncesi dönemlere kadar götürerek geniş kapsamlı evreler hâlinde küreselleşmeyi ele almaktadırlar (Held vd., 1999; Hopkins, 2002; Steger, 2003; Holton, 2005a; 2005b; Zinkina vd., 2019). Küreselleşme tarihçilerine göre tarihsel süreçte küreselleşmenin evreleri farklı biçim, kapsam ve yoğunluklardan meydana gelmektedir. Buna karşın küreselleşmenin evreleri birbirlerinden bağımsız düşünülmemektedir (Axford, 2012).

Bu tez çalışmasında küreselleşmenin tarihsel süreci ve evreleri birbirlerine benzer dönemleştirilmeler sunan Held vd. (1999), Bayly (2002), Hopkins (2002), Steger (2003), Holton (2005a, 2005b) ve Zinkina vd. (2019)’nin çalışmalarında olduğu gibi tarih öncesi dönemlerden başlayarak ele alınmıştır. Küreselleşmenin evreleri Modern Öncesi Küreselleşme (Arkaik Küreselleşme), Erken Modern Küreselleşme (Proto–Küreselleşme), Modern Küreselleşme ve Çağdaş Küreselleşme şeklinde dört dönemde ele alınmıştır.

1.2.3.1. Modern Öncesi Küreselleşme Evresi (Arkaik Küreselleşme)

Modern Öncesi Küreselleşme evresi sanayileşmeden ve ulus–devletin yükselişinden önceki dönemi temsil etmektedir. Modern Öncesi Küreselleşme evresi ele alınan zaman aralığı ve tarihsel olarak en uzak evre olmasından dolayı bazı eksik bilgilerin olma olasılığının yüksek olması nedeniyle küreselleşme evreleri arasında en muğlak olanıdır (Axford, 2012). Toplumlar arasındaki ilişkileri oluşturan etkileşim ağları Paleolitik Çağ’a (Eski Taş Çağı) kadar dayanmaktadır. Bu dönemde ilkel toplumlar arasındaki mal alışverişlerine imkân tanıyan mini sistemler oluşmuştur. Nitekim Neolitik Çağ (Yeni Taş Çağı) öncesi dönemler olan Paleolitik Çağ ve Mezolitik Çağ’dan (Orta Taş Çağı) günümüz dünyasıyla doğrudan ilişkili neredeyse hiçbir şey kalmamıştır. Dolayısıyla Neolitik Devrim (Tarım Devrimi) küreselleşme tarihinin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir (Zinkina vd., 2019).

Modern Öncesi Küreselleşme evresi Neolitik Devrim ile birlikte M.Ö. 10000 yılı civarı başlamıştır. Bu dönemde insanoğlu beş kıtada birden yaşamaya başlayarak küresel çapta yayılımını büyük oranda gerçekleştirmiştir. Küreselleşmenin bu başlangıç aşamasında dünya üzerindeki insan toplulukları arasındaki ilişkiler oldukça kısıtlı bir şekilde gerçekleşmiştir (Held vd., 1999). Bu kısıtlı olan ilişkiler ise çoğu zaman raslantısal bir şekilde gerçekleşmiştir. Tarih öncesi dönemde teknolojik gelişmelerin de sınırlı olmasından kaynaklı küreselleşme oldukça sınırlı gerçekleşmiştir. Tarım, yönetim, din gibi toplumsal yapının önemli unsurları merkezî bir şekilde yönetilmeye başlandıkça küreselleşme süreci de hızlanmıştır (Steger, 2003). Neolitik Devrim sonrası ilk Dünya Sistemi, Ortadoğu coğrafyasında ortaya çıkmıştır. Daha sonra Dünya Sistemi çeşitli değişim ve dönüşümler sonucunda Afro–Avrasya dünya sistemine evrilmiştir. Son olarak ise Modern Küresel Dünya Sistemi hâlini almıştır (Zinkina vd., 2019).

M.Ö. 9000 ile M.Ö. 5000 yılları arası dönemde insanların kendi yiyeceklerinin elde etmeye başlamasıyla birlikte toplumsal etkileşim giderek artmıştır. Bu tarihlerde Afro–Avrasya bölgesinde gevşek ve yavaş olmasına rağmen bilgi alışverişine imkân sağlayan etkileşim ağları ortaya çıkmıştır. Bu ağlar, Afro–Avrasya alanında yeni teknolojilerin ve ortaya çıkan yeniliklerin yayılmasına olanak sağlamıştır. Bu ağların ortaya çıkışı şüphesiz Tarım Devrimi'yle doğrudan ilişkilidir. Tarım Devrimi sonrasındaki süreçte evcilleştirmeye uygun hayvan ve bitkilerin çokça bulunduğu Avrasya coğrafyası ve yakın çevresi yani Mezopotamya, Kuzey–Orta Çin, Kuzey Afrika ve Hindistan bölgeleri gelişimin sağlandığı bölgeler olmuştur. Etkileşim ağlarının ilk ortaya çıkış noktası özellikle Mezopotamya coğrafyasıdır. Tarım Devrimi sonrası Mezopotamya'da meydana gelen yenilikler zamanla Yakın Doğu, Orta ve Güney Asya ve Avrupa bölgelerine yayılmıştır (Zohary ve Hopf, 2000; Steger, 2003; Brown vd., 2009; Nester, 2010; Zinkina vd., 2019).

Toprağın ekilip biçilmesi ve hayvan yetiştiriciliği sonucunda elde edilen besinler ve besin fazlaları nüfusun artmasına sebep olmuştur. Köyler kurulmuş ve yerleşim yerleri inşa edilmiştir. Bütün bunların sonucunda bu dönemde toplumsal yapıda değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir. Avcı toplayıcı grupların eşitlikçi yapısı yerini merkezî ve çok tabakalı ataeril bir yapıya bırakmıştır. Çiftçi sınıfının yanı sıra zanaatkar bir sınıf ortaya çıkmıştır. Ayrıca yeni fetihleri organize eden, merkezî devlet yapısını güçlendiren, ticaret yollarını düzenleyen ve uzak bölgelerin keşfedilmesinde önemli roller üstlenen profesyonel bürokratlardan ve askerlerden oluşan bir sınıf ortaya çıkmıştır (Steger, 2003; Nester, 2010).

M.Ö. 4000 ile M.Ö. 2000 yılları arası dönemde ağlar daha karmaşık yapıyla birlikte yeni bir boyuta geçmiştir. Dünya Sistemi'nin ağ bağlantılarında meydana gelen bu gelişim şehirlerin ortaya çıkışı yani Şehir Devrimi ile tetiklenmiştir. Şehirlerin ortaya çıkmasıyla birlikte ticaret ve kaynak alışverişi oldukça yoğunlaşmış ve hızlanmıştır. Bu durum etkileşim ağ alanlarını giderek genişletmiştir (Nester, 2010). Şehirlerin ortaya çıkmasından sonra Akad Kralı Sargon, bağımsız bazı şehir devletlerini fethederek insanlığın ilk imparatorluğunu kurmuştur. Akad İmparatorluğu ile

birlikte Sargon memur sistemiyle işleyen bir devlet kurmuştur. Ayrıca Mezopotamya coğrafyasında ekonomik, sosyal, politik ve kültürel alanlarda pek çok değişim ve dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bu dönemde Sümerler ve Akadların hüküm sürdükleri bölgelerde gerçekleştirdikleri bürokratik ve teknolojik gelişmelerin yayılması sonucunda sosyal ve kültürel küreselleşmenin ilk örnekleri yaşanmıştır (Zinkina vd., 2019).

M.Ö. 3500 ile M.Ö. 1000 yılları arası dönemde oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde Mezopotamya, Mısır ve Çin’de meydana gelen yazının keşfi ve M.Ö. 3000’de gerçekleşen tekerleğin keşfi, küreselleşmeyi son derece hızlandıran keşifler olmuştur. Özellikle maden teknolojileri, bürokrasi ve yazı sistemlerinde meydana gelen yenilikler giderek yayılmıştır. Demir eritme işlemi ilk olarak M.Ö. 1500’lü yıllarda Anadolu’da yaşayan Hititler tarafından yapılmıştır. Demir eritme işlemi yaklaşık 300 yıl içerisinde Yakın Doğu toplumlarında yaygınlaşmıştır. Bu keşiflerle birlikte teknolojik ve toplumsal yükselişler meydana gelmiştir. Bu alanlarda meydana gelen yenilikler daha da geliştirilerek ağları artırmış ve toplumlar arasındaki etkileşimleri hem hızlandırmış hem de yoğunlaştırmıştır. Şüphesiz tekerleğin keşfi insanlar ve mallar için hızlı ulaşım imkânı sağlamıştır. Ayrıca bölgeler arası ağların derinleşmesi, yolların ve altyapıların geliştirilmesini de teşvik etmiştir. Yazının keşfi ise fikirlerin, bilginin ve başka buluşların diğer bölgelere yayılmasını sağlamış ve toplumsal yapıyı oluşturan olguların düzenlenmesine yardımcı olmuştur. Bu iki önemli buluş neticede büyük devletlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Steger, 2003; Headrick, 2009; Nester, 2010; Zinkina vd., 2019).

Modern Öncesi Küreselleşme evresi imparatorluklar dönemini beraberinde getirmiştir. Bu dönem küreselleşme açısından çok önemli imparatorluklara sahne olmuştur. Özellikle Mısır Krallıkları, Pers İmparatorluğu, Makedonya İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Hint İmparatorluğu, Çin İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu, uzak mesafeli iletişimin, sosyal ve kültürel etkileşimin artmasına, teknolojinin yayılmasına ve gelişmesine ve mal ticaretine çok önemli katkıları olmuştur (Steger, 2003).

M.Ö. 1200 ile M.S. 150 yılları arası dönemde birçok tarım imparatorluğunu içerisinde barındıran bir Afro–Avrasya dünya sistemi ortaya çıkmıştır. Afro–Avrasya dünya sistemi toplam dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu ve toplumların karşılıklı gelişmiş etkileşim ağlarını içerisinde barındırmıştır. Afro–Avrasya dünya sisteminde mal ticaretine dayalı ağlar da oldukça önemli olmuş ve ticaret ağlarının oluşmasında İpek Yolu anahtar konumda olmuştur (Chase–Dunn ve Hall, 1998).

Eksen Çağı olarak bilinen M.Ö. 800 ile M.Ö. 200 yılları arası olan dönemde ekonomik, sosyal, kültürel ve politik değişikliklere sebep olacak önemli olaylar gerçekleşmiştir. Bu dönemde Çin, Afro–Avrasya dünya sistemine dahil olmuştur. Bu noktada İpek Yolu Çin ile Afro–Avrasya’nın geri kalanı arasında düzenli olarak ağların kurulmasına ve etkileşimin gerçekleşmesine olanak sağlamıştır (Held vd., 1999; Osterhammel ve Petersson, 2003). Diğer bir önemli olay ise Budizm’in ilk kez bir

dünya dini olarak ortaya çıkması olmuştur (Zinkina vd., 2019). M.Ö. 200 ile M.S. 1500 yılları arası dönemde Çin İmparatorluğu küreselleşme süreci açısından önemli etkilere sahip olmuştur. Çin’de teknolojik, ekonomik, bürokratik ve kültürel çokça gelişmeler yaşanmıştır. Bunun sonucunda Çin geniş bir bölgeye yayılan ağlar oluşturmuştur. Bu dönemde Çin’de hidrolik mühendisliği, demir, barut, doğalgaz taşımacılığı, pusula, saat, kâğıt, matbaa ve işleme gibi alanlarda önemli teknolojik gelişmeler yaşanmıştır. Ayrıca ağırlık ve uzunluk ölçülerinin geliştirilmesi ve madeni paraların değerinin belirlenmesi sonucunda ticaret artmış ve piyasa mekanizması gelişmiştir. Bu noktada İpek Yolu, Çin ve Roma İmparatorluklarını birbirine bağlayan en önemli ticaret ağını oluşturmuştur. Sonraki süreçte Çin İmparatorluğu başlangıç evresindeki Sanayi Devrimini durdurmuştur (Abu-Lughod, 1989; Steger, 2003; Nester, 2010).

Miladi Çağ’ın başlangıcından sonra Afro-Avrasya dünya sisteminin gelişim hızı küresel ağların çok fazla artmaması nedeniyle yavaşlamıştır. Bunun yanı sıra, toplumlar arası etkileşimin eskiye nazaran artmış olması salgın hastalıkların da yayılımını artırmıştır. M.S. 165 ile M.S. 180 yılları arası Yakın Doğu seferlerinden dönen askerler Roma İmparatorluğu’na Antonine Vebası olarak bilinen bir salgın hastalığı taşımışlardır. Aynı dönemde Doğu Han Çin’de de Antinine Vebası’na rastlanmıştır. Antonine Vebası Roma İmparatorluğu’nun nüfusunun neredeyse dörtte birinin yok olmasına neden olmuştur. Bu durum hem Roma İmparatorluğu’nu hem de Han Hanedanlığı’nı oldukça zayıflatmıştır. Bu salgın hastalık o dönemde Hint Okyanusu üzerindeki Hint Roma ticaret ilişkilerinin gerilemesine neden olmuştur. Aynı zamanda Roma’nın ekonomik, sosyal ve kültürel yapısını derinden etkilemiştir. Bununla birlikte sık aralıklarla yaşanan salgınlar ve barbar istilaları nedeniyle yaklaşık olarak M.S. 1000 yılına kadar olan süreçte dünya nüfusu ve küresel çıktı miktarı nerdeyse hiç artmamıştır (Zinkina vd., 2019).

Miladi Çağın ilk bin yılındaki durgunluk, ikinci bin yılın başlarında yerini canlılığa bırakmıştır. İkinci bin yılın başlarında nüfusta ve küresel üretim hacminde artışlar meydana gelmiş, teknolojik gelişmeler hızlanmış ve kentleşme artmıştır. Bu dönemdeki dünya nüfusunun artmasına ve küresel çıktının artmasına en önemli katkı Çin’den gelmiştir. Avrupa ve Hindistan’da ise çok miktarda toprak ekilmeye başlanmış ve küresel üretim hacmine katkı sağlamışlardır. Ayrıca bu dönemde Afro-Avrasya dünya sistemi içerisindeki bütün bölgeler arasındaki ağlar artmış ve birbirleriyle çok yoğun ve hızlı bir etkileşime girmişlerdir. Yaşanan bu etkileşim yoğunluğu ve canlanma süreci 1346 yılında ortaya çıkan Kara Veba salgınına kadar çoğu bölgede devam etmiştir (Abu-Lughod, 1989).

Modern Öncesi Küreselleşme evresinin sonlarına doğru Avrasya ve Kuzey Afrika’nın kalabalık bölgeleri arasında genişleyen ekonomik, sosyal, kültürel ve politik karşılıklı bağımlılık ağları meydana gelmiştir. Bu artan ağlar nüfusun artmasını ve kentleşmeyi beraberinde getirmiştir. Karşılıklı etkileşimler sonucunda kültürel çatışmalar da yaşanmıştır. Bunun sonucunda İslamiyet, Yahudilik, Budizm ve Hinduizm inanışları dünya dini hâline gelmişlerdir (Steger, 2003).

Küreselleşmenin bu aşamasında Müslüman tüccarların ve kâşiflerin sürdürülebilir bir ekonomi kurarak mahsullerin, ticaretin, bilginin ve teknolojinin küreselleşmesine yol açtığı, İslam'ın Altın Çağı yaşanmıştır. Bu dönemde şeker ve pamuk gibi küresel öneme sahip ürünler Müslüman dünyasında yaygın olarak yetiştirilirken, Arapça öğrenmenin ve Hac ibadetini tamamlamanın gerekliliği kozmopolit bir kültür yaratmıştır (Hobson, 2004).

Küreselleşmenin bu evresinde Osmanlı İmparatorluğu'na ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde küresel bir güç olma konusunda en yüksek potansiyele sahip imparatorluk olmuştur. Osmanlı 1453 yılında İstanbul'u fethetmiş ve Balkanlar'da ve Doğu Akdeniz'de büyük bir imparatorluk kurmuştur. Daha sonrasında 1529 ve 1683 yıllarında ise Viyana'yı iki kez kuşatarak Avrupa'yı ciddi şekilde tehdit etmiştir. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu iyi yönetilen şehirlere, ileri bilime, ileri düzeyde top ve tüfek üretim teknolojilerine sahip olmuştur. Çok iyi organize edilmiş bürokrasi, iyi eğitilmiş yöneticiler, yetenekli ve sadık askerî ordu ve geniş filolara sahip olmuştur. Bütün bunlar Osmanlı'da güçlü bir entelektüel sınıf ortaya çıkarmıştır (Nester, 2010).

Modern Öncesi Küreselleşme evresinin ekonomik tarihine bakıldığında Avrasya ve diğer ticaret yollarının ve ekonomik, kültürel ve politik bağlantıların varlığını bize göstermektedir (Bayly, 2002; Hobson, 2004; 2020; Frankopan, 2015; Hansen, 2020). Küreselleşme tarihi ile ilgili bu görüş küresel ekonomi tarihiyle de desteklenmektedir. Modern Öncesi Küreselleşme evresi için doğu veya oryantal küreselleşme evresi de denilmektedir. Modern Öncesi Küreselleşme evresinde doğu küreselleşmesinin varlığı çoğu çalışmada vurgulanmakta ve küreselleşmenin tarihsel olarak merkezi olmayan bir süreci ifade ettiği belirtilmektedir (Abu-Lughod, 1989; Frank, 1998; Hobson, 2020).

Modern Öncesi Küreselleşme evresinde özellikle farklı kültürlerin yayılma arzusu içerisinde olduğu dikkat çekmektedir. Batı kültüründe sömürge sisteminin yayılması arzulanırken, doğu kültüründe ise Müslümanlığın yayılması arzulanmaktadır (Bennison, 2002; Bayly, 2004). Modern Öncesi Küreselleşme evresinde, Atlantik sömürgecilik sisteminin ortaya çıktığı ve bunun sonucunda genişleyen pazarlar ve tüketimle birlikte tüm ekonomik sistemleri içerisine aldığı vurgulanmaktadır (Bayly, 2004). Diğer taraftan Batılı olmayan bir dünya sisteminin yayılması da dikkat çekmektedir (Abu-Lughod, 1989; Chaudhuri, 1990). Arap dilinin küresel yayılımı ve Müslümanlığın küreselleşmesi olarak ifade edilen evrensel bir Müslüman cemaati ideali, Batılı olmayan dünya sistemlerinin yayılımına örnek olarak gösterilmektedir (Bennison, 2002).

1.2.3.2. Erken Modern Küreselleşme Evresi (Proto-Küreselleşme)

Erken Modern Küreselleşme evresi 1500 ile 1750 yılları arasını yani Aydınlanma ile Rönesans arası dönemi kapsamaktadır. Çünkü modernite kavramı, pozitif bilimin gelişmesini, ahlak ve hukukun evrensel biçimine ulaşmasını ve toplumun din ve siyasi baskılardan arındırılarak

özgürleşmesini içerisinde barındıran, 18. yüzyıl Avrupa Aydınlanmasıyla ilişkilendirilmektedir (Steger, 2003). Erken Modern Küreselleşme evresi artan ticari ve kültürel ilişkiler ile karakterize edilen küreselleşme dönemidir. Bu dönemde keşif yolculukları dikkat çekmektedir. Ayrıca dönemin karakteristik özellikleri içerisinde dünyanın özel ticari bölgelere ve imparatorluklara bölünmüş olması gösterilmektedir. 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa imparatorluklarının güçlendiği ve genişlediği görülmektedir (Held vd., 1999).

Bu küreselleşme evresinde hem bölgesel devletlerin ortaya çıkmasıyla hem de ticaret ve üretim teknolojilerinde meydana gelen değişikliklerle birlikte büyük çaplı jeopolitik dönüşümler yaşanmıştır (Kennedy, 1989; Morris, 2010). Erken Modern Küreselleşme evresinde modern ulus-devletlerin kurulduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca bu küreselleşme evresi Batı yayılcılığının da zeminini oluşturmaktadır (Ballantyne, 2002). Erken Modern Küreselleşme evresi sadece politik ve ekonomik yönleriyle değil aynı zamanda kültürel yönleriyle de oldukça önemlidir. Kültürel boyutun önemi bu dönemde Batılı ideallerin ve yeni teknik bilginin yayılımıyla kendini göstermektedir. Nitekim, bu dönem üzerine de küreselleşmenin merkeziyle ilgili tartışmalar mevcuttur. Bazı araştırmacılar bu dönemde batının yükselişine dair baskın anlatının aksine, 1800'e kadar küresel ekonominin merkezi olarak Asya'ya ve özellikle de Çin'e dikkat çekmektedirler (Frank, 1998). Ayrıca Hobson (2004, 2020) antik çağlardan 18. yüzyılın sonlarına kadar olan dönemi doğu küreselleşmesi dönemi olarak nitelendirmektedir. Dahası günümüz küresel ekonomisinin oluşumunda doğu küreselleşmesinin büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Coğrafi Keşifler döneminde insanların neredeyse tümünü kapsayan bölgeler arasında düzenli ilişkiler kurulmuştur. 16. yüzyılda Afro-Avrasya dünya sistemi giderek genişlemiş ve Küresel Dünya Sistemi'ne doğru hızla evrilmeye başlamıştır. Küreselleşmenin tarihsel bir geçişini temsil etmesinin yanı sıra küresel dünyanın da başlangıcını oluşturmaktadır. Coğrafi keşiflerle birlikte dünya genelinde kıyı bölgeleri tek bir küresel ağ altında birleşmiştir. Ancak oluşan bu küresel ağ bulaşıcı hastalıkların daha hızlı yayılmasına zemin hazırlamıştır (Nester, 2010; Zinkina vd., 2019).

15. yüzyıldan önce Amerika'da meydana gelen değişim ve dönüşüm, Afro-Avrasya coğrafyasında meydana gelen dönüşümden bağımsız bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu nedenle, bu iki bölgenin küresel bir ağda entegrasyonu kapsamlı değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Öncelikle bu bölgeler arasında geniş ölçekte alışverişler gerçekleşmiştir. Özellikle Amerika bölgesinden gelen mahsuller, Afro-Avrasya bölgesinin beslenme alışkanlıklarını derinden etkilemiştir. Ayrıca bölgeler arası artan etkileşim sonucunda ekonomik, sosyal, kültürel ve demografik değişiklikler meydana gelmiştir. Keşfedilen yeni bölgeler ve bu bölgelerin sahip oldukları kaynaklar küresel ticarete dahil oldukça, ekonomik dönüşümler yaşanmış ve bazı ürünler küresel bir pazara sahip olmaya başlamıştır. Bu dönemde hem gümüşün keşfedilmesi hem de dünya çapında malların ve kaynakların önceki dönemlere göre çok daha büyük hacimlerde ve hızlı bir şekilde aktarılması, küresel ticaretin hızlanması ve genişlemesine neden olmuştur (Zinkina vd., 2019).

1600'lü yıllarda sosyal ve demografik genişleme süreci yerini daralma sürecine bırakmıştır. Afro-Avrasya dünya sisteminin tamamını etkisi altına alan küresel bir Genel Kriz ortaya çıkmıştır. Bu dönemde özellikle Avrupa ve Çin'de nüfus azalışları yaşanmıştır. Dolayısıyla Genel Kriz dünyanın çeşitli bölgelerinde eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Krizin çeşitli bölgelerde eş zamanlı olarak meydana gelmesinin tek nedeni olmasa da en önemli nedenlerinden birisi şüphesiz küreselleşen dünyada artan karşılıklı etkileşimler olmuştur. Bu sosyo-demografik düşüşün pek çok farklı nedeni de mevcuttur. Özellikle Avrupa'da 17. yüzyıl boyunca süren savaşlar nüfusun ciddi bir oranda azalmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra iklim değişikliği ve göç dalgaları da demografik çöküşü zemin hazırlamıştır. Bu dönemde meydana gelen iklim değişiklikleri mahsul kıtlığına sebep olarak gıda arzını ciddi bir şekilde etkilemiştir. Yaşanan kıtlık neticesinde kentsel göçler yaşanmış ve Malthusçu bir kriz meydana gelmiştir (Parker, 2013).

Küresel Genel Kriz'in bitmesinin ardından yeni bir genişleme dönemine girilmiştir. 1700'lü yıllarda hem küresel çıktı düzeyi hem de dünya nüfusu büyük oranda artmıştır. Ancak bu genişleme dönemi 1500'lerde yaşanan genişleme dönemine göre farklılık arz etmektedir. Çünkü 1700'lerde yaşanan büyüme ile Küresel Kuzey ve Küresel Güney arasındaki fark giderek açılmış ve Büyük Ayrışma yaşanmaya başlamıştır (Zinkina vd., 2019).

Batı Avrupa medeniyeti 1000 yılından önce teknolojinin ve insanlığın gelişimine çok az katkı sağlamış olsalar da İslam coğrafyasında ve Çin'de meydana gelen teknolojik gelişmelerden çokça faydalanmışlardır. Avrupalılar, Afrika veya Asya'nın içlerinden ziyade Hindistan'a ulaşabilecekleri yeni deniz yolları bulmaya çalışmışlardır. Avrupa, diğer bölgelerde meydana gelen teknolojik gelişmeleri benimsemesinin yanı sıra liberal siyasal düşüncenin gelişmesinin de büyük faydalarını görmüştür. Avrupa, Amerika ve Afrika arasında yoğun ekonomik, kültürel ve demografik akışlar meydana gelmiştir (Steger, 2003).

Avrupa'da büyük şehirlerin ve tüccarların ortaya çıkması bu dönemdeki küreselleşmenin hızlanmasını etkileyen diğer önemli unsurların başında gelmiştir. Avrupa'da kapitalist dünya sisteminin temelleri atılmıştır. Ortaya çıkan bu sistemde kapitalistler Avrupalı devletler tarafından desteklenmiştir. Özellikle İngiltere, İspanya, Hollanda, Portekiz ve Fransa kapitalistlerin yeni bölgeler keşfederek yeni pazarlar oluşturmaya ciddi destek sağlamışlardır. 17. yüzyıl başlarında bölgelerarası kârlı ticaret yerleri oluşturmak için Hollanda ve İngiliz Doğu Hindistan Şirketi gibi şirketler kurulmuştur. Bu şirketler zamanla giderek güçlenerek ulus-ötesi ekonomik işlemlerin büyük kısmını ele geçirecek güce kavuşmuşlardır. Ortaya çıkan bu süreçte Avrupalılar, ticaret yapılan yabancı bölgelerde kurumsal, toplumsal ve kültürel uygulamalar gerçekleştirmişlerdir. Bu uygulamalar sonucunda sömürgeci ülkeler bu bölgelerin siyasi yönetimlerini rahatlıkla ele geçirmişlerdir (Arrighi vd., 1999; Held vd., 1999; Steger, 2003; Nester, 2010).

Erken Modern Küreselleşme evresinde küreselleşmenin çeşitli boyutları çerçevesinde küreselleşmeyi hızlandıracak pek çok süreç yaşanmıştır. Şüphesiz, bu dönemde matbaanın icadı küreselleşme sürecini hızlandıran en önemli olayların başında gelmiştir. Matbaanın icadı ile birlikte kitapların basım maliyetleri azalmış, yayınlar topluca basılmaya başlanmış, insanlar basılı yayınlara daha kolay erişim sağlamış, okuryazarlık artmış ve bunların sonucunda çok sayıda insan hızlı bir şekilde bilgi ağlarına entegre olmaya başlamıştır (Nester, 2010). Bu küreselleşme evresinde yaşanan bir diğer önemli gelişme ise Askerî Devrim'dir. Askerî Devrim ile birlikte askerî örgütlenme, tedarik, strateji ve silahlarda derin değişiklikler yaşanmıştır. Askerî alandaki teknolojik gelişmeler arasında özellikle büyük topların geliştirilmesi, bu topları kullanan devletlere çok büyük bir güç katmıştır. Bütün bunların sonucunda ise Afro-Avrasya dünya sistemi içerisinde politik ve idari dönüşümler yaşanmıştır (McNeill, 1982).

Erken Modern Küreselleşme evresinde küresel ekonomik değişim ve entegrasyon oldukça derinleşmiş ve genişlemiştir. Gümüş, altın, emtia malları ve kölelik ticareti yoğunlaşmıştır. Ancak İngiliz Doğu Hindistan Şirketi ve Hollanda Doğu Hindistan Şirketi gibi bazı büyük ticari şirketler hariç, ticaretin kurumsallaşması sınırlı ölçüde olmuştur. Bu süreçte Avrupa'da meydana gelen savaşlar çokça askerî ve siyasi düzenlemeyi beraberinde getirmiştir. 1648 yılında Vestfalya Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte Batılı devletlerin evrimi ulus-devleti ortaya çıkarmıştır. Erken Modern Küreselleşme evresinin sonlarında ulus-devletler arasında karşılıklı bağımlılık giderek artmış ve yoğunlaşmıştır (Held vd., 1999; Steger, 2003).

1.2.3.3. Modern Küreselleşme Evresi

Modern Küreselleşme evresi 1750 ile 1945 yılları arası dönemi kapsamaktadır. Modern Küreselleşme evresi devletçi ve emperyalist gelişmelerin yaşandığı aynı zamanda milliyetçilik akımının ve endüstriyel kapitalizmin yaygınlaştığı bir süreci temsil etmektedir. Küreselleşmenin bu aşamasında yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde mobilite ve ekonomik büyüme giderek artmıştır. Bireyselci ve akılcı kişisel çıkar felsefesinin yayılımı amaçlanmış ve bu bakış açısıyla serbest piyasanın ve kapitalist sistemin küresel çapta uygulanması hedeflenmiştir. Buna karşın Batı'da özellikle Avrupa'nın büyük güçleri arasında yoğun rekabet yaşanmaya başlamıştır. Batı güçleri arasında yaşanan bu rekabet evrenselci ideallere sekte vurmuş olsa da bu süreçte önemli entelektüel akımlar yaşanmıştır. Ayrıca modern küreselleşme sürecinde küresel sivil toplum veya küresel yönetim için bir araya gelen ülkeler, dünya topluluğu bilincini artıracak olan Milletler Cemiyeti'ni kurmuşlardır (Axford, 2012).

18. yüzyılda Büyük Britanya'da başlayan ve modern Teknoloji Devrimi'nin ilk dalgasını oluşturan Sanayi Devrimi, Erken Modern Küreselleşme evresinden Modern Küreselleşme evresine geçişte dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Sanayi Devrimi dünya tarihindeki en önemli teknolojik ve ekonomik dönüşümlerden birisidir. Sanayi Devrimi ile birlikte hem küreselleşme

sürecinde hem de toplumsal yaşamın pek çok alanında ciddi değişimler meydana gelmiştir. Ayrıca 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Avustralya ve Pasifik Adaları da Avrupa egemenliğindeki ekonomik, sosyal ve politik küresel ağa dahil olmuştur. Sanayi Devrimi sonrası 19. yüzyılda küresel bağlantı hızla artış göstermiştir. Bu doğrultuda ekonomide meydana gelen büyüme ve daralmalar dünyanın çeşitli bölgelerine daha hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Dolayısıyla dünyanın büyük bir bölümü ekonomideki konjonktürel dalgalanmaları eşzamanlı olarak hissetmeye başlamıştır (Zinkina vd., 2019).

Küreselleşmenin bu evresinde Avrupa merkezli dünya ekonomisi oldukça önemli bir noktaya gelmiştir. Avrupa merkezli dünya ekonomisinde baskın şehirler başlarda Venedik ve Cenova olmuştur. Sonraki süreçte merkez bu şehirlerden Antwerp'e kaymıştır. Nihai olarak 18. yüzyılda Londra merkez şehir hâline gelmiştir. 18. yüzyılla birlikte Londra'nın Avrupa merkezli dünya ekonomisinin merkezi hâline gelmesi, küreselleşme adına yeni bir çağın başlangıcı olmuştur. Londra'nın Britanya'nın başkenti olması, Londra'ya ulusal pazarın gücünü vermiştir. Avrupa ekonomisi tüm dünyaya yayılarak ve diğer dünya ekonomilerini bir kenara iterek tüm dünya ekonomisini kontrol etmeyi arzulamıştır (Braudel, 1977).

Ekonominin baskın şehirleri değişse de kapitalizmin içsel özellikleri değişmemiştir. Buna karşın kapitalizmin etki alanı dünya çapına yayılmaya başlamıştır (Braudel, 1977). Bu dönemde piyasa ekonomisi ve kapitalizmin giderek daha fazla insanı etkilemeye başlaması sonucunda yaşam standartları yükselmiştir. Avrupa merkezli dünya ekonomisinin genişliği küresel ölçeğe ulaşmıştır. Kapitalist faaliyetlerin yoğunluğu gerek Avrupa toplumuna gerekse de giderek küreselleşen çevrelerindeki toplumlara derinden nüfuz etmiştir. Avrupa merkezli dünya ekonomisi yavaş yavaş daha küresel hâle gelmiş, Çin, Hindistan ve Güneydoğu Asya gibi hâlâ özerk olan dünya ekonomileriyle bağlantılarını artırmıştır (Braudel, 1977). 18. yüzyıl ile 20. yüzyılın başları arasındaki dönemde meydana gelen İngiliz emperyalizmi dünyayı birlik olamaya itmiştir (Braudel, 1980).

Küreselleşme tarihi açısından Sanayi Devrimi pek çok yeni bağlantı ve ağın ortaya çıkmasını sağlamış ve ağlar boyunca meydana gelen akışların çeşitliliğini artırmıştır. Bu noktada iki önemli gelişme dikkat çekmektedir. Birincisi fosil yakıt gibi yeni enerji türlerinin ortaya çıkması ve bu sayede gerçekleşen teknolojik atılımlardır. Bu gelişmeler özellikle buhar enerjisi, buharlı gemiler ve demir yolları gibi ulaşım araçlarının temelini oluşturmuştur. İkincisi ise telgrafın yaygınlaşması gibi haberleşme alanında yaşanan gelişmelerdir. Hem ulaşım alanında hem de haberleşme alanında yaşanan bu teknolojik ilerlemeler hızlı bir şekilde dünyaya yayılmaya başlamış ve küresel bağlantıları, ağları ve akışları ciddi oranda artırmıştır (Hobsbawm, 1995a; 1995b; Arrighi ve Silver, 1999; Held vd., 1999; Osterhammel ve Petersson, 2003; Nester, 2010; Zinkina vd., 2019).

Batı Avrupa'nın bu denli gelişmesinin ve küreselleşmenin yoğunlaşmasının en önemli kaynağı ise 1800'lü yıllarda meydana gelen çığır açıcı bilimsel ve teknolojik gelişmeler olmuştur. Özellikle

demiryolları, gemicilik ve 1900'lü yıllarda ortaya çıkan uzak mesafeli hava yolu taşımacılığı hem maliyetleri düşürmüş hem de küresel çapta coğrafi engelleri ortadan kaldırarak akışlara önemli altyapı oluşturmuştur. Ulaşımındaki buluşların yanı sıra 17. yüzyılının ikinci yarısından sonra telgrafın keşfedilmesi ve yaygınlaşması bilgi akışının hızlanmasını ve derinleşmesini sağlamıştır. Ayrıca telgrafın keşfi, radyo, telefon ve televizyon gibi buluşların da zeminini hazırlamıştır (Hobsbawm, 1995a; 1995b; Arrighi vd., 1999; Held vd., 1999; Osterhammel ve Petersson, 2003; Steger, 2003; Nester, 2010). Bu keşiflerle birlikte ise iletişim daha da hızlanmış ve reklam, propaganda gibi faaliyetler başlamıştır. Kitleleri yönlendirebilecek gazete, dergi, film ve reklamlarla birlikte dünyanın giderek küçüldüğü yönündeki bilinç dünya genelinde artmaya başlamıştır (Steger, 2003).

19. yüzyıl hem dünya tarihi hem de küreselleşme tarihi açısından oldukça önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Bu dönemde ekonomik, sosyal ve politik başta olmak üzere toplumsal hayatın hemen her alanında köklü değişim ve dönüşümler meydana getiren teknolojik devrime tanıklık edilmiştir. Teknolojik gelişme tüm dünyada yeni ağlar oluşturmuş ve küresel karşılıklı etkileşimler yeni bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde dünya sisteminin merkezinde yer alan ülkeler önemli gelişmeler yaşamıştır. Özellikle Britanya hem kendi teknolojik gelişimini artırması hem de diğer bölgelerden elde ettiği yeni teknolojiler sayesinde tarım sektöründe üretkenlik artışı sağlamıştır. Neticede Britanya nüfus artışını sağlamış ve sanayi üretimi için işgücü yaratmıştır. Dahası, modernleşme süreci Britanya ve benzer ülkelerden sonra diğer bölgeleri de içerisine aldıkça yani dünya sisteminin merkezini oluşturan ülkelerden yarı-çevre ve çevre ülkelere doğru yayıldıkça, diğer toplumlar da nüfusunu ve ekonomik çıktılarını artırmış ve nihayetinde küreselleşme süreci daha da hızlanmıştır (Hobsbawm, 1995a; Held vd., 1999; Nester, 2010; Zinkina vd., 2019).

Fabrikalarda gerçekleştirilen seri üretim sonucu elde edilen ürünler yeni oluşan ağlar sayesinde farklı bölgelere hızlı bir şekilde ve düşük maliyetlerle ulaştırılmaya başlamıştır. Dolayısıyla çoğu ürünün fiyatında hızlı düşüşler yaşanmaya başlamış ve bu ürünler dünyanın farklı bölgelerinde yerel üretimle rekabet edebilir hâle gelmiştir. Daha sonra seri üretimi gerçekleştirilen malların çoğunda aynı durum yaşanmıştır. Gelişen ticaret ağları temel gıda ürünlerinin yetiştirilmesinde zorluk çekilen bölgelere bu ürünlerin aktarımını sağlamıştır. Ayrıca sağlık alanında tıbbi ve hijyenik temelli geliştirilen yöntemler de hızla farklı bölgelere yayılmıştır. Bütün bunların sonucunda ise ölüm oranları çok ciddi bir şekilde azalmış, nüfus hızla artmaya başlamış, kentleşme artmış ve yeni bir demografik yapıya geçilmiştir (Zinkina vd., 2019).

Ağlar sadece ekonomik akışları içermemekte, aynı zamanda maddi olmayan akışları da içermektedir. Ağlar, Avrupa modernliğinin ve kültürünün yayılımını da sağlamıştır. Dahası 1830'lu yıllarda başlayan oy hakkı mücadeleleri 19. yüzyıl boyunca sürmüştür. Bu dönemde Avrupa ülkelerinin çoğunda oy hakkı kademeli olarak toplumsal sınıfların geniş bir bölümüne yayılmıştır. Özellikle 20. yüzyılın başlarında çoğu Avrupa ülkesinde belirli bir yaşın üzerindeki erkeklerin çoğuna oy hakkı tanınmıştır. 1900'lü yıllarda küreselleşme ile birlikte oy hakkı ulus-devletlerin

neredeyse tamamında gerçekleşmiştir. Şüphesiz, oy hakkı devletler için politik bir dönüşüm meydana getirmiştir. Bunun sonucunda oy hakkı öncesi devletlerin benimsedikleri politikalar değişim göstererek yerini kitlesel politikaya bırakmıştır. 1800'lü yıllarda gerçekleşen önemli sosyal değişimlerden bir tanesi de şüphesiz dünya genelinde köleliğin ortadan kalkmasıyla olmuştur (Nester, 2010; Zinkina vd., 2019).

1800'lü yılların sonlarında modern sosyal devlet anlayışı ortaya çıkmıştır. Özellikle Sanayi Devrimi'nin etkileriyle birlikte Avrupa'da devletler kendi vatandaşları için sosyal güvenlik sistemleri oluşturmaya başlamışlardır. 1900'lü yılların başlarında devletler sadece ihtiyaç sahibi vatandaşlarına değil aynı zamanda tüm sosyal grupları da içerisine alacak şekilde sosyal destekler sağlamaya başlamışlardır. Sosyal güvenlik sisteminde meydana gelen bu gelişmeler ve modern sosyal devlet anlayışıyla birlikte refah devleti ortaya çıkmıştır. Küreselleşme süreci ile birlikte dünya sisteminin merkezinde yer alan ülkelerde ortaya çıkan bu refah devlete dair yeni kurumların, yarı-çevre ve çevre ülkelere yayılımı sağlanmıştır (Zinkina vd., 2019).

Küreselleşme, 1800'lü yıllar boyunca eğitim ve bilgi alanlarında değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu süreçte Avrupa eğitimi elitlerin tekelinden çıkarak toplumun çoğunu içerisine alan bir yapıya dönüşmüştür. Avrupa eğitimindeki bu köklü değişimler küreselleşme ile birlikte dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmıştır. Bununla birlikte dünyanın diğer bölgelerindeki elitler Avrupa'ya gelerek eğitimlerini almış ve Avrupa eğitim modelini ve kültürünü ülkelere taşımışlardır. Dolayısıyla Avrupa tipi eğitim modelinin dünyaya yayılımı küreselleşmeyi de hızlandırmıştır. 1800'lü yıllarda kitle iletişim araçlarının küresel anlamda yaygınlaşmış olması bilgisel küreselleşmenin önünü açmıştır. Bilginin küresel çapta yayılımı küreselleşme sürecine katkı sağlayarak küreselleşmenin daha da hızlanmasına neden olmuştur (Zinkina vd., 2019).

1850 ile 1914 yılları arası olan dönem küreselleşmenin altın çağı olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde dünya ticaretinin hacmi görülmemiş ölçüde artmıştır. Altın çağ döneminde küreselleşmenin hızını artıran en önemli unsur ise ulaşım ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, finansal modernizasyon, uzun mesafeli ticareti kolaylaştıran finansal araçların artması ve küresel iş bölümünün oluşması sonucunda ticarete meydana gelen büyüme olmuştur. Bu dönemde ülkeler arası ticari akışları yönetmek için uluslararası mali düzenleyici sistemin oluşturulması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda altın standardına dayalı para sistemi geliştirilmiş ve bunun yayılımı için bir küresel pazar oluşturulmuştur. Sterline dayalı altın standardı belli başlı ulusal paraların dünya üzerindeki akışına olanak sağlamıştır. Bununla birlikte hem sermaye hem de mallar sınır ötesi serbestçe akmaya başlamıştır. Şüphesiz bankacılık faaliyetlerindeki gelişmeler de bu akışkanlığı hızlandırmıştır. Küresel çapta oluşan piyasa fiyatları tahıl, pamuk ve çeşitli metallerin ticaretini kolaylaştırmıştır (Steger, 2003).

Modern Küreselleşme evresinde Batı'nın altın çağını yaşamasına karşın doğu sanayileşmede batının oldukça gerisinde kalmıştır. Özellikle İngiliz hegemonyası giderek artmış ve Britanya İmparatorluğu küresel hegemonik güç hâline gelmiştir. Böylece serbest ticaret, küresel sermaye hareketliliği doktrinine dayalı bir liberal ekonomik düzen ve batı coğrafyasında küresel ekonomik entegrasyonu kolaylaştırmak için İngiliz altın standardı uygulamalarıyla, Avrupa ekonomisinde meydana gelen büyüme Asya, Latin Amerika ve Afrika ekonomilerini oldukça geride bırakmıştır. Küresel Kuzey ve Küresel Güney arasında başlayan ayrışma 1800'lü yıllarda daha da artmıştır. Daha sonraki süreçte Küresel Kuzey de kendi içerisinde bölünmeye başlamıştır. Özellikle Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ile Doğu coğrafyası arasında bölünme gerçekleşmiştir (Held vd., 1999, Zinkina vd., 2019). Pomeranz (2000) bu dönemde Avrupa ile diğer bölgeler arasında hızla oluşan ekonomik farkı “Büyük Açıklık” şeklinde nitelendirmiştir.

Küreselleşmeyi hızlandıran diğer bir önemli faktör ise göç olgusu olmuştur. Modern Küreselleşme evresinde dünyada muazzam bir nüfus artışı yaşanmıştır. Bu durum beraberinde göç dalgalarını getirmiş ve kültürel etkileşimleri artırmıştır. Bu durum neticede geleneksel toplumsal yapıda önemli değişim ve dönüşümler meydana getirmiştir (Steger, 2003). Nüfus artışları ve göç ile birlikte küresel ölçekte kentleşme artmış ve küreselleşmenin motoru hâline gelmiştir. Bu insan mobilizasyonu Birinci Dünya Savaşı ile son bulmuştur. 1800'lü yıllarda ve 1900'lü yılların başlarında meydana gelen küreselleşmenin hızlanması Birinci Dünya Savaşı ile kesintiye uğramıştır. Savaş sonrası dönemde de yine ticari kısıtlamaların konulması, göç kısıtlamalarının yaşanması ve korumacı politikalar küreselleşme süreci önünde engel oluşturmuştur. Küreselleşme sürecinin tekrardan Birinci Dünya Savaşı öncesi durumuna gelmesi için Dünya Sisteminin yeniden yapılandırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Zinkina vd., 2019).

1900'lü yılların başlarında milliyetçilik ideolojisi dünya genelinde oldukça yayılmıştır. Modern küreselleşme döneminde meydana gelen göç dalgaları, kentleşme, sömürgeci rekabet ve ticaretin serbestleşmesi beraberinde devletler arası düşmanlığı getirmiştir. Bu gelişmeler iki büyük dünya savaşının yaşanması sonucunu doğurmuştur (Chiot, 1986; Hobsbawm, 1995b; Arrighi vd., 1999; Robertson, 2003; Scholte, 2005). İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sömürgeler bağımsızlıklarını elde etmiştir. Bu durum küresel akışları ve uluslararası etkileşimi artırmıştır (Steger, 2003).

1.2.3.4. Çağdaş Küreselleşme Evresi

Çağdaş Küreselleşme evresi 1945 yılından günümüze kadar olan dönemi temsil etmektedir. Aynı zamanda Neoliberal Küreselleşme evresi olarak da ifade edilmektedir. Çağdaş Küreselleşme evresi 1945 sonrası dönemde başlamış ve 1970'lerde Batı'da yaşanan neoliberal devrimle, sonrasında Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle güçlenerek devam etmiştir (Held vd., 1999).

İkinci Dünya Savaşı, yaklaşık olarak elli beş milyon insanın ölümüne ve kırk milyon insanın yer değiştirmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda yeniden düzenlenen bir dünya sistemi oluşmuştur (Arrighi vd., 1999). 1944 yılında Bretton Woods Anlaşması ile üye ülkeler ABD dolarına sabitlenmiş sabit döviz kuru sistemi benimsemişlerdir. Ayrıca bu anlaşmayla birlikte dünyadaki efektif talebi canlandırmak için yeni uluslararası kuruluşlar kurulmuştur (Wallerstein, 2003). Bu kuruluşlar IMF ve Dünya Bankası olarak bilinen Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)'dir. 1948 yılında Marshall Planı ile ABD, Avrupa ülkelerine büyük miktarda yardım ve kredi vermiştir (Chiot, 1986). İkinci Dünya Savaşı öncesi korumacılıktan kaçınmak ve dünya ticaretini artırmak için ayrımcılık yapmadan, karşılıklılık, şeffaflık ve adalet ilkelerini benimseyen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) uluslararası ticaret örgütü kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970'li yıllara kadar dünyadaki çıktı miktarı ve uluslararası ticaret her yıl ortalama %5.8 oranında büyümüştür (Held vd., 1999). 1945 yılında Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuştur. Sonraki süreçte dünyada ABD ve Sovyetler Birliği iki süper güç olarak ortaya çıkmıştır. Dünyanın geri kalanı bu iki süper güç etrafında toplanarak bloklaşmış ve yeni bir siyasi ve askerî düzen ortaya çıkmıştır (Wallerstein, 2003).

ABD ile Batı Avrupa ve Japonya arasındaki fark zamanla kapanmaya başlamıştır. ABD'nin Kore Savaşı ve Vietnam Savaşı sonrası katlanmak zorunda kaldığı maliyet çok büyük olmuştur (Wallerstein, 2003). 1970'li yıllarda dünya genelinde yüksek enflasyon, yüksek işsizlik ve düşük ekonomik büyüme yani stagflasyon olgusu ortaya çıkmıştır. 1950'li yıllardan 1970'lere kadar olan dönemde Japonya ve Batı Avrupa, ABD'ye oranla daha yüksek ekonomik büyüme göstermiş ve ABD, Batı Avrupa ve Japonya arasındaki üretim farkı neredeyse kapanmıştır. 1970'lerin sonuna doğru gelindiğinde ABD'nin dünya ticaretindeki payı %21'den %12'ye kadar gerilemiştir (Robertson, 2003; Wallerstein, 2003). Sermayenin giderek ABD'den çıkması ve ABD'nin içine girdiği mali kriz ortamı sonucunda Bretton Woods sistemi 1971 yılında çökmüştür (Robertson, 2003). Çok uluslu şirketler merkezi olmayan üretime dayalı yeni sistemler geliştirmişlerdir. Bu doğrultuda imalatın ağırlık merkezi değişmiş ve devlet kontrolünden kurtulmuşlardır. Bu süreçte Doğu Asya ekonomisi giderek genişlemiştir (Wallerstein, 2003).

1945 ile 1980 yılları arasında rekabet koşulları, şirketlerin 500 ile 600 milyon tüketiciden oluşan pazarlarda kademeli ve gelişerek değişim göstermiştir. Bu doğrultuda genişleyen ve daha küresel ölçekte faaliyet gösteren piyasalarda şirket savaşları yaşanmıştır. Bu durum kapitalist güçleri daha derin ve yoğun bir küreselleşmeye yöneltmiştir (Amin, 2003).

Çağdaş küreselleşme evresinde egemen ülkelerle diğer ülkeler arasındaki fark giderek açılmış ve uçuruma dönüşmüştür. Bu farkın açılmasının temel sebebi olarak egemen güçlerin beş tekele sahip olması gösterilmektedir. Bunlar teknolojik tekel, dünya çapındaki finansal piyasaların kontrolü, dünyanın doğal kaynaklarına tekelle erişim, medya ve iletişim tekeli ve kitle imha silahları üzerine tekeldir (Amin, 1997). Çağdaş küreselleşme evresinde ulusal olan ile küresel olan arasındaki

ilişki tamamen tersine dönmüştür. Ulusal güç, küresel varlığı belirlemek için kullanılırken, günümüzde tam terine dönüşmüştür. Çok uluslu şirketler, milliyetleri ne olursa olsun, dünya pazarının yönetiminde ortak çıkarlara sahip olmuşlardır (Amin, 2003). Günümüzde çok uluslu şirketler, aralarındaki rekabetçi ilişkilere rağmen küresel kapitalist sistemi yönetme konusunda ortak çıkarlara sahiplerdir ve bu çıkarlar, belirtilen beş adet tekeli kullanarak desteklenmektedir (Amin, 2006).

Küreselleşmenin bu evresinde yukarıda belirtilen beş tekel etrafında şekillenen dünya kapitalist sistemi için yeni bir yönetim sistemi ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda küreselleşmenin derinleşmesini sağlayan kolektif bir emperyalizmden bahsedilmektedir (Hardt ve Negri, 2000; 2004). Bu yeni sistem, “Üçlü Topluluk” olarak tanımlanmaktadır. İlki; ABD ve Kanada, ikincisi; Polonya’nın batısındaki Avrupa ve üçüncüsü ise Avustralya ve Yeni Zelanda’yla birlikte Japonya’dır. Üçlü topluluk, çok uluslu şirketlerin ve dünya ekonomisinin gereksinimlerini karşılayacak şekilde ekonomik ve askerî unsurlar etrafında şekillenen küresel bir yönetim sistemi geliştirmiştir. Bu sistemi ayakta tutan hegemon güç ise ABD olmuştur. Bu üçlü topluluk yeni sisteme geçerken BM’nin etkinliğini azaltarak G-7’yi oluşturmuşlardır. Sonraki aşamada ise Rusya’nın dahil edilmesiyle G-8 olarak anılmaya başlanmıştır (Amin, 2006).

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ulus-ötesi kapitalistlerin avantajlarını artırmak için üçlü topluluk tarafından kurulmuştur. Sonrasında sınai ve fikri mülkiyet hakları, çok uluslu şirketlerin tekellerini devam ettirmesini sağlamıştır. DTÖ, tarihte görülmemiş derecede serbest ticareti desteklemesi ve bu doğrultuda hem iç pazarda hem de dünya pazarında yönetimi sağlamak için tek tip kurallar oluşturması için kurulmuştur. Dünya Bankası ve IMF, bu küresel ekonomik yönetim sisteminde destekleyici roller üstlenmişlerdir (Amin, 2003). Askerî açıdan, üçlü topluluk, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ile birlikte uluslararası hukuku devre dışı bırakmaya ve BM’yi “uluslararası toplum” adına disipline edici bir kurum olarak faaliyet göstermeye zorlamıştır. Bunun merkezinde ise hegemon güç olan ABD ve ordusu yer almıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte ABD küresel ölçekte bir askerî strateji uygulamaya başlamıştır. Bu doğrultuda dünyayı bölgelere ayırmış ve bu bölgelerin denetimini sağlayacak askerî üsler kurmuştur (Amin, 2006).

Dünya sisteminde hızla değişimler meydana gelmiştir. Üçüncü Dünya’daki kalkınma kavramı yerini yapısal uyumlara ve zenginliğin küresel olarak kutuplaşmasına bırakmıştır. Dünya eğitimde, sağlıkta ve gelir dağılımında demokratikleşme eğilimine girmiştir. Bunun sonucunda üretim maliyetlerinin artması, doğal kaynak girdisinin azalması ve fabrikaların maliyetlerini azaltmak için yer değiştirebileceği alanların sınırlı kalması gibi tehditler ortaya çıkmaya başlamıştır (Wallerstein, 2003; 2005). Uydu, fiber optik ve internet gibi yeni bilgi ve iletişim teknolojileri ortaya çıkmıştır. Ayrıca dünya hava trafiği görülmemiş bir yoğunluğa ulaşmıştır (Scholte, 2005). Bretton Woods sisteminin çöküşünden sonra 1980’ler ve 1990’lar boyunca paranın küreselleşmesi gerçekleşmiştir.

Çin, Hong Kong ve Tayvan gibi Doğu Asya ekonomileri giderek güçlenmiş ve AB büyümeye devam etmiştir. 1980'lerin sonuna gelindiğinde sosyalizm çökmüştür (Wallerstein, 2003).

1970'lerin başıyla birlikte kapitalizmin ilerlemesini düzenleyen ve destekleyen başka kurum ve yapıların önemli roller üstlenmesiyle devletin merkezîyetçiliği zayıflamıştır. Uluslararası sermaye akışları bölgesel sınırları giderek aşındırmıştır. Dahası devletlerin kendi para politikalarını kontrol etme yetenekleri zayıflamıştır. Zengin ülkelerin çoğu ülke sınırları içerisinde sanayisizleşmeye başlamıştır. Bu dönemde Avrupa Birliği (AB), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ve Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) gibi süper bölgesel blokların önemi giderek artmıştır. Buna karşın küresel ölçekte kentleşme devletin etkisini azaltmıştır (Brenner 1999b).

Batıda yaşanan Neoliberal Devrim 21. yüzyılın başlarında küresel ekonomiyi ve dünyayı tamamen dönüştürmüştür. Çağdaş Küreselleşme, kapitalizmin küresel ölçekte kurumsallaşmasıyla ilişkilendirilmiştir. Ancak 2008 küresel mali krizinin yaşanmasıyla birlikte neoliberal küreselleşme süreci ciddi bir şekilde gerilemeye başlamıştır. Yaşanan krizle birlikte neoliberal küreselleşme yanlısı olan ABD ve İngiltere gibi, dahası süreçten çokça fayda sağlayan Çin ve Hindistan gibi ülkeler neoliberal küreselleşmeye karşı çıkma eğiliminde olmuşlardır. Küresel ölçekte ekonomik güç kaymaları yaşanmaya başlamıştır. Bu süreçte ekonomik güç doğuya doğru kaymaya başlayınca küreselleşme süreci de ABD ve Avrupa hakimiyetinden uzaklaşmış yani merkezîyetsizleşmiş veya çok merkezli bir hâle gelmiştir (Acharya, 2017; 2018). Yükselen ekonomik güçler ve yeni dijital teknolojiler, giderek daha önemli hâle gelen yeni “paralel küreselleşme” süreçlerinin kaynakları hâline gelmiştir (Earnest, 2015).

Küreselleşme sürecini yönlendiren dinamikler binlerce yıl önce ortaya çıkmıştır. Ancak 1970'li yılların başından beri küresel çapta ekonomik, kültürel, sosyal ve politik karşılıklı bağımlılıkların giderek yoğunlaşması, derinleşmesi ve hızlanması küreselleşme tarihi ve süreci açısından önemli gelişmeleri içerisinde barındırmaktadır (Steger, 2003).

1.3. Küreselleşme Teorileri

1.3.1. Dünya Sistemi Teorisi / Modern Dünya Sistemi

Immanuel Wallerstein (1974)'in “The Modern World System” adlı çalışmasında ortaya koyduğu dünya sistemi teorisi, literatürde bazı araştırmacılar tarafından küreselleşme teorilerinin öncüsü olarak kabul görmektedir. Wallerstein dünya sistemi teorisini, küreselleşme kavramının gerek günlük hayatta gerekse de akademik çalışmalarda yaygın olarak kullanımından çok daha öncesinde ortaya koymuştur (Arrighi, 2005). Wallerstein (1974) dünyayı farklı “sınırları, yapıları, üye grupları, meşruiyet kuralları ve tutarlılığı” olan bir sosyal sistem olarak değerlendirmektedir.

Wallerstein (1974)'e göre küreselleşme coğrafi temelli ve hiyerarşik olarak organize edilmiş kapitalist dünya sistemidir.

Teorinin temellerine bakıldığında Wallerstein (1974) modernleşme teorilerinin uzun zamandır bazı noktalarda ciddi eleştirilere maruz kaldığını vurgulamaktadır. Özellikle modernleşme teorilerinin analizlerinde sadece ulus-devlete odaklanmaları, tüm ülkeler için tek bir gelişim sürecinin olduğunu ifade etmeleri ve ulusal kalkınma süreçlerini yavaşlatan ulus-ötesi yapıların varlığını görmezden gelmeleri oldukça eleştirilmektedir. Bu noktada modern dünya sistemi teorisi ile birlikte Wallerstein (1974), kapitalizmin, sanayiciliğin ve ulus-devletlerin ortaya çıkışı ve gelişimine dair yeni bir teori oluşturmayı ve modernleşme teorilerinde kavramsal açıdan gelişme sağlamayı amaçlamaktadır (Skocpol, 1977).

Dünya sistemi teorisini diğer küreselleşme teorilerinden ayıran nokta uzun süre önce ortaya konulmasından ziyade küreselleşmeyi yeni bir olgu olarak görmemesidir. Wallerstein (1974)'a göre küreselleşme, 1500'lü yıllarda ortaya çıkan dünya kapitalizminin doğuşu ve yayılmasıyla neredeyse aynı şeyi ifade etmektedir. 1500'lü yıllarda kapitalist dünya ekonomisi Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Daha sonrasında ise kapitalist dünya ekonomisi genişleyerek dünya imparatorluklarını da içerisine almış ve dünya çapında ticaret, pazar ve üretim ağları oluşturmuştur. Kapitalist dünya sistemi, 19. yüzyılın sonlarında tüm dünyayı kapsayan tek bir dünya sistemi meydana getirmiştir (Wallerstein, 1974, Hardt ve Negri, 2000).

Bu doğrultuda modern dünya sistemi dört ana gelişim aşamasından oluşmaktadır. Bu dört aşama ise sistemin bir Avrupa dünya sistemi olarak kökenlerinin olduğu aşama (1450–1640), sistemin konsolide edildiği aşama (1640–1815), dünya ekonomisinin küresel bir ekonomiye dönüştüğü aşama (1815–1917) ve ardından günümüze kadar gelen mevcut aşama (1917–Günümüz) şeklinde ifade edilmektedir (Wallerstein, 1974).

Wallerstein, modern dünya sisteminin dört gelişim aşamasına ek olarak iki tür dünya sistemi tanımlamaktadır. Birinci dünya sistemi, tek bir siyasi sistem ile belirginleşen dünya imparatorlukları, ikinci dünya sistemi ise tek bir siyasi sistemi paylaşmayan dünya ekonomileridir. Bu dünya sistemlerinden dünya ekonomisi, modern dünya sistemidir. Wallerstein'a göre kapitalizmin politik ve ekonomik karşılıklı ilişkilerine atfettiği istikrarlı ve uzun ömürlü olma özellikleri nedeniyle modern dünya ekonomisinin kendine özgü bir yapısı bulunmaktadır. Wallerstein'ın dünya ekonomisi aynı zamanda hem işleve hem de coğrafyaya göre düzenlenen küresel bir iş bölümünü de kapsamaktadır (Wallerstein, 1974; Lau, 1999; Robinson, 2007).

Kapitalist dünya sisteminin temel özelliklerinden birisi kuşkusuz dünyayı üç büyük bölgeye veya coğrafi temellere dayalı ve hiyerarşik olarak düzenlenmiş katmanlara ayırmasıdır. Birinci bölge merkezi temsil etmektedir. Bu bölge kapitalist dünya sisteminin başlangıçta ortaya çıktığı Batı

Avrupa'dan ve sonralardan Kuzey Amerika ve Japonya'yı da kapsayacak şekilde genişleyen gelişmiş merkezlerden oluşmaktadır. İkinci bölge ise birinci bölgenin çevresini temsil etmektedir. Sömürgecilik gibi faaliyetlerle birinci bölgeyi tabi olan bölgelerdir. Kapitalist dünya sisteminde ikinci bölge; Latin Amerika, Afrika, Asya, Orta Doğu ve Doğu Avrupa'dan oluşmaktadır. Üçüncü bölge ise daha önce sistemin merkezinde yani birinci bölgede bulunan ancak hiyerarşide aşağıya doğru hareket eden veya daha önce çevrede bulunan ancak sonrasında hiyerarşide yukarıya doğru hareket eden devletlerden ve bölgelerden oluşmaktadır. Bu bölge yarı çevreyi temsil etmektedir. Bu bölgelerin her biri, eşitsizlik ve sömürü düzeninin yeniden üretilmesi için uluslararası iş bölümünde spesifik ve önemli rollere sahiptirler. Bu şekilde değerler öncelikle çevreden yarı çevreye sonrasında ise yarı çevreden merkeze doğru akmaktadır (Wallerstein, 1974).

Wallerstein (1974) devletlerin üç özelliğine dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda devletler, ekonomik yönden güç sahibi sınıflara hizmet etmekte, kapitalist sistemi korumakta ve dünya sistemindeki hiyerarşik yapıyı sürdürmektedirler. Bu bağlamda merkez ile çevre arasında siyasi farklılıklar oluşmakta ve bu durum desteklenmektedir. Merkezde yer alan ülkeler genellikle demokrasiyle yönetilen, devlet mekanizması oldukça etkin ve refah düzeyleri yüksek devletlerdir. Buna karşın çevre ülkelerde genel anlamda tam tersi bir durum dikkat çekmektedir (Heywood, 2007). Kapitalist dünya sisteminin bir diğer önemli özelliği ise dünya sisteminin sürdürülmesi ve yeniden üretilmesi noktasında devletler arası sistemi ve devletler arası rekabeti merkeze koymasındır. Dünya sistemi teorisinde ulus-devletlerin merkezde yer alacağı daha büyük bir küresel sistemin ortaya çıkabileceği düşünülmemektedir (Wallerstein, 1974; Robinson, 2007).

Wallerstein (1991a, 1991b) modern dünya ekonomisi üzerine gerçekleştirdiği çalışmalarında kültüre de değinmektedir. Wallerstein'a göre, modern dünya ekonomisinin içinde işlediği kültürel çevre, büyük oranda gözlerden uzak tutulan ve dolayısıyla değerlendirilmesi de zor olan bir jeo-kültürdür (Wallerstein, 1991b). Wallerstein, küreselleşme söyleminin odak noktası olarak siyaset veya ekonomi yerine kültüre yapılan entelektüel vurgunun, çeşitli yaklaşımların siyasi sonuçlarıyla ilgili olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca Wallerstein dünyayı değiştirme konusunda kültürün ve insanlara sağladığı aracılığın kendisinde iyimser bir yaklaşım oluşturduğunu, buna karşın ekonomi ve siyaset alanlarında bu iyimserliğe sahip olmadığını ifade etmektedir (Wallerstein, 1991b).

Küreselleşme teorileri küreselleşmeyi nasıl tanımladığını ve nasıl ele aldığınıza göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu doğrultuda, eğer küreselleşme basit bir şekilde gezegen ölçeğinde yoğunlaştırılmış karşılıklı bağlantılar ve bağımlılıklar olarak tanımlanırsa dünya sistemi teorisi, kapitalist dünya ekonomisinin başlangıcı ve devamı ile ele alınmış tutarlı bir küreselleşme teorisidir (Robinson, 2007).

1.3.2. Küresel Kapitalizm Teorileri

Küresel kapitalizm teorileri olarak sınıflandırılan küreselleşme teorileri, küreselleşmeyi dünya kapitalizminin yeni bir aşaması olarak ele almaktadır. Dünya kapitalizminin bu yeni aşaması kapitalist küreselleşme olarak da ifade edilmektedir. Küresel kapitalizm teorilerinin bazı ortak özellikleri mevcuttur. Küreselleşmeyi oluşturan süreçlerin oldukça uzun bir geçmişinin olması ve küresel ekonomik yapıların teorilerin merkezinde yer alması en dikkat çekici ortak özelliklerdendir. Bu doğrultuda küresel kapitalizm teorilerinde genellikle ticaretin, üretimin ve finansın küreselleşmesine odaklanılmaktadır (Robinson, 2007).

Sklair (2000, 2002) küreselleşmeye dair olguları analiz edebilmek için küresel sistem teorisini ortaya koymuştur. Ulus-ötesi uygulamalar, küresel sistem teorisinin merkezinde yer almaktadır. Küreselleşme teorilerinin çoğunda odak noktası olan ulus-devlet ve devlet merkezci anlayış, Sklair (2000) tarafından eleştirilerek küresel sistem teorisinin dışında bırakılmıştır. Bu nedenle küresel sistem teorisinde ulus-ötesi uygulamalar devlet dışı aktörlerden ve devletler arası sınırlardan kaynaklanmaktadır.

Sklair (2000) küresel sistem teorisinde ekonomik, politik ve kültürel olmak üzere üç farklı düzeyden oluşan bir küreselleşme modeli ortaya koymaktadır. Bu düzeylerin her birinin ayrı ayrı ajanları bulunmaktadır. Ekonomik düzeyin ajanları, ulus-ötesi sermaye; politik düzeyin ajanları, ulus-ötesi kapitalist sınıf ve kültürel düzeyin ajanları, kültürel seçkinlerdir. Ayrıca Sklair (2000)'in oluşturduğu her bir düzey büyük bir kurumla ilişkilendirilmiştir. Çok uluslu şirketler ekonomik süreçler için en önemli kurumu temsil etmektedir. Ulus-ötesi kapitalist sınıf politik süreçleri hızlandırırken, kültürel tüketici ideolojileri kültürel süreçleri hızlandırmaktadır. Sklair (2000) ekonomik, politik ve kültürel düzeyler için ifade ettiği ulus-ötesi uygulamaları küresel bir sisteme konumlandırarak küresel sistem teorisini oluşturmaktadır.

Sklair (2000)'in ortaya koyduğu küreselleşme teorisinde ulus-ötesi kapitalist sınıfın oldukça önemli bir yeri vardır. Ulus-ötesi kapitalist sınıf, küresel kapitalist sistem içerisinde kendi menfaatleri doğrultusunda hareket eden sosyal sınıfların bir araya getirildiği yeni bir sınıfa ifade etmektedir. Ulus-ötesi kapitalist sınıf birçok sosyal grubu içerisinde barındıran yeni bir sınıftır. Bu sınıf içerisinde ekonomik süreçleri temsilen, çok uluslu şirketlerin sahipleri ve yöneticileri ile çok uluslu şirketlere bağlı yerel kuruluşlar; politik süreçleri temsilen, küreselleşen bürokratlar, politikacılar ve profesyoneller ve kültürel süreçleri temsilen, tüccarlar ve medya gibi tüketici elitler yer almaktadır. Küreselleşen kapitalist sistemde, ulus-ötesi kapitalist sınıf kendi çıkarlarını maksimize etmektedir. Ekonomik, politik ve kültürel süreçlerin hangisinde olursa olsunlar bu sınıfa mensup olanların benzer özellikleri bulunmaktadır. Benzer üniversite eğitimleri, seçkin kulüpleri, restoranları ve tatil yerleri bulunmaktadır. Ayrıca ulus-ötesi kapitalist sınıfta yer alan öncü ajanlarla

birlikte küresel bir güç elitini, egemen sınıfı veya iç çevreyi oluşturmaktadır. Bu sınıfı temsil edenler farklı iş alanlarında veya farklı coğrafyalarda ortaklıklar oluşturabilmektedir (Sklair, 2000).

Ulus-ötesi kapitalist sınıf küreselleşme sürecini hızlandırmak için sürdürülebilir kalkınma ve rekabet kavramlarını söylemlerinde çokça kullanmaktadır. Ancak ulus-ötesi kapitalist sınıf, küresel sistem teorisinde ortaya konulan ekonomik, politik ve kültürel alanlarda kendi ajanlarıyla kontrolü sağlamayı hedeflemektedir. Bu noktada kendi alanlarında küresel kapitalist sınıf gerekli koşulları yaratmaya çalışmaktadır. Ekonomi alanında rekabet söylemiyle birlikte küreselleşen profesyoneller, rekabet gücünü ölçmek için kalite yönetimi gibi kendi sistemlerini oluştururlarken, politika alanında küreselleşen politikacılarda bu sistemleri norm hâline getirecek şartları oluşturmaktadırlar. Ayrıca ulus-ötesi kapitalist sınıf, dünya genelinde ortaya çıkan küresel ısınma ve çevre kirliliği gibi sorunlara ilişkin kaygıları sürdürülebilir kalkınma söylemleriyle yönlendirmektedir. Bu doğrultuda, üretimi ve tüketimi azaltacak olan çevrenin korunması söylemini manipüle ederek sürdürülebilir kalkınma söylemini ön plana çıkarmaktadırlar (Sklair, 2000).

Robinson (2003, 2004, 2007, 2012) gerçekleştirdiği çalışmalarla bir küresel kapitalizm teorisi geliştirmiştir. Robinson (2004) geliştirdiği küresel kapitalizm teorisinde üç temel unsura dikkat çekmektedir. Bu unsurlar ulus-ötesi üretim, ulus-ötesi kapitalistler ve ulus-ötesi devlettir. Bu noktada Robinson (2004)'un küresel kapitalizm teorisinin, Sklair (2000)'in küresel sistem teorisine göre en önemli farklılığı devlet yapısının da teoriye dahil edilerek, ulus-ötesi devlet unsurunun ortaya konulmasıdır.

Robinson (2004) dünya ekonomisinden küresel ekonomiye geçişin gerçekleşmesiyle birlikte çığır açıcı bir döneme girildiğini düşünmektedir. Bu dönemde kapitalizm yeni bir ulus-ötesi aşamaya geçmiştir. Kapitalizme dair bu yeni ulus-ötesi aşama, ulusal çevrimleri ortadan kaldırarak fonksiyonel anlamda yeni üretim ve birikim çevrimleriyle entegre bir üretim sürecinin küreselleşmesini ifade etmektedir. Üretim sürecinin küreselleşmesiyle birlikte ulus-ötesi kapitalist sınıf ortaya çıkmaktadır. Ulus-ötesi kapitalist sınıfın oluşumundan sonra genişlemesi ve birçok ülke üzerindeki etkinliğini artırması sonucunda ulus-devletler giderek zayıflayarak kapitalist küreselleşme oldukça önemli bir noktaya gelmiştir (Robinson, 2004). Kısaca, Robinson (2004, 2012) kapitalizmin devam eden evriminde küreselleşmenin yeni bir dönemi temsil ettiğini ve bu dönemin ayırt edici özelliklerinin yeni ortaya çıkan ulus-ötesi kapitalist sınıf ve henüz başlangıç aşamasında olan ulus-ötesi devlet unsurları olduğunu öne sürmektedir.

Ulus-ötesi kapitalist sınıfın temsilcileri 1980 ve 1990'lı yıllarda kendi ülkelerinde politikacı ve bürokrat olarak iktidara gelmişlerdir. Bu yıllarda ulus-ötesi kapitalistler neoliberal politikalar uygulamışlardır. Ayrıca ulus-ötesi kapitalistler birçok ülkede politika yapıcı konumlara gelerek neoliberal politikaların yanı sıra kapitalist küreselleşme projelerini hayata geçirmeye başlamışlardır. Bu doğrultuda, Robinson (2012) ulus-ötesi kapitalist sınıfın, neoliberal uygulamaların dünyaya

yayılımında ve gelişiminde dolayısıyla da yeni bir emek–sermaye ilişkisinin ortaya çıkmasında oldukça önemli bir role sahip olduğunu vurgulamaktadır (Robinson, 2012).

Robinson (2004)’a göre küreselleşme, daha önceki ulusal ve uluslararası sınıf yapılarından ve çatışmalarından farklı şekillerde yeni sınıfsal ilişkiler oluşturmaktadır. Ayrıca küreselleşme, küresel ölçekte ve ülkelerin, bölgelerin, şehirlerin ve hatta yerel toplulukların içerisinde yeni sınıfsal bölünme biçimleri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda ulus–ötesi devlet, ulus–ötesi güçler tarafından dönüştürülen ulusal devletler ve uluslar–üstü politik ve ekonomik kurumlardan oluşmaktadır. Ulusal–devletler, ulus–ötesi devlet yapısının bir parçası olarak ulusal birikim süreçlerinden ziyade küresel çıkarlara hizmet etme eğilimindedir. Yeni küresel sistemde yer alan devlet uygulamalarında amaç küresel sermayenin değerlendirilmesine ve birikimine dayalı sınıfsal ilişkileri yeniden meydana getirebilmektir. Bu doğrultuda ulus–ötesi devlet aracılığıyla ulus–ötesi ekonomik ve politik uygulamalar gerçekleştirilmektedir (Robinson, 2004; 2007; 2012).

1.3.3. İmparatorluk Teorisi

Hardt ve Negri (2000) küresel siyasal düzen eğilimini yorumlarken İmparatorluk kavramıyla ifade ettikleri yeni bir küresel düzenin ortaya çıktığını savunmaktadırlar. Bu bağlamda Hardt ve Negri (2000, 2004) çalışmalarında küresel kapitalizme dair imparatorluk teorisini ortaya koymuşlardır. Hardt ve Negri (2000) ulus–devlet egemenliğinin modern iktidarlar tarafından diğer ülke topraklarına yayılımını ifade eden emperyalizm kavramının mevcut dönemde küresel düzeni tam olarak açıklayamadığını ortaya koymuşlardır.

İmparatorluk teorisi Avrupa emperyalizminden ve kapitalizmin genişlemesinden temelde farklılaşmaktadır. Küresel kapitalizm imparatorluğu teorisinde imparatorluk, merkezî olmayan bir imparatorluğu temsil etmektedir. Küresel kapitalist imparatorluk teorisinde küreselleşmeyi meydana getiren temel bir unsur bulunmamaktadır. Hardt ve Negri (2000, 2004) her yerde bulunan ancak belirli bir yerde merkezileşmeyen, şekli ve biçimi olmayan bununla beraber çokluğa ya da aşağıdan gelen kolektif kurumlara karşı meydan okuyan bir güç olarak imparatorluk kavramıyla bir küreselleşme teorisi ortaya koymaktadırlar. Bu teoride ortaya konulan evrensel düzen sadece ekonomik, politik, sosyal ve kültürel değil toplumsal yaşamın bütün alanlarına ve bireylerin ruhuna hatta biyolojisine kadar nüfuz etmektedir (Hardt ve Negri, 2000; 2004).

Hardt ve Negri (2000)’nin İmparatorluk teorisinde ABD özel bir konuma sahiptir. Çünkü İmparatorluk ağının oluşumunda ABD’nin tarihi ve egemenlik yapısı oldukça etkili olmuştur. Buna karşın İmparatorluk bir ABD emperyalizmiyle de aynı anlama gelmemektedir. Hardt ve Negri (2000) İmparatorluğun merkezinde herhangi bir devletin olmadığını, gücün yayıldığını ve tek bir yerde toplanmadığını ve merkeziyetin olmadığı bir hakimiyetin olduğunu vurgulamışlardır.

Hardt ve Negri (2000) İmparatorluk teorisinde yeni bir egemenlik biçiminin ortaya çıktığını iddia etmektedir. Bu egemenlik biçimi ulus–üstü kurumları, kapitalist iş birliklerini ve farklı güç odaklarını da içerisinde barındıran bir ağ–iktidar veya bir imparatorluk ağıdır. Hardt ve Negri (2000) imparatorluk ağının emperyalist olmadığını buna karşın emperyal olduğunu savunmaktadırlar. Hardt ve Negri (2000) imparatorluk ağında bulunan her gücün eşit olmadığını vurgulamaktadır. İmparatorluk ağında bulunan bazı ulus–devletler veya kurumlar çok güçlüyken, bazılarının ise neredeyse hiçbir gücü bulunmamaktadır. İmparatorluk ağındaki ulus–devletlerin veya kurumların arasındaki bu eşitsizliklere rağmen bu güçler iş birliklerini sürdürerek mevcut küresel düzeni ve hiyerarşileri üretmekte ve sürdürmektedirler.

Hardt ve Negri (2000, 2004) küreselleşmeyi çağdaş kapitalist üretimi temsil eden yeni bir olgu olarak görmekte ve neoliberal kapitalist emperyalizmi eleştirmektedir. Ayrıca küreselleşmenin yersizyurtsuzlaşmayı beraberinde getirdiğini savunmaktadırlar. Hardt ve Negri (2000, 2004) küreselleşme ile birlikte İmparatorluk düzenine karşı başka bir İmparatorluk düzenin de gelişebileceğini ve bu şekilde mevcut İmparatorluğun dengelenebileceğini savunmaktadırlar. Dolayısıyla İmparatorluk teorisi küreselleşmenin ekonomik, politik, sosyal ve kültürel süreçlerin karmaşık bir ağı olarak daha iyi anlaşılabilirliğini ifade etmektedir.

1.3.4. Ağ Toplumu Teorisi

Manuel Castells (1996, 1997, 1998) küreselleşme teorisi olarak ağ toplumu teorisini geliştirmiştir. Castells ağ toplumu teorisini ortaya koyduğu çalışmalarında insan etkileşiminin ağ yapısına vurgu yapmıştır. Buna karşın, Castells küreselleşmenin ekonomik ve politik boyutlarına da açıklama getirmiştir. Bu doğrultuda ağ yapısının “ağ ekonomisi” ve “ağ durumu” şeklinde ekonomik ve politik alanlarda da geçerli olduğunu vurgulamıştır. Castells (1996, 1997, 1998) gerçekleştirdiği çalışmalarda küreselleşmeyi teknolojik bir perspektiften ele almıştır. Castells (1996) küreselleşme olarak ifade edilen ve başta ekonomik, politik, sosyal ve kültürel olmak üzere küreselleşmenin çeşitli süreçlerinin ortaya çıkmasına neden olan faktörleri değerlendirirken, bu süreçlerin kapitalist gelişmelerden ziyade teknolojik değişimlerden meydana geldiğini vurgulamıştır. Ağ toplumu teorisinde küreselleşme ve ağ toplumu kavramları aynı anlamda ele alınmaktadır.

Castells (1996, 1997, 1998) ağ toplumu teorisinde iki sürece dikkat çekmektedir. Birinci süreç bilgisayar ve internet başta olmak üzere yeni bilgi teknolojilerinin geliştirilme sürecidir. Castells bu süreci enformasyonizm olarak ifade etmektedir. İkinci süreç ise ortaya çıkan bu yeni teknolojileri kullanarak kapitalizmin yeniden şekillenme sürecidir. Castells (1996)’e göre bu iki ayrı süreç 1990’lı yıllarda bir araya gelerek alternatif bir ekonomi modeli olarak yeni bir bilgi kapitalizm sistemini başlatmış ve ağ toplumunu oluşturmuştur. Castells (1996) ağ toplumunu dijital bilgisayar ağlarına dayalı bilgi ve iletişim teknolojileri tarafından işletilen ağların oluşturduğu bir toplumsal yapı olarak tanımlamaktadır. Ağ toplumunun oluşumunun başlangıcı 1970’li yıllara kadar dayanmaktadır.

Özellikle 20. yüzyılın sonlarında ekonomik, sosyal, politik ve teknolojik alanlarda yaşanan dönüşümler sonucunda ağ toplumu tam olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktada çeşitli ağ yapılarından bahsetmek mümkündür. Örneğin; borsaları, televizyon sistemlerini, cep telefonlarını ve interneti içerisinde barındıracak şekilde bilgi akışları için bilgi ağlarından ve sermaye akışını sağlamak için finansal ağlardan bahsedilebilir. Örumcek ağına benzer bir yapıya sahip olan ağ toplumu ele alındığında, ağ birbirine bağlı düğümlerden oluşan bir küme olarak ifade edilmektedir. Düğüm ise ağ toplumu içerisindeki ağların eklem noktalarıdır. Dolayısıyla ağların yayılımı düğüm noktalarının artmasıyla ilişkilidir. Ağ toplumu içerisinde çok fazla ağ mevcuttur. Bu ağların kendi düğümleri de bulunmaktadır. Ağlarla birlikte küreselleşme süreci meydana gelmekte ve dünyadaki farklı yerler birbirlerine bağlanmaktadır. Ağlar arasında meydana gelen akışlar düğüm noktalarında kendisini göstermektedir. Dolayısıyla ağ toplumunda ağların düğüm noktaları oldukça önemlidir (Castells, 1996, 1997, 1998).

Castells (1996) ağ yapısının ekonomi alanında da geçerli olduğunu ve “ağ ekonomisi” olarak ifade edilen bir yapı ortaya çıkardığını iddia etmektedir. Ağ ekonomisi üç ağdan oluşmaktadır. Bunlar; üretim, dağıtım ve yönetim ağlarıdır. Ağ ekonomisinin bu yapısı çok uluslu şirketlerde görülmektedir. Çok uluslu bir şirket ağlarını oluştururken çeşitli ülkelerden tedarik, üretim, dağıtım ve taşıma şirketlerini ağlarına dahil etmektedir. Dolayısıyla Castells (1996) yerel şirketlerin, çok uluslu şirketlerin ağlarına katıldıklarını ifade etmektedir. Castells (1996, 1997, 1998) ağ toplumunun kapitalizmin sonu anlamına gelmediğini vurgulamaktadır. Aksine ağ toplumu kapitalizmi yeniden şekillendirmektedir. Nitekim ağ toplumu kapitalist ekonomiye uygun bir ortam sunmaktadır. Ağ toplumu yeni bilgi ve teknolojilerin geliştirilme süreciyle birlikte kapitalizme daha fazla kâr elde etme olanağı sağlamaktadır. Kapitalist ekonomi, ağ toplumunun yapısına da uyum sağlamaktadır. Kapitalist ekonomi içerisinde bankacılık ve finans sistemleri kendi ağ yapılarına sahiplerdir. Sermaye, küresel olarak birbirine eklenmiş bankacılık ve finans ağ yapılarından faydalanarak dünya çapında yatırımlarını gerçekleştirebilmektedir.

Bilgi kapitalizmi olarak ifade edilen yeni ekonomi modelinin üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar ekonominin bilgiye dayalı olması, üretimin küresel ölçekte gerçekleştirilmesi ve üretkenliğin küresel etkileşim ağları yardımıyla meydana gelmesidir. Castells (1996) bu bağlamda bir küresel ekonomi tanımı da yapmaktadır. Küresel ekonomi, küresel finansal piyasaları, küresel ticareti, uluslararası üretim ağlarının yayılmasını ve bilim ve teknolojinin seçici küreselleşmesini içerisinde barındıran, gerçek zamanlı bir birim olarak çalışma veya küresel ölçekte zamanı seçme kapasitesine sahip bir ekonomidir. Tanımda da anlaşılabacağı üzere küresel ekonomi; finansın, ticaretin ve üretimin küreselleşmesinden oluşmaktadır. Ekonomik küreselleşme, bilimi ve teknolojiyi de içerecek şekilde meydana gelmektedir. Castells (1996) küreselleşme kavramını teknolojiyle ilişkilendirerek oluşan yeni ağlara dayalı yeni bir organizasyonel mantık ortaya koymaktadır. Bu ağlar çeşitli toplumsal alanlarda kendine özgü farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır.

Castells (1996) ağ toplumu teorisinde ağ yapısının “ağ durumu” şeklinde politik alanda da geçerli olduğunu savunmaktadır. Castells (1996), geleneksel ulus-devletten ağ devletine geçişin yaşandığını savunmaktadır. Ağ durumunda güç, ağları kontrol etmek anlamında kullanılmaktadır. Gerek finansal ağlardaki akışlar olsun gerekse de iletişim ağlarındaki akışlar olsun ağda meydana gelen akışların kontrol edilmesi oldukça önemlidir. Ağ devletinde bir ademimerkeziyet süreci vardır ve yönetim, siyasi kurumlar ağı içerisinde gerçekleşmektedir.

Castells (1996)’in küreselleşme yaklaşımı küreselleşmenin ekonomik ve politik boyutlarının yanı sıra kültürel boyutunun da ön plana çıktığı bir teori olarak ele alınabilir. Bu noktada insanlık toplumunun bazı kültürel konularda nasıl bir düzene sahip olduğu incelenmektedir. İnsanlık toplumu ilk başlarda okuryazarlık öncesi sözel bir düzene sahip olmuştur. Sonrasında sözel düzen yerini alfabetik düzene bırakmıştır. Son olarak günümüzde ise insanlık toplumu görsel-işitsel (metin, görüntü, ses vb.) semboller ve algılar düzenine geçmiştir. Küresel çağda insanlık toplumunun mevcut düzeni, iletişim yöntemlerinin hepsini tek bir sistemde birleştiren meta dilin oluşumunu da içerek şekilde bir ağ entegrasyonunun oluşumuna neden olmaktadır. Bu etkileşim küresel ağdaki birçok noktada gerçekleşmektedir. Bunun sonucunda ise iletişimin karakteri temelden değişmektedir. Bu doğrultuda, Castells (1996)’e göre iletişim kültürü kesin olarak değiştirmektedir. Ayrıca Castells (1996) küresel bir köyde yaşamadığımızı buna karşın küresel olarak üretilen ve yerel olarak dağıtılan özelleştirilmiş kulübelerde yaşadığımızı belirtmektedir. Castells (1996)’e göre teknoloji kültür açısından da oldukça önemlidir. Teknolojik gelişmeler insanların etkileşimini artırmaktadır. Ayrıca insanların kendi aralarındaki etkileşim şekilleri de kültür üzerinde bir etkiye sahiptir.

Kültürün toplumsal anlamda ekonomik, sosyal ve politik alanlar üzerine etkisi düşünüldüğünde internet ağ yapısı, iletişimi ve dolayısıyla kültürel etkileşimi etkilemektedir. Bu bağlamda internet, küresel çapta sanallığı gerçekliğe dönüştüren sembolik bir ortam yaratmaktadır. Castells (1996)’in bu düşüncesinin altında yatan temel kavramlar ise akışların mekânı ve zamansız zamandır. Castells (1996)’e göre geçmiş, şimdi ve gelecek aynı mesaj içerisinde birbirleriyle etkileşime girecek şekilde programlanabildiğinde ve mekânsal olarak yerlerin yerini de akışlar aldıkça yeni iletişim sistemlerinde zaman ortadan kalkmaktadır. Bu şekilde akışların mekânı ve zamanı olmayan bir zaman, yeni oluşacak bir kültürün temellerini oluşturmaktadır.

1.3.5. Zaman – Mekân Teorileri

Zamanın ve mekânın yeniden yapılandırılmasına dair ortaya konulan bu görüş birçok küreselleşme teorisinin merkezinde yer almaktadır. Küreselleşmenin kavramsallaştırılmasında çokça kullanılan bu yaklaşım toplumsal hayatın temelini oluşturan mekân kavramına, toplumsal yapıların mekânla olan ilişkisine ve küreselleşme ile birlikte coğrafya, kurumlar ve toplumsal yapılar arasındaki değişen ilişkilere dair teorik fikirleri ve görüşleri kapsamaktadır. Anthony Giddens, David Harvey, Manuel Castells, Roland Robertson ve Saskia Sassen gibi akademisyenler küreselleşme

süreciyle birlikte insanların zaman ve mekân algılarında meydana gelen değişime ve dönüşüme vurgu yapmaktadır. Bu noktada, zamana ve mekâna dair sınırların aşılmasında teknolojik gelişmelerin oldukça önemli etkileri olmuştur. Zaman–mekân teorileri ele alındığında araştırmacıların farklı kavramsallaştırmaları olduğu dikkat çekmektedir. Giddens (1990) kavramsallaştırmasını “zaman–mekân uzaklaşması” şeklinde ifade etmektedir. Buna karşın Harvey (1989) “zaman–mekân sıkışması” olarak ifade etmektedir. Castells (1996) ise “zaman–mekânın dönüşümü” şeklinde açıklama getirmektedir.

Giddens (1990)’a göre kavramsal olarak küreselleşmenin temeli “zaman–mekân uzaklaşması”dır. Giddens (1990) sosyal ilişkilerin zaman ve mekân boyunca nasıl yayıldığını, yerleşik olmayan kurumlardan oluşan küreselleşmiş dünyayı ve modernitenin dönüşümünü açıklamak için zaman–mekân uzaklaşması kavramını kullanmıştır. Giddens (1990) zaman–mekân uzaklaşmasını kendi küreselleşme tanımında “Yerel olayların kilometrelerce uzakta meydana gelen olaylarla şekilleneceği ve bunun tersinin de geçerli olacağı şekilde, uzak yerleri birbirine bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması” şeklinde ifade etmektedir. Bu ifadeye göre toplumsal ilişkiler, yerel etkileşim bağlamlarından çıkarılarak zaman–mekân boyunca yeniden düzenlenmektedir. Modern çağda, zaman–mekân arasındaki uzaklığın ölçeği daha önceki dönemlere göre oldukça yüksektir.

Zaman–mekân yaklaşımının farklı bir versiyonu Harvey (1989) tarafından ortaya konulmuştur. Harvey (1989) küreselleşmenin, kapitalizmin dinamikleri tarafından üretilen yeni bir “zaman–mekân sıkışması”nı temsil ettiğini ifade etmektedir. Harvey (1989) de Giddens (1990) gibi küreselleşmenin zaman ve mekân arasındaki ilişkiyi yeniden düzenleyerek bir yoğunluk oluşturduğunu savunmaktadır. Harvey (1989), zaman–mekân ilişkisinde Giddens (1990)’a göre mekânı daha çok ön plana çıkarmaktadır. Harvey (1989)’in ifade ettiği zaman–mekân sıkışmasında kastedilen; zamanın, mekânsal kısıtlamaları azaltacak şekilde ya da mekânın, zamansal kısıtlamaları azaltacak şekilde yeniden düzenlediği süreçtir. Harvey (1989) gibi Robertson (1992) da küreselleşmenin içsel dinamiklere dayalı olarak bir dizi tarihsel aşamalardan geçerek geliştiğini savunmaktadır. Robertson (1992)’a göre küreselleşme dünyanın sıkıştırılması ve bir bütün olarak dünya bilincinin yoğunlaşmasıdır.

Zaman–mekân sıkışması, internet ve telefon gibi iletişim teknolojilerini ve havayolu ve demiryolu gibi ulaşım teknolojilerini de kapsayacak şekilde, zamansal ve mekânsal mesafelerin yoğunlaşması veya ortadan kalkması sürecini ifade etmektedir. Ayrıca sermayenin yayılımını artıran teknolojik yeniliklerin de bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü teknolojik gelişme beraberinde mekânsal engelleri ortadan kaldırmakta ve bunun sonucunda yeni pazarlara ulaşım kolaylaşmakta ve daha hızlı üretim gerçekleşmektedir. Zaman ve mekânın sıkıştırılması, kapitalizmin rekabet avantajı aramak için mekanlar arasındaki farkları daha kolay kullanabileceği anlamına gelmektedir (Harvey, 1989).

Harvey (1989)'a göre küreselleşme, kapitalist sistemin devam eden döngüsel krizlerinin bir sonucudur. Harvey (1989) kapitalizmin gelişim sürecinde karşı karşıya kaldığı her büyük krizden birbirini izleyen zaman–mekân sıkıştırma dalgalarına dayanan yeni toplumsal örgütlenme biçimleri sayesinde çıkabildiğine vurgu yapmaktadır. Döngülerin her birinde kapitalizm daha çok genişleyip yoğunlaşmaktadır. Bunun sonucunda ise zaman ve mekân sıkışmaktadır. Harvey (1989)'in ortaya koyduğu bu küreselleşme teorisi, küresel kapitalizm tezine ve dünya sistemi teorisine yakındır.

Sassen (1991) küreselleşme ile birlikte küresel şehirler ağına dayalı yeni bir mekânsal düzenin oluştuğunu öne sürmektedir. Bu küresel şehirlerin başlıcaları New York, Londra ve Tokyo gibi şehirlerdir. Bilindiği üzere uluslararası sermaye, küresel ekonomi sisteminin merkezinde yer almaktadır. Bu doğrultuda küresel şehirler uluslararası sermaye hareketleri için gerekli hizmetlere ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca bu şehirler çok uluslu şirketleri de içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla küresel ekonomi içerisinde küresel üretimin kontrolü de birbirleriyle etkileşim içerisinde olan küresel şehirlerde gerçekleşmektedir. Küresel ekonomik düzen içerisinde finansal ve üretimsel faaliyetlerin koordinasyonu açısından küresel şehirler en önemli merkezleri oluşturmaktadır. Sassen (1991)'e göre küresel entegrasyonun ve mekânsal dağıtımın gerçekleşmesi için küresel şehirler çok önemli rol oynamaktadır.

Sassen (1991) küresel şehirlerin dört işlevi olduğunu ifade etmektedir. Birinci işlevleri; küresel ekonominin komuta ve koordinasyon merkezleri olmalarıdır. İkinci işlevleri; finans, sigortacılık, emlak, muhasebe, reklamcılık, mühendislik ve mimarlık gibi alanlarda önde gelen şirketler için profesyonel ve kurumsal girdiler, üretici hizmetleri ve finansal hizmetler sunmalarıdır. Üçüncü işlevleri; üretici firmaların ve bu firmaların gerçekleştirdikleri yeniliklerin genel merkezleri konumunda olmalarıdır. Dördüncü işlevleri ise bu şehirlerde üretilen ürün ve yeniliklerin pazarlarını oluşturmalarıdır.

1.3.6. Modernite ve Postmodernite Teorileri

Küreselleşmeye dair bir diğer teorik yaklaşım ise küreselleşme sürecinin modernite ve postmodernite bakımından ele alınmasıdır (Giddens, 1990; Albrow 1997). Giddens (1990), Robertson (1992) ve Meyer vd. (1997), küreselleşmenin moderniteyi zirveye çıkardığını iddia etmektedir. Giddens (1990) moderniteyi bir yaşam tarzı olarak tanımlamaktadır. Giddens (1990)'a göre modernite yaklaşık olarak 17. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan ve daha sonrasında dünya çapında yayılan toplumsal yaşam veya örgütlenme biçimlerini ifade etmektedir. Giddens (1990) küreselleşmeyi tarihte yeni bir aşama olarak görmekte ve post-modernlik yerine geç modernlik olarak değerlendirmektedir. Robertson (1992) benzer bir şekilde küreselleşmeyi modernitenin evrenselleşmesi olarak ifade etmektedir. Meyer vd. (1997) küreselleşmeyi modern değerlerin, uygulamaların ve kurumların evrenselleşmesi olarak ele almaktadır. Albrow (1997) küreselleşme teorisinde, günümüzde post-modern bir dünyada yaşadığımızı ileri sürmektedir.

Modernite zamanı mekândan ayırmaktadır. Dolayısıyla mekânsal genişleme ve zamansal ilerleme, modernitenin iç dinamiğinin iki yüzünü oluşturmaktadır (Giddens, 1990). Giddens (1990)'a göre küreselleşme modernitenin içsel dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Giddens (1990)'ın teorisinde küreselleşmenin dışsal süreçlerin etkileşiminden meydana geldiği şeklinde bir bakış açısı yer almamaktadır. Bu noktada, modernitenin yönü zaman ve mekân bağlamında ele alınmaktadır. Zamansal olarak değişim ve dönüşüm dikkat çekilmektedir. Çünkü Giddens (1990) modernliğin tarihsel süreçlerde farklı olduğunu ve zamanla yoğunlaştığını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda modernite ile modern öncesi karşılaştırması yapmaktadır. Mekân açısından ele alındığında değişim ve dönüşüm geçerli değildir. Çünkü Giddens (1990) mekânın evrenselleşmesine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda Giddens (1990) küreselleşmenin bir yönü olarak mekânı iki farklı şekilde ele almaktadır. İlk olarak mekân modernitenin içsel bir boyutudur ve zamanla yakından ilişki içerisinde. Çünkü mekân, zamanla değişime uğramış modernite içerisinde içselleştirilmiştir. Diğer bir yönüyle mekân, sosyal sistem olarak modernitenin mekânsal yayılımıyla ve modernite dışındaki sosyal alanla ilişkilidir. Mekân, modernitenin iç dinamiklerinin daha fazla genişlemesine olanak sağlamaktadır.

Giddens (1990)'a göre küreselleşme süreci kapitalist sistemde üretimin evrenselleşmesini, politik alanda ulus-devletin evrenselleşmesini, modern devletin Foucaultcu gözetimini ve endüstriyelleşmiş askerî düzen içerisinde şiddet araçlarının kontrolünün merkezileşmesini içerisinde barındırmaktadır. Bu temel iç dinamikleriyle birlikte yüksek veya radikal modernitenin yeni bir aşamasına ulaşılmaktadır. Giddens (1990) küreselleşmeyi, kapitalizm, sanayicilik, gözetim ve askerî güç ekseninde örgütlenen evrensel bir siyasi biçim olarak ulus-devlet temelinde ele almakta ve modernleşmenin tamamlanmasının bir sonucu olarak görmektedir. Modern sosyal kurumların gelişimi ve bunların dünya çapında yayılması, Giddens (1990)'ın küreselleşme yaklaşımını anlamak için temel kavramlardır. Bu dört kurumsal boyutun tümü küresel olarak faaliyet göstererek dünyayı birbirine bağlamaktadır. Giddens (1990)'a göre küreselleşme kavramının merkezinde modernitenin merkezileşmesi yer almaktadır. Dolayısıyla Giddens (1990) modern değerlerin ve kurumların dünya çapında yayılmasını vurgulamakta ve küreselleşmeyi modernitenin evrenselleşmesi olarak ele almaktadır. Modernitenin bazı olumsuz yönleri olsa da Giddens (1990) moderniteyi olumlu bir gelişme olarak ele almaktadır. Modernitenin geleneksel sistemlere kıyasla insanlığa pek çok fırsat sağladığını savunmaktadır. Bu doğrultuda toplumların dünya genelinde yoğun sosyal ilişkiler kurmasına ve uzak yerelliklerin birbirlerine bağlamasına imkân sağlamaktadır.

Robertson (1992) küreselleşmeyi hem dünyanın sıkıştırılması hem de bir bütün olarak dünya bilincinin yoğunlaşması şeklinde ifade etmektedir. Robertson (1992) ortaya koyduğu küreselleşme teorisinde küreselleşme sürecinin modernitenin evrenselleşmesini temsil ettiğini ifade etmektedir. Robertson (1992)'un küreselleşme teorisi temel olarak küreselleşmenin öznel, kültürel ve fenomenolojik boyutlarıyla ilişkilidir. Meyer vd. (1997)'nin ortaya koydukları küreselleşme teorisi hem kültürel olarak hem de kurumsal olarak küreselleşmenin ele alınmasına dayanmaktadır. Meyer

vd. (1997) küreselleşme teorilerini “dünya siyaseti” ve “dünya toplumu” kavramlarıyla ifade etmekteLERdir. Meyer vd. (1997) küreselleşmeyi modern değerlerin, uygulamaların ve kurumların yayılımı ve evrenselleşmesi olarak değerlendirmektedirler. Meyer vd. (1997)’e göre uluslar–üstü kurumsal ağların ve küresel modern örgütlenme normlarının artması, “dünya toplumu”nu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca küresel kültürün ve değerlerin aktarımı noktasında eğitim kurumları oldukça önemli roller oynamaktadır.

Albrow (1997) modernitenin aksine küreselleşmenin en belirgin özelliğinin modern toplumdan post–modern topluma geçiş olduğunu savunmaktadır. Albrow (1997) mekânın sosyal dünyadaki kurucu rolüne odaklanmaktadır. Albrow (1997) zamansallığın hâkim olduğu bir dönem olan modernitenin yerini, mekânsallığın hâkim olduğu küresel bir çağın aldığını savunmaktadır. Modernite küresel alana yayıldıkça kendi sonunu da hazırlamaktadır. Dolayısıyla Albrow (1997)’a göre küreselleşme, modernitenin sonu anlamına gelmektedir. Modernitenin yerini ise çok merkezli ve çeşitlilik içeren bir dönem almaktadır. Albrow (1997)’a göre modernite çağının yerine yeni bir “küresel çağ” almıştır. Bu noktada Albrow (1997) küreselleşmenin “modern çağ”ın sonunu getirdiğini bunun yerine yeni bir “küresel çağ”ın başladığını savunmaktadır.

Albrow (1997) 1980’li yılların sonunda merkezinde küreselliğın olduğu yeni bir çağın ortaya çıktığını iddia etmektedir. Ortaya çıkan bu küresel çağın ise dört temel özelliğe sahip olduğunu vurgulamaktadır. Küresel çağın ilk özelliğı ulus–devletin bölgeselliğinin ortadan kalktığıdır. İkinci özelliğı iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte yersizyurtsuzlaşmanın artmasıdır. Üçüncü özelliğı kültürün metalaşmasıdır. Dördüncü özelliğı ise küreselliğın insan hayatının merkezi hâline gelmesidir (Albrow, 1997).

Albrow (1997) modern çağın temelinde ulus–devletin yer aldığını öne sürmektedir. Çünkü modern çağda otoritenin kaynağı ve toplumsal faaliyetlerin odak noktasında ulus–devlet yer almıştır. Küreselleşme sürecinde hem bireysel hem de kurumsal aktörler doğrudan dünya ile ilişkiler kurarak ulus–devleti devre dışı bırakmıştır. Albrow (1997) bu süreçte ulus–devletin aşınmasıyla birlikte modern çağın sona erdiğini iddia etmektedir. Sonuç olarak ulus–devletin yerini dünya almıştır. Modern çağ düşüncesinin yerini ise kimliğın ve toplumsal faaliyetlerin ana kaynağı olan bir dünya düşüncesi almıştır.

Küresel çağda insanların yaşamlarında çeşitlilikler ortaya çıkmaktadır. Özellikle uzak mesafelere dayalı sosyal ilişkiler artmaktadır. Dolayısıyla insan ilişkilerinin sosyal yönü ön plana çıkmaktadır. Dünya pazarı somutluk kazanmaktadır. Bütün bunların yanında küresel çağda çeşitli yapısal değişiklikler de meydana gelmektedir. Bu doğrultuda ulus–devlet döneminde merkezî hükümetlerin elinde bulundurdıkları kontrol, küresel bir yönetici sınıfa devredilmektedir. Özellikle ulus–devletin önemini yitirmesi sonucunda küresel ekonomi giderek büyümektedir (Albrow, 1997).

1.3.7. Küresel Kültür Teorileri

Bu grupta yer alan teoriler küreselleşmenin ekonomik ve politik boyutlarından ziyade kültürel boyutuyla ilişkilidir. Küresel kültür teorileri, küreselleşen kültürel yapıları ve akışları ve bununla birlikte küresel inanç sistemlerini ve ideolojileri öne çıkarma eğilimindedir. Küresel kültürün yayılımı ve dünyanın tek bir yer hâline gelmesi, küresel kültür teorilerinin ana odak noktasıdır. Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte kitle iletişim araçlarının ciddi oranda artması sonucunda küresel kültürel akışlar ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu doğrultuda küreselleşmenin kültürel boyutunu ön plana çıkartan küreselleşme teorileri; din, etnik köken, küresel tüketim, küresel iletişim ve küreselleşen turizm gibi olgularla küreselleşme arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır (Robinson, 2007).

Küreselleşmeyi kültürel boyutuyla ele alan teoriler homojenleşme, heterojenlik ve melezleşme olmak üzere üç farklı perspektife göre gruplandırılmaktadır. Homojenleşme üzerine oluşturulmuş teoriler, küresel çapta kültürel bir benzeşmeye dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda kültürel homojenleşme teorileri dünya mutfaklarının, turizmin, tek tipleşmiş tüketim davranışlarının ve kozmopolitliğin giderek artmasına odaklanmaktadır. Heterojenlik teorileri ise toplumlar arasındaki kültürel farklılıkların hâlâ varlığını koruduğunu öne sürmektedir. Kültürel heterojenlik yaklaşımları, toplumların yerel kültürel değerlerinin homojenleşmeye karşı kültürel dirençlerine, kültürel çatışmalarına ve farklı kültürel deneyimlerine dikkat çekmektedir. Kültürel teoriler içerisinde bir diğer yaklaşım olan melezleşme ise farklı ulus-ötesi kültürel süreçlerin ve akışların iç içe geçmesi sonucunda üretilen yeni ve gelişmeye devam eden kültürel formların ve kimliklerin ortaya çıktığını öne sürmektedir. Homojenleşme, heterojenlik ve melezleşme yaklaşımları üzerine geliştirilen küreselleşme teorileri, kültürel küreselleşmenin farklı yönlerini ve boyutlarını ele almaktadır (Tomlinson, 1999; Pieterse, 2004).

Ritzer (1993, 2002) küreselleşmenin sosyal ve kültürel süreçlerini tanımlamak için “McDonalddlaştırma” terimini ortaya koymuştur. Ritzer (2002)’e göre fast-food restoran ilkeleri hem ABD’de hem de diğer ülkelerde giderek artan bir şekilde sektörlere hâkim olmaya başlamıştır. Ritzer (2002)’in McDonald’s restoran zinciri özelinde ortaya koyduğu kültürel homojenleşme yaklaşımı ve McDonalddlaştırma terimi oldukça popüler hâle gelmiştir. Ritzer (2002) ortaya koyduğu bu yaklaşımında McDonald’s restoranlarının ilk bakışta verimli, öngörülebilir ve standartlaştırılmış bir yapıya sahip olduklarını buna karşın israfa yol açması, düşük besin değerine sahip yiyeceklerin sunulması ve sağlık problemlerine yol açabilme riski nedeniyle giderek çelişkili bir hâl aldığına vurgu yapmaktadır. Ritzer (2002)’in kültürel küreselleşme süreçlerini kavramsallaştırmak için literatüre kattığı McDonalddlaştırma terimi, sosyo-kültürel süreçlerin çoğunun açıklanmasında “McJobs”, “McInformation”, “McUniversities”, “McCitizens” gibi terimlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. McDonalddlaştırma küresel çapta sosyal kurumlara yayıldıkça tek tipleşme ve sosyo-kültürel homojenleşme artmaktadır (Ritzer, 2002).

Pieterse (1995) küreselleşmeyi melezleşme süreci olarak ele aldığı teorisinde, Robertson (1992)'un ardışık aşama modelindeki küreselleşmenin ardışık olarak aşamalardan oluşması fikrini ve Hannerz (1996)'ın küreselleşme teorisinin merkezine koyduğu kreolizasyon kavramını bir araya getirmektedir. Pieterse (1995)'e göre küreselleşme, dünya genelinde toplumsal ilişkilerin oluşumunda devam eden bir sürecin parçasıdır. Ayrıca küreselleşme, mevcut bir küresellik durumunu takip eden aşamanın kavramsallaştırılmasıdır. Buna karşın, Pieterse (1995), küreselleşmeyi dünya tarihinin devamı olarak kavramsallaştırmanın ötesinde ortaya bir melezlik teorisi de koymaktadır. Çünkü Pieterse (1995)'e göre melezlik üzerine yapılan değerlendirmelerde “hegemonya ve yeni-sömürgeci güç ilişkileri” gibi olgular dikkate alınmaktadır. Hatta Pieterse (1995)'e göre bir melezlik teorisi kesinlikle güç ve hegemonyanın melezlik süreçleriyle olan ilişkisini ve bu olguların melezlik süreçlerini etkileme, hızlandırma ve çoğaltma özelliklerini kapsamalıdır. Bununla birlikte Pieterse (1995), Hannerz (1996)'e benzer bir şekilde bir ucunda asimile edici melezliğin, diğer ucunda ise istikrarsızlaştırıcı melezliğin olduğu bir sürekli melezlik süreçleri olduğunu vurgulamaktadır. Pieterse (1995)'e göre melezleşme, küresel kültürün küresel bir karışım hâline getirilmesidir.

Ulf Hannerz (1996)'ın oluşturduğu küresel ekümen teorisinin temelleri, küresel teorilerde yerele yapılan vurguya dayanmaktadır. Ayrıca Hannerz (1996)'ın kendi küreselleşme tanımında karşılıklı bağlılık kavramı ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla Hannerz (1996)'ın küresel ekümen teorisi çeşitli yerelliklerin artan karşılıklı bağlılığına odaklanmaktadır. Hannerz (1996)'ın küresel karşılıklı bağlılığa yaptığı vurgu, kendi küreselleşme teorisinde kreolizasyonun baskın metafor olmasına neden olmuştur. Kreolizasyon, dil ve kültürle ilişkili bir kavramdır ve bir süreci ifade etmektedir. Kavram iki farklı dilin karşılıklı etkileşimleriyle iç içe geçerek kültürel değerleri yeniden şekillendirmesi anlamına gelmektedir. Hannerz (1996)'e göre kreolizasyon kavramı kültürel olarak bir karışıma işaret ettiği için kendi küreselleşme teorisini oluşturmada oldukça önemli ve düzenleyici bir metafordur. Hannerz (1996) küresel merkez-çevre ilişkileri bağlamında çeşitliliğin, karşılıklı bağımlılığın ve yeniliğin kombinasyonunu kendi kreol kültür kavramsallaştırmasının temeline yerleştirmektedir. Hannerz (1996) kültürlerin bir kreolizasyon süreci boyunca oluşmuş olabileceğini dikkat çekerek, küreselleşmeyi kavramsallaştırırken kreolizasyon metaforunun oldukça faydalı olacağını öne sürmektedir.

Hannerz (1996) küresel ekümen teorisini oluştururken, küresel karşılıklı bağlılığın dinamik ve kültürel akışlarla ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu yönüyle bakıldığında Hannerz (1996)'ın küreselleşmeye yönelik oluşturduğu teori ve model daha çok küreselleşmenin kültürel boyutuna odaklanmaktadır. Bu doğrultuda Hannerz (1996) oluşturduğu modelde sosyal anlamların üretildiği ve dağıtıldığı dört örgütsel çerçeveyi tanımlamaktadır. Bu dört örgütsel çerçeve; yaşam, devlet, piyasa ve hareketten oluşmaktadır. Ayrıca oluşturulan bu çerçeveler birbirleriyle örtüşen ve kesin unsurlardır. Hannerz (1996), bu dört çerçeve yardımıyla kültürel süreçlerin ve toplumsal anlamın dolaşımının dolayısıyla küreselleşme sürecinin açıklanabileceğini öne sürmektedir.

Robertson (1992) bireylerin, yerel ve ulusal topluluklardan ziyade artık dünyayı referans aldıklarını vurgulamaktadır. Bu durum ise küresel bilincin yükselişine işaret etmektedir. Robertson (1992)'a göre küresel bilincin yükselişi küreselleşme kavramının tanımlanmasında oldukça önemli bir noktayı temsil etmektedir. Robertson (1992) birbirleriyle çelişmeyen ve örtüşen üç adet model ortaya koymaktadır. Robertson (1992) ilk küreselleşme modelini küresel alan modeli ya da küresel-insanlık durumu modeli olarak tanımlamaktadır. Bu model dört ana unsurdan oluşan bir küresel alanı temsil etmektedir. Küresel alanın dört ana unsuru ise ulusal toplumlar, bireyler, ulusal toplumlar arasındaki ilişkiler ve insanlıktır. Robertson (1992)'un ikinci küreselleşme modeli ardışık aşamalar modelidir. Bu model, yüksek düzeyde yaşanan küresel yoğunluk ve karmaşıklığın nedenlerinin ve küreselleşmenin derinlemesine tarihsel bir süreç olarak ele alınmasıyla ilişkilidir. Bu noktada Robertson (1992) küreselleşmenin ardışık olarak beş aşamadan oluştuğunu ifade etmektedir. Robertson (1992)'a göre küreselleşmenin ilk aşaması Avrupa'da 15. yüzyılın başlarında başlarken, son aşaması günümüz çağdaş küreselleşmesine kadar gelmektedir. 15. yüzyılın başlarından 17. yüzyılın ortalarına kadar olan dönem Avrupa'da küreselleşmenin başlangıç aşamasıdır. 17. yüzyılın ortalarından 1870'li yıllara kadar olan dönem küreselleşmenin büyüme aşamasıdır. 1870 ile 1920 arası aşama küreselleşmenin kalkış dönemidir ve çağdaş dünya toplumu bu aşamada ortaya çıkmıştır. 1920'li yıllardan 1950'li yıllara kadar olan dönem hegemonya mücadelesi aşamasıdır. 1960'lardan sonraki dönem ise belirsizlik olarak ifade edilen aşamadır. Robertson (1992) temelde küreselleşmeyi "bir bütün olarak dünya bilincinin artması" şeklinde kavramsallaştırmaktadır. Bu nedenle Robertson (1992)'nin ortaya koyduğu ilk iki küreselleşme modeli birbiriyle örtüşmektedir.

Robertson (1992) küresel kültürel sistemin, küresel alanın dört ana unsurunun birbirleri arasındaki etkileşimler yoluyla meydana geldiğini savunmaktadır. Küresel kültürel sistem her biri bir önceki aşamanın üzerine inşa edilecek şekilde beş aşamadan oluşmaktadır. Robertson (1992)'a göre üçüncü aşamadan sonra toplum içi ve devletler arası ilişkiler giderek bağımsız hâle gelmeye ve bu aşamadan sonra küreselleşme özerk bir yapıya sahip olmaya başlamıştır. Robertson (1992)'a göre küresel kültürel sistemi oluşturan dört bileşen arasındaki etkileşimler küreselleşme sürecini daha göreceli hâle getirdiğinden zamanla sistemi daha heterojen hâle getirmektedir.

Robertson (1995)'un üçüncü küreselleşme modeli ilk iki modele göre daha az şematiktir. Robertson (1995) küyerelleşme kavramı ile birlikte mekânsalın kurucu rolünü açıklamaktadır. Küyerelleşme, küresel ile yerelin ve/veya evrensel ile özelin karşılıklı olarak iç içe geçmesi anlamına gelmektedir. Robertson (1995) bu modelde evrensellik ile bireyselliği (tikellik) birleştirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla Robertson (1995) evrensellik ile bireysellik arasındaki etkileşimi küyerelleşme kavramı ile ortaya koymaya çalışmaktadır. Robertson (1995)'a göre küreselleşme, kültürlerin ve medeniyetlerin iç içe geçmesini içermektedir. Böylece küreselleşme, farklılık ve çeşitliliğin kurucu unsurudur. Robertson (1995) herhangi bir küreselleşme modelinin hem teoride hem de pratikte, yerelin küreselin temel bir parçası olduğu gerçeğini dikkate alması gerektiğini vurgulamaktadır.

Friedman (1995), küresel kültürel süreçlere ilişkin tartışmada diğer küreselleşme teorisyenlerinin ve küresel sistem analistlerinin çoğundan ayrılmaktadır. Friedman (1995) kültürü farklılık olarak ele almaktadır. Bu fikir toplumların benzer şeyleri farklı yöntemlerle yaptıkları ve bu farklılaşan yöntemlerin kültürleri ortaya çıkardığı düşüncesinden ortaya çıkmaktadır. Friedman (1995)'a göre kültür bir farklılık olarak ele alınarak küresel bağlama uyarlandığında dünyanın özelleştirilmesi üretilmektedir. Friedman (1995), Pieterse (1995) ve Hannerz (1996) küresel kültürel karşılıklı bağlılık kavramsallaştırmasında benimsedikleri yaklaşımları desteklememektedir. Friedman (1995)'nın küreselleşme yaklaşımı, Appadurai (1996)'nin küresel kültürel süreçleri uygulamalar yardımıyla kavramsallaştırmaya çalışması ve Hannerz (1996)'in kültürel akış çerçeveleri bakımından örtüşmektedir. Friedman (1995)'a göre küreselleşmenin dominant uygulamaları “toplumsal etkileşim bağlamında asimilasyon, kuşatma ve bütünleşmedir”.

Appadurai (1990; 1996) kendi küreselleşme teorisini oluştururken küreselleşmenin çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip olmasını dikkate alarak kavramı tanımlamaya çalışmaktadır. Appadurai (1990)'ye göre dünya üzerindeki kültürler sürekli etkileşim hâlinindedir. Appadurai (1990) küreselleşmeyi kültürel perspektiften ele almakta ve kültürel homojenlik ile kültürel heterojenlik arasındaki gerilim veya çatışmayı günümüz küresel etkileşimlerin temel sorunu olarak ifade etmektedir.

Appadurai (1996) küreselleşmeyi kavramsallaştırırken öncelikle küreselleşmenin çeşitli boyutlarını ele almakta ve bu boyutların hem kendi içlerinde hem de kendi aralarında karşılıklı etkileşimlerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda Appadurai (1996) küreselleşmenin beş farklı boyutunu içeren küresel kültürel akış modelini ortaya koymaktadır. Appadurai (1996) ortaya koyduğu bu modelle birlikte küresel kültürel akışın beş boyutu arasındaki ilişkileri açıklayan bir çerçeve sunmaktadır. Böylelikle Appadurai (1996) küreselleşme kavramını açıklamada bütüncül ve holistik bir yaklaşım benimsemektedir. Küresel kültürel akışın beş boyutu etnik boyut (etno–akışlar), teknolojik boyut (tekno–akışlar), finansal boyut (finans–akışlar), medya boyutu (medya–akışlar) ve ideolojik boyut (ideo–akışlar) şeklindedir.

Etnik boyut (etno–akışlar), dünyadaki insanların hareketleri ve sınır ötesi akışlarıdır. Etnik boyutla birlikte içinde yaşadığımız ve değişen dünyayı oluşturan insanların akışları ifade edilmektedir. Bu doğrultuda turistler, göçmenler, mülteciler, sürgünler, misafir işçiler ve diğer hareket eden gruplar ve kişiler dünyanın temel özelliklerinden birini oluşturmakta ve uluslararası siyaseti etkilemektedir. Teknolojik boyut (tekno–akışlar), teknoloji akışlarını ve teknolojilerin sınır ötesi hareketleri hızlandırma kanallarını ifade etmektedir. Teknolojik küreselleşme akışkan bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte teknolojik küreselleşme hem mekanik hem de bilgi teknolojilerinin gelişimiyle geçmişte daha az akışkan olan yerlerde yüksek akışkanlık hızına ulaşmaktadır. Finansal boyut (finans–akışlar), paranın sınır ötesi hızlı hareketini ve akışlarını ifade etmektedir. Günümüzde sınır ötesi para akışları oldukça hızlı ve takip edilmesi son derece zordur. Dolayısıyla döviz

piyasaları, ulusal borsalar ve emtia spekülasyonları ile birlikte paranın sınır ötesi akışı ve küresel sermaye konusu oldukça önemli bir hâle gelmiştir. Bu doğrultuda finansal küreselleşme, küreselleşmenin en önemli boyutlarından biridir. Medya boyutu (medya–akışlar), medyanın sınır ötesi akışını ifade etmektedir. Küreselleşmenin medya boyutu oldukça önemlidir. Çünkü uluslararası medya, çeşitli kanallarla birlikte (gazeteler, dergiler, televizyon istasyonları, film stüdyoları vb.) bilgi üretme ve tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayma gücüne sahiptir. İdeolojik boyut (ideo–akışlar), fikirlerin akışını ifade etmektedir. İdeolojik akışlar, dünyaya yayılmış fikirler, terimler ve sembollerle ortaya çıkmakta ve politik olmaktadır. İdeolojik boyut sıklıkla devletlerin ideolojileri ve devlet gücünü ele geçirmeye yönelik hareketlerin karşı ideolojileriyle ilişkilidir. Dünyada en güçlü ideolojik akışlar aydınlanmacı dünya görüşünün unsurlarından oluşmaktadır. Bunlar içerisinde en temel ideolojik akış demokrasi terimidir. Ayrıca özgürlük, refah, hak, egemenlik ve temsil gibi fikir ve terimler de ideolojik akışları oluşturmaktadır. Appadurai'ye göre küreselleşme, bu boyutlar arasındaki çakışma ve ayrışma noktalarında yani boyutlar arasındaki ilişkiler sonucunda meydana gelmektedir (Appadurai, 1996).

1.4. Küreselleşme Tartışması ve Küreselleşmeye İlişkin Yaklaşımlar

1.4.1. Küreselleşmeciler ile Küreselleşme Karşıtları Arasındaki Tartışma

Şüphesiz günümüzde küreselleşme kavramı toplumsal yaşantının başta ekonomik, politik, sosyal ve kültürel olmak üzere neredeyse bütün alanlarını etkisi altına alan en önemli kavramların başında gelmektedir. Bu bağlamda küreselleşme kavramı üzerine çok çeşitli görüşler mevcuttur. Oldukça ciddi çalışmalar sonucunda küreselleşme kavramı üzerine geliştirilen çeşitli görüş ve argümanlar, büyük bir küreselleşme tartışmasını beraberinde getirmektedir. Küreselleşmenin toplumsal hayatın neredeyse bütün alanlarına nüfuz etmesi nedeniyle küreselleşme tartışmasında toplumsal uygulamaların örgütlenme yapıları hakkında ve özellikle ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen dönüşümlerin gidişatı hakkında önemli sorulara cevap arandığı görülmektedir.

David Held ve Anthony McGrew küreselleşmenin en iyi nasıl kavramsallaştırılabileceği noktasında akademisyenlerin ve araştırmacıların, küreselleşmenin nedensel dinamikleri ve tarihi hakkında nasıl düşündükleri ve küreselleşmenin geniş anlamda yapısal sonuçlarının neler olduğu konularında büyük küreselleşme tartışmasını ortaya koymuşlardır. Held ve McGrew (2000) bu noktada küreselleşme üzerine iki farklı yaklaşımın olduğunu ortaya koyarak bu yaklaşımları karşılıklı olarak tartışmışlardır. Ele aldıkları konular çerçevesinde iki görüşün de eksiklikleri olduğunu vurgulamışlardır.

Küreselleşme tartışmasındaki yaklaşımlardan ilki “küreselleşmeciler” veya “hiper–küreselciler” olarak ifade edilmektedir. Küreselleşmeciler, küreselleşmeyi rekabetçi bir küresel

pazarda faaliyet gösteren özel sektörün, ulus–devletleri büyük ölçüde gölgede bıraktığı insanlık tarihinde yeni bir dönem olarak ele almaktadır (Ohmae, 1995; Rodrik, 1998; Friedman, 1999). Küreselleşmecilerin ulus–devletin zayıflatıldığı ve ekonomik anlamda eşi benzeri görülmemiş bir döneme girildiği yönündeki görüşleri temel küreselleşme bakış açılarını yansıtmaktadır. Küreselleşme tartışmasındaki yaklaşımlardan ikincisi ise “küreselleşme karşıtları” veya “şüpheciler” olarak ifade edilmektedir. Şüpheci yaklaşım özellikle küresel ekonomi, ulus–devlet ve tarihsel perspektiften günümüz küreselleşmesinin daha önce bir benzerinin yaşanıp yaşanmadı konularında küreselleşmeci yaklaşımdan net bir biçimde ayrılmaktadır. Şüpheciler, özellikle ekonomik karşılıklı bağımlılığın insanlık tarihinde daha erken zamanlarda ortaya çıktığını ve dolayısıyla çağdaş dönemin yeni bir dünya düzenini içermediğini savunmaktadır (Giddens, 1999; Hirst ve Thompson, 1999).

Küreselleşme tartışmasında küreselleşmeciler ve şüpheciler arasındaki fikir ayrılıkları dikkat çekmektedir. Bu noktada küreselleşmeci yaklaşım özellikle 1980 sonrası dönemde mali liberalizasyon ve küresel mali piyasalarda meydana gelen gelişmelere çok fazla vurgu yapmaktadır. Şüpheci yaklaşım ise temelde üretim ve ticarete odaklanmaktadır. Bu doğrultuda genellikle çok uluslu şirketlerin dünya üzerinde nerelerde yoğunlaştıkları veya ülkelerin ticari dışa açıklıklarında meydana gelen değişimler üzerinde durulmaktadır. Küreselleşmeci yaklaşım bütün toplumları ve devletleri ve dolayısıyla ortak küresel geleceği ilgilendiren konulara dikkat çekmektedir. Şüpheci yaklaşım ise toplumların sosyo–kültürel geleceklerine vurgu yaparak ulusal çıkarların ve kimliğin devamlılığını sürdürdüğünü iddia etmektedir (Held ve McGrew, 2000). Küreselleşme üzerine geliştirilen yaklaşımlar arasında çok ciddi görüş ayrılıkları olmasına rağmen bütün yaklaşımların bazı konularda ortak küreselleşme algıları geliştirdiği görülmektedir. Bütün küreselleşme yaklaşımlarında özellikle 1980 sonrası dönemde toplumları farklı boyutlarda etkileyen ve zamanla etkileri değişkenlik gösteren ekonomik karşılıklı bağımlılıklar geliştiği görüşü mevcuttur. Bunun yanı sıra ekonomik, sosyal ve politik alanlarda yaşanan küresel rekabetin pek çok açıdan yeni eşitsizlikler yarattığı düşünülmektedir. Küreselleşme yaklaşımlarının hepsi hem DTÖ gibi küresel ölçekte hem de AB gibi bölgesel ölçekte uluslararası yönetim kuruluşlarında genişlemelerin yaşandığını vurgulamaktadır (Held ve McGrew, 2000).

Küreselleşme tartışması, küreselleşmeciler ile şüphecilerin küreselleşmeye bakış açıları ve önemli noktalarda karşıt fikirleri ekseninde gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda iki grup, küreselleşme üzerine oluşturdıkları kavramlar bakımından farklılaşmaktadır. Ayrıca ulus–devletin gücü, ekonomi, kültür, eşitsizlik ve küresel sistem konularında çok önemli argümanlar ortaya koymaktadırlar. Küreselleşmeye ilişkin karşılıklı ortaya konulan bu argümanlar küreselleşme kavramının daha iyi anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Küreselleşmeciler kavramsal olarak küreselleşmeye ve bu doğrultuda şekillenen tek dünya düzenine vurgu yapmaktadır. Şüpheciler ise küreselleşmeden ziyade uluslararasılaşma ve bölgeselleşme kavramlarının daha geçerli olacağına dikkat çekmektedir. Küreselleşmeciler devlet egemenliğinin aşıldığını ve ulus–devletin gerilediğini savunurken şüpheciler hâlâ günümüzde ulus–devletin gücünü muhafaza ettiğini savunmaktadır.

Şüpheciler kültürel anlamda küresel çapta bir popüler kültürün oluştuğunu buna karşın şüpheciler ise milliyetçiliğin ve ulusal kimliğin yeniden hareketlendiğini düşünmektedir. Bu iki grup arasında ekonomi konusu çok fazla tartışılmaktadır. Kısaca küreselleşmeciler ulus–ötesi ekonomiye, bilginin küresel çapta yayılmasına ve yeni bir küresel iş bölümünün oluşumuna vurgu yapmaktadır. Şüpheciler ise ekonomi konusunda çok sert eleştiriler getirerek bölgesel blokların gelişimine, üçlü bloklaşmaya ve bunun yeni bir emperyalizm olduğuna dikkat çekmektedir. Tablo 1’de genel hatlarıyla kısaca ifade edilmeye çalışılan küreselleşme tartışmasının özeti sunulmuştur.

Tablo 1: Küreselleşmeciler ile Şüpheciler Arasındaki Küreselleşme Tartışmasının Özeti

	Küreselleşmeciler	Şüpheciler
Kavramlar	Bölgeler ve kıtalar arasında son derece kapsamlı, yoğun ve hızlı akışlar, hareketler ve ağlarla şekillenen tek bir dünya	Küreselleşme değil uluslararasılaşma Bölgeselleşme
Güç	Devlet egemenliğinin, özerkliğinin ve meşruiyetinin aşınması Ulus–devletin gerilemesi Çok taraflılığın yükselişi	Ulus–devlet kuralları Hükümetlerarasılık
Kültür	Küresel popüler kültürün ortaya çıkışı Sabit siyasi kimliklerin aşınması Melezleme	Milliyetçiliğin ve ulusal kimliğin yeniden canlanması
Ekonomi	Küresel bilgi kapitalizmi Ulus–ötesi ekonomi Yeni bir küresel iş bölümü	Bölgesel blokların gelişmesi Üçlü bloklaşma Yeni emperyalizm
Eşitsizlik	Toplumların arasında ve içinde eşitsizliğin artması Eski hiyerarşilerin aşınması	Artan Kuzey–Güney bölünmesi Uzlaştırılmaz çıkar çatışmaları
Sistem	Çok katmanlı küresel yönetim Küresel sivil toplum Küresel politika Kozmopolit yönelimler	Uluslararası devletler topluluğu Kaçınılmaz olarak devam eden devlet arası siyasi çatışma Uluslararası yönetim ve jeopolitik Etik olarak sınırlandırılmış toplulukların önceliği

Kaynak: Held ve McGrew, 2000

1.4.2. Küreselleşme Yaklaşımlarının Temel Tartışma Konuları

Held vd. (1999) küreselleşme üzerine küreselleşmeci ve küreselleşme karşıtı yaklaşımlara üçüncü bir yaklaşım geliştirerek mevcut küreselleşme tartışmasına önemli bir katkı sağlamışlardır. Bu üçüncü yaklaşımı “dönüşümcü yaklaşım” olarak ifade etmişlerdir. Dönüşümcü yaklaşıma göre küreselleşme, dünya üzerindeki bütün toplumlara ve devletlere ciddi değişimler ve dönüşümler

meydana getirmektedir. Bu dönüşümlerin ise gidişatı ve yönü belirsizlik unsuru içermektedir. Küreselleşmeci yaklaşım ve şüphecî yaklaşımın küreselleşme üzerine tartışmalarına bakıldığında bu tartışmaların özellikle küresel ekonomi ekseninde gerçekleştiği dikkat çekmektedir. Dönüşümcü yaklaşıma göre küreselleşme sadece ekonomik alanda değil aynı zamanda politik, sosyal, kültürel, askerî, teknolojik, ekolojik ve göç başta olmak üzere çeşitli alanlarda da dönüşümler meydana getirmektedir. Dönüşümcüler, bu alanlarda dönüşüm ve değişim süreçleri ortaya çıktıkça, ulusal hükümetlerin gücünün, işlevlerinin ve otoritesinin yeniden oluşturulduğunu ancak hiper-küreselleşmecilerin aksine ulus-devletlerin mutlak anlamda zayıflamadığını vurgulamışlardır. Dönüşümcü yaklaşımla birlikte küreselleşmenin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu dahası küreselleşmenin bu boyutların birbirleriyle karşılıklı ilişkileri sonucunda meydana gelen bir süreç olduğu tartışılmıştır (Held vd., 1999).

Held vd. (1999) küreselleşmeciler, küreselleşme karşıtları ve dönüşümcüler arasındaki küreselleşme tartışmasının temelde beş konu üzerine şekillendiğini vurgulamaktadır. Bu konular; küreselleşmenin kavramsallaştırılması, küreselleşmenin nedenleri, küreselleşmenin dönemselleştirilmesi, küreselleşmenin etkileri ve küreselleşmenin yörüngesidir.

➤ Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması

Küreselleşmenin kavramsallaştırılması üzerine hem küreselleşmecilerin hem de küreselleşme karşıtlarının ortak bazı görüşleri benimsedikleri dikkat çekmektedir. Bu noktada küreselleşmeciler ile küreselleşme karşıtlarının küreselleşmenin kavramsallaştırılmasında ekonomik küreselleşme odaklı bazı düşünceler geliştirdikleri dikkat çekmektedir. Her iki görüşün de küreselleşmeyi tamamen entegre olmuş bir küresel piyasayı önceden şekillendiren bir kavram olarak değerlendirme eğiliminde oldukları görülmektedir. Ayrıca ideal bir küreselleşme tipi ekseninde ekonomik küreselleşmenin önceden şekillendirip şekillendirilmediği üzerinde durulmaktadır (Ohmae, 1990; Jones, 1995; Hirst, 1997; Weiss, 1998; Hirst ve Thompson, 1999; Friedman, 1999). Held vd. (1999)'ne göre küreselleşmenin kavramsallaştırılmasında ideal bir tipi olduğuna yönelik yaklaşımın kusurları bulunmaktadır. Çünkü Held vd. (1999)'ne göre hiper-küreselleşmeciler ve şüphecilerin bahsettikleri gibi küresel piyasaların, ulusal piyasalardan daha fazla tam rekabetçi olacağı varsayımını destekleyen herhangi bir neden bulunmamaktadır. Nitekim bazı durumlarda ulusal piyasaların tam rekabet koşullarını sağlayamadığı gibi küresel piyasalar da tam rekabet koşullarını sağlayamamaktadır (Held vd., 1999). Held vd. (1999)'ne göre küreselleşmeye dair öne sürülen bu “ideal tip” yaklaşımı kabul edilemeyecek derecede teleolojik ve ampiristtir. Küreselleşmenin ekonomik boyutunun yanı sıra sosyal ve politik boyutları üzerine de bu çıkarımda bulunmak hatalı olabilecektir. Held vd. (1999) bu durumu iki örnekle açıklamaktadır. Örneğin dünyada ana dil olarak İngilizceye nazaran daha fazla kişinin Çince konuşuyor olması Çinceyi küresel bir dil yapmamaktadır. Benzer bir şekilde Batı devletlerinin 1890'lardaki ile 1990'lardaki ticari dışa açıklıkları birbirine oldukça benzemektedir. Bu durumu tek başına değerlendirerek ticari dışa

açıklığın her iki dönemde de sosyal ve politik etkileri üzerine çok bir çıkarımda bulunulamamaktadır (Held vd., 1999).

Bu doğrultuda küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar karşılaştırıldığında dönüşümcü yaklaşımı benimseyenler diğer iki görüşten farklı bir şekilde konuyu ele almaktadır. Dönüşümcülere göre, küreselleşmenin tek bir hedef doğrultusunda ilerlemesi gerektiği veya sadece mükemmel bir şekilde entegre olmuş küresel piyasalar yani “ideal tip” ile ilişkili olarak kavramsallaştırılması gerektiği konusundaki varsayımlara dair herhangi bir öncü neden bulunmamaktadır. Ayrıca dönüşümcü yaklaşım küreselleşme sürecinin nasıl işleyeceği konusunda olasılıksal bir yaklaşım benimsemektedir. Bu doğrultuda dönüşümcüler, küreselleşmenin çok iyi şekilde entegre olmuş küresel bir piyasa olarak veya küresel bir toplum/küresel bir uygarlık olarak anlaşılabileceğini fakat küreselleşmenin sabit tek bir süreç veya tarihsel olarak belirli hedefi olan bir süreç olarak ele alınamayacağını ifade etmektedir (Giddens, 1990; Scholte, 1993; Castells, 1996; Rosenau, 1997; Held vd., 1999).

Küreselleşmeyle ilgili olarak diğer bir tartışma küreselleşme sürecinin tekil bir süreç olarak mı yoksa toplumsal yaşamın tüm alanlarını içerecek bir süreç olarak mı ele alınacağı konusudur. Küreselleşme üzerine çalışan araştırmacıların bazıları küreselleşmeyi genellikle ekonomik veya kültürel entegrasyona indirgeyerek tekil bir süreç olarak ele almaktadır (Harvey, 1989; Ohmae, 1990; Jameson, 1991; Robertson, 1992; Huntington, 1996; Cox, 1997; Cerny, 1997; Hirst ve Thompson, 1999; Hannerz, 2001). Ancak küreselleşmeyi tekil bir süreç olarak kavramsallaştırmak küreselleşme sürecinde etkili olan toplumsal yaşamın farklı boyutlarını ihmal etmektedir. Küreselleşmeyi ekonomik, sosyal, politik, kültürel, askerî, çevresel vb. boyutlarıyla birlikte farklılaşan bir süreç olarak ele almak daha doğru olacaktır. Bu nedenle küreselleşmeyi çok boyutlu ve birçok boyutuyla birlikte meydana gelen bir süreç olarak ele almak, küreselleşmenin biçimini, dinamiklerini, etkilerini ve sonuçlarını değerlendirmede daha etkili olacaktır (Appadurai, 1990; 1996; Giddens, 1990; Rosenau, 1990; 1997; Axford, 1995; Held, 1995; Albrow, 1996; Held vd., 1999; Mittelman, 2000; Hopkins, 2002; Steger, 2003; Scholte, 2005; Ritzer, 2010).

➤ Küreselleşmenin Nedenleri

Küreselleşme tartışmasındaki temel tartışmalardan biri nedensellik konusudur. Yani küreselleşme sürecini yönlendiren şeylerin neler olduğudur. Küreselleşme yaklaşımları küreselleşmeyi yönlendiren şeylerin ne olduklarına dair açıklamalar sunarken iki farklı eksenle yoğunlaştıkları dikkat çekmektedir. Birincisi küreselleşmenin ekonomik, politik, kültürel, sosyal veya teknolojik dönüşüm gibi tek bir neden çerçevesinde açıklanmaya çalışılması (Harvey, 1989; Ohmae, 1990; Jameson, 1991; Robertson, 1992; Cerny, 1997; Hannerz, 2001), ikincisi ise küreselleşmenin teknolojik dönüşümü, piyasa mekanizmasını, ideolojiyi ve politik kararları da içerecek şekilde birden fazla nedenin bir araya gelmesiyle açıklanmaya çalışılmasıdır (Rosenau,

1990; 1997; Axford, 1995; Held, 1995; Held vd., 1999; Mittelman, 2000; Hopkins, 2002; Ritzer, 2010). Kısacası küreselleşmenin tek nedenli ve çok nedenli açıklamaları arasında bir ayrım dikkat çekmektedir.

Literatürde küreselleşmenin sadece kapitalizme veya piyasa genişlemesine indirgenmiş tek nedenli açıklamaları çokça eleştirilmektedir. Bu doğrultuda küreselleşmenin ekonomik, sosyal, kültürel, politik ve teknolojik değişimleri içeren çok sayıda nedenin veya itici gücün kendi aralarındaki karmaşık ilişkileri sonucu ortaya çıktığını vurgulayan ve küreselleşmeye daha kapsamlı açıklamalar getiren çok sayıda çalışma mevcuttur (Appadurai, 1990; 1996 Giddens, 1990; Rosenau, 1990; 1997; Axford, 1995; Held, 1995; Albrow, 1996; Held vd., 1999; Mittelman, 2000; Hopkins, 2002; Steger, 2003; Scholte, 2005; Ritzer, 2010).

➤ Küreselleşmenin Dönemselleştirilmesi

Özellikle çağdaş küreselleşmeyi tanımlayabilmek ve özelliklerini ortaya koyabilmek için tarihsel sürece hâkim olmak gerekmektedir. Küreselleşme tartışmasında çağdaş küreselleşmenin tarihsel olarak benzersiz olup olmadığı veya çağdaş küreselleşmenin ayırt edici özelliklerinin neler olduğu noktasında tarihsel çıkarımlara ihtiyaç duyulmaktadır (Geyer ve Bright, 1995). Çağdaş küreselleşmeyle birlikte yeni olanın ne olduğu sorusuna cevap aranırken tarihsel olarak küreselleşmenin nasıl dönemselleştirildiği analizin odak noktasıdır. Bu bağlamda çağdaş küreselleşme dönemi olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin mi, 1970 sonrası dönemin mi yoksa yirminci yüzyılın başından itibaren olan dönemin mi ele alınacağı farklı sonuçları beraberinde getirecektir.

Uygarlıkların birbirleriyle olan etkileşimlere dair yapılan tarihsel çalışmalar, bu girişimlerden önce esasen küreselleşmenin modern çağın bir olgusu olup olmadığının sorgulanması gerektiğini göstermektedir (Bentley, 2006). Kültürel boyutuyla ele alındığında dünya dinlerinin varlığı, ekonomik boyutuyla ele alındığında ise orta çağ ticaret ağları küreselleşmenin sürecinin uzun bir geçmişe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Küreselleşmenin tarihsel açıdan uzun bir sürece sahip olması fikri çağdaş küreselleşme sürecinde yeni olan özelliklerin neler olduğunun belirlenmesi konusunda modern çağın da ötesinde çok daha derinlemesine bir analize ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Held vd. 1999).

➤ Küreselleşmenin Etkileri

Küreselleşme çalışmaları küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik boyutları başta olmak üzere çok çeşitli etki alanlarında bireyleri, toplulukları ve kurumları nasıl etkilediği noktasında önemli bakış açıları sunmaktadır. Bu noktada küreselleşmeye ilişkin yaklaşımlar konunun ele alınışındaki bakış açılarını oldukça etkilemektedir. Yapılan çalışmalarda küreselleşmenin ulusal

ekonomiler, topluluklar ve hükümetler üzerindeki etkileri üzerine çokça tartışmaların yaşandığı ve çeşitli sonuçların bulunduğu görülmektedir. Küreselleşmenin etkileri üzerine en tartışmalı konulardan biri olan ekonomik küreselleşme ve bunun ulus-devletleri nasıl etkilendiği konusu oldukça önemlidir (Held vd., 1999).

Ekonomik küreselleşmeyle birlikte hükümetler küresel rekabet baskılarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu baskılar sonucunda hükümetler, devlet harcamalarını ve piyasa müdahalelerini kıstak zorunda kalmaktadır. Bu doğrultuda küreselleşme literatürüne bakıldığında ekonomik küreselleşmenin sosyal demokrasi ve refah devletinin çöküşüne neden olduğu yönünde fikirler bulunmaktadır (Ohmae, 1990; 1995, Gill, 1995; Cox, 1997; Gray, 1998; Rodrik, 1998; Friedman, 1999; Held ve McGrew, 2000). Küreselleşmeyle birlikte ulusal hükümetlerin ekonomi politikalarının hayata geçirilmesinde etkisiz kaldığı argümanı bazı çalışmalarda eleştirilmektedir (Jones, 1995; Ruigrok ve Tulder, 1995; Hirst, 1997; Weiss, 1998; Rieger ve Leibfried, 1998; Giddens, 1999; Hirst ve Thompson, 1999; Waltz, 1999). Özellikle ekonomik küreselleşmenin sonucunda hükümetlerin ve uygulayacakları politikaların sınırlanmış olması konusunda karşıt argümanlar söz konusudur. Bu argümanlar küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik etkilerinin ulusal düzeyde kurumların yapıları, devletlerin politikaları ve hiyerarşik konumları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır (Held vd. 1999).

➤ Küreselleşmenin Yörüngesi

Küreselleşmeye dair yaklaşımların hepsi küresel dönüşümün dinamikleri ve yönü hakkında farklı görüşlere sahiptir. Bu doğrultuda küreselleşmeciler veya hiper-küreselciler, küreselleşmeyi küresel entegrasyonun seküler bir süreci olarak ifade etmekte ve tarihsel olarak dönüşüme dair doğrusal bir bakış açısı sunmaktadır (Ohmae, 1990; 1995; Friedman, 1999). Küreselleşme karşıtları veya şüpheciler, küreselleşme sürecinin çeşitli evrelerine ve bu evrelerde tekrarlanan olaylara dikkat çekmektedir. Şüpheciler bu noktada çağdaş küreselleşme dönemi ile altın çağ olarak ifade edilen 1870-1914 arası dönemle ilişkili değerlendirmelerde bulunmaktadır (Gordon, 1988; Jones, 1995; Bairoch ve Kozul-Wright, 1996; Hirst, 1997; Weiss, 1998; Giddens, 1999; Hirst ve Thompson, 1999; Waltz, 1999; Hoogvelt, 2001; O'Rourke, 2002).

Küreselleşmeciler ile küreselleşme karşıtları arasındaki tartışmada ortaya konulan tarihsel dönüşüm tezleri dönüşümcü yaklaşımda bulunmamaktadır. Dönüşümcü yaklaşım tarihi çarpıcı değişimler, iniş çıkışlar, devrimler, kesiklikler ve süreksizlikler olarak ele almaktadır. Dönüşümcü yaklaşımın bu bakış açısı küreselleşme sürecini olasılıksal, olumsal ve çelişkili olarak ifade etme eğilimi yaratmaktadır. Dönüşümcü yaklaşımın ortaya koyduğu bu teze göre toplumlar hem birbirlerine çekilmekte hem de birbirlerinden zıt yönlerde itilmekte hem entegrasyon hem de ayrışma gerçekleşmekte hem iş birlikleri hem de çatışmalar meydana gelmektedir. Bu nedenle

dönüşümcülere göre küresel dönüşümün yörüngesi belirsizdir (Scholte, 1993; Held,1995; Rosenau, 1990; 1997, Giddens, 1996; 1999; Castells, 1996; Held vd., 1999).

1.4.3. Küreselleşme Yaklaşımları

1.4.3.1. Küreselleşmeci Yaklaşım

Held vd. (1999)'nin küreselleşme yaklaşımlarına ilişkin geliştirdikleri üçlü yaklaşımda küreselleşmeyi savunan teze küreselleşmeci yaklaşım denilmektedir. Küreselleşmeci yaklaşımın savunucuları literatürde küreselleşmeciler, hiper-küreselleşmeciler ve radikaller olarak ifade edilmektedir. Küreselleşmeci yaklaşımı savunanlar arasında Kenichi Ohmae, Francis Fukuyama ve Thomas Friedman ilk akla gelen isimler olarak sayılabilir. Küreselleşmeci yaklaşım, küreselleşmenin özellikle ekonomik, politik ve sosyo-kültürel alanlarda dünyanın bütünleşmesine yol açan olumlu ve geri döndürülemez bir süreç olduğu görüşünü savunmaktadır. Küreselleşmeciler, küreselleşmenin ekonomik büyümeyi, demokrasiyi, insan haklarını ve kültürel çeşitliliği desteklediğini iddia etmektedir. Ayrıca küreselleşmenin ulus-devletlerin gücünü ve önemini azalttığını ve küresel bir sivil toplum yarattığını vurgulamaktadır (Ohmae, 1995; Friedman, 1999).

Küreselleşmeci yaklaşım, küreselleşme kavramının tamamen ideolojik olarak ya da Batı emperyalizminin bir karşılığı olarak değerlendirilerek kavramın basit bir şekilde görmezden gelinmesini kabul etmemektedir. Küreselleşmeciler, küreselleşmenin Batı toplumlarının çıkarlarına daha iyi hizmet edebileceğini reddetmemekle birlikte, küreselleşmenin modern toplumsal örgütlenme ölçeğinde gerçek yapısal değişiklikleri yansıttığını ifade etmektedir (Held ve McGrew, 2000).

Küreselleşme kavramı dinamik bir olguyu ifade etmektedir. Dolayısıyla küreselleşme sürecinde toplumsal süreçler farklı boyutlarda etkilenebilmektedir (Harvey, 1989; Giddens, 1990; Robertson, 1992; Rosenau, 1997). Bu durum küreselleşmecilere göre toplumlar arasında aynı anda hem ayrışmayı hem de entegrasyonu hem anlaşmazlıkları hem de iş birliğini ve bunun gibi pek çok zıtlığı bir arada meydana getirmektedir (Held vd., 1999; Held ve McGrew, 2000).

Küreselleşmeyi tamamen ekonomik veya teknolojik bir olgu olarak ele almak son derece hatalı ve yanıltıcı olabilecek bir yaklaşımdır. Eğer küreselleşme bu şekilde ele alınırsa, modern toplumları ve dünya düzenini şekillendiren güçlerin doğasında var olan karmaşıklık görmezden gelinecektir. Dolayısıyla küreselleşmeci analizde küreselleşmenin ekonomik boyutunun yanı sıra toplumsal ilişkilerin temel boyutları olan sosyal, politik vb. boyutlara da eşit derecede önem verilmektedir (Giddens, 1990; Axford, 1995; Ohmae, 1995; Friedman, 1999; Held ve McGrew, 2000). Bu nedenle küreselleşmeci yaklaşım, küreselleşmenin toplumsal gücün tüm temel boyutlarıyla (ekonomik, sosyal, politik, kültürel, askerî, teknolojik, çevresel vb.) birlikte ortaya çıktığını vurgulamaktadır.

Ayrıca küreselleşmeci analiz, küreselleşme sürecinin bu boyutların birbirleriyle karşılıklı olarak ilişkili süreçler dizisi oluşturmasıyla meydana geldiğini savunmaktadır. Ancak küreselleşmeciler bu boyutlara dair her bir küreselleşme sürecinin tarihsel veya mekânsal olarak aynı olduğu veya karşılaştırılmaz olduğu şeklinde önsel bir varsayımın olmadığını ifade etmektedir. Örneğin sosyal veya kültürel küreselleşme kalıplarının, ekonomik küreselleşme kalıplarıyla aynı şekilde meydana geldiği veya tam tersi durumun söz konusu olduğu varsayılmamaktadır. Küreselleşmeci yaklaşım, küreselleşmenin boyutları arasında bir farklılaşmayı meydana getiren, çeşitli coğrafyalarda ve çeşitli nüfuz alanlarında farklı gelişme hızıyla birlikte ilerleyen bir küreselleşme anlayışını desteklemektedir. Böylece küreselleşme farklılaşmış boyutlarının karşılıklı etkileşimleriyle ortaya çıkan bütüncül bir süreçtir (Held ve McGrew, 2000).

Küreselleşmenin tanımlanması ve kavramsallaştırılmasına bakıldığında, çoğunlukla küreselleşmenin bölgeler arası veya kıtalararası çapta etkileşimler ve ilişkiler olarak ifade edildiği görülmektedir (Harvey, 1989; Giddens, 1990; Robertson, 1992; Castells, 1996; Held vd., 1999; Mittelman, 2000; Steger, 2003; Scholte, 2005; Ritzer, 2007). Bu doğrultuda küreselleşmeci yaklaşım küreselleşme kavramının kendine has mekânsal yapısına vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte küreselleşmeciler, küreselleşme kavramı ile bölgeselleşme ve yerelleşme kavramları arasında çok daha keskin farklılıklar olduğunu ifade etmeyi amaçlamaktadır (Dicken, 1998; Held ve McGrew, 2000).

Şüphelerin tezinin aksine küreselleşmecilere göre küreselleşmeden ziyade bir bölgeselleşme süreci yaşanmamaktadır. Şüpheler bu noktada bölgeselleşme sonucunda dünyada birbiriyle rekabet eden bölgesel bloklar oluştuğunu savunmaktadır (Boyer ve Drache, 1996; Weiss, 1998; Hirst ve Thompson, 1999; Rugman, 2012). Buna karşın küreselleşmecilere göre bölgeselleşme vasıtasıyla ulusal devletler ve ekonomileri küresel yönetişimde ve küresel piyasalarda faaliyetlerini arttırabilecekleri mekanizmalar oluşmaktadır (Hanson, 1998). Bu doğrultuda küreselleşmecilere göre bölgeselleşme olgusu küreselleşmeyi hızlandırmaktadır (Held ve McGrew, 2000).

Küreselleşmeci yaklaşım, küreselleşme karşıtlarının aksine küreselleşmeyi insanlık tarihinde eşi benzeri görülmemiş yeni bir çağ olarak tanımlamaktadır. Hiper-küreselleşmecilere göre bu küresel çağda geleneksel ulus-devletlerin küresel ekonomide etkisi giderek azalmış ve ulus-devletin sonu gelmiştir (Ohmae, 1995; Held vd., 1999; Heywood, 2011). Küreselleşmeye dair hiper-küreselleşmecilerin bu görüşü neoliberal bir bakış açısıyla küreselleşmenin ekonomik boyutunu öne çıkarmaktadır. Bu doğrultuda tek bir küresel piyasanın oluşmasıyla ve küresel rekabet koşullarının gelişmesiyle birlikte insanlığın daha çok ilerleme sağlayacağı düşünülmektedir. Hiper-küreselleşmeciler ekonomik küreselleşmenin ülke sınırlarının ötesinde finans, üretim ve ticaret ağlarının oluşmasıyla ortaya çıktığını ve bunun sonucunda ülke ekonomilerinin giderek uluslararasılaştığını ifade etmektedir. Hiper-küreselcilere göre sınırların olmadığı bu küresel ekonomide, ulusal hükümetler küresel sermayenin aktarım mekanizmaları ve küresel yönetişim

kurumlarının işleyişleri arasında çok daha basit bir aracı kuruma dönüşmektedir. Küresel ekonominin ve küresel piyasaların gücü devlet otoritesinin üstüne çıkmaktadır. Devletlerin azalan bu otoriteleri sonucunda küresel, bölgesel ve yerel kurum ve kuruluşların yetki alanları genişlemektedir (Strange, 1996; Held vd., 1999; Kotz, 2002; Slobodian, 2018). Sonuç olarak hiper-küreselleşmecilere göre ekonomik küreselleşmeyle birlikte ulus-devletlerin etkisi giderek azalmış ve ulus-devletlerin yerini alan veya alacak olan yeni toplumsal örgütlenme biçimleri ortaya çıkmıştır. Dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması ve konsolide bir pazara geçiş nedeniyle ulus-devletin sonu gelmiştir.

Küreselleşmecilere göre devlet, parçalı bir politika oluşturma alanı hâline gelmiştir. Şöyle ki, devlet içerisinde ulusal veya yerli güçler varlıklarını sürdürürken ulus-ötesi ağlar da devletin içerisine nüfuz etmeye başlamıştır. Böylece ulus-ötesi güçlerin devlet içerisindeki etki alanı genişledikçe devletin yapısı ve dinamikleri kısıtlanmıştır. Bu noktada devlet içerisinde meydana gelen bu kısıtlamalar ulus-ötesi güçler olarak BM ve özel kuruluşlarının yayılması ve/veya uluslararası ve ulus-ötesi ortaklıklarda meydana gelen artışlar sonucunda oluşmaktadır (Held ve McGrew, 2000).

Küreselleşmeci yaklaşım, şüpheli yaklaşımın aksine (Giddens, 1999; Hirst ve Thompson, 1999) mevcut küresel ekonomik entegrasyonun, tarihsel anlamda daha önce görülmemiş boyutlarda bir büyüklüğe sahip olduğunu iddia etmektedir (Ohmae, 1995; Greider, 1998). Bu duruma karşı küreselleşme günümüzde küresel ekonominin ve küresel ticaretin dışı açıklığının boyutunun, karşılaştırılan 1870–1918 arası güzel çağ döneminin çok üzerinde olduğunu vurgulamaktadır (Nierop, 1994; Rodrik, 1998; Greider, 1998). Bu noktada radikal küreselleşmeciler arasında yer alan Ohmae (1990), sınırların olmadığı bir ekonomide ulusal ve küresel ekonomik faaliyetler arasında ayırım yapmanın çok daha zor olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle küreselleşmeciler ekonomik küreselleşmenin mevcut geldiği noktada, dünyanın önde gelen ekonomik bölgelerini de aşan tek bir küresel ekonominin varlığına vurgu yapmaktadır. Bu özelliğiyle günümüz küreselleşme süreci önceki küreselleşme süreçlerinden net bir şekilde ayrılmaktadır (Held vd., 1999; Held ve McGrew, 2000).

Küresel ekonomik entegrasyon sürecinin hızlanmasında çok uluslu şirketler oldukça önemlidir. Çok uluslu şirketlerin faaliyetleri bu bağlamda ulusal ekonomileri bölgesel ve küresel üretim ağlarıyla entegre hâle getirmektedir. Aslında bakıldığında yeni küresel kapitalist faaliyetlerin tam ortasında çok uluslu şirketler bulunmaktadır (Castells, 1996; 1997; 1998; Dicken, 1998; Sklair, 2000; 2002; Robinson, 2003, 2004). Ayrıca küreselleşmecilere göre küresel ekonomide, kaynakların nerede olacağı ve nasıl dağıtılacağı konusu devletler tarafından değil küresel şirketler tarafından belirlenmektedir (Held ve McGrew, 2000).

Ortaya çıkan yeni küresel ekonomik düzene bakıldığında en önemli konulardan biri şüphesiz küresel ekonomik yönetim konusudur. Ekonomik küreselleşme beraberinde küresel ekonomik

aktivitelerin tamamen devletler tarafından düzenlenememesi neticesini yaratırken yönetim noktasında ulus-ötesi ekonomik yönetim kurumları (IMF, Dünya Bankası, DTÖ) sadece sınırlı otoriteye sahiptir (Held ve McGrew, 2000). Bu durum küresel ekonominin yönetimi noktasında çelişkileri beraberinde getirmektedir. Radikal küreselleşmecilerden bazıları küresel piyasaların, politik düzenlemelerden etkilenmemesi durumunda ekonomik küreselleşmenin kontrol edilemez bir dünya yaratma tehlikesine dikkat çekmektedir (Giddens, 1999; Held vd., 1999).

Küreselleşmecilere göre küresel ekonomide ülkeler arası ve bölgeler arası derinleşen bir entegrasyon süreci yaşanmaktadır. Küresel ekonomik entegrasyonun derinleşmesinde finans, ticaret ve üretim alanlarında gerçekleşen entegrasyonun rolü oldukça büyüktür. Küresel mali piyasaların gelişmesiyle birlikte belli başlı ekonomilerin faiz oranları birbirlerine yakınsama eğilimi göstermektedir (Fukao, 1993). Bununla birlikte mali anlamda derinleşen entegrasyonun bazı negatif etkileri de bulunmaktadır. Bu doğrultuda finansal küreselleşme, bölgesel çapta ortaya çıkan ekonomik krizlerin kısa sürede küresel çapta krizler oluşturma ihtimalini de beraberinde getirmektedir (Held ve McGrew, 2000).

Küreselleşmeciler günümüzde yeni bir küresel uluslararası iş bölümü olduğunu ve bunun geçmişteki gibi Kuzey-Güney arasındaki ayrımı içermediğini savunmaktadır. Yeni küresel iş bölümü, sanayileşmesini tamamlamış ve yeni sanayileşmekte olan ekonomiler arasındaki ilişkileri yeniden düzenlemektedir (Rodrik, 1998; Hoogvelt, 2001). Bu doğrultuda yeni küresel iş bölümü ülkeler arasında yeni zenginlikler veya yeni eşitsizlikler ortaya çıkarmaktadır (Held vd., 1999).

Aşırı küreselleşmeciler, ekonomik küreselleşmenin küresel ekonomiyi yeniden düzenlediğini savunmaktadır. Bu doğrultuda ekonomik küreselleşmeyle birlikte kazananlar olduğu kadar kaybedenlerin de olduğu yeni bir küresel ekonomi modeli oluşmuştur. Küreselleşmecilere göre geleneksel merkez-çevre yapısının yerine yeni bir küresel iş bölümünün oluşması, daha karmaşık bir ekonomik güç dengesi ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle Kuzey ile Güney bölünmesinde giderek artan bir anakronizmin varlığına vurgu yapılmaktadır (Held vd., 1999).

Aşırı küreselleşmecilere göre küresel ekonominin yükselişi, kültürlerin küresel ölçekte yayılımı ve küresel yönetim kurumlarının ortaya çıkışı, ulus-devletin sonunu getiren yeni bir dünya düzeninin habercisidir (Luard, 1990; Ohmae, 1995; Albrow, 1996). Yeni dünya düzeniyle birlikte ulusal hükümetler vatandaşlarının taleplerini tek başına yerine getirmekte ve kendi sınırları içerisinde olan olayları kontrol etmekte giderek daha da zorlanmaktadır. Küresel ve bölgesel yönetim kurumlarının rolleri arttıkça devlet egemenliği ve özerkliği giderek aşınmaktadır. Ulus-devletin otoritesi ve meşruluğu sorgulanmaktadır. Bütün bunların yanı sıra iletişim teknolojilerin ilerlemesiyle küresel haberleşmenin artması ve toplumların ortak çıkarlarına yönelik bilincin oluşması, toplumlar arası ulus-ötesi iş birliğini beraberinde getirmektedir. Devlet egemenliğinin aşınarak ulus-devletin çöküşü, küresel uygarlığın oluşmaya başlaması ve halkların ulus-ötesi iş

birlikleri, “küresel sivil toplumun” ortaya çıktığını göstermektedir. Aşırı küreselleşmecilere göre ekonomik ve politik güç ulusallıktan arındırılmaktadır. Ulus–devletler “ekonomik işleri yönetmek için geçici örgütlenme biçimi” hâline gelmektedir (Ohmae, 1995).

Küreselleşmeci yaklaşım, neoliberal görüşü ve daha radikal görüşlere sahip neo–marksistleri içerisinde barındırmaktadır. Küreselleşmeci yaklaşıma bakıldığında düşünürler arasında pek çok ortak nokta olmasına rağmen bazı noktalarda ayrıştıkları görülmektedir. Yeni küresel ekonominin yarattığı elitler ile bilgi işçileri arasında ulus–ötesi sınıfsal ilişkiler gelişmektedir (Sklair, 2000; 2002; Robinson, 2003; 2004). Küreselleşmeyle birlikte tüketici ideolojinin dünya genelinde yayılması zaten marjinalleşmiş olan toplumlar için geleneksel kültür ve yaşam tarzlarında yeni bir kimlik duygusu oluşturmaktadır (Sklair, 2000; 2002). Küresel yönetim mekanizmalarıyla birlikte devletler ve toplumlar bu yeni küresel veya bölgesel otoritelere giderek daha çok tabi olmaktadır (Strange, 1996; Cox, 1997). Bu noktada küreselleşme algıları bakımından küreselleşmeci yaklaşımı benimseyenler arasında bir ayrışma meydana gelmektedir (Perlmutter, 1991; Ohmae, 1995; Gill, 1995; Greider, 1998). Neoliberal bakış açısına sahip olanlar küreselleşmeyi, ilk “küresel uygarlığın” bir habercisi olarak değerlendirirken, neo–marksistler veya radikaller ise küreselleşmeyi, küresel anlamda ilk “piyasa uygarlığı” olarak değerlendirmektedir (Held vd., 1999).

Neoliberaler ile neo–marksistler arasında küresel ekonomideki rekabetin artmasının ülkeler açısından olumlu sonuçlar mı yoksa olumsuz sonuçlar mı doğuracağı konusunda da fikir ayrılıkları yaşanmaktadır. Küresel ekonomide kazananlar olduğu kadar kaybedenlerin de olmasının ve bu kutuplaşmanın giderek artmasının küreselleşme süreciyle yakından ilişkili olabileceği görüşü çokça tartışılmaktadır. Küreselleşmeciler içerisinde neoliberal görüşü savunulara göre küresel ekonomik rekabet daima sıfır toplamı sonuçlar üretmemektedir. Dolayısıyla neoliberal bakış açısına göre küresel rekabetin artmasıyla birlikte bazı ülkeler içerisinde belirli grupların rekabet koşulları olumsuz etkilenebilecek ancak uzun vadede ele alındığında neredeyse bütün ülkeler, ürettikleri bazı mallarda karşılaştırmalı olarak üstünlüğe sahip olacaktır. Buna karşın neo–marksistler ve radikaller bu argümanın oldukça iyimser olduğunu düşünmektedir. Neo–marksistlere göre küresel kapitalizm gerek ülkeler içinde gerekse de ülkeler arasında yapısal olarak büyük eşitsizlikler yaratmakta ve mevcut eşitsizlikleri de giderek güçlendirmektedir (Held vd., 1999).

Küreselleşmeciler arasında yaşanan diğer bir ayrışma ise piyasa gücü ve devletin gücüyle ilgilidir. Neoliberaler, piyasa ilkesinin ve bireysel özerkliğin devlet gücünün üzerinde olmasını oldukça olumlu karşılamaktadır. Neo–marksistlere göre ise çağdaş küreselleşme baskıcı bir küresel kapitalizmin başarısını temsil etmektedir. Bu noktada iki grup arasında oldukça önemli bir normatif farklılığın olduğu açıktır (Held vd., 1999).

Bazı küreselleşmeciler ekonomik küreselleşmenin refah devleti ve sosyal demokrasinin sonunu getirdiğini savunurken, bazıları daha ılımlı bir şekilde ekonomik küreselleşmeyi dünya genelinde

daha sınırlı refah devletlerine yönelik bir eğilim olarak ele almaktadır (Rodrik, 1998; Held ve McGrew, 2000). Küreselleşmeci yaklaşım içerisinde ekonomik küreselleşmenin refah devleti ve sosyal demokrasiye olan etkileri konusunda sağlanamayan fikir birliği devletlerin egemenliği ve ekonomik bağımsızlığının ekonomik küreselleşme başta olmak üzere küreselleşme süreçleri tarafından dönüşüme uğratıldığı konusunda sağlanmıştır (Ohmae, 1995; Castells, 1996; Cox, 1997; Rosenau, 1997; Scholte, 1997; Friedman, 1999; Held ve McGrew, 2000).

Bu ayrışmalara karşın hem neoliberaler hem de neo-marksistler küreselleşmenin öncelikle ekonomik bir olgu olduğunu dile getirmektelerdir. Çünkü her iki grupta günümüzde giderek bütünleşen ve ülkelerin birbirlerine eklemlendiği küresel bir ekonomik sistemin varlığını savunmaktadırlar. İki grup hükümetlerin sosyal korumaya yönelik geleneksel refah politikalarının geri kaldığı ve sürdürülebilir olmadığı konusunda da aynı görüşe sahiplerdir (Held vd., 1999).

1.4.3.2. Küreselleşme Karştı Yaklaşım

Held vd. (1999)'nin küreselleşmeye ilişkin ortaya koydukları üçlü yaklaşımda aşırı küreselleşmeciler veya radikaller olarak ifade edilen gruba karşı yer alan küreselleşme karşıtı grup şüpheciler olarak anılmaktadır. Giddens (1999) bu grubu benzer bir şekilde kuşkucular olarak da ifade etmektedir. Büyük küreselleşme tartışmasında küreselleşmecilere karşı küreselleşme karşıtları neredeyse tamamen zıt fikirlere sahiptir. Küreselleşme karşıtları içerisindeki bazı düşünürler küreselleşmeye dair her konuya şüpheyi yaklaşmaktadır (Giddens, 1999). Küreselleşmeye karşı büyük ölçüde eleştiri getirenler arasında Paul Hirst, Graham Thompson, Linda Weiss, Samuel Huntington, Naomi Klein, Joseph Stiglitz, Robert Gilpin ve Kenneth Waltz gibi isimler sayılmaktadır. Şüpheciler küreselleşmenin ulusal ve bölgesel farklılıklar ve eşitsizlikler yarattığı gerçeğini gizleyen bir mit olduğu görüşünü savunmaktadır. Küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığını ve eski emperyalizm ve sömürgecilik kalıplarını devam ettirdiğini vurgulamaktadırlar. Ayrıca küreselleşmenin herkese eşit fayda sağlamadığını, bunun yerine güçlü ve zengin ülke ve şirketlerin çıkarlarına hizmet ettiğini savunmaktadırlar.

İlk olarak şüpheci yaklaşımı destekleyenler küreselleşme kavramının anlamı üzerine doğrudan eleştiri getirmektedir. Bu noktada şüphecilere göre küresel kelimesi anlamsal olarak evrensel bir olguyu temsil etmiyorsa doğal olarak küreselleşme kavram özgünlüğünü yitirmektedir. Dolayısıyla şüpheci yaklaşımı savunanlara göre küreselleşme kavramının kendisi zaten içerisinde şüpheyi barındırmaktadır (Hirst, 1997; Waltz, 1999). Buradan hareketle şüpheciler bağlantılı bir eleştiri daha sunmaktadır. Şüpheciler küresel olan ile uluslararası olanı veya ulus-ötesi olanı birbirlerinden ayıramayacaklarını dahası küreselleşme süreçleri ile bölgeselleşme süreçleri arasında da ayırım yapamayacaklarını belirtmektedir (Held ve McGrew, 2000).

Küreselleşmeciler ile şüpheciler arasında küreselleşme kavramının kullanımı üzerine de tartışma bulunmaktadır. Küreselleşmeci tezler yönelik eleştirel yaklaşan şüphecilerin analizleri küreselleşme kavramının tanımlayıcı veya açıklayıcı özelliğini görmezden gelmektedir (Held ve McGrew, 2000). Bu doğrultuda şüpheciler küreselleşme kavramının bazı yaygın kullanımlarının yerine farklı terimlerin kullanılmasının daha doğru olacağını ifade etmektedir. Örneğin farklı ülke ekonomileri veya toplumlar arasında artan bağlantılar veya ilişkiler için küreselleşme kavramının yerine uluslararasılaşma teriminin kullanılabileceğini, yine toplumlar arasında meydana gelen sınır ötesi ekonomik veya sosyo-kültürel etkileşimlerin coğrafi olarak kümelenmesini ifade etmek için de küreselleşmeden ziyade bölgeselleşme veya üçlü bloklaşma terimlerinin kullanılabileceğini belirtmişlerdir (Boyer ve Drache, 1996; Weiss, 1998; Hirst ve Thompson, 1999; Rugman, 2012).

Özellikle bölgeselleşme ve üçlü bloklaşma kavramları küreselleşme kavramına şüpheci bakış açısıyla önemli alternatifler oluşturmaktadır. Üçlü bloklaşmaya göre ekonomik, sosyal ve politik entegrasyon dünyanın üç bölgesiyle sınırlıdır. Bu bölgeler ise Batı Avrupa, Asya-Pasifik ve Kuzey Amerika bölgesidir. Üçlü bloklaşma teorisine göre küreselciler tarafından iddia edilen küreselleşmenin etkileri bu üç bölge dışında çokta görülememektedir. Şüphecilere göre üç büyük finans, ticaret ve üretim bölgesi ile blok oluşmakta ve bu ekonomik faaliyetlerle birlikte dünya ekonomisi bölgeselleşmeye maruz kalmaktadır (Ruigrok ve Tulder, 1995). Dikkat edildiğinde üçlü bloğu oluşturan bölgeler arasında ekonomik, politik, teknolojik ve kültürel entegrasyon dünyanın geri kalanına göre oldukça yoğun yaşanmaktadır. Nitekim dünya nüfusunun yaklaşık %15'i üçlü bloğu oluşturan bölgelerde yaşarken, dünya ticaretinin yaklaşık olarak %70'den, dünya üretiminin yaklaşık olarak %80'den ve yatırımların yaklaşık olarak %75'den fazlası bu üç bölgede meydana gelmektedir (Petrella, 1996; Rugman ve Verbeke, 2004).

Şüphecilere göre dünya çapındaki ticaret ele alındığında, ticaretin büyük bir kısmı küresel olmaktan ziyade bölgesel düzeyde gerçekleşmektedir. Bütün bunlar değerlendirildiğinde ticaretin, yatırımların ve finansal akışların genellikle üç ana ekonomik blok arasında gerçekleştiği düşünülmektedir. Ayrıca yukarıda ifade edilen üçlü bloğun yanı sıra örneğin AB ülkeleri de çoğunlukla ticareti kendi aralarında gerçekleştirerek ticaretin bölgeselleşmesine destek olmaktadır. Dolayısıyla şüpheci yaklaşım özellikle dünya ekonomisinin bütünleşmeden oldukça uzak olduğunu ve ekonomik anlamda bu blokların dünyanın geri kalanına nazaran daha da güçlenme eğiliminde olduğunu ifade etmektedir (Giddens, 1999).

OECD ülkelerinin mevcut hakimiyeti noktasında Hoogvelt (2001) gelişmekte olan ülkelerin savaş sonrası 1950–1995 yılları arası dönemde dünya ihracatındaki payının %33'ten %27.7'ye, ülke dışına olan yabancı yatırımlardaki payının ise %50'den %16.5'e düştüğünü belirtmiştir. Şüphecilere göre uluslararasılaşma noktasındaki eğilimler incelendiğinde ticaret, sermaye ve teknoloji akışlarının bazı önde gelen OECD ülkeleri arasında yoğunlaşmakta olduğu ve bu süreçlerden dünyanın geri kalanı dışlandığı dikkat çekmektedir (Jones, 1995; Mann, 1997; Held vd., 1999; Hoogvelt, 2001).

Benzer bir şekilde şüpheci yaklaşıma göre dünyanın büyük bir çoğunluğu küreselleşmeden yoksun kalmış ve küreselleşme süreçlerinden çok uzaktadır. Özellikle Afrika, Asya ve Latin Amerika'nın büyük bir kısmı küreselleşmeden ve süreçlerinden oldukça uzak kalmıştır. Dahası bu bölgelerin küresel ekonomiye katılım dereceleri de oldukça sınırlı kalmaktadır (Waltz, 1999). Waltz (1999) aslında küreselleşmenin hiç de küresel olmadığını esasen kuzey yarım kürede sınırlı kaldığını ifade etmektedir. Benzer bir şekilde Stiglitz (2002) küreselleşmenin örneğin Doğu Asya ülkeleri için oldukça önemli yararları olduğunu, buna karşın dünyanın çok büyük bölümüne herhangi bir yararı olmadığını ve hatta dünyanın bazı bölümleri için tam olarak bir felaket olduğunu savunmaktadır.

Küreselleşmeciler, küreselleşmenin gerçek ve oldukça önemli bir tarihsel gelişme olduğunu savunurken, şüpheciler günümüzde yaşananların küreselleşmeden ziyade Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetlerini artırdığı dönemlerde gelişip 1870 ile Birinci Dünya Savaşı arası dönemde zirveye çıkan ve iki dünya savaşı ve soğuk savaş ile kesintiye uğrayan eğilimlerin devamı niteliğinde olduğunu iddia etmektedir. Bu doğrultuda birçok şüpheciye göre küreselleşme temel olarak ideolojiktir. Dolayısıyla küreselleşme gerçeklikten çok söylemde mevcuttur. Şüpheciler küreselleşme kavramının yeni bir global serbest piyasa yaratmak ve Amerikan kapitalizmini dünyanın belli başlı ekonomik bölgelerinde güçlendirmek amacıyla kullanıldığını da ifade etmektedir (Hirst, 1997; Held ve McGrew, 2000; Schirato ve Webb, 2003). Bazı şüpheciler küreselleşme kavramını kapitalizmin savaşı olmayan yeni işleyişi veya jeoekonomik emperyalizm olarak nitelendirmekteyken, Chomsky küreselleşmeyi kâr etmeye çalışan büyük işletmelerin ve totaliter kurumların tiranlığı olarak nitelendirmektedir (Bozkurt, 2000).

Diğer bir önemli tartışma ise günümüz ekonomik gelişmeleri ile 1870 ile 1914 yılları arası dönemdeki ekonomik gelişmelerin karşılaştırmasından kaynaklanmaktadır. Küreselleşmeciler çağdaş uluslararası entegrasyonun daha önce eşi benzeri görülmemiş bir düzeyde olduğunu savunmaktadır. Bu noktada şüpheciler konuyu tarihsel bir perspektiften ele alarak (Tikly, 2001), bu görüşün aksine iki dönemi karşılaştırdıklarında mevcut uluslararasılaşmanın yaklaşık yüz yıl öncesinden çokta farklı olmadığını ifade etmektedir (Bairoch ve Kozul-Wright, 1996; Giddens, 1999; Hirst ve Thompson, 1999).

Günümüz dünya ekonomisi, altın standardına dayalı ekonomi dönemi ve imparatorluklar dönemiyle kıyaslandığında bütünleşme derecesi daha düşüktür. Ayrıca coğrafi açıdan da daha az küreseldir. Dolayısıyla şüphecilere göre çağdaş küreselleşme kavramının kapsamı oldukça abartılmaktadır (Weiss, 1998; Hirst ve Thompson, 1999). O'Rourke (2002)'e göre dünya tarihinde yaşanan en büyük uluslararası ekonomik entegrasyon genel düşüncenin aksine 20. yüzyılın ikinci yarısında değil, 1870 ile 1918 yılları arası dönemdir. Özellikle bu dönemde ticaret ve faktör hareketliliği açısından kıtalararası engellerde tarihin en büyük düşüşü yaşanmıştır. Ayrıca şüphecilere göre günümüzde pek çok devlet oldukça ciddi sınır kontrolleri yapmaktadır. Bu durum 19. yüzyıl ile kıyaslandığında geçmişte pasaport bile kullanılmadığı ve dolayısıyla kişilerarası akışlar

ve toplumsal entegrasyon açısından çok ciddi bir farklılık olmadığı düşünülmektedir (Held vd., 1999).

Şüpheciler, tarihe bakıldığında liberal düzenlerin hiçbirinin devam etmediğini vurgulamaktadır. Çünkü yakın tarihe bakıldığında iki dünya savaşı arası dönemde olduğu gibi liberal düzeni yönetecek güç olmadan oluşturulan dünya düzeni devamlılığını sağlayamamaktadır. Dolayısıyla şüpheciler uluslararası karşılıklı bağımlılığın geçici bir durum olduğunu ve nihayetinde sonlanacağını ifade etmektedir. Şüphecilerin günümüz ile geçmiş karşılaştırmalarında klasik altın standardı dönemi ve özellikle Büyük Buhran ile yaşanan ekonomik çöküş oldukça önemlidir. Çünkü şüpheciler tarihsel sürece bakarak çağdaş uluslararasılaşmanın ve liberalleşmenin bahsedildiği gibi asla geri döndürülemez olmadığını savunmaktadır (Waltz, 1979; Gilpin, 1981; 1987; Held ve McGrew, 2000; Kozul-Wright ve Rayment, 2004).

Küresel ekonomi veya uluslararası ekonomi açısından şüpheciler, ABD gibi büyük güçlerin mevcut rejimi denetlemesi, yönlendirmesi ve dolayısıyla yönetmesi noktasında pozitif bakış açısına sahiptir. Şüphecilerin küresel ekonomi için geliştirdikleri bu yaklaşım, küreselleşmeciler grubun devletlerin küreselleşmenin çaresiz kurbanları olduğu yönündeki temel varsayımını çürütmektedir. Dolayısıyla şüpheciler özellikle güçlü ulus-devletlerin, uluslararası ekonominin yönetiminde ana aktörler olduğunu düşünmektedir (Hirst ve Thompson, 1999). Buna karşın uluslararası ekonomik koşullar hükümetlerin bazı noktalarda politika tercihlerini kısıtlayabilir ancak hükümetler bu noktada tamamen etkisiz değildir. Weiss (1998)'e göre sermayenin uluslararasılaşması aynı zamanda hükümetlerin politika tercihlerini genişletebilecektir.

Şüpheciler siyasi solda yer almaktadır. Çünkü küreselleşme aslında bir mitse, hükümetler hâlâ ekonomik hayatı kontrol edebilecek ve refah devleti aşınmadan varlığını sürdürebilecektir. Şüphecilere göre küreselleşme kavramı, refah sistemlerini ortadan kaldırmak ve devlet harcamalarını kısmak isteyen serbest piyasacıların ortaya attığı bir ideolojidir (Giddens, 1999). Şüpheciler küresel mali piyasalardan kaynaklı hükümetler üzerindeki baskının caydırıcılığı noktasında herhangi bir kanıt olmadığını ifade etmektedir. Batı Avrupa ülkelerinin hiçbirinde ekonomik küreselleşmeden kaynaklı devletlerin refahında bir azalış görülmemiştir. Dahası küreselleşme derecesi ne kadar fazlaysa ve ülke ekonomisi ne kadar dışa açıksa, refah devletinin statükosuna müdahale o kadar zor hâle gelmektedir (Giddens, 1999; Rieger ve Leibfried, 1998). Waltz (1999)'a göre uluslararası politika uluslararası olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla küresel siyaset, ulusal siyasetin yerini alamamış ve bu yüzyılda da alamayacaktır (Waltz, 1999).

Şüpheciler, küreselleşmecilerin kültürel homojenleşme, küresel kültür ve küresel ekonomik eşitsizliğin azalması gibi argümanlarına da karşı çıkmaktadır. Şüpheciler küreselleşmenin aslında bir entegrasyon veya bütünleşme getirmeyeceğini ve sanılanın aksine farklı toplumlar, bölgeler ve kültürler arasında çatışmalar doğuracağını, küresel bir uygarlıktan ziyade milliyetçi hareketlerin daha

da güçleneceğini ve dünya ekonomisinde eşitsizliğin giderek derinleşeceğini savunmaktadır (Huntington, 1996; Held vd. 1999).

Devlet yöneticileri ve siyasilerin de küreselleşme kavramını söylemlerinde çokça kullandıkları görülmektedir. Çünkü hükümetler küresel ekonominin ihtiyaçlarına cevap verebilmek ve global anlamda piyasada varlıklarını sürdürebilmeleri için küreselleşme kavramı ile vatandaşlarını konsolide etmekteLERdir. Küreselleşme kavramının yaygın kullanımında genellikle hükümetlerin amacı, özelleştirmeler, denetimlerin sınırlandırılması ve uyum süreçleriyle birlikte neoliberal ekonomi politikalarını destekleyerek Batı sermayesini çekmek ve küresel kurumların ve toplulukların içerisinde yer alabilmektir (Held ve McGrew, 2000).

Son olarak şüphecilerin küreselleşmeyi eleştirirken genel olarak vurgu yaptıkları bazı argümanlar Dumitriu (2000) tarafından Küreselleşmenin Yedi Günahı şeklinde ifade edilmiştir. Bunlar ise yabancılaştırma (alienation), seçici aksiyon (selective action), ötekileştirme (marginalization), sömürgecilik zevki (colonial flavour), hile (imposition), bağımsızlığın katli (assault on sovereignty) ve kimliklerin yok olması (lost of identity) olarak ifade edilmektedir (Dumitriu, 2000).

1.4.3.3. Dönüşümcü Yaklaşım

Held vd. (1999)'nin küreselleşme üzerine oluşturdukları üçlü yaklaşımda küreselleşmeciler ve küreselleşme karşıtlarından sonra dönüşümcüler yer almaktadır. Dönüşümcü yaklaşımı savunanlar arasında David Held, Anthony McGrew, James Rosenau, Anthony Giddens, Jan Aart Scholte, Manuel Castells, William Robinson, Manfred Steger ve Arjun Appadurai gibi akademisyenler bulunmaktadır. Dönüşümcüler pozisyon olarak küreselleşme karşıtlarından ziyade küreselleşmecilere daha yakın görüşlere sahiptir. Esas olarak dönüşümcülerin küreselleşme düşüncesinin merkezinde, modern toplumları ve dünyayı yeniden şekillendiren ekonomik, sosyal ve politik dönüşümlerin meydana gelmesindeki en önemli itici gücün küreselleşme olduğu fikri yer almaktadır. Dönüşümcüler küreselleşmenin ne iyi ne de kötü olduğuna, aksine hem olumlu hem de olumsuz sonuçlara sahip olduğunu düşünmekteLERdir. Ayrıca küreselleşmenin ulus-devletlerin ve yerel kültürlerin önemini ortadan kaldırmadığını, aksine onların rollerini ve işlevlerini değiştirdiğini savunmaktadırlar (Giddens, 1990; Scholte, 1993; Castells, 1996; Held vd., 1999).

Küreselleşmeci yaklaşımla paralel olarak dönüşümcüler de çağdaş küreselleşmenin geçmişte yaşanan küreselleşme süreçlerinden çok daha farklı ve emsalsiz olduğunu savunmaktadır. Ayrıca tarihsel olarak eşi görülmemiş düzeyde bir küresel karşılıklı bağımlılığın da yaşandığı savunulmaktadır. Nitekim küreselleşme ile birlikte artık günümüzde uluslararası ile yerel arasında veya iç işleri ile dış işleri arasında net bir ayrım yapılamamaktadır. Dolayısıyla dönüşümcülere göre dünya üzerindeki bütün toplumlar ve hükümetler bu net ayrımların yapılamadığı bir dünyaya uyum

sağlamak zorundalardır. Dönüşümcüler tarafından küreselleşme, toplumları, ekonomileri, hükümetleri ve dünya düzenini dönüştürebilen bir güç olarak algılanmaktadır (Rosenau, 1990; Giddens, 1996; Held vd., 1999).

Dönüşümcü yaklaşım, hiper-küreselci ve şüphecî yaklaşımlarla karşılaştırıldığında küreselleşmenin gelecekte nasıl bir yol izleyeceği veya gelecek etkileri hakkında herhangi net bir görüş sunmamaktadır. Dönüşümcüler günümüz küreselleşme süreciyle ilgili küresel bir pazar veya küresel bir uygarlık şeklinde tek tip küreselleşmiş dünya değerlendirmesinde bulunmamaktadır. Dönüşümcüler küreselleşmeyi daha çok çelişkilerle dolu ve önemli ölçüde konjonktürel faktörlerin belirlediği uzun süreli tarihsel bir süreç olarak ifade etmektedir. Dolayısıyla dönüşümcü yaklaşım küreselleşmenin ne gibi sonuçlar doğurabileceği ve nasıl bir dünya düzenine öncülük edebileceği noktasında dinamik ve açık uçlu bir anlayışa sahiptir. Özetle belirsizliklerle dolu tarihsel bir süreç olan küreselleşmenin, ekonomik, sosyal ve politik olarak düzeni dönüştürücü gücü belirsizliğini korumaktadır (Held vd., 1999; Giddens, 1999).

Günümüzde dünyadaki bütün yerler ve toplumun her kesimi olmasa da neredeyse bütün ülkeler büyük bir küresel sistemin parçasıdır. Dönüşümcülere göre küresel bir sistemin varlığı tek bir dünya toplumu şeklinde yorumlanmamalıdır. Aksine küreselleşme ile bazı devletler ve toplumlar giderek küresel düzenin tuzağına düşmekte, diğer devletler ve toplumlar ise giderek marjinalleşmektedir. Bunun sonucunda ise küreselleşmeyle birlikte devletler ve toplumlar arasında yeni küresel tabakalaşma kalıpları oluşmaktadır. Tabakalaşma kalıplarında küreselleşmeciler eski hiyerarşilerin aşındığını, şüpheciler ise giderek artan bir şekilde Güney'in marjinalleştiğini savunurken dönüşümcüler dünya düzeninin yeniden tasarlandığını savunmaktadır (Held vd., 1999).

Bu şekilde küresel tabakalaşma kalıplarının yeniden inşası dönüşümcülere göre, üretimin, ticaretin ve finansın daha da küresel ve ulus-ötesi olmasıyla yani ekonomik faaliyetlerin giderek yersizyurtsuzlaşmasıyla ilişkilidir. Neticede ulusal ekonomiler ulusal sınırlar içerisinde kalamayacak şekilde ekonomik küreselleşme süreçleri tarafından yeniden oluşturulmaktadır (Scholte, 1993; Castells, 1996; Held vd., 1999).

Kuzey ve Güney arasındaki ayrışmanın yerini hızlı bir şekilde yeni bir uluslararası iş bölümü alırken, dönüşümcüler küresel güç ilişkilerinde yeni bir yapılanmanın oluştuğunu ifade etmektedir. Dönüşümcü yaklaşımı savunanlar Kuzey-Güney veya Birinci Dünya-Üçüncü Dünya şeklinde bir dışlamanın olmadığını, aksine dünyanın bütün büyük şehirlerinde beraber var olduklarını savunmaktadır (Held vd., 1999).

Hiper-küreselciler çağdaş küreselleşme ile ulusal hükümetlerin gücünün gerilediğini ve aşındığını, şüpheciler ise tam aksine güçlendiğini ve çoğaldığını savunurken dönüşümcüler küreselleşme ile ulusal hükümetlerin gücünün, işlevlerinin ve otoritesinin yeniden inşa edildiğini ve

yapıldığını savunmaktadır. Dönüşümcüler devletlerin hâlâ kendi sınırları içerisinde olan olaylar üzerindeki hukuki üstünlüklerini devam ettirdiklerini ancak bunun AB’de görüldüğü gibi artık uluslararası yönetim kurumlarının genişleyen yetki alanları ve uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerle birlikte uygulandığını ifade etmektedir. Dolayısıyla çok güçlü egemenliğe sahip devletler bile kendi sınırları içerisinde olan olaylar üzerinde tek başlarına hakimiyet kuramamaktadır. Küreselleşme ile birlikte birçok alanda oluşan karmaşık küresel sistemler, dünyanın herhangi bir yerindeki topluluk ile dünyanın diğer uzak bir yerindeki topluluğun kaderleri birbirlerine eklenmektedir. Dolayısıyla dönüşümcülere göre karşılıklı bağımlılık ve küresel bütünleşme artmaktadır (Rosenau, 1990; Scholte, 1993; Giddens, 1996; 1999; Castells, 1996; Held vd., 1999).

Dönüşümcü yaklaşımı savunanlar ulusal hükümetlerin güçlerini ve otoritelerini dönüştürdüklerini ve yeniden oluşturduklarını ifade etmelerine rağmen hem hiper-küreselcilerin “egemen ulus-devletin sonunun geldiği” yönündeki iddiasını hem de şüphecilerin “pek bir şeyin değişmediği” yönündeki iddiasını reddetmektedir. Dönüşümcüler egemenliği bir engel olarak değil, ulus-ötesi karmaşık ağlara sahip politikalar için bir pazarlık kaynağı olarak görmektedir. Dolayısıyla küreselleşme devletin gücünü dönüştürmekle kalmamış dünya siyasetini de dönüştürüp yeniden düzenlemiştir (Held, 1991; Keohane, 1995; Held vd., 1999).

Anlaşılaçağı üzere dönüşümcülere göre küreselleşme sadece yeni bir egemenlik rejiminin yanı sıra küresel alanda ortaya çıkan çok uluslu şirketler, ulus-ötesi sosyal hareketler veya uluslararası düzenleyici kuruluşlar gibi ekonomik, sosyal ve politik yapıların da meydana gelmesiyle ilişkilidir. Dolayısıyla dünya düzeni tamamen devlet merkezli ve devlet tarafından yönetilen bir düzen olarak düşünülememektedir. Ancak ulusal hükümetler dış politikalarını ve sınırları dışında meydana gelen olayları daha iyi yönetebilmek için uluslararası düzenlemeleri oluşturmaya ve diğer hükümetlerle iş birliği yapmaya çalışmaktadır. Bu durum devletlerin dışa açıklığını artırmaktadır. Bu nedenlerden dolayı da dönüşümcülere göre küreselleşme devletin sonunu getirmemekte, aksine devletleri daha aktif hâle getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında da küreselleşmeyle birlikte ulusal hükümetlerin gücü azalmaktan ziyade hükümetler, karmaşık bir şekilde karşılıklı olarak birbirine bağlı bir dünyanın yönetim süreçlerine cevap verebilmek için yeniden yapılanmaktadır (Rosenau, 1997; Held vd., 1999).

Küreselleşmeye dair yaklaşımlar küreselleşme olgusunu kavramsallaştırmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda Tablo 2’de küreselleşme yaklaşımlarının küreselleşmeyi kavramsallaştırma çabalarının özeti sunulmuştur.

Tablo 2: Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması: Üçlü Yaklaşım

	Hiper-küreselciler	Şüpheciler	Dönüşümcüler
<i>Yeni Olan Ne?</i>	Küresel bir çağ	Ticaret blokları Geçmiş dönemlerden daha zayıf jeo-yönetişim	Tarihsel olarak eşi görülmemiş bir seviyede küresel karşılıklı bağımlılık
<i>Dominant Özellikler</i>	Küresel kapitalizm Küresel yönetim Küresel sivil toplum	Dünya’da günümüzde karşılıklı bağımlılık 1980’lere göre daha azdır	Yoğun ve yaygın (thick) küreselleşme
<i>Ulusal Hükümetlerin Gücü</i>	Azalıyor, aşınıyor	Güçleniyor, gelişiyor	Yeniden inşa ediliyor, yeniden yapılıyor
<i>Küreselleşmenin İtici Gücü</i>	Kapitalizm / teknoloji	Devletler ve piyasalar	Modernitenin birleştirici güçleri
<i>Tabakalaşma Modeli</i>	Eski hiyerarşilerin aşınması	Güney’in giderek artan marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeni mimarisi
<i>Hâkim Motif</i>	McDonald’s, Madonna, vs.	Ulusal çıkar	Siyasi topluluğun dönüşümü
<i>Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması</i>	İnsan eylemi çerçevesinde yeniden düzenlenmesi olarak	Uluslararasılaşma ve bölgeselleşme olarak	Bölgeler arası ilişkilerin ve eylemlerin uzaktan yeniden düzenlenmesi olarak
<i>Tarihsel Yörünge</i>	Küresel medeniyet	Bölgesel bloklar / Medeniyetlerin çatışması	Belirsiz: küresel bütünleşme ve parçalanma
<i>Özet</i>	Ulus-devletin sonu	Devletin kabulü ve desteğine bağlı bir uluslararasılaşma	Küreselleşme devletin gücünü ve dünya siyasetini dönüştürüyor

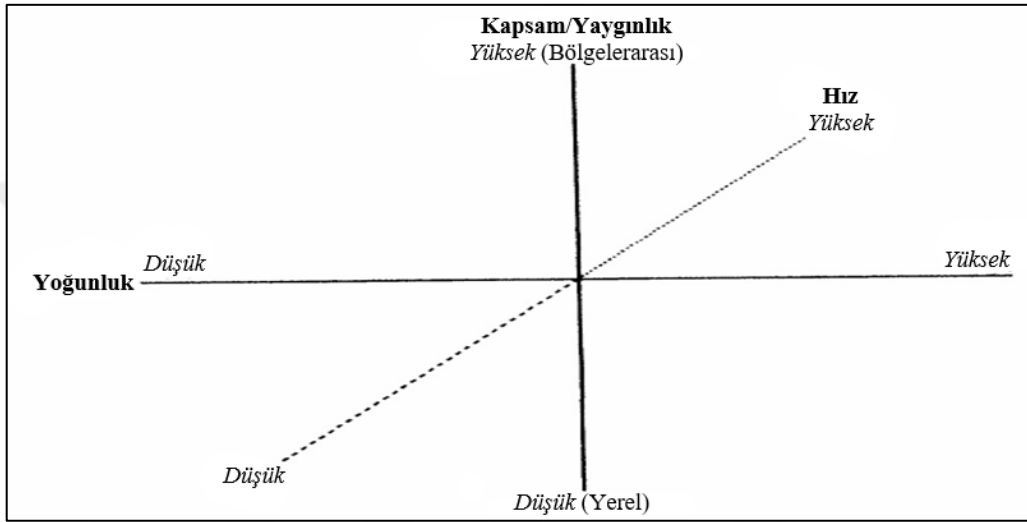
Kaynak: Held vd., 1999

1.5. Çağdaş Küreselleşmenin Şekli ve Tipolojisi

Held vd. (1999) küreselleşme tanımları, küreselleşmenin tarihsel yapısı, küreselleşme teorileri ve küreselleşme yaklaşımları çerçevesinde küreselleşmenin bir tipolojisini oluşturmuşlardır. Held vd. (1999) küreselleşmeye dair analitik bir çerçeve oluştururken küreselleşme süreçlerinde gözlemlenmesi gereken dört özelliğe dikkat çekmektedirler. Bu özelliklerden ilki küreselleşme süreçlerine dair kapsam/yaygınlıktır. Yüksek kapsam/yaygınlık küreselleşmeyi temsil ederken düşük kapsam/yaygınlık yerelleşmeyi temsil etmektedir. Küreselleşme süreçlerinin ikinci özelliği yoğunluktur. Yoğunlukla birlikte küreselleşme süreçlerinin dünyanın çeşitli yerlerindeki insanların günlük yaşamlarına nüfuz etme ve yaşamlarını değiştirme dereceleri dikkate alınmaktadır. Küreselleşme süreçlerinin üçüncü özelliği hızdır. Bu özellik küreselleşme süreçlerinde oluşan bağlantıların, ağların, akışların ve ilişkilerin ne kadar hızlı oluştuklarını göstermektedir. Dördüncü özellik ise etki eğilimleridir. Etki eğilimleri, küresel ve yerel değişimlerin ve dönüşümlerin ne ölçüde içi içe geçtiğini ifade etmektedir.

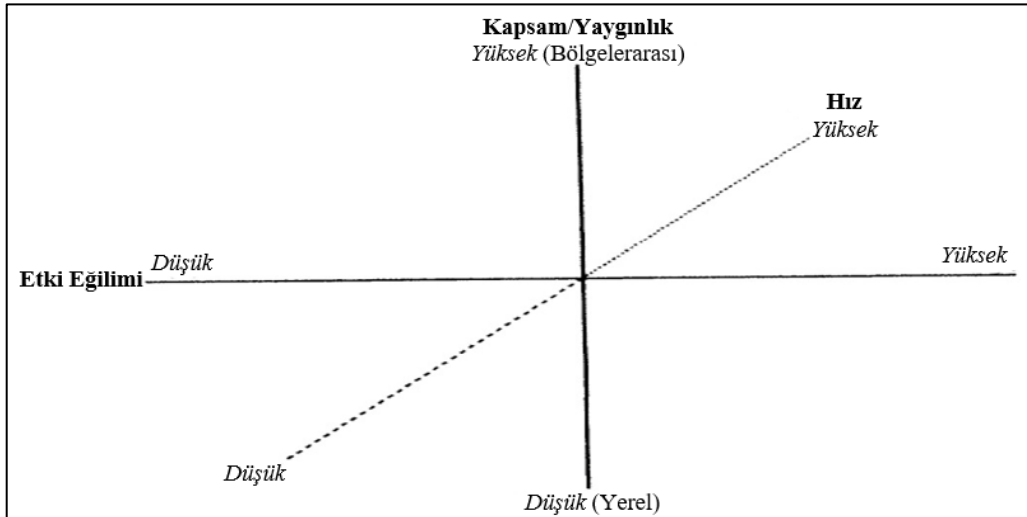
Bu doğrultuda Held vd. (1999) küreselleşmeyi küresel akışlar, ağlar ve ilişkiler çerçevesinde kapsam/yaygınlık (extensity), yoğunluk (intensity), hız (velocity) ve etki eğilimleri (impact propensity) oluşan temel uzay–zaman boyutlarına göre haritalandırmışlardır. Şekil 1 ve Şekil 2 dört adet uzay–zaman boyutu arasındaki ilişkileri göstermektedir. Şekillerdeki yüksek kapsam/yaygınlık, bölgelerarası/kıtalararası ağları ve akışları ifade ederken, düşük kapsam/yaygınlık ise yerelleştirilmiş ağları ve akışları ifade etmektedir.

Şekil 1: Küreselleşmenin Uzay–Zaman Boyutları–1

Kaynak: Held vd., 1999

Şekil 2: Küreselleşmenin Uzay–Zaman Boyutları–2

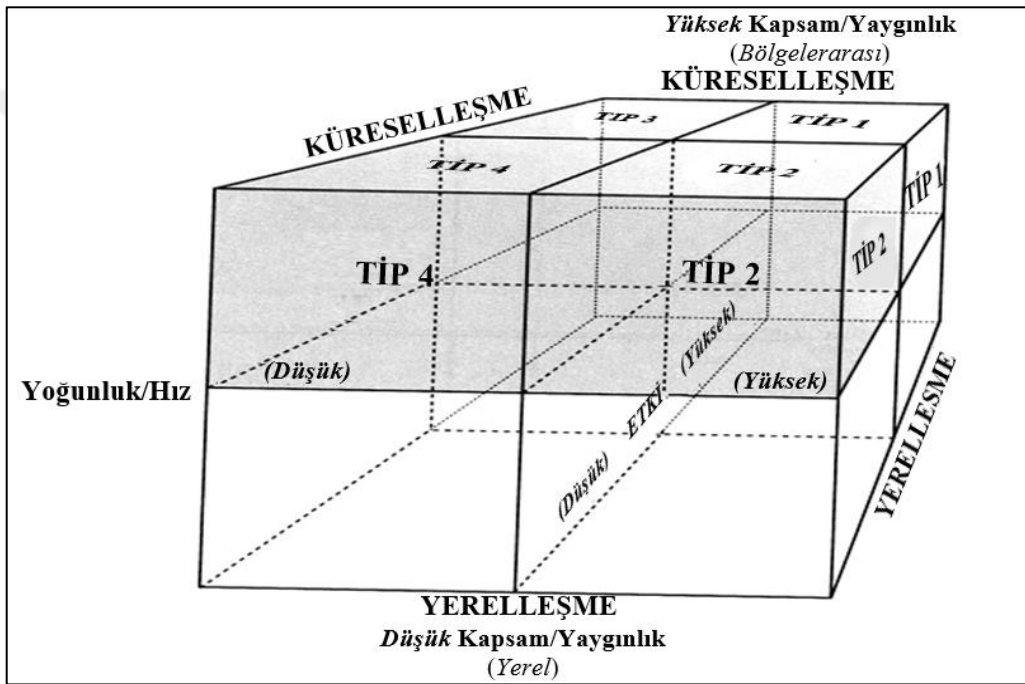

Kaynak: Held vd., 1999

Bu boyutların birbirleriyle çeşitli olası gruplamaları mevcuttur. Bu gruplamaları Held vd. (1999) oluşturdukları Şekil 3’te sunmuşlardır. Şekil 3’ten görüleceği üzere şeklin en üstünde yer alan

dört çeyreklik dilim, bir uzamsal uçtaki farklı küreselleşmiş dünya türlerini temsil etmektedir. Burada yüksek kapsamın/yaygınlığın, çeşitli yoğunluk, hız ve etki eğilimlerine göre birbirinden farklı küreselleşmiş dünya gruplamaları veya tipleri ifade edilmektedir. Tam tersi düşünüldüğünde ise altta kalan çeyreklik dilimler düşük kapsama/yaygınlığa göre farklı tipleri temsil etmektedir. Bu durumda diğer uzamsal uçta yerleştirilmiş ağların ve akışların farklı gruplamaları veya tipleri ifade edilmektedir. Held vd. (1999) oluşturdukları bu modelle birlikte küreselleşmeci ve şüpheli yaklaşımların çoğunlukla benimsedikleri “tek dünya” modeli olarak ifade edilen ideal küreselleşme modelinin ötesinde daha kapsamlı bir küreselleşme tipolojisi oluşturmayı hedeflemektedirler.

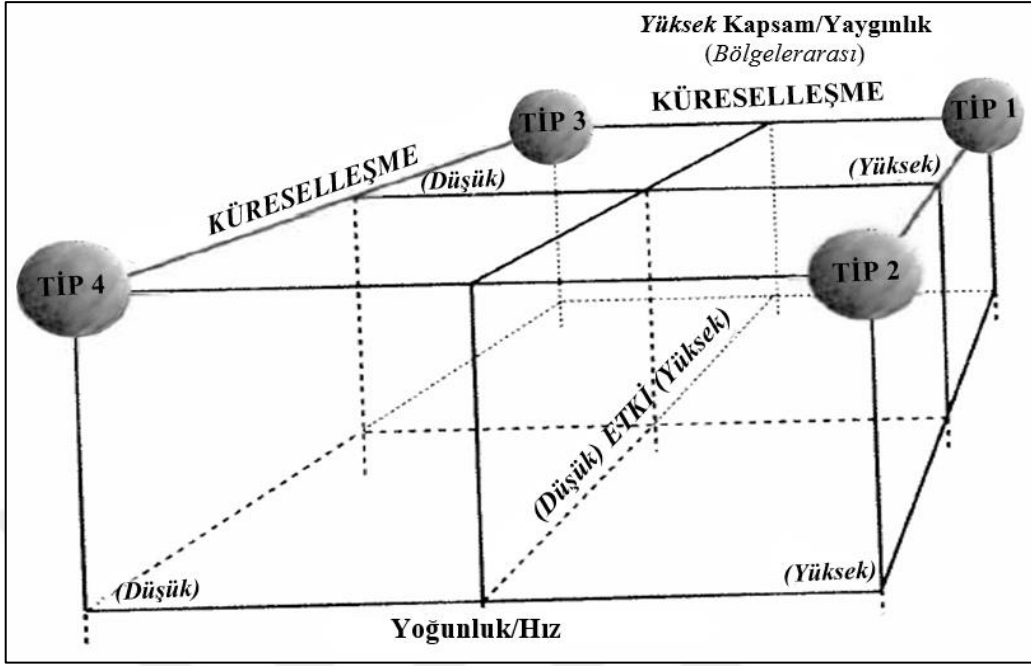
Şekil 3: Küreselleşmenin Mantıksal Türleri

Kaynak: Held vd., 1999

Held vd. (1999) tarafından oluşturulan Şekil 3'ün üstünde yer alan dört adet çeyrek dilim oldukça önemlidir. Çünkü burada yüksek kapsama/yaygınlığa göre diğer boyutlar şekillenmektedir. Yüksek kapsam/yaygınlık kıtalararası ağları, akışları ve ilişkileri ifade ettiği için aslında küreselleşmiş dünyayı temsil etmektedir. Bu doğrultuda Held vd. (1999) yüksek kapsamı/yaygınlığı, yoğunluk, hız ve etki boyutlarının uç değerleriyle birleştirerek küreselleşmenin tipolojisini oluşturmaya çalışmışlardır. Bu doğrultuda Held vd. (1999) bölgelerarası/kıtalararası akışların, ağların ve ilişkilerin farklı tiplerini ortaya koyan dört adet küreselleşme tipi tanımlamaktadır. Küreselleşmenin tipolojisi Şekil 4'te gösterilmektedir.

Şekil 4:Küreselleşmenin Tipolojisi

Kaynak: Held vd., 1999

Tip 1 küreselleşme, küresel ağların, akışların ve ilişkilerin yüksek kapsama/yaygınlığa sahip olduğu ve bunun yüksek yoğunlukla, yüksek hızla ve ekonomik, sosyal, kültürel, politik vb. toplumsal yaşamın tüm alanlarındaki yüksek etki eğilimiyle birleştiği bir küresel dünyayı ifade etmektedir. Tip 1 küreselleşme, yoğun (thick) küreselleşme olarak da ifade edilmektedir. 19. yüzyılın sonlarındaki küresel imparatorluklar dönemi yoğun küreselleşme tipi ile benzer özellikler taşımaktadır (Held vd., 1999).

Tip 2 küreselleşme, yüksek kapsamın/yaygınlığın, yüksek yoğunluk ve yüksek hız ile birleştiği ancak etki eğiliminin düşük olduğu küresel ağları, akışları ve ilişkileri temsil etmektedir. Ortaya çıkan düşük etkiler düzenlendiği taktirde Tip 2 küreselleşme, dağınık (diffused) küreselleşme olarak ifade edilmektedir. Dağınık küreselleşme tipine tarihsel olarak benzeyen bir süreç bulunmamaktadır (Held vd., 1999).

Tip 3 küreselleşme, küresel akışların, ilişkilerin ve ağların yüksek kapsamını/yaygınlığını düşük yoğunluk, düşük hız ve yüksek etki eğilimiyle ilişkilendiren küreselleşme türünü temsil etmektedir. Bu küreselleşme tipi akış hızından ve yoğunluğundan ziyade ortaya çıkardığı etki ve erişiminin yüksek olmasıyla karakterize edildiği için yaygın/geniş (expansive) küreselleşme olarak da ifade edilmektedir. Avrupa imparatorluklarının medeniyetler arası etkileşimlerle birlikte küresel çapta erişimlerini arttırdıkları dönem olan Batı emperyal genişlemesinin erken modern dönemi yaygın/geniş küreselleşme tipi ile oldukça benzer özellikler taşımaktadır (Held vd.,1999).

Tip 4 küreselleşme, küresel ağların ve akışların yüksek kapsama/yaygınlığa sahip olmasına rağmen düşük yoğunluk, düşük etki ve düşük hızla eşleştiği küreselleşme türünü ifade etmektedir. Tip 4 küreselleşme bu özellikleriyle zayıf (thin) küreselleşme olarak adlandırılmaktadır. Zayıf küreselleşme tipi ile Avrupa'yı Çin ve Doğu'ya bağlayan ilk ipek ve çeşitli ticaret yollarının oluştuğu dönem benzer özelliklere sahiptir (Held vd., 1999).

Held vd. (1999) ortaya koydukları küreselleşmenin tipolojisiyle dört adet alternatif küreselleşme tipi sunmaktadır. Ancak ele alınan uzay–zaman boyutlarının sahip oldukları değerlere bağlı olarak birçok olası küreselleşme konfigürasyonu elde edilebilmektedir. Dahası sadece küreselleşme çerçevesinde oluşturulan model ele alınmıştır. Dolayısıyla yerelleşme doğrultusunda da ağlar, akışlar ve ilişkiler ele alınarak farklı yerelleşme tipleri açıklanabilmektedir. Held vd. (1999) oluşturdukları küreselleşme modelinde, küreselleşmenin tekil veya doğrusal bir süreç olduğu şeklinde bir varsayım veya çıkarımda bulunmadıklarını vurgulamaktadırlar. Bununla birlikte küreselleşmenin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik boyutları başta olmak üzere farklı etki alanlarını da içeren oldukça farklılaşmış bir olgu olduğunu ifade etmektedirler.

1.6. Güncel Küreselleşme Tartışması: Tersine Küreselleşme Mi? Yeniden Küreselleşme Mi?

Küresel finansal krizden sonra küreselleşme büyük ölçüde yavaşlamış ve bazı bölgelerde küreselleşme tersine dönmüştür. Batıdaki popülist güçler ve günümüzde çoğu yerde karşımıza çıkan ulusal ekonomilerdeki ve politik alanlardaki korumacılık yanlısı hareketler güç kazanmıştır (Steger, 2019; Agwu, 2021; Moffit, 2021). Küresel finansal kriz sonrasında popülizm ve korumacılık yanlısı hareketlerle desteklenmiş olan küreselleşmenin yavaşlama süreci COVİD–19 pandemisi ile birleşerek küreselleşme sürecine çok ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamıştır (Irwin, 2020; McNamara ve Newman, 2020; Steger, 2021). Literatürde küreselleşme sürecine dair ortaya çıkan bu krizler ve sonuçları farklı görüşler çerçevesinde değerlendirilmektedir (Acharya, 2018; Maher, 2018; Bergeijk, 2019; Steger ve James, 2019; Baldwin, 2019; Roubini, 2020; Owen, 2021; James, 2021; Zhao, 2022).

Bazı akademisyenler küresel finansal krizden sonra yavaşlayan küreselleşme sürecinin, yaygınlaşan korumacılık yanlısı ve milliyetçi hareketlerin yanı sıra COVİD–19 pandemisi ve ABD ile Çin arasında yaşanan jeoekonomik rekabet tarafından desteklenen tersine küreselleşmenin yeni bir tarihsel konjonktürüne işaret ettiğini savunmaktadırlar (Bergeijk, 2019; Irwin, 2020; Roubini, 2020; Tooze, 2020; Zhao, 2022). Tooze (2020) ortaya çıkan bu durumu “yaygın bir fırtına” ya da “küreselleşmenin sonu” şeklinde ifade etmektedir.

Mevcut küreselleşme sürecine ilişkin ikinci bir görüş ise dünyada meydana gelen bu krizlerin küreselleşmenin sonu olmadığı yönündedir. Bu görüşü savunanlara göre küreselleşme toplumsal

yaşamın hemen her alanına o kadar derinlemesine nüfuz etmiştir ki bu sürecin sonunda küreselleşme yeni bir normallığe geri dönecektir. Ancak bu yeni normallik olarak ifade edilen süreç küresel finansal kriz sonrasında olduğu gibi eskiye nazaran küreselleşmenin yoğunluğunu azaltacaktır. Dolayısıyla mevcut durum bir döngüsel daralmayı temsil etmektedir. Küresel finansal kriz öncesi dönem gibi olmasa da küreselleşme süreci yeni bir altın çağa girebileceği düşünülmektedir (Lund vd., 2019; James, 2021).

Küreselleşme sürecinde meydana gelen bu kriz süreçlerinin değerlendirilmesi noktasında ifade edilen iki görüş bazı noktalarda eleştirilere maruz kalmaktadır. Ortaya konulan bu görüşler küreselleşmenin ekonomik boyutunu temel almaktadır. Ancak bilindiği üzere küreselleşme sadece ekonomik bir olgu değildir. Küreselleşme ekonomik boyutunun yanı sıra başta politik, sosyal ve kültürel boyutları olmak üzere çok boyutlu bir kavramdır. Özellikle küreselleşmenin politik, sosyo-kültürel ve güvenlik boyutları dönüşüm açısından oldukça karmaşık boyutlardır. Dolayısıyla günümüz küreselleşme sürecine dair bu görüşlerin küreselleşmenin diğer boyutlarında meydana gelecek dönüşümü gözden kaçırmakta olduğu düşünülmektedir. Ayrıca COVID-19 pandemisinde görüldüğü gibi toplumlar doğrudan bu süreçten çok ciddi bir şekilde etkilenmiştir. Dolayısıyla toplumsal dönüşümlerin nasıl gerçekleşeceği konusuna da dikkat çekilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bunlara ek olarak son dönemlerde küreselleşmenin kendi yapısında da ciddi ölçüde dönüşümlerin meydana geldiği ve bu dönüşümlerin de dikkate alınarak sürecin analiz edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (McNamara ve Newman; 2020, Steger ve James, 2020).

Tarihsel olarak bakıldığında mevcut küreselleşme sürecinde, küreselleşmenin kültürel, politik, sosyal, ekolojik, teknolojik ve özellikle dijital boyutlarında önemli bir yoğunlaşmanın yaşandığı görülmektedir. Küresel bir olgu olarak milliyetçilik ve popülizm akımları giderek artmaktadır (Steger, 2019; Agwu, 2021; Moffit, 2021). Ayrıca küreselleşmenin tek merkezli olmaktan ziyade daha merkezsiz ya da çok merkezli bir yapıya büründüğü dikkat çekmektedir. Özellikle COVID-19 pandemisi esnasında küreselleşme sürecinde meydana gelen duraklama ulusal ekonomiler ve toplumlar açısından oldukça kötü sonuçlar doğurmuştur. Baldwin (2016, 2019)'in ekonomik küreselleşmenin yeni bir aşaması olarak gördüğü “Globotik Devrim”in önemi bu süreçte giderek artmaktadır. Ayrıca Steger ve James (2020) dijital küreselleşmenin yoğunluğunun ve etkisinin oldukça arttığını vurgulayarak küreselleşmenin sonunun gelmesinden çok uzak bir noktada olduğunu ifade etmekteledir. Dolayısıyla küreselleşme süreci farklı biçimlerde etkisini ve yayılımını arttırmaya devam etmektedir.

Bu doğrultuda günümüz küreselleşme sürecine ilişkin üçüncü bir yorum ise küreselleşmeye dair mevcut krizin, küreselleşmenin yeni bir biçiminin veya aşamasının ortaya çıkışıyla ilişkili olabileceği yönündedir. Bu doğrultuda bazı akademisyenler küreselleşmenin içerisinde bulunduğu krizin küreselleşme sürecinde tarihsel bir “dönüm noktasını” temsil ettiğini düşünmekteledir.

(Baldwin, 2016; 2019; Pieterse, 2017; Acharya, 2017; 2018; Lund vd., 2019; Sachs, 2019; Steger ve James, 2020).

Literatürde mevcut küreselleşme sürecine ilişkin dördüncü yorum ise küreselleşmenin çatallandığı yönündedir. ABD ile Çin arasında gerçekleşen jeoekonomik ve jeopolitik rekabetin tekrardan iki kutuplu bir dünya sistemi yarattığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda iki paralel sistem ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki ABD ve Avrupa'nın önderliğinde liberal uluslararası düzendir. İkincisi ise Çin'in önderliğinde otoriter hükümetleri ve devlet egemenliğini vurgulayan otoriter–kapitalist uluslararası düzendir. Küreselleşme sürecinde ve uluslararası dünya düzeninde ortaya çıkan bu iki paralel sistem farklı hızlarda ve bazı noktalarda çakışarak farklı jeopolitik alanlarda faaliyet göstermektedir. Bu durum “bir dünya iki sistem” algısını beraberinde getirmektedir. Mevcut küreselleşme sürecinde ortaya çıkan iki kutuplu dünya sistemi küreselleşmeyi çatallandırdığı şeklinde yorumlanmaktadır (Acharya, 2017; Gao, 2018; Maher, 2018; Zhang, 2018; Milanovic, 2019; 2020; Goldstein, 2020; Xuetong, 2020; Owen, 2021; Zhao, 2022).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI

Küreselleşme birbirinden önemli birçok boyutu içerisinde barındıran bir olgudur. Küreselleşme süreci boyutlarıyla birlikte ele alındığında bu boyutların birbirleriyle sıkı bir etkileşim içinde oldukları ve bu boyutların adeta iç içe geçmiş bir yapıya sahip oldukları görülmektedir. Bu bağlamda küreselleşme olgusunu sadece ekonomik, kültürel, politik veya teknolojik olarak değerlendirip süreci analiz etmek hem hatalı hem de yanıltıcı olabilecektir. Eğer günümüz dünyasında küreselleşme süreci çeşitli boyutları görmezden gelinerek ele alınırsa, toplumları ve dünyayı şekillendiren bu sürecin karmaşık karşılıklı ilişkileri de bir bakıma görmezden gelinmiş olacaktır (Giddens, 1990; Axford, 1995; Ohmae, 1995; Held, 1999; Friedman, 1999; Held ve McGrew, 2000). Küreselleşmenin boyutlarına dair süreçler farklı bölgelerde ve hızlarda ancak birbirleriyle etkileşim hâlinde işlemektedir. Küreselleşme ile birlikte birçok farklı alanda oluşan karmaşık küreselleşme süreçleri, dünyanın herhangi bir yeri ile başka yerleri birbirine eklemlenmektedir. Bu durum toplumlar arası karmaşık karşılıklı bağımlılığı artırarak küresel entegrasyonu daha da hızlandırmaktadır (Harvey, 1989; Giddens, 1990; 1999; Rosenau, 1990; 1997; Robertson, 1992; Scholte, 1993; Castells, 1996; Held vd., 1999).

Küreselleşme üzerine çalışan pek çok araştırmacı küreselleşmenin tüm temel boyutlarıyla birlikte meydana geldiğini, dahası bu boyutların karşılıklı olarak ilişkili süreçler oluşturmasıyla ortaya çıktığına dikkat çekmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki küreselleşmenin boyutları farklı süreçleri ve bileşenleri de içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla ekonomik küreselleşme süreci ile kültürel veya politik küreselleşme süreçleri aynı şekilde işleyen süreçler değildir. Bahsedildiği üzere küreselleşme süreçleri farklı coğrafi bölgelerde ve toplumlarda da birbirlerinden farklı hızda ve dinamiklerde ilerlemektedir. Şüphesiz küreselleşme olgusundan bahsederken küreselleşmenin boyutlarına ilişkin süreçlerin karşılıklı etkileşim içerisinde oldukları ve bu ilişkiler sonucunda küreselleşme sürecinin ortaya çıktığı görmezden gelinmemesi gerekmektedir (Appadurai, 1990; 1996; Giddens, 1990; Rosenau, 1990; 1997; Axford, 1995; Held, 1995; Ohmae, 1995; Albrow, 1996; Castells, 1996; Rodrik, 1998; Held vd., 1999; Friedman, 1999; Mittelman, 2000; Held ve McGrew, 2000; Hopkins, 2002; Steger, 2003; Scholte, 2005; Ritzer, 2010).

Küreselleşme süreci ekonomik alanda ticaretin ve finansın küreselleşmesi, ulus-ötesi şirketler, küresel ekonomi yönetim kurumları, sosyo-kültürel alanda tüketim kalıpları ve ideolojilerin

değişmesi, medya kuruluşları ve toplumların kültürel olarak birbirlerine yakınlaşması, politik alanda ulus-devletlerin etkinliğinin azalması, küresel yönetişimin ortaya çıkması, hükümetler arası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve teknolojik alanda ulaşım ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan çığır açıcı yenilikler ve bunların yayılması gibi çok çeşitli süreçler, kurumlar ve aktörlerden oluşmaktadır. Bunların her biri diğerini doğrudan ve dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Dolayısıyla küreselleşme kapsamlı, karmaşık ve bütüncül bir süreci ifade etmektedir (Rosenau, 1997; Held vd., 1999). Sonuç olarak küreselleşmenin boyutlarının tanımlanması ve bu boyutlar arasındaki ilişkilerin açığa çıkarılması gerekmektedir (Hoffman, 2002; Ritzer, 2010). Bu çalışmanın amacına uygun olarak küreselleşme; ekonomik, politik, kültürel, sosyal ve teknolojik boyutlarıyla ele alınmış ve detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

2.1. Ekonomik Küreselleşme

Küreselleşme, toplumsal yaşamın bütün alanları ile yakın ilişki içerisinde olmasına rağmen temelde ekonomik süreçlerle çok daha yakından ilişkili bir kavramdır (Ritzer, 2010; Aydemir ve Kaya, 2007). Bazı küreselleşme teorisyenleri, küreselleşme üzerine kavramsallaştırmalarını yaparken doğrudan ekonomik küreselleşmeye odaklanmaktadır. Dolayısıyla ekonomik küreselleşmenin, küreselleşme sürecinin temel dinamiği olduğunu savunmaktadırlar (Kabakçı Günay ve Günsoy, 2022). Özellikle küreselleşmeci yaklaşımı benimseyenler, küreselleşmenin öncelikle ekonomik bir olgu olduğunu dile getirmektedir. Çünkü küreselleşmeciler, özellikle çağdaş küreselleşme döneminde giderek bütünleşen ve ülkelerin birbirlerine eklemlendiği küresel bir ekonomik sistemin varlığını savunmaktadır (Held vd., 1999).

Wolf (2005) bu noktada küreselleşmeyi doğrudan ekonomik küreselleşmeyle bağdaştırarak “küreselleşmenin, ekonomik faaliyetlerin piyasalar aracılığı ile bütünleşmesini ifade ettiğini” savunmaktadır. Stiglitz (2002)’e göre ise küreselleşme “serbest ticaret önündeki engellerin kaldırılması ve ulusal ekonomilerin birbirleriyle daha sıkı bütünleşmesinin” ardında saklıdır. Stiglitz (2002)’in bu ifadesinden hareketle onun da küreselleşme kavramını ekonomik küreselleşmeyle ele aldığı anlaşılmaktadır. De la Dehesa (2006) da küreselleşme olgusunun aslında ekonomik küreselleşmeden ibaret olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda, de la Dehesa (2006)’ya göre “Küreselleşme, emeği, metaları, hizmetleri, sermayeyi ve teknolojiyi içerisinde barındıran geniş kapsamlı piyasalar boyunca liberalleşmenin, açıklığın ve uluslararası entegrasyonun gerçekleştiği dinamik bir süreçtir”. OECD (1997) de küreselleşmeyi ekonomik küreselleşme bağlamında tanımlamıştır. OECD (1997) küreselleşmeyi, “Farklı ulusal ekonomilerin olduğu dünyadan, üretimin uluslararasılaştığı ve finansal sermaye akışlarının ülkeler arası serbestçe ve anında gerçekleştiği bir küresel ekonomiye geçiş” olarak tanımlamaktadır.

Küreselleşme tanımları incelendiğinde küreselleşmenin ekonomik boyutuna odaklanarak gerçekleştirilen tanımlar, özellikle kapitalizmde ve serbest piyasa sisteminde meydana gelen

genişlemelerin küreselleşme sürecinin en önemli tetikleyicisi olduğuna vurgu yapmaktadır. Bunun yanı sıra ekonomik küreselleşmeyi merkeze alarak gerçekleştirilen küreselleşme tanımları; kapitalist sisteme, uluslararası iş bölümüne, ulus-ötesi üretim ve finansal sisteme dikkat çekmektedir (Wallerstein, 1974; Harvey, 1989; 2008; Jameson, 1991; Dicken, 1992; Harris, 1993; Oman, 1994; Friedman, 1999; Adda, 2002; Stiglitz, 2002; Yeldan, 2003; Cerny, 2010).

Dicken (1992) küreselleşmeyi ekonomik boyutu çerçevesinde tanımlamıştır. Bu kapsamda küreselleşmeyi, “Ekonomik faaliyetlerin çoğalması ve uluslararası alanda yayılması ve bunun sonucunda toplumların entegrasyonu” şeklinde tanımlamıştır. Oman (1994) da küreselleşmeyi, “Mal ve hizmet akışlarından meydana gelen ekonomik faaliyetlerin artmasını sağlayan mikro ekonomik bir süreç” olarak ifade etmiştir. Jameson (1991) küreselleşme olgusunu küresel ekonomik ile bağdaştırarak, küreselleşmenin dünya pazarı ufkunu yansıttığını belirtmiştir. Ne var ki, küreselleşme olgusunu sadece ekonomik küreselleşmeye indirgememek gerekmektedir. Çünkü küreselleşme başta politik, kültürel ve sosyal olmak üzere pek çok boyutu içerisinde barındırmaktadır (Ritzer, 2010).

Ekonomik küreselleşme, yüksek düzeyde ticaretin yanı sıra doğrudan yabancı yatırımların artması ve finansal işlemlerin karmaşık bağlantılarıyla da ilişkili bir kavramdır. Küreselleşmenin ekonomik boyutu; ekonomik entegrasyon, küresel ekonomi, dışa açıklık, doğrudan yabancı yatırım, dış ticaret, uluslararası sermaye, serbest ticaret gibi pek çok olgu üzerine şekillenmektedir (Çalışır, 2009). Buradan hareketle ekonomik küreselleşme kavramı birçok farklı şekilde tanımlanabilmektedir. Nitekim literatürde ekonomik küreselleşme kavramı ile ilgili çeşitli tanımlara rastlamak mümkündür. Steger (2003)’e göre “Ekonomik küreselleşme, küresel ölçekte karşılıklı ekonomik etkileşimlerin yoğunlaşması ve yaygınlaşmasıdır”. Ritzer (2010)’e göre “Ekonomik küreselleşme, küresel düzlemde büyümekte olan ekonomik bağlantılardır”. Heywood (2011)’a göre ise “Ekonomik küreselleşme, ulusal ekonomilerin tek bir küresel ekonominin içerisine çekildiği bir süreçtir”.

Literatürde ekonomik küreselleşmenin daha geniş kapsamlı tanımlarının da gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Shangquan (2000) ekonomik küreselleşmeyi, “Ülkeler arası mal ve hizmet ticaretinin giderek artmasının bir sonucu” olarak ifade etmektedir. Şenses (2004)’e göre “Ekonomik küreselleşme, piyasaların birbirleriyle giderek entegre hâle gelmesi sonucu finans kaynaklarının, mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin ve teknolojinin uluslararası alanda rahatlıkla dolaşıma çıkabileceği bir süreci ifade etmektedir”. Adda (2002) ise ekonomik küreselleşmeyi, “Kapitalizmin, sermayenin uluslararası dolaşımına ve birikimine engel olabilecek her türlü fiili ve hukuki sınırları kaldırması” olarak tanımlamaktadır.

Bu tanımlar neticesinde kavram ülke ekonomilerinin uluslararası ekonomiyle entegrasyonunu ifade etmektedir. Ülkeler arasında mal, sermaye ve emek akışkanlığının artması sonucu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler yoğunlaşmaktadır. Ülkelerin birbirlerine yaklaşmasıyla birlikte ise

pazar sınırları sürekli genişlemekte ve karşılıklı entegrasyon artmaktadır (Aktan ve Şen, 1999; Taner, 2004). Bu bağlamda Bhagwati (2004)'ye göre “Ekonomik küreselleşme, mal ve hizmet ticareti, doğrudan yabancı yatırımlar, kısa vadeli sermaye akışları, emeğin ve insanların uluslararası akışları ve teknoloji akışları neticesinde ulusal ekonomilerin birbirlerine entegre olmasını sağlamaktadır”.

Ekonomik küreselleşmeye dair oldukça geniş bir literatür olsa da küreselleşme yaklaşımları bağlamında mevcut tartışma dört temel argüman etrafında şekillenmektedir. Birincisi, ekonomi gerçekten küreselleşiyor mu yoksa ekonomik küreselleşme bir mitten mi ibarettir? İkincisi, Çağdaş Küreselleşme döneminde küresel kapitalizmin yeni bir biçimi bütün dünyayı etkisi altına almış mıdır? Üçüncüsü, ekonomik küreselleşme küresel yönetime tabi midir? Ekonomik küreselleşme ile birlikte ulus-devletin etkinliği azalmış ve refah devletin sonu gelmiş midir? (Held ve McGrew, 2000).

Küreselleşme ve ekonomik küreselleşme tanımlarından da anlaşılacağı üzere ekonomik küreselleşme serbestleşme ile yakından ilişkili bir kavramdır. Bu anlamda ekonomik serbestleşmenin oldukça uzun bir geçmişi olması, ekonomik küreselleşmenin de uzun bir geçmişe sahip olduğunun bir göstergesidir. Ne var ki hem küreselleşme tarihi hem de küresel ekonomi tarihi incelendiğinde ekonomik küreselleşmenin çok uzun bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. Modern Öncesi Küreselleşme evresinde özellikle Avrasya ticaret yollarının ve diğer ekonomik bağlantıların ve akışların varlığı dikkat çekmektedir (Bayly, 2002; Hobson, 2004; 2020; Frankopan, 2015; Hansen, 2020).

Erken Modern Küreselleşme evresinde ise küresel ekonomik faaliyetlerde değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir. Bu bağlamda bu dönemde ekonomik entegrasyon giderek genişlemiştir. Özellikle ülkeler ve bölgeler arası kıymetli maden ve emtia mallarına ilişkin ticari faaliyetler önceki dönemlere nazaran derinleşmiştir. Bu dönemde ulus-ötesi şirketlerin ilk örneklerinden olan İngiliz Doğu Hindistan Şirketi ve Hollanda Doğu Hindistan Şirketi faaliyetlerini artırmıştır (Held vd., 1999; Steger, 2003). Bu dönemde kapitalizm ve piyasa ekonomisi küresel ölçekte yayılmaya başlamıştır. Bu bağlamda, Avrupa merkezli ekonomi küresel ölçekte bir genişleme göstermiş ve Çin, Hindistan gibi Uzak Doğu ekonomileriyle ekonomik karşılıklı ilişkiler geliştirmiştir (Braudel, 1992).

Modern Küreselleşme evresinde ekonomik anlamda Batı ile Doğu arasında fark giderek açılmaya başlamıştır. Özellikle İngiltere ekonomik anlamda küresel bir güç hâline gelmiştir. Bu dönemde Batılı ülkeler tarafından liberal ekonomik düzene dayalı politikalar uygulanmıştır. Bu bağlamda serbest ticaret ve küresel sermaye hareketliliği noktasında adımlar atılmıştır. Küresel anlamda ekonomik bütünleşmeyi sağlamak için İngiliz altın standardı uygulamaya konulmuştur. Avrupa'da meydana gelen bu tür ekonomik uygulamalar ve İngiltere'nin küresel ekonomide baskın bir güç hâline gelmesi, Avrupa merkezli küresel ekonominin daha da büyümesine neden olmuştur.

Buna karşın, özellikle Asya olmak üzere Latin Amerika ve Afrika ekonomileri oldukça geri kalmıştır. Bunun sonucunda ise dünya ekonomisinde Küresel Kuzey–Güney ayrışması meydana gelmiştir. Bu dönemde Küresel Kuzey içerisinde ise Avrupa ile diğer bölgeler arasında ekonomik olarak fark açılmıştır (Held vd., 1999, Pomeranz, 2000; Zinkina vd., 2019).

Ekonomik küreselleşme kavramı 1970’lerden sonraki dönemde meydana gelen çağdaş ekonomik süreçleri ifade etmek için kullanılsa da bazı küreselleşme teorilerinde mevcut ekonomik küreselleşmenin kökenleri daha eski dönemlere dayandırılmaktadır. Hatta bazı eleştirel yaklaşımlar mevcut küresel ekonomik sistemin temellerini Erken Modern döneme kadar götürmektedir. Bu dönemde kapitalist dünya ekonomisinin oluştuğu ve gelişim göstermeye başladığı savunulmaktadır (Wallerstein 1974).

Dünya sistemi teorisini savunanlar, günümüzde yaşanan ekonomik küreselleşmenin kökenini 15. ve 16. yüzyıllarda Kuzey ve Batı Avrupa’da kapitalist tarıma geçişe dayandırmakta ve sonraki süreçte kademeli olarak modern dünya ekonomik sisteminin ortaya çıktığını ileri sürmektedirler. Kapitalizmin Avrupa kökenleri 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde yayılımını sürdürerek küresel bir pazarın kurulmasına neden olmuştur. Bu süreçte uluslararası iş bölümü ile birlikte hem ulusal ekonomiler hem de bölgesel ekonomiler bu sisteme dahil olmuştur. Modern dünya ekonomisi sistemi en gelişmiş ekonomileri kapsayan “merkez bölge” ile hammadde açısından sömürülen ve az gelişmiş ekonomileri kapsayan “çevre bölge” arasında yapılandırılmıştır. Sistemde ayrıca işlevsel ve coğrafi olarak bu iki bölge arasında kalan “yarı çevre bölge” de yer almaktadır (Wallerstein 1974; Chase–Dunn, 1998; Hardt ve Negri, 2000; Ritzer, 2010; Heywood, 2011).

Ekonomik küreselleşme kavramıyla birlikte tartışılan en önemli sorulardan biri mevcut günümüzdeki küresel ekonomik bağlantı biçimlerinin küresel ekonomi tarihi içerisinde yeni olup olmadığı veya ne ölçüde eski biçimlerinden farklı bir evreyi oluşturduğudur. Ekonomik küreselleşme teriminin 1970’lerden sonra meydana gelen ekonomik süreçleri ifade etmek için özellikle 1980’lerden sonra yaygın bir şekilde kullanıldığı düşünülürse günümüzdeki ekonomik etkileşimlerin daha önceki dönemlerde ortaya çıkan ticaret ağlarından farklı olduğu düşünülmektedir. Çağdaş Küreselleşme evresinde ekonomik faaliyetlerin dünya üzerinde yaygınlaşması ve yoğunlaşması daha önceki dönemlerde deneyimlenmemiş türdendir. Bu noktada 1970’li yıllardan sonra ulaşım ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen buluşlar ve yeniliklerin yanı sıra uluslararası ekonomik akışları artıracak politik anlamda stratejilerin de uygulanması çağdaş küreselleşme sürecinde ekonomik küreselleşmenin hızlanmasını oldukça kolaylaştırmıştır (Harvey, 1989; Steger, 2003; Ritzer, 2010).

Bu dönemde ekonomik faaliyetlerin hızlanması ve küresel ölçekte yayılımı ekonomik küreselleşmenin bütün dünyada tek tip bir süreç olarak işlediği anlamına gelmemektedir. Küreselleşmenin doğası eşitsizlikleri içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme süreci

entegrasyon açısında bazı coğrafi bölgeleri ve ülkeleri dışlayıcı kalıplar meydana getirmiştir. Çağdaş küreselleşmenin başlamasından 2000’li yıllara kadar ekonomik küreselleşmenin en önde gelen ülkeleri; ABD, Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya olmuştur. Bu ülkelerle birlikte Güney Doğu Asya’nın geliştirmekte olan ekonomileri de bu dönemde uluslararası ticaretin ve küresel yatırımların büyük bir bölümüne hâkim olmuşlardır. Dünyanın geri kalanı olan Afrika’nın ve Asya’nın büyük çoğunluğu ve Güney Amerika bölgeleri ekonomik küreselleşme sürecinin dışında kalmışlardır. 2000’li yılların başından itibaren yeni bir küresel entegrasyon süreci yaşanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda 2000’li yıllara gelindiğinde küresel ölçekte ekonomik güç dengesi bozulmaya başlamıştır. Bu süreçte başta Çin olmak üzere giderek ekonomisi büyüyen birçok ülkenin varlığı küresel ekonomide dengeleri değiştirmiştir (Robertson, 2003; Wallerstein, 2003; Amin, 2006). 2000’li yıllardan sonra Çin ve Hindistan’ın küresel pazarda gücünü artırması, Rusya ekonomisinin daha da gelişerek küresel ölçekte etkinliğini artırması, Arjantin, Avustralya, Brezilya ve Güney Afrika gibi ekonomilerin ön plana çıkması, son dönemde ekonomik küreselleşme süreci için önemli gelişmelerdir. Bu ülkeler G-20 ve DTÖ gibi organizasyonlarda etkinliğini artırmaktadır. Dolayısıyla küresel ekonomiye dair karar alma süreçlerinde çok daha önemli roller üstlenmektedirler (Ritzer, 2010).

Literatürde ekonomik küreselleşmenin, küresel anlamda eşitsizliği artırdığını savunanlar mevcuttur. Bunun yanı sıra ekonomik küreselleşmenin kapitalizmin özelliklerini içerisinde barındırdığı savunulmaktadır. Ne var ki kapitalizmin de kendi içerisinde büyük eşitsizlikler yarattığı görüşü mevcuttur. Teorik olarak dünya sistemi teorisinde ortaya konulan “merkez” ve “çevre” ayrımı ile birlikte bu iki bölge arasında büyük bir eşitsizliğin olduğuna dikkat çekilmektedir. Merkezde yer alan ekonomisi gelişmiş ülkeler, özellikle Afrika ve Güney Amerika’da bulunan ve çevrede yer alan diğer ülkeleri sömürerek daha da güçlenmektedir (Wallerstein, 1974). Bu durum Küresel Kuzey ile Küresel Güney arasında oluşan büyük ayrışmayı meydana getirmektedir (Steger, 2003). Bu noktada ekonomik küreselleşmenin olumsuz etkilerine vurgu yapanlar bu süreci genellikle kapitalizm ve sömürgecilikle ilişkilendirmektedir. Bununla birlikte, uluslararası serbest ticaretin ve doğrudan yabancı yatırımların da gelişmiş ekonomilere sahip güçlü ülkelerin faydasına olduğunu düşünülmektedir (Amin, 1997; Stiglitz, 2002; Skarstein, 2007).

Neoliberalerler ise dünyada eşitsizliğin olduğunu inkâr etmemektedirler. Ancak ekonomik küreselleşme sürecinin devamında bu eşitsizliklerin azalacağını düşünmektedirler. Ekonomik küreselleşme ve serbestleşmenin artmasıyla birlikte ortaya çıkan küresel ölçekte serbest piyasanın, ekonomik büyümeyi beraberinde getireceğini ve bu büyümenin kısa dönemde olmasa da uzun dönemde bütün toplumlara fayda sağlayacağını ileri sürmektedirler. Ekonomik küreselleşmenin olumlu etkileri olabileceğini savunanlar hem ticari hem de finansal küreselleşmenin artmasıyla birlikte entegrasyon sağlayan ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınma süreçlerinin pozitif etkileneceğini iddia etmektedirler (Dollar ve Kraay, 2002; Bhagwati, 2004; Wolf, 2005).

Sermayenin dünyanın her yerinde serbest dolaşım sağlayabilmesi mantığına dayanan neoliberalizmin temel amacı küresel bir ekonomik sistem oluşturmaktır. Ulusal sınırların ortadan kalkması ise en çok sermayenin faydasını artırmaktadır. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile birlikte ülkelerin üretim faaliyetleri ve birbirlerine bağımlılıkları artırmaktadır. Dolayısıyla sosyal, kültürel ve politik alanlarda meydana gelen entegrasyonun aslında ekonomik küreselleşmenin sağlanmasında birer araç olduğu düşünülmektedir (Yeldan, 2010; Sarıtaş, 2017). Ayrıca ekonomik küreselleşme, dünya ekonomisinde stratejik ortaklıkları meydana getirerek politik küreselleşme sürecine zemin hazırlamaktadır (Dulupçu, 2001).

Küreselleşmenin ekonomik boyutu politik boyutuyla karmaşık bir ilişki içerisindedir. Bu bağlamda ekonomik küreselleşme sürecinde meydana gelen finansal piyasaların serbestleşmesi, doğrudan yabancı yatırımların artması ve uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması gibi uygulamalar hem ulus-devletlerin egemenliği üzerine tehditler oluşturmakta (Ohmae, 1995; Rodrik, 1998; Friedman, 1999) hem de ulus-devletlerin siyasi politikalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak ekonomi üzerinde hükümetlerin etkisi azalmış ve yeni bir ekonomik yönetim mekanizması ortaya çıkmıştır. Bu yeni ekonomik düzenin ortaya çıkmasında ise hükümetlerin aldığı kararlar etkili olmuştur.

IMF, Dünya Bankası ve DTÖ gibi uluslararası ekonomik kuruluşlar küresel ekonomik yönetişimin çok taraflı idari yapısını oluşturmaktadır. Bu kuruluşlar küresel ekonominin koordinesini, karar mekanizmasını ve anlaşmazlıkların çözümünü sağlamaktadır. AB, NAFTA ve ASEAN gibi bölgesel birlikler ve ticaret anlaşmaları, küresel ekonominin yönetişiminde önemli ulus-ötesi yapılarıdır. Küresel ekonomide ulus-devletler hâlâ daha oldukça önemli aktörlerdir. Uluslararası ekonomik kuruluşlara üyeliğin temelini oluşturmaktadırlar. Yapılacak ticari ve yatırım anlaşmalarının ve oluşturulacak gümrük birliklerinin paydaşlarıdır. Dolayısıyla ulus-devletlerin, ekonomik küreselleşme sürecinin hızlanmasında önemli etkileri vardır. Ulus-devletlerin yanı sıra hükümet dışı aktörler de küresel ekonominin yönetişiminde söz sahibidir. Bu bağlamda ulus-ötesi şirketler oldukça önemli aktörlerdir. Ulus-ötesi şirketler, doğrudan yabancı yatırım ve küresel ekonomik akışlar üzerindeki etkileri nedeniyle hükümetlerin önemli ekonomik kararlarını etkileyebilmektedirler (Ritzer, 2010; Heywood, 2011).

2.1.1. Çağdaş Küresel Ekonominin Oluşturulması

Çağdaş ekonomik küreselleşmenin başlangıcı Bretton Woods Anlaşması'na dayanmaktadır. Çağdaş ekonomik küreselleşme iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşama, Bretton Wood Anlaşması'ndan başlayarak Bretton Woods Sistemi'nin çöktüğü 1971 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu aşama Bretton Woods Sistemi'nin özelliklerini taşımaktadır. Dolayısıyla çağdaş ekonomik küreselleşmenin ilk aşamasının temeli İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası mali

sistemin yönetimine dair düzenlemelere dayanmaktadır. Bretton Woods Sistemi'nin çökmesi, çağdaş ekonomik küreselleşmenin ikinci aşamasını başlatmıştır (Heywood, 2011).

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesine kısa bir süre kala ABD ve İngiltere önderliğinde 44 ülkenin delegeleri New Hampshire'ın bir kasabası olan Bretton Woods'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı'nda bir araya gelmişlerdir. Bretton Woods'ta, Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı'na yol açan hatalardan kaçınmak ve küresel iş birliği üzerine inşa edilecek yeni bir ekonomik düzeni oluşturmak için toplanılmıştır (Heywood, 2011; Bhasin ve Gupta, 2018). Bretton Woods Anlaşması'nın ortaya çıkmasındaki temel faktör, iki dünya savaşı arasında yaşanan ekonomik istikrarsızlığa dönmeme isteği olmuştur. Aslında İkinci Dünya Savaşı'nın da ortaya çıkmasındaki en önemli nedenler arasında; ekonomik istikrarsızlık, yüksek işsizlik ve faşizmin yükselişi gösterilmiştir. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu tür bir ortamın tekrarlanması büyük endişeler yaratmıştır. Büyük Buhran'dan çıkarılan en önemli ders, korumacılığın yani Avrupalı ülkelerin uyguladıkları “komşuyu fakirleştirme” politikalarının hem ülkelere zarar verdiği hem de siyasi açıdan tehlikeli dönüşümlere zemin hazırladığı olmuştur. Dolayısıyla savaş sonrası bu gibi bir ortamla karşılaşmamak için ülkelerin ekonomik anlamda karşılıklı iş birlikleri yapmaları gerekliliği doğmuştur (Heywood, 2011). Bu doğrultuda gerçekleştirilen ekonomi konferansı ile İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ekonomik iş birliği ve uluslararası ekonominin yeniden yapılanması için bir altyapı oluşturulması amaçlanmıştır (Steger, 2003).

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasına kadar olan süreçte, ABD ve İngiltere oldukça korumacı politikalar uygulamışlardır. Ekonomik olarak büyük bir güce sahip olan bu ülkeler Bretton Woods Anlaşmasıyla birlikte iki dünya savaşı arasında uyguladıkları korumacı politikalardan vazgeçmişlerdir. Bretton Woods'da gerçekleştirilen konferansa katılan ülkeler uluslararası ticareti artırmaya ve geliştirmeye yönelik adımlar atmışlardır. Ayrıca uluslararası ekonominin düzenlenmesi açısından çeşitli kurallar belirlemişlerdir. Ancak, Anlaşma çerçevesinde belirlenen kısıtlamalara uyum göstermenin yanı sıra her ülke kendi sınırlarını kontrol etme noktasında serbest bırakılmıştır (Steger, 2003).

Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra Batılı devletler, uluslararası ticareti geliştirmek için iş birliği gerçekleştirmek yerine ihracatta daha avantajlı konuma gelebilmek için para birimlerinde devalüasyon yapma politikası uygulamışlardır. Ülkelerin uyguladıkları bu politikalar sonucunda uluslararası ticarete büyük bir düşüş yaşanmıştır. 1929 yılına gelindiğinde ise Büyük Buhran olarak bilinen ekonomik kriz yaşanmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında küresel ekonomide yaşanan bu istikrarsızlığın İkinci Dünya Savaşı sonrasında da yaşanmaması için Bretton Woods'ta toplanan temsilciler arasında çeşitli görüşmeler gerçekleşmiştir. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ekonomiye dair belirlenen amaçlara ulaşabilmek için daha istikrarlı bir döviz kuru rejimine ihtiyaç duyulduğu noktasında mutabakata varılmıştır. Bu nedenle ülkelerin para birimlerinin o dönemdeki en güçlü para birimi olan ve “döviz çıpası” görevi üstlenen ABD dolarının sabit altın

değerine bağlandığı bir döviz kuru rejimi oluşturması kararlaştırılmıştır. Bretton Woods Anlaşması çerçevesinde alınan kararlara ülkeler uyum göstermeyi kabul etmişlerdir. ABD ise doların ons başına 35 ABD dolarından altına çevrilebileceğini taahhüt etmiştir (Steger, 2003; Heywood, 2011).

Bretton Woods Sistemi liberal ekonomik teoriler çerçevesinde oluşturulmuştur. Sistemin özünde uluslararası ekonominin açık ve rekabetçi olmasının özellikle savaş sonrasında ülkelere çok büyük faydalar sağlayacağı düşüncesi yer almıştır (Heywood, 2011). Bretton Woods Sistemi ile başta ABD olmak üzere ülkeler klasik ekonomi politiğin doktrini olan laissez-faire (bırakınız yapsınlar) düşüncesini reddetmiş ve bu düşünceden ziyade Bretton Woods Sistemi'ni büyük ölçüde tasarlayan John Maynard Keynes'in daha fazla devlet müdahalesini içeren düşüncelerini benimsemişlerdir (Steger, 2003). Çünkü İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde klasik ekonomi politik çerçevesinde uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda ekonominin devlet müdahalesi olmadan kendi hâline en iyi performansı göstereceği fikri benimsenmiştir. Bu fikirlerin uluslararası ekonomide de geçerli olduğu düşünülmüştür. Ancak yaşanan Büyük Buhran bu şekilde düzenlenmiş bir uluslararası ekonominin kendi içerisinde istikrarsız olduğunu ve krize eğiliminin yüksek olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla Bretton Woods Sistemi'yle birlikte Keynes'in fikirleri çerçevesinde uluslararası ekonomiyi düzenleyici bir sistemin oluşturulması amaçlanmıştır (Heywood, 2011).

Bretton Woods sistemiyle birlikte Uluslararası Para Fonu, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması olmak üzere uluslararası ekonomik örgütler kurulmuştur. IMF, oluşturulan yeni uluslararası ekonomik sistemin yönetimini sağlamak için kurulmuştur. IMF, uluslararası para sisteminin istikrarını korumayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda IMF, uluslararası parasal iş birliğini sağlamayı, uluslararası ticareti artırmayı, üye ülkelerin ekonomik büyümeyi artırmalarına destek olmayı ve refah artışı sekteye uğratacak politikaların önüne geçmeyi hedeflemiştir. IMF, üye ülkelerin sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirme hedeflerine ulaşabilmeleri için ülkelerle hem parasal hem de finansal istikrarı sağlamaya yönelik iş birlikleri yaparak uygulayacakları ekonomi politikalarını desteklemiştir. IMF'nin faaliyetlerinin odak noktasını ise ödemeler dengesi ve uluslararası mali konular oluşturmuştur (Ritzer, 2010; Heywood, 2011; Hibben, 2016; Mangır, 2022).

Bretton Woods'ta gerçekleştirilen ekonomi konferansının ana odak noktası IMF'nin kuruluşu olsa da Dünya Bankası'nın gündemi de oldukça önemli olmuştur. Esasında ilk olarak Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ismiyle kurulmuş olsa da daha sonrasında Dünya Bankası olarak anılmaya başlanmıştır. Gerçekleştirilen ekonomi konferansında Dünya Bankası Komisyonu'nun hazırladığı anlaşma maddeleri İkinci Dünya Savaşı sonrası savaştan çıkan ve ekonomileri tahrip olan ülkelerin ekonomik anlamda yeniden yapılandırılmasını ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma süreçlerinin hızlandırılması ve ekonomik büyümelerinin artırılmasını kapsamıştır (Heywood, 2011). Bu doğrultuda Dünya Bankası'nın ana amacı, savaştan çıkmış Avrupa ülkelerinin yeniden inşa edilmesi için kredi sağlamak olmuştur. Özellikle 1950'li yıllardan sonra savaşın ekonomik etkileri ortadan

kalktıkça gelişmekte olan ülkelerde gerçekleştirilecek çeşitli sanayi projelerine kaynak sağlamak Dünya Bankası'nın en önemli faaliyetleri arasında olmuştur (Steger, 2003).

Bretton Woods sisteminin en önemli parçalarından biri de Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'dır. GATT, 1947 yılında çok taraflı ticaret anlaşmaları yapmak ve bunları uygulamakla görevli bir ticaret rgt olarak kurulmuştur (Steger, 2003). GATT, 1995 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Uruguay müzakereleri sonucunda DT kurulmuş ve GATT'ın yerini almıştır (Ay vd., 2022). DT'nün kurulmasıyla birlikte bağımsız bir uluslararası örgüt statüsü kazanmıştır. DT, kurulduğundan beri hem mal ticareti hem de hizmet ticaretinin geliştirilmesi için çalışmalar gerçekleştirmiştir (Ritzer, 2010).

Bretton Woods sistemi “denetim altındaki kapitalizmin altın ağı” olarak ifade edilen sürecin yaşanmasında en önemli faktör olmuştur. Uluslararası sermaye hareketlerinin devlet denetimlerine tabi olması sonucunda tam istihdam ve devletlerin refah seviyeleri artmıştır. Bu süreçte toplumsal hizmetlerde ciddi bir artış meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra 1950'li yıllardan 1970'li yıllara kadar olan dönemde ücret artışları yaşanmıştır (Steger, 2003). Dolayısıyla Bretton Woods Sistemi 1970'lere kadar olan dönemde başarılı bir performans sergilemiş ve savaş sonrası Büyük Bunalım benzeri bir kriz ortamı yaratmamıştır. Oluşturulan uluslararası ekonomik düzenle birlikte “uzun canlanma” dönemi olarak ifade edilen ve küresel ekonomide daha önce görülmemiş bir şekilde uzun bir süre sürdürülebilir ekonomik büyüme dönemi yaşanmıştır (Heywood, 2011).

Bretton Woods sisteminin uluslararası ticaret, uluslararası parasal düzen ve küresel yatırım alanlarında ciddi etkileri görülmüştür. Küresel ticaretin geliştirilmesi kapsamında GATT ve daha sonrasında DT en önemli aktörler olmuşlardır. GATT ve DT vasıtasıyla gerçekleştirilen toplantılarda uluslararası ticaretin önünde engel teşkil eden kısıtlamalar büyük oranda azaltılmıştır. Uluslararası parasal düzenin oluşturulmasında, IMF en önemli aktör olmuştur. Kurulan uluslararası parasal düzenle birlikte uluslararası ticareti ve yatırımları artıracak şekilde döviz kurları istikrarlı hâle getirilmiştir. Küresel yatırımlar alanında ise Dünya Bankası oldukça önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Savaş sonrasında ülkelerin yeniden yapılandırılmasına ve gelişmekte olan ülkelerin kamu yatırımlarını finanse etmesine destek sağlamıştır. Bunun yanı sıra, belli bir zaman sonra ulus–tesi şirketler küresel yatırım alanında ön plana ıkımışlardır. Ulus–tesi şirketler farklı ülkelere fabrikalar kurmuş ve/veya farklı ülkelerdeki yerel şirketlere yatırım yapmışlardır. Özellikle otomotiv ve bilgi ve iletişim alanlarında faaliyet gösteren ulus–tesi şirketlerin yatırımları, küresel yatırımlar içerisinde ciddi bir boyuta ulaşmıştır. Bu tür şirketler başka ülkelere gerçekleştirdikleri yatırımlarla birlikte ticaret engellerini de zamanla ortadan kaldırmışlardır (Ritzer, 2010).

1970'li yılların başlarında Bretton Woods sistemi çökmüştür. Vietnam Savaşı süresince ABD'nin yaptığı savaş harcamaları, ABD dolarının giderek zayıflamasına sebep olmuştur. 1970'li yıllarda ekonomik durgunluk ve artan işsizliğin yüksek enflasyona neden olmasıyla birlikte

“stagflasyon” meydana gelmiştir. Bütün bunlar yüksek kamu kesimi açıklarını beraberinde getirmiştir (Heywood, 2011). Ayrıca bu dönemde ABD menşeli sanayilerin rekabet gücünü giderek zayıflatan çeşitli siyasi değişim ve dönüşümler de meydana gelmiştir (Steger, 2003). Bunların sonucunda 1971 yılında ABD Başkanı Richard Nixon, bundan sonra ABD’nin doların altına çevrilebilirliğini garanti etmeyeceğini açıklayarak altına dayalı sabit döviz kuru rejiminden vazgeçtiğini açıklamıştır (Heywood, 2011). Dolayısıyla Bretton Woods kuruluşu olan IMF’nin de sabit döviz kuru rejimine dayalı para sisteminin denetimini gerçekleştirme görevi ortadan kalkmıştır (Boratav, 2016). Devam eden süreçte yeni bir uluslararası para sistemine geçilmiştir. Bu bağlamda uluslararası istikrarı sağlamak için ülkelerin, para birimlerini başka bir ülkenin para birimine sabitleyebilecekleri veya başka bir ülkenin para birimini kullanabilecekleri ya da para birimlerini uluslararası para piyasalarında dalgalanmaya bırakabilecekleri şekilde çeşitli seçenekler doğrultusunda yeni bir sistem kurulmuştur (Heywood, 2001).

Bretton Woods Anlaşması’yla birlikte kurulan IMF, Dünya Bankası ve GATT sabit döviz kuru rejiminin ortadan kalkmasında sonra da faaliyetlerine devam etmişlerdir. İlk başlarda bu kurumların uluslararası ekonomide rollerinin ne olacağı ya da hangi çerçevelerde politikalar uygulayacakları belirsizlik taşımıştır. Bu noktada dünyada önde gelen ülkelerin devlet başkanları ve maliye bakanları hem uluslararası ekonomiyle hem de uluslararası para sistemiyle ilgili konuları müzakere etmek için düzenli olarak toplantılar gerçekleştirmeye başlamışlardır. Bunun sonucunda, 1975 yılında G-7 olarak bilinen Yediler Grubu ortaya çıkmıştır (Heywood, 2011).

Bretton Woods sisteminin çökmesinden 1980’li yılların ortasına kadar olan dönemde dünyada çeşitli ekonomik istikrarsızlıklar meydana gelmiştir. Bu süreçte ekonomik durgunluk ve artan işsizliğe, yüksek enflasyonun eşlik ettiği bir dönem yaşanmıştır. Bu önemli ekonomik etkilerin yanı sıra Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü’nün (OPEC) dünya genelindeki petrol arzının büyük bir bölümüne hâkim olmasından dolayı iki büyük enerji krizi meydana gelmiştir. Arap-İsrail savaşından sonra OPEC ülkeleri başta ABD ve İngiltere olmak üzere Kanada, Japonya ve Hollanda’ya petrol ambargosu uygulamaya başlamışlardır. Bunun sonucunda küresel ölçekte petrol fiyatlarında ciddi bir artış meydana gelmiştir. Petrol fiyatlarında meydana gelen şok, başta düşük gelirli ülkeler olmak üzere dünyadaki neredeyse bütün ülkelerini etkilemiştir. Petrol krizinin negatif etkilerinden kurtulabilmek için gelişmekte olan ülkeler IMF’den kredi kullanmışlardır. 1980’li yılların başında ise ABD ekonomisinde enflasyonist baskılar gerçekleşmiştir. Bu durum ABD’nin faiz oranlarını artırmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda ciddi bir resesyon yaşanmıştır. Bu gibi ekonomik etkiler gelişmekte olan ülkelerin ihracatında sert düşüşlere neden olmuştur (Hibben, 2016).

1970’lerde yaşanan ekonomik durgunluk GATT süreçlerini de ters yönde etkilemiştir. Gelişmiş ekonomilere sahip ülkeler tarife dışı engellere odaklanmışlardır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler, yaşanan ekonomik durgunluk ve gelişmiş ülkeler tarafından uygulanan uluslararası ticaret engelleri nedeniyle rahatsızlık duymaya başlamışlardır. Bu doğrultuda Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen

fikri gelişmiştir. Bu süreçte yeni bir ekonomik düzen oluşturulamamış olsa da 1980’li yıllarda “Washington Uzlaşısı” fikirleri çerçevesinde uluslararası ekonomi kurumları yeniden organize edilmiştir. Bu kapsamda liberalizme dayalı olan sistemden neoliberalizme daya bir sisteme geçilmiştir (Heywood, 2011). ABD Başkanı Ronald Reagan ve İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher, Keynesyen ekonomiye karşı neoliberal devrime öncülük etmişlerdir. Bu bağlamda ekonomilerin “liberalleştirilmesi” ile “küreselleşme” kavramını ilişkilendirmişlerdir. Oluşturulan neoliberal ekonomik düzen 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılması ve Doğu Avrupa’da komünizmin yok olmasıyla birlikte meşruluğunu perçinlemiştir (Steger, 2003).

Bu süreçte Bretton Woods Sistemi’nin ortadan kalkması ve dalgalı döviz kuru rejimine geçilmesiyle birlikte ulusal ekonomiler rekabet baskısı altında kalmışlardır. Bu durum ulusal ekonomilerin zayıflamasına neden olmuştur. Özellikle ulus-ötesi şirketlerin uluslararası ekonomi alanında çok daha önemli aktörler hâline gelmeleri, ulusal ekonomileri karşılıklı bağımlılık ağlarına çekmiştir. Sovyetler Birliği’nin dağılması ve Doğu Avrupa ve diğer bölgelerdeki komünizmin ortadan kalkmasının yanı sıra Çin’in ekonomik anlamda dışa açılmasıyla birlikte küresel ölçekte karşılıklı bağımlılık ağları oluşmuştur (Heywood, 2011).

2.1.2. Finansal Küreselleşme

Finansal küreselleşme, sermayenin herhangi bir coğrafi sınır içerisinde kalmayıp, daha düşük risk ve daha yüksek kazanç sağlamak düşüncesiyle herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan sınır ötesi alanlara kolayca yayılması olarak ifade edilebilir (Gönen, 2013). Finans alanında gerçekleşen küreselleşmenin temelinde, faiz oranlarının serbestleşmesi, kredi denetimlerinin ortadan kaldırılması ve kamu bankalarının ve finans kuruluşlarının özelleştirilmesi gibi uygulamalar yer almaktadır. Bu doğrultuda finansal küreselleşmeyle birlikte kısıtlamalar ve denetimler azalarak daha çok yatırım imkânı sağlanmaktadır. Ayrıca meydana gelen finansal küreselleşme süreci ve bu doğrultuda yatırım olanaklarının artması, finans alanındaki çeşitli faaliyetler arasındaki akışları da artırmaktadır (Steger, 2003).

Finansal piyasalar 1850’li yıllardan sonra giderek serbestleşmiş ve küreselleşmeye başlamıştır. Finansal piyasalara dair serbestleşme süreci Birinci Dünya Savaşı ile birlikte gerilemeye başlamış ve İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasından sonra kesintiye uğramıştır (Helleiner, 1994; 1995). İkinci Dünya Savaşı’nın bitimine kısa bir süre kala ABD ve İngiltere önderliğinde liberalizme dayalı yeni bir uluslararası düzenin oluşturulması için politikalar geliştirilmiştir (Cox, 1987; Amin, 2006). Bu bağlamda “gömülü liberalizm” kavramı ön plana çıkarılarak gerçekleştirilecek politikalar, etkin bir işleyişe sahip sosyal refah ağlarının oluşturulması için finansal piyasaların devletler tarafından güçlü bir şekilde denetlenmesini kapsamıştır (Ruggie, 1998; Howard–Hassmann, 2010). Gömülü liberalizm 1930’lu yılların ekonomik milliyetçiliğinden farklı olarak çok taraflı bir yapıya sahip olmuştur. Çok taraflı yapı altın standardı ve serbest ticaret liberalizminden farklı olarak devlet

kontrolüne dayandırılmıştır (Ruggie, 1998). Bu şekilde oluşturulacak finansal piyasaların, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletlerin zarar gören ekonomik ve sosyal yapılarını yeniden yapılandırmalarına olanak sağlayacağı ve refahın sadece belli bir elit grup tarafından paylaşılmayacağı, toplumun büyük bir çoğunluğunun refahtan faydalanabileceği düşünülmüştür. 1944 yılında gerçekleştirilen Bretton Woods Anlaşması sonucunda devletlere sermaye kontrolleri uygulaması hususunda yetkiler tanınmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden ilk yıllarda özellikle gelişmiş ekonomilere sahip devletler finansal piyasalara geniş çapta denetimler uygulamışlardır (Helleiner, 1995).

Zamanla bu düzenlemelerin uygulanması noktasında kopuşlar meydana gelmiştir. Bazı devletler bu düzenlemelere dair uygulamaları kaldırmaya başlamıştır. İlk olarak İngiltere hükümeti, en önemli finans şehri olan Londra'da ABD doları alım satımına ve ABD doları cinsinden menkul kıymet ticaretine imkân tanıyan bir Euromarket'in oluşumuna izin vermiştir. Diğer taraftan yaşanan Vietnam Savaşı ABD'de enflasyona neden olmuştur. Ayrıca savaşın ABD ekonomisine çok yüksek maliyetleri olmuştur. Bu gibi olumsuz ekonomik etkilerin sonucunda ABD 1960'lı yılların sonlarına doğru kendi sermaye kontrollerini uygulamaya koymuştur. ABD ekonomik anlamda ortaya çıkan bu ağır sonuçlardan dolayı finansal piyasaların serbestleşmesine yönelik politikalar uygulamaya başlamıştır. Bu doğrultuda finansal küreselleşme sürecinin önü giderek açılmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra dünya ekonomisinde meydana gelen çeşitli olumsuzluklar nedeniyle Japonya ve Batı Almanya hükümetleri finansal piyasalarını kontrol altına alabilmek için iş birliğine dayalı politika çağrılarında bulunmuşlardır (Helleiner, 1995).

Bu gelişmeler sonucunda ABD serbestleşmeye yönelik politikalar uygulamayı tercih ederek 1973 yılında kendi sermaye kontrollerini ortadan kaldırdığını açıklamıştır. Özellikle merkezi ABD'de bulunan ulus-ötesi şirketler de sermaye denetimlerinin kaldırılmasını desteklemişlerdir. Bu doğrultuda neoliberal yaklaşımlara dayanan görüşleri doğrudan desteklemeye başlamışlardır (Harvey, 2005). İngiltere de 1979 yılında kendi sermaye kontrollerini kaldırmıştır. Takip eden süreçte gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin hükümetleri de sermaye kontrollerini kaldırmaya başlamıştır (Cox, 1997). Bu sonucunda finansal küreselleşme süreci tam anlamıyla hız kazanmıştır. Teknolojik gelişmeler (Catells, 2000, 2004) ve piyasalarda meydana gelen değişimler (Arrighi, 1999; Cerny, 2010), devletlerin küresel çapta liberal mali düzen oluşturmaya yönelik politika kararlarını etkileyen en önemli unsurların başında gelmiştir.

Neoliberal politikaların uygulanmaya başlaması ve bunun sonucunda finansal küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla ilgili tartışmalarda “neoliberalleşme” ve “finansallaşma” terimleri çokça kullanılmaktadır. Harvey (2005) finansallaşmayı, finansal işlemlerin gerçekleştirilmesinde devlet düzenlemeleri ve kontrollerinin tam olarak ortadan kaldırılmasına dahi azaltılması yoluyla küresel finansal piyasalar oluşturulması olarak ifade etmektedir. Finansallaşmanın oluşması için atılan adımlarla birlikte finansal hizmetlerde çeşitli yenilikler meydana gelmiş ve bunun sonucunda küresel

çapta finansal bağlantılar artmıştır. Bunun yanı sıra finansal yeniliklerle birlikte menkul kıymetler, türevler ve vadeli işlemler için yeni piyasalar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Harvey (2005) neoliberalleşmeyi kısaca her şeyin finansallaşması olarak ifade etmektedir. Bello (2002, 2006) ise bu terimleri kullanarak egemen kapitalist ülkelerin içinde bulundukları krizden çıkabilmeleri için yeni bir küreselleşme aşaması başlattıklarını ifade etmektedir. Bello (2006) krize tepki olarak devletlerin ekonomik faaliyetlere müdahale etme gücünü azaltma (neoliberalizm) ve finansal ürünlerde yeni yatırım fırsatları açma (finansallaşma) politikalarıyla desteklenmiş yeni bir küreselleşme aşamasının başladığını belirtmektedir.

Pek çok küreselleşme düşünürü, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan ekonomik düzenin 1970'lerin başındaki çöküşünü, küreselleşmeyi tetikleyen en önemli olaylardan biri olarak görmektedir (Bello, 2006). Kurulan ekonomik sistemin 1970'lerde değişmesinin, finansal küreselleşme sürecini de tetiklediği düşünülmektedir. ABD bu dönemde kendi para biriminin dünya ekonomisinin düzenleyici olduğu sistemi terk etmiştir. ABD kendi ekonomisinde meydana kriz nedeniyle ABD dolarını finansal piyasalarda dalgalanmaya bırakmıştır. ABD'nin bu uygulaması diğer para birimlerinin de dalgalanmasına ve dünyanın gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerinin de sermaye kontrollerini kaldırmasına neden olmuştur. Bazı küreselleşme düşünürleri ABD'nin aldığı bu kararın finansal küreselleşme sürecinin daha da hızlanmasına neden olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bazıları bu ekonomik olayların ABD'nin dünya ekonomisi üzerindeki hegemonyasının sonu olduğunu (Abu-Lughod, 1989; Cox ve Sinclar, 1996; Arrighi, 1999) ve küresel finansal piyasalara doğru hareketin bir başlangıcı olduğunu düşünmektedir (Arrighi ve Silver, 1999; Harvey, 2005; Rodrik, 2011).

1990'lı yıllarda finansal serbestleşmeyi sağlayacak ve finansal küreselleşmeyi hızlandıracak çok önemli teknolojik gelişmeler yaşanmıştır. Bu doğrultuda uydu sistemlerinde ve fiber optik kablolarda ciddi yenilikler meydana gelmiştir. Bu yenilikler şüphesiz internete dayalı teknolojilerin hızla artmasına neden olmuştur. Meydana gelen bu yenilikler finansal işlemlerin serbestleşmesine ve hızlanmasına olanak sağlamıştır. Sonuç olarak bu dönemde teknolojik yeniliklerin etkisiyle finansal küreselleşme süreci daha da hızlanmıştır (Steger, 2003).

Finansal küreselleşmenin hızının artmasındaki en önemli faktörlerden biri de uluslararası finansal piyasaları düzenleyen ve denetleyen kurumların ortaya çıkmasıdır. Bu noktada Basel Bankacılık Denetleme Komitesi (BCBS), 1974 yılında bankaları düzenlemek için kurulmuştur. Uluslararası Menkul Kıymetler Komisyonları Örgütü (IOSCO), 1983 yılında dünyanın menkul kıymetler ve vadeli işlem piyasalarını düzenlemek için kurulmuştur. Uluslararası Sigorta Denetim Otoriteleri Birliği (IAIS) ise 1994 yılında sigorta sektörünün uluslararası standartlarını belirlemek için kurulmuştur. 1997 yılında yaşanan Asya mali krizinden sonra bu düzenleyici kuruluşların sayıları giderek artmıştır. Bu doğrultuda uluslararası finansal piyasalara ilişkin düzenlemeler ve denetimler artmıştır. 1990'lı yıllarda ticari küreselleşme süreciyle karşılaştırıldığında finansal

entegrasyon, ticari entegrasyonun gerisinde kalmıştır. Bunun en önemli sebebi ise küresel anlamda finansal yönetişimin, ticari yönetişime göre daha kısıtlı ölçüde kalmış olmasıdır. 1994 yılında DTÖ kurulmasıyla küresel ticari yönetişim çok daha kapsayıcı olmuş, ticaret rejimi daha çok kurallara dayandırılmış ve dünya ticareti çok daha entegre olmuştur. Küresel finansal yönetişimin bu dönemde geri kalmasının nedenlerinin başında ise sistemdeki yönetişim kurumlarının üyelik anlamında kapsayıcılığının oldukça az olmasıdır. Bu bağlamda finansal yönetişime dair uluslararası kuruluşlar daha çok kapitalist güçlerin üyelerinden olmuştur (Helleiner ve Pagliari, 2010).

Finansal küreselleşme sürecinin yönlendirilmesinde devletler en önemli aktörlerin başında gelmektedir. Devletler özellikle finansal krizlerin aşılmasında önemli roller üstlenmektedir. Geçmişte deneyimlenen finansal krizlerde devletler finans sistemini desteklemek için acil yardım planları devreye koymuşlardır. 2008 küresel finans krizinde de bu durum görülmüştür. Diğer taraftan devletler finansal küreselleşme sürecinden ciddi ölçüde kendilerine fayda sağlamaktadırlar. Devletler, kendi varlık fonlarını oluşturarak küresel finansal piyasalarda doğrudan çok önemli yatırımcılar hâline gelmişlerdir. Finansal küreselleşme sürecinde petrol ihraç eden ülkeler ile Çin ve Singapur başta olmak üzere Doğu Asya ihracatçısı ülkeler aktif rol oynamışlardır (Helleiner, 2009). Finansal küreselleşme süreciyle birlikte ABD de yapısal gücünü giderek artırmıştır. Bu bağlamda ABD özellikle kendi mali açıklarını Doğu Asya ülkelerinin yatırımları sayesinde finanse etmiştir (Strange, 1989).

Finansal küreselleşme sürecinde para birimlerinin de etkisi olmuştur. Küreselleşmeyle birlikte ulusal kimlikler ile para birimleri arasındaki bağ zayıflamış ve para birimleri bu süreçten etkilenmiştir. Bunun yanı sıra elektronik para kullanımının yaygınlaşması, gelişmemiş ekonomilere sahip ülkelerde yabancı para birimlerinin yaygın kullanımı ve internetin yaygınlaşması hem küreselleşme hem de finansal küreselleşme süreciyle birlikte yerel para birimlerinin incelenmesine neden olmuştur (Helleiner, 2003). Özellikle ABD doları bu noktada önemli bir konuma sahiptir. ABD finans piyasalarının derinliği, genişliği ve etkinliği göz önünde bulundurulduğunda finansal küreselleşmenin artmasıyla ABD dolarının ekonomik anlamda çekiciliği artmaktadır (Helleiner, 2008).

Finansal küreselleşme süreciyle birlikte küresel finans alanında işlemler son derece artmış ve hızlanmıştır. Ancak 1980 ve 1990'lı yıllarda meydana gelen finansal gelişmeler daha çok döviz ve menkul kıymet piyasalarında ve yüksek risk içeren hedge fonlarda olmuştur. Ne var ki, bu piyasalarda yatırımcılar gelecekte gerçekleştirilecek üretim faaliyetlerinden getiri elde etmek için işlemler gerçekleştirmektedirler. Buna karşın, gerçekleştirilen finans işlemlerinde doğrudan yatırımı destekleyecek şekilde sermaye ihtiyacının karşılanması için yapılan işlemler oldukça sınırlı gerçekleşmiştir. Dolayısıyla küreselleşen finansal piyasalarda yatırımcıların gerçekleştirdikleri işlemler oldukça yüksek riskleri içerisinde barındırmaktadır. Finansal küreselleşme ve finansal serbestleşmeyle birlikte çoğu gelişmekte olan ülkenin finans ve bankacılık alanında zayıf

düzenlemelerin ve denetimlerin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu yapı küresel finans piyasalarında spekülative işlemlerin oldukça artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla spekülative işlemler gerçekleştirilerek gelişmekte olan ülkelerin finans piyasalarından çok yüksek getiriler elde edilebilmektedir. Finansal küreselleşmenin giderek hızlanmasıyla uluslararası sermaye akışları da hızlı bir şekilde değişim gösterebilmektedir. Bütün bunların sonucunda 1997 Asya mali krizi ve 2008 küresel finans krizinde deneyimlendiği gibi meydana gelen finansal krizler çok hızlı bir şekilde yayılım göstererek birçok ülke ekonomisini etkisi altına alabilmektedir (Steger, 2003).

2.1.3. Ticaretin Küreselleşmesi

Ticaretin küreselleşmesi, ekonomik küreselleşmenin önemli bir alt boyutudur. Ticaretin küreselleşmesi, ülkeler arası mal ve hizmet akımları üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ya da azaltılması süreci olarak tanımlanabilir (Seyidoğlu, 2003). Ticaretin küreselleşme sürecinin 1944 yılında gerçekleştirilen Bretton Woods Anlaşması'nı takiben 1947 yılında kurulan ve uluslararası ticareti düzenleyen GATT ile başladığı kabul edilmektedir. Bu doğrultuda gümrük tarifeleri ve kotaların azaltılması veya kaldırılmasıyla küresel olarak uluslararası ticari faaliyetlerin serbestleşmesi hedeflenmiştir. Ticaretin küresel bir hâl almasında bu şekilde gerçekleştirilen anlaşmalar ve düzenlemelerin yanı sıra ulaşım ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin oldukça önemli payı olmuştur (Seyidoğlu, 1999).

Ekonomik küreselleşmeye dair literatürdeki çalışmalar genel olarak süreci serbest ticaretle ilişkilendirmektedir. Bu noktada çağdaş küreselleşme dönemi ele alındığında 1950'li yılların başında dünya ticaret hacmi yaklaşık olarak 57 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2000'li yılların başına gelindiğinde ise dünya ticaret hacmi daha önce eş görülmemiş bir boyuta ulaşmıştır. Bu dönemde dünya ticareti yaklaşık olarak 6 trilyon dolara yükselmiştir. Dünya ticaretinin bu denli artmasında Küresel Kuzey'i oluşturan gelişmiş ülkelerin çok önemli bir payı olmuştur. Uluslararası ticaretin serbestleşmesi noktasında bu ülkeler çeşitli anlaşmalar yapmışlardır. NAFTA gibi bölgesel anlaşmaların yanı sıra GATT gibi uluslararası ticaret anlaşmalarıyla küresel ölçekte bir pazar oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu gelişmeler uluslararası ticaretin ve küresel ticaret hacminin artmasına ve ticaretin giderek küreselleşmesine neden olmuştur (Steger, 2003).

1950'li yıllardan sonra ticaretin hızla küreselleşmesini ve uluslararası ticaretin artarak çok ciddi boyutlara ulaşmasını sağlayan çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu doğrultuda gümrük tarifelerinin ve kotaların azaltılması, çığır açıcı düzeyde ulaşım ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi, lojistik maliyetlerinin azalması, savaşların geçmişe nazaran azalması, uluslararası karşılıklı iş birliklerinin artması gibi etkenler uluslararası ticareti artırmış ve ticaretin küreselleşme sürecini hızlandırmıştır. Bunun yanı sıra finans alanında yaşanan gelişmeler ve finansal küreselleşmenin ortaya çıkması da bu süreci hızlandırmıştır. Bu bağlamda bankacılık sisteminde meydana gelen gelişmelerin çok önemli katkıları olmuştur. Ayrıca küreselleşmenin önemli bir

boyutu olan kültürel küreselleşme sürecinde ortaya çıkan değişen tüketim kültürü ve alışkanlıklar, ticaretin küreselleşmesini artırmıştır (Günsoy, 2006).

Şüphesiz küresel ekonomi içerisinde mal ve hizmet ticareti oldukça önemli bir konumdur. Uluslararası ticaret birbirleriyle etkileşim hâlinde olan ve ticari akışlara imkân tanıyan ekonomik zincirler ve ağlar çerçevesinde gerçekleşmektedir (Ritzer, 2010). Uluslararası ticaret ve ticaretin küreselleşmesi süreciyle ilişkili ağlar ve zincirlerden başlıcaları uluslararası üretim ağları, tedarik zincirleri, küresel meta zincirleri ve küresel değer zincirleridir (Gereffi, 2005). Uluslararası üretim ağları, işlenmiş bir ürünün üretim süreciyle ilgili üretici ağlarından oluşmaktadır. Uluslararası üretim ağlarının en önemli aktörleri ulus-ötesi şirketlerdir. Tedarik zincirleri, üretim aşamasında katma değer yaratan faaliyetleri kapsamaktadır. Tedarik zincirinin işleyişi öncelikle hammadde ile başlamaktadır. Hammadde sonrasında üretim sürecine dahil olan çeşitli girdi ve çıktıların katma değer yaratma süreci takip etmektedir. Sürecin sonunda katma değeri yüksek işlenmiş bir ürün ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda üretim süreci ucuz bir hammaddeyle başlamakta ve üretimin çeşitli aşamalarında emek, sermaye malları ve teknoloji hammaddeyi dönüştürerek katma değer yaratmaktadır. Tedarik zinciri sürecinde nihai olarak elde edilen ürün ilk başta üretime giren hammaddeden çok daha fazla değere sahip olmaktadır (Rivoli, 2005). Küresel meta zincirleri, katma değer yaratan zincirlerin ve endüstrilerin küresel ölçekte örgütlenmesini sağlamaktadır. Küresel meta zincirleri, katma değer yaratan zincirleri, küresel endüstrileri, küresel ürünlerin satıcıları, alıcı ve üretici güdümlü zincirleri, marka şirketlerini ve fabrikası olmayan üreticileri içerisinde barındırmaktadır (Gereffi ve Korzeniewicz, 1994; Gereffi, 2005). Küresel değer zinciri ise çeşitli üretim aşamalarını, nihai satış aşamalarını ve nihai tüketiciye dağıtımını kapsayacak şekilde meydana gelmektedir (Gereffi, 2005; Ritzer, 2010).

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi üzerine çeşitli tartışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda serbest ticaretin olumlu ve olumsuz etkileri üzerine odaklanılmıştır. Uluslararası ticaretin serbestleşmesini destekleyenler uluslararası ticaretin önündeki engellerin ve kotaların azaltılmasının veya kaldırılmasının tüketicilere çok daha çeşitli tüketim tercihleri sunacağını savunmaktadırlar. Ayrıca, uluslararası ticaretin artmasıyla birlikte refahın daha da artacağını savunmaktadırlar. Politik anlamda, uluslararası ticaretin gelişmesinin ülkeler arası iletişimi geliştirerek daha barışçı uluslararası ilişkileri sağlamaya katkı sağlayacağını düşünmektedirler. Bununla birlikte ticaretin küreselleşmesi ülkeler arası teknoloji transferine de imkân tanıyacaktır. Bu doğrultuda dünyada meydana gelen yeni teknolojik gelişmelerin diğer ülkelere ve bölgelere yayılarak ekonomik gelişmeyi artıracığını belirtmektedirler. Nitekim uluslararası ticaretin artmasıyla birlikte ulus-devletlerin ekonomik gelişmeleri ve verimlilikleri artmaktadır. Dahası ticari anlamda rekabette yaşanan artış ve teknolojinin yaygınlaşması toplumsal faydayı da artırmaktadır (Steger, 2003).

Ticaretin küreselleşmesi ve uluslararası ticaretin gelişmesi bazı açılardan eleştirilmektedir. Uluslararası ticaretin serbestleşmesinin ülkeler arası eşitsizlikleri artırdığı düşünülmektedir.

Ticaretin liberalleşmesinden ülkelerin aynı faydayı sağlayamadığı düşünülmektedir. Uluslararası ticaretin artması sonucunda elde edilen kârın ülkeler arasında adil dağılım göstermediği savunulmaktadır. Çağdaş küreselleşme döneminde ticaretin büyük ölçüde serbestleşmesinin gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında her geçen gün artan bir uçuruma neden olduğu görüşü hâkimdir. Bu bağlamda Küresel Kuzey ve Küresel Güney arasında ciddi bir eşitsizliğin olduğu ve Küresel Güney'in, Küresel Kuzey'e olan borçlarının her geçen gün daha da arttığı belirtilmektedir. Bunun yanı sıra serbest ticaretin çevre kirliliğini artırdığı ve ekolojik dejenerasyona neden olduğu da sıklıkla dile getirilmektedir (Steger, 2003).

2.1.4. Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar

2.1.4.1. Uluslararası Para Fonu

IMF 190 üye ülkeye sahip çok taraflı bir kuruluştur. IMF, ülkelerin karşılıklı mal ve hizmet ticaretinin gerçekleşmesini sağlayan uluslararası para sisteminin istikrarını gözetmekte ve bu istikrarı korumayı amaçlamaktadır. IMF, üye ülkelerin tamamı için sürdürülebilir büyümenin ve refahın sağlanabilmesi için faaliyetlerde bulunmaktadır. IMF üye ülkelerin bu hedeflere ulaşabilmesi için finansal istikrarı ve parasal iş birliğini gerçekleştirmeye yönelik ekonomi politikalarını desteklemektedir. IMF, kendisine üye ülkeler tarafından yönetilmektedir ve üye ülkelere karşı sorumludur. IMF'nin üç önemli misyonu bulunmaktadır. Birinci misyonu, uluslararası parasal iş birliğini artırmaktır. İkincisi, ticaretin ve ekonomik büyümenin artmasını teşvik etmektir. Üçüncüsü ise refaha zarar verecek olan politikaların önüne geçmektir. IMF bu misyonları gerçekleştirebilmek için üye ülkelerle ve diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliği içerisinde çalışmaktadır (Ritzer, 2010; Heywood, 2011; Hibben, 2016; Mangır, 2022).

IMF, üye ülkelerin uygulayacakları veya uyguladıkları ekonomik büyümenin artırılmasına, yoksulluğun azaltılmasına, ekonomik ve finansal krizlerin önüne geçilmesine yönelik ekonomi politikalarına tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu doğrultuda IMF, uluslararası ticaretten doğan yükümlülüklerini yerine getirme noktasında gereken fona sahip olmayan ve ödemeler dengesi sıkıntısı yaşayan hükümetlere ihtiyaç duydukları kısa vadeli kredileri sunmaktadır. IMF'ye üye olan devletler uluslararası finansal istikrarın sağlanmasına destek olacak şekilde maliye ve para politikası uygulayacaklarını taahhüt etmektedir. Bununla birlikte üye devletler kendi uygulayacakları ekonomi politikalarının IMF tarafından denetlenmesine de izin vermektedir (Heywood, 2011). Ülkelerin kalkınmaya yönelik ihtiyaç duydukları fonların kaynağını teşkil eden Dünya Bankası'na üye olabilmeleri için de IMF'ye üye olmaları gerekmektedir (Ritzer, 2010).

IMF tarafından ülkelere verilen krediler belli başlı maliye ve para politikası koşullarını içermektedir. IMF kredi sunacağı ülkelere, hükümet harcamalarını azaltıcı yönde ve sübvansiyonların kaldırıldığı maliye politikaları uygulamalarını talep etmektedir. Ayrıca ülkenin

ticaret engellerini de azaltması istenmektedir. Bunun yanı sıra fiyat istikrarını sağlamaya yönelik yüksek faiz oranlarının belirlendiği para politikalarının uygulanması gibi politika koşulları da IMF tarafından üye ülkelerden talep edilmektedir. Bu noktada IMF tarafından talep edilen politika koşullarının finansal krizleri daha da hızlandırdığı, Batı'nın çıkarlarını koruduğu ve geri kalmış ekonomilere daha çok zarara uğrattığı yönünde eleştiriler gerçekleştirilmektedir (Stiglitz, 2002; Steger, 2003; Killick, 2007; Özkaya, 2009; Ritzer, 2010; Heywood, 2011; Mangır, 2022).

IMF'nin kuruluşu ve sonrasında günümüze kadar olan dönemde gerçekleştirdiği faaliyetler tarihsel olarak ifade edilmiştir. IMF'nin temelleri İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru uluslararası ekonomi sisteminde istikrarı sağlamak amacıyla 1944 yılında Bretton Woods'ta gerçekleştirilen ekonomi konferansında atılmıştır. Bretton Woods'ta, 44 Müttefik ülkenin temsilcileri Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı'na yol açan hatalardan kaçınmak ve küresel iş birliği üzerine inşa edilecek yeni bir ekonomik düzeni oluşturmak için bir araya gelmişlerdir (Heywood, 2011; Bhasin ve Gupta, 2018). Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında, Batılı devletler uluslararası ticarete ihracata yönelik avantaj elde edebilmek adına para birimlerinde devalüasyon yapma stratejisini gitmişlerdir. Batılı devletler tarafından uygulanan bu politika başarısız olmuş ve uluslararası ticaret büyük bir ölçüde yavaşlamıştır. Bunun sonucunda ise 1929 yılında Büyük Buhran meydana gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan bu istikrarsızlık gibi İkinci Dünya Savaşı sonrasında da ortaya çıkabilecek böylesi bir istikrarsızlığın önüne geçebilmek adına Bretton Woods'ta toplanan delegeler, ilgili dönemde en güçlü para birimi olan ABD dolarına döviz kurlarının sabitlendiği bir uluslararası para sistemi kurulması hususunda anlaşmaya varmışlardır. Bu anlaşmaya birlikte ABD, doların ons başına 35 ABD dolarından altına çevrilebileceğini taahhüt etmiştir. Bu doğrultuda IMF ise Bretton Woods sistemi olarak bilinen bu uluslararası para sistemini denetlemek için kurulmuştur. IMF'nin bu noktada üç kritik misyonu belirlenmiştir. Birinci, misyonu uluslararası parasal iş birliğini artırmaktır. İkincisi, ticaretin ve ekonomik büyümenin artmasını teşvik etmektir. Üçüncüsü ise refaha zarar verecek olan politikaların önüne geçmektedir (Steger, 2003; Heywood, 2011).

Kuruluşunun ilk yıllarında IMF'nin sunduğu kredilerin neredeyse %75'i İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı ekonomik etkilerinden kurtulmaya çalışan Avrupa ülkeleri tarafından kullanılmıştır. Bu doğrultuda IMF'den ilk destek alan ülke 1947 yılında Fransa olmuştur. 1956 yılında Süveyş Krizi yaşanmıştır. Mısır, Fransa, İsrail ve Birleşik Krallık'ın dahil olduğu Süveyş Kanalı konusundaki anlaşmazlık büyük ekonomik etkiler yaratmıştır. Dolayısıyla Süveyş Krizi uluslararası siyasi krize yol açmıştır. Süveyş Krizi sonrasında IMF dört ülkeye de çok yüksek krediler sağlamıştır. 1960'larda Afrika ülkeleri tek tek sömürgelerden kurtulmuştur. Bağımsızlık hareketleriyle birlikte Birleşik Krallık (UK), Fransa ve diğer Avrupa güçleri sömürgelerden vazgeçmişlerdir. IMF'nin kuruluşunda Afrika'dan üç üye ülkesi bulunurken, 1960'ların sonlarında üye ülke sayısı otuz yedi olmuştur (Hibben, 2016; The IMF in History (t.y.), <https://www.imf.org/en/About/Timeline>).

ABD'nin Vietnam'daki savaş için ciddi ölçüde harcama yapması sonucunda ABD doları giderek zayıflamıştır. ABD dolarında meydana gelen zayıflama neticesinde 1971 yılında ABD Başkanı Nixon, ABD'nin bundan sonra doların altına çevrilebilirliğini garanti etmeyeceğini açıklamıştır. IMF'nin sabit döviz kuruna dayalı para sistemini denetleme rolü bu olaydan sonra sona ermiştir (Heywood, 2011; Boratav, 2016). Sonrasında uluslararası istikrarı sağlamak için çeşitli seçenekleri içerisinde barındıran yeni bir uluslararası para sistemi inşa edilmiştir. Bu doğrultuda ülkeler para birimlerini başka bir para birimine sabitleyebilecekleri, başka bir ülkenin para birimini benimseyebilecekleri ya da kendi para birimlerinin uluslararası para piyasasında dalgalanmasına izin verebilecekleri bir uluslararası para sistemi oluşmuştur. IMF kendi amaçlarını gerçekleştirebilmek için ABD doları, sterlin ve avro gibi güçlü para birimlerini içerisinde barındıran bir sepete dayalı Özel Çekme Hakları (SDR) adı verilen bir muhasebe birimi kurmuştur (Steger, 2003; Heywood, 2011).

Avrupa ülkeleri kullandıkları krediler sonucunda savaşın yıkıcı etkilerinden kurtulup ekonomik istikrara kavuşmuştur. Sonrasında ise IMF sömürgecilikten kurtulmuş ülkeler üzerine faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır (Özkaya, 2009). 1970'li yıllarda Arap-İsrail savaşının ardından OPEC üyelerinin; ABD, Kanada, Japonya, İngiltere ve Hollanda'ya yönelik ambargo uygulamaya başlamaları sonucunda küresel petrol fiyatları yükselmiştir. Düşük gelirli ülkeler petrol fiyatlarında meydana gelen şok neticesinde IMF'den destek istemek zorunda kalmışlardır. Petrol fiyatlarında yaşanan artış sonucunda gelişmekte olan ülkelere verilen IMF kredilerinde oldukça artış yaşanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin petrol krizi ile başa çıkabilmeleri için oluşturulan IMF petrol olanakları çerçevesinde ülkelere kredi kullanılmıştır. Bu ülkeler kredi geri ödemesi noktasında ise büyük ölçüde emtia ihracatı gelirlerine güvenmişlerdir. Buna karşın, 1980'li yılların başında ABD'de enflasyonist baskılar oluşmaya başlamıştır. Bu doğrultuda ABD hükümeti enflasyonu düşürmek için faiz oranlarını artırmıştır. Bununla birlikte ekonomide meydana gelen resesyon sonucunda ihracatta sert düşüşler meydana gelmiştir. Bütün bunların sonucunda ise IMF'ye borçlu olan gelişmekte olan ülkelerin çoğu uluslararası mali yükümlülüklerini yerine getiremeyeceklerini açıklamışlardır (Hibben, 2016; Mangır, 2022).

Gelişmekte olan ülkelerin karşılaştıkları büyük borç yükünün üstesinden gelebilmek adına IMF yeni adımlar atmıştır. Bu doğrultuda IMF 1986 yılında yeni finansman sağlayan ve hâlihazırda kredilerin yeniden yapılandırılması için ticari bankalarla müzakerelerde bulunulması adına Yapısal Uyum Kolaylığı başlatmıştır. Yeni sağlanacak IMF finansmanı önceki kredi programlarında farklılaşmıştır. Bu IMF finansmanında, hükümetlerden gıda ve yakıt sübvansiyonlarına ilişkin hükümet harcamalarının kısılması istenmiştir. Bunun yanı sıra tarife engellerinin kaldırılması ve uygulanan para politikalarında enflasyonu düşürmek için faiz oranlarının yükseltilmesi talep edilmiştir (Ritzer, 2010). IMF'nin ülkelere dayattığı bu maliye ve para politikası koşulları ülkelerin bütçelerini dengeye getirmek, ekonomik büyümelerini artırmak ve kredileri geri ödeyebilmeleri için gerçekleştirilmiştir. Bu politika koşulları Dünya Bankası'nın benzer gereklilikleriyle paralel olarak

gerçekleştirilmiştir. Ayrıca ABD hazinesi de güçlü bir destek sunmuştur. Bu üç kurum çerçevesinde borçlu ülkeler üzerine gerçekleştirilen yapısal uyum politikaları “Washington Uzlaşısı” olarak da bilinmektedir (Heywood, 2011). Bu politika düzenlemelerinin borçlu gelişmekte olan ülkeler üzerine negatif etkisi özellikle düşük gelirli bireyler üzerine olmuştur. Devlet desteklerine ve sosyal hizmetlere bağımlı olarak yaşayan düşük gelirli bireylerin yaşam maliyetlerinde çok fazla artış yaşanmıştır (Stiglitz, 2002).

1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte eskiden komünist olan yirmi ülke IMF’ye katılmıştır. IMF yeni katılan bu ülkelere, politika tavsiyesi, teknik yardım ve mali destek sunarak ülkelerin piyasa odaklı ekonomiye geçişlerine destek olmuştur. 1994 yılında Meksika Krizi patlak vermiştir. Meksika’nın pesoyu ABD doları karşısında devalüe etmesi sonucunda yatırımcılar fonları geri çekmişlerdir. IMF, Meksika ekonomisini istikrara kavuşturmak için neredeyse 50 milyar dolarlık bir destek sunmuştur. Bu dönemde IMF, Meksika’nın yanı sıra Rusya, Brezilya ve bazı gelişmekte olan ülkelere mali destekler sağlamıştır (The IMF in History (t.y.), <https://www.imf.org/en/About/Timeline>).

1997 yılının ortalarında Asya mali krizi meydana gelmiştir. Tayland’ın bahtı devalüe etmesi, Asya krizinin başlangıcını oluşturmuştur (Steger, 2003; Heywood, 2011). IMF, Asya mali krizinin etkilerini giderebilmek adına Tayland için 17 milyar ABD doları değerinde, Endonezya için 23 milyar ABD doları değerinde ve Güney Kore için 57 milyar ABD doları değerinde programlar açıklamıştır. 1998 yılında ise Asya mali krizi Rusya’da etkisini göstermiştir. Rusya’da hisse senetlerinde ve tahviller sert düşüşler yaşanmıştır. Ayrıca rublede ciddi değer kayıpları gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda IMF, Rusya ekonomisinin istikrara kavuşması için 22.6 milyar ABD doları değerinde destek paketi açıklamıştır (The IMF in History (t.y.), <https://www.imf.org/en/About/Timeline>). IMF’nin yapısal reformları Asya mali krizinde ve Rusya krizinde de oldukça eleştirilmiştir. Uyum reformlarının ve bu doğrultuda politika koşulluluklarının krizleri azaltmaktan çok daha da derinleştirdiği yönünde eleştiriler olmuştur (Heywood, 2011).

2008 yılına gelindiğinde ABD’nin önemli yatırım bankası Lehman Brothers’ın iflasını açıklaması küresel mali krizin başlangıcını teşkil etmiştir. Küresel mali krizin etkilerinden kurtulabilmek için sonraki süreçte IMF doksan ülkeye yaklaşık 500 milyar ABD doları finansman sağlamıştır. Ayrıca IMF küresel finansal sisteme 250 milyar ABD doları sokarak yeni bir Büyük Buhran’ın önüne geçilmesine destek sağlamıştır (Yıldırım, 2010). 2010 yılında IMF’de bir yönetim reformu yaşanmıştır. IMF yönetim kurulu; Çin, Hindistan, Meksika, Brezilya başta olmak üzere diğer gelişmekte olan piyasa ekonomilerine alınacak kararlarda daha fazla söz hakkı tanıyan kapsamlı değişiklikleri onaylamıştır (Heywood, 2011). 2010’lu yılların başında Avrupa ülkelerinin bazılarında bütçe açıkları giderek artmıştır. Bu durum yatırımcıların avroya olan güvenlerini sarsmıştır. Bu doğrultuda IMF; Yunanistan, İrlanda, Portekiz ve Kıbrıs’a acil kredi sağlanması konusunda Avrupa Merkez Bankası’yla ortak hareket etmiştir (Bhasin ve Gupta, 2018). 2018 yılında

ise meydana gelen Arjantin krizinde IMF, istikrarsızlaşan piyasa koşulları neticesinde Arjantin ekonomisinde istikrarın sağlanması için öncelikle 50 milyar ABD dolarlık planlanan, sonrasında ise toplamda 57 milyar doları bulan kredi desteğinde bulunmuştur. 2020 yılında ortaya çıkan COVID-19 pandemisi sonucunda ülkelerin içerisine girdiği ekonomik durgunluğu ortadan kaldırmak için IMF üye ülkelere yardım etmek adına çeşitli önlemlerde bulunmuştur.

2.1.4.2. Dünya Bankası

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesine bir yıl kala Temmuz 1944'de ABD'nin New Hampshire eyaletinde yer alan Bretton Woods bölgesinde 44 ülkeden delegelerin katıldığı Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı gerçekleştirilmiştir. Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı ile savaş sonrası uluslararası ekonomik iş birliği ve uluslararası ekonominin yeniden yapılanması için bir altyapı oluşturulması amaçlanmıştır. Bretton Woods görüşmeleri sonucunda IMF ve günümüzde Dünya Bankası olarak anılan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın kurulmasına karar verilmiştir. Konferansın ana odak noktası genellikle IMF'nin kurulması çerçevesinde olmuş ve Dünya Bankası gündemi biraz gölgede kalmıştır. Konferansın en büyük faaliyeti ABD Hazine Müsteşar yardımcısı olan Harry Dexter White'ın önderliğindeki IMF Komisyonu tarafından gerçekleştirilmiştir. Dünya Bankası Komisyonu'nun çalışmaları konferansın son günlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu noktada büyük oranda Birleşik Krallık Hazine Müsteşarı John Maynard Keynes'in katkılarıyla hazırlanmış olan anlaşma maddeleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkan ve ekonomileri neredeyse yerle bir olmuş ülke ekonomilerinin yeniden yapılandırılmasını ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasının artırılmasını kapsamaktadır.

Dünya Bankası 1944 yılında Bretton Woods konferansında alınan kuruluş kararından sonra 1946 yılında ABD'nin başkenti Washington D.C.'de faaliyetlerine başlamıştır. IMF'de Washington D.C.'de aynı binada faaliyetlere başlamıştır. Bu noktada Dünya Bankası bir bakımdan IMF'nin partneri konumundadır. Dünya Bankası ve IMF "Bretton Woods İkizleri" şeklinde de anılmaktadır. Bu iki kurum 1980 ve 1990'larda Washington Uzlaşısı'nın şekillendirdiği ortak neoliberal ideolojiyi paylaşmışlardır (Heywood, 2011). İkinci Dünya Savaşı sonrası IMF ve Dünya Bankası'nın önemli kurumlarını teşkil ettiği yeni uluslararası finansal sistem ve serbest ticaret sistemi ile birlikte ekonomik ve finansal istikrar desteklenerek gelecekteki dünya savaşlarının engellenmesi de amaçlanmıştır. Bu doğrultuda IMF, ödemeler dengesi ve uluslararası mali konular üzerine çalışırken, Dünya Bankası azgelişmiş ülkelerin kalkınma süreçlerini destekleme üzerine faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Günümüzde Dünya Bankası'na 189 üye ülke bulunmaktadır (Acar, 2022).

Banka, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ismiyle kurulmasına karşın kısa süre içerisinde Dünya Bankası olarak anılmaya başlamıştır. Sonraki süreçte ise Dünya Bankası kurumu içerisinde beş farklı kalkınma kurumunu barındıran bir yapıya bürünmüştür. Bu doğrultuda Uluslararası Finans Kurumu (IFC), Uluslararası Kalkınma Ajansı (IDA), Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm

Merkezi (ISCID) ve Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı'nın (MIGA) katılımıyla Dünya Bankası faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. IFC'nin 1956 yılında kurulmasıyla birlikte Dünya Bankası geliştirmekte olan ülkelerde özel sektöre ve finans kurumlarına kredi desteği sağlamaya başlamıştır. IDA'nın 1960 yılında yoksulluğun önüne geçilmesi amacı doğrultusunda kurulmasıyla Dünya Bankası dünyanın en yoksul ülkelere destek sağlamaya başlamıştır. 1988 yılında kurulan MIGA geliştirmekte olan ülkelere doğrudan yabancı yatırımı artırmak için yatırımcılara hem kredi kolaylığı sağlama hem de siyasi risk sigortası sağlama görevini üstlenmiştir. ISCID ise meydana gelen yatırım anlaşmazlıklarını çözüme ulaştırma görevini üstlenmiştir (Acar, 2022). Bu kurumlar Dünya Bankası Grubunu oluşturmaktadır. Dünya Bankası Grubu altındaki beş kuruluştaki hesap ve kaynak bakımından bağımsızlardır. Ancak yönetim bakımından Dünya Bankası'na bağlı faaliyetlerini sürdürmektedirler (Eğilmez, 1997).

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın anlaşma maddelerinin birinci maddesinde amaçları yer almaktadır. Ayrıca banka, tüm kararlarında aşağıda belirtilen amaçlar doğrultusunda hareket edeceğini taahhüt etmektedir. Bankanın beş temel amacı ilgili anlaşma maddesinde şu şekilde belirtilmiştir: (IBRD Articles of Agreement: Article I (t.y.), <https://www.worldbank.org/en/about/articles-of-agreement/ibrd-articles-of-agreement/article-I>).

1– Üye ülkelerin, savaş nedeniyle tahrip olmuş veya gerilemiş ekonomilerinin kalkındırılması da dahil olmak üzere, üretim amaçlarına yönelik sermaye yatırımı kolaylaştırmak ve üretim tesislerinin barış zamanı ihtiyaçlarına dönüştürülmesini ve daha az gelişmiş ülkelerdeki üretim tesislerinin ve kaynaklarının gelişiminin teşvik edilmesini kolaylaştırmak suretiyle üye bölgelerinin yeniden inşasına ve kalkınmasına yardımcı olmak.

2– Özel yatırımcılar tarafından yapılan kredilere ve diğer yatırımlara garanti vermek veya kredilere katkıda bulunmak yoluyla özel yabancı yatırımı teşvik etmek; özel sermayenin makul şartlarda mevcut olmaması durumunda, kendi sermayesinden, kendisi tarafından sağlanan fonlardan ve diğer kaynaklardan, uygun şartlarda üretim amaçlı finansman sağlayarak özel yatırımı desteklemek.

3– Üyelerin üretken kaynaklarının geliştirilmesi için uluslararası yatırımı teşvik ederek, uluslararası ticaretin uzun vadeli dengeli büyümesini ve ödemeler dengesi istikrarının korunmasını teşvik etmek, böylece verimliliğin, yaşam standardının ve yaşam koşullarının artırılmasına yardımcı olmak.

4– Uluslararası kredilerle ilgili olarak banka dışı kanallardan sağlanan kredileri yeniden düzenleyerek veya garanti ederek, daha yararlı ve acil projelerin ilk önce ele alınmasını sağlayacak şekilde düzenlenmesini sağlamak.

5– Faaliyetlerini, uluslararası yatırımın üyelerin topraklarındaki iş koşulları üzerindeki etkisini dikkate alarak yürütmek ve savaştan hemen sonraki yıllarda, savaş zamanı ekonomisinden barış zamanı ekonomisine yumuşak bir geçişin sağlanmasına yardımcı olmak.

Bu amaçlar doğrultusunda Dünya Bankası'nın görevleri; az gelişmiş ülkelerdeki üretim imkânlarının ve kaynaklarının gelişimini teşvik etmek, özel sektörün gerçekleştiremediği “üretken amaçlar” için fon yaratmak, uluslararası ticareti ve kalkınmayı ve ödemeler dengesindeki düzenliliği geliştirmek amacıyla uluslararası yatırımı teşvik etmek ve üye ülkelere üretkenliklerini, yaşam tarzlarını ve çalışma koşullarını geliştirmek üzere yardımlarda bulunmak şeklinde sıralanabilir (Seyidoğlu, 2001; Bradlow, 2007).

Tarihsel süreçte Dünya Bankası'nın faaliyetlerini belli dönemlerde ele almak mümkündür. Bankanın 1946 ile 1967 yılları arasındaki faaliyetleri incelendiğinde, ilk kredilendirme faaliyetini Fransa'ya yönelik gerçekleştirmiştir. Daha sonrasında diğer Avrupa ülkelerine de Dünya Bankası tarafından kredi sağlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da yeniden yapılanma süreci 1947 Marshall Planı çerçevesinde ilerlemeye başlamıştır. Bu nedenle Dünya Bankası başka alanlara finansman sağlamaya başlamıştır. “Kaygısız Modernleşme” olarak da adlandırılan ilk dönemde özellikle enerji, telekomünikasyon ve ulaştırma gibi alanlar ve altyapı projeleri Dünya Bankası tarafından fonlanmıştır (Heywood, 2011). Ayrıca 1948 yılında Avrupa dışından bir ülkeye ilk kez kredi verilmiştir. Bu doğrultuda Dünya Bankası, Şili'ye hidroelektrik enerji üretimi için 13.5 milyon dolarlık kredi sağlamıştır. 1955 yılında üye ülkelerin yetkililerine eğitim vermek üzere bir teknik destek programı başlatmış ve bu doğrultuda Ekonomik Kalkınma Enstitüsü'nü kurmuştur (Explore History (t.y.), <https://www.worldbank.org/en/archive/history>).

Dünya Bankası bünyesinde 1956 yılında sadece özel sektörü desteklemek üzere IFC ve 1960 yılında kredibilitesi daha az olan ülkeler finansman sağlamak amacıyla IDA kurulmuştur. IFC, Dünya Bankası'nın bir iştiraki olarak kurulmuş ve özel sektörün büyümesini teşvik ederek ekonomik kalkınmayı artırmak için tasarlanmıştır (Acar, 2022). IFC'ye başlangıçta 100 milyon dolarlık toplam sermayeye sahip olma yetkisi verilmiş, ancak özsermaye finansmanına katılımı kısıtlanmıştır. IFC'nin ilk kredisi Brezilya'ya yönelik gerçekleşmiştir. Elektrik ekipman üretimi için 2 milyon dolar tutarında kredi desteği verilmiştir. Dünya Bankası, İran petrol endüstrisinin millileştirilmesi, İndus Nehri su sisteminin geliştirilmesi ve Nil Nehri üzerindeki Asvan barajını finanse edilmesi görevlerini başarıyla yerine getirmiştir (Explore History (t.y.), <https://www.worldbank.org/en/archive/history>).

Dünya Bankası 1968 ile 1981 yılları arasında faaliyetleri içerisinde yoksullukla mücadelede önemli bir yer ayırmıştır. Çünkü içinde bulunulan süreçte gelişmekte olan ülkelerin nüfusunun yaklaşık %40'ı yoksullukla mücadele etmekteydi. Bu doğrultuda dönemin Dünya Bankası Başkanı Robert McNamara, 1973 yılında gerçekleştirilen yıllık toplantıda yaptığı konuşmasında “mutlak yoksulluk” kavramına dikkat çekmiştir. Ayrıca McNamara Dünya Bankası'nın “ekonomik büyümeyi hızlandırmak ve yoksulluğu azaltmak” şeklindeki ikiz hedeflerini ilk kez dile getirmiştir (Dünya Kalkınma Raporu, 1978). Bu dönemde bankanın gündemi nüfus kontrolü, eğitim ve insan hakları gibi alanları da kapsamaya başlamıştır (Heywood, 2011).

1968 ile 1981 yılları arası dönemde Dünya Bankası tarafından üye ülkelere verilen krediler önceki döneme kıyasla on iki kat artış göstermiştir. Ayrıca verilen krediler çok çeşitli alanlara yayılmıştır. Özellikle çevre, kırsal kalkınma, su altyapısı, sanitasyon, eğitim gibi alanlara destek sağlanmaya çalışılmıştır (Bradlow, 2007). Su alanında gerçekleştirilen altyapı projeleri Dünya Banka'sının yoksullukla mücadelesinde önemli bir noktayı teşkil etmiştir. Çevre alanında ilk kredi ise 1971 yılında Brezilya'ya verilmiştir. Sonraki süreçte çevreye yönelik destekler, bankanın kredilendirme sürecine aktif bir şekilde dahil edilmiştir (Explore History (t.y.), <https://www.worldbank.org/en/archive/history>).

1982 ile 1994 yılları arası bankanın faaliyetleri özellikle 1980'lerde ve 1990'larda yaşanan petrol şokları ve borç krizleri neticesinde çeşitli tedbirler doğrultusunda şekillenmiştir. Bu noktada yapısal uyum kredileri ile destekler sunulmuştur. Dünya Bankası, IMF ile koordineli olarak mali disiplin, vergi reformu ve doğrudan yabancı yatırımın serbestleştirilmesi gibi politika koşullarıyla birlikte yapısal uyum kredilerini kullanmıştır (Heywood, 2011; Ritzer, 2010). Ancak kredi kullandırma koşulları çokça tartışmayı beraberinde getirmiştir (Sitglitz, 2002; Steger, 2003).

1990'lı yıllarda Dünya Bankası, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından dolayı yeni kurulan ülkelerin ekonomilerini yeniden yapılandırmasına yardımcı olmuştur. 1991 yılında çevre korumacılığına ilişkin Küresel Çevre Fonu (GEF) kurulmuştur. 1996 yılında ise yoksul ülkelere sürdürülebilir kalkınmaya sağlamak ve yoksulluğu azaltmak için Ağır Borçlu Yoksul Ülkeler borç girişimi onaylanmıştır. 1988 yılında ise Dünya Bankası Grubu bünyesinde yatırımcılara ve borç verenlere siyasi risk sigortası ve kredi artırımı sağlamak için Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) kurumu kurulmuştur (Explore History (t.y.), <https://www.worldbank.org/en/archive/history>).

1995 yılından günümüze kadar olan süreçte ise sürdürülebilir kalkınma ve küresel ortaklıklar çerçevesinde faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Dünya Bankası, özellikle 1990'ların sonlarında ülkelerin savaş sonrası yeniden yapılanmalarına ve ülkelere meydana gelen siyasi değişimler sonucunda ekonomilerinin yeniden yapılandırılmasına yönelik destek sağlama misyonuna geri dönmüştür. Dönemin Dünya Bankası Başkanı James Wolfensohn ile birlikte banka yolsuzlukla mücadele stratejisini benimsemiştir. Ayrıca kanser konusuna da dikkat çekilerek kanser ve yolsuzluk konuları ana faaliyetlerin başında gelmiştir. Dünya Bankası, 2000 yılındaki Birleşmiş Milletler Milenyum Kalkınma Hedefleri ve 2015 yılındaki Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile iş birliği içerisinde çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda toplum odaklı kalkınma ve yardım koordinasyonuna vurgu yapılmıştır. Ayrıca Dünya Bankası savunmasız grupların korunmasına ve küresel ısınmanın etkilerinin azaltılmasına yönelik çalışmalar da gerçekleştirmeye başlamıştır (Explore History (t.y.), <https://www.worldbank.org/en/archive/history>).

Dünya Bankası küresel ölçekte ekonomi başta olmak üzere önemli güce sahip bir kuruluştur. Dünya Bankası Grubu günümüzde en büyük kalkınma kuruluşudur. Özellikle üye ülkelerin kalkınma ve kalkınmanın fonlanması konularını görüşebildikleri bir ortam sağlamaktadır. Gelişmekte olan ülkeler için önemli finansman desteği sunmaktadır. Ayrıca kalkınma konusunda çok önemli bilgi, birikim ve tecrübeye sahip olan bir kurumdur. Dolayısıyla ülkelere kalkınma konusunda çok değerli tavsiyeler ve finansman desteği sağlamaktadır (Ritzer, 2010).

2.1.4.3. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması ve Dünya Ticaret Örgütü

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) Bretton Woods sisteminin önemli bir parçasıdır. GATT, uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırmaya yönelik yürürlüğe konulan bir anlaşmadır. GATT, İsviçre'nin Cenevre kentinde 23 ülkenin katılımı ile gerçekleştirilen uluslararası bir konferansta imzalanmıştır. GATT, 30 Ekim 1947 tarihinde imzalanmış ve 10 Ocak 1948 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO)'nün faaliyetlerine başlamasına kadar olan süre zarfında GATT anlaşmasının geçerli olacağı öngörülmüştür. Ancak ITO'nun kuruluşu başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun üzerine GATT hem geçici statüyle faaliyete geçmiş olmasına hem de düşük yaptırım gücüne sahip olmasına rağmen 1995 yılına kadar faaliyet göstermiştir. GATT, Uruguay müzakereleri sonucunda 1 Ocak 1995 tarihinde yerini Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) bırakmıştır (Ay vd., 2022). GATT ülkelerin temsilcilerinin katıldıkları bir forum niteliği taşıırken yerini alan DTÖ bağımsız bir uluslararası örgüt statüsündedir. Ayrıca GATT'ın yürürlükte olduğu süreçte genellikle mal ticareti üzerinde durulmuş ve faaliyetler gerçekleştirilmiştir. DTÖ ise mal ticaretinin yanı sıra ilgili dönemde giderek artan hizmet ticaretinin de geliştirilmesi üzerine çalışmalarını yoğunlaştırmıştır (Ritzer, 2010).

ITO, 1945 yılında Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından önerilmiştir. ITO'nun, BM'nin bir uzmanlık kurumu olarak faaliyet göstermesi düşünülmüştür (Heywood, 2011). ITO'nun amaçları ise uluslararası ticaretin liberalizasyonunu sağlamak, monopoller ile mücadele etmek, mal talebini artırmak ve ülkelerin uluslararası ticarete dayalı uygulayacakları politikaları koordine etmek şeklinde belirlenmiştir (Ay vd., 2022). ITO'nun kuruluş fikri tartışılırken IMF ve Dünya Bankası'na göre daha fazla yetkilerle donatılmış bir uluslararası ticaret örgütü olması hedeflenmiştir. ITO'nun GATT anlaşması yerine geçen DTÖ'nün sahip olduğu yetkilere benzer şekilde yetkilendirilmesi düşünülmüştür (Heywood, 2011).

ITO'nun faaliyete geçmesi mümkün olmamıştır. ABD'nin ITO'ya karşı çıkması faaliyete geçmemesinin büyük ölçüde sebebinin teşkil etmiştir. ABD'deki korumacılık yanlıları ITO'yu ulusal egemenliğe karşı tehdit olarak algılamışlardır. ABD'de serbest ticaret yanlısı kesim ise ITO'yu desteklemiştir. Ancak ABD senatosunda konuya dair net bir fikir birliğinin sağlanamaması ve birbirinden ayrılan iki farklı görüşün varlığı, ABD tarafından ITO'nun kabul görmesi üzerine şüpheler oluşturmuştur. Dolayısıyla ITO, ABD tarafından net bir politik destek görmemiştir (Ritzer,

2010). Bu durum karşısında dönemin ABD Başkanı Harry Truman, ABD egemenliği için bir tehdit unsuru oluşturacağı yönündeki güçlü görüşler nedeniyle, ITO'nun kurucu anlaşması olan 1948 Havana Şartı'nı onaylanmak üzere Senato'ya göndermekten vazgeçmiştir. Böylelikle ABD desteğini alamayan ITO faaliyete geçmemiştir. Buna karşın ITO'nun faaliyete geçmemesi serbest ticaret fikrini ortadan kaldırmamıştır (Heywood, 2011).

GATT, ABD başta olmak üzere diğer ülkeler tarafından kabul görmüştür. Bu doğrultuda GATT, 1947 yılında Cenevre'de gerçekleştirilen konferansta 23 ülke tarafından müzakere edilip kabul edilmiştir. ITO faaliyete geçememesine karşın GATT anlaşması 1995 yılında DTÖ kurulana kadar geçerliliğini sürdürmüştür. GATT Anlaşmasının kabul edilmesiyle birlikte devam eden süreçte gerçekleştirilen uluslararası ticari anlaşmalara yönelik müzakereler, GATT/DTÖ düzenlemeleri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (Ritzer, 2010). GATT anlaşması uluslararası ticaretin küresel çapta liberalleşmesi için bazı temel ilkeleri içerisinde barındırmaktadır. Bu ilkeler; en çok kayırlan ülke ilkesi, ulusal muamele ilkesi, koruma aracı olarak sadece gümrük tarifelerinin kullanılması, karşılıklı ödün ilkesi, üyeler arasındaki ticari uyuşmazlıkların çözümünde arabuluculuk ilkesi ve koruma araçlarının azaltılması ve bunların bağlayıcılığı ilkesidir (Ay vd., 2022).

GATT Anlaşması temelde üye devletlerin ayrımcılığa karşı olma ve karşılıklılık konularındaki ilkelerini uluslararası ticarete de uygulayacaklarına dair bir anlaşmadır. Böylelikle bir ülkenin herhangi bir ticaret ortağını diğerinden daha fazla kayırması mümkün değildir (Heywood, 2011). Dolayısıyla GATT'ın en çok kayırlan ülke ilkesi anlaşmanın en önemli ilkesini teşkil etmektedir. Bu ilkeye göre üye olan ülkeler dış ticarete dair vergileri ve resimleri ile kota uygulamalarını bir ülkeye farklı diğer bir ülkeye farklı bir şekilde uygulayamamaktadırlar (Greenaway, 1983). Diğer bir deyişle üye ülkelerden birisinin herhangi bir ülkeye gümrük kolaylığı sağlaması durumunda, anlaşmaya dahil olan diğer ülkeler hiçbir yükümlülük olmaksızın bu gümrük kolaylığından faydalanabilecektir (Ay vd., 2022).

GATT, uluslararası ticareti geliştirmeyi hedeflerken bazı sınırlılıklara da sahip olmuştur. Özellikle GATT'ın kurallar dizisi şeklindeki yapısı başlangıçta kurumsal nitelikten oldukça uzak olmasına neden olmuştur. Daha sonraki süreçte GATT Konseyi'nin kurulmasıyla daha kurumsal bir yapıya sahip olmuştur. Anlaşmanın diğer bir kısıtlılığı ise odak noktasının mal ticaretine dayalı tarifelerin azaltılması ve tarife dışı engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik olmasıdır. Çok uzun bir süre boyunca GATT müzakereleri hep mal ticareti üzerine gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda GATT ekonominin tarım ve hizmet sektörlerini gündem dışı bırakmıştır. Ancak GATT bu süreçte oldukça başarılı bir şekilde faaliyetlerini sürdürerek uluslararası ticaretin küresel boyuta gelmesine önemli bir destek sunmuştur (Ritzer, 2010; Heywood, 2011).

Gümrük tarifelerinin kademeli bir şekilde kaldırılması ve tarife dışı engellerin direkt olarak kaldırılması yönünde GATT ve DTÖ çerçevesinde 1947 tarihinden başlamak üzere dokuz görüşme

туру gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler tur (round) olarak da ifade edilmektedir. Birinci görüşme turu 1947'de İsviçre'de gerçekleştirilen Cenevre Turu'dur. Birinci görüşme turunun gündemini tarifler oluşturmuştur. Bu görüşme turuna 23 ülke katılmıştır. Katılan ülkeler arasında dünya ticaretinin neredeyse yarısına denk gelen 10 milyar dolarlık ve 45000 malı kapsayan tarife indirimlerinin gerçekleştirilmesi hususunda anlaşılmıştır (Ay vd., 2022).

GATT çerçevesinde gerçekleştirilen ikinci görüşme 1949 yılında Fransa'da gerçekleştirilen Annecy Turu'dur. Bu görüşmelerde GATT'a 10 yeni üye ülke katılmıştır. Annecy Turu'nda katılım sağlayan 13 ülke arasında 500 yeni malda tarife indirimleri gerçekleşmiştir. Gerçekleştirilen üçüncü görüşme 1950–1951 yılları arasında İngiltere'de gerçekleştirilen Torquay Turu'dur. Bu görüşme turunda 8700 yeni malda tarife indirimlerine gidilmiştir. Ayrıca 4 yeni üye ülke GATT'a katılmıştır (Ay vd., 2022). Türkiye'de GATT'a 1951 yılında Torquay Turu sırasında taraf olmuştur. Sonrasında ise DTÖ'nün kurucu üyeleri arasında yer almıştır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2023). Dördüncü görüşme 1956 yılında İsviçre'nin Cenevre kentinde gerçekleştirilen Cenevre Turu'dur. 26 ülkenin katıldığı Cenevre Turu'nda 2.5 milyar dolarlık ticareti kapsayan tarife indirimleri gerçekleşmiştir. Bu görüşme turu öncesinde gerçekleştirilen turlara nazaran tarife oranlarındaki indirim ve kapsadığı ticaret hacmi bağlamında geride kalmıştır. Ancak öncesinde gerçekleşen turlarda önemli tarife indirimlerinin gerçekleşmesi ve uluslararası ticaretin savaş sonrası yeniden düzenlenmesi bakımından yüksek ticaret hacmine sahip olması bu noktada etkili olmuştur (Ay vd., 2022).

Beşinci, altıncı ve yedinci görüşme turlarında mamül maddelere yönelik tarifeler neredeyse tamamen kaldırılacak seviyelere gelmiştir (Heywood, 2011). Beşinci tur görüşmeleri İsviçre'de 1960–1961 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme turu ABD Hazine Bakanı Douglas Dillion'a ithafen Dillion Turu olarak bilinmektedir. 26 ülkenin katıldığı bu turda 4400 mal için yaklaşık 4.9 milyar dolarlık ticaret hacmine sahip tarife indirimleri üzerine anlaşma sağlanmıştır. GATT kapsamında altıncı tur görüşmeleri 1964–1967 yılları arası gerçekleştirilmiştir. İsviçre'de gerçekleştirilen bu görüşme turu Kennedy Turu olarak bilinmektedir. Kennedy Turu'nda tarifelerin yanı sıra anti-damping konusu da gündemde yer almıştır. 62 ülkenin katıldığı Kennedy Turu'nda dünya ticaretinde yaklaşık 40 milyar dolarlık tarife indirimine gidilmiştir. Yedinci görüşme turu 1973 yılında Japonya'nın Tokyo kentinde başlamış, 1979 yılında ise İsviçre'nin Cenevre kentinde tamamlanmıştır. Tokyo Turu olarak bilinen bu görüşmelere 102 ülke katılmıştır. Tokyo Turu'nda tarifeler ve çeşitli gündem maddeleri görüşülmüştür. Bu doğrultuda turun gündem konuları tarifeler, tarife dışı önlemler ve çerçeve anlaşmalar şeklinde belirlenmiştir. Tokyo Görüşmeleri sonucunda dünya ticaretinde 300 milyar doları aşan tarife indirimleri gerçekleşmiş ve tarife dışı engeller azaltılmıştır (Heywood, 2011; Ay vd., 2022).

GATT görüşmelerinin sekizincisi olan Uruguay Turu oldukça önemlidir. Uruguay Turu 1986–1994 yılları arası 123 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu turun gündem konuları önceki

turlara kıyasla oldukça geniş kapsamlıdır. Tarifeler ve tarife dışı önlemlerin yanı sıra kurallar, hizmetler, fikri mülkiyet hakları anlaşmazlıkların giderilmesi, tekstil, tarım ve en önemlisi DTÖ'nün kurulması gibi gündem maddeleri görüşülmüştür (Ay vd., 2022). GATT'ın bahsi geçen sınırlılıkları Uruguay Turu'nda açığa çıkmıştır. Bu doğrultuda Uruguay Turu sonucunda DTÖ'nün kurulması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ticaret sistemi hizmetler ve fikri mülkiyet haklarını da içerecek şekilde genişletilmiştir. Tarım ve tekstil alanlarında kurallarda iyileştirmeler sağlanmıştır. DTÖ, GATT'a göre geniş çaplı sorumluluklara sahip olmuştur. DTÖ, GATT'ın mal ticaretindeki tarifelerin azaltılmasına ve kotalar, sübvansiyonlar gibi tarife dışı engellerin kaldırılmasına yönelik anlaşmalarının yanı sıra Hizmet Ticaretiyle İlgili Anlaşmalar (GATS), Fikri Mülkiyet Haklarının Korunmasıyla İlgili Anlaşmalar (TRIPS) ve Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri (TRIMS) gibi anlaşmaları ve konuları da içerisinde barındırmaktadır (Ritzer, 2010; Heywood, 2011).

DTÖ'yü sadece GATT'ın sorumlulukları genişletilmiş bir hâli olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. DTÖ, GATT'a göre oldukça farklı bir yapıya ve işleve sahiptir. GATT, ITO'nun kuruluşuna kadar çeşitli düzenleyici kuralları içerisinde barındıran ve kurumsal bir yapıya sahip olmayan bir anlaşmadır. GATT bu noktada süreklilik arz etmeyen geçici bir anlaşma niteliğindedir. Buna karşın DTÖ süreklilik arz etmektedir (Ay vd., 2022). Anlaşmazlıkların çözümü hususunda DTÖ, GATT'a göre daha güçlüdür. GATT sisteminde anlaşmazlıkların çözümü, GATT Konseyi'nin üyeleri ile uyuşmazlığın tarafları arasında oluşturulan bir panelde bütün üyelerin anlaşmazlığı gidermeleri gerekmektedir. DTÖ kapsamında ise ortaya çıkan uyuşmazlıklar için getirilen çözüm hükümleri bütün üyelerin karşı çıkması hâlinde reddedilmektedir. Dolayısıyla DTÖ uluslararası ticaret konusunda bir uluslararası hukuk aracı niteliği taşımaktadır (Heywood, 2011). GATT Anlaşması sadece mal ticaretini kapsarken, DTÖ buna ek olarak hizmet ticaretini ve fikri mülkiyet haklarını da kapsamaktadır (Ritzer, 2010).

Son olarak dokuzuncu görüşme Doha'da 2001 yılında başlamıştır. Doha Turu olarak ifade edilen görüşmelere 146 ülke katılmıştır. Doha Turu'nun oldukça geniş kapsamlı gündem maddeleri bulunmaktadır. Tarım ve hizmetler sektörünün tamamen serbestleşmesi, tarımsal olmayan ürünlerin piyasaya girişinin kolaylaştırılması, ticaretle ilgili fikri mülkiyet hakları, ticaret ve yatırım, ticaret ve rekabet politikası, kamu alımlarında şeffaflık, ticaretin kolaylaştırılması, anti-damping, sübvansiyonlar ve telafi edici anlaşmaların görüşülmesi gibi maddeler üzerine görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Ay vd., 2022). Doha Turu görüşmeleri, başladığından beri oldukça çekişmeli geçmiştir. Görüşmeler ilk olarak DTÖ Genel Direktörü tarafından 2006 yılında durdurulmuştur. Doha Turu sonraki süreçte ABD ve AB'nin tarım ve tekstil alanlarında korumacılıktan vazgeçmemeleri ve bu doğrultuda ortaya çıkan büyük anlaşmazlıklar neticesinde 2009 yılında yarıda kalmıştır (Heywood, 2011). Çok sayıda ülkenin katılım sağlaması, DTÖ üyesi olan Çin'in ekonomik olarak hızlı yükselişi ve Hindistan, Brezilya, Mısır ve Güney Afrika gibi hızla büyüyen ekonomilerin DTÖ içerisindeki etkinliğinin giderek artması Doha Turu'nun yarıda kalmasında oldukça etkili olmuştur (Ritzer, 2010). Gelineen noktada DTÖ'nün olumlu ve olumsuz etkileri oldukça

tartışılmaktadır. Bazı kesimler DTÖ'nün refah getirdiğini savunurken olumsuz etkileri olduğunu düşünenler bazı ülkeler için serbest ticaretin negatif etkileri olduğunu ve uluslararası ticarete ülkeler arası yapısal eşitsizlikler yarattığını savunmaktadır (Stiglitz, 2002; Heywood, 2011).

2.1.5. Ulus–ötesi Şirketler ve Çok Uluslu Şirketler

Ulus–ötesi şirket (UÖŞ veya Transnational Corporation – TNC), iki veya ikiden daha fazla ülkede ekonomik faaliyetlerde bulunan şirkettir (Heywood, 2011). Çok Uluslu Şirket (ÇUŞ veya Multinational Corporation – MNC), ikiden fazla ülkede ekonomik faaliyetlerde bulunan şirkettir (Ritzer, 2010). Tanımları gereği ulus–ötesi şirketler birden fazla ülkede faaliyet gösteren şirketleri kapsarken, çok uluslu şirketler ikiden fazla ülkede faaliyet gösteren şirketleri kapsamaktadır. Konunun devamında çok uluslu şirketler teriminden ziyade ulus–ötesi şirketler terimi kullanılacaktır. Ulus–ötesi şirketler, şubeler ve bağlı ortaklıklar aracılığıyla birden fazla ülkede faaliyet gösterebilmektedir. Ulus–ötesi şirketler genellikle belli bir ulus–devletle özdeşleştirildikleri veya belli bir ulus–devlete bağlı olduklarını belirttikleri için bu şirketlerin kökenleri bilinmektedir. Bu noktada ana şirket genellikle belli bir ülkede yer alırken diğer ülkelerde şirketin şubeleri bulunmaktadır.

Ulus–ötesi şirketlerin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sayılarının arttığı bir gerçektir. Ancak bu şirketlerin kökeni 17. yüzyılın başlarında kurulan İngiliz ve Hollanda Doğu Hindistan Şirketleri'ne kadar dayanmaktadır. Bu dönemde ulus–ötesi şirketler Avrupa sömürgeciliğine bağlı olarak gelişim göstermişlerdir. Ulus–ötesi şirketler açısından kırılma noktası İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki döneme denk gelmektedir. 1945 yılından sonraki dönemde ulus–ötesi şirketlerin sayıları, büyüklükleri ve küresel ölçekte yayılımları daha önce görülmemiş bir boyuta ulaşmıştır. Bu dönemde ulus–ötesi şirketlerin öncüleri General Motors, IBM, Wallmart, Siemens, Nokia ve McDonalds gibi şirketler olmuştur. Ulus–ötesi şirketlerin sayısı 1970'li yıllarda yaklaşık olarak 7000 iken 2000'li yıllarda yaklaşık olarak 38000'e ulaşmıştır. Bu noktada önemli bir husus ABD öncülüğünde yaygınlaşan ulus–ötesi şirketleri Batı Avrupa ve Japonya'da kurulan ulus–ötesi şirketlerin takip etmesidir. Bunun sonucunda Küresel Kuzey'in en büyük ulus–ötesi şirketleri, toplam şirketlerin yaklaşık olarak %90'ına hâkim olmuş ve Küresel Kuzey ile Küresel Güney arasında eşitsizlik meydana gelmiştir. Küresel Kuzey de kendi içerisinde farklılaşmıştır. Bu noktada ABD, Almanya ve Japonya başı çeken ülkeler olmuştur (Steger, 2003; Amin, 2006; Heywood, 2011).

Ritzer (2010) şirketlerin ulus–ötesi şirket olma sebeplerini şu şekilde ifade etmiştir. Sebeplerin en başında piyasaların coğrafi açıdan düzensiz olması gelmektedir. Dolayısıyla şirketlerin piyasa yönelimli yatırımlarının gerekliliği şirketlerin ulus–ötesi şirket olmalarına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra bir şirket kendi iç pazarında doyum noktasına ulaşmış olabilir. Şirket kendi varlığını sürdürebilmek için yeni piyasalarda faaliyet göstermesi gerekebilir. Bazı şirketler ulus–ötesi şirket niteliği kazanmadığı takdirde kendi faaliyette bulunduğu piyasanın sınırlamalarına tabi olacağını fark

etmiş olabilir. Başka bir ülkede faaliyetlerini gerçekleştirmesin şirkete hem sosyo-kültürel hem de politik anlamda fayda sağlayabileceğini düşünebilir. Bu ve bunun gibi gerekçelerden ötürü bir şirket ulus-ötesi şirket statüsü kazanmak isteyebilmektedir (Ritzer, 2010).

Şirketler çeşitli yollarla ulus-ötesi şirket hâline gelmektedir. Birincisi, bir şirket sıfırdan yatırım yoluyla ulus-ötesi bir şirket olabilir. Sıfırdan yatırımla birlikte şirket başka bir ülkede tamamen yeni tesisler kurmaktadır. İkincisi olarak bir şirket satın alım veya birleşme yoluyla ulus-ötesi bir şirket olabilir. Bu şekilde bir şirketin başka bir ülkede faaliyet gösteren şirketi satın alması veya farklı ülkelerdeki faaliyet gösteren şirketlerle birleşmesi yoluyla ulus-ötesi şirket olunabilmektedir. Üçüncüsü ise şirketler arası stratejik iş birliklerinin gerçekleştirilmesidir. Farklı ülkelerde faaliyet gösteren şirketler arasında çeşitli sebeplerden dolayı stratejik iş birlikleri kurulabilmektedir. Bu doğrultuda şirketler yeni girilecek piyasaya dair riskleri ve maliyetleri paylaşmak isteyebilmektedir. Şirketler bazı teknolojik faaliyetlerde de ortak olmak isteyebilmektedir. Bu gibi sebepler şirketleri kendi aralarında stratejik olarak iş birliği yapmaya iterek şirketlere ulus-ötesi şirket statüsü kazandırmaktadır (Dicken, 2007).

Ulus-ötesi şirketlerin faaliyetleri değerlendirilirken genellikle Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY)'dan faydalanılmaktadır. Doğrudan Yabancı Yatırım, bir ulus-devlette faaliyette bulunan şirketin başka bir ulus-devlette faaliyette bulunan şirkete onu kontrol etmek amacıyla yatırım yapmasını ifade etmektedir. Küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte son yıllarda DYY'ların da arttığı görülmektedir. Bu durum ulus-ötesi şirketlerin giderek daha da büyüdüklerinin bir göstergesidir. Ulus-ötesi şirketlerin faaliyetlerinden bir diğeri ise portföy yatırımlarıdır. Portföy yatırımları, başka bir ülkede faaliyette bulunan şirketlere ait tahvil ve hisse senetlerinin satın alınmasıdır. Ulus-ötesi şirketlerin portföy yatırımı yapmalarındaki amaç şirket üzerinde söz hakkı elde etmekten ziyade mali kazanç elde etmektir. Portföy yatırımları da ulus-ötesi şirketlerin değerlendirilmesinde önemli bir gösterge niteliğindedir (Ritzer, 2010).

Hangi sebeple veya hangi yöntemle kurulmuş olursa olsunlar, ulus-ötesi şirketler günümüzde oldukça önemli aktörler hâline gelmişlerdir. Ulus-ötesi şirketler çok fazla ekonomik güce ve politik etkiye sahiptirler. Bu nedenle hem küresel ekonominin hem de küresel yönetim en önemli aktörlerinin başında gelmektedirler. Dünyada üretilen sanayi mallarının neredeyse yarısı ulus-ötesi şirketler tarafından üretilmektedir. Dünya ticaretinin ise yaklaşık olarak dörtte üçü ulus-ötesi şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu göstergeler ulus-ötesi şirketlerin ekonomik açıdan ne kadar önemli olduklarının birer göstergesidir. Günümüzde bazı ulus-ötesi şirketler pek çok ülkenin ekonomisinden daha büyüktür. Bu doğrultuda dünyanın en büyük yüz ekonomisinin yarısından fazlasını ulus-ötesi şirketler temsil etmektedir (Steger, 2003; Heywood, 2011). Devletlerin, ulus-ötesi şirketlere göre pek çok avantajı bulunduğu aşîkârdır. Ancak ulus-ötesi şirketlerin üretim ve yatırım konusunda sahip oldukları esneklik devletler karşısındaki en önemli avantajlarıdır (Strange, 1996; Arrighi, 1999). Bu bağlamda ulus-ötesi şirketler kârın yüksek olduğu piyasalarda faaliyetlerini

sürdürmeye odaklanmaktadırlar. Özellikle politik istikrarın ve vergisel teşviklerin olduğu, ekonomik anlamda kısıtlamaların çok daha az olduğu, düşük maliyetli iş gücü imkânı sahip ve yüksek harcama yapabilecek tüketicilerin bulunduğu piyasalara sahip olan ülkelerde faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Bu doğrultuda ulus-ötesi şirketler ile devletler arasında bağımlılık ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Devletler, ulus-ötesi şirketlere iş imkânı oluşturmaları ve sermaye girişi sağlamaları için şirketlerin çıkarları doğrultusunda şartlar sunmaktadırlar. Bu durum ulus-ötesi şirketlerin oldukça önemli politik etkilerinin olabileceğini göstermektedir (Strange, 1995; 1996; Heywood, 2011).

Çağdaş küreselleşme döneminden önce ulus-devletler uluslararası sistemin yapısını şekillendirmede önemli güce sahip olmuşlardır (Amin, 1997). Ancak çağdaş küreselleşme dönemiyle birlikte ulus-devletlerin ve ulus-ötesi şirketlerin rollerinde değişim ve dönüşüm meydana gelmiştir. Ulus-ötesi şirketlerin kendi aralarında rekabetçi ilişkileri olsa dâhi, küresel kapitalist sistemi yönetme ve düzenleme noktasında pek çok ortak çıkarı bulunmaktadır (Amin, 2006). Bu doğrultuda ulus-ötesi şirketler, merkezleri hangi devlette olursa olsun küresel pazarı yönetmek için ortak çıkarları doğrultusunda hareket etmeye başlamışlardır (Amin, 2003).

Ulus-ötesi şirketlerin günümüzde ulus-devletlerden ve uluslararası örgütlerden daha fazla güce sahip oldukları düşünülmektedir. Özellikle küreselleşme süreciyle birlikte küresel ekonomiyi ulus-devletlerden ziyade ulus-ötesi şirketlerin yönlendirdiği ifade edilmektedir (Strange, 1996; Amin, 2006; de la Dehesa, 2006). Ulus-ötesi şirketler faaliyet gösterdikleri ülkelerde düzenleme ve kontrol gücüne sahiplerdir (Dicken, 2007). Ulus-ötesi şirketlerin başta ekonomik (Ohmae, 1995; Bello, 2002; Stiglitz, 2002; Amin, 2003), politik (Strange, 1996; Arrighi, 1998; Rosenau, 2002; Heywood, 2011) ve sosyo-kültürel (Hannerz, 1992; Cerny, 2010) olmak üzere toplumsal yaşamın hemen her alanında faaliyetlerde bulundukları göz önünde bulundurulduğunda şüphesiz bu şirketler küresel çapta gün geçtikçe çok daha önemli bir güç hâline gelmektedirler.

Küreselleşmeyle ilgili ulus-ötesi şirketler konusu ele alınırken bu şirketlerin ulus-devletlerle olan ilişkisi sıkça tartışılmaktadır. Bu noktada küreselleşmeciler yaklaşımı benimseyenler ulus-ötesi şirketlerin kendi faaliyetlerinin merkezini oluşturan devletlerle bir bağlarının olmadığını öne sürmektedir. Bu nedenle ulus-ötesi şirketleri, faaliyetlerini herhangi bir devletten bağımsız olarak sürdüren küresel bir aktör olarak ele almaktadırlar (Strange, 1996; Arrighi, 1999). Küreselleşmeciler ulus-ötesi şirketlerin sahip oldukları güçten dolayı özellikle ekonomi alanında ulus-devletlerin düzenleyici ve kontrol edici güçlerinin gerilediğini iddia etmektedirler (Ohmae, 1995). Şüpheliler ise aksine ulus-devletin hâlâ daha kapitalist gelişmenin merkezinde olduğunu ve gücünü muhafaza ettiğini savunmaktadırlar (Arrighi, 1998; 2005; Chase-Dunn, 1998; Hirst ve Thompson, 1999).

Küreselleşmeyle birlikte ekonominin ve toplumsal yapının geçirdiği evrim sermaye açısından farklı koşullar meydana getirmiştir. Şüphesiz küreselleşme süreciyle birlikte en önemli değişiklik ulus-ötesi şirketlerde yaşanan büyüme olmuştur. Bunun sonucunda ulus-devletin rolü ve konumu

geçmişe göre önemli ölçüde değişmiştir. Bu noktada ulus-ötesi şirketler ve bu şirketlerin merkezi konumunda olan ulus-devletler arasındaki ilişkiler değişim göstermiştir. Ulus-ötesi şirketler diğer ulus-devletlerle ve bölgesel ve/veya kıtasal ulus-devlet topluluklarıyla stratejik ortaklıklar kurmuşlardır. Bunun sonucunda ulus-ötesi şirketlerin stratejileri ve politikaları değişim göstermiş ve ulus-ötesi şirketlerin küresel bir aktör olarak rolü giderek artmıştır (Dicken, 1998; Sklair, 2001; Robinson, 2004).

Ulus-ötesi şirketlerin küreselleşme sürecine olan etkisiyle birlikte ABD hegemonyasını yaymak için de bir işlev gördüğü sıkça tartışılmaktadır (Bello, 2002). Ulus-ötesi şirketlerin 1900'lü yıllar boyunca genişlemesi az gelişmiş ülkelerden yani çevre ülkelerden gelişmiş ülkelere yani merkez ülkelere kaynak transferi sağlamıştır. Bu bağlamda ulus-ötesi şirketler merkezde yer alan ülkelerin kalkınmasında oldukça önemli bir rol oynamıştır. Buna karşın, ulus-ötesi şirketler çevre ülkeler olan az gelişmiş ülkelerin de gelişmemesine sebep olmuştur. Bunun sonucunda dünya üzerinde eşitlikçi olmayan bir kalkınma süreci yaşanmıştır (Bello, 2002; 2005). Bu süreç 1945 yılından sonraki süreçte de devam etmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ulus-ötesi şirketler çok çeşitli ülkelerde büyüme kaydetmişlerdir. Bu şirketlerin büyük çoğunluğunun ABD menşeli olması ABD'nin kalkınmasını ve hegemonyasını artırmasına neden olmuştur. ABD'li ulus-ötesi şirketler soğuk savaş döneminde Sovyet tehditlerine karşı politik alanda da önemli roller üstlenmiştir. Ulus-ötesi şirketlerin piyasalara nüfuz etmesi noktasında korumacı politikalar uygulansa dâhi pazara erişimi sağlayacak prosedürler oluşturulmuştur. Ulus-ötesi şirketler korunan piyasalara yerel firma gibi faaliyet gösteren yan kuruluşlarını kullanarak nüfuz etmişlerdir. Bu strateji doğrultusunda ulus-ötesi şirketler yerel isimler kullanarak faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir. Bununla birlikte yerelde faaliyet gösteren şirketleri ismi korunacak şekilde satın alarak da korunan piyasalara nüfuz etmişlerdir. Bu süreçte ulus-ötesi şirketlerin sahip oldukları kurumsal yapının kıtalararası yayılımı, ABD'nin hem ekonomik hem de politik hegemonyasını sürdürmesine destek olmuştur (Arrighi, 1998).

2.1.6. Sekizler Grubu (G-8)

Sekizler Grubu (G-8), ekonomik ve politik konular başta olmak üzere çok çeşitli küresel konuları ele almak üzere toplantılar gerçekleştiren sekiz üye ülkeyi temsil etmektedir. Bu sekiz ülke Birleşik Krallık, ABD, Fransa, Rusya, Almanya, İtalya, Japonya ve Kanada'dır. G-8'in yıllık gerçekleştirilen zirvelerinin gündeminde ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma, uluslararası ticaret, dış ilişkiler, hukuk ve adalet, enerji ve çevre politikaları, güvenlik ve terör konuları başı çekmektedir. G-8 zirvelerinde küresel çapta politikalar da değerlendirilip, uygulanıp uygulanmayacağı noktasında çeşitli kararlara varılmaktadır (Hajnal, 2007; Smith, 2007; Ritzer, 2010).

G-8 zirveleri yıllık olarak gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda G-8 zirveleri genellikle yıl ortasında üç gün sürecek şekilde gerçekleştirilmektedir. G-8 başkanlığı ve yıllık gerçekleşen

zirvelere ev sahipliği yapma sorumluluğu bir ülkeye verilmektedir. Belirli bir yılın başkanlığını üstlenen üye ülke o yılki zirve toplantısının gündemini de belirlemekle sorumludur. Bu sorumluluk her yıl üye ülkeler arasında bir sıralama ile gerçekleştirilmektedir. Topluluk G-7 olarak faaliyet gösterirken sıralama Fransa, ABD, Birleşik Krallık, Almanya, Japonya, İtalya ve Kanada şeklinde olmuştur. 1997 yılında Rusya'nın gruba dahil olmasından sonra Rusya sıralamada Birleşik Krallık'tan sonra gelen ülke olmuştur (Smith, 2007; Ritzer, 2010).

G-7/8 topluluğunun oluşmasının temelinde yatan sebep Bretton Woods Sistemi'nin çökmesi ve 1973'te meydana gelen Petrol Krizi sonrasında yaşanan küresel çapta ekonomik durgunluktur (Heywood, 2011). Petrol Krizi'nden bir sene sonra 1974 yılında ABD'nin başkenti Washington D.C.'de ABD, Birleşik Krallık, Fransa, Almanya (o dönemki adıyla Batı Almanya) ve Japonya hükümetlerinin üst düzey mali yetkilileri arasında toplantılar gerçekleştirilmiştir. Gayri resmî olarak gerçekleşen bu toplantılarda küresel ölçekte içinde bulunulan mali ve ekonomik konular görüşülmüştür. Bu toplantılardan sonra 1975 yılında dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing, ABD, Birleşik Krallık, Batı Almanya, İtalya ve Japonya'dan oluşan beş büyük sanayi ülkesinin hükümet başkanlarını, Fransa'nın Château de Rambouillet şehrinde bir zirveye davet etmiştir. Bu zirvede yer alan hükümet yetkililer dönüşümlü olarak başkanlık yapılacak şekilde yıllık zirveler gerçekleştirilmesi konusunda mutabakata varmışlardır. Topluluk bu hâliyle Altılar Grubu (G-6) olarak isimlendirilmiştir. 1975 yılından sonra gerçekleştirilen zirveler resmî hâle gelmiştir. 1976 yılında dönemin ABD Başkanı Gerald Ford'un tavsiyesi üzerine Kanada da gruba dahil edilmiştir. Kanada'nın da katılımıyla topluluk Yediler Grubu (G-7) hâlini almıştır. Sonraki süreçte 1997 yılında Rusya'nın gruba dahil edilmesi sonucunda son olarak topluluk G-8 hâlini almıştır (Talü, 2005; Dobson, 2007; Hajnal, 2007; Heywood, 2011). Rusya hükümet başkanlarının katıldığı görüşmelerde yer almasına karşın maliye bakanlarının katıldığı görüşmelere dahil edilmemiştir. Dolayısıyla G-7 asıl varlığını korumaya devam etmiştir (Heywood, 2011).

2005 yılında Birleşik Krallık ev sahipliğinde ve Tony Blair başkanlığında toplanan G-8 zirvesinde beş ayrı üye ülke grubunun topluluğa dahil edilmesine karar verilmiştir. Gruba dahil edilen beş ülke küresel ekonomi içerisinde gelişmekte olan en büyük beş ekonomiyi temsil etmektedir. Bu ülkeler Sosyal Beş olarak ifade edilen Çin, Hindistan, Brezilya, Meksika ve Güney Afrika'dır. Bu hâliyle grup G8+5 olarak bilinmektedir (Heywood, 2011; Baer, 2012). Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesi sonucunda G-8'in diğer üyeleri Rusya'nın üyeliğini askıya almıştır. Sonrasında 2017 yılında Rusya resmen G-8'den ayrılmıştır.

G-8 ülkeleri dünyanın en önemli ekonomilerini teşkil etmektedir. Dolayısıyla G-8 topluluğu ekonomik küreselleşmenin en önemli aktörlerindendir. Ayrıca G8 dünyanın önde gelen askerî güce sahip ülkelerini de temsil etmektedir. Dolayısıyla politik küreselleşme noktasında da oldukça etkin bir organizasyondur. G-8, dünya nüfusunun yaklaşık olarak %14'ünü oluşturmaktadır. Buna karşın, G-8'e üye ülkelerin nominal gayri safi yurtiçi hasılası (GSYİH) dünyanın yaklaşık olarak %65'ine

tekrar etmektedir (Danacı, 2008; IMF, 2010). Üye ülkelerden ABD dünyanın en büyük ikinci petrol üreticisi konumundadır. Ayrıca Rusya da dünyanın en büyük üçüncü petrol üreticisidir. Bunun yanı sıra petrol rezervi bakımında Kanada dünyanın en büyük ikinci petrol rezervine sahiptir. Dünya ihracatına ilişkin verilere göre G-8 ülkelerinin tamamı dünyanın en büyük 15 ihracatçı ülkesi arasındadır. Rusya hariç diğer G-8 ülkeleri işlem hacmi ve piyasa değeri bakımından dünyanın en büyük 25 borsası içerisinde yer almaktadır.

G8 ülkeleri dünya genelinde en önemli askerî gücü de temsil etmektedir. Özellikle savunma harcamaları değerlendirildiğinde Birleşik Krallık, ABD, Rusya, Almanya, Japonya ve Kanada dünyanın en çok askerî harcama yapan sekiz ülkesi içerisinde yer almaktadır. 2009 yılı itibariyle rakamlar değerlendirildiğinde, G8 ülkeleri dünyanın toplam askerî harcamasının yaklaşık olarak %65'ini oluşturmaktadır. ABD, Rusya, Birleşik Krallık ve Fransa dünyadaki toplam bilinen nükleer silahların neredeyse %95'ine sahiptir (Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü, 2010; Higo, 2012).

G-7/8'in başlıca üstlendiği görev küresel ekonomik yönetim sistemini genel itibariyle düzenleyip koordine etmektir. Bu açıdan bakıldığında G-7/8'in küresel ekonomik düzene yönelik önemli katkıları olmuştur. 1970'lerin sonunda gerçekleştirilen toplantılarda ABD üye ülkelere ülkesindeki enflasyonu düşürmek için sıkı ekonomi politikaları uygulayacağını belirtmiştir. ABD'nin enflasyonu düşüreceği yönündeki vaatleri sonucunda ise Japonya ve Batı Almanya ekonomilerini canlandırma yönünde kararlar almışlardır. GATT'ın Uruguay Turu'ndaki görüşmelerde meydana gelen tıkanıklık G-7'nin girişimleri sonucunda aşılmıştır. 2005 yılında Birleşik Krallık'ın başkanlığında gerçekleştirilen zirvede G-8, dünya en gelişmemiş ekonomilerinin içerisinde bulunduğu borç probleminin aşılması için kapsamlı bir plan üzerine mutabakata varmışlardır. Ayrıca G-8 küresel sağlık alanında HIV ve AIDS ile mücadeleye çok fazla destek sağlamıştır. İklim değişikliği konusunda ise 2015 Paris Anlaşması'nın hayata geçirilmesine yardımcı olmuştur (Heywood, 2011).

Son yıllarda G-7/8 çokça eleştirilmektedir. En önemli eleştirilerden biri gruba üye ülkelerin grubun ortaya çıkış amaçlarına yönelik yaklaşımlarında gün geçtikçe farklılaşmaların meydana gelmesidir. Bu doğrultuda G-7 veya G-8 topluluğu küresel anlamda ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda politikalar gerçekleştirebilmek için uygun bir topluluk olma görevini yerine getirememektedir. Çünkü günümüz küresel düzeninde G-8'e üye ülkeler dünyanın en güçlü ekonomilerini tam olarak temsil edememektedir. Özellikle Çin ve Hindistan, nominal çıktı düzeyi ve uluslararası ticaret hacmi bakımından birçok G-8 ülkesini geride bırakmıştır. Bu noktada G-8 üyelerinden Kanada'nın bazı gelişmekte olan ülkelerin de gerisinde kaldığı bilinmektedir (Bayne, 2005; Hajnal, 2007; Higo, 2012).

G-8'e üye ülkelerin benimsedikleri neoliberal politikaların dünyanın geri kalan kesiminin ekonomik kalkınması üzerine olumsuz etkiler yarattığı noktasında sıkça eleştiriler getirilmektedir. G-8'in piyasa liberalizasyonuna yönelik uyguladıkları politikalar, dünyanın gelişmiş ve az gelişmiş kesimleri arasındaki eşitsizliklerin derinleşmesine sebep olmaktadır. Çünkü neoliberal ekonomi politikaları ve küresel yönetim mekanizması az gelişmiş ülkelerden ziyade G-8 ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerin çıkarlarına hizmet etmektedir (Moghadam, 2008). G-8'e üye ülkelerin özellikle gelişmemiş ülkelerin borçlarının azaltılmasına yönelik girişimlerinin çok ağır politika koşullarına bağlı olduğu sıklıkla eleştirilerin odağını oluşturmaktadır (Stiglitz, 2002). Bazı araştırmacılar G-8'in borçların azaltılmasına ve uluslararası ticarete yönelik uyguladıkları politikaların Afrika'daki bazı ülkelerde yoksulluğu devam etmesine sebep olduğunu düşünmektedir (Ullrich, 2005). Ayrıca G-8 ülkelerinin uyguladıkları politikaların çok uluslu şirketlere çok fazla alan yarattığı düşünülmektedir. Bu noktada çok uluslu şirketlerin, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarından ve iş gücünden faydalandığı savunulmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında eşitsizliğin giderek daha da arttığı görüşü hakimdir. Bununla birlikte G-8'in aldığı politika kararlarının, IMF ve Dünya Bankası tarafından diğer ülkelere dayatıldığı şeklinde eleştiriler oldukça fazladır (Tarrow, 2005).

G-8'in uluslararası ticaret politikaları, yoksulluk, güvenlik, iklim değişikliği ve küresel ölçekte eşitsizlik gibi konulara çözüm üretememesi ve hatta bu konular üzerine çözüm üretme noktasında istekli olmadığı yönündeki algılamalar, G-8 toplantılarını küreselleşme karşıtlarının gerçekleştirdiği protestoların odak noktası hâline getirmiştir (Landler, 2007). Örneğin 2001 yılında İtalya'da gerçekleştirilen Cenova zirvesine küreselleşme karşıtı grupların protestoları damga vurmuştur (Heywood, 2011). Özellikle 2000'li yıllarda G-8 liderleri arasında da çokça anlaşmazlık olmuştur. Örneğin 2007 yılındaki zirvede ABD'nin Batı Avrupa'ya füze kalkanı konuşlandırmaya yönelik planına Rusya cephesi şiddetle karşı çıkmıştır (Stolberg, 2007). Bu tür anlaşmazlıklar G-8'in hem küresel yönetim hem de küresel ekonomiyi düzenleme ve problemlere karşı çözüm üretme yeteneğini zayıflatmış ve etkinliğinin giderek azalmasına neden olmuştur. Yukarıda bahsedildiği gibi küresel ekonomi sistemi içerisinde başka ülkelere doğru güç kaymaları meydana gelmiştir. Bu doğrultuda G-8'in gelişmekte olan ekonomileri oldukça sınırlı temsil ettiğine yönelik eleştiriler olmuştur. G-8 bu duruma kayıtsız kalamamış ve Çin, Hindistan, Brezilya, Meksika ve Güney Afrika ülkelerini gruba dahil ederek G8+5 şeklinde zirvelerini gerçekleştirmiştir. Ancak kısa bir süre sonra patlak veren küresel finansal krizle başa çıkma noktasında da yetersiz kalmışlardır. Küresel finans krizi esnasında küresel ekonomik düzene ilişkin kararlar G8+5'ten ziyade G-20 (Yirmiler Grubu) zirvelerinde alınmıştır. Bu nedenle G-20 küresel ekonomik iş birliği için daha kapsayıcı bir forum olarak ön plana çıkmıştır (Heywood, 2011).

2.2. Politik Küreselleşme

Heywood (2011) politik küreselleşmeyi, “Politika üretme sorumluluğunun ulusal hükümetlerden uluslararası örgütlere geçtiği bir süreçtir” şeklinde tanımlamıştır. Ritzer (2010)’ın politik küreselleşme tanımı “Uluslararası ilişkiler de dahil, küresel düzlemde var olan politik ilişkiler” şeklindedir. Steger (2003) ise politik küreselleşmeyi, “Dünya üzerinde siyasi ilişkilerin yoğunlaşması ve genişlemesi” olarak tanımlamaktadır. Küreselleşme tanımlarına bakıldığında küreselleşmenin politik boyutu temelinde yapılan tanımların genel olarak küresel yönetime vurgu yapmakta olduğu ve küresel yönetimi artıran küresel çapta kurumlara, küresel aktörlere ve küresel politikalara dikkat çektiği görülmektedir. Ayrıca bu tanımlarda küreselleşme süreci tarafından ulus–devletin gerilemesine veya yok edilmesine odaklanılmaktadır (Meyer, 1980; Albrow, 1996; Held vd., 1999; Beck, 2009; Howard–Hassman, 2010).

Politik küreselleşmeyle ilgili süreçler ulus–devletin egemenliği, hükümetler arası kuruluşların ve sivil toplum kuruluşlarının artan etkinliği ve küresel yönetişimin dinamiği gibi oldukça önemli politik konuları içerisinde barındırmaktadır. Politik küreselleşme süreciyle ilgili ele alınan bu konular ulus–devletlerin politik düzenlemeler noktasında eskisi kadar egemen bir güce sahip olmadığı ve ulus–devletin yerini yeni bir küresel yönetim biçiminin aldığıyla ilişkilendirilmektedir (Keohane, 1995; Steger, 2003).

Küreselleşme süreci değerlendirildiğinde literatürde çoğunlukla ekonomik süreçler ile teknolojik gelişmelerin küreselleşmenin temelini oluşturduğu yönünde baskın bir görüş olsa da küreselleşme süreci açısından küreselleşmenin politik boyutu göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Hükümetlerin birçok alanda düzenleyici ve/veya sınırlandırıcı etkilerinin olması nedeniyle küreselleşme süreci içerisinde politik boyut önemini korumaktadır. Tarihsel açıdan bakıldığında 1850’li yıllarda dünyanın en önemli ekonomik ve politik gücü olan İngiltere serbest ticaret politikaları uygulamıştır. İngiltere’nin bu politikaları sonucunda Hollanda gibi diğer ülkeler de serbest ticaret politikalarına yönelmiştir. Neticede uluslararası ekonomik faaliyetler ciddi ölçüde artmıştır. Bu politikaları uygulayan ülkeler kendi çıktılarını artırmışlardır. Uluslararası ticareti artırıcı politikalar aynı zamanda küresel çıktı düzeyinin de artmasını sağlamıştır. Bütün bu politik süreçler sonucunda uluslararası üretim ağları genişlemiş ve bir küresel ekonomi ortaya çıkmıştır.

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ise farklı bir politik süreç yaşanmıştır. Çünkü savaş sonrası çok ciddi zarar gören ulusal ekonomilerin yeniden yapılandırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle pek çok ulusal hükümet kendi ekonomilerini güçlendirmeye ve ekonomik dışa bağımlılıklarını azaltmaya yönelik politikalar uygulamıştır. Bu nedenle hükümetler özellikle ulaşım ve enerji alanlarında millileştirmelere gitmiş ve ulusal ekonomilerini korumak için gümrük tarifelerini artırmıştır. Hükümetlerin bu politika uygulamaları İkinci Dünya Savaşı’nın ardından da devam etmiştir. Buna karşın pek çok hükümet tekrardan bir Dünya Savaşı’nın daha yaşanmaması

için uluslararası iş birliğinin gerekli olduğu noktasında hem fikir olmuştur. Bu doğrultuda ülkeler bir araya gelerek 1945 yılında Birleşmiş Milletleri kurmuştur. Aynı şekilde ekonomi alanında da ülkeler bir araya gelerek 1944 yılında Bretton Woods anlaşmasını imzalamıştır. Savaş sonrası hükümetler uluslararası iş birliği fikrini benimseyerek hem küresel barış ve güvenliğin hem de uluslararası parasal sistemin yeniden tahsis edilmesi için çeşitli örgütler kurmuşlardır (Ritzer, 2010; Heywood, 2011).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında hükümetlerin politikaları uluslararası iş birliği çerçevesinde değişmiştir. Bu çerçevede hem hükümetler arası kuruluşların sayısında hem de ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının sayısında ciddi bir artış meydana gelmiştir. Bretton Woods anlaşmasından kısa bir süre sonra IMF, GATT ve Dünya Bankası kurulmuştur. 1947 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. 1957 yılında OPEC ve 1961 yılında OECD kurulmuştur. Bu kuruluşlar uluslararası politik ve ekonomik iş birliğini artırmıştır. Küresel politika alanı, politik ve ekonomik alanla sınırlı kalmamıştır. Çok çeşitli alanlarda ülkeler ortak politikalar benimseyerek uluslararası iş birliklerini güçlendirmiştir. Bu doğrultuda Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu (UNICEF) gibi örgütler kurulmuştur. Dahası toplumsal yaşamın hemen her alanında faaliyetlerde bulunan STK'lar kurulmuştur. Bu bağlamda küresel politika süreci içerisine insan hakları, çevre, iklim değişikliği, göçmen sorunu gibi meseleleri de alarak sosyo-kültürel ve çevresel alanlarda uluslararası iş birliklerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu alanlarda kurulan ve faaliyet gösteren örgütler küresel ölçekte sosyal, kültürel ve çevresel politikaların ortaya çıkmasını sağlamıştır (Heywood, 2011; Ritzer, 2010).

2.2.1. Ulus–Devlet ve Küreselleşme

Modern ulus–devlet sisteminin temelleri 17. yüzyılda Avrupa’da yaşanan siyasi gelişmelere dayanmaktadır. Bu dönemde Avrupalı güçler arasında birçok din savaşı yaşanmıştır. 1648 yılında imzalanan Westfalya Barış Anlaşması bu din savaşlarını sona erdirmiştir. Ortaya çıkan bireylerden bağımsız devletler modeli, egemenlik ve toprak bütünlüğü ilkelerine dayandırılmıştır. Westfalya modeli bütün devletlerin kendi geleceklerini belirlemede ve kendi kararlarını alabilmede eşit haklara sahip olabilmesi ilkesine dayalı bir uluslararası hukuk fikrini daha da perçinlemiştir. Westfalya Barış Anlaşması sonrasında siyasi güç daha çok merkezîleşmiştir. Devlet yönetiminin kapsamı artmış ve diplomasi giderek gelişmiştir. Birinci Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde uluslararası ticaretin kapsamı artmış ve bu doğrultuda Avrupalı ülkeler askerî gücüyle yayılımı desteklemiştir. Bunun sonucunda dünyada Avrupa siyasi yönetim modeli yaygınlaşmıştır (Steger, 2003).

Modern anlamda ulus–devlet sisteminin olgunlaşması Birinci Dünya Savaşı sonrasında ABD Başkanı Wilson’un ortaya koyduğu ve ulusların kendi geleceklerini belirleme ilkesine dayalı on dört maddelik Wilson Prensipleri’ne dayanmaktadır. Savaş sonrası Wilson Prensipleri ile birlikte

Milletler Cemiyeti fikri aynı dönemde ortaya çıkmıştır. Bu fikir İkinci Dünya Savaşı sonrası Birleşmiş Milletler'in kurulmasıyla gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra BM'nin kurulmasının yanı sıra birçok hükümetler arası örgüt kurulmuştur. Bu örgütlerin temelinde ulus-devletler yer almıştır. Buna karşın bu örgütler ulus-devletlerin gücünün giderek zayıflamasına neden olmuştur. Küreselleşme sürecinin 1970'li yıllardan sonra hızlanmasıyla birlikte ulus-devletlerden oluşan uluslararası örgütlerin politik anlamda karşılıklı bağımlılıkları artırdığı görülmüştür. Artan karşılıklı bağımlılık ağları ulus-devletlerin egemenliğini giderek azaltmıştır. 1990 yılına gelindiğinde ise Körfez Savaşı'ndan önce George H. W. Bush, Westfalya ulus-devlet modelinin sona erdiğini ve yeni bir dünya düzeninin ortaya çıktığını ifade etmiştir (Steger, 2003). Özellikle 1990'lı yıllardan sonra küreselleşmeye dair akademik çalışmalarında arttığı dikkate alındığında küreselleşmeye dair yaklaşımlar ulus-devletin sona erip ermediği konusunu çeşitli açılardan tartışmışlardır (Ohmae, 1995; Albrow, 1996; Held vd., 1999; Hirst ve Thompson, 1999; Steger, 2003; Heywood, 2011).

Uluslararası ilişkiler teorisyenlerinin Westfalyacı kalıp olarak isimlendirdiği ve her devletin kendi bölgesel yargı yetkisi üzerinde egemen bir yönetim uygulayabileceğini savunan yönetim tarzının 1990'lı yıllarda küreselleşmeyle birlikte yerini yeni bir yönetim yapısına bıraktığı yönünde görüşler çokça dile getirilmeye başlamıştır. Bu düşünceye göre bilgi ve iletişim teknolojilerinin, küresel üretimin, küresel finansın ve sermayenin, ürünlerin, insanların ve bilginin devlet sınırları içinde ve dışında hızla yayılması nedeniyle, ulus-devletin eski yönetim tarzı artık geçerliliğini yitirmiştir. Bu doğrultuda ulus-devletlerin artık kendi topraklarının sınırları içindeki vatandaşlar üzerinde kendi düzenlemelerini uygulayamayacakları düşünülmüştür. Sonuç olarak çağdaş küreselleşme dönemi ulus-devletlere kendi bölgesel alanı üzerinde üstün, kapsamlı, niteliksiz ve ayrıcalıklı bir yönetim imkânı sunmamaktadır. Küreselleşmenin ulus-devletler üzerine bu tür etkilerine odaklanan akademisyenler durumu “ulus-devletin gerilemesi”, “ulus-devletin sonu”, “devletin erozyonu” ve “devletin tutulması” gibi kavramlarla açıklamaya çalışmışlardır (Ohmae, 1995; Strange, 1996; 1997; Evans, 1997). Buna karşın 2000'li yılların başında ulus-devletin sonu argümanı büyük ölçüde tartışmalı bir hâle gelmiştir. Bazı araştırmacılar, Westfalya temelli ulus-devlet egemenliği kavramının modası geçmiş olsa da yeni egemenlik biçimlerinin ortaya çıktığını öne sürmüşlerdir. Küreselleşmeyle birlikte çok merkezli ve karmaşık karşılık bağlantılı ağlardan oluşan yeni çok merkezli bir yönetim yapısının ortaya çıktığını savunmuşlardır (Jessop, 2002; Scholte, 2005).

Küreselleşmeye dair yaklaşımların ulus-devlet üzerine farklı görüşleri bulunmaktadır. Küreselleşmeciler devlet egemenliğinin aşıldığını ve ulus-devletin gerilediğini savunurken şüpheciiler günümüzde dahi ulus-devletin gücünü koruduğunu savunmaktadır. Küreselleşmeciler, küreselleşmeyi rekabetin olduğu küresel pazar içerisinde faaliyetlerini sürdüren özel sektörün ulus-devletleri aşırdığı ve gücünü zayıflattığı daha önce hiç yaşanmamış bir dönem olarak analiz etmektedir (Ohmae, 1995; Rodrik, 1997; Friedman, 1999). Küreselleşmecilere göre küresel çağda

ulus–devletlerin küresel ekonomi içerisinde etkinliği zayıflamıştır. Bu durum ulus–devletin sonunu getirmiştir (Held vd., 1999; Heywood, 2007).

Modern çağ incelenirken bu çağın merkezinde ulus–devletin yer aldığı görüşü hâkimdir. Bunun nedeni modern çağda hem otoritenin hem de toplumsal faaliyetlerin kaynağında ulus–devletin yer almasıdır. Ancak küreselleşme süreciyle birlikte bazılarına göre bu durum değişmiştir. Küreselleşme süreci ile birlikte ulus–devlet devre dışı bırakılmıştır. Ulus–devletin küreselleşen dünyanın ilişki ağlarında aşınarak devre dışı kalması modern çağın bitmesine neden olmuştur. Ulus–devletin yerini yeni bir dünya düzeni almıştır. Küresel çağda meydana gelen en önemli yapısal değişikliklerden biri modern çağda ulus–devletin ve merkezî hükümetin sahip olduğu kontrolün küresel bir yönetişime geçmesidir (Albrow, 1996). Küreselleşmecilere göre küreselleşme ulus–devletlerin önemini azaltarak küresel bir sivil toplum meydana getirmektedir (Ohmae, 1995; Friedman, 1999).

Küreselleşmecilerin ulus–devletin sonunun geldiği yönünde güçlü argümanları bulunmaktadır. Bu doğrultuda hem küresel ekonominin yükselişi hem kültürlerin küresel olarak yayılması hem de küresel yönetişime dair kurumların ortaya çıkması ulus–devletlerin sonunun geldiğinin birer göstergesidir. Çünkü ekonomik, sosyo–kültürel ve politik alanlarda meydana gelen bu dönüşümler ulus–devletin olmadığı yeni bir dünya düzenine işaret etmektedir (Luard, 1990; Ohmae, 1995; Albrow, 1996). Küreselleşmeyle birlikte hem küresel hem de bölgesel ölçekte küresel yönetim kurumlarının rolleri artmaktadır. Bunun sonucunda merkezî hükümetlerin egemenliği zayıflamaktadır. Dolayısıyla ulus–devletlerin gücü ve etkinliği giderek sorgulanan bir hâl almaktadır. Toplumların ortak çıkarlarına dair bilincin artması uluslararası iş birliklerini artırmaktadır. Bu noktada ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve zaman–mekâna dair engellerin ortadan kalkarak sıkışmanın yaşanması en önemli faktörlerdendir. Nitekim ulus–devletin aşınmaya başlaması, küresel toplumun ortaya çıkması ve uluslararası iş birliklerinin artması küresel sivil toplumu beraberinde getirmektedir. Küreselleşmeciler yaşanan küreselleşme süreciyle birlikte hem ekonomik hem de politik gücün devlet egemenliğinden ve merkezî hükümetlerin otoritesinden çıktığını savunmaktadır. Küreselleşmeciler artık ulus–devletlerin küresel yönetim içerisinde ekonomik ve politik yönetim için geçici bir örgütlenme yapısı olduklarını düşünmektedir (Ohmae, 1995).

Küreselleşmecilerin çoğu politik küreselleşmeyi, ekonomik ve teknolojik süreçlerin meydana getirdiği ikincil bir olgu olarak görmektedir. Küreselleşmecilere göre önünde durulamayacak tekno–ekonomik güç, hükümetlerin kısıtlayıcı uygulama ve düzenlemelerini etkisiz hâle getirmektedir. Küreselleşmecilerin hem küresel ekonomiye hem de ulaşım ve iletişim teknolojilerine yükledikleri anlamdan dolayı sınırların ortadan kalktığı bir dünyanın ortaya çıktığını öne sürmektedirler. Bu nedenle küreselleşmeyle birlikte politik güç yerini toprak bütünlüğüne dayalı ulus–devletlerden, küresel ağlara dayalı bir sisteme bırakmıştır (Steger, 2003).

Küreselleşmecî yaklaşımın karşısında şüphecî yaklaşım yer almaktadır. Şüpheciler, küreselleşmecilerin ulus–devletin sonunun geldiği yönündeki görüşleri kabul etmemektedir. Konuyu küresel ekonomi açısından ele aldıklarında dünyadaki ABD gibi bazı büyük güçlerin hâlâ daha uluslararası ekonomiyi yönlendirdiğini ve denetlediğini savunmaktadırlar. Dolayısıyla şüphecilere göre küresel ekonomi içerisinde ulus–devletler küreselleşmecilerin iddialarının aksine etkisiz değillerdir. Bu doğrultuda şüphecilere göre özellikle güçlü ulus–devletler küresel ekonominin yönetiminde en önemli aktörler olma özelliklerini korumaktadırlar (Hirst ve Thompson, 1999). Diğer bir bakış açısı küresel ekonominin hızla genişlemesinin 1980’li ve 1990’lı yıllarda neoliberal politikalarla sahip ulusal hükümetlerin sermaye üzerindeki uluslararası kısıtlamaları kaldırdıkları politikalarla mümkün olduğunu savunmaktadır. Bu politikalar sayesinde hem küresel ekonomi hem de yeni teknolojiler yayılım göstermiştir. Dolayısıyla şüphecilere göre ulus–devletler ve ülke sınırları hâlâ önemini korumaktadır (Steger, 2003).

Dönüşümcü yaklaşım küreselleşmecî ve kuşkucu yaklaşımın arasında yer almaktadır. Dönüşümcüler, küreselleşmeyle birlikte meydana gelen dönüşüm ve değişim süreçlerinin ulus–devletlerin gücünü, işlevlerini ve otoritesini yeniden şekillendirdiğini savunmaktadır. Dönüşümcülere göre küreselleşme ulus–devletin sonunu getirmemiştir (Held vd., 1999). Dönüşümcülere göre küreselleşmeyle birlikte ulus–devletlerin önemi ortadan kalkmamış bunun yerine ulus–devletlerin rolleri ve işlevleri değişmiştir (Giddens, 1990; Scholte, 1993; Castells, 1996; Held vd., 1999). Aslında dönüşümcülerin ulus–devlete yönelik bakış açıları hem küreselcilerin ulus–devletin sonunun geldiği hem de şüphecilerin ulus–devletin rolünde herhangi bir değişiklik olmadığı yönündeki görüşlerin her ikisine de kabul etmemektedir. Dönüşümcüler küreselleşme süreciyle birlikte ulus–devletin egemenliğinin bir engel hâline gelmediğini sadece değişim göstererek küresel ağların ve politikaların oluşumunda bir pazarlık kaynağı işlevi üstlendiğini savunmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme ulus–devletin gücünü ortadan kaldırmamış aksine dönüştürmüştür. Bunun sonucunda ise dünya siyaseti yeniden şekillenmiştir (Held, 1991; Keohane, 1995; Held vd., 1999).

Küreselleşmeciler ve şüphecilerin birbirlerine zıt görüşleri aslında iç içe geçmiş durumdadır. Çünkü küreselleşme süreciyle birlikte karşılıklı bağımlılık artmış ve artmaya devam etmektedir. Ortaya çıkan bu karşılıklı bağımlığın ekonomik biçimleri yani ekonomik küreselleşme süreci çoğu zaman politik kararlarla ortaya çıkmaktadır. Ne var ki, bu politik kararlar da ekonomik süreçler göz önünde bulundurularak verilmektedir. Dolayısıyla dönüşümcü yaklaşımın benimsediği gibi küreselleşmenin tek bir boyuta indirgenemeyeceği ve küreselleşmenin boyutlarının karşılıklı olarak etkileşim içerisinde oldukları unutulmamalıdır. Bu doğrultuda küreselleşmenin ekonomik ve politik boyutları birbirleriyle büyük oranda ilişkili süreçlerdir (Steger, 2003).

2.2.2. Küresel Yönetişim

Küresel yönetim, küresel olarak standart uygulamalar oluşturan ve küresel sisteme öncülük eden uluslararası kurumlardan, uluslararası sivil toplum kuruluşlarından ve uluslararası ikili veya çok taraflı anlaşmalardan oluşan karmaşık yapıdaki yönetsel ağı ifade etmektedir. Bu doğrultuda Karns ve Mingst (2004) küresel yönetimi, “Dünyada resmî ve gayri resmî şekilde farklı düzeylerde mevcut olan, yönetimle ilgili faaliyetler, kurallar ve mekanizmaların tamamı” olarak ifade etmektedir.

Küreselleşmeyle birlikte otoritenin giderek daha fazla ayrıştırıldığı ve farklı yönetim alanlarıyla ilişkilendirildiği, geri dönüşünün ise olmadığı bir süreç yaşanmaktadır. Bu doğrultuda küresel yönetim sistemi, dünyanın hemen her yerinde ve ekonomik, politik ve sosyal başta olmak üzere toplumsal yapının neredeyse bütün düzeylerinde giderek daha fazla otorite merkezi meydana getirmektedir (Held ve McGrew, 2000; 2002; Rosenau, 2002).

Uluslararası ilişkilere dair geleneksel bakış açısına göre uluslararası düzen çeşitli hukuki anlaşmalar doğrultusunda karşılıklı etkileşim hâlinde olan ulus-devletlerden oluşmaktadır. Buna karşın küreselleşme olgusu, ulus-devletlerin nüfuz edemediği yerlerde faaliyet gösteren çeşitli örgütlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Ortaya çıkan bu örgütler devletlerin ve bireylerin faaliyetlerini hem yönlendirmekte hem de kısıtlamaktadır (Luard, 1990; Ohmae, 1995; Albrow, 1996). Bu doğrultuda küresel yönetim, temel olarak geleneksel uluslararası sistemden çok daha geniş bir uluslararası ilişkiler yönetimini ifade etmektedir (Rosenau, 2002; Buchanan ve Keohane, 2006).

Küresel yönetim kavramı uluslararası sistemin ulus-devletlerin ilişkilerinden meydana geldiğine yönelik geleneksel görüşe karşı bir görüşü ifade etmek için kullanılmıştır. Çünkü uluslararası sistemin bu bakış açısıyla ele alınması küresel yönetim mekanizmasındaki pek çok kurumu ve aktörü gözmezden gelmektedir. Ayrıca küresel yönetim kavramı küresel ölçekte bir yönetimin giderek geliştiğine vurgu yapmaktadır. Devlet veya merkezî hükümet kavramları, belli kurallar üzerine inşa edilmiş, çeşitli kurumları birbirine bağlayan ve açık bir şekilde hiyerarşik düzene sahip olan bir otoriteyi tanımlamaktadır. Küresel yönetim kavramı ise küresel sistemin birbirleriyle koordineli bir şekilde uygulama ve faaliyetler gösteren çok sayıda aktör tarafından yönetildiğini ifade etmektedir (Rosenau, 2002; Nye, 2004).

Küresel yönetim kavramı 1990’lı yıllarda hem küreselleşmenin hem de küreselleşme kavramına yönelik tartışmaların artmasıyla kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte uluslararası örgütlerin küresel yönetim sürecine çok daha aktif katılım sağlaması beklenmiştir. Bu noktada küresel çapta ekonomik, politik ve sosyo-kültürel başta olmak üzere toplumsal yaşamın pek çok alanında karşılaşılan problemlerle ulus-devletlerin tek başlarına

başta çıkamayacakları yönünde algılamalar oluşmuştur. Bu durum küresel yönetişime dair fikirlerin giderek artmasına neden olmuştur. Aslında bakıldığında küresel yönetişimin en gelişmiş alanı ekonomi alanıdır ve bu noktada küresel ekonomi yönetimine dair adımlar 1944'te Bretton Woods Anlaşması'yla atılmıştır. Bretton Woods sistemini oluşturan üç kurum IMF, Dünya Bankası ve GATT, İkinci Dünya Savaşı sonrası küresel ekonomi düzenini oluşturmak için kurulmuşlardır. Bu kurumlar küresel ekonomi yönetimini gerçekleştirmeyi amaçlamış ve sonraki süreçte küresel ekonomide meydana gelen değişimler doğrultusunda evrilmişlerdir (Heywood, 2011).

Küresel yönetişim çeşitli kurumlarla ve aktörlerle ilişkilendirilmektedir. Ancak küresel yönetişim çok daha fazlasını ifade etmektedir. Küresel yönetişim asıl olarak bir süreç ve/veya süreçler bütünüdür. Bu doğrultuda denilebilir ki küresel yönetişim küresel ölçekte uygulanacak politikaların herhangi bir merkezî hükümetin olmadığı bir ortamda gerçekleştirilmesidir. Küresel yönetişim sürdürülebilir bir iş birliğini içerisinde barındırmaktadır. Çünkü küresel yönetişim sistemi içerisinde ulus-devletlerin kendi aralarında iş birliği yapmalarının kendi ulusal çıkarlarına olacağını düşünerek kendi istekleriyle iş birliği yapmaktadırlar. Ulus-devletlerin çeşitli alanlarda politika yapmakta zorlanmaları ve tek başlarına çözüm getirmekte yetersiz kalmaları neticesinde küresel yönetişim fikri ve devletlerin iş birliğine giderek problemleri çözüme kavuşturma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır (Heywood, 2011).

Küresel yönetişim, geleneksel ulus-devlet merkezli bakış açısından daha farklı bir güç anlayışına dayanmaktadır. Küresel yönetişim ile birlikte devlet dışı aktörlere bir ölçüde egemenlik hakkı verilmektedir. Bu şekilde devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin devlet gücünü aşındırdığı düşünülmektedir (Strange, 1996; Cox, 1997; Held vd., 1999; Kotz, 2002). Bu görüşe karşı küresel yönetişimin sıfır toplamı bir oyun olmadığı da çoğunlukla savunulmaktadır. Bu bakış açısına göre küresel yönetişim ağlarıyla yönetimini gerçekleştiren devletler, gerektiğinde yetkilerini devrederek kaynaklarından ve egemenliklerinden daha fazla fayda elde edebileceği düşünülmektedir (Rosenau, 1997; Held vd., 1999).

Heywood (2011) küresel yönetişim temel özelliklerini beş başlıkta ifade etmiştir. Bu özellikler; çok merkezlilik, hükümetlerarasılık, farklı aktörlerin dahil olması, çok düzeyli süreçler ve resmîyetten arınmadır. Çok merkezlilik, küresel yönetişimin tekil değil çoğul olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla küresel yönetişim pek çok farklı karar mekanizması içermektedir. Hükümetlerarasılık, ulus-devletlerin ve merkezî hükümetlerin hâlâ küresel yönetişimin en önemli aktörleri arasında yer aldığını ve birbirleriyle iş birliği oluşturduklarını ifade etmektedir. Farklı aktörlerin dahil olması, küresel yönetişim mekanizmasına ulus-devletlerin ve uluslararası örgütlerin yanı sıra STK, ÇUŞ ve diğer uluslararası STK'ların da dahil olmasını ifade etmektedir. Çok düzeyli süreçler, yerel, ulusal, bölgesel ve küresel gibi farklı düzeylerde yer alan grup ve kurumlar arasındaki karşılıklı ilişkileri ifade etmektedir. Resmîyetten arınma ise küresel yönetişimin resmî ve hukuki düzenlemelerle oluşan yapılardan ziyade normlara dayalı gayri resmî uluslararası yapılar yani

uluslararası kuruluşlar ve/veya örgütlerle faaliyetlerde bulunmasını ifade etmektedir (Heywood, 2011).

Koppell (2010) küresel yönetime dair üç farklı örgüt türü ortaya koymaktadır. Birinci küresel yönetim örgüt modeli, klasik model olarak bilinmektedir. Bu modelde demokratik bir ortamda üye devletlerin katılımıyla oluşturulan uluslararası örgütler yer almaktadır. Bu uluslararası örgütler yetkilerini üye olan devletlerden almaktadır. Ayrıca bu örgütler üye devletlerin uluslararası anlaşmaya varabilmeleri için bir forum görevi görmektedir. Dolayısıyla bu şekilde uluslararası örgütler kendi çıkarlarını koruyan ve anlaşma zemini oluşturmak için karşılıklı pazarlıklar gerçekleştiren üye devletlerin delegelerinden oluşmaktadır. Birinci küresel yönetim modelinde yer alan uluslararası örgütlerden en önemlileri olarak BM, IMF, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) sayılabilir. Şüphesiz, bu uluslararası kuruluşların en önemli özelliği, devletleri devamlı olarak birbirleriyle ilişki içerisinde tutarak karşılıklı iş birliklerini meydana getirmesidir. Çünkü bu uluslararası kurumlar sayesinde devletler belirli aralıklarla bir araya gelerek devletlerarası kalıcı bir diyalog oluşturmakta ve gerçekleştirilen müzakerelerde çeşitli iş birlikleri gerçekleşmektedir (Koppel, 2010).

Küresel yönetim örgütlerinin ikinci türü, uluslararası kartellerden oluşmaktadır. Bu kuruluşlar üyelere karşı kısıtlamalar getirebilmektedir. Ayrıca bu tip kuruluşlar alacakları kararların uygulanmasını sağlama noktasında zorlayıcı çeşitli araçlara sahiplerdir. DTÖ bu tür kuruluşlar içerisinde en bilinenidir. DTÖ alınan kararlara uyum sağlanması noktasında üyelere politika dayatmalarında bulunabilmektedir. Diğer bir bilinen kuruluş OPEC'tir. OPEC, petrole dair çeşitli fiyat ayarlamaları gerçekleştirmekte ve üyelerin buna uyması hususunda zorlayıcı araçlar kullanmaktadır (Koppel, 2010).

Küresel yönetimin üçüncü örgüt türü, simbiyotik kuruluşlar olarak ifade edilmektedir. Bu örgütler herhangi bir ulus–devlete dayanmayan ve yönetim açısından ulus–devletlere bağlı olmayan örgütlerdir. Bu örgütler belirli bir alanda faaliyet göstermekte ve özel aktörlerden oluşmaktadır. Finans alanında hem kurumsal hem de devlet borçlarının risk düzeylerini belirleyen kredi derecelendirme kuruluşları simbiyotik örgütlere örnek teşkil etmektedir. Bilindiği üzere bu derecelendirme kuruluşları devletlerin borçlanmaları üzerine önemli etkilere sahiptir. Bu örgütler herhangi bir ulus–devletin kontrolüne tabi değildirler. Bunun yanı sıra küresel ölçekte bazı uygulama ve faaliyetleri düzenleyici kararlar almaktadırlar (Koppel, 2010).

Rosenau (2002) hükümeti yönetimden ayırmaktadır. Hükümet ve yönetim olgularının her ikisi de otoritenin uygulandığı ve istenen hedeflerin gerçekleştirildiği kurallar sisteminden ve yönlendirme mekanizmalarından oluşmaktadır. “Hükümetlerin kural sistemleri, yapılar olarak düşünülebilirken; yönetime ilişkin kurallar, çok çeşitli kuruluşlar tarafından farklı yerlerde ve

zamanlarda/aynı zamanlarda çeşitli şekillerde gerçekleştirilebilen veya uygulanabilen sosyal işlevler veya süreçlerdir” (Rosenau, 2002).

Hükümet ve yönetim olgularında ayırım yapabilmenin temel noktası resmî veya gayri resmî şekillerde kendisini gösteren otorite alanları ile ilişkilidir. Bu noktada yetki alanının temel özelliği, belirlenen hedeflere bireylerin veya kuruluşların uyum sağlama kapasitesidir. Hükümet ve yönetim olgularının birbirlerinden keskin bir şekilde ayrışmasından dolayı küreselleşme sürecinde yönetim sistemi çatallanmıştır. Oldukça uzun bir süredir dünya üzerindeki faaliyetlere ve olaylara yön veren devlet sistemleri ve bunlara bağlı olarak hükümetler bulunmaktadır. Bu devlet merkezli yönetim sistemine ek olarak günümüzde farklı çeşitlerde topluluklarla birlikte çok merkezli bir sistem oluşmaktadır. Oluşan bu çok merkezli sistem devlet merkezli sistemle kimi zaman iş birliği içerisinde olurken, kimi zaman da rekabet içerisine girmektedir. Ne var ki, çok merkezli sistem ile devlet merkezli sistem sürekli etkileşim içerisinde olarak pek çok yeni otorite alanı oluşturmaktadır (Rosenau, 2002). Rosenau (2002) küresel yönetim sürecine dahil olan farklı yapıları şu şekilde ifade etmektedir:

- 1– Resmî olarak anayasalarda kabul edilen hiyerarşik yapılara dayanan ulusal ve ulus–altı hükümetler.
- 2– Ana sözleşmeyle resmî olarak hiyerarşik olarak yapılandırılmış olan kâr amaçlı çok uluslu şirketler.
- 3– Resmî anlaşmalara ve tüzüklere dayanan Uluslararası Kamu Örgütleri ya da Hükümetler Arası Kuruluşları (International Governmental Organization (IGO)).
- 4– Resmî kanunlarla ya da belgelenmemiş gayri resmî düzenlemelerle oluşturulmuş kâr amacı gütmeyen ulusal ve ulus–altı Sivil Toplum Kuruluşları (Non–Governmental Organizations (NGO)).
- 5– Resmî olarak örgütler şeklinde yapılandırılmış ya da dernekler veya toplumsal hareketler şeklinde gayri resmî olarak birbirine bağlanmış kâr amacı gütmeyen Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları (USTK – International Non–Governmental Organizations (INGO)).
- 6– Alıcılar ile satıcılar ve tüketiciler ile üreticiler arasındaki alışverişi yönlendiren piyasalar.
- 7– Önemli bir konu etrafında gayri resmî olarak toplanmış ve sonrasında dağılmış olan örgütlenememiş elit gruplar ve kitlesel topluluklar.

Yukarıda ifade edilen farklı aktörler çok sayıda otorite alanı etrafında toplanmaktadır. Bu doğrultuda temelde altı farklı yönetim tipi ortaya çıkmaktadır. Rosenau (2002) bir yönetim tipolojisi oluşturmaktadır. Bu noktada yönetim tipolojilerinde süreçler ve yapılar şeklinde ayırım yapılmaktadır. Süreçler, tek yönlü veya çok yönlü süreçler ve dikey veya yatay süreçler şeklinde ifade edilmektedir. Yapılar ise resmî (hükümet) yapılar, resmî olmayan yapılar ve her ikisini de içerisinde barındıran yapılar şeklinde ifade edilmektedir (Rosenau, 2002).

En bilinen yönetim şekli “yukarıdan aşağıya” yönetim şeklidir. Yukarıdan aşağıya yönetim şekli hükümetlerin tek yönlü dikey süreçleri tetikleyen ve resmî yapıları içerisinde barındıran yönetim faaliyetleridir. Yukarıdan aşağıya yönetimden ayrılan en güncel yönetim biçimi “möbius–web” olarak ifade edilen yönetim biçimidir. Bu yönetim biçimi çok çok yönlü dikey ve yatay süreçleri içermektedir. Ayrıca “möbius–web” resmî ve gayri resmî yapıların karışımını içerisinde barındırmaktadır. Möbius–web yönetim tipi yönetimin dinamikleri çokça karmaşıktır ve çeşitli düzeyler arasında örtüşmektedir. Bu yönetim tipi möbius gibi ne herhangi bir düzeyde veya herhangi bir zamanda başlayan ne de zirveye ulaşan tekil bir süreci temsil etmektedir. Ayrıca ağ benzeri bir süreç oluşturan karmaşık ve melez bir yapıya sahiptir (Rosenau, 2003).

2.2.3. Küresel Yönetişim Sisteminde Kuruluşlar ve Örgütler

2.2.3.1. Hükümetler Arası Kuruluşlar

Küreselleşmeyle birlikte ulus–devletler arasındaki etkileşimler ve ilişkiler giderek artmıştır. Bu durum neticede devletler arası karşılıklı bağımlılıkları meydana getirmiştir. Devletler toplumsal yaşamın pek çok alanında birbirlerine bağlandıkça başta güvenlik, ticaret, finans, ulaşım ve iletişim gibi alanlarda olmak üzere karşı karşıya kalınan ve aciliyet gerektiren sorunların çözümünde birlikte hareket etme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda hükümetler arası kuruluşlar (International Governmental Organizations – IGOs) küresel yönetiminde oldukça önemli bir konuma sahiptir.

Hükümetler arası kuruluşları incelerken öncelikle bu kuruluşları diğer kuruluşlardan ayıran temel özellikleri belirlemek gerekmektedir. Hükümetler arası kuruluşlara dair çalışmalarda genellikle bu kuruluşların üç temel özelliğine dikkat çekilmektedir (Pevehouse vd., 2004). Hükümetler arası kuruluşlar, uluslararası örgüt kapsamındadır. Devletler bu şekilde uluslararası örgütlerin kurulması doğrultusunda aralarında uluslararası anlaşmalar yapmaktadırlar. Dolayısıyla hükümetler arası kuruluşların temelini uluslararası anlaşmalar oluşturmaktadır (Koremenos vd., 2004). Bu şekilde hükümetler arası kuruluşların, uluslararası anlaşmalar çerçevesinden oluşturulması en geleneksel kriteridir. Ancak bu kriter mevcut bir hükümetler arası kuruluşun oluşturacağı alt bir organizasyonda aranmamaktadır.

İkinci kriter kuruluşun üyeliği ile ilgilidir. Hükümetler arası kuruluşlar konvansiyonel olarak devletlerin resmî olarak temsilcilerinden meydana gelmektedir. Dolayısıyla bir kuruluşun hükümetler arası bir kuruluş olarak nitelendirilmesi için üyelerin tamamının devletlerden oluşması gerekmektedir. Örgütler incelendiğinde üyeleri devletlerden oluşmayan çeşitli örgütler ve kuruluşlar vardır. Çıkar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları ve kâr amaçlı çok uluslu şirketler diğer örgüt tiplerini teşkil etmektedir (Çalış, 2022a). Sivil toplum kuruluşları veya çok uluslu şirketlerin üyeleri devletler değildir. Üyelikle ilgili bu kriter hükümetler arası kuruluşları hem ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarından hem de çok uluslu ve/veya ulus–ötesi şirketlerden ayırmaktadır. Bir

örgütün hükümetler arası kuruluş kabul edilmesi için üyelerinin devletlerden oluşması kriterinin yanı sıra bu kuruluşu en az üç devletin üye olması da genellikle aranan şartlar arasındadır. Dolayısıyla iki ülke arasında uluslararası anlaşmalar çerçevesinde meydana gelen ikili ilişkiler hükümetler arası kuruluşların kapsamı dışında bırakılmaktadır (Pevehouse vd., 2004).

Üçüncü kriter ise bir örgütün hükümetler arası kuruluş olarak kabul edilmesi için gerekli olan kurumsal yapısıyla ilişkilidir. Dolayısıyla hükümetler arası kuruluşların kurumsal bir yapıya sahip olması aranan kriterler içerisinde yer almaktadır. Bu kriter genellikle bir hükümetler arası kuruluşun örgüt içerisinde kalıcı bir sekreteryaya kurmasıyla karşılanmaktadır. Buna örnek olarak hükümetler arası bir kuruluş olan BM'nin genel sekreterliği gösterilebilir. Ülkeler arası iş birliğini geliştirmek için böyle bir sekreteryanın oluşturulması, bu sekreteryanın bir genel merkezinin olması ve burada kalıcı personel istihdam edilmesi kurumsallık kriterinin karşılanması için yeterli olmaktadır. Bilindiği üzere aynı hükümetler arası kuruluşu üye olan ülkeler başka bir toplulukta yer alabilmektedir. Bu şekilde farklı ortamlarda çeşitli ülkeler gerek toplantılar gerekse de forumlar aracılığıyla bir araya gelmektedir. Dolayısıyla kurumsal yapıya ilişkin bu kriterle birlikte hükümetler arası kuruluşlar, devletler arası gerçekleştirilen geçici toplantılardan ayırtılmaktadır (Pevehouse vd., 2004).

Bütün hükümetler arası kuruluşlar ifade edilen üç kriteri de sağlamaktadır. Bu kriterleri sağlamalarına rağmen hükümetler arası kuruluşlar; egemenlik, üyelik ve amaçları gibi özellikleri nedeniyle birbirlerinden farklılıklar gösterebilmektedir (Jacobson, 1984). Egemenlik açısından bakıldığında uluslararası ve uluslar-üstü hükümetler arası kuruluşlar şeklinde bir ayrım yapılabilir. Bu bağlamda BM, uluslararası nitelikte bir hükümetler arası kuruluşken (Kan, 2022), AB kısmen uluslar-üstü nitelikte bir hükümetler arası kuruluşur (Çalış, 2022a).

Üyelik açısından ele alındığında hükümetler arası kuruluşlar global, sub-global ve bölgesel ölçekte sınıflandırılabilirler (Çalış, 2022a). Üyelik açısından global niteliğe sahip hükümetler arası kuruluşlarda üyeler, coğrafi konuma göre herhangi bir kısıtlamayla karşılaşmamaktadır. Buna karşın, global bir nitelikte üye kabul eden hükümetler arası kuruluşlara her devletin üye olma zorunluluğu bulunmamaktadır. Burada global üyelikten kastedilen bütün ülkelerin herhangi bir coğrafi kısıtlama olmaksızın kuruluşu üye olabilmeye uygun olmasıdır. Global ölçekte üye olunabilen hükümetler arası kuruluşlara örnek olarak BM, IMF, DTÖ ve Dünya Bankası gösterilebilir (Acar, 2022; Ay vd., 2022; Kan, 2022; Mangır, 2022).

Bölgesel niteliğe sahip hükümetler arası kuruluşlar hangi ülkenin kuruluşu üye olabileceği yönünde bir kısıtlama içermektedir. Bu kısıtlama çerçevesinde oluşturulan bir hükümetler arası kuruluşu üye olabilmek için belli üyelik kriterlerinin yanı sıra coğrafi olarak da kriterlere uygunluk gerekmektedir. Bu tür hükümetler arası kuruluşlara örnek olarak AB, ASEAN ve Afrika Birliği (AFB) gösterilebilir. NATO ise sub-global hükümetler arası örgütlere örnek gösterilebilir (Akıllı, 2022; Çalış, 2022a; Özcan, 2022).

Hükümetler arası kuruluşlar amaçlarına göre de sınıflandırılabilir. Hükümetler arası kuruluşların çok çeşitli işlevleri olabilir. Amaçlarına göre genel amaçlı ve özel amaçlı olarak ikiye ayrılabilir. BM, genel amaçlı bir hükümetler arası kuruluştur. Özel amaçlar doğrultusunda bazı örgütlerin ticareti, finansı ve ekonomiyi geliştirme gibi amaçları bulunurken bazılarının barışı ve güvenliği sağlama amaçları bulunmaktadır. Bazı örgütler sadece siyasal, kültürel, sosyal ve dinî amaçlar doğrultusunda da kurulabilmektedir (Çalış, 2022a). Amaçları açısından değerlendirildiğinde IMF, üye ülkelerin finansal problemlerini çözmek ve ekonomik kalkınmayı artırma işlevini üstlenmektedir. DTÖ, üye ülkelerin dış ticarete dayalı problemlerini çözerek üyeler arası uluslararası ticareti geliştirmeyi hedeflemektedir (Ay vd., 2022; Mangır, 2022). NATO, üye ülkelerin ortak düşman olarak gördükleri Sovyetler Birliği'ne karşı güvenliğini temin etme işlevi görmektedir (Gözen, 2022). Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA), kalıcı barışı sağlama noktasında bir işlev görmektedir.

2.2.3.1.1. Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Cemiyeti'nin selefi olarak 1945 yılında San Francisco Konferansı'yla kurulmuştur. Birleşmiş Milletler Şartı, BM'nin kuruluş belgesidir. Birleşmiş Milletler Şartı, 26 Haziran 1945'te San Francisco Konferansı'nın sonunda imzalanmış ve 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmiştir. BM'ye üye olan devletler uluslararası hukukun bir aracı olan BM Şartı'na bağlılardır. BM hem kendi uluslararası niteliğinden hem de uluslararası bir anlaşma olan BM Şartı'ndan kaynaklı olarak çeşitli konularda harekete geçme yetkisi bulunmaktadır (Heywood, 2011).

BM günümüze kadar kurulmuş olan uluslararası kuruluşlar içerisinde en önemlisi olarak kabul edilmektedir. BM'nin uluslararası kuruluşlar içerisinde en önemlisi olmasının başlıca sebebi 193 üye devletten oluşan küresel ölçekte tek örgüt olmasıdır. BM günümüzde de küresel yönetim kurumu olmaya yakın tek uluslararası örgüttür. BM'nin temel görevi uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasıdır. Ancak BM Şartı'na göre BM hemen her alanda faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedir. Bu doğrultuda, BM'nin en bilinen aktif faaliyet alanları; silahsızlanma, terörle mücadele, ekonomik ve sosyal kalkınma, insan hakları, çevre ve mülteci sorunu gibi alanlardır (Heywood, 2011).

BM, politika alanında ilk sırada yer alan küresel bir örgüttür. Bu bağlamda BM politik küreselleşmenin en önemli göstergelerindendir. BM kendisine üye olan ulus-devletler çerçevesinde oluşmuş devlet-merkezli bir örgüttür. Küreselleşmenin ulus-devletin çöküşünü getirdiği yönündeki tartışmalara rağmen BM ulus-devletlerin bir araya geldikleri ve çeşitli uluslararası problemleri müzakere ettikleri bir örgüt özelliği taşımaktadır. Bununla birlikte, BM küresel yönetimde en önemli bağımsız aktörü olma özelliğine sahiptir (Ritzer, 2010).

BM Şartı'nda belirtildiği şekliyle BM'nin dört temel hedefi bulunmaktadır. BM'nin birinci hedefi, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı'nda insanlığın karşı karşıya kaldıkları acıların bir daha yaşanmaması için savaş felaketinden gelecek nesilleri korumak ve bu doğrultuda barış ve güvenliği sağlamaktır. BM'nin ikinci hedefi; temel insan haklarına, insan onur ve değerine, erkek ve kadınların eşit haklarına, büyük ve küçük ulusların eşit haklarına olan inancı yeniden sağlamaktır. BM'nin üçüncü hedefi, adaletin ve anlaşmalardan ve diğer uluslararası hukuk kaynaklarından doğan yükümlülüklerle uyulmasının sürdürülebilirliğini sağlamaktır. BM'nin dördüncü hedefi ise daha iyi yaşam standartlarının oluşmasını ve sosyal ilerlemeyi teşvik etmektir (Heywood, 2011; United Nations Charter (t.y.), <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text/>).

BM Şartı'nda belirtildiği üzere BM'nin dört temel amacı bulunmaktadır. BM'nin birinci amacı, uluslararası barışı ve güvenliği sağlamaktır. Bu doğrultuda barışa yönelik tehditleri önlemeyi ve ortadan kaldırmayı, saldırı eylemlerinin veya diğer barışa yönelik ihlallerin bastırılması için etkili kolektif önlemler almayı amaçlamaktadır. Bütün bunları barışçıl yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun bir şekilde gerçekleştirmektedir. Barışın ihlal edilmesine yönelik uluslararası anlaşmazlıkları veya durumları düzeltmekte veya çözümlemektedir. BM'nin ikinci amacı, halkların eşit haklarına ve kendi kaderlerini belirleme ilkesine saygılı bir şekilde uluslar arasında dostane ilişkiler geliştirmek ve evrensel barışı güçlendirmek için uygun önlemler almaktır. BM'nin üçüncü amacı; ekonomik, sosyal, kültürel veya insani nitelikteki uluslararası sorunların çözülmesinde ve ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımı yapılmaksızın insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının teşvik edilmesinde uluslararası iş birliğini sağlamaktır. BM'nin dördüncü amacı ise bu ortak amaçlara ulaşmak için ulusların eylemlerini uyumlu hâle getirecek bir merkez olmaktır (United Nations Charter (t.y.), <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text/>).

BM Şartı'nda belirlenen amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilecek uygulamaların ilkeleri BM Şartı'nda yedi maddede ifade edilmektedir. Öncelikle BM'ye üye bütün ülkeler egemen ve eşittir. BM üyeleri üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getireceklerdir. BM üyeleri meydana gelen uluslararası anlaşmazlıklarını hem uluslararası barış ve güvenliği hem de adaleti tehlikeye atmayacak şekilde çözeceklerdir. BM üyeleri herhangi bir devletin toprak bütünlüğünü veya siyasi bağımsızlığı tehdit etmekten veya güç kullanımından kaçınacaklardır. BM üyeleri, BM'yi destekleyecek ve her türlü yardımı yapacaklar buna karşın BM'nin yaptırım uyguladığı herhangi bir devlete yardım etmekten kaçınacaklardır. BM, uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla gerekli ölçüde örgüte üye olmayan devletlerin de bu ilkelere uygun hareket etmelerini sağlayacaktır. Son ilkeye göre BM Şartı'nın hiçbir hükmü örgüte herhangi bir devletin ulusal yargı yetkisine giren ya da milli egemenlik alanına giren konulara karışma yetkisi tanımamaktadır (Kan, 2022; United Nations Charter (t.y.), <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text/>).

BM'nin işleyişinde altı adet organı bulunmaktadır. BM'nin altı organı; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Genel Sekreterlik, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi ve Uluslararası Adalet

Divanı'dır. Genel Kurul, "Ulusların Meclisi" olarak da isimlendirilmektedir. Genel Kurul, BM'nin temel temsil organını oluşturmaktadır. Genel Kurul, BM'nin bütün üyelerinden oluşmaktadır. Genel Kurul'da her üyenin beşten fazla temsilcisi bulunamamaktadır. Genel Kurul yıllık olağan oturumlarda ve özel olarak bir konu görüşüleceği zaman olağanüstü oturumlarda toplanmaktadır. Genel Kurul'da her oturum için başkan ve on üç başkan yardımcısı seçilmektedir (Wydis, 1972; Kan, 2022; United Nations Charter (t.y.), <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text/>).

Genel Kurul, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim ve sağlık alanlarında uluslararası iş birliğini teşvik etmek, uluslararası hukukun gelişimini sağlamak ve ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan hakları ve temel özgürlüklerinin gerçekleşmesine yardımcı olmak amacıyla çalışmalar gerçekleştirerek önerilerde bulunmaktadır. Genel Kurul, BM Şartı kapsamına giren ve Şart'ta öngörülen organların hepsinin yetki ve işlevlerine dair her türlü konuyu görüşebilmekte ve bunlarla ilgili karar alabilmektedir. Genel Kurul, herhangi bir BM üyesinin, Güvenlik Konseyinin veya BM üyesi olmayan bir devletin kendisine sunduğu uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına dair her türlü sorunu görüşebilmektedir. Genel Kurul silahsızlanma ve silahlanmanın düzenlenmesine dair ilkeleri görüşebilmektedir. Ayrıca uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesine dair gerçekleştirilecek iş birliklerinin genel ilkelerini görüşüp değerlendirebilmektedir. Bu konularda Genel Kurul, üyelere ve/veya Güvenlik Konseyi'ne tavsiyelerde bulunabilmektedir. Bu noktada gerçekleştirilecek eylemin ne olacağı yönünde bir problemle karşılaşırsa bu durum Genel Kurul tarafından, tartışmadan önce veya sonra Güvenlik Konseyine sunulmaktadır. Herhangi bir anlaşmazlıkla ilgili Güvenlik Konseyi talep etmedikçe Genel Kurul anlaşmazlık üzerine bir tavsiyede bulunamamaktadır (Wydis, 1972; Keens-Soper, 1985; Kan, 2022; United Nations Charter (t.y.), <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text/>).

Genel Kurul'da her bir üyenin bir oy hakkı bulunmaktadır. Genel Kurul'da önemli kararlar üçte iki oy çokluğuyla alınmaktadır. Genel Kurul kararlarının hukuksal olarak herhangi bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Ancak alınan bu kararlar tavsiye niteliğinde olmaktadır. Genel Kurul'un yasama yetkisi bulunmamaktadır. Ayrıca Güvenlik Konseyi'ni ve Genel Sekreterliği denetleme ve inceleme yetkisi de bulunmamaktadır (Heywood, 2011).

Güvenlik Konseyi, BM'nin uluslararası barışı ve güvenliği korumakla görevli organıdır. Güvenlik konseyinin 15 üyesi bulunmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin üyelerinden beşi veto yetkisine sahip daimî üye statüsündedir. Veto yetkisine sahip daimî üyeler; ABD, İngiltere, Rusya, Çin ve Fransa'dır. Daimî üyeler diğer on üye tarafından alınan kararları veto edebilmektedir. Geri kalan on üye ise örgütün diğer amaçları ve adil coğrafi dağılım çerçevesinde iki yıllığına seçilmektedir. Bu üyeler daimî statüsü olmayan ve veto yetkisi olmayan üyelerdir. Güvenlik Konseyi'nde her üyenin bir temsilcisi bulunmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin iki farklı yetkisi bulunmaktadır. Birinci yetkisi, uluslararası barışın ve güvenliğin bozulmasına yönelik tehditlerin ortaya çıkması veya bozulması noktasında bağlayıcı nitelikte karar alma yetkisidir. İkinci yetkisi ise, uluslararası uyuşmazlıkların

giderilmesi için barışçıl çözümler üretilmesi hususunda tavsiye niteliğinde kararlar alma yetkisidir. Güvenlik Konseyi'nde kararlar beşte üç oy çokluğuyla alınmaktadır. Usule ilişkin konuların dışındaki kararları daimî üyelerin birisi bile veto edebilmektedir. Eğer daimî beş üye kararı veto etmediyse dokuz ülkenin onayı ile karar alınmaktadır (Claude, 1967; Heywood, 2011; Kan, 2022).

Ekonomik ve Sosyal Konsey, BM'nin dünya barışını korumaya yönelik ekonomik ve sosyal alanlarda faaliyetlerde bulunan organıdır. Ekonomik ve Sosyal Konsey, Genel Kurul tarafından seçilen 54 BM üyesinden oluşmaktadır. Konsey üyeleri üç yıllık süre ile seçilmektedir. Konsey'in temel görevi hem BM'nin hem de BM bünyesinde bulunan diğer kurumların ekonomik ve sosyal faaliyetlerini düzenlemektir. Konsey'in temel görevi arasında belirli ekonomik ve sosyal alanlarda çok sayıda ihtisaslaşmış kuruluşların faaliyetlerinin denetlenmesi de bulunmaktadır. Bu kuruluşlar arasında IMF, DTÖ, Dünya Bankası, ILO, WHO, UNICEF ve UNESCO en bilinenleridir (Heywood, 2011).

Genel Sekreterlik, BM'nin idari organıdır. BM'nin diğer organları tarafından ortaya konan uygulamaları ve eylemleri düzenlemekte ve yönetmektedir. Genel Sekreterlik, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesiyle Genel Kurul tarafından beş yıllığına atanan Genel Sekreter ve memurlardan oluşmaktadır (Heywood, 2011; Kan, 2022). Uluslararası Adalet Divanı, BM'nin yargı organıdır. Uluslararası Adalet Divanı'nın temel görevi, BM'ye üye olan devletler arasında meydana gelen uyuşmazlıkları ve örgüt içerisinde ortaya çıkan hukuksal problemleri çözüme ulaştırmaktır. Divan, on beş bağımsız yargıçtan oluşmaktadır (Kan, 2022).

2.2.3.1.2. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin ortaya çıkışı İkinci Dünya Savaşı sonrasına ve Bretton Woods sisteme dayanmaktadır. Bu dönemde AB fikrinin önderliğini Jean Monnet yapmıştır. Monnet, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yaşanan bölünmüşlük ve Bretton Woods sistemiyle içinde bulunulan sanayi kapitalizmi çağıyla birlikte Avrupa'nın ABD karşısında dezavantajlı bir durumda olduğunu düşünmekteydi. Monnet'e göre içinde bulunulan bu dezavantajlı konumdan çıkış noktası Avrupa'nın birlik hâline gelmesiydi. Monnet'e göre ancak bu şekilde bir birliğin kurulmasıyla Avrupa, ABD'deki gibi büyük ve bütünleşmiş bir piyasayı oluşturabilecekti. Ayrıca Avrupa'nın bütünleşmesiyle birlikte Avrupa'da büyük şirketler ve mali kuruluşlar oluşturulabilecekti. Monnet tarafından ortaya konulan bu plan çerçevesinde Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nin temelleri 1951 yılında atılmış ve 1952 yılında faaliyetlerine başlamıştır (Ritzer, 2010).

AB'nin iyi anlaşılabilmesi için tarihsel gelişiminin detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. 18 Nisan 1951 tarihinde Paris Anlaşması ile birlikte AKÇT kurulmuştur. Paris Anlaşması; Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanmıştır. AKÇT, 1952 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Bu topluluğun kuruluşuyla birlikte AB'nin temelleri

atılmıştır. Paris Anlaşması'nın imzalanmasından sonra 1957 yılında altı üye ülke arasında Roma Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla birlikte Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun (EURATOM) kurulması kararlaştırılmıştır. Roma Anlaşması'nın imzalanmasından sonra 1967 yılında AKTÇ, AET ve EURATOM'un birleşimiyle birlikte Avrupa Topluluğu (AT) oluşturulmuştur. 1973 yılında Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda AT'ye katılmıştır. 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında ise Portekiz ve İspanya AT'ye katılmıştır (Rumford, 2002; 2007; Ritzer, 2010; Heywood, 2011; Çalış, 2022b).

1990 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte Batı Almanya ve Doğu Almanya birleşmiştir. Doğu Avrupa'nın Sovyet denetiminden kurtulmasıyla birlikte 1991 yılında Sovyetler Birliği dağılmıştır. Bu çerçevede Avrupa'daki politik düzende değişim meydana gelmiştir. Bu doğrultuda AT'ye üye ülkeler 1991 yılında Maastricht'te bir araya gelmiş ve yeni bir anlaşmanın müzakerelerine başlamışlardır. 1993 yılında Avrupa Birliği Anlaşması (Maastricht Anlaşması) onaylanmıştır. Avrupa Birliği Anlaşması ile üç sütunlu Avrupa Birliği yapısı oluşturulmuştur. Bu yapının ilk sütununu Avrupa Topluluğu (AKTÇ, AET ve EURATOM), ikinci sütununu “Ortak Dışişleri Güvenlik Politikası”, üçüncü sütununu ise “Adalet ve İçişleri” oluşturmaktadır. Bu anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte AB resmî olarak kurulmuş ve 1999 yılına kadar Avrupa para birliğinin oluşturması için hazırlıklara başlamıştır (Rumford, 2002; 2007; Ritzer, 2010; Heywood, 2011; Çalış, 2022b).

1995 yılında AB, Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımıyla genişlemiştir. 1997 yılında Amsterdam Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla birlikte AB'nin Doğu Avrupa genişlemesinin önü açılmıştır. 1999 yılında Euro para birimi 11 üye ülkenin resmî para birimi olarak yürürlüğe girmiştir. 2002 yılında ise ülkelerin resmî para birimlerinin yerini Euro kâğıt ve madeni paralar almıştır. 2001 yılında Nice Anlaşması imzalanmış ve 2003 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra AB'ye 10 yeni üye ülke (Macaristan, Polonya, Çekya, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) katılmıştır. 2004 yılındaki genişlemeyle birlikte AB'nin toplamda 25 üye ülkesi olmuştur. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya AB'ye katılmıştır. 2013 yılında Hırvatistan'ın katılımıyla AB'ye üye ülke sayısı 28'e yükselmiştir (Heywood, 2011; Çalış, 2022b; T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2022).

2004 yılında imzalanan ancak Fransa ve Hollanda'nın karşı çıkması üzerine geri çekilen Anayasa Anlaşması'nın yeniden düzenlenmiş hâli ve AB'nin temel anlaşması niteliğinde olan Lizbon Anlaşması 2007 yılında imzalanmış ve 2009 yılında yürürlüğe girmiştir. 2016 yılında tarihinde ilk kez bir üye ülke AB'den ayrılma noktasında bir adım atmıştır. Bu doğrultuda 2016 yılında Birleşik Krallık'ın gerçekleştirdiği referandumdan %52 oy ile AB'den ayrılma (Brexit) kararı çıkmıştır. Daha sonraki süreçte ise 2020 yılında Birleşik Krallık resmen AB'den ayrılmıştır (Heywood, 2011; Çalış, 2022b; T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2022).

AB'nin kurumsal yapısı yani nasıl bir çalışma prensibine sahip olduğu da oldukça önemli bir husustur. AB'nin kurumsal yapısını oluşturan organlar; Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi, Konsey, Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği Adalet Divanı, Avrupa Merkez Bankası ve Sayıştay'dan oluşmaktadır. Avrupa Parlamentosu, 1957 Roma Anlaşmasında belirtildiği üzere AB'ye üye ülkelerin halklarını temsil etmektedir. Avrupa Parlamentosu'nun temel görevi, AB'nin uygulayacağı siyasi kararların alınması ve bu doğrultuda politikaların hazırlanmasıdır. Avrupa Parlamentosu faaliyetlerini genellikle Strazburg olmak üzere Brüksel ve Lüksemburg'da gerçekleştirmektedir. Avrupa Parlamentosu beş yılda bir seçilen 751 Avrupa Parlamentosu Üyesinden oluşmaktadır. Seçilen parlamento üyeleri milliyetlerine göre değil siyasi gruplara göre oturmaktadır. Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri Maastricht Anlaşması ve Lizbon Anlaşması ile giderek artmıştır. Avrupa Parlamentosu yasama organından (Konsey) ziyade denetleyici bir yapıya sahiptir. Ancak Lizbon Anlaşmasıyla birlikte Avrupa Parlamentosu “eş yasama organı” statüsüne kavuşmuştur. Avrupa Parlamentosu uluslar-üstü bir organdır ve yetkileri oldukça geniş kapsamlıdır. Başlıca yetkileri AB'nin yasama ve bütçe yapma işlevleridir. Bu doğrultuda, AB'nin bütçesini reddetmek ve Avrupa Komisyonu'nu görevden almak gibi yetkileri bulunmaktadır (Heywood, 2011; Çalış, 2022b).

Avrupa Konseyi, AB'nin genel anlamda siyasi hedeflerini ve önceliklerini belirlemekle yetkili organdır. Avrupa Konseyi hükümetler arası bir organdır. Gayri resmî olarak Avrupa Zirvesi olarak bilinmektedir. Avrupa Konseyi yasama faaliyetinde bulunmamaktadır. Avrupa Konseyi, AB'ye üye olan her devletin başkanları veya başbakanlarının yanı sıra dışişleri bakanlarından, daimî Avrupa Konseyi Başkanı'ndan ve Avrupa Komisyon Başkanı'ndan oluşmaktadır. Avrupa Konseyi, Başkan'ın çağrısıyla yılda dört kere toplanmaktadır (Heywood, 2011; Çalış, 2022b).

Konsey, AB'nin karar alma organıdır. Konsey, Avrupa Parlamentosu ile birlikte yasama ve bütçe ile ilgili faaliyetleri yerine getirmektedir. AB'nin politika yapma ve koordinasyon süreçlerinde de yetkilere sahiptir. Konsey hükümetler arası bir organdır. Konsey, AB'ye üye ülkelerin bakanlarından oluşmaktadır. Gayri resmî olarak Bakanlar Konseyi olarak da bilinmektedir. Konsey, toplantının gündemine göre farklı bakanların katılımıyla toplanabilmektedir. Konsey'de görevlendirilen bakanlar kendi hükümetlerine ve meclislerine karşı sorumlulardır. Bu durum Konsey'in yapısını ve alınacak kararları güçlendirmektedir. Konsey Başkanlığı her altı ayda bir üye ülkeler arasında dönüşümlü bir şekilde bir ülkeye geçmektedir. Konsey'de önemli kararlar oybirliği ile alınırken, diğer kararlar oy çokluğu ile alınmaktadır (Heywood, 2011; Çalış, 2022b).

Avrupa Komisyonu, AB'nin yürütme ve bürokratik organıdır. Avrupa Komisyonu uluslar-üstü bir organdır. Avrupa Komisyonu'nun merkezi Brüksel'de bulunmaktadır. Avrupa komisyonu, AB'ye üye ülkelere ayrı bağımsız bir hükümet gibi çalışmaktadır. Avrupa Komisyonu AB'nin çıkarları doğrultusunda herhangi bir hükümete bağlı olmaksızın faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Bunun yanı sıra Avrupa Parlamentosu'na karşı sorumluluğu bulunmaktadır. Avrupa Komisyonu her üye ülkeden bir Komisyoner olacak şekilde oluşmaktadır. Avrupa Komisyonu, Avrupa

Parlamentosu'na onaylanmak üzere Komisyon Başkanı önermektedir. Komisyon Başkanı, Avrupa Parlamentosu oy çokluğuna göre göreve gelmektedir. Avrupa Komisyonu AB politikalarının uygulanmasından genel anlamda sorumludur. Komisyonun bünyesinde günümüzde yaklaşık 32 bin personel istihdam edilmektedir (Heywood, 2011; Çalış, 2022b).

Avrupa Birliği Adalet Divanı, AB yasalarını ve anlaşmalarını yorumlamak ve bunlar hakkında hüküm vermekle yetkili organdır. Avrupa Birliği Adalet Divanı, uluslar-üstü bir organdır. Divanın merkezi Brüksel'de bulunmaktadır. Divan AB'ye üye olan her ülkeden birer tane olmak üzere 28 yargıçtan ve Divan'a tavsiyelerde bulunan ve AB'nin menfaatlerini korumakla yükümlü olan 11 başsavcıdan oluşmaktadır. AB hukuku, AB'ye üye ülkelerin ulusal hukuklarından daha üstündür. Birinci Derece Mahkemesi, bireyler ve şirketler tarafından açılan belirli davalara bakmaktadır (Heywood, 2011; Çalış, 2022b).

Avrupa Merkez Bankası (ECB), Avrupa'nın para birimi olan Euro'nun merkez bankasıdır. Banka Euro'nun yönetiminden sorumludur. ECB, uluslar-üstü bir organdır. ECB'nin merkezi Frankfurt'ta bulunmaktadır. ECB'nin temel görevi euro bölgesinin satın alma gücünü ve fiyat istikrarını korumaktır. Bu doğrultuda para politikalarının belirlenmesiyle yetkilidir (Heywood, 2011; Çalış, 2022). Sayıştay ise AB bütçesinin kurallara uygun olarak kullanıp kullanılmadığını denetlemektedir. Sayıştay'ın merkezi Lüksemburg'da bulunmaktadır. Sayıştay, AB'ye her üye ülkeden bir temsilci şeklinde 28 üyeden oluşmaktadır (Çalış, 2022b).

❖Avrupa Birliği ve Küreselleşme İlişkisi

Avrupa Birliği'nin küreselleşmeyle ilişkisine dair bakış açıları küreselleşmenin ekonomik, sosyo-kültürel ve politik boyutlarının hepsini kapsamaktadır. Bu doğrultuda AB, küresel yönetimi şekillendirme açısından oldukça önemli bir aktördür. Ayrıca AB, dünyanın geri kalmış bölgelerinin kalkınması için önemli bir model oluşturmaktadır. Küreselleşme ile AB arasındaki ilişki tartışılırken iki farklı bakış açısı mevcuttur. Birinci bakış açısı küreselleşme olgusunun Avrupa merkezli incelenmesine dayanmaktadır. İkinci bakış açısı ise AB'nin küresel bir perspektiften değerlendirilmesini temel almaktadır (Borocz ve Sarkar 2005; Rumford ve Buhari-Gülmez, 2011). Küreselleşmeyi Avrupa merkezli bir bakış açısıyla ele almaktan ziyade Avrupa'yı küresel bir perspektiften ele almak hem değişim ve dönüşümün Avrupa dışında kalan itici güçlerini hem de Avrupa'nın entegrasyonunu veya parçalanmasını açığa çıkarmaktadır (Rumford ve Buhari-Gülmez, 2011).

AB'nin küresel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Bu noktada en yaygın görüşler AB'nin üye ülkeler arasındaki çatışmaları engelleme noktasındaki rolüne vurgu yapmaktadır. Ayrıca AB'nin sürekli genişlemesiyle birlikte yeni üye olacak ülkelere ticaret, yardım ve diplomasi yoluyla demokratikleştirme ve liberalleştirmedeki önemine de dikkat çekilmektedir.

Küreselleşme ile AB arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde üç farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar; küreselleşmeye direnmek, küreselleşmeyi teşvik etmek, küreselleşmeyi araçsallaştırmak (Rumford ve Buhari–Gülmez, 2012).

Küreselleşmeye direnmek görüşü ile AB'nin Avrupa entegrasyonu aracılığıyla üye devletlerin küreselleşme sürecinden görecekları zararı minimuma indirdiği düşünülmektedir. Bu şekilde AB üye ülkeleri küresel akışların negatif etkilerinden ve en önemlisi ulus–devletlerin egemenliklerini kaybetme tehlikesine karşı korumaktadır. Bu bakış açısı, Avrupa'ya olan göçü kısıtlamanın olumlu etkiler yaratacağı fikriyle bağdaşmaktadır. Ayrıca küçük Avrupa ülkelerinin küresel menfaatleri AB sayesinde korunabilmektedir. Bu şekilde Avrupa entegrasyonu ve AB ile birlikte ülkeler küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı dirençli olabilmektedir. Bu durum ulus–devletin güçlenmesine neden olmaktadır (Rumford ve Buhari–Gülmez, 2012).

İkinci bakış açısı, AB'nin küreselleşmenin önünde bir engel olmadığı aksine onu teşvik ettiği yönündedir. Çünkü AB, malların, fikirlerin, kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayalı bölgesel bir düzenleme olduğu için küreselleşmeye engel olmak yerine Avrupa kıtasındaki küresel akışları teşvik etmekte ve kolaylaştırmaktadır. Ayrıca bu görüşe göre AB sadece ABD'nin olmadığı çok merkezli bir küresel düzen oluşturmaktadır. Bununla birlikte, AB aşırı kapitalizme karşı sosyal adalet ve ekonomik kalkınma modeli oluşturmaktadır. AB politik alanda küresel yönetime çok büyük katkı sunmaktadır. AB, Avrupa standartlarının küresel çapta yayılımını sağlayarak küresel yönetim ağılarını da şekillendirmektedir (Rumford ve Buhari–Gülmez, 2012).

AB ile küreselleşme ilişkisine dair üçüncü görüş ise küreselleşmenin araçsallaştırılması görüşüdür. Bu bakış açısı Avrupa'daki küreselleşmeye karşı anlayışın çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Bu noktada AB için küreselleşme söylemsel bir araç olmaktadır. Avrupa'da küreselleşmeye ilişkin söylemler oldukça çeşitlidir. Çoğunlukla da bu söylemler belli çelişkiler içermektedir. Bu açıdan ele alındığında Hay ve Rosamond (2002) AB için küreselleşmenin nesnel bir gerçeklikten ziyade stratejik bir retorik olduğunu vurgulamaktadır. AB ile küreselleşme ilişkisine dair üçüncü bakış açısında genel anlamda küreselleşme bir gerçeklik olarak ele alınmamaktadır. Bu bakış açısına göre küreselleşme Avrupa entegrasyonunu güçlendirmeye yönelik söylemsel bir araç olarak kullanılmaktadır (Rumford ve Buhari–Gülmez, 2012).

2.2.3.2. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları (STK) (Non–governmental organization – NGO), belli bir toplum vizyonuna göre bir misyon belirleyerek birlikte hareket eden gerçek veya tüzel kişiler tarafından oluşturulan, özerk yapısıyla kâr amacı gütmeyen gönüllü olarak faaliyetlerini sürdüren ve herhangi bir hükümete katılımı veya temsili olmayan özel kuruluşları ifade etmektedir. STK'lar amaçlarına şiddet içermeyen yöntemlerle ulaşmaya çalışan ve ticarî olmayan özel bir grup ya da kurum şeklinde

tanımlanmaktadır (Heywood, 2011). BM Kamuoyu Bilgilendirme Departmanı (Department of Public Information – DPI) STK’ları çok ayrıntılı bir şekilde tanımlamaktadır (Boli, 2012).

STK’lar, kamu yararına yönelik sorunları ele alan yerel, ulusal ve uluslararası ölçekte örgütlenen ve kâr amacı gütmeyen gönüllü yurttaş grubudur. Sivil toplum kuruluşu (STK), kamu yararını destekleyen sorunları ele almak üzere yerel, ulusal veya uluslararası düzeyde örgütlenen, kâr amacı gütmeyen, gönüllü bir yurttaş grubudur. Görev odaklı ve ortak ilgi alanlarına sahip kişilerden oluşan STK’lar çeşitli hizmetler ve insani işlevler yerine getirir, vatandaşların endişelerini hükümetlere iletir, politika ve program uygulamalarını izler ve sivil toplum paydaşlarının topluluk düzeyinde katılımını teşvik eder. Analiz ve uzmanlık sağlarlar, erken uyarı mekanizmaları olarak hizmet ederler ve uluslararası anlaşmaların izlenmesine ve uygulanmasına yardımcı olurlar. Bazıları insan hakları, çevre veya sağlık gibi belirli konular etrafında organize edilmiştir.

Sivil toplum kuruluşu terimi ilk olarak 1945 yılında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nde kullanılmıştır. Sözleşmede BM’ye üye devlet ve hükümet statüsü bulunmayan ulusal STK’lara, danışmanlık rolünün verilmesi gerektiği doğrultusunda bir hükme yer verilmiştir. 1948 yılında BM 41 STK’ya danışma statüsü vermiştir. STK teriminin ilk resmî kullanımı 1945 olmasına rağmen giderek daha popüler hâle geldikleri 1970’li yıllardan sonra STK ifadesinin kullanımı çok daha yaygın hâle gelmiştir. Buna karşın, STK’lar daha uzun bir tarihsel kökene sahiptir. STK’ların ilk örnekleri olarak 1787 yılında kurulan Köle Ticaretini Yasaklama Topluluğu ve 1863 yılında kurulan Kızılhaç Komitesi gösterilebilir (Heywood, 2011).

STK’ların amacı genel olarak toplumsal projelerin finansmanı için fon toplamaktır. USTK’lar da bu doğrultuda gelişmekte olan ülkelerdeki yerel STK’larla ortak hareket etmektedir. Fonlar bireysel bağışlarla veya mal ve hizmet satışıyla sağlanabileceği gibi uluslararası kuruluşların veya ulusal hükümetlerin bağışlarıyla da sağlanabilmektedir. STK’lar faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için halkla olan ilişkilerini oldukça sıkı tutmaktadır. Bunun yanı sıra STK’lar, iş dünyası ve merkezî hükümetlerle de yakın temas kurmaktadır. STK’lar gerçekleştirecekleri projeleri kendileri yönetmektedir. Bu doğrultuda bünyelerinde hem ücret karşılığı hem de gönüllü personeller istihdam etmektedir. STK’ların bir kısmı yasal statüye sahiptir ve yasalarla düzenlenmektedir. Yasal statüye sahip olmayan STK’lar ise genellikle hem hükümetler tarafından hem de kuruluşa fon sağlayanlar tarafından denetlenmekte ve düzenlenmektedir. STK’ların hesap verebilirliği de ayrıca önemli bir husustur. STK’ların hesap verilebilirliğinden kasıt, STK mensubu bireylerin ve kuruluşun gerçekleştirdikleri faaliyetlerden dolayı sorumlu tutulması ve yetkili makamlara veya tanınan otoriteye faaliyetlerinden dolayı rapor vermesidir (Edwards ve Hulme, 2014).

STK’ların sayıları geçmişten günümüze sürekli bir artış eğiliminde olmuştur. Özellikle 1990’lı yıllardan sonra STK’ların sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. 2000’li yıllara gelindiğinde ise BM 1000’den fazla STK’ya danışma statüsü vermiştir. Bu süreçte USTK’ların sayısı da 30000’e yaklaşmıştır. Bütün STK’lar dikkate alındığında ABD’de yaklaşık 2 milyon, Rusya’da ise 65000 STK olduğu düşünülmektedir (Heywood, 2011).

STK'ların genişlemesinin ve sayılarının giderek artmasının altında yatan temel nedenleri belirlemek oldukça önemlidir. ABD ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan Soğuk Savaş'ın sona ermesi bunun başlıca nedenleri arasındadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra gerek politikacıların gerekse de BM temsilcilerinin STK'lara yönelik tutumları oldukça değişmiştir. Bu doğrultuda, 1990'lı yıllardan sonraki süreçte STK'ların sayılarında ciddi bir artış yaşanmıştır. Öte yandan özellikle son yıllarda bilgi, iletişim ve ulaşım teknolojilerinde meydana gelen yenilikler ve gelişmeler STK'ların sayısında ciddi bir artışa neden olmuştur. Bu teknolojiler yeni küresel toplulukların oluşumunu ve faaliyetlerini kolaylaştırmak suretiyle STK'ların hem yayılmasını hem de sayılarının artmasını kolaylaştırmıştır. STK'ların maddi kaynağında yaşanan artışlar da yayılımını ve faaliyetlerini artırmıştır. STK'lara merkezî hükümetlerden, BM sisteminden ve şahsi bağışçılardan çok ciddi bir kaynak akışı gerçekleşmektedir. STK'lar küreselleşen dünyaya katılıma ve temsile aracılık eden önemli kuruluşlar hâline gelmişlerdir. Ayrıca STK'lar günümüzde hem demokratikleşmenin hem de sivil toplumun temel bileşenlerinden birisidir. Bu özellikleriyle dünyada STK'ların sayısının çok hızlı bir şekilde artması ve neredeyse toplumsal hayatın bütün alanlarına yayılarak faaliyetlerini gerçekleştirmesi şaşırtıcı değildir (Gordenker ve Weiss, 1996).

STK'ları çeşitli şekillerde sınıflandırmak mümkündür. STK'lar öncelikle yapılarına ve ölçeklerine göre sınıflandırılabilir. Yapılarına ve ölçeklerine göre STK'lar; uluslararası sivil toplum kuruluşları (USTK) (International non-governmental organization – INGO), orta ölçekli sivil toplum kuruluşları ve taban örgütleri olarak üç gruba ayrılmaktadır (Turner ve Hulme, 1997). USTK'lar, bir veya birden fazla ülkede yerleşiklerdir. Ayrıca başka bir ülkenin kalkınmasına destek olmaktadır. Bir ülkede faaliyet gösteren STK'lar, başka bir ülkede faaliyet gösteren STK'lar ile etkileşime girerek birlikte faaliyetlerde bulunduklarında bir USTK oluşturmaktadır. Orta ölçekli STK'lar gelişmekte olan bir ülkede veya bir ülkenin bir bölgesinde faaliyet göstermektedirler. Taban örgütleri (Grass roots organization – GRO), yalnızca sınırlı bir bölgede faaliyet göstermektedirler. Ulusal STK'lar faaliyette bulundukları ülkenin geneline yayılmış durumdadır ve genel merkezleri tarafından koordine edilmektedirler. Ulusal STK'ların genel merkezleri ise çoğunlukla faaliyette bulunulan ülkenin başkentinde bulunmaktadır.

STK'ları mevcut stratejileri ve faaliyetleri kapsamında da gruplandırmak mümkündür. Bu doğrultuda işlevsel STK'lar ve savunucu kampanyalar yürüten dava STK'ları ayrımı yapılmaktadır. İşlevsel STK'lar, faaliyetlerini kalkınma projeleri ve kaynak oluşturma programlarının tasarlanması ve uygulanması çerçevesinde gerçekleştirmektedir. İşlevsel STK'lar uluslararası yardımların yaklaşık olarak %15'ini sağlamak ve olaylar karşısında hükümetlerden, ulusal ve uluslararası kurumlardan daha hızlı tepki göstermektedir. Savunucu kampanyalar yürüten dava STK'ları ise faaliyetlerini belirli bir davanın savunuculuğu ve desteklenmesi doğrultusunda gerçekleştirmektedir. Bu tür STK'lar savunulan belirli bir konu hakkında kamuoyu farkındalığını ve siyasi odağı artırmaya yönelik kampanyalar düzenlemektedir. Dava STK'ları çok uluslu şirketleri ekonomik olarak

yönlendirme noktasında çok fazla bir güce sahip olmamalarına karşın yumuşak güç kullanımında ve halkı harekete geçirme konusunda oldukça etkililerdir (Heywood, 2011).

STK'lar sadece kendi üyelerine yardım ve destek sağlamayı amaçlaması ve çok daha fazla üyeye sahip olup geniş kitleler adına kamu yararı sağlamayı amaçlaması açısından da gruplandırılabilir. Bunun yanı sıra, STK'lar bulundukları coğrafi konuma göre Kuzey ve Güney STK'ları şeklinde de gruplandırılabilir. Kuzey'deki STK'lar genellikle sanayileşmiş ülkelerde faaliyet göstermektedir. Güney STK'ları ise gelişmekte olan ve genellikle yardıma muhtaç olan ülkelerde faaliyet göstermektedir.

STK'ların incelenmesinde dört boyuta önem verilmektedir. Bu boyutlar; organizasyonel boyut, yönetim boyutu, stratejik boyut ve çıktı boyutudur. Bu noktada organizasyonel boyut, STK'ların faaliyette bulunduğu dış çerçeveyi ve STK'ların iç düzenlemelerini ifade etmektedir. Yönetişim boyutu, STK'ları katılım sağlamak için ne gibi düzenlemelerin olduğu ve STK'ların devlet kurumlarıyla ne gibi bir temas içinde olduğunu ifade etmektedir. Stratejik boyut, STK'ların hedeflerini ve bu hedeflere ulaşmak için uygulayacakları stratejileri ifade etmektedir. Çıktı boyutu ise STK'ların faaliyetlerinden elde ettikleri sonuçları ifade etmektedir (Gordenker ve Weiss, 1996).

1980'li yıllarda dünya genelinde yoksulluk, çevreyle ilgili endişeler ve toplumsal şiddet artmıştır. Bu bağlamda STK'lar özellikle kalkınmada oldukça önemli bir konuma gelmiştir. Daha öncelerinde STK'ların kalkınmaya yönelik rolleri oldukça sınırlı kalmıştır. Daha ziyade kısa vadeli destek sağlama noktasında kalkınmaya etkileri olmuştur. Ancak STK'ların 1980'li yıllarda kalkınmaya yönelik kazandıkları roller, sonraki süreçte giderek artmıştır. Bu durum 1990'lı yıllara gelindiğinde STK'ların sayısında ciddi bir artışı beraberinde getirmiştir. STK'larda yaşanan ve devrimsel olarak kabul edilen bu artış, STK'lara yeni dünya düzeninde oldukça önemli roller atfetmiştir. Çünkü zaman içinde STK'lar dönüşerek sadece yoksullukla mücadele ve kalkınmaya destek verme rolünü üstlenmemekte aynı zamanda yerel kaynakları da organize etmektedir (Turner ve Hulme, 1997; Bigs ve Neame, 1998; Salamon vd., 1999; Hilhorst, 2003).

STK'ların nüfuz ettikleri alanlar giderek artmaktadır. Özellikle devletlerin ve toplumların demokratikleşme süreçlerine ciddi katkılar sağlamaktadır. Dünya meselelerine dair süreçlerin neredeyse tamamına dahil olarak küresel yönetim en önemli parçalarından birisi hâline gelmişlerdir (Heywood, 2011). Ne var ki, STK'ların çoğu tarafsızlıktan uzak ve politik olarak belirli yönelimleri bulunmaktadır. Bütün bunlar küreselleşme sürecinde STK'ların rollerine bazı noktalarda daha fazla odaklanılması sonucunu doğurmaktadır. Küreselleşme süreciyle birlikte STK'ların rolleri çokça tartışılmaktadır. Bazı STK'lar neoliberal politikaların uygulanması için bir araç görevi görmektedir. Buna karşın bazı STK'lar da küreselleşmeye karşı direnişin araçlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme sürecinde STK'ların rollerini belirlemek oldukça karmaşık bir konu hâline gelmektedir.

Ancak şu bir gerçek ki STK'ların faaliyetleri içerisinde her ikisi de yer almaktadır (Hilhorst, 2003; Willetts, 2007).

2.2.3.3. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları

Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları (USTK) (International Non–Governmental Organizations – INGOs), faaliyetlerini uluslararası veya küresel ölçekte kâr amacı gütmeyen gerçekleştiren kuruluşlardır. Uluslararası Dernekler Birliği (2018) (Union of International Associations – UIA)'nin USTK tanımı, “Devletin bir ürünü olmayan ve kâr amacı gütmeyen faaliyet gösteren kuruluş” şeklindedir. UIA'nın bu tanımı oldukça kapsayıcıdır. Ayrıca bu tanım yerelde faaliyet gösteren STK'lar için kullanılan tanıma benzer bir tanımdır. Tanımı noktasında literatürde bir fikir birliği olmamasına rağmen Özlük (2022), USTK'ları, “Kurucu antlaşma çerçevesinde kurumsal bir yapıya sahip, amaç ve faaliyetleri noktasında uygunluk gösteren, kâr amacı gütmeyen ve devletlerin iç işlerine karışmayan uluslararası yapılanma” şeklinde tanımlamaktadır.

USTK'lar çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir. Faaliyetlerini sürdürebilmek için USTK'ların birçok ülkeden üyeleri vardır. Bu üyeler benzer düşüncelere sahip bireylerden veya benzer düşüncelere sahip bireylerden oluşan derneklerden meydana gelmektedir. Faaliyetleri dikkate alındığında günümüzde en bilinen USTK'lar genellikle insan hakları, çevre ve doğal afet yardımı gibi konulara odaklanmaktadır. Bunun yanı sıra bilim, teknoloji, tıp, endüstri, ticaret, eğitim, spor, eğlence gibi alanlara odaklanan çok sayıda USTK faaliyetlerini sürdürmektedir. USTK'ların toplumsal yaşamın çoğu alanında faaliyet gösteren ulus–ötesi kuruluşlardır. USTK'lar kâr amacı gütmeyen gönüllü kuruluşlardır. Faaliyetlerini gönüllük esasına göre yürütmektedirler. Faaliyetleri için kaynakların büyük bir çoğunluğunu bağışlar ve katılımcı ücretleri oluşturmaktadır. USTK'ların amaçları ve faaliyetleri politik ve ekonomik olmaktan ziyade faaliyet gösterdikleri küresel sektörleri organize etmek üzerinedir. USTK'ların çoğunluğunun kural koyucu işlevleri bulunmaktadır. Örneğin, spor federasyonları kendi sportif faaliyetleri için kurallar koyarken, mesleki birlikler kendi üyeleri için normlar belirlemektedir. Çok çeşitli alanlarda faaliyet gösterdikleri için USTK'ların amaçları da çeşitlilik göstermektedir. Bazı USTK'lar sosyal problemleri çözmeye odaklanmaktadır. Bazı USTK'lar bilgi ve iletişim teknolojilerini daha iyi noktalara taşımayı amaçlamaktadır. Bazı USTK'lar küresel ölçekte standartlar oluşturmak için faaliyet göstermektedir. Bu şekilde USTK'lar hükümetleri, şirketleri ve insanları dünya çapında geçerli olacak şekilde birtakım normlara ve ilkelere uymalarını sağlamayı amaçlamaktadır.

Genel olarak USTK'lar, hükümetler ve şirketlerden farklı olarak kâr amacı gütmeyen kamu mallarını desteklemeye ve başkalarının refahını artırmaya odaklanmaktadır. USTK'lar içerisinde payı düşük olan bazılarının amacı üyelerinin çıkarlarını desteklemektir. Bu şekilde faaliyet gösteren USTK veya STK'lar, kendi çıkarları doğrultusunda politika ve programların gerçekleştirilmesi için yerelde hükümetleri, uluslararası düzeyde ise hükümetler arası kuruluşları etki altına almayı

amaçlamaktadır. USTK'lar ve ulusal düzeydeki STK'lar, hükümetler ve çok uluslu şirketlerle yakın ilişkiler kurarak küresel yönetişimin önemli bir parçası hâline gelmişlerdir. Dolayısıyla gerek uluslararası gerekse de ulusal STK'lar, günümüzde küresel sivil toplumun temelini oluşturmaktadır.

USTK'ların çeşitli ortak özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler hem Özlük (2022)'nin gerçekleştirdiği USTK tanımında hem de yukarıda USTK'larla ilgili belirtilen hususlarda yer almaktadır. USTK'ların ortak özellikleri; kurucu antlaşma, kurumsal yapı, amaç ve faaliyetlerde uygunluk, kâr amacı gütmeme, devletlerin iç işlerine karışmama ve uluslararası faaliyet/üyelik şeklinde ifade edilmektedir. Bu doğrultuda, USTK'lar bir devletin iç hukukuna tabi olan bireyler ya da birlikler tarafından kurulmaktadır. USTK'ların kurumsal yapısıyla ilgili çeşitli kriterleri sağlaması gerekmektedir. Bu bağlamda USTK'ların bir merkezinin bulunması gerekmektedir. Temel bir kurumsal yapısının olması gerekmektedir. USTK'ların seçilmiş bir başkanının ya da yürütme biriminin olması gerekmektedir. USTK'ların uluslararası faaliyetleri bulunduğu için hem ulusal hem de uluslararası ölçekte temsilciliklerinin bulunması gerekmektedir. USTK'ların legal bir şekilde kurulması önemli bir husustur. Bu doğrultuda, USTK'lar şiddet unsuru araçları kullanamaz ve destekleyemezler. Bu kriter USTK'ları illegal uluslararası suç örgütlerden ayırmaktadır. Ayrıca USTK'ların amaçlarıyla faaliyetleri örtüşmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, USTK'lar kamu ve insanlık yararına faaliyet göstermeleri gerekmektedir. Bunun yanı sıra en önemli özelliklerinden birisi USTK'ların faaliyetlerini kâr amacı gütmenden gerçekleştirmeleridir. USTK'lar hükümetlerden bağımsız bir şekilde faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Faaliyetlerini gerçekleştirirken de devletlerin iç işlerine karışmama prensibini benimsemektedirler. Son olarak, bir STK'nın USTK olarak nitelendirilebilmesi için birden fazla ülkeden üyeleri olması ve birden fazla ülkede faaliyette bulunması gerekmektedir (Özlük, 2022).

Literatürdeki tartışmalar dikkate alındığında USTK'ların tarihsel olarak 1950'lerden sonra ve özellikle 1990'lı yıllarda çok fazla geliştikleri vurgulanmaktadır. Ancak USTK'ların tarihsel kökeni daha geçmişlere dayanmaktadır. USTK'ların ilk ortaya çıktığı dönem 1850'li yıllara denk gelmektedir. Modern anlamda USTK'lar 19. yüzyılın ortalarına doğru ortaya çıkmışlardır. 1839 yılında Köleliğe Karşı İngiliz ve Yabancı Topluluğu (British and Foreign Anti-Slavery Society) kurulmuştur. 1870'li yıllarda birçok alanda yeni USTK'lar kurulmuştur. 20. yüzyıla gelindiğinde ise faaliyette olan USTK'ların sayısı yüzlerce olmuştur (Davies, 2014; MacKenzie, 2010; Özlük, 2022).

UIA, USTK'lar ile ilgili global ölçekte istatistikler üretmektedir. UIA'ya göre 1909 yılında dünya üzerinde faaliyette bulunan USTK sayısı 374 olarak gerçekleşmiştir. 1920 yılına gelindiğinde aktif USTK sayısı 474'e çıkmıştır. 1931 yılı itibarıyla USTK sayısı neredeyse iki katına çıkarak 801 olmuştur. Sonraki on yıllık süreçte USTK sayısı çok fazla artış göstermemiştir. 1940 yılı verilerine göre faaliyet gösteren USTK sayısı 841 olarak gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte USTK sayısında ciddi bir artış meydana gelmiştir. Bu doğrultuda 1951 yılı itibarıyla dünyada faaliyet gösteren USTK sayısı 1307 olarak tespit edilmiştir. Devam eden süreçte USTK sayısında

patlama yaşanmıştır. 1960 yılında USTK sayısı 1987'ye, 1972 yılında ise 2976'ya çıkmıştır. Sonraki on yıllık süreçte USTK'ların sayısı neredeyse üç katına çıkmıştır. 1981 yılında mevcut sayı 9937'ye yükselmiştir. Sonraki süreçte de artış devam etmiş ve 1990 yılında neredeyse iki katına çıkarak USTK sayısı 18767'ye yükselmiştir. 2000'li yılların ortalarına gelindiğinde dünya genelinde faaliyet gösteren USTK'ların sayısı 27733 olmuştur. Günümüzde UIA'nın verilerine göre faaliyetlerini sürdüren 60000 civarında USTK mevcuttur (UIA, 2018).

USTK'lar, ölçeklerine göre ayrıştırılabilmektedir. Bu bağlamda küresel USTK'lar, kıtalararası USTK'lar ve bölgesel USTK'lar şeklinde sınıflandırılmaktadır. İlk USTK'ların çoğu küresel ölçekte faaliyet göstermişlerdir. Bu doğrultuda dünyanın her yerinden üyeler kabul etmişlerdir. Çünkü bu boyuttaki USTK'ların hedefleri dünya genelini kapsayacak şekilde tanımlanmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte bölgesel USTK'ların sayısında çok ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu bölgesel USTK'lar sadece coğrafi olarak bölgelerle sınırlı kalmamış aynı zamanda kültürel bölgelerde de ortaya çıkmışlardır. Ancak bu bölgesel USTK'lar genel olarak küresel USTK'ların gözetiminde ortaya çıkmışlardır. Özellikle 1970'li yıllardan sonra USTK'ların sayısında meydana gelen ciddi artışta bölgesel USTK'ların önemli bir payı bulunmaktadır.

20. yüzyılın başına kadar olan dönemde kurulan USTK'ların çoğu Avrupa'da veya gelişmiş toplumlarda kurulmuştur. Bu dönemde USTK'lara katılımın da büyük bir çoğunluğu yine gelişmiş Batılı ülkelerin vatandaşlarından oluşmuştur. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte gelişmiş Batılı ülkelerin dışında da USTK'lar kurulmaya başlamıştır. Bu süreçte Batı harici ve az gelişmiş ülkelere vatandaşların da USTK'lara katılım sayısı giderek artmıştır. Eski sömürge ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra USTK sayısının ciddi ölçüde arttığı görülmüştür. Bu durum Batılı olmayan veya gelişmemiş ülkelere de USTK'ların kurulması ve bu ülkelerin vatandaşlarının USTK'ların yönetiminde söz sahibi olmasını beraberinde getirmiştir. Neticede USTK'ların kapsayıcılığı giderek artmıştır ve günümüzde erişim alanları ve kaynakları giderek genişlemiştir (Davies, 2014).

USTK'ların etkinliği oldukça tartışılan bir konudur. Bu bağlamda USTK'ların Kara Mayınlarının Yasaklanmasına Dair Sözleşme'nin imzalanmasında oldukça etkili oldukları bilinmektedir. Ruanda'da meydana gelen soykırımın son bulmasında yine USTK'lar aktif roller üstlenmişlerdir. Afrika'da, Orta Doğu'da, Latin Amerika'da ve Orta Asya'da meydana gelen savaşların ve iç karışıklıkların önlenmesinde etkin rol oynamışlardır. Sosyal anlamda Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme'nin hayata geçmesinde bu alanda faaliyetlerde bulunan USTK'ların ciddi etkinlikleri olmuştur. Ekonomik anlamda az gelişmiş ülkelerin içerisinde bulundukları ağır borç yükünün hafifletilmesi noktasında USTK'lar etkin olmuşlardır. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin faaliyete geçmesinde de yine USTK'lar oldukça etkili olmuştur. Günümüzde çevre sorunlarına karşı ilginin artmasında ve geniş kapsamlı eylem planlarının uluslararası ölçekte oluşturulmasına USTK'lar ciddi katkılar sağlamıştır. Bu bağlamda Küresel

Isınma BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü'nün imzalanmasında çok etkili olmuşlardır (Davies, 2014; Özlük, 2022).

2.3. Kültürel ve Sosyal Küreselleşme

Küreselleşme, doğası gereği birçok boyutuyla ve bu boyutların karşılıklı etkileşimleriyle birlikte meydana gelen bir süreçtir. Küreselleşmenin boyutları ifade edilirken genellikle toplumsal hayatı oluşturan en temel alanlara atıfta bulunmaktadır. Dolayısıyla küreselleşmenin temel boyutları olarak ekonomik küreselleşme, politik küreselleşme, kültürel ve sosyal küreselleşmeye yer verilmektedir. Küresel ekonomik düzenin ortaya çıkmasıyla birlikte küreselleşme kavramı ve süreci genellikle ekonomik terimlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu durum küreselleşmenin ekonomik boyutuna çok büyük bir önem atfetmiştir. Ancak küreselleşme süreci dikkate alındığında kültürel ve sosyal süreçlerin tarihsel olarak çok eskiye dayandığı görülmektedir. Bununla birlikte küreselleşme süreci içerisinde sosyo-kültürel alanın en az ekonomik ve politik alanlar kadar önemli olduğu ve küreselleşmeye çok önemli katkılar sağladığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda bakıldığında hem sosyo-kültürel küreselleşmenin küreselleşme sürecini şekillendirdiği hem de küreselleşme sürecinin sosyo-kültürel uygulamaları şekillendirdiği dikkat çekmektedir.

Küreselleşmeyi tanımlamaya ve kavramsallaştırmaya çalışan çoğu araştırmacı küreselleşmeyi ekonomik, sosyo-kültürel, politik ve teknolojik pek çok boyutuyla birlikte meydana gelen çok boyutlu bir süreç olarak ele almaktadır. Küreselleşme olgusunda olduğu gibi kültürel küreselleşme olgusu da oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Kültürel küreselleşmenin karmaşıklığı kültürün nelerden oluştuğu sorusuna verilen yanıtlarla yakından ilişkilidir. Kültür kavramının neyi ifade ettiği ve kapsamının ne olduğu yönünde araştırmacılar arasında sağlanamayan fikir birliği, kültürü ve kültürel küreselleşmeyi başlı başına karmaşık bir hâle getirmektedir. Kültürün kapsamı üzerine iki temel görüş yer almaktadır. Bu görüşlerden ilki kültürün bir grup insanın yaşamını oluşturan neredeyse her şeyi ifade ettiği yönündedir. İkinci görüş ilk görüşe nazaran kültürü daha dar anlamda tanımlamaktadır. İkinci görüşe göre kültür, doğrudan amaç olarak gerçekleştirilen yani araçsal olmayan sınırlı sayıda insan pratiklerini ifade etmektedir. Bu tanımlamada ifade edilen insan pratikleri; edebiyat, müzik, sanat, film vb. faaliyetlerdir (Tomlinson, 2012).

Kültürün kapsamına ilişkin ilk görüş kültürü başta ekonomik ve politik olmak üzere toplumsal yapının diğer alanlarından ayıramamaktadır. Çünkü toplumsal yaşamdaki her şey kültürel olarak değerlendirildiği takdirde kültürel küreselleşme özellikle ekonomik ve politik küreselleşmeden ayırt edilemeyecektir. Buna karşın, kültürün daha dar kapsamını ifade eden ikinci görüş kültürel alanı toplumsal yaşamın diğer alanlarında net bir şekilde ayırmaktadır. Bu görüş birbirinden ayrı ve tam olarak benimsendiğinde ise kültürel küreselleşmenin kavranmasında ve küreselleşmenin diğer boyutlarıyla olan ilişkilerinin anlaşılmasında eksiklikler olabilecektir. İkinci görüş tek başına benimsendiğinde toplumsal yaşamın hemen her alanında bulunan kültürel süreçlerin varlığı tam

olarak anlamlandırılmayacaktır. Bu nedenle özellikle ekonomik ve politik alanlarda meydana gelen kültürel pratikler göz ardı edilebilecektir. Küreselleşme sadece ekonomik, kültürel veya politik olarak tek boyuta indirgenemeyecek, çok boyutlu bir kavramdır. Dahası küreselleşme; ekonomik, politik, sosyo-kültürel ve teknolojik boyutlarının karşılıklı etkileşimleriyle meydana gelen bütüncül bir süreçtir. Dolayısıyla ifade edilen görüşler doğrultusunda kültürün kapsamının doğru belirlenmesi ve böylece kültürel küreselleşmenin net bir şekilde ifade edilmesi, küreselleşmenin boyutlarının tanımlanmasında ve bu boyutların karşılıklı ilişkilerinin incelenmesinde daha faydalı olmaktadır (Tomlinson, 2012). Özellikle küreselleşme süreciyle ortaya çıkan artan bağlantılılık, insanların zamansal ve mekânsal deneyimlerini derinden etkileyerek yeniden şekillendirmektedir. Ayrıca küreselleşme ve artan bağlantılılıkla birlikte insanların kimlik duyguları, eskiden daha az etkileşim içerisinde olan toplumların ortak anlayışları, değerleri ve istekleri doğrudan etkilenmektedir. Bu doğrultuda kültürel küreselleşme anlayışının temelinde kültürel anlamlar ile coğrafi konum arasındaki değişen ilişki yer almaktadır (Tomlinson, 1999).

İnsan topluluklarının geçmişten günümüze ülke sınırları belli bir şekilde yaşadıkları bilinmektedir. Çağdaş küreselleşme döneminden önceki süreçte insanlar genellikle kendi ülke sınırları içerisindeki insanlarla etkileşim kurmuşlardır. Dolayısıyla kendi ülke sınırları dışında kalan insan toplulukları ile etkileşimler sınırlı ölçüde kalmıştır. Bu noktada toplumların sosyal ve kültürel faaliyetleri, bulundukları coğrafya ve diğer toplumlara olan uzaklıklarıyla ilişkili olarak şekillenmiştir. Ancak küreselleşme ile birlikte zamansal ve mekânsal engeller giderek ortadan kalkmış ve sosyo-kültürel küreselleşme üzerindeki coğrafyaya ve uzaklığa ilişkin kısıtlamalar ortadan kalkmıştır. Şüphesiz, küreselleşme sürecinin en önemli itici güçlerinden biri olarak görülen teknolojik küreselleşmenin, sosyo-kültürel küreselleşme üzerindeki bu engelleri ortadan kaldırmada büyük bir etkisi olmuştur (Heywood, 2011). Bu durum Scholte (2005)'nin ifade ettiği gibi yersizyurtsuzlaşmayı beraberinde getirmiştir. Tomlinson (1999) da Scholte (2005)'in ortaya koyduğu bu yersizyurtsuzlaşma yaklaşımını benimsemiştir. Bilgi ve iletişim teknolojileri ve ulaşım teknolojileriyle birlikte zamansal ve mekânsal engellerin ortadan kalkması Harvey (1989)'in ifade ettiği zaman-mekân sıkışmasına neden olmuştur. Sonuç olarak Scholte (2005) küreselleşmeyi yersizyurtsuzlaşma ile Harvey (1989) ise zaman-mekân sıkışması ile ilişkilendirmiştir. Hem yersizyurtsuzlaşma hem de zaman-mekân sıkışması insanların dünyayı algılamalarını önemli ölçüde değiştirmiştir. Çünkü küreselleşmeyle birlikte insan hayatının yaşam hızı artmıştır. Bunun sonucunda ise sosyo-kültürel anlamda küreselleşme süreci giderek hızlanmıştır.

Küreselleşmenin pek çok farklı tanımında olgunun çok boyutlu olduğuna vurgu yapılmakla beraber merkezine doğrudan kültürü olan çeşitli tanımlar da mevcuttur. Bu tanımlamalar küreselleşmeyi kültür perspektifinden ele almaktadır (Appadurai, 1990; 1996; Tomlinson, 1999; Hannerz, 2001). Genellikle küreselleşmenin sosyo-kültürel boyutunu temel alarak yapılan tanımlamalar ve kavramsallaştırmalar dünya toplumu kavramına atıfta bulunmaktadır. Ayrıca artan küresel bilinç ve toplumların ortak bir küresel algılarının oluşması yönündeki görüşlere çokça yer

verilmektedir (Appadurai, 1990; Robertson, 1992; Tomlinson, 1999; Hannerz, 2001; Ritzer, 2007). Bu noktada Appadurai (1990) kendi ortaya koyduğu küreselleşme kavramsallaştırmasında küreselleşmeyi “kültürel homojenlik ile kültürel heterojenlik arasındaki gerilim veya çatışma” olarak ifade etmektedir.

Literatürde doğrudan sosyal ve kültürel küreselleşmeye dair çeşitli tanımlamalar mevcuttur. “Kültürel küreselleşme, dünyanın belli bir yerinde üretilen bilginin, malların ve imajların gerek uluslararası gerekse de bireyler arası mevcut olan kültürel farklılıkları ortadan kaldırma eğilimindeki küresel akışları ifade eden süreçtir” (Heywood, 2011). Daha basit bir ifadeyle “Kültürel küreselleşme, dünya üzerindeki kültürel akışların artması ve hızlanmasını ifade etmektedir” (Steger, 2003). Diğer bir tanımla kültürel küreselleşme, “Küresel düzlemde çeşitli ülkeler arasında var olan kültürel etkileşimleri” ifade etmektedir (Ritzer, 2010). “Sosyal küreselleşme ise fikirlerin, bilginin, görsellerin, imgelerin ve insanların birbirleri ile daha yakın iletişim hâlinde bulunabilmelerini ifade etmektedir” (Keohane ve Nye, 2000).

Belirtildiği üzere kültür kavramı çok geniş bir kavramdır. İnsan yaşamının bütününe kapsayacak şekilde oluşturulan kültür çerçevesi çok fazla genelleştirmeyi ve dolayısıyla bazı problemleri beraberinde getirmektedir. Bu nedenle toplumsal yaşamın çeşitli boyutları arasında analitik ayrımların yapılması gerekmektedir. Özellikle ekonomik, politik ve sosyo-kültürel kavramlarının ne olduklarının belirlenmesi küreselleşmenin bu boyutlarını da ifade etmekte kolaylık sağlamaktadır. Bu bağlamda kültürel olanın ne olduğu tartışılırken, anlamın simgesel olarak oluşturulması, ifade edilmesi ve yayılmasını içerdiği bakış açısı mevcuttur. Simgesel olanın ifadesi genellikle dil, müzik ve görüntülerle gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla kültürel küreselleşmenin temelinde bu uygulamalar yer almaktadır (Steger, 2003).

Küreselleşmenin kültürel boyutu analitik olarak bazı kavramları ve süreçleri içerisinde barındırmaktadır. İlk olarak kültürel küreselleşme küresel bilinci içermektedir. Küresel bilincin oluşmasında medyanın rolü çok büyüktür. Medya tarafından insanlar birleştirilmekte ve ortak bir bilinç paylaşmaktadır. İkinci olarak artan kültürel homojenleşme ve alış-veriş merkezlerinin etkisiyle tüketim alışkanlıklarının değişim ve dönüşüme uğraması, kültürel küreselleşmenin önemli bir sürecidir. Üçüncü olarak kültürel küreselleşme, insanların geleneklerini sorguladıkları bir dünyada geleneklerden uzaklaşma sürecini içermektedir. Dördüncü olarak Beck (1992)’in ifade ettiği “risk bilinci”, kültürel küreselleşmenin önemli bir bileşenidir. Son olarak kültürel küreselleşme, neredeyse bütün ülkelerin katıldığı dünya futbol şampiyonası veya yaz olimpiyatları gibi sportif faaliyetleri ve McDonald’s, Coca-Cola ve Starbucks gibi tek tipleşen yeme içme pratiklerini içerisinde barındırmaktadır.

Küreselleşme teorileri incelendiğinde de küreselleşmenin ekonomik ve politik boyutlarının yanı sıra doğrudan kültürel boyutunun ele alındığı teoriler mevcuttur. Küresel kültür teorileri olarak

da ifade edilen bu teorilerde küreselleşmekte olan kültürel yapılara ve akışlara odaklanılmaktadır. Tekrar belirtmek gerekir ki bu teorilerde küresel kültürün yayılımında ve kültürel akışların artmasında, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin son derece önemli olduğu vurgulanmaktadır. Sosyo-kültürel küreselleşme teorilerinde dinlerin, tüketimin, iletişimin, bilginin küreselleşmesi ile küresel göç ve küresel turizm gibi konular ele alınmaktadır (Robinson, 2007).

Kültürel küreselleşme sürecinin temelde yer aldığı ve diğer küreselleşme boyutlarından belki de daha önemli kabul edildiği küresel kültür teorileri bazı noktalarda birbirlerinden farklılaşmaktadır. En önemli farklılık kültürel küreselleşmeyi ele alış şekilleridir. Bu noktada teorilerde kültürel küreselleşme homojenleşme (Ritzer, 2002; 2010), heterojenleşme (Friedman, 1995) ve melezleşme (Robertson, 1992; Pieterse, 1995; Hannerz, 1996) gibi farklı görüşlerle ele alınmaktadır. Homojenleşme çerçevesinde oluşturulan kültürel küreselleşme teorileri dünya çapında kültürel benzeşmeye odaklanmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında küreselleşmenin temeli, çeşitli toplumlar ve kıtalar arası kültürel farklılıkların ortadan kaldırıldığı bir süreci ifade etmesidir. Böylesi bir küreselleşme yaklaşımında dünya üzerindeki insanların aynı televizyon programlarını ve spor müsabakalarını izlediği, aynı ürünleri, yiyecekleri ve içecekleri tükettiği bir homojenleşme süreci meydana gelmektedir. Bu noktada kültürel küreselleşmeyi tetikleyen unsurlardan en önemlisi kesinlikle bilgi ve iletişimin küreselleşmesi ve teknolojik yeniliklerdir. Ayrıca küresel ölçekte medya kuruluşlarının ortaya çıkması ve bu kuruluşların teknolojik bütün imkânları kullanarak dünyanın neredeyse tamamına nüfuz etmesi kültürel küreselleşmeyi artırmaktadır. Çok uluslu şirketlerin ve/veya ulus-ötesi şirketlerin giderek büyümeleri ve tüketimin küreselleşmesini sağlamaları kültürel küreselleşmeyi bir hayli hızlandırmaktadır. Dolayısıyla kültürel homojenleşme bakış açısı dünyada kültürel çeşitliliklerin giderek zayıfladığı ve/veya yok olduğunu öne sürmektedir (Heywood, 2011). Kültürel homojenleşme bakış açısıyla kültürel küreselleşmeyi tanımlamada Ritzer (1993, 2002, 2010)'ın ortaya koyduğu "McDonaldislaşma" terimi de literatürde çokça kullanılmaktadır. Küreselleşme kavramı üzerine bazı yaklaşımlar kavramı yerelleşme, bölgeselleşme ve kültür çeşitlilikleri ile birlikte ele alınmaktadır. Dolayısıyla kültürel küreselleşmeye dair homojenleşme bakış açısının yanı sıra heterojenleşme ve melezleşme yaklaşımları da oldukça önemlidir. Bu şekilde kültürel küreselleşmeye dair farklı bakış açıları kültürel küreselleşme sürecinin çeşitli yönlerini ele almakta ve aydınlatmaktadır (Tomlinson, 1999).

Kültürel homojenleşme ve heterojenleşme tartışması "Küreselleşme, insanları ve toplumları birbirlerine benzetmekte mi?" ya da "Küreselleşme, insanları ve toplumları birbirlerinden farklılaştırmakta mı?" soruları etrafında şekillenmektedir. Mevcut tartışmada küreselleşmeciler, küreselleşmenin küresel kültürün yayıldığını (Luard, 1990; Ohmae, 1995) ve tüketici ideolojiyle birlikte kültür ve yaşam tarzında yeni bir kimlik oluşturduğu (Sklair, 2000; 2002) savunmaktadırlar. Şüpheciler ise kültürel homojenleşme ve küresel kültür anlayışına karşı çıkmaktadır (Huntington, 1996; Held vd., 1999). Küreselleşmeciler, kültürel alanda küresel popüler kültürün ortaya çıktığını, sabit siyasi kimliklerin aşındığını ve homojenleşmenin meydana geldiğini savunurken şüpheciler

milliyetçiliğin ve ulusal kimliğin yeniden canlandığını savunmaktadır. Ancak bu iki karşıt yaklaşım kültürel küreselleşmenin insanların dünya bilincinde önemli bir değişim meydana getirdiği yönünde benzer fikirlere sahiplerdir (Held ve McGrew, 2000). Dönüşümcüler ise küreselleşmenin yerel kültürlerin önemini ortadan kaldırmadığını düşünmektedir (Giddens, 1990; Scholte, 1993; Castells, 1996; Held vd., 1999).

Küreselleşmeciler arasında yer alan hiper-küreselleşmeciler, küreselleşmenin insanlar arasında bir homojenleşme yarattığını savunmaktadır. Bu görüş Batı merkezli ve homojenleşen bir popüler kültürün ortaya çıktığını ve yayıldığını ifade etmektedir. Bu bakış açısının kültürel uygulamaları olarak NBA takımlarına veya oyuncularına ait formaların ABD'nin yanı sıra dünyanın çeşitli yerlerinde de talep edilmesi gösterilmektedir. Ayrıca dünyanın Kuzey'inde üretilen ve popüler olan spor ürünlerinin Güney'inde de tüketilmesi kültürel homojenleşmenin bir göstergesi olarak ifade edilmektedir. Bu durum Amerikanlaşma ve/veya Batılılaşma olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler doğrultusunda ABD ve Batı normlarının yaşam tarzının diğer kültürler üzerine çok etkili olduğu ve homojenleşme yarattığı düşünülmektedir. Bu şekilde meydana gelen sosyo-kültürel süreçleri ifade etmek için Ritzer (1993, 2002; 2010) McDonaldslaşma, Barber (1996) ise McDünya terimlerini ortaya koymuştur. Barber (1996)'e göre McDünya, Amerikan popüler kültürünün 1950'lerden sonra bir araya getirilmiş olan ve yayılmacı ticari çıkarlar tarafından yönlendirilen bir üründür. Bu görüşe göre müziklerin, Hollywood filmlerinin, reklamların, şarkıcıların, ünlülerin, markaların vb. tamamı ABD başta olmak üzere Batı'nın kültürünü yaymak için ortak zevkler oluşturan imaj ihracat ürünleri olarak ortaya çıkarılmıştır. Küreselleşmeciler, kültürel küreselleşmenin bir homojenleşme yarattığını savunurken bunun sonuçları noktasında bazı farklı görüşlere sahiplerdir. Ritzer (2010) ve Barber (1996), Amerikanlaşmanın sonuçlarının çokta iyi olmadığı görüşünü savunurken Fukuyama (1992) gibi küreselleşmeciler, Amerikanlaşmanın sonuçlarının oldukça olumlu olduğunu savunmaktadır (Steger, 2003).

Küreselleşme süreciyle birlikte dünyada meydana gelen homojenleşmeyi görmezden gelmek hatalı bir yaklaşım olacaktır. Ancak bu homojenleşmeyle birlikte yerel kültürlerin yok olacağını düşünmek de bir o kadar yanlış olacaktır. Dolayısıyla küreselleşmeyle birlikte kültürlerin heterojenleştiği ya da melezleştiği yönünde güçlü argümanlar mevcuttur. Bu noktada Robertson (1992) küreselleşmenin kültürel homojenleşme meydana getirdiği yönündeki görüşleri desteklememektedir. Robertson (1992) farklı kültürel etkileşimler sonucunda küresel ve yerelin karmaşık karşılıklı etkileşimini açıklamak için küyerelleşme kavramını kullanmaktadır. Öncelikle Robertson (1992) kültürel küreselleşmenin yerel olarak gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Robertson (1992) küresel kültürel akışların yerelde meydana gelen kültürel faaliyetleri yeniden ortaya çıkardığını savunmaktadır.

Küresel ölçekte kültürel akışların içerisinde barındırdığı karmaşıklık dikkate alındığında homojenleşme ve heterojenleşme arasında farklı sonuçların ortaya çıkması olasıdır. Küresel kültürel

akışlarla birlikte yerel kültürler homojenlikle ifade edilen popüler kültür tarafından dönüştürülebilir veya yeni bir kültürel yönelimin yeni türlerini ortaya çıkarabilir ya da kültürel melezleşme sürecini tetikleyebilir (Steger, 2003).

Küreselleşmenin sosyo-kültürel boyutu en az ekonomik, politik ve teknolojik boyutlar kadar önemlidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte ortaya çıkmaya başlayan sosyo-kültürel dönüşüm ve değişimler 1960'ların sonlarından sonra giderek hız kazanmıştır. Meydana gelen bu sosyo-kültürel değişim ve dönüşüm sürecinde Marshall McLuhan (1962)'nin "küresel köy" metaforu ile birlikte küreselleşmenin varlığını ifade etmesi aslında önemli bir sosyo-kültürel dönüm noktasını teşkil etmektedir. Küresel köy ifadesi ile birlikte dünyanın tek bir yer hâline gelmesine dikkat çekilerek, küreselleşme kavramı küresel bilinç ve kültürel homojenleşme çerçevesinde de ele alınamaya başlanmıştır (Lechte, 2002).

Bu dönemde meydana gelen Vietnam karşıtı protestolar, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik hareketler, siyahilerin ve azınlıkların özgürlük hareketleri sosyal ve kültürel dönüşümlerin başlıcalarıdır. ABD ve İngiltere'de 1950'li yıllarda pop sanatının (pop art) ortaya çıkması ve 1960'larda bir akım hâline gelmesi yeni bir kültürel dönüşümün habercisi olmuştur. Pop sanatı akımı post-modern kültüre doğru bir dönüşümü beraberinde getirmiştir (Harvey, 1989). Kültürel küreselleşmenin hızlanmasında medya oldukça önemli bir role sahiptir. Günümüzde medya, toplumları oluşturan bireylerin günlük yaşamlarını doğrudan etkilemektedir. Medyanın artan etkinliğiyle birlikte bireylerin dünyayı algılama biçimleri ve tüketim tercihleri ciddi ölçüde etkilenmektedir. Medya tüm etki kanallarıyla birlikte toplumların yerel kültürlerini şekillendirmektedir (Bourdieu, 1998).

1950'li yıllardan sonra bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen yenilikler çağdaş küreselleşme evresinin en önemli tetikleyici faktörlerinden birisi olmuştur. Şüphesiz, bu yenilikler küreselleşmenin yeni bir olgu olduğu yönündeki iddiaların temelinde yer almaktadır. Çünkü meydana gelen bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yenilikler insanların günlük yaşamlarını oldukça derinden etkilemiştir. Özellikle yaygınlaşan televizyon kullanımının toplumsal yaşam üzerine etkisi azımsanmayacak boyuttadır. Bununla birlikte, internetin keşfedilmesiyle e-posta ve iletişimi hızlandıran uygulamaların da insanların yaşamına ciddi etkileri olmuştur. Zamansal ve mekânsal engelleri ortadan kaldıran teknolojik yenilikler, kişilerarası iletişimin ve dolayısıyla toplumsal yaşamın bütün boyutlarını yeniden şekillendirmiştir.

BBC World, CNN, Euronews, Reuters veya Al Jazeera gibi küresel çapta uluslararası medya ağlarının ve bu küresel medya ağlarına bağlı olan yerel medya ağlarının gerçekleştirdikleri yayınlar sayesinde dünya üzerinde yaşayan neredeyse herkese dünyanın her yerinden haberler sağlanmaktadır (Kellner, 1995; Steger, 2003). Günümüzde kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, teknolojinin giderek küreselleşmesi ve medyanın etkinliğinin artmasıyla birlikte dünya giderek küçülmüş ve

McLuhan (1962)'nın ifade ettiği gibi küresel bir köy hâline gelmiştir. Artık insanlar dünyanın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar medya aracılığı ile dünyanın geri kalan bölgeleriyle anlık olarak bağlantı hâlinde olabilmektedir. Bu durum insanların küresel bilincini artırmakta ve toplumların ortak bir küresel algılarının oluşmasına neden olmaktadır (Hannerz, 2001; Ritzer, 2010).

Son yıllarda kültürel karşılıklı etkileşimin ve bağımlılıkların çokça geliştiği aşikârdır. Bu durum bazı küreselleşme araştırmacılarının çağdaş küreselleşmenin temelinde kültürel faaliyetlerin olduğuna yönelik görüşlerini desteklemektedir. Ancak kültürel küreselleşmenin sadece pop sanatının veya rock'n roll'un yayılmasıyla ya da McDonalds restoranlarının, Starbucks ve IKEA mağazalarının birçok ülkede artmasıyla ortaya çıktığını düşünmek hatalı bir yaklaşım olacaktır. Şüphesiz, bu uygulamalar ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi kültürel olarak bir değişim ve dönüşüm yaratmış ve kültürel küreselleşmeyi çok daha hızlandırmıştır. Özellikle internet ve medya teknolojilerinin gelişimi ve sosyal medyanın çığır açıcı boyutlara ulaşmasıyla birlikte bireycilik, tüketicilik ve çeşitli inançlara dayalı ifade şekilleri herhangi bir engel olmadan serbestçe dünyaya yayılmaktadır. Ancak unutulmaması gereken husus kültürel etkileşimler çağdaş küreselleşmeden ve modernlikten çok daha uzun geçmişe dayanmaktadır. Dolayısıyla kültürel küreselleşmenin ortaya çıkması sadece çağdaş küreselleşme dönemiyle birlikte ele alınmaması gereken bir konudur (Steger, 2003).

2.4. Küreselleşme Sürecinin İtici Gücü Teknolojik Küreselleşme

Teknolojinin, küreselleşme süreci açısından oldukça önemli bir rolü vardır. Teknolojik gelişmelerin yaşanmasıyla birlikte özellikle 1800'lü yıllardan sonra toplumların ve insanların küresel ölçekte karşılıklı etkileşimleri giderek hızlanmıştır. Çağdaş küreselleşme döneminde teknolojinin çok daha fazla gelişmesi ve teknolojinin yayılımıyla birlikte küreselleşme süreci daha önce görülmemiş bir boyuta ulaşmıştır. Böylece teknoloji, küreselleşmenin en önemli itici unsurlarından biri hâline gelmiştir. Geçmişten günümüze telgraf, demiryolu, otomobil, radyo, televizyon, telefon, uçak vb. teknolojik yenilikler mekânsal engelleri ortadan kaldırarak farklı bölgeleri, pazarları ve kültürleri birbirine bağlamış ve bağlamaya devam etmektedir. Özellikle son yıllarda meydana gelen iletişim alanında devrim niteliğindeki teknolojik gelişmeler sosyal yaşama dair değişimleri de hızlandırmıştır. Geçmişteki at arabaları ile günümüzdeki uçakların ulaşabildikleri hız kıyaslandığında dünya 500 yıllık süreçte 70 kat küçülmüştür. Dolayısıyla küresel olarak meydana gelen değişim ve dönüşümde iletişim, ulaşım ve medya teknolojilerinin rolü oldukça fazladır. Bu doğrultuda, teknolojik küreselleşme süreci küreselleşmenin ekonomik, politik ve sosyo-kültürel süreçleri başta olmak üzere küreselleşmenin bütün boyutlarını etkilemektedir (Albrow, 1996; Beck, 2000).

Teknoloji terimi çeşitli araçları, makineleri ve sistemleri içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme tartışması içerisinde özellikle çağdaş küreselleşme sürecinde öne çıkan

teknolojilere değinmek yeterli olacaktır. Bu noktada hem küreselleşme süreçleri açısından hem de büyük teknolojik değişim ve dönüşümler açısından bilgi ve iletişim teknolojileri ile ulaşım teknolojileri en kilit rolü oynamaktadır.

Teknolojinin küreselleşme olgusu içerisindeki önemine çeşitli küreselleşme tanımlarında ve kavramsallaştırmalarında vurgu yapılmaktadır. Bu nedenle küreselleşmenin birçok boyutunu içerisinde barındıran tanım ve kavramsallaştırmaların küreselleşmenin teknoloji boyutuna da özellikle dikkat çektikleri görülmektedir (Held, 1995; Ritzer, 2010). Bazı küreselleşme tanımlarında spesifik olarak teknolojinin küreselleşmenin en önemli itici gücü olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu tanımlar küreselleşmenin ekonomik, politik ve sosyo-kültürel süreçlerini teknolojik gelişmelerin hızlandırdığını vurgulamaktadır. Teknolojik gelişme ile küresel ölçekte ortaya çıkan ekonomik, politik ve sosyo-kültürel akışların diğer yerlere daha hızlı ve daha etkin bir şekilde nüfuz ettiğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca iletişim ve bilişim teknolojisindeki gelişmeler sayesinde haberleşme ve ulaşım çok daha kolay, hızlı ve ucuz hâle gelmektedir. Bunun sonucunda ise karşılıklı bağımlılık artmakta küreselleşme süreci ise hızlanmaktadır (Harvey, 1989; Tomlinson 1999; Stiglitz, 2002; Lechte, 2002; Hopkins, 2006). Küreselleşme tanımlarında küreselleşmenin yersizyurtsuzlaşmayı meydana getirdiği ve bunun en önemli faktörünün ise bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin olduğu vurgulanmaktadır (Tomlinson, 1999; Scholte, 2005).

Teknolojinin önemine küreselleşme teorilerinde de çokça vurgu yapılmaktadır. Özellikle küreselleşmeye dair zaman-mekân teorilerinde teknolojiye ayrı bir önem atfedilmektedir (Harvey, 1989; Giddens, 1990; Robertson, 1992). Çünkü zamana ve mekâna dair sınırların aşılmasında teknolojik gelişmelerin oldukça önemli etkileri olmaktadır. Zaman-mekân sıkışması zamansal ve mekânsal mesafelerin yoğunlaşması ve/veya ortadan kalkmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda hem internet ve telefon başta olmak üzere gelişen iletişim teknolojileri hem de havayolu başta olmak üzere gelişen ulaşım teknolojileri zaman-mekân sıkışmasını meydana getirmektedir. Teknolojik gelişme ile birlikte sermayenin yayılımı ve ekonominin küreselleşmesi de artmaktadır. Zaman-mekân teorileri çerçevesinden bakıldığında teknolojik gelişme zamansal ve mekânsal engelleri ortadan kaldırarak yeni pazarlara erişimi kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla üretim, finans ve ticaret küreselleşmekte yani ekonomik küreselleşme süreci hızlanmaktadır (Harvey, 1989). Dahası zaman-mekân teorileri çerçevesinde teknolojik ilerlemeyle birlikte sosyo-kültürel etkileşim de artmaktadır. Dolayısıyla teknoloji sosyal ve kültürel küreselleşme süreçlerini de hızlandırmaktadır (Giddens, 1990; Tomlinson, 1999).

Küreselleşmeye dair ağ toplumu teorisinde de teknolojinin küreselleşme süreci açısından önemine vurgu yapılmaktadır. Castells (1996) ağ toplumunu, dijital bilgisayar ağlarına dayalı bilgi ve iletişim teknolojileri tarafından işletilen ağların oluşturduğu bir toplumsal yapı olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla ağ toplumu teorisinin merkezinde teknoloji yer almaktadır. Bu doğrultuda Castells (1996) küreselleşmenin ekonomik, politik ve sosyo-kültürel boyutları başta

olmak üzere çeşitli boyutlarının ve genel anlamda küreselleşme sürecinin meydana gelmesindeki temel faktörleri değerlendirirken küreselleşme süreçlerinin teknolojik gelişmelerden meydana geldiğini öne sürmektedir. Ağ toplumu teorisinde Castells (1996, 1997, 1998) iki farklı süreç tanımlamaktadır. Bunlardan birincisi doğrudan bilgi teknolojilerinin geliştirilme sürecidir. İkincisi ise bu yeni bilgi teknolojileriyle birlikte kapitalizmin yeniden oluşturulması sürecidir. Ağ toplumu teorisinde ağ yapıları genellikle teknolojik gelişmeler sonucunda oluşan ağlardır. Özellikle televizyon sistemleri, cep telefonları ve internet ile birlikte bilgi ağları meydana getirmektedir.

Teknolojik gelişmeler içerisinde özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler kitle iletişim araçlarında ciddi bir artışa neden olmuştur. Bu durum küresel kültür akışlarını da artırmıştır. Dolayısıyla teknolojinin küreselleşme açısından önemi küresel kültür teorilerinde de görülmektedir (Robinson, 2007). Bu doğrultuda Appadurai (1996)'nin ortaya koyduğu küresel kültür akışlarının beş boyutundan birisi teknolojik boyut yani tekno-akışlardır. Teknolojik boyut (tekno-akışlar), teknoloji akışlarını ve teknolojilerin sınır ötesi hareketleri hızlandırma kanallarını ifade etmektedir. Tekno-akışlar diğer dört boyutun küresel kültür akışlarıyla etkileşim hâlinindedir. Şüphesiz teknolojik küreselleşme oldukça akışkan bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda teknolojik küreselleşme hem mekanik hem de bilgi teknolojilerinin gelişimiyle birlikte geçmişte daha az akışkan olan yerlerde yüksek akışkanlık hızına ulaşmaktadır. Bunun sonucunda teknoloji, küreselleşmenin etnik, finansal, medya ve ideolojik alanlarını etkilemekte ve hızlandırmaktadır (Appadurai, 1996).

Küreselleşme sürecini tarihsel perspektiften incelediğimizde de teknolojinin küreselleşme açısından ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. M.Ö. 4000 ile M.Ö. 2000 yılları arası dönemde Mezopotamya'da hüküm süren Sümerler ve Akadların gerçekleştirdikleri teknolojik gelişmeler ve bunların yayılması sonucunda kültürel ve sosyal küreselleşmenin ilk örnekleri yaşanmıştır (Zinkina vd., 2019). M.Ö. 3500 ile M.Ö. 1000 yılları arası dönemde tekerleğin bulunuşu tarihteki en önemli teknolojik gelişmelerden birisi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bu dönemde Hititler demir eritme işlemini gerçekleştirmiş ve maden teknolojileri gelişmiştir. Bu teknolojik gelişmeler ve yazının keşfedilmesi o dönemde yeni bağlantılar oluşturmuş ve karşılıklı etkileşimi artırmıştır. Özellikle tekerleğin keşfi önemli bir ulaşım teknolojisi niteliği taşımış ve insanların ve ticari malların taşınmasını kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla etkileşim ağları gelişerek ekonomik, sosyal ve kültürel küreselleşmeyi tetiklemiştir. Yazının keşfi ise bilginin yayılımını artırmış ve küreselleşmeyi hızlandırmıştır. Ayrıca yazının keşfiyle birlikte teknolojik gelişmeler de başka bölgelere yayılmış ve yeni keşiflerin önü açılmıştır (Steger, 2003; Zinkina vd., 2019).

Özellikle 1750 ile 1945 yılları arası meydana gelen teknolojik gelişmeler etkileşimi, hareketliliği ve ekonomik büyümeyi önemli ölçüde artırmıştır. Bu dönemin başlangıcında modern Teknolojik Devrim'in ilk dalgası olan Sanayi Devrimi'nin meydana gelmesi küreselleşmenin bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Çünkü Sanayi Devrimi ile birlikte ekonomik dönüşümün yanı sıra

dünyada eşi görülmemiş bir teknolojik dönüşüm de meydana gelmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte yeni enerji türlerinin kullanılmaya başlanması çığır açıcı teknolojik gelişmenin de önünü açmıştır. Buhar enerjisiyle çalışan buharlı gemiler ve buharlı trenler en önemli teknolojik gelişmelerin başında gelmiştir. Bu dönemde ulaşım teknolojilerinin yanı sıra iletişim teknolojileri de gelişmiş ve dünya üzerinde yaygınlaşmıştır. Ulaşım ve iletişim alanlarında meydana gelen bu teknolojik gelişmeler hızlı bir şekilde dünyaya yayılmaya başlamış ve küresel bağlantıları, ağları ve akışları artırmıştır (Held vd., 1999; Nester, 2010; Zinkina vd., 2019).

1800'lü yıllarda toplumsal yaşamın temelini oluşturan ekonomik, sosyo-kültürel ve politik alanlardaki küreselleşme süreçlerinde önemli dönüşümlere sebep olan teknolojik gelişmeler yaşanmıştır. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin yanı sıra sanayi ve tarım üretimini artıran teknolojik gelişmeler gerçekleşmiştir. Teknolojide meydana gelen gelişmeler küresel ölçekte yeni ağlar meydana getirmiştir. Bunun sonucunda dünya genelinde karşılıklı ilişkilerde çok hızlı bir artış yaşanmıştır. Yeni teknolojilerle ekonomik anlamda tarım sektöründe üretim artışı meydana gelmiştir. Teknolojinin bu gelişimi nüfus artışını ve sanayi üretiminin artışını beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda küreselleşme süreci daha da ivme kazanmıştır (Hobsbawm, 1995a)

Langhorne (2001) teknolojik yeniliklerin küreselleşme süreci açısından dönüm noktalarını oluşturan üç aşama tanımlamaktadır. Her aşamada yaşanan küreselleşme süreci o dönemin teknolojik yenilikleriyle karakterize edilmektedir. Bu doğrultuda ilk dönüm noktasını teşkil eden süreç 1765 yılında James Watt tarafından buhar makinasının icat edilmesiyle başlamaktadır. Özellikle buhar motorunun kara ve deniz taşımacılığında kullanılmaya başlanması ve telgrafın icat edilmesi teknolojinin küreselleşme sürecini tetiklemesindeki ilk aşamanın en temel teknolojik yenilikleridir. Bu dönemde buharlı gemiler ve buharlı lokomotifler hem taşıma süresini oldukça azaltmış hem de taşıma hacmini ciddi ölçüde artırmıştır. Buharlı taşımacılığa dair 1800'lü yılların ilk çeyreğinde gerçekleşen bu gelişmeler ülkeleri, bölgeleri ve kıtaları birbirlerine eklemlemiştir. Sanayi faaliyetlerinin kapsamını da artırmıştır. Mekânsal engelleri önemli ölçüde kaldırarak insan ve mal hareketliliğini artırmıştır. Ulaşımında yaşanan bu gelişme iletişimi de artırmış karşılıklı etkileşimi farklı bir boyuta taşımıştır. 1800'lü yılların ilk çeyreğinden sonra yüzyılın ortasına gelinirken Gauss, Weber ve Morse tarafından elektrikli telgrafın icat edilmesi ve geliştirilmesi iletişimin hızını ve kapsamını artırmıştır. Dolayısıyla iletişim hızı ulaşım hızından ayrı yeni bir konuma gelmiştir. Ulaşımında ve iletişimde meydana gelen bu iki önemli teknolojik gelişme zamanı ve mekânı yeniden şekillendirmiştir. Bu yenilikler ulus-devletlerin dünyada meydana gelen olaylar karşısında daha hızlı aksiyon alarak politika üretmesini sağlamıştır. 1865 yılında ilk transatlantik telgraf kablosunun döşenmesi uluslararası iletişimi daha da hızlandırmıştır. Takip eden süreçte telefonun ve otomobilin icat edilmesi iletişimi ve ulaşımı çok daha fazla hızlandırmıştır. Ulus-devletlerin bu gelişmelerle birlikte kontrol mekanizmaları giderek artmıştır. Teknolojik gelişmelerin ulus-devletler üzerine etkilerinin yanı sıra uluslararası ticaret ve uluslararası ilişkiler de giderek yoğunlaşmıştır (Langhorne, 2001).

Langhorne (2001)'e göre teknolojik gelişmelerin küreselleşme süreci üzerine etkisinin ikinci aşaması ise İkinci Dünya Savaşı esnasında Alman mühendislerin roketi icat etmesiyle başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan teknolojik rekabet roket ve uydu teknolojilerinin gelişimini hızlandırmıştır. Bu gelişmelerle birlikte uzaya roket fırlatılarak dünyanın yörüngesine uydular yerleştirilmeye başlanmıştır. Sonuç olarak ilk kez küresel ölçekte hızlı bağlantıya sahip güvenilir iletişim sistemi kurulmuştur. Uluslararası düzeyde iletişim farklı boyuta geçmiştir (Langhorne, 2001).

Langhorne (2001)'e göre teknolojik gelişmelerin küreselleşme süreci üzerine etkisinin son aşaması ise bilgisayarın icadıdır. Bu noktada bilgisayar daha eski bir tarihte icat edilmesine rağmen 1971 yılında mikroçipin icadı bilgisayarların hızını ve işleme hacmini artırmıştır. Günümüz çağdaş küreselleşmesi açısından değerlendirildiğinde mikroçipin icadı çok önemli bir kırılma noktasını teşkil etmektedir. Mikroçipin icadı internetin ve diğer benzer bilgisayar tabanlı iletişim sistemlerinin geliştirilmesini beraberinde getirmiştir. Özellikle internetin küresel ölçekte kullanılması küreselleşmeyi farklı bir boyuta taşımıştır. Daha önceki ulaşım ve iletişim devrimlerinde olduğu gibi bu teknolojilerin geliştirilmesi zaman ve mekânın önündeki engelleri daha da ortadan kaldırmıştır (Langhorne, 2001).

Bilgisayar teknolojileriyle birlikte bilgisayar ağları meydana gelmektedir. Bu bilgisayar ağları sayesinde organizasyonlar arası iş birlikleri kıtalararası olarak ve küresel ölçekte gerçek zamanlı çalışma faaliyetlerine olanak sağlamaktadır (Riain, 2001; Aneesh, 2006). Küresel ölçekte erişim sağlanan veri tabanları ve sunucularla birlikte sayısız faaliyetler gerçekleştirilerek küresel çalışma imkânı giderek artmaktadır. Bu faaliyetlerden bazıları arasında; web sitesi geliştirme, yazılım, araştırma ve geliştirme (AR-GE), veri işleme, veri dönüşümü, veri saklama, finans hizmetleri, kredi hizmetleri, pazar araştırması, uluslararası ticaret, çeviri, müşteri hizmetleri, coğrafi bilgi sistemleri, sigortacılık, muhasebe, mühendislik, tasarım, insan kaynakları hizmetleri, bilgi ve belge yönetimi vb. sayılabilir (Aneesh, 2012).

İçinde bulunduğumuz çağdaş küreselleşme dönemi dikkate alındığında bazı araştırmacıların küreselleşme olgusunun yeni bir olgu olduğunu savundukları görülmektedir. Bunun başlıca sebebi ise son yıllarda meydana gelen çığır açıcı teknolojik gelişmelerdir. Çünkü bu bağlamda yaygın kanı ekonomik, sosyal ve politik etkileşimi ve karşılıklı bağımlılığı artıran çığır açıcı teknolojik buluşlarla küreselleşme kavramının doğrudan ilişkilendirilmesidir. Son dönemlerde küreselleşmeyi baş döndürücü bir hıza ulaştıran en önemli teknolojik gelişmelerin başında; internet, mobil telefonlar, televizyon, uydu, fiber optik, yolcu uçakları ve gelişmiş finans hizmetleri sağlayan bilgi-iletişim ve ulaşım teknolojileri gelmektedir. Meydana gelen bu teknolojik gelişmeler insanların hareketliliğini, bilgiyi ve iletişimi artırmaktadır. Sonuç olarak bu teknolojiler başta ekonomik, sosyo-kültürel ve politik olmak üzere küreselleşmenin bütün boyutlarını önemli ölçüde etkilemekte ve hızlandırmaktadır (Steger, 2003).

2.5. Küreselleşmenin Boyutları Arasındaki İlişkilere Yönelik Görüşler

Neoliberalizmin temel amacı sermayenin dünyanın her yerine serbestçe akabilmesini sağlamaktır. Küreselleşme ile birlikte ulusal sınırların ortadan kalkarak daha akışkan bir yapıya sahip olması sermayenin faydasına olmakta ve ekonomik küreselleşmenin önünü açmaktadır. Bu bağlamda politik, kültürel ve teknolojik entegrasyonun aslında ekonomik entegrasyonun sağlanmasında birer araç oldukları düşünülmektedir (Yeldan, 2010; Sarıtaş, 2017). Ayrıca ekonomik entegrasyon, dünya ekonomisinde stratejik ortaklıkları meydana getirerek politik entegrasyon sürecine de zemin hazırlamaktadır (Dulupçu, 2001). Dolayısıyla küreselleşmeye dair ekonomik ve politik süreçler karmaşık ve iç içe geçmiş bir ilişki içerisindeylerdir (Held, 1999).

Ekonominin entegrasyon sürecinden politik süreçler doğrudan etkilenebilmektedir. Özellikle küresel ekonomik düzenle birlikte ulus-devletlerin rolleri ciddi ölçüde değişim göstermiştir. Bu süreçte küresel ekonominin gücü ulusal hükümetlerin otoritelerinin üzerine çıkmıştır. Ulus-devletlerin azalan otoriteleri küresel ve bölgesel kurum ve kuruluşların yetki alanlarının genişlemesine neden olmaktadır. Aynı zamanda küresel yönetim mekanizmasında yer alan kurumlar da ulus-devletlerin otoritesini sınırlandırmaktadır (Strange, 1996; Held vd., 1999; Kotz, 2002; Slobodian, 2018). Buna karşın ulus-devletlerin hükümetlerinin tamamen etkisiz olmadıkları (Weiss, 1998) ve küreselleşmeye dair süreçlerin ulus-devletlerin ve yerel kültürlerin önemini ortadan kaldırmadığı, aksine onların rollerini ve işlevlerini değiştirdiği düşünülmektedir (Giddens, 1990; Scholte, 1993; Castells, 1996; Held vd., 1999).

Küresel ekonominin yükselişi ulus-devletlerin egemenliği üzerine tehdit oluşturmaktadır. Ne var ki ekonomik entegrasyon, ulus-devletlerin politikaları çerçevesinde ve küresel yönetim ağına dahil olarak politik entegrasyonlarını artırmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır (Ohmae, 1995; Rodrik, 1997; Friedman, 1999). Ekonomik küreselleşme, ülkelerin uluslararası küresel ekonomiye entegrasyonu ile gerçekleşirken, ekonomik entegrasyonun politik düzenlemelerle de desteklenmesi gerekmektedir (Rodrik, 2011). Politik küreselleşme, uluslararası kuruluşlar ve normlar aracılığıyla bu süreçleri düzenlemekte ve kolaylaştırmaktadır. Dahası uluslararası kuruluşlar ve anlaşmalar yoluyla ekonomik süreçlerin de politik entegrasyonla desteklendiği düşünülmektedir (Keohane ve Nye, 2000).

Ekonomik küreselleşme politik alanda hükümetlerin politikalarını oldukça etkilemekte ve küresel yönetim mekanizmalarına daha çok dahil olmalarına neden olabilmektedir. Bu politikacıların söylemlerine de yansımaktadır. Hükümetlerin küreselleşme söylemlerini küresel ekonomiye ve yönetime entegre olabilmek için de kullandıkları görülmektedir. Bu noktada gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin neoliberal politikaları destekleyerek Batı sermayesini çekmeyi ve küresel yönetim kurumlarında kendilerine yer bulmayı hedefledikleri dikkat

çekmektedir. Böylelikle politik entegrasyon düzeylerini artırarak küresel ekonomiye entegre olmaya çalıştıkları düşünülmektedir (Held ve McGrew, 2000).

Ulus–devletler küresel yönetim sistemine daha fazla dahil olup politik entegrasyonlarını artırarak küresel ekonominin işleyişinde daha fazla söz sahibi olmak ve kültürlerini yaymak istemektedirler. Bu durum politik entegrasyonun, ekonomik ve kültürel entegrasyona zemin hazırladığı şeklinde yorumlanabilmektedir (Held vd.,1999). Gelişmiş ülkeler küresel ekonomide ve yönetimdeki konumlarını korumak için bu strateji uygulamakta iken gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde özellikle ekonomik küreselleşmenin olumlu etkilerinden faydalanmak için politik entegrasyonlarını artırmaktadırlar (Rosenau, 1997; Held vd., 1999).

Küreselleşme sürecinde ekonomisi büyüyen ülkeler küresel ekonomi sisteminde kendilerine önemli bir yer edinmeyi amaçlamaktadırlar. Bu doğrultuda dünyadaki güç dengeleri değişebilmektedir (Robertson, 2003; Wallerstein, 2003; Amin, 2006). Büyüyen ekonomiler ekonomik entegrasyonlarını artırarak küresel ekonomide söz sahibi olmaktadır. Bunu politik entegrasyonla destekleyip küresel yönetimde de güçlerini artırarak, küresel ekonomideki hiyerarşik konumlarını güçlendirmektedirler (Wallerstein, 1974; Ritzer, 2010). Bu durum ekonomik ile politik küreselleşme arasında birbirlerini destekleyici bir sürecin yaşanmasına neden olmaktadır.

Ekonomik küreselleşmeye dair en önemli konulardan biri küresel ekonominin yönetimidir. Ekonomik küreselleşme sonucunda küresel ekonomiye dair süreçler tek başına ulus–devletler tarafından belirlenememektedir. Küresel yönetim yapıları, ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak için kritik bir rol oynamaktadır (Held ve McGrew, 2002; Steger, 2003). Küresel ekonominin yönetiminde IMF, Dünya Bankası ve DTÖ gibi ulus–ötesi yönetim kurumları önemli aktörler hâline gelmişlerdir. Esasen bu kuruluşlar veya örgütler hükümetler arası niteliğe sahiplerdir. Dolayısıyla merkezlerinde ulus–devletler yer almaktadır. Ayrıca IMF, Dünya Bankası ve DTÖ gibi uluslararası ekonomik kuruluşlar, politik düzenlemelerle küresel ekonomik entegrasyonu desteklemektedirler. Uluslararası ekonomik kuruluşlar dünya ekonomisinde iş birliklerini doğurarak politik küreselleşmenin de önünü açmaktır (Ruggie, 1998; Steger, 2003; Ritzer, 2010; Heywood, 2011). Bu bağlamda hem ekonomik hem de politik entegrasyon süreçleri birbirlerine zemin hazırlamakta ve katkı sağlamaktadırlar (Held, 1999; Held ve McGrew, 2000).

Uluslararası ekonomik kuruluşların yanı sıra AB, NAFTA, ASEAN ve Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR) gibi bölgesel birlikler ve ticaret anlaşmaları, küresel ekonominin yönetiminde ve yayılımında önemli roller üstlenmektedirler. Ne var ki bu kuruluşların, birliklerin ve anlaşmaların merkezinde de ulus–devletler yer almaktadır. Bu gibi kurumlara üye olmak, birliklere katılmak ve anlaşmalara taraf olmak ülkelerin hem politik hem de ekonomik entegrasyonlarını artırmakta ve sonuç olarak küreselleşme süreçlerinin iç içe geçmesine neden olmaktadır. Ayrıca hükümet dışı aktörlerden olan ulus–ötesi şirketler küresel ekonomideki

konumları ve ekonomik akışları yönlendirme yeteneklerinden dolayı hükümet politikalarına çok önemli etkileri olmaktadır. Ulus-ötesi şirketlerin bu etkileri sonucunda ülkelerin politik ve kültürel anlamda entegrasyon düzeyleri etkilenebilmektedir (Heywood, 2011; Ritzer, 2010).

Bölgesel olarak AB küreselleşme süreci açısından oldukça önemlidir. AB küreselleşmenin ekonomik, sosyo-kültürel ve politik boyutlarının hepsini etkileyebilmektedir (Borocz ve Sarkar 2005; Rumford ve Buhari-Gülmez, 2011). Bölgesel birlikler, bölgelerindeki akışları hızlandırarak sınırları ortadan kaldırdıkları için ekonomik, politik, kültürel ve sosyal akışlara imkân tanımakta ve küreselleşme süreçlerine katkı sağlamaktadırlar (Rumford ve Buhari, 2012). G-8 ve G-20 gibi topluluklarda da küresel ölçekte ekonomik ve politik çok çeşitli politikalar değerlendirilmektedir. Bu topluluklarda alınan kararlar küreselleşme süreçlerinin neredeyse tamamını etkileyebilmekte ve küreselleşme süreçlerinin ilişkili hâle getirmektelerdir (Hajnal, 2007; Smith, 2007; Ritzer, 2010).

Ekonomik küreselleşme içerisinde ticari ve finansal küreselleşme gibi çeşitli boyutları barındırmaktadır. Küreselleşmenin temelinde serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve ulusal ekonomilerin birbirine entegrasyonları yatıyorsa (Stiglitz, 2002; Bhagwati, 2004), bu süreç politik ve teknolojik başta olmak üzere küreselleşmenin diğer boyutlarından bağımsız düşünülememektedir. Dolayısıyla ticari entegrasyonun ortaya çıkması ve hızlanması politik, kültürel ve teknolojik entegrasyona dayanmaktadır. Uluslararası ticaret ekonomik zincirler ve ağlarla oluşmaktadır. Küresel ticaret ağlarının oluşmasında ulus-ötesi şirketlerin payı oldukça fazladır. Ulus-ötesi şirketlerin hem kendi hem de faaliyetlerde bulunduğu ülkelerin politik kararlarına olan etkileri düşünüldüğünde, politik entegrasyonun gelişmesi ülkenin ticari entegrasyonuna zemin hazırlamaktadır (Ritzer, 2010). Ayrıca ülkelerin ticari dışa açıklıklarını artırmaları ülkeler arası politik anlamda iletişime bir zemin oluşturmaktadır. Dolayısıyla küresel ekonomiye dair önemli müzakerelerin yapıldığı toplantılarda ülkeler arası politik ve kültürel iş birlikleri de oluşmaktadır (Koppel, 2010).

Finansal küreselleşme de oldukça önemli bir süreçtir ve diğer entegrasyon süreçlerini etkilemektedir. Küresel ölçekte mali piyasaların genişlemesi devletlerin ekonomi politikalarını etkileyerek politik entegrasyona katkı sağlamaktadır (Held ve McGrew, 2000; Helleiner, 2009). Finansal küreselleşmenin ortaya çıkmasının merkezinde ABD ve İngiltere'nin 1970'li yıllarda sermaye denetimlerinin kaldırılmasına yönelik uyguladıkları neoliberal politikalar yer almaktadır. Devam eden süreçte gelişmiş ekonomilere sahip olan ülkeler de aynı stratejiyi uygulayarak küresel ölçekte liberal mali düzenin oluşmasına neden olmuştur. Ulus-ötesi şirketler serbestleşmeye yönelik bu politikaları açık bir şekilde desteklemişlerdir. Dolayısıyla hem hükümetlerin hem de ulus-ötesi şirketlerin finansal küreselleşme sürecini tetikledikleri düşünülmektedir (Harvey, 2005; Helleiner, 2009; Heywood, 2011). Buna ek olarak özellikle 2008 küresel finans krizi göstermiştir ki finansal küreselleşmeyle birlikte bir bölgede ortaya çıkan ekonomik kriz, hızla yayılarak küresel ölçekte bir ekonomik krize neden olabilmektedir (Held ve McGrew, 2000; Krugman, 2009; Stiglitz, 2010). Bu

gibi küresel ekonomik krizler uluslararası politikaların yeniden yapılandırılmasına ve küresel yönetim sistemine olan ihtiyacı artırmaktadır (Krugman, 2009; Helleiner, 2009). Ayrıca krizler uluslararası iş birliğini bir zorunluluk hâline getirmektedir (Stiglitz, 2010). Bütün bunlar ticari, finansal ve politik küreselleşmenin karşılıklı etkileşimlerini ortaya koymaktadır.

Ekonomik küreselleşme sürecinde ulus-ötesi şirketler oldukça önemli aktörlerdir. Ulus-ötesi şirketler, ülke ekonomilerini hem küresel hem de bölgesel ekonomik ağlarla entegre hâle getirerek ekonomik entegrasyona katkı sağlamaktadırlar. Küreselleşme teorilerinde de bahsedildiği üzere bu şirketler küresel kapitalist faaliyetlerin tam merkezinde yer almaktadırlar (Castells, 1996; 1997; 1998; Dicken, 1998; Sklair, 2000; 2002; Robinson, 2003, 2004). Ulus-ötesi şirketler ekonomik küreselleşmeyi hızlandırmakla birlikte politik entegrasyona da sebep olmaktadır. Bu bağlamda bu şirketler hükümet kararlarını etkileyebilmekte (Strange, 1995; Hel ve McGrew, 2000; Steger, 2003; Dicken, 2007; Heywood, 2011; Ritzer, 2010) ve küresel ekonomiye dair çeşitli süreçleri ulus-devletlerden ziyade kendileri yönlendirebilmektedir. Böylece ekonomik küreselleşmeyle birlikte küresel şirketler küresel yönetimde güçlü aktörler hâline gelmekte (Strange, 1996; Arrighi, 1999; Held vd., 1999; Rosenau, 2002) ve ulus-devletleri küresel yönetim ağlarına entegre ederek politik entegrasyona katkı sağlamaktadırlar (Held ve McGrew, 2000; Heywood, 2011).

Küreselleşmenin ekonomik, politik ve teknolojik boyutlarının kültürel ve sosyal küreselleşmeden ayrı düşünülmemesi gerekmektedir. Ekonomik küreselleşmeyle birlikte tüketici ideolojisi küresel olarak yayılmaktadır. Bu durum toplumların geleneksel kültürel yapılarında ve yaşayış şekillerinde değişim ve dönüşümler meydana getirmektedir. Dolayısıyla ekonomik entegrasyon kültürel entegrasyonu etkileyebilmektedir (Sklair, 2000; 2002). Neoliberal görüşe sahip küreselleşme düşünürleri tarafından hem ekonomik hem de politik entegrasyon süreçleriyle kültürel entegrasyon sürecinin oldukça etkilendiği ve bunun bir “küresel uygarlık” oluşturacağı savunulmaktadır (Held vd., 1999).

Küreselleşme süreçleriyle birlikte yerel kültürlerin önemsiz hâle gelmediği düşünülmektedir (Giddens, 1990; Scholte, 1993; Castells, 1996; Held vd., 1999). Literatürde küreselleşmeye dair süreçlerin kültürel entegrasyonu artıracığı (Luard, 1990; Ohmae, 1995) veya kültürel homojenleşme, melezleşme ya da küyerelleşme meydana getireceği görüşlerine (Robertson, 1992; Ritzer, 2002, 2010; Pieterse, 1995; Hannerz, 1996) ek olarak, milliyetçiliğin ve ulusal kimliğin yeniden canlandıracağı ve kültürel heterojenleşme meydana getireceği (Friedman, 1995; Huntington, 1996) görüşleri de yer almaktadır. Dolayısıyla küreselleşmenin diğer boyutlarına dair süreçlerin kültürel süreçleri ne yönde etkileyeceği noktasında ciddi ayrışmalar söz konusudur (Tomlinson, 1999; Steger, 2003; Robinson, 2007).

Kültürel küreselleşme sürecinde tüketici davranışları da oldukça önemlidir. Kültürel entegrasyonun merkezinde uluslararası markalarla birlikte kültürel ürünlerin ve hizmetlerin yayılımı

yer almaktadır (Gygli vd., 2019). Dolayısıyla ticari faaliyetlerin hızlanması ve küresel ticaret hacminin artması için kültürel entegrasyona da ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir (Steger, 2003; Ritzer, 2010). Bu noktada kültürel entegrasyon ticari süreçleri ve dolayısıyla ekonomik entegrasyonu hızlandırabilmektedir. Medyanın da kültürel entegrasyonu yaymada önemli bir araç olduğu bilinmektedir. Medya ile birlikte küresel bilincin oluşumu sağlanmaktadır (Bourdieu, 1998). Böylelikle toplumlar kültürel olarak entegre olmakta, bu süreçle birlikte ise ekonomik ve politik entegrasyon süreçleri tetiklenmektedir (Steger, 2003).

Ekonomik küreselleşmeyle birlikte McDonald's, Coca-Cola ve Starbucks gibi markalar küresel ölçekte yayılarak ve toplumların yeme içme alışkanlıklarını etkileyerek tek tipleşmeye dolayısıyla kültürel entegrasyona ve kültürel homojenleşmeye neden olmaktadır (Ritzer, 2002; 2010; Pieterse, 1995). Ayrıca ticari küreselleşmeyle birlikte kültürel ürünler ve hizmetlerin uluslararası ticareti gerçekleştirilerek toplumların tüketim kültürleri değişim göstermektedir (Sklair, 2000; 2002). Ulus-ötesi şirketler faaliyetlerde bulundukları ülkelerde çeşitli sosyal ve kültürel dönüşümleri tetikleyerek kültürel entegrasyon üzerine etkili oldukları düşünülmektedir (Hannerz, 1992; Cerny, 2010). Ulus-ötesi şirketlerin giderek büyümeleri ve tüketimin küreselleşmesini sağlamaları kültürel küreselleşmeyi bir hayli hızlandırmaktadır (Tomlinson, 1999).

Gelişmiş ülkelerde, ekonomik gelişmişliğin, yüksek refah düzeyinin, gelişmiş teknolojilerin ve altyapıların kültürel entegrasyonu destekledikleri düşünülmektedir. Kültürel sermaye ve global tüketim kalıplarının bu ülkelerde daha kolay benimsenmesi, kültürel ve ekonomik entegrasyonu karşılıklı olarak güçlendirmektedir (Ritzer, 2003; 2010; Friedman, 2005). Az gelişmişmiş ülkelerde ise ekonomik kalkınma sürecinin kültürel normlar ve pratikler üzerindeki dönüştürücü etkisi olabilmektedir (Rostow, 1960).

Literatürde ekonomik ve politik küreselleşme süreçlerinin kültürel entegrasyonu her zaman teşvik etmeyeceği görüşü de tartışılmaktadır. Özellikle ekonomik küreselleşmenin artması, bazı toplumlarda kültürel kimliklerin korunmasına yönelik güçlü tepkilere yol açabilmekte ve kültürel küreselleşmeyi olumsuz etkileyebilmektedir (Huntington, 1996). Küresel ekonomik entegrasyon, yerel kültürel kimliklerin korunmasına yönelik baskı yaratabilmektedir (Pieterse, 1995; Friedman, 1995; Appadurai, 1996). Dahası Batılı ekonomik modellerin dayatılmasının, yerel kültürel normlarla çatışmalara yol açabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda bazı toplumlarda ekonomik süreçlere karşı kültürel süreçlerin çok daha dirençli olduğu görülmüştür (Robertson, 1992). Çünkü direncin fazla olduğu toplumların, ekonomik ve politik baskılara karşı kültürel kimliklerini daha fazla koruma eğiliminde oldukları düşünülmektedir. Özellikle kültürel normların daha derin kökleri olan toplumlarda bu direncin daha yüksek olduğu da görülmektedir (Huntington, 1996).

İnsan hakları, özgürlük ve demokrasi gibi evrensel değerlerin küresel ölçekte yayılması, uluslararası politik düzenlemeleri ve küresel yönetişi şekillendirmekte ve politik entegrasyon

düzeyini artırmaktadır (Held, 1995; Held ve McGrew, 2002). Dolayısıyla, kültürel küreselleşme uluslararası normların ve değerlerin yayılmasıyla politik yapıları şekillendirebilmektedir (Robertson, 1992; Ruggie, 1998).

Politik entegrasyonun da kültürel süreçlere önemli etkileri bulunmaktadır. Politik küreselleşme hem ulus-ötesi şirketlerin yayılımını artırmakta hem de STK'lar vasıtasıyla bazı değerlerin ve normların benimsenmesine yol açmaktadır (Rosenau, 2002; Davies, 2014). Ayrıca ulus-devletler, uluslararası kuruluşlara katılımları ve gerçekleştirdikleri iş birlikleriyle politik entegrasyonlarını artırarak ekonomik süreçlerde oldukları gibi kültürel süreçlerde de belirleyici olmaktadır (Keohane ve Nye, 2000).

AB gibi bölgesel birliklerin ekonomik, politik ve kültürel entegrasyonu artırdığı düşünülmektedir. Ancak bu ve benzeri birliklerin bazı noktalarda direnç göstermesi, küreselleşme süreçlerinin ters yönde etkilenmesine sebep olabilmektedir. Bölgesel birliklerin üye ülkelerin küresel faydalarını korumak ve küreselleşmenin negatif etkilerinden korunmak için gerçekleştirdikleri kısıtlamalar entegrasyon süreçlerini yavaşlatmaktadır. Örneğin AB'nin bölge dışından göçmenlere karşı uyguladığı kısıtlayıcı düzenlemeler kişilerarası akışları ve dolayısıyla kültürel ve sosyal küreselleşmeyi ters yönde etkilemektedir (Rumford ve Buhari, 2012). Bu bağlamda politik entegrasyon kültürel ve sosyal etkileşimleri kısıtlayabilmektedir.

STK'lar vasıtasıyla da küreselleşme süreçlerinin arasında karşılıklı ilişkiler meydana gelmektedir. STK'lar günümüzde küresel yönetim mekanizmasında önemli görevler üstlenmektedirler. Bir ülkedeki STK'ların sayısı o ülkenin politik entegrasyonunun önemli göstergelerindendir. Bu noktada özellikle STK'lar vasıtasıyla ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik entegrasyon süreçlerine etki edilmektedir (Rosenau, 2002). STK'ların yumuşak güç kullanımında oldukça etkili oldukları bilinmektedir (Heywood, 2011). Yumuşak güç kullanımı ekonomik, politik ve kültürel entegrasyonu doğrudan etkileyebilmektedir. STK'lar yoksullukla mücadele ve kalkınma sürecine destek olma noktasında önemli işlevleri bulunmaktadır (Turner ve Hulme, 1997; Bigs ve Neame, 1998; Salamon vd., 1999; Hilhorst, 2003). Böylece küresel sistemde hiyerarşik yapının değişmesine neden olabilmekte ve politik entegrasyon süreçlerini tetikleyebilmektedirler. Bu noktada özellikle demokratikleşme süreçlerine katkı sağlamaktadırlar (Heywood, 2011).

STK'ların bazıları küresel standartlar ve normlar oluşturmakta ve bunun küresel olarak yayılımını sağlamaktadırlar. Böylece normlar ve değerler üzerinden kültürel ve sosyal entegrasyona katkı sağlamaktadırlar. Belirli ilkeler ve normlar doğrultusunda ulus-ötesi şirketlere ve hükümetlere de etki etmektedirler. STK'lar, hükümetler ve ulus-ötesi şirketlerle yakın ilişkiler kurarak küresel yönetişimin önemli bir parçası hâline gelmişlerdir. Böylece ekonomik ve politik küreselleşme sürecine doğrudan etki etmektedirler. STK'lar savaşların ve çatışmaların önlenmesi noktasında

hükümetleri etkileyerek ya da çevreyle ilgili sorunlara dikkat çekerek politik entegrasyona katkı sağlamakta, gelişmemiş ülkelerin borçlarının azaltılarak küresel ekonomiye entegre edilmelerini teşvik etmekte ve kadın hakları ve özgürlüklerle ilgili çalışmalar yürüterek sosyal ve kültürel entegrasyona zemin hazırlamaktadırlar. Böylece küreselleşme süreçlerinin tamamına etki etmekteledir (Davies, 2014; Özlük, 2022). Bazı STK'lar ise yürüttükleri küreselleşme karşıtı propagandalarla küreselleşme sürecine karşı direnç oluşmasına da neden olabilmekteledir (Hilhorst, 2003; Willetts, 2007).

Yaşanan küreselleşme süreçleriyle birlikte coğrafyaya ve uzaklığa ilişkin kısıtlamalar ortadan kalkmış (Giddens, 1990) ve zaman-mekân sıkışması meydana gelmiştir (Harvey, 1989; Scholte, 2005). Zaman ve mekânı dair engellerin ortan kalkmasında ve küreselleşme sürecinin hızlanmasında teknolojik gelişmelerin büyük bir etkisi olmuştur (Heywood, 2011). Dolayısıyla küreselleşmenin ekonomik, politik ve sosyo-kültürel boyutlarına dair süreçlerin hızlanmasının ve boyutlar arasındaki etkileşimlerin artmasının en önemli itici gücü teknolojik küreselleşmedir (Appadurai, 1996; Castells, 1996; Martens, 2003). Son dönemlerde küreselleşmeyi baş döndürücü bir hızla ulaştıran en önemli teknolojik gelişmelerin başında; internet, mobil telefonlar, televizyon, uydu, fiber optik, yolcu uçakları ve gelişmiş finans hizmetleri sağlayan bilgi-iletişim ve ulaşım teknolojileri gelmektedir. Meydana gelen bu teknolojik gelişmeler insanların hareketliliğini, bilgiyi ve iletişimi artırmaktadır. Sonuç olarak bu teknolojiler başta ekonomik, sosyo-kültürel ve politik olmak üzere küreselleşmenin bütün boyutlarını önemli ölçüde etkilemekte ve hızlandırmaktadır (Martens, 2003; Steger, 2003).

Uluslararası ekonomiye dair anlaşmaların ve düzenlemelerin yanı sıra ulaşım ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin ve bu teknolojilerin küresel olarak yaygınlaşmasının ticaretin küreselleşmesinde önemli bir etkisi olduğu kabul edilmektedir (Harvey, 1989; Seyidoğlu, 1999; Steger, 2003). Ayrıca finansal küreselleşmenin en önemli tetikleyicileri arasında da teknolojik küreselleşme yer almaktadır (Harvey, 1989; Appadurai, 1996; Catells, 2000, 2004; Steger, 2003).

Özellikle küreselleşme süreciyle birlikte küresel ekonomiyi ulus-devletlerden ziyade ulus-ötesi şirketlerin yönlendirdiği ifade edilmektedir (Strange, 1996; Amin, 2006; de la Dehesa, 2006). Ulus-ötesi şirketlerin başka ülkelerde faaliyetlerde bulunması teknolojik küreselleşmeyi teşvik etmektedir (Steger, 2003; Ritzer, 2010; Heywood, 2011). Ayrıca ticaretin ve üretimin küreselleşmesiyle birlikte ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük ülkelere teknoloji transferleri gerçekleşmektedir. Bütün bunların sonucunda ekonomik entegrasyonla birlikte teknolojik küreselleşme süreci de hızlanmaktadır (Steger, 2003; Ritzer, 2010).

Şüphesiz, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi de kültürel olarak bir değişim ve dönüşüm yaratmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojileriyle birlikte bireycilik, tüketicilik ve çeşitli inançlara dayalı ifade şekilleri küresel olarak serbestçe yayılmaktadır. Dolayısıyla kültürel entegrasyonun

sağlanmasında en etkili boyutların başında teknolojik küreselleşme gelmektedir (Albrow, 1996; Beck, 2000; Steger, 2003).

Teknolojik küreselleşme ile küreselleşmeye dair bütün süreçler hızlanmakta ve bu süreçler arasındaki etkileşimler de artmaktadır (Harvey, 1989; Stiglitz, 2002; Lechte, 2002; Hopkins, 2006). Teknolojik küreselleşmeyle üretim, finans ve ticaret küreselleşmekte yani ekonomik küreselleşme süreci hızlanmaktadır (Harvey, 1989). Dahası teknolojik ilerlemeyle birlikte sosyo-kültürel etkileşim de artmaktadır. Dolayısıyla teknolojinin küresel yayılımı sayesinde sosyal ve kültürel küreselleşme süreçleri de hızlandırmaktadır (Giddens, 1990; Tomlinson, 1999).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KÜRESELLEŞME ENDEKSLERİ, VERİ SETİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM

3.1. Küreselleşmenin Ölçülmesi ve Küreselleşme Endeksleri

Küreselleşme sürecini ortaya çıkaran nedenleri ve bu sürecin etkilerini ayrıntılı bir şekilde değerlendirebilmek için küreselleşmenin doğru ve etkin bir ölçümüne ihtiyaç duyulmaktadır. Gerek teorik gerekse ampirik literatüre bakıldığında küreselleşmenin bir göstergesi olarak tek değişkene dayalı göstergelerin çokça kullanıldığı görülmektedir. Tek değişkene dayalı küreselleşme göstergelerinden en çok kullanılanı şüphesiz dışa açıklığı yansıtması bakımından dış ticaretin GSYİH'ya oranlanmasıdır. Ancak küreselleşme tek başına ekonomik boyuta indirgenemeyecek kadar kapsamlı ve bir o kadar da karmaşık bir kavramdır. Nitekim küreselleşme, birbirleriyle iletişim kuran, fikir ve bilgi alışverişinde bulunan farklı ülkelerin vatandaşlarını veya küresel siyasi sorunların üstesinden gelmek için birlikte çalışan hükümetleri de içerisinde barındıran bir olgudur. Bu nedenle küreselleşme ekonomik boyutunun yanı sıra sosyal ve politik boyutlarını da içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla ticari dışa açıklık göstergesi gibi tek değişkene dayalı küreselleşme göstergelerini kullanmak yanıltıcı sonuçlar doğurabilecektir. Bu açıdan düşünüldüğünde küreselleşmeyi sadece ekonomik yönüyle değerlendirmek yerine sosyal ve politik yönlerini de içerecek şekilde bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmek çok daha doğru olacaktır.

İlgili literatür incelendiğinde küreselleşmenin kapsamlı ve etkin göstergelerinin ölçümlendiği ve oluşturulduğu görülmektedir. İlk olarak Kearney (2001) tarafından küreselleşmeye dair çoklu bir ölçümün gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda Kearney (2001) A. T. Kearney/Dış Politika Küreselleşme Endeksi (ATK/FP)'ni oluşturmuştur. Daha sonrasında Dreher (2006) tarafından geliştirilen, Dreher vd. (2008) tarafından ilk kez revize edilen ve son olarak Gygli vd. (2019) tarafında ikinci kez revize edilen KOF Küreselleşme Endeksi ilk kez 2002 yılında ölçümlenmeye başlanmıştır. Sonraki dönemlerde küreselleşmenin ölçülmesine yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Bu doğrultuda Warwick Üniversitesi Küreselleşme ve Bölgeselleşme Çalışma Merkezi tarafından CSGR Küreselleşme Endeksi, Kluver ve Fu (2004) tarafından Kültürel Küreselleşme Endeksi, Raab vd. (2008) tarafından Küresel Endeks, Martens ve Raza (2008) tarafından MGI Küreselleşme Endeksi ve Vujakovic (2010) tarafından NGI Küreselleşme Endeksi oluşturulmuştur.

Küreselleşmenin çeşitli yönlerinin hesaba katılmamasının ölçümlerde eksikliklere ve dolayısıyla sapmalı sonuçlara sebep olabileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda küreselleşmenin çok boyutlu karmaşık bir kavram olduğunun dikkate alınması son derece önem arz etmektedir. Dahası küreselleşmenin temel boyutları olan ekonomik, sosyal ve politik boyutlar hem kendi içerisinde alt boyutları barındırmakta hem de çok fazla bileşenden meydana gelmektedir. Bu noktada küreselleşmeye dair bileşik göstergelerin kullanılması olgunun değerlendirilmesi, analizi ve tartışılması için daha doğru olacaktır. KOF Küreselleşme Endeksi bileşik bir gösterge niteliği taşımaktadır. Yani endeks küreselleşmenin farklı boyutlarının ölçülmesine ve farklı değişkenlerin tek bir endekste birleştirilmesine imkân tanımaktadır. Literatürde küreselleşmeyi ölçen çeşitli bileşik göstergeler mevcuttur. Ancak Dreher (2006) tarafından oluşturulan ve Gygli vd. (2019) tarafından ikinci kez revize edilen KOF Küreselleşme Endeksi'ni uygulamalı literatürde en yaygın kullanılan küreselleşme endeksi hâline gelmiştir (Potrafke, 2015).

3.1.1. Küreselleşme Endeksleri

Literatürdeki çalışmalara bakıldığında 2000'li yılların başından itibaren küreselleşmenin etkin ve kapsayıcı göstergelerinin oluşturulduğu ve oluşturulmaya devam ettiği görülmektedir. Bu noktada A. T. Kearney/Dış Politika (ATK/FP) Küreselleşme Endeksi küreselleşmeye ilişkin çoklu ölçümü getiren ilk endekstir (Kearney, 2001). ATK/FP Küreselleşme Endeksi 2001 yılından başlayarak 2007 yılına kadar ölçümlerine devam etmiştir. Endeks 62 ülke için oluşturulmuştur. Endeks ekonomik entegrasyonun yanı sıra iletişim teknolojilerini, kişilerarası bağlantıları ve politik katılımları da ölçmektedir (Caselli, 2008). Endeksin hesaplanmasında ticaret, yabancı sermaye yatırımları, internet kullanımı, uluslararası seyahat ve uluslararası kuruluşlara üyelik gibi 14 değişken dikkate alınmaktadır (KFP, 2007). ATK/FP Küreselleşme Endeksi hem daha sonra oluşturulacak küreselleşme endeksleri için bir öncü gösterge görevi görmüş hem de alternatif endeksler için kıyaslama işlevi görmüştür (Gygli vd., 2019).

Dreher (2006) tarafından geliştirilen KOF Küreselleşme Endeksi 2002 yılında ölçülmeye başlanmış daha sonra Dreher vd. (2008) tarafından 2007 yılında revize edilmiştir. 2007 yılındaki revize edilmiş hâliyle KOF Küreselleşme Endeksi, ülke ve yıl bazında alternatif endekslere göre çok daha geniş bir kapsama sahip olmuştur. Bu doğrultuda endeks 207 ülke için 1970–2015 yıllarını kapsamaktadır. KOF Küreselleşme Endeksi, küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik boyutlarını ele alan kapsamlı bir gösterge niteliği taşımaktadır. Endeksin ölçümleri toplamda 23 değişkene bağlı olarak gerçekleştirilmiştir.

ATK/FP Küreselleşme Endeksi'ni takiben Warwick Üniversitesindeki Küreselleşme ve Bölgeselleşme Çalışma Merkezi tarafından geliştirilen CSGR Küreselleşme Endeksi yayınlanmıştır (Dreher vd., 2008). Endeks, 16 adet değişken kullanılarak 119 ülkede 1982–2004 dönemi için hesaplanmaktadır. CSGR endeksinde ölçümler küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik

boyutlarıyla ele alınarak gerçekleştirilmekte ve temel bileşenlerin ortalamaları alınarak hesaplanmaktadır (Lockwood ve Redoano, 2005; Samimi vd., 2012). CSGR Küreselleşme Endeksi'nin ayırt edici bir özelliği, açıklığı ölçen değişkenlerin mevcut ülke özelliklerine göre düzeltmeye tabi tutulmasıdır. Ülkelerin dikkate alınan bu özellikleri nüfus büyüklüğü, arazi alanı ve ülkenin karayla çevrili olup olmamasıdır. Endeks ülkelerin bu özelliklerine bağlı olarak küreselleşme düzeylerini ölçmektedir (Gygli vd., 2019).

Kluver ve Fu (2004) Kültürel Küreselleşme Endeksi'ni geliştirmişlerdir. Endeks, ülkeler arasında medyayla ilişkili mal ve hizmetlerin ticareti yoluyla, fikirlerin küresel yayılımını ölçümleyerek oluşturulmuştur. Raab vd. (2008) küreselleşme ölçümüne küreselleşmenin sosyolojik kavramını da dahil etmeye çalışmışlardır. Mevcut endeksler, sosyolojik bir küreselleşme kavramını temsil eden ek boyutlar ve göstergelerle genişletilmiştir. Dolayısıyla oluşturdukları Küresel Endeks, küreselleşmenin ekonomik, sosyo-teknik, kültürel ve politik boyutlarını kapsayan sosyolojik bir küreselleşme endeksi hâline gelmiştir. Küresel Endeks 97 ülke için oluşturulmuştur. 1970–2002 dönemini ele almaktadır. Endeks oluşturulurken 31 farklı değişkenden yararlanılmıştır.

MGI Küreselleşme Endeksi, Martens ve Zywiez (2006) tarafından ortaya konulmuş ve Martens ve Raza (2008) tarafından geliştirilmiştir. MGI endeksi küreselleşmenin neredeyse tüm boyutlarını kapsamaktadır. MGI Küreselleşme Endeksi sadece 2000, 2008 ve 2012 yılları ve 117 ülke için hesaplanmıştır. Ayrıca endeks toplamda 11 değişken kullanılarak oluşturulmuştur. Endeks ülkelerin küreselleşme düzeylerinin karşılaştırılmasına imkân sağlamaktadır. Ayrıca MGI endeksi küreselleşmenin çevresel boyutunu da ortaya koymaktadır. Küreselleşmenin çevresel boyutu biyolojik kapasitenin bir payı olarak ihracat ve ithalatın ekolojik ayak iziyle temsil edilmektedir (Martens ve Raza, 2008; Figge ve Martens, 2014; Martens vd., 2015).

NGI Küreselleşme Endeksi, Vujakovic (2010) tarafından geliştirilmiştir. NGI Küreselleşme Endeksi 70 ülke ve 1995–2005 yılları için oluşturulmuştur. Endeks ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik küreselleşmelerini ölçmektedir. NGI endeksi kapsamında 21 değişken kullanılarak ülkelerin küreselleşme düzeyleri belirlenmektedir. Diğer endekslerden farklı olarak küreselleşme ile bölgesel entegrasyon arasındaki farkı açıklamak için ülkeler arasındaki coğrafik uzaklık ağırlıklandırması ticaret değişkeni içerisinde endekse dahil edilmiştir. Ticaret değişkeni kapsamında ülkelerin yıllık toplam ihracat ve ithalat değerlerinin GSYİH'ya oranı coğrafik uzaklık ile ağırlıklandırılmış olarak hesaba katılmaktadır. Coğrafi mesafelerin analize ilave edilmesiyle küreselleşmenin bölgeselleşmeden ayırt edilmesinin yanı sıra daha uzun mesafeler daha ileri bir küreselleşme anlayışına işaret etmektedir (Vujakovic, 2010).

DHL Bağlılık Endeksi ise küreselleşme tanımındaki ağırları ve akışları açıklamaya yönelik bir endekstir. Küreselleşmeden ziyade bağlılığı ölçen DHL Bağlılık Endeksi, ülkelerin dünyanın geri kalanıyla entegrasyonunun derinliğini ve genişliğini ölçen bileşik bir göstergedir. DHL Bağlılık

Endeksi, küreselleşmeyi sınırların ötesindeki ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlamaktadır. Endekste konum veya mesafelerden bağımsız olarak, birçok ortakla bağlantı sürdüren ülkelere göre daha az sayıda uluslararası bağlantıya sahip ülkeler için daha düşük küreselleşme seviyeleri belirlenmektedir. Bu doğrultuda küreselleşmenin farklı boyutları için entegrasyonun derinliği ve genişliği arasında ayırım yapmaktadır. DHL Bağlılık Endeksi, uluslararası mal ve hizmet, sermaye, bilgi ve insan akışlarını kapsamaktadır. DHL Bağlılık Endeksi 140 ülke ve 2005–2015 dönemi için ölçümlerini gerçekleştirmektedir. Endeks toplamda 12 değişkene bağlı olarak hesaplanmaktadır (Ghemawat ve Altman, 2016).

Tablo 3: Küreselleşme Endeksleri ve Temel Özellikleri

Ölçüm	Ülke Sayısı	Yıllar	Değişken Sayısı	Açıklama	Temel Özellikler
KOF Küreselleşme Endeksi – 2018 Versiyonu	203	1970–2020	43	Küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik boyutlarının her birini ele alan ve de facto-de jure ayırımı yapan kapsamlı bir gösterge.	-Endeksin her bir boyutu ve alt boyutu için de facto ve de jure küreselleşme ayırımı. -Ticari ve finansal küreselleşme ayırımı. -Geniş ülke ve yıl kapsamı
KOF Küreselleşme Endeksi – 2007 Versiyonu	207	1970–2015	23	Küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik boyutlarını ele alan kapsamlı bir gösterge.	- Geniş ülke ve yıl kapsamı -Hibrit ölçüm. -Ticari ve finansal küreselleşme ayırımı yok.
Maastricht Küreselleşme Endeksi (MGI)	117	2000, 2008, 2012	11	Küreselleşmenin politik, ekonomik, sosyal-kültürel, teknolojik ve çevresel boyutlarını ele alan kapsamlı gösterge.	-Çevresel bir boyut içerir. -Sadece üç yılı kapsar.
A. T. Kearney / Dış Politika Küreselleşme Endeksi (ATK/FP)	62	2002–2007	14	Küreselleşmeyi ölçen ilk bileşik gösterge niteliğinde. Küresel ölçekte siyasi angajman, teknoloji, kişisel iletişim ve ekonomik entegrasyonu kapsar.	-Birçok alternatif endeks tarafından kıyaslama işlevi görür.
Küresel Endeks	97	1970–2002	31	Küreselleşmenin ekonomik, sosyoteknik, kültürel ve politik boyutlarını kapsayan sosyolojik küreselleşme endeksi.	-Mevcut endeksleri, sosyolojik bir küreselleşme kavramını temsil eden ek boyutlar ve göstergelerle genişletir.
CSGR Küreselleşme Endeksi	119	1982–2004	16	Küreselleşmenin ekonomik, politik ve sosyal boyutlarını ölçen bileşik endeks.	-Açıklığı ölçen değişkenler, mevcut ülke özelliklerine göre düzeltmeye tabi tutulur (nüfus büyüklüğü, arazi alanı ve bir ülkenin karayla çevrili olup olmadığı).
Yeni Küreselleşme Endeksi (NGI)	70	1995–2005	21	Küreselleşmenin ekonomik, politik ve sosyal boyutlarını ölçen kapsamlı gösterge.	-Coğrafi mesafeyi dikkate alarak, küreselleşme kavramını bölgeselleşmeden ayırtmaya yardımcı olur.
DHL Bağlılık Endeksi (GCI)	140	2005–2015	12	Uluslararası mal ve hizmet, sermaye, bilgi ve insan akışını kapsar. Ülkelerin dünyanın geri kalanıyla entegrasyonunun derinliğini ve genişliğini ölçen bileşik bir gösterge.	-Entegrasyonun derinliği ve genişliği arasındaki ayırımı yapar.

Kaynak: Gygli vd., 2019: 548

3.1.2. KOF Küreselleşme Endeksi

Küreselleşmenin ölçülmesi amacıyla Axel Dreher tarafından 2002 yılında ilk kez ölçülmeye başlayan KOF Küreselleşme Endeksi, İsviçre Ekonomi Araştırmaları Enstitüsü tarafından yayınlanmaktadır. KOF Küreselleşme Endeksi'nin ilk versiyonu Dreher (2006) tarafından yayınlanmış ve endeks Dreher vd. (2008) tarafından ilk kez revize edilmiştir. Gygli vd. (2019) çalışmalarında bütün ülkeler için ekonomik, sosyal ve politik boyutlarıyla küreselleşmeyi ölçen KOF Küreselleşme Endeksi'nin ikinci kez revize edilmiş hâlini sunmuşlardır. Gygli vd. (2019) küreselleşmenin ele alınan boyutlarının tamamı için de facto ve de jure ayrımını yapmaktadır. Böylelikle revize edilen endekste en önemli yenilik olarak de facto ve de jure ayrımını dikkate alarak küreselleşme endekslerinin tamamının ölçülmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca revize edilen endekste finansal ve ticari küreselleşmeyi, küreselleşmenin ekonomik boyutu altında ekonomik küreselleşmenin alt boyutları olarak ele almışlardır. Dreher (2006) tarafından oluşturulan küreselleşme endeksi toplam 23 değişken kullanılarak oluşturulurken, Gygli vd. (2019) tarafından revize edilen endeks toplam 43 değişken kullanılarak oluşturulmaktadır.

Dreher (2006) tarafından tanıtılan, Dreher vd. (2008) tarafından ilk kez revize edilen ve Gygli vd. (2019) tarafından ikinci kez revize edilen KOF Küreselleşme Endeksi ekonomik, sosyal ve politik boyutlarıyla küreselleşmeyi ölçmektedir. KOF Küreselleşme Endeksi, 1970–2020 dönemi ve 203 ülke için yıllık olarak ölçülmektedir. Endeksin ölçülmesinde 43 değişken kullanılmaktadır. Küreselleşme endeksi 1–100 arası değerler almaktadır. Endeks değerinin artması küreselleşme düzeyinin arttığını ifade etmektedir. KOF Küreselleşme Endeksi, geniş dönem aralığına sahip olması ve dünyadaki neredeyse bütün ülkeler için ekonomik, sosyal ve politik boyutlarıyla küreselleşmeyi ölçümlemesi nedeniyle akademik literatürde en yaygın kullanılan küreselleşme endeksi hâline gelmiştir (Potrafke, 2015; Gygli vd., 2019).

Küreselleşmeyi ölçerek bir gösterge oluşturmak öncelikle küreselleşmenin ve küreselleşmeyi oluşturan boyutların tanımlanmasını gerektirmektedir. Dreher (2006) tarafından benimsenecek olan küreselleşmenin kavramsal tanımı Clark (2000), Norris (2000) ve Keohane ve Nye (2000) tarafından şu şekilde yapılmıştır (Gygli vd., 2019: 546):

Küreselleşme, kıta içi ve kıtalararası mesafelerde aktörler arasında iletişim ağları yaratma, insanlar dahil olmak üzere, bilginin, fikirlerin, sermayenin ve malların akışlarına aracılık etme süreci şeklinde tanımlanır. Küreselleşme, ulusal sınırları aşan, ulusal ekonomileri, kültürleri, teknolojileri ve yönetişimi bütünleştiren ve karşılıklı bağımlılığın karmaşık ilişkilerini üreten bir süreçtir.

KOF Küreselleşme Endeksi'nin oluşturulmasında küreselleşmenin boyutlarına ilişkin gerekli olan tanımlamalar Keohane ve Nye (2000)'in şu kavramlaştırmaları üzerine kurulmuştur. Ekonomik küreselleşme; uzun mesafeli mal, sermaye ve hizmet akışlarının yanı sıra bilgi ve pazardaki

değişimlerdir. Politik küreselleşme; hükümet politikalarının uluslararası düzeyde yayılmasıdır. Sosyal küreselleşme; fikirlerin, bilginin, görsellerin ve insanların birbirleri ile daha yakın iletişim hâlinde bulunabilmeleridir (Keohane ve Nye, 2000).

Keohane ve Nye (2000)'i temel alarak Dreher (2006) küreselleşmeyi, her bir ülkenin diğer ülkelerle ekonomik, sosyal ve politik bütünleşmesi şeklinde tanımlamıştır. Dreher (2006) bu tanımlamaya uygun dört farklı küreselleşme endeksi oluşturmuştur. Bunlar ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme endeksleri ve bu endekslerin bileşiminden elde edilen genel küreselleşme endeksidir. Ekonomik küreselleşme kıtalararası mal, sermaye ve hizmetler akışının yanı sıra piyasa değişimlerine eşlik eden bilgi ve algılamalarla karakterize edilmektedir. Politik küreselleşme, hükümet politikalarının yayılmasıyla tanımlanmaktadır. Sosyal küreselleşme ise fikirlerin, bilgilerin, kişilerin bilinirliğinin ve imgelerin yayılması olarak açıklanabilmektedir. Dreher (2006)'ın yaklaşımına göre küreselleşmenin bu üç boyutu da ayrı ayrı ele alındıktan sonra ağırlıklandırılarak bir araya getirilmekte ve küreselleşme endeksi oluşturulmaktadır (Dreher, 2006).

Gygli vd. (2019)'nin çalışmalarında yaptıkları küreselleşme tanımı da Clark (2000), Norris (2000) ve Keohane ve Nye (2000)'e dayanmakta ve Dreher (2006)'yı temel almaktadır. KOF Küreselleşme Endeksi, küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik boyutlarını ayrı ayrı ele almaktadır. Ekonomik küreselleşme, ticari ve finansal küreselleşme olmak üzere iki alt boyutu içermektedir. Sosyal küreselleşme ise kişilerarası, bilgisel ve kültürel küreselleşme olmak üzere üç alt boyutu içermektedir. Literatürde küreselleşmenin boyutları içerisinde çokça yer verilen teknolojik küreselleşme, KOF Küreselleşme Endeksi çerçevesinde ayrıca hesaplanmamıştır. Bunun nedeni olarak Gygli vd. (2019) sosyal küreselleşmenin içerisinde yer alan bilgisel küreselleşme alt boyutunun iletişim teknolojilerinin ölçümlerini içermesinden dolayı küreselleşmenin teknolojik boyutunun ayrıca hesaplanmasına gerek olmadığına vurgu yapmışlardır. Ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme alt endeksleri, KOF küreselleşme genel endeksinin ölçülmesinde %33.3'lük paylara sahiptir (Gygli vd., 2019).

Gygli vd. (2019) tarafından endeksin revize edilmiş hâli de facto ve de jure küreselleşme arasındaki ayrımı dikkate almaktadır. De facto küreselleşme, uluslararası akışları ve faaliyetleri ölçmektedir. De jure küreselleşme ise uluslararası akış ve faaliyetleri esas alan, imkân tanıyan, kolaylaştıran ve teşvik eden politika ve koşulları ölçmektedir. Diğer bir ifadeyle de facto küreselleşme fiili akışları ölçerken de jure küreselleşme fiili akışları ve faaliyetleri mümkün kılan veya kolaylaştıran politikaları, kaynakları, koşulları ve kurumları ölçmektedir. Bu doğrultuda genel küreselleşme endeksi, de facto ve de jure küreselleşme endekslerinin ortalaması alınarak da hesaplanabilmektedir (Gygli vd., 2019).

Dreher vd. (2008) tarafından ve Raab vd. (2008) tarafından oluşturulan küreselleşme endeksleri haricinde diğer küreselleşme endeksleri de facto küreselleşmeye odaklanmışlar ve de jure

küreselleşme süreçlerini görmezden gelmişlerdir. Ancak Dreher vd. (2008) tarafından oluşturulan KOF Küreselleşme Endeksi'nin ikinci versiyonu ve Raab vd. (2008) tarafından oluşturulan Küresel Endeks sadece küreselleşmenin ekonomik boyutunu ölçerken de facto ve de jure küreselleşme ayrımı yaparak endeksi oluşturmuşlardır. Küreselleşmenin diğer boyutları için ise bu endeksler de facto ve de jure ayrımında yetersiz kalmışlardır. Literatürde gerek küreselleşme ölçümü gerçekleştiren bazı çalışmalar gerekse de bazı çalışmalardan elde edilen bulgular, küreselleşmenin ekonomik ve politik boyutları başta olmak üzere bu ayrımın yapılmasının oldukça önemli olduğuna dikkat çekmişlerdir (Feld ve Voight, 2003; Köse vd., 2009; Quinn vd., 2011; Voight vd., 2015; Martens vd., 2015).

Gygli vd. (2019) KOF Küreselleşme Endeksi'nin ikinci kez revize edilmiş hâlinde de facto ve de jure ayrımının yapılması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Bu doğrultuda Gygli vd. (2019) küreselleşmenin ölçümünde ele aldıkları bütün boyutlar ve bu boyutların bütün alt boyutları için de facto küreselleşme ve de jure küreselleşme ayrımını yaparak küreselleşme endeksleri hesaplamaktadırlar. Örneğin, ekonomik küreselleşme endeksi için hem de facto endeks hem de de jure endeks oluşturulmaktadır. De facto ekonomik küreselleşme endeksi ile de jure ekonomik küreselleşme endekslerinin ortalamasıyla genel ekonomik küreselleşme endeksi oluşturulmaktadır. Bu durum sosyal ve politik küreselleşme için de geçerlidir. Dahası ticari, finansal, kültürel, bilgisel ve kişilerarası küreselleşme olarak hesaplanan bütün alt boyutlar için de geçerlidir. Böylelikle revize edilen endekste en önemli yenilik olarak de facto ve de jure ayrımı yapılarak küreselleşme endeksi ve boyutlarının ölçülmesi dikkat çekmektedir. Sonuç olarak KOF Küreselleşme Endeksi de facto ve de jure olmak üzere iki ana bileşenden oluşmakta ve bu bileşenlerin her biri kendi içinde ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme alt endekslerine ayrılmaktadır (Gygli vd., 2019).

KOF Küreselleşme Endeksi'nin 2007 yılında yayınlanan versiyonundaki bazı değişkenler endeksin yeni versiyonunda de jure küreselleşme endeksleri içerisinde yer almaktadır. Örneğin, endeksin eski versiyonunda televizyon ve internet erişimi değişkenleri doğrudan sosyal küreselleşmenin alt boyutu olan bilgisel küreselleşme endeksi içerisinde hesaplanmıştır. Buna karşın endeksin güncel versiyonunda bu değişkenler de jure göstergeler olarak kabul edilip “de jure bilgisel küreselleşme” endeksi içerisinde hesaplanmaktadır. Ayrıca endeksin eski versiyonu de facto ağırlıklı göstergelerle hesaplandığı için güncel versiyonunda de jure küreselleşmeyi ölçen birçok yeni değişken tanıtılmıştır. Ayrıca KOF Küreselleşme Endeksi'nin Dreher (2006) tarafından oluşturulan ilk versiyonuna göre bazı değişkenler değiştirilmiştir. Bu doğrultuda revize edilen endekste de facto ve de jure ayrımından dolayı endeksin ölçümünde bazı değişkenler değiştirilmiştir. KOF tarafından yayınlanan ilk endekste toplam 23 değişken varken gerçekleştirilen revizyonla birlikte değişken sayısı 43'e yükselmiştir (Gygli vd., 2019).

Gygli vd. (2019)'nin dikkat çektiği diğer bir önemli husus ise küreselleşme endekslerine bakıldığında NGI Küreselleşme Endeksi ve DHL Bağlılık Endeksi haricinde çoğunun ölçümünde mesafeler, yoğunluklar ve ağ boyutlarının dikkate alınmamasıdır. Gygli vd. (2019) KOF

Küreselleşme Endeksi'nin revize edilmiş hâlinde ağ etkilerini de hesaba katmışlardır. Bu bağlamda Gygli vd. (2019), coğrafi olarak bağlantılar açıklanmaya çalışıldığında Vujakovic (2010) ve Ghemawat ve Altman (2016)'ın oluşturdukları endekslerde olduğu gibi ikili verilere ihtiyaç duyulduğunu vurgulamışlardır. İkili veriler ise mal ticareti veya ikili anlaşmalar gibi az sayıda değişken için kullanılmaktadır. Bu noktada Gygli vd. (2019) KOF Küreselleşme Endeksi'nin revize edilmiş son versiyonunda küreselleşmenin ekonomik ve politik boyutunda bu hususu dikkate almışlardır. Ekonomik küreselleşme endeksi oluşturulurken ticaret ortaklığı çeşitliliğini ölçen, politik küreselleşme endeksi oluşturulurken ise anlaşma ortaklığı çeşitliliğini ölçen değişkenleri dahil ederek ağ etkilerini hesaba katmışlardır.

Gygli vd. (2019) tarafından revize edilen KOF Küreselleşme Endeksi Dreher (2006) tarafından oluşturulan endekse göre başka farklılıkları da içermektedir. Bu noktada dikkat çeken diğer bir önemli yenilik ise ticari ve finansal küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin birer bileşeni olarak ele alınıp endeksin hesaplanmasıdır. Gygli vd. (2019) ticari ve finansal küreselleşme ayrımının yapılması gerekliliğinin pek çok ampirik çalışmada vurgulandığına (Lane ve Milesi-Feretti, 2008; Jaumotte vd., 2013) dikkat çekerek endeks hesaplamalarını gerçekleştirmişlerdir. Bu nedenle Gygli vd. (2019) KOF Küreselleşme Endeksi'nin ekonomik boyutunun hesaplanmasında önemli bir değişikliğe giderek oluşturdukları endekste küreselleşmenin ekonomik boyutu içerisinde, alt boyut olarak ticari ve finansal küreselleşme endekslerini ayrı ayrı ele almışlardır. Bu sayede KOF Küreselleşme Endeksi'nin son revize edilmiş versiyonu, 2007 versiyonuna göre ve diğer küreselleşme endekslerine göre daha kullanışlı ve avantajlı hâle gelmiştir (Gygli vd., 2019).

Gygli vd. (2019) sosyal küreselleşmenin bir alt bileşeni olarak hesaplanan kültürel küreselleşmeye dair daha geniş bir tanımlama getirmişlerdir. Gygli vd. (2019)'ne göre sosyal küreselleşmenin bir alt boyutu olarak ele alınan kültürel küreselleşme, tanımlanması ve ölçülmesi en zor olan boyuttur. Kültürel küreselleşme, tanımlanması ve ölçülmesi en zor boyut olarak ifade edildiği için, Gygli vd. (2019) literatürde kültürel küreselleşmenin çok farklı ölçümlerinin gerçekleştirildiğine dikkat çekmişlerdir (Kluver ve Fu, 2004). Dreher (2006) KOF Küreselleşme Endeksi'nin ilk versiyonunda kültürel küreselleşme endeksini oluştururken, Saich (2000) ve Rosendorf (2000)'un “Batı ve özellikle Amerika değerlerinin uluslararası yayılımı” şeklindeki kültürel küreselleşme tanımlamasının temel alındığını vurgulamıştır. Ancak kültürel küreselleşmenin bu şekilde ele alınması Batı'nın kültürel özelliklerine ve küresel yayılımına çok fazla odaklanılmasından dolayı çokça eleştirilmiştir (Raab vd., 2008; Dreher vd., 2010; Martens vd., 2015). Bu eleştirilerin ardından Raab vd. (2008) Batı ve Amerikan kültürüne çok fazla odaklanmadan kültürel küreselleşmeyi ele almışlardır. Bu doğrultuda kültürün uluslararası yayılımı üzerine sosyolojik araştırmaları takip ederek dünya çapında rasyonalizmin değerlerinin ve standartlarının yayılmasını ölçen değişkenlere yer vermişlerdir. Gygli vd. (2019) KOF Küreselleşme Endeksi'nin revize edilmiş versiyonunda kültürel küreselleşmeyi tanımlarken ve ölçüm için değişkenleri belirlerken, Raab vd. (2008)'i temel almış ve ölçüm değişkenlerini genişletmişlerdir. Dolayısıyla

KOF Küreselleşme Endeksi'nin son revize edilmiş versiyonunda kültürel küreselleşme ölçülürken önceki versiyonuna göre ek değişkenler kullanılmıştır.

3.1.2.1. KOF Küreselleşme Endeksinin Boyutları ve Değişkenlerin Seçimi

Ticari Küreselleşme: De facto ticari küreselleşme, uzak mesafelerden mal ve hizmet ticaretini ifade etmektedir. Mal ticareti değişkeni mal ithalatı ve ihracatının GSYİH'ya oranı şeklinde hesaplanmaktadır. Mal ticareti değişkeni de facto ticari küreselleşme ölçümünde %38.6'lık bir ağırlığa sahiptir. Aynı şekilde hizmet ticareti değişkeni de hizmet ithalatı ve ihracatının GSYİH'ya oranı şeklinde hesaplanmaktadır. Hizmet ticareti değişkeni ise de facto ticari küreselleşme ölçümünde %42.8'lik bir ağırlığa sahiptir. De facto ticari küreselleşme endeksine ticari bağlantıların coğrafi olarak dağılımını hesaplayabilmek için ticari ortaklık çeşitliliği değişkeni dahil edilmiştir. Verilerin sınırlı olması nedeniyle ticari ortaklık çeşitliliği sadece mal ticareti için hesaplanmıştır. Ticari ortaklık çeşitliliği değişkeni endeksin ölçümünde %18.6'lık bir paya sahiptir. Ekonomik küreselleşmenin bir alt boyutu olan ticari küreselleşmeyi ölçerken, ticari ortaklık çeşitliliğini de endekse dahil ederek ağ etkileri hesaba katılmıştır. De jure ticari küreselleşme, ülkeler arasındaki ticaret akışını kolaylaştıran ve teşvik eden politikaları ifade etmektedir. De jure ticari küreselleşme endeksi; ticaret düzenlemeleri, ticaret vergileri, tarife oranları ve ticaret anlaşmaları değişkenleri ile ölçülmektedir. Ticari düzenleme değişkeni iki bileşenin ortalamasının alınmasıyla elde edilmektedir. Bu iki bileşen, tarife dışı ticaret engellerinin yaygınlığı ve ihracatın uyum maliyetleridir. Bu iki bileşenin ortalamasının alınmasıyla hesaplanan ticari düzenleme değişkeninin endeks içerisindeki payı %28.8'dir. Ticaret vergileri değişkeni, bir ülkedeki uluslararası ticaretten elde edilen vergi gelirinin ülkedeki toplam gelire oranı şeklinde hesaplanmaktadır. Ayrıca ticaret vergileri değişkeni de jure ticari küreselleşmenin hesaplanışında %27.5'lik bir ağırlığa sahiptir. Tarife oranları değişkeni doğrudan tarife oranlarının ortalaması şeklinde elde edilmektedir ve endeksin hesaplanışında %27.2'lik bir paya sahiptir. Serbest ticaret anlaşmaları değişkeni ise iki ve çok taraflı serbest ticaret anlaşmalarının miktarını ifade etmektedir. Bu değişkenin de facto ticari küreselleşme endeksi ölçümündeki ağırlığı %16.5'dir (Gygli, 2019).

Finansal Küreselleşme: De facto finansal küreselleşme, sermaye akışları, yabancı borç ve yabancı varlık stoklarıyla ölçülmektedir. Bu tanımdan hareketle Gygli vd. (2019) finansal küreselleşmeyi ölçümlerken fiyata veya habere dayalı bir ölçüt kullanmaktan ziyade miktara dayalı bir ölçüt kullanmaktadır. Endeksin hesaplanışında beş farklı değişken kullanılmaktadır. Bu değişkenler; doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımları, uluslararası borç, uluslararası rezervler ve uluslararası gelir ödemeleridir. Uluslararası borç değişkeni %29.9'luk değeri ile endeks içerisinde en fazla payı olan değişkendir. Uluslararası gelir ödemeleri %28.7 ile ikinci, doğrudan yabancı yatırımlar %25.7 ile üçüncü en yüksek paya sahip olan değişkendir. Portföy yatırımları %15.3 ve uluslararası rezerv değişkenleri ise %0.5'lik paylara sahiptirler. Gygli vd. (2019) varlık ve yükümlülük stoklarına ilişkin değişkenleri toplam olarak hesaplamış ve GSYİH ile

normalleştirilmişlerdir. Birincil gelir ödemelerinin toplamını da GSYİH içerisindeki payı olarak dahil etmişlerdir. Gygli vd. (2019) stok değişkenlerin geçmiş değerleri için Lane ve Milesi–Ferretti (2008, 2018) tarafından oluşturulan ve ülkelerin uluslararası mali durumları hakkında çok kapsamlı bilgiler içeren Ulusların Dış Zenginliği veri setini kullanmışlardır. De jure finansal küreselleşme, bir ülkenin uluslararası finansal akışlara ve yatırımlara ne kadar açık olduğunu ifade etmektedir. De jure finansal küreselleşme endeksi; yatırım kısıtlamaları, sermaye hesabı açıklığı ve uluslararası yatırım anlaşmaları değişkenlerinden oluşmaktadır. Gygli vd. (2019) sermaye hesabı açıklığı değişkeni olarak IMF'nin Döviz Düzenlemeleri ve Döviz Kısıtlamalarına İlişkin Yıllık Raporları'na (AREAER) dayalı olarak Chinn ve Ito (2006, 2008) tarafından oluşturulan Chinn–Ito endeksini kullanmışlardır. Bu şekilde ele alınan sermaye hesabı açıklığı değişkeni de jure finansal küreselleşme içerisinde %38.5'lik bir paya sahiptir. Endeksin hesaplanmasında kullanılan ikinci değişken yatırım kısıtlamaları değişkenidir ve endeksin ölçümünde %31'lik bir ağırlığa sahiptir. Gygli vd. (2019) yatırım kısıtlamaları değişkenini, WEF Küresel Rekabet Edebilirlik Raporuna dayalı olarak oluşturmaktadır. Üçüncü değişken ise uluslararası yatırım anlaşmalarıdır. Bu değişkenin endeksin oluşturulmasında %30.5'lik bir ağırlığı vardır. Uluslararası yatırım anlaşmaları değişkeni, ikili yatırım anlaşmaları ve yatırım hükümlerini içeren anlaşmaları kapsamakta ve bu anlaşmaların toplam sayısını ifade etmektedir.

Kişilerarası Küreselleşme: De facto kişilerarası küreselleşme, farklı ülkelerde yaşayan vatandaşların birbirleriyle olan doğrudan kişisel etkileşimlerini ölçümlemektedir. Endeksi oluşturmak için toplamda beş değişken ele alınmaktadır. Bu değişkenler; uluslararası ses trafiği, transferler, uluslararası turizm, uluslararası öğrenciler ve göç değişkenleridir. Farklı ülkelerde yaşayan vatandaşlar kişisel arama yoluyla sabit veya mobil telefon kullanarak etkileşime girmektedirler. Bu etkileşim esnasında kişi başına dakika cinsinden uluslararası ses trafiği değişkeni ölçümlenmektedir. Uluslararası ses trafiği değişkeni endeksin oluşturulmasında %20.7'lik bir paya sahiptir. Gygli vd. (2019) kişilerin, yabancı vatandaşlarla oluşacak etkileşimlerini; uluslararası turizm, uluslararası öğrenciler ve göç değişkenleriyle ölçümlemektedirler. Bu değişkenlerin endeksin oluşturulmasındaki ağırlıkları sırasıyla %21.2, %18.7 ve %17.2'dir. Gygli vd. (2019) tarafından turizm ve yabancı uyruklu öğrencilere ilişkin değişkenler bir tür geçici göç olarak kabul edilmiş ve gelenlerle gidenlerin toplamı olarak hesaplanmıştır. Son olarak endeks içerisindeki payı en yüksek olan değişken %22.1 ile transferler değişkenidir. Tüm değişkenler nüfusa göre normalize edilmiştir. De jure kişilerarası küreselleşme, farklı ülkelerde yaşayan insanların birbirleriyle doğrudan etkileşimine imkân tanıyan politikalar ve kaynaklar olarak ifade edilmektedir. De jure kişilerarası küreselleşme endeksi üç adet değişkenle ölçümlenmektedir. Bu değişkenler; telefon abonelikleri, vize özgürlüğü ve uluslararası havaalanlarıdır. Telefon abonelikleri değişkeni kişi başına düşen sabit telefon ve mobil telefon abonelikleridir. Telefon abonelikleri, endeksin oluşturulmasında %38.2 ile en yüksek ağırlıklandırmaya sahiptir. Vize özgürlüğü değişkeni uluslararası seyahatler üzerindeki kısıtlamaları temsil etmektedir. Vize özgürlüğü değişkeni bir ülkenin yabancı ziyaretçilerden vize istediği ülkelerin sayısının oranı şeklinde hesaplanmaktadır. Bu değişkenin ağırlığı ise %33.1'dir.

Son olarak uluslararası havaalanları değişkeni bir ülkenin uluslararası bağlantısının bir göstergesidir. Uluslararası havaalanı değişkeni endeks ölçümünde %28.7'lik bir paya sahiptir ve nüfusa göre normalize edilmiştir (Gygli vd., 2019).

Bilgisel Küreselleşme: De facto bilgisayar küreselleşme, fikirlerin ve bilgilerin akışını ölçmeyi amaçlamaktadır. De facto bilgisayar küreselleşme endeksi; internet bant genişliği, uluslararası patentler ve yüksek teknoloji ihracatı değişkenleriyle ölçülmektedir. İnternet bant genişliği değişkeni, uluslararası dijital bilgi giriş ve çıkışları için bir gösterge niteliği taşımaktadır. Bu değişken %40 ile endeksin oluşturulmasında en yüksek ağırlığa sahiptir. Uluslararası patentler değişkeni, uluslararası teknolojik bilgi ve bilimsel bilginin içeri akışını temsil etmektedir. Bu değişken yerleşik olmayanlar tarafından yapılan patent başvurularının toplam miktarı olarak ölçülmektedir. Uluslararası patentlerin endeks içerisindeki payı %31'dir. Yüksek teknoloji ihracatı değişkeni, teknolojik bilgi ve bilimsel bilginin dışarı akışını temsil etmektedir. Endeksin hesaplanışında %29'luk bir ağırlığı vardır. Uluslararası patentler içeri doğru bilgi akışını temsil ederken, yüksek teknoloji ihracatı dışarı doğru bilgi akışını temsil etmektedir. Tüm değişkenler nüfusa göre normalize edilmiştir. De jure bilgisayar küreselleşme, ülkeler arasında bilginin rahatlıkla paylaşılmasını ifade etmektedir. De jure bilgisayar küreselleşme endeksi; televizyon erişimi, internet erişimi ve basın özgürlüğü değişkenleriyle hesaplanmaktadır. Televizyon erişimi, kişi başına düşen televizyon sayısını ifade etmektedir. İnternet erişimi ise internete erişimi olan kişi sayısını temsil etmektedir. Televizyon erişiminin endeks içerisindeki payı %38, internet erişiminin endeks içerisindeki payı %43.5'tir. Basın özgürlüğü değişkeni; basın, yayın ve dijital medya özgürlüğünün bir göstergesidir. Endeksin ölçümünde %18.5'lik bir ağırlığa sahiptir (Gygli vd., 2019).

Kültürel Küreselleşme: Gygli vd. (2019)'ne göre sosyal küreselleşmenin alt boyutu olan kültürel küreselleşme, tanımlanması ve ölçülmesi en zor olan boyuttur. Gygli vd. (2019) KOF Küreselleşme Endeksi'nin revize edilmiş versiyonunda kültürel küreselleşmeyi tanımlarken ve ölçüm için değişkenleri belirlerken Raab vd. (2008)'ni temel almış ve ölçüm değişkenlerini genişletmişlerdir. Bu doğrultuda Gygli vd. (2019) KOF Küreselleşme Endeksi'nin revize edilmiş hâlinde de facto kültürel küreselleşmeyi oluştururken, McDonald's restoranları ve İKEA mağazaları değişkenlerine ek olarak üç tane yeni değişken eklemişlerdir. Bunlar; kültürel mal ticareti, kişisel hizmet ticareti ve uluslararası markalar değişkenleridir. Endeks içerisinde McDonald's restoranlarını temsil eden değişkenin payı %24.4, İKEA mağazalarını temsil eden değişkenin payı %20.9'dur. Gygli vd. (2019) kültürel mal ticareti değişkenini Disier vd. (2010)'ni takiben endekse dahil etmişlerdir. Disier vd. (2010) kültürel küreselleşmenin bir göstergesi olarak kültürel ürünlerin ikili ticaretini ele almış ve bu şekilde ülkeler arasındaki kültürel yakınlığı ortaya koymuşlardır. Kültürel mal ticareti değişkeni endeks ölçümünde %27.2'lik bir ağırlığa sahiptir. Gygli vd. (2019) kişisel hizmet ticareti değişkenini ise Hellmanzik ve Schmitz (2015)'u takiben endekse dahil etmişlerdir. Hellmanzik ve Schmitz (2015) ülkelerin karşılıklı web sitesi ziyaretlerine dayalı görsel ve işitsel hizmet ticaretini kültürel yakınlığın bir göstergesi olarak kullanmışlardır. Kişisel hizmet ticareti

değişkeni endeksin oluşturulmasında %24.5'lik paya sahiptir. Ayrıca bu iki değişkenin endekse dahil edilmesinin Kluver ve Fu (2004)'nın görüşleriyle paralellik gösterdiğini vurgulamışlardır. Kluver ve Fu (2004) kültürel değerlerin yayılmasının ve aktarılmasının filmler, diziler, müzik ve diğer sanat eserleri gibi kültürel mal ve hizmetler aracılığıyla gerçekleştirildiğine dikkat çekmişlerdir. Son olarak endekse dahil edilen değişken uluslararası markalar değişkenidir ve bu değişken ölçümde %3'lük bir ağırlığa sahiptir. Gygli vd. (2019) tarafından revize edilen KOF Küreselleşme Endeksi'nin kültürel boyutu, endeksin 2002 ve 2007 versiyonlarına göre çok daha geniş kapsamda ele alınmış ve sadece Amerikanlaşma veya Batılaşmaya odaklanmadan hesaplanmıştır.

De jure kültürel küreselleşme, yabancı kültürel değerleri anlamayı, benimsemeyi ve yabancı kültürel etiklere karşı açıklığı ifade etmektedir. Gygli vd. (2019) yabancı kültürel değerleri anlamayı ve benimsemeyi ölçebilmek için üç değişken kullanmaktadırlar. Bu değişkenler; cinsiyet eşitliği, beşerî sermaye ve sivil özgürlüklerdir. Gygli vd. (2019) daha eşitlikçi bir yapıya sahip olmanın kültürel anlamda asimilasyonu artırdığını varsaymaktadırlar. Bu doğrultuda cinsiyet eşitliği değişkenini endeks ölçümüne dahil etmişlerdir. Bu değişkenin endeks ölçümündeki ağırlığı %21.5'dir. İkinci olarak Gygli vd. (2019) eğitimin ortak değerlerin yayılmasını sağladığını veya hızlandığını varsaymışlardır ve bunun bir göstergesi olarak beşerî sermaye değişkenini kullanmışlardır. Beşerî sermaye değişkeni olarak Penn Dünya Tabloları'nda hesaplanan beşerî sermaye endeksini kullanmışlardır. Beşerî sermaye değişkeni endeksin ölçümünde %41.9 ile en fazla ağırlığa sahip olan değişkendir. Üçüncü değişken olan sivil özgürlükler değişkeni, ifade ve inanç özgürlüğü, ilişkisel ve örgütsel haklar, hukukun üstünlüğü, kişisel özerklik ve bireysel haklar gibi kavramları ifade etmektedir. Gygli vd. (2019) bu gibi unsurların kültürel küreselleşmeyi etkilediğini savunmakta ve endeksin ölçümüne dahil etmekteledir. Sivil özgürlükler değişkeni endeks hesaplamasında %36.7'lik bir ağırlığa sahiptir.

Politik Küreselleşme: De facto politik küreselleşme, hükümet politikalarının yayılımını kapsamaktadır. De facto politik küreselleşme endeksi; elçilik, BM barışı koruma görevlerine katılım ve USTK değişkenleriyle ölçülmektedir. Elçiliklerin ve USTK'ların varlığı bir ülkenin yurtdışındaki politik etkisi olarak yorumlanmaktadır. Elçilik değişkeninin endeks ölçümündeki ağırlığı %37.3, USTK değişkeninin endeks ölçümündeki ağırlığı %38.2'dir. BM barışı koruma görevlerine katılım değişkeni endeks içerisinde %24.5'lik bir ağırlığa sahiptir. De jure politik küreselleşme, bir ülkenin uluslararası alanda politik iş birliğine girebilmesini ifade etmektedir. De jure politik küreselleşme endeksi; uluslararası organizasyonlar, uluslararası antlaşmalar ve ortaklık anlaşması çeşitliliği değişkenleriyle ölçülmektedir. Uluslararası antlaşmaların sayısı ve uluslararası organizasyonlara olan üyeliklerin sayısı, bir ülkenin diğer ülkelerle olan ilişkilerine yön vermek için iletişimini temsil etmektedir. Uluslararası antlaşmalar, 1945 yılından itibaren imzalanan çok taraflı antlaşmaların sayısı şeklinde ifade edilmektedir. Uluslararası antlaşmalar değişkeninin endeksin ölçümünde %32.6'lık ağırlığı vardır. Uluslararası organizasyonlara katılım değişkeni ise endeks ölçümünde %36.6'lık bir ağırlığa sahiptir. Anlaşma çeşitliliği değişkeni, uluslararası anlaşmalardaki ortakların

yoğunluğunu ölçmektedir. Bu değişken endeks hesaplamasında 30.9'luk paya sahiptir (Gygli vd., 2019).

KOF Küreselleşme Endeksi *de facto* ve *de jure* olmak üzere iki ana bileşenden oluşmaktadır. Ayrıca KOF Küreselleşme Endeksi ekonomik, sosyal ve politik olmak üzere üç ana boyuttan oluşmaktadır. Ekonomik boyut, finansal ve ticari alt boyutlardan; sosyal boyut ise, kişilerarası, bilgisel ve kültürel alt boyutlardan oluşmaktadır. Ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme alt endeksleri, KOF küreselleşme genel endeksinin ölçülmesinde yüzde 33.3'lük paylara sahiptir. Genel küreselleşme endeksi, ana boyutlara ve alt boyutlara ait endeksler *de facto* ve *de jure* endeksler şeklinde de hesaplandıkları için genel endeksler kendilerine ait *de facto* ve *de jure* endekslerin ortalaması şeklinde hesaplanmaktadır. Oluşturulan genel küreselleşme endeksi üç ana boyut ve beş alt boyutun hesaplanmaları dikkate alındığında 43 bireysel değişkenden elde edilmektedir. Genel endeksler ve bütün boyutlar için *de facto* ve *de jure* ayrımını dikkate aldığımızda 27 adet toplam endeks hesaplanabilmektedir. Tablo 4'te KOF Küreselleşme Endeksi'nin bileşenleri, bu bileşenlerin hesaplanmasında kullanılan değişkenler ve ağırlıklandırmalar detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 4: KOF Küreselleşme Endeksinin Yapısı ve Ağırlıklandırılması

Küreselleşme Endeksi, <i>de facto</i>	Ağırlık	Küreselleşme Endeksi, <i>de jure</i>	Ağırlık
1. Ekonomik Küreselleşme, <i>de facto</i>	33.3	1. Ekonomik Küreselleşme, <i>de jure</i>	33.3
1.1. Ticari Küreselleşme, <i>de facto</i>	50.0	1.1. Ticari Küreselleşme, <i>de jure</i>	50.0
1.1.1. Mal Ticareti	38.6	1.1.1. Ticaret Düzenlemeleri	28.8
1.1.2. Hizmet Ticareti	42.8	1.1.2. Ticaret Vergileri	27.5
1.1.3. Ticari Ortaklık Çeşitliliği	18.6	1.1.3. Tarifeler	27.2
		1.1.4. Ticaret Anlaşmaları	16.5
1.2. Finansal Küreselleşme, <i>de facto</i>	50.0	1.2. Finansal Küreselleşme, <i>de jure</i>	50.0
1.2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar	25.7	1.2.1. Yatırım Kısıtlamaları	31.0
1.2.2. Portföy Yatırımlar	15.3	1.2.2. Sermaye Hesabı Açıklığı	38.5
1.2.3. Uluslararası Borç	29.9	1.2.3. Uluslararası Yatırım Antlaşmaları	30.5
1.2.4. Uluslararası Rezervler	0.50		
1.2.5. Uluslararası Gelir Ödemeleri	28.6		
2. Sosyal Küreselleşme, <i>de facto</i>	33.3	2. Sosyal Küreselleşme, <i>de jure</i>	33.3
2.1. Kişilerarası Küreselleşme, <i>de facto</i>	33.3	2.1. Kişilerarası Küreselleşme, <i>de jure</i>	33.3
2.1.1. Uluslararası Ses Trafikliği	20.7	2.1.1. Telefon Abonelikleri	38.2
2.1.2. Transferler	22.1	2.1.2. Vize Özgürlüğü	33.1
2.1.3. Uluslararası Turizm	21.2	2.1.3. Uluslararası Havaalanları	28.7
2.1.4. Uluslararası Öğrenciler	18.7		
2.1.5. Göç	17.2		
2.2. Bilgisel Küreselleşmesi, <i>de facto</i>	33.3	2.2. Bilgisel Küreselleşmesi, <i>de jure</i>	33.3
2.2.1. İnternetin Bant Genişliği	40.0	2.2.1. Televizyon Erişimi	38.0
2.2.2. Uluslararası Patentler	31.0	2.2.2. İnternet Erişimi	43.5
2.2.3. Yüksek Teknoloji İhracatı	29.0	2.2.3. Basın Özgürlüğü	18.5
2.3. Kültürel Küreselleşme, <i>de facto</i>	33.3	2.3. Kültürel Küreselleşme, <i>de jure</i>	33.3
2.3.1. Kültürel Mal Ticareti	27.2	2.3.1. Cinsiyet Eşitliği	21.5
2.3.2. Kişisel Hizmet Ticareti	24.5	2.3.2. Beşerî Sermaye	41.9
2.3.3. Uluslararası Markalar	3.00	2.3.3. Sivil Özgürlükler	36.7
2.3.4. McDonald's Restoranları	24.4		
2.3.5. IKEA Mağazaları	20.9		
3. Politik Küreselleşme, <i>de facto</i>	33.3	3. Politik Küreselleşme, <i>de jure</i>	33.3
3.1. Elçilikler	37.3	3.1. Uluslararası Organizasyonlar	36.6
3.2. BM Barışı Koruma Görevlerine Katılım	24.5	3.2. Uluslararası Antlaşmalar	32.6
3.3. Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri	38.2	3.3. Ortaklık Antlaşması Çeşitliliği	30.9

Kaynak: Gygli vd., 2019: 545

3.2. Veri Seti

Bu tez çalışmasının amacı küreselleşmenin temel boyutlarını oluşturan ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme arasındaki ilişkileri analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda küreselleşmenin boyutlarına ilişkin değişkenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Literatür incelendiğinde hem küreselleşmeye hem de küreselleşmenin boyutlarına dair birçok gösterge ve endeks önerilmektedir. Mevcut küreselleşme endeksleri arasında KOF Küreselleşme Endeksi, 203 ülkeyi ve 1970–2020 gibi geniş bir dönemi kapsayacak şekilde ölçülmektedir. Ayrıca KOF Küreselleşme Endeksi'nin ölçülmesinde 43 değişken kullanılmaktadır. Dolayısıyla endeks diğer endekslerden daha fazla değişkeni göz önünde bulundurmaktadır. KOF Küreselleşme Endeksi, çalışmanın ekonometrik analizinde kullanılacak olan tüm alt boyutlar için küreselleşmeyi ölçümlemektedir. Ayrıca endeks içerisinde hem gelir düzeylerine hem de coğrafi bölgelere göre ülkeleri gruplandırarak ölçümler gerçekleştirilmektedir. KOF Küreselleşme Endeksi son güncellemesiyle genel küreselleşme endeksi ve alt boyutlara dair küreselleşme endeksleri için de facto ve de jure ayrımını da yapabilmektedir. Bu nedenlerden ötürü KOF Küreselleşme Endeksi literatürde en yaygın kullanılan küreselleşme endeksi hâline gelmiştir (Potroffe, 2015; Gygli vd., 2019). Dolayısıyla çalışmanın analizinde ihtiyaç duyulan küreselleşme endeksi değişkenleri KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsü'nden temin edilmiştir.

Çalışmanın veri seti 1980–2020 (yıllık) dönemini kapsamaktadır. Çalışmanın veri setinin 1980 yılından itibaren ele alınmasının en temel sebebi küreselleşme literatüründe çağdaş küreselleşme sürecinin bu dönemden sonra tam olarak ortaya çıktığının vurgulanmasıdır. Çalışmada küreselleşmenin boyutları arasındaki ilişkiler gelir gruplarına ve coğrafi bölgelere göre ayrı ayrı analiz edilmektedir. Bu doğrultuda dört farklı gelir grubu ve yedi farklı coğrafi bölge için veri seti oluşturulmaktadır. Çalışmada ele alınan gelir grupları; yüksek gelir grubu, orta–üst gelir grubu, orta–alt gelir grubu ve düşük gelir grubudur. Çalışmada ele alınan coğrafi bölgeler ise; Avrupa ve Orta Asya bölgesi, Kuzey Amerika bölgesi, Güney Asya bölgesi, Latin Amerika ve Karayip bölgesi, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi, Sahra–Altı Afrika bölgesi ve Doğu Asya ve Pasifik bölgesidir. Çalışmanın ekonometrik analizinde kullanılan değişkenler logaritmik dönüşüme tabi tutulmuştur. Tablo 5'te değişkenlere ilişkin kısaltmalar ve tanımlamalar gösterilmiştir.

Tablo 5: Değişkenlere İlişkin Kısaltmalar ve Tanımlamalar

<i>Değişken Kısaltmaları</i>	<i>Değişken Tanımlamaları</i>
LEKO	Logaritmik Ekonomik Küreselleşme Endeksi
LKÜL	Logaritmik Kültürel Küreselleşme Endeksi
LPOL	Logaritmik Politik Küreselleşme Endeksi
LFİN	Logaritmik Finansal Küreselleşme Endeksi
LTİC	Logaritmik Ticari Küreselleşme Endeksi
LSOS	Logaritmik Sosyal Küreselleşme Endeksi
LBİL	Logaritmik Bilgisel Küreselleşme Endeksi
LKA	Logaritmik Kişilerarası Küreselleşme Endeksi

3.3. Ekonometrik Süreç ve Yöntem

3.3.1. Ekonometrik Süreç ve Modeller

Bu tez çalışmasında uygulanacak olan ekonometrik süreç şu şekilde ifade edilebilir. Öncelikle ekonometrik analizlerde kullanılacak olan serilerin birim kök özellikleri belirlenecektir. Bu doğrultuda, Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen Genişletilmiş Dickey–Fuller (ADF) birim kök testi ve Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilen Phillips–Perron (PP) birim kök testinden yararlanılacaktır. Serilerin birim kök özellikleri belirlendikten sonra çalışmanın amacı doğrultusunda ekonometrik modeller oluşturulacaktır. Ekonometrik modeller belirlendikten sonra serilerin birim kök özelliklerine göre değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiler uygun eşbütünleşme yöntemleri ile araştırılacaktır. Bu bağlamda, Pesaran ve Shin (1999) ve Pesaran vd. (2001) tarafından ortaya konulan ARDL sınır testi yaklaşımı ve Johansen eşbütünleşme testi (Johansen, 1988; Johansen ve Juselius, 1990) kullanılacaktır. Akabinde küreselleşmenin boyutları arasındaki uzun dönemli ilişkilerin yönü ve boyutlarının belirlenebilmesi için değişkenlere ilişkin uzun dönem elastikiyet katsayıları elde edilecektir. Uzun dönem elastikiyet katsayıları ARDL ve Johansen yöntemlerine ek olarak, Phillips ve Hansen (1990) tarafından geliştirilen Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler (FMOLS), Stock ve Watson (1993) tarafından ortaya konulan Dinamik En Küçük Kareler (DOLS) ve Park (1992) tarafından geliştirilen Kanonik Koentegrasyon Regresyonu (CCR) yöntemleriyle tahmin edilecektir. Çalışmada uzun dönemli ilişkiler ortaya konulduktan sonra küreselleşme değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkilerinin yönünü belirlemek için Toda ve Yamamoto (1995)'nin geliştirdiği Genişletilmiş Granger nedensellik testi kullanılacaktır.

Yukarıda ifade edilen ekonometrik süreç çalışmanın amacı ve temel argümanları doğrultusunda gelir grupları ve coğrafi bölgelerin her biri için uygulanacaktır. Bu doğrultuda çalışmada ele alınan gelir grupları; yüksek, orta–üst, orta–alt ve düşük gelir grupları ve coğrafi bölgeler; Avrupa ve Orta Asya, Kuzey Amerika, Güney Asya, Latin Amerika ve Karayip, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahra–Altı Afrika ve Doğu Asya ve Pasifik bölgeleri için ekonometrik analizler ayrı ayrı gerçekleştirilecektir.

Çalışmanın bulgular bölümünde yer verilen birim kök analizlerinden elde edilen sonuçlar doğrultusunda her bir gelir grubu ve bölge için ele alınan ekonometrik modeller aşağıda ifade edilmiştir. Küreselleşmenin boyutlarına dair ekonomik ve politik küreselleşme endeksleri modellerde yer alırken sosyal küreselleşmeyi temsilen alt boyutlarından olan kültürel küreselleşme endeksi modellerde yer almıştır. Bunun en önemli nedeni, sosyal küreselleşme endeksinin ve alt boyutlarından kişilerarası ve bilgisel küreselleşme endekslerinin bazı gelir grupları ve coğrafi bölgeler için ikinci farkında durağan olmalarıdır. Kültürel küreselleşme endeksi ise bütün gelir grupları ve coğrafi bölgeler için birinci farkında durağan belirlenmiş ve modellere dahil edilmiştir.

Model 1: $LEKO = f(LK\ddot{U}L, LPOL)$

Model 2: $LK\ddot{U}L = f(LEKO, LPOL)$

Model 3: $LPOL = f(LEKO, LK\ddot{U}L)$

3.3.2. Ekonometrik Yöntem

3.3.2.1 Genişletilmiş Dickey–Fuller (ADF) Birim Kök Testi

ADF birim kök testi regresyon hata terimlerinin istatistiksel olarak bağımsız ve homojen olmaları varsayımına dayanmaktadır. Aşağıdaki (1) numaralı denklem; sabitsiz–trendsiz, sabitli ve sabitli–trendli olmak üzere üç şekilde tahmin edilmektedir. ADF denklemlerinde ortaya çıkması olası ardışık bağımlılık sorununun önlenmesi için çeşitli kriterler yardımıyla hesaplanan bağımlı değişkene ait gecikmeli değerler açıklayıcı değişken olarak modele dahil edilmektedir. ADF testi için belirlenen uygun modelden elde edilen δ katsayısının negatif olması beklenmektedir. δ katsayısına ait t-istatistiğinin mutlak değeri, MacKinnon (1991) tablo kritik değerleri ile karşılaştırılarak ilgili serinin durağan olup olmadığına karar verilmektedir. Eğer seri durağan değilse yani birim kök taşıyorsa, durağanlık şartlarını sağlayana kadar serinin devresel farkı alınarak süreç tekrarlanmaktadır. Aşağıda gösterilen (1) numaralı denklemde y , birim kök özelliği araştırılan değişkeni; β , δ , γ ve φ katsayı değerlerini; μ , hata terimini; Δ , fark operatörünü ve p ise optimal gecikme uzunluğunu temsil etmektedir.

$$\Delta y_t = \beta + \delta y_{t-1} + \gamma trend + \sum_{i=1}^p \varphi_i \Delta y_{t-i} + \mu_t \quad (1)$$

3.3.2.2. Phillips–Perron (PP) Birim Kök Testi

Phillips ve Perron (1988) hata terimlerine ilişkin daha esnek varsayımlara sahip bir test geliştirmişlerdir. Bu doğrultuda PP birim kök testi hata terimlerinin zayıf bağımlı ve heterojen olduğu varsayımına dayanmaktadır. PP birim kök testi aşağıdaki (2) numaralı spesifikasyon ile ifade edilebilir. PP ile ADF birim kök testleri arasında dikkat çeken en temel fark, PP birim kök testinde alternatif spesifikasyonların hiçbirinde bağımlı değişken gecikmelerinin açıklayıcı değişken olarak yer almamasıdır. Bunun yerine PP birim kök testinde (2) numaralı regresyon en küçük kareler (EKK) yöntemi ile tahmin edildikten sonra δ katsayısına ait t-istatistiği Newey–West (1987) tahmincisi yardımıyla düzeltilmektedir. (2) numaralı denklemde y , birim kök özelliği araştırılan değişkeni; β , δ ve γ katsayıları; μ , hata terimini ve Δ , fark operatörünü temsil etmektedir.

$$\Delta y_t = \beta + \delta y_{t-1} + \gamma trend + \mu_t \quad (2)$$

3.3.2.3. Johansen Eşbütünleşme Testi

Eşbütünleşme ilk kez Engle ve Granger (1987) tarafından ortaya konulmuştur. Durağan olmayan değişkenler arasındaki denge ilişkisi, değişkenlerin eşbütünleşmesi olarak ifade edilmektedir. Bu noktada denge ilişkisi değişkenlerin birbirlerinden bağımsız hareket etmemeleri anlamına gelmektedir. Eşbütünleşik ilişkide değişkenlere ait trendler birbirleriyle ilişkilidir. Dolayısıyla eşbütünleşme ortak stokastik trendi ifade etmektedir. Bu doğrultuda eşbütünleşme, durağan olmayan değişkenlerin doğrusal kombinasyonu anlamına gelmekte ve uzun dönem dengenin varlığını ifade etmektedir.

Johansen eşbütünleşme testi durağan olmayan serilerin farkları ile seviye değerlerini içeren vektör otoregresif modelinin (VAR) tahmininden oluşmaktadır. Değişkenlerin seviyelerine ilişkin parametre matrisi, modelin uzun dönem özellikleri hususunda bilgileri kapsamaktadır. Logaritmik formda ve seviyelerinde durağan olmayan ancak birinci farklarında durağan olan X ve Y gibi iki seri ele alındığında, ele alınan iki serinin oluşturduğu vektör Z ($Z=(X, Y)$) olarak ifade edilmektedir. İki değişkenden oluşan VAR modelinin ise (3) numaralı denklemdeki gibi olduğu kabul edilmektedir. (3) numaralı denklemde Π_i ($i = 1, 2, \dots, p$), Z_{t-i} kapsamındaki değişkenlerin parametre matrisidir.

$$Z_t = \Pi_1 Z_{t-1} + \Pi_2 Z_{t-2} + \dots + \Pi_p Z_{t-p} + \mu_t \quad (3)$$

Z_t kapsamındaki değişkenlerin birinci dereceden fark durağan oldukları varsayılırsa, (3) numaralı VAR modelini, değişkenlerin hem birinci farklarını hem de seviye değerlerini kapsayacak şekilde (4) numaralı VAR modeline dönüştürmek uygun olmaktadır. Burada, Γ_i ($i = 1, 2, \dots, p-1$), ΔZ_{t-i} kapsamındaki zaman serilerinin parametre matrisini; Π , Z_{t-p} kapsamındaki serilerin parametre matrisini temsil etmektedir. (4) numaralı denklemdeki ΠZ_{t-p} , Z_t kapsamındaki zaman serilerinin seviyelerindeki farklı doğrusal bileşimleri vermektedir. Dolayısıyla, Π matrisi zaman serilerinin ya da modelin uzun dönem özellikleri hususunda bilgilere sahiptir. Bu matrisin rankı sıfır olduğunda, (4) numaralı VAR modeli, sadece serilerin birinci farklarından oluşan VAR modeline dönüşmektedir. Böylesi bir durumda Z_t kapsamındaki hiçbir seri diğer seri ya da serilerin doğrusal bir bileşimi olarak gösterilememektedir. Yani değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin mevcut olmadığı tespit edilmektedir. Öte yandan Π matrisinin rankı bir ise Z_t kapsamındaki zaman serilerinin doğrusal bir bileşimi meydana gelmektedir. Bu durum ise değişkenler arasında tek bir eşbütünleşmenin olduğunu ortaya koymaktadır. Π 'nin rankının birden büyük olması ise değişkenler arasında birden fazla eşbütünleşmenin olduğu anlamına gelmektedir.

$$\Delta Z_t = \Gamma_1 \Delta Z_{t-1} + \dots + \Gamma_{p-1} \Delta Z_{t-p+1} + \Pi Z_{t-p} + \mu_t \quad (4)$$

Z_t 'yi oluşturan değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkileri “İz Test İstatistiği” ve “Maksimum Özdeğer Test İstatistiği” olmak üzere iki adet test istatistiği vasıtasıyla tespit edilmektedir. İz Testi, Π matrisinin rankını incelemekte ve matrisin rankının r 'ye eşit ya da r 'den küçük olduğunu ifade eden H_0 hipotezini test etmektedir. Maksimum Özdeğer Testi ise eşbütünleşme vektörünün r olduğunu ifade eden H_0 hipotezini, $r+1$ olduğunu ifade eden alternatif hipoteze karşı test etmektedir. İz ve Maksimum Özdeğer test istatistiklerine ilişkin kritik değerler Johansen ve Juselius (1990) tarafından verilmiştir. Hesaplanan İz ve Maksimum Özdeğer test istatistikleri tablo kritik değerleri ile karşılaştırılarak değişkenler arasındaki eşbütünleşme vektör sayısı tespit edilir.

3.3.2.4. ARDL Sınır Testi

Pesaran ve Shin (1999) ve Pesaran vd. (2001) tarafından ortaya konulan ARDL sınır testi yaklaşımının, alternatif eşbütünleşme testlerine göre bazı avantajları bulunmaktadır. Engle ve Granger (1987) ve Johansen ve Juselius (1990) eşbütünleşme testlerinde bütün değişkenlerin aynı mertebede durağan olmaları gerekmektedir. Buna karşın ARDL sınır testi yaklaşımı değişkenlerin seviyesinde ve birinci farkında durağan olduklarına bakılmaksızın, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin araştırılabileceğini varsaymaktadır (Pesaran vd., 2001). Bununla birlikte ARDL sınır testi küçük örneklerde daha etkindir. Küçük örnekleme sahip olunan durumlarda ARDL sınır testi, Engle–Granger ve Johansen eşbütünleşme testlerinden daha güvenilir sonuçlar vermektedir (Narayan ve Smyth, 2005). Diğer bir önemli avantajı ise ARDL modeli kısa ve uzun dönemli dinamikleri aynı anda dikkate almaktadır. ARDL modeli tek denklem esasına dayanmakta ve kısıtsız hata düzeltme modeli olarak da bilinmektedir.

Sınır testi iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin varlığı sınanmaktadır. İkinci aşamada ise birinci aşamada eşbütünleşik oldukları tespit edilen seriler kullanılarak kısa ve uzun dönem katsayılar elde edilmektedir. Sınır testi yaklaşımı ile seriler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığının sınanması amacıyla (5) numaralı denklem tahmin edilmektedir. (5) numaralı denklemde α , β , γ ve δ , katsayıları; p ve q , optimal gecikme uzunluklarını ve Δ , fark operatörünü temsil etmektedir. Denklemde yer alan ε hata terimidir.

$$\Delta y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \gamma_i \Delta x_{t-i} + \delta_1 y_{t-1} + \delta_2 x_{t-1} + \varepsilon_t \quad (5)$$

(5) numaralı denklemdeki değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olup olmadığını tespit etmek amacıyla aşağıdaki H_0 hipotezi test edilir.

$$H_0: \delta_1 = \delta_2 = 0$$

(5) numaralı denklem farklı gecikme uzunlukları için tahmin edildikten sonra seriler arasında uzun dönem ilişkinin olmadığını ifade eden sıfır hipotezi t ve F-İstatistiği yardımı ile test edilmektedir. Ancak buradaki t ve F-İstatistiğinin asimptotik dağılımı standart t ve F dağılımlarına uymamaktadır. Sabitli-trendsiz model olan (5) numaralı denklemde F-İstatistiği seviye değişkenlerinin gecikmeli değerlerinin bir bütün olarak sıfıra eşit olup olmadığını, t-istatistiği ise (5) numaralı denklemde bağımlı değişken gecikme katsayısının sıfıra eşit olup olmadığını test etmektedir. Eğer hesaplanan test istatistiği Pesaran vd. (2001) tarafından belirlenmiş alt kritik sınırın altında kalırsa seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olmadığını ileri süren sıfır hipotezi reddedilememektedir. Ancak eğer hesaplanan F-İstatistiği, üst sınır değerini aşıyorsa seriler arasında uzun dönem ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Hesaplanan F-İstatistiğinin alt ve üst kritik sınırlar arasında kalması durumunda ise uzun dönem ilişkisi hakkında herhangi bir karar verilememektedir. ARDL sınır testi ile çeşitli sınamalar sonucunda seriler arasında uzun dönem ilişkisi tespit edildikten sonra uzun ve kısa dönem katsayılar elde edilmektedir. ARDL (p, q) modeli (6) numaralı denklemde gösterilmiştir. (6) numaralı denklemde α , β ve γ katsayıları; p ve q optimal gecikme uzunluklarını göstermektedir. Denklemde yer alan u hata terimidir.

$$y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \beta_i y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \gamma_i x_{t-i} + u_t \quad (6)$$

Sınır testi yaklaşımında ARDL (p, q) modeli yardımı ile uzun dönem katsayıları tahmin edilmektedir. Modele ait uzun dönem katsayıları (7) numaralı denklemde gösterildiği gibi hesaplanmaktadır.

$$\text{Uzun dönem katsayısı} = \frac{\gamma_0 + \gamma_1 + \dots + \gamma_q}{1 - \beta_1 - \beta_2 - \dots - \beta_p} \quad (7)$$

Uzun dönem katsayıların tahmin edilmesinden sonra tahmin edilen model için (8) numaralı denklemde ifade edilen hata düzeltme modeli kurularak kısa dönem katsayılar elde edilir. (8) numaralı denklemde α , β ve γ katsayıları; p ve q optimal gecikme uzunluklarını; Δ , fark operatörünü; ECT hata düzeltme terimini ve τ ise hata terimini ifade etmektedir.

$$\Delta y_t = \alpha_0 + \alpha_1 ECT_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \gamma_i \Delta x_{t-i} + \tau_t \quad (8)$$

Bağımsız değişkenden bağımlı değişkene doğru nedensellik ilişkisinin varlığını test etmek amacıyla hata düzeltme teriminin katsayısı ve/veya bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerine ilişkin katsayıların birlikte anlamlılık testleri (Wald testi) dikkate alınmaktadır (Yamak ve Erdem, 2017).

3.3.2.5. Toda–Yamamoto Nedensellik Testi

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanılan geleneksel yöntem, Granger (1969) nedensellik testidir. Granger nedensellik testinde değişkenlerin durağan olmaları gerekmektedir. Bu nedenle durağan olmayan değişkenleri durağan hâle getirebilmek için fark alma işlemi uygulanmaktadır. Fark alma işlemi değişkenlerde bilgi kaybına neden olmaktadır. Toda ve Yamamoto (1995) tarafından geliştirilen Genişletilmiş Granger nedensellik testinde değişkenler kaçınıcı farkında durağan olursa olsun seviye değerleriyle analize dahil edilebilmektedir. Dolayısıyla Toda–Yamamoto nedensellik testinde değişkenlerde meydana gelecek bilgi kaybının önüne geçilmektedir.

Bu çalışmada değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Toda ve Yamamoto (1995) tarafından geliştirilen Genişletilmiş Granger nedensellik testiyle araştırılacaktır. Toda–Yamamoto yaklaşımında değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi değişkenlerin eşbütünleşik olup olmadıklarına bakılmaksızın seviye değerleriyle VAR sisteminde analiz edilmektedir. Bu yaklaşım Genişletilmiş VAR modelinin $(k+d_{max})$ tahminine dayanmaktadır. Genişletilmiş VAR modeli iki tür gecikme uzunluğu içermektedir. Birincisi, standart VAR sisteminin optimal gecikme (k) uzunluğudur. İkincisi ise standart VAR sistemindeki değişkenlerin maksimum entegrasyon (d_{max}) derecesidir. Toda–Yamamoto nedensellik testinde iki değişkenli bir VAR sistemi aşağıdaki (9) ve (10) numaralı denklemlerdeki gibi kurulmaktadır. β_0 ve ϑ_0 sabit terimleri; $\beta_{1i}, \beta_{2i}, \theta_{1i}, \theta_{2i}, \alpha_{1i}, \alpha_{2i}, \varphi_{1i}$ ve φ_{2i} değişken katsayılarını; ε_{1t} ve ε_{2t} hata terimlerini ifade etmektedir.

$$y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^k \beta_{1i} y_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{max}} \beta_{2i} y_{t-i} + \sum_{i=1}^k \theta_{1i} x_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{max}} \theta_{2i} x_{t-i} + \varepsilon_{1t} \quad (9)$$

$$x_t = \vartheta_0 + \sum_{i=1}^k \alpha_{1i} x_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{max}} \alpha_{2i} x_{t-i} + \sum_{i=1}^k \varphi_{1i} y_{t-i} + \sum_{i=k+1}^{k+d_{max}} \varphi_{2i} y_{t-i} + \varepsilon_{2t} \quad (10)$$

Toda–Yamamoto nedensellik testi için yukarıda ifade edilen VAR modeli, Görünürde İlişkisiz Regresyon (SUR) yöntemi ile tahmin edilerek, değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olup olmadığına ve nedenselliğin yönüne karar verilmektedir. VAR modelinin SUR yöntemi ile tahmin edilmesinden sonra Wald testi denklemin sağ tarafında yer alan açıklayıcı değişkenlerin ilk k gecikmelerine ait katsayılara χ^2 istatistiği baz alınarak uygulanmaktadır. (9) numaralı denklem için “ H_0 hipotezi: X, Y ’nin nedeni değildir” şeklinde iken, (10) numaralı denklem için “ H_0 hipotezi: Y, X ’in nedeni değildir” şeklindedir. Bu doğrultuda (9) numaralı denkleme göre X değişkeninden Y değişkenine doğru nedensellik ilişkisi θ_{1i} ’lerin istatistiksel olarak birlikte sıfırdan farklı olup olmadığının Wald testi ile analiz edilmesiyle belirlenmektedir. Aynı şekilde (10) numaralı denkleme göre Y değişkeninden X değişkenine doğru Granger nedensellik ilişkisinin var olduğunu söyleyebilmek için φ_{1i} ’lerin bir bütün olarak sıfırdan farklı olması gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

Tezin bu bölümünde ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme arasındaki uzun dönemli ilişkiler detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Küreselleşmenin boyutları arasındaki uzun dönemli ilişkiler çalışmanın araştırma sorularıyla bağlantılı olarak hem gelir gruplarına göre hem de coğrafi bölgelere göre ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu doğrultuda ilk alt başlıkta gelir grupları için analiz bulgularına yer verilmiştir. Gelir grupları için analizler sırasıyla yüksek gelir grubu, orta–üst gelir grubu, orta–alt gelir grubu ve düşük gelir grubu için gerçekleştirilmiştir. İkinci alt başlıkta coğrafi bölgeler için analiz bulgularına yer verilmiştir. Coğrafi bölgeler için analizler sırasıyla Avrupa ve Orta Asya bölgesi, Kuzey Amerika bölgesi, Güney Asya bölgesi, Latin Amerika ve Karayip bölgesi, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi, Sahra–Altı Afrika bölgesi ve Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için gerçekleştirilmiştir.

Analiz bulguları raporlanırken öncelikle durağanlık testlerine ilişkin bulgular sunulmuştur. Durağanlık testlerinden elde edilen bulgulara göre oluşturulan modellerde yer alan değişkenlere ilişkin tanıtıcı istatistikler ve grafiklere yer verilmiştir. Model 1, 2 ve 3 için ARDL sınır testi bulguları ve elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayıları sunulmuştur. ARDL sınır testine ek olarak değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki Johansen eşbütünleşme testiyle de analiz edilmiştir. Bu doğrultuda optimal VAR modeli belirlenmiş ve diagnostik test sonuçları gösterilmiştir. Akabinde, Johansen eşbütünleşme test bulguları ve uzun dönem elastikiyet katsayıları sunulmuştur. ARDL ve Johansen yaklaşımlarından elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayı sonuçlarını doğrulamak için eşbütünleşme regresyonları da tahmin edilmiştir. Bu doğrultuda; FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayıları sunulmuştur. Son olarak, Toda–Yamamoto nedensellik test bulguları raporlanmıştır.

4.1. Gelir Grupları İçin Analiz Bulguları

4.1.1. Yüksek Gelir Grubu Analiz Bulguları

Tablo 6’da yüksek gelir grubu için ADF ve PP birim kök test bulguları sunulmuştur. ADF ve PP birim kök test sonuçlarına göre, küreselleşmenin ana boyutlarından olan ekonomik küreselleşme değişkeni ile ekonomik küreselleşmenin alt boyutları olan ticari küreselleşme ve finansal

küreselleşme değişkenlerinin birinci farklarında durağan oldukları tespit edilmiştir. Küreselleşmenin ana boyutlarından ikincisi olan sosyal küreselleşme değişkeninin ise ADF ve PP birim kök test bulgularına göre ikinci farkında durağan olduğu saptanmıştır. Sosyal küreselleşmenin alt boyutlarından olan kültürel küreselleşme ve bilgisel küreselleşme değişkenlerinin birinci farkında durağan oldukları buna karşın kişilerarası küreselleşme değişkeninin ikinci farkında durağan olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Küreselleşmenin diğer bir ana boyutu olan politik küreselleşme değişkeninin ise her iki test sonucuna göre de birinci farkında durağan olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6: Yüksek Gelir Grubu İçin Birim Kök Test Bulguları

		ADF			PP	
	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz
LEKO	-1.238 (0)	-0.300 (0)	2.115 (1)	-1.148 [3]	-0.735 [3]	3.156 [3]
ΔLEKO	-4.442*** (0)	-4.478*** (0)	-3.735*** (0)	-4.423*** [2]	-4.456*** [2]	-3.731*** [3]
LTİC	-0.478 (0)	-2.035 (7)	2.413 (0)	-0.559 [3]	-1.519 [3]	1.980 [3]
ΔLTİC	-4.319*** (0)	-4.215*** (0)	-3.957*** (0)	-4.263*** [2]	-4.144** [2]	-3.970*** [3]
LFİN	-2.001 (0)	-0.773 (0)	4.013 (0)	-1.962 [1]	-0.848 [1]	3.765 [2]
ΔLFİN	-5.720*** (0)	-5.905*** (0)	-4.557*** (0)	-5.718*** [2]	-5.905*** [0]	-4.595*** [3]
LSOS	-2.083 (3)	-2.228 (6)	1.392 (1)	-0.394 [4]	-1.528 [4]	4.004 [4]
ΔLSOS	-2.089 (0)	-2.009 (0)	-0.794 (2)	-2.089 [0]	-1.848 [1]	-1.205 [3]
ΔΔLSOS	-6.384*** (1)	-3.858** (9)	-6.469*** (1)	-8.235*** [7]	-19.98*** [34]	-8.339*** [7]
LKÜL	-0.420 (0)	-1.144 (0)	6.712 (0)	-0.423 [3]	-1.484 [3]	5.850 [3]
ΔLKÜL	-5.170*** (0)	-5.104*** (0)	-2.934*** (0)	-5.140*** [2]	-5.062*** [2]	-2.855*** [3]
LKA	-2.232 (3)	-2.585 (6)	-0.034 (2)	-0.835 [4]	-1.093 [4]	3.054 [4]
ΔLKA	-0.596 (1)	-0.570 (1)	-0.947 (1)	-1.840 [3]	-1.782 [3]	-1.552 [3]
ΔΔLKA	-9.321*** (0)	-6.049*** (1)	-9.359*** (0)	-9.321*** [0]	-10.38*** [2]	-9.359*** [0]
LBİL	-0.576 (1)	-2.021 (4)	2.186 (1)	-0.235 [4]	-1.777 [4]	3.454 [4]
ΔLBİL	-3.301** (0)	-3.220* (0)	-2.325** (0)	-3.163** [2]	-3.220* [0]	-2.325** [0]
LPOL	-1.287 (6)	-2.391 (6)	1.694 (3)	-0.464 [2]	-2.086 [3]	1.981 [2]
ΔLPOL	-3.488** (2)	-3.841** (0)	-2.955*** (2)	-3.912*** [4]	-3.840** [4]	-3.545*** [2]

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ; fark operatörüdür. ADF testinde optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri (AIC) yardımıyla belirlenmiş ve maksimum gecikme uzunluğu 9 olarak alınmıştır. Parantez içi değerler belirlenen optimal gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. PP testinde bant genişliği Newey-West bant genişliğine göre belirlenmiştir. Köşeli parantez içi değerler bant genişliğini ifade etmektedir.

Birim kök analizleri çerçevesinde oluşturulan ekonometrik modellerde ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenlerine yer verilmiştir. Bunun en önemli nedeni, çalışmanın devamında gerçekleştirilen birim kök test bulgularından da görüleceği üzere, bütün gelir grupları ve bölgelerde küreselleşmenin ana boyutlarından ekonomik ve politik küreselleşme değişkenlerinin birinci farkında durağan olduklarının buna karşın sosyal küreselleşme değişkeninin gelir gruplarının tamamında ve coğrafi bölgelerin bazılarında (Güney Asya, Latin Amerika ve Karayip, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahra–Altı Afrika) ikinci farkında durağan olduğunun tespit edilmiş olmasıdır. Bu bulgular gelir grupları ve bölgeler için oluşturulacak ekonometrik modellerde, sosyal küreselleşme değişkeninin yer almasının önüne geçmektedir. Dolayısıyla, sosyal küreselleşme değişkenini temsilen kültürel, kişilerarası ve bilgisel küreselleşme değişkenlerinin birim kök özellikleri sınanmıştır. Sosyal küreselleşme değişkenini oluşturan alt boyutlar incelendiğinde ise sadece kültürel küreselleşme değişkeninin bütün gelir grupları ve bölgeler için birinci farkında durağan olduğu

belirlenmiştir. Birim kök test bulgularından elde edilen sonuçlara göre, ekonometrik modeller ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenlerini içerecek şekilde oluşturulmuştur. Bu bağlamda, eşbütünleşme ve nedensellik analizlerinde bu üç küreselleşme değişkeni kullanılmıştır.

Tablo 7’de yüksek gelir grubu için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin tanıtıcı istatistikleri sunulmuştur. Değişkenlere ait tanıtıcı istatistikler logaritması alınmamış ham veriler üzerinden değerlendirilmiştir. Yüksek gelir grubu için ekonomik küreselleşme endeksinin ele alınan dönem içerisinde yaklaşık olarak 65.52’lik bir ortalama değere sahip olduğu görülmektedir. Kültürel küreselleşme endeksinin ele alınan endeksler arasında 70.21 değeri ile en yüksek ortalamaya sahip olduğu buna karşın politik küreselleşme endeksinin 54.94 değeri ile en düşük ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Seriler arasında ekonomik küreselleşme endeksi 7.14 ile en yüksek standart sapma değerine, politik küreselleşme endeksi ise 5.94 ile en düşük standart sapma değerine sahip olmuştur. Kültürel küreselleşme serisinin standart sapma değeri ise 6.58 olarak elde edilmiştir. Diğer serilerle karşılaştırıldığında ekonomik küreselleşme serisi daha oynak bir yapıya sahiptir. Oynaklığı en düşük olan seri ise politik küreselleşme serisidir. Elde edilen bu bulgu yüksek gelirli ülkelerin ekonomik, kültürel ve politik entegrasyon süreçleri dikkate alındığında ve Avrupa ve Orta Asya ile Kuzey Amerika bölgeleriyle karşılaştırıldığında beklenti doğrultusundadır. Ele alınan bütün seriler sola çarpık ve basık bir dağılım sergilemektedir.

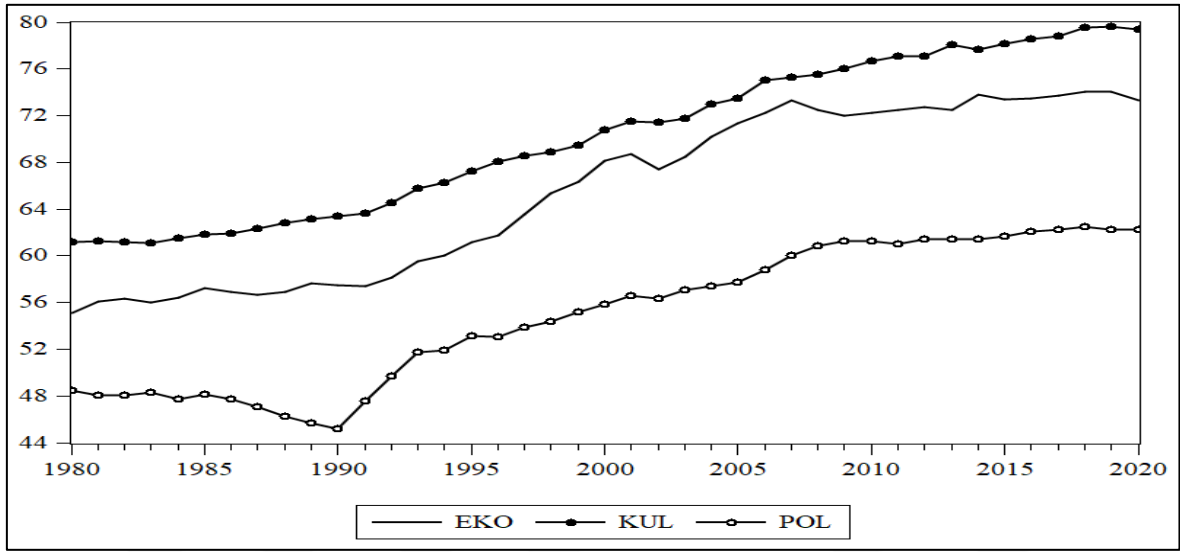
Tablo 7: Yüksek Gelir Grubu İçin Tanıtıcı İstatistikler

	EKO	KÜL	POL
Ortalama	65.522	70.216	54.945
Ortanca	67.417	70.804	55.889
Maksimum	74.092	79.630	62.525
Minimum	55.091	61.126	45.161
Standart Sapma	7.144	6.587	5.948
Çarpıklık	-0.165	-0.034	-0.181
Basıklık	1.318	1.497	1.519
Jarque-Bera	5.021	3.863	3.968
Olasılık	0.081	0.144	0.137

Grafik 1’de ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin ele alınan dönem içerisindeki seyirleri sunulmuştur. Tanıtıcı istatistik tablosunda olduğu gibi endeksler için oluşturulan grafikte de logaritmik dönüşüme tabi tutulmamış ham veriler kullanılmıştır. Grafik 1 incelendiğinde 1980–2020 yılları arası bütün dönemlerde en yüksek değerlere kültürel küreselleşmenin, en düşük değerlere ise politik küreselleşmenin sahip olduğu dikkat çekmektedir. Yüksek gelir grubu ülkeler için ekonomik küreselleşme endeksi ele alınan dönem aralığında artan bir trend sergilemiştir. Kültürel küreselleşme endeksi ise 1980–2000 yılları arası artış göstermiş olsa da 2001 ve 2002 yıllarında düşüşler yaşamıştır. Akabinde tekrar artış trendine girmiştir. Yüksek gelir grubu ülkelerde politik küreselleşme endeksi ise 1980–1990 yılları arası çoğu dönemde düşüş göstermiş ve 1990 yılında bir kırılma yaşamıştır. 1990 yılından sonraki dönemde ise politik küreselleşmenin hızla artması dikkat çekicidir. Ekonomik küreselleşme endeksi yaklaşık olarak

74.09'luk maksimum değerini 2019 yılında, yaklaşık olarak 55.09'luk minimum değerini ise 1980 yılında elde etmiştir. Kültürel küreselleşme endeksi 2019 yılında 79.63 ile maksimum değerine ulaşmış, 1983 yılında ise 61.12 ile minimum değere sahip olmuştur. Yüksek gelir grubu ülkelere ait endeksler içerisinde en düşük küreselleşme düzeyine sahip olan politik küreselleşme endeksi, 62.52'lik değeri ile 2018 yılında maksimum değerine sahip olmuştur. Politik küreselleşme endeksi 1990 yılında ciddi bir kırılma yaşayarak 45.16 ile minimum değerini elde etmiştir.

Grafik 1: Yüksek Gelir Grubu İçin Küreselleşme Endeksleri

Tablo 8’de yüksek gelir grubu için Model 1’e ait ARDL sınır testi bulgularına yer verilmiştir. Tahmini gerçekleştirilen model için optimal modelin ARDL (2, 0, 0) olduğu tespit edilmiştir. İlk olarak ekonomik küreselleşmenin bağımlı değişken olarak ele alındığı modelde değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin varlığı analiz edilmiştir. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 3.61 olarak hesaplanmıştır. Tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında hesaplanan F-İstatistiğinin istatistiksel olarak en az %10 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda üç küreselleşme endeksi arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.587 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca katsayının en az %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Bu bulguya göre kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın (azalışın), uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi %0.587 artıracığı (azaltacağı) belirlenmiştir. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 0.461 olarak elde edilmiştir. Politik küreselleşme katsayısı da istatistiksel olarak en az %10 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu doğrultuda politik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir değişimin, ekonomik küreselleşmede %0.461’lik doğru yönlü bir değişime neden olacağı görülmüştür. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.275 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı tespit edilmiştir. Dolayısıyla kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin

bir dönem sonunda yaklaşık olarak %27 oranında giderileceği anlaşılmıştır. Bu bulgu değişkenler arasındaki uzun dönemli denge ilişkisini doğrulamaktadır.

Tablo 8: Yüksek Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)				ARDL (2, 0, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				3.610*		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
$\Delta LEKO_{t-1}$		0.321**		0.124		2.572	
ECM_{t-1}		-0.275***		0.069		-3.964	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		-0.155		0.430		-0.361	
LKÜL		0.587*		0.325		1.807	
LPOL		0.461*		0.248		1.857	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
4.769 (0.312)	2.275 (0.131)	2.505 (0.113)	3.043 (0.218)	0.074 (0.786)	1.562 (0.457)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch-Pagan-Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch-Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque-Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 9'da yüksek gelir grubu ülkeler için Model 2'ye ait ARDL sınır testi sonuçları raporlanmıştır. Tahmini gerçekleştirilen model için optimal modelin ARDL (4, 0, 0) olduğu saptanmıştır. Öncelikle kültürel küreselleşmenin bağımlı değişken olarak ele alındığı modelde değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin varlığı sınanmıştır. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 5.399 tespit edilmiştir. Hesaplanan F-İstatistik değeri tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu neticesinde ele alınan küreselleşme endeksleri arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Yüksek gelir grubu ülkeler için ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.356 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %10 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla uzun dönem itibarıyla ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir değişimin, kültürel küreselleşmede %0.356'lık doğru yönlü bir değişime neden olacağı saptanmıştır. Model 1 sonuçlarıyla kıyaslandığında ekonomik küreselleşmenin de kültürel küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 0.438 olarak elde edilmiştir. Politik küreselleşme katsayısının istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular neticesinde politik küreselleşmede yaşanacak %1'lik bir artışın (azalışın), kültürel küreselleşmede %0.438'lik bir artışa (azalışa) neden olacağı anlaşılmıştır. Model 1'den elde edilen politik küreselleşme katsayısıyla birlikte değerlendirildiğinde, yüksek gelir grubu ülkelerde politik küreselleşmenin uzun dönem itibarıyla hem ekonomik hem de kültürel küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.2 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca bu katsayı istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %20 oranında giderileceği ve bu dengesizliğin tamamının ise yaklaşık 5 dönemde ortadan kalkacağı belirlenmiştir. Ayrıca elde edilen bu bulgu değişkenler arasındaki uzun dönemli denge ilişkisini doğrulamaktadır.

Tablo 9: Yüksek Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)				ARDL (4, 0, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				5.399**		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLKÜL _{t-1}		-0.052		0.145		-0.364	
ΔLKÜL _{t-2}		-0.047		0.139		-0.341	
ΔLKÜL _{t-3}		0.046		0.143		0.321	
ECM _{t-1}		-0.200***		0.041		-4.874	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		1.039***		0.205		5.063	
LEKO		0.356*		0.201		1.771	
LPOL		0.438***		0.205		2.130	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
4.925 (0.553)	0.015 (0.901)	0.022 (0.882)	0.047 (0.976)	3.508 (0.071)	0.892 (0.640)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardişık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 10'da yüksek gelir grubu için Model 3'e ait ARDL sınır testi sonuçları sunulmuştur. Model 3 için optimal ARDL modelinin ARDL (3, 1, 2) olduğu tespit edilmiştir. Politik küreselleşmenin bağımlı değişken olarak yer aldığı modele dair değişkenler arasındaki uzun dönem ilişki ARDL sınır testi ile incelenmiştir. ARDL sınır testi sonuçlarına göre F-İstatistiği yaklaşık olarak 5.986 hesaplanmıştır. Elde edilen F-İstatistik değeri istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda küreselleşme endeksleri arasında uzun dönemli ilişkinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.502 olarak elde edilmiştir. Kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 0.573 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu katsayıların istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları belirlenmiştir. Bu bulgulara göre yüksek gelir grubu ülkelerde uzun dönem itibariyle ekonomik küreselleşmede ve kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1'lik değişimler, politik küreselleşmede sırasıyla %0.502 ve %0.573 oranında doğru yönlü değişimlere sebep olacaktır. Model 2'den elde edilen sonuçla benzer bir şekilde ekonomik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmeyi olduğu gibi politik küreselleşmeyi de pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Ayrıca Model 1 ve 3'ten elde edilen kültürel küreselleşme katsayı değerleri oldukça yakın hesaplanmıştır.

Hata düzeltme terimi katsayısı yaklaşık olarak -0.51 ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Elde edilen bu bulgu küreselleşme endeksleri arasındaki uzun dönemli denge ilişkisini doğrulamaktadır.

Tablo 10: Yüksek Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)				ARDL (3, 1, 2) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				5.986***		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLPOL _{t-1}		0.531***		0.141		3.774	
ΔLPOL _{t-2}		0.475***		0.147		3.224	
ΔLEKO		0.542***		0.185		2.928	
ΔLKÜL		-0.223		0.307		-0.726	
ΔLKÜL _{t-1}		-1.010***		0.315		-3.201	
ECM _{t-1}		-0.509***		0.099		-5.140	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		-0.522***		0.179		-2.908	
LEKO		0.502***		0.127		3.953	
LKÜL		0.573***		0.144		3.964	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
24.99 (0.001)	3.191 (0.074)	4.868 (0.027)	5.055 (0.080)	0.430 (0.517)	2.355 (0.308)	İstikrarlı	İstikrarsız

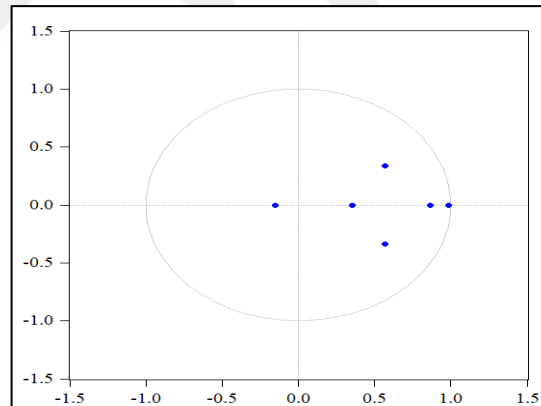
Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı ARDL sınır testine ek olarak Johansen eşbütünleşme testiyle de analiz edilmiştir. VAR modeli için optimal gecikme uzunluğu öncelikle bilgi kriterlerine göre belirlenmeye çalışılacaktır. Bunun yanı sıra belirlenen VAR modelinin en uygun model olabilmesi için istikrar koşulu, otokorelasyonun bulunmaması, sabit varyans ve normallik varsayımı gibi bazı diagnostik koşulları da sağlaması gerekmektedir. Bu doğrultuda öncelikle bilgi kriterlerine göre gecikme uzunluğu belirlenmeye çalışılacak eğer belirlenen gecikmede diagnostik açıdan gerekli koşullar sağlanmıyorsa diagnostik bulgularında herhangi bir sorun içermeyen VAR modeli optimal model olarak belirlenecektir. Çalışmanın devamında diğer gelir grupları ve coğrafi bölgeler için gerçekleştirilecek olan Johansen eşbütünleşme testleri ve Toda–Yamamoto nedensellik testlerinde belirlenecek optimal VAR modellerinde bu prosedür uygulanacaktır.

Tablo 11'de yüksek gelir grubu için optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesine ilişkin bilgi kriterleri ve belirlenen VAR modeline dair diagnostik test sonuçları sunulmuştur. Maksimum gecikme uzunluğu 5 olarak belirlenmiştir. Tablo incelendiğinde seçim kriterlerinden LR test istatistiği, son tahmin hatası ve Hannan–Quinn bilgi kriterlerine göre optimal gecikme sayısı 2'dir.

Akaike bilgi kriterine göre optimal gecikme 3, Schwarz bilgi kriterine göre ise 1’dir. Birçok gecikme seçim kriterine göre en uygun model VAR (2) modelidir. Diagnostik test bulgularına göre de yüksek gelir grubu ülkeleri için VAR (2) modeli optimal model olarak seçilmiştir. Yine aynı tablodan görüleceği üzere AR kökleri birim çember içerisindedir. Dolayısıyla VAR (2) modeli istikrar koşulunu sağlamaktadır. LM otokorelasyon testine göre 3 gecikmeye kadar sıfır hipotezi reddedilememiştir. Dolayısıyla tahmin edilen modelde otokorelasyon sorununun bulunmadığı anlaşılmıştır. White testi sonuçlarına göre sistemde değişen varyans problemi bulunmamaktadır. Elde edilen Jarque–Bera test istatistiğine göre ise çok değişkenli hata terimleri normal dağılıma uyum göstermektedir.

Tablo 11: Yüksek Gelir Grubu İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi

Panel A: VAR Optimal Gecikme Seçim Kriterleri					
Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	–	1.06e-09	-12.14829	-12.01633	-12.10223
1	241.2249	9.36e-13	-19.18657	-18.65873*	-19.00234
2	22.95940*	7.08e-13*	-19.47827	-18.55455	-19.15587*
3	13.44238	7.17e-13	-19.49529*	-18.17569	-19.03471
4	8.350109	8.71e-13	-19.35833	-17.64286	-18.75959
5	10.17905	9.51e-13	-19.36729	-17.25593	-18.63037
Panel B: VAR (2) Modeli İçin Diagnostik Testler					
VAR LM Otokorelasyon Testi			AR Karakteristik Polinomların Ters Kökleri		
Gecikme	LRE İstatistiği (Olasılık)	Rao F-İstatistiği (Olasılık)			
1	12.914 (0.166)	1.497 (0.167)			
2	13.294 (0.149)	1.546 (0.150)			
3	10.459 (0.314)	1.191 (0.315)			
VAR White Değişen Varyans Testi					
Ki-Kare İstatistiği		Olasılık			
87.391		0.104			
VAR Normallik Testi					
Jarque-Bera İstatistiği		Olasılık			
5.723		0.455			

Not: LR: LR test istatistiği, FPE: Son tahmin hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan – Quinn Bilgi Kriteri’dir.

Tablo 12’de yüksek gelir grubu için Johansen eşbütünleşme testine ait sonuçlar ve uzun dönem katsayılar sunulmuştur. İz istatistiği 44.298 hesaplanmış ve %5 kritik değerinden büyük olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla rankın sıfıra eşit olduğunu öne süren sıfır hipotezi reddedilmiştir. Maksimum özdeğer istatistiği ise 26.501 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan bu değer %5 kritik değer olan 22.299’den büyük elde edilmiştir. Test sonuçlarına göre en az %5 seviyesinde bir adet eşbütünleşme denkleminin olduğu belirlenmiştir. Johansen eşbütünleşme testi bulgularına göre yüksek gelir grubu için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endeksleri arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Johansen eşbütünleşme testi sonucunda küreselleşme değişkenleri arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edildikten sonra uzun dönem katsayı tahminleri gerçekleştirilmiştir. Tablo 12’de uzun dönem elastikiyet katsayılarına yer verilmiştir. Model 1 için sonuçlar incelendiğinde kültürel küreselleşmeye dair katsayının -0.870 olarak elde edildiği ve bu katsayının en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin, ekonomik küreselleşmede %0.87’lik ters yönlü bir değişime sebep olacağı tespit edilmiştir. Aynı modelde politik küreselleşme katsayısı ise 1.769 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artış, ekonomik küreselleşmeyi yaklaşık olarak %1.77 artıracaktır. Yüksek gelir grubu ülkeler için Model 1’e dair bulgular ARDL ve Johansen yöntemine göre farklılık arz etmektedir. Şöyle ki, uzun dönem kültürel küreselleşme katsayısı ARDL yönteminde pozitif elde edilirken, Johansen yönteminde negatif elde edilmiştir. Politik küreselleşme değişkenine dair hesaplanan uzun dönem katsayıların işaretleri açısından her iki yöntemin benzer sonuçlar ürettiği buna karşın katsayıların büyüklüğü açısından yöntemler arasında ciddi bir farklılık olduğu dikkat çekmektedir.

Model 2’den elde edilen sonuçlara göre ekonomik küreselleşme katsayısı -1.148, politik küreselleşme katsayısı ise 2.032 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu katsayıların istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar ışığında yüksek gelir grubu ülkeler için uzun dönem itibarıyla ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin, kültürel küreselleşmede %1.148’lik ters yönlü bir değişime sebep olacağı, politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin ise kültürel küreselleşmede %2.032’lik doğru yönlü bir değişime sebep olacağı tespit edilmiştir. Johansen yöntemiyle elde edilen Model 1 bulgularına benzer olarak ekonomik küreselleşmenin de uzun dönemde kültürel küreselleşmeyi negatif yönde etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca Model 1 için elde edilen bulgularda olduğu gibi ARDL yönteminden elde edilen Model 2 sonuçlarıyla, Johansen yönteminden elde edilen Model 2 sonuçlarının da tutarlı olmadıkları görülmektedir.

Son olarak Johansen yöntemiyle Model 3 için elde edilen uzun dönem katsayılarına göre ekonomik küreselleşme değişkeninin katsayısı 0.565 olarak elde edilmiştir. Kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayı ise 0.492 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen uzun dönem katsayıların istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Dolayısıyla yüksek gelir grubundaki ülkelerin ekonomik küreselleşmesinde meydana gelecek %1’lik bir artışın (azalışın), politik küreselleşmeyi %0.565 düzeyinde artıracığı (azaltacağı), kültürel küreselleşmede yaşanacak %1’lik artışın (azalışın) ise politik küreselleşmeyi %0.492 düzeyinde artıracığı (azaltacağı) anlaşılmıştır. Bununla birlikte Model 1 ve 2 sonuçlarından farklı olarak, Model 3 için ARDL ve Johansen yöntemlerinden elde edilen uzun dönem katsayıların aynı işaretlere ve oldukça yakın değerlere sahip oldukları belirlenmiştir.

Tablo 12: Yüksek Gelir Grubu İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları

Panel A: Johansen Eşbütünleşme Testi			
Değişkenler: LEKO, LKÜL, LPOL			
H ₀	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	44.298	35.192	0.004
r≤1	17.796	20.261	0.105
r≤2	2.383	9.164	0.700
H ₀	Maksimum Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	26.501	22.299	0.012
r≤1	15.413	15.892	0.059
r≤2	2.383	9.164	0.700
Panel B: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları			
Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği
Sabit Terim	0.762*	0.416	1.831
LKÜL	-0.870**	0.378	-2.302
LPOL	1.769***	0.301	5.571
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)			
Sabit Terim	0.875***	0.266	3.289
LEKO	-1.148***	0.364	-3.149
LPOL	2.032***	0.364	5.569
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)			
Sabit Terim	-0.430*	0.235	-1.832
LEKO	0.565**	0.211	2.676
LKÜL	0.492*	0.251	1.956

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Yüksek gelir grubuna ait ARDL ve Johansen yaklaşımlarından elde edilen uzun dönem katsayı sonuçlarını doğrulamak için eşbütünleşme regresyonları da tahmin edilmiştir. Bu doğrultuda FMOLS, DOLS ve CCR yöntemleri kullanılmıştır. Tablo 13'te yüksek gelir grubu için FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem katsayılar ve t-istatistikleri sunulmuştur. Model 1 için kültürel küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmiştir. Kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir değişim, ekonomik küreselleşmede FMOLS sonuçlarına göre %0.679, DOLS sonuçlarına göre %0.503 ve CCR sonuçlarına göre ise %0.714 oranında bir değişime neden olacaktır. Model 1 için kültürel küreselleşme katsayısına dair eşbütünleşme regresyonlarından elde edilen bu bulgular ARDL bulgularını desteklemekteyken, Johansen bulgularını desteklememektedir. Model 1 için politik küreselleşme değişkenine ait katsayılar pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda politik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir artış (azalış), ekonomik küreselleşmeyi FMOLS bulgularına göre %0.412, DOLS bulgularına göre %0.576 ve CCR bulgularına göre ise %0.381 artıracaktır (azaltacaktır). Yüksek gelir grubu ülkeler için elde edilen bu bulgular ARDL yönteminden elde edilen bulgularla paraleldir.

Yüksek gelir grubu için Model 2'ye ait sonuçlar incelendiğinde ekonomik ve politik küreselleşme değişkenlerine ait katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Bu noktada FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen katsayılar, ARDL

yönteminden elde edilen katsayılarla oldukça benzerdir. Ekonomik küreselleşmede yaşanacak %1'lik bir artışın, kültürel küreselleşmeyi FMOLS yönteminden elde edilen sonuçlara göre %0.411, DOLS yönteminden elde edilen sonuçlara göre %0.468 ve CCR'den elde edilen sonuçlara göre %0.460 artıracığı tespit edilmiştir. Model 1 bulgularında kültürel küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmeyi doğru yönlü etkilediği sonucuna paralel olarak ekonomik küreselleşmenin de kültürel küreselleşmeyi doğru yönlü etkilediği saptanmıştır. Model 2 için politik küreselleşme değişkenine ait katsayılar incelendiğinde ise politik küreselleşmedeki %1'lik bir değişimin, uzun dönemde kültürel küreselleşmede FMOLS bulgularına göre %0.447, DOLS bulgularına göre %0.373 ve CCR bulgularına göre %0.396 düzeyinde doğru yönlü bir değişim meydana getireceği görülmüştür. FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen Model 1 sonuçlarına benzer bir şekilde, yüksek gelir grubu ülkelerde politik küreselleşmenin kültürel küreselleşme üzerine de etkisi pozitiftir.

Politik küreselleşmenin bağımlı değişken olduğu Model 3 bulgularına göre ekonomik ve kültürel küreselleşme değişkenlerine ait uzun dönem katsayıların bütün eşbütünleşme regresyonları için pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan elde edilen bulgular ARDL ve Johansen yönteminden elde edilen bulgularla benzerdir. FMOLS, DOLS ve CCR bulgularına göre ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir artış (azalış), politik küreselleşmeyi sırasıyla %0.429, %0.408 ve %0.436 artıracaktır (azaltacaktır). Kültürel küreselleşmeye ait elde edilen katsayılara göre uzun dönemde kültürel küreselleşmedeki %1'lik bir artışın (azalışın), politik küreselleşmeyi FMOLS bulgularına göre %0.651, DOLS bulgularına göre %0.688 ve CCR bulgularına göre %0.650 artıracığı (azaltacağı) tespit edilmiştir. Model 3 için FMOLS, DOLS ve CCR bulguları ekonomik ve kültürel küreselleşmenin uzun dönem etkileri bakımından, Model 1 ve 2 sonuçlarıyla benzerdir. Dolayısıyla yüksek gelir grubu ülkeler için ekonomik küreselleşmenin uzun dönemde kültürel ve politik küreselleşme üzerine etkisi ve kültürel küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik ve politik küreselleşme üzerine etkisi doğru yönlüdür.

Tablo 13: Yüksek Gelir Grubu İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri

Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	-0.360	-1.286	-0.275	-1.377	-0.382	-1.458
LKÜL	0.679***	2.778	0.503**	2.557	0.714***	3.241
LPOL	0.412*	1.987	0.576***	3.430	0.381**	2.031
Model 2: LKÜL = f(LEKO, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	0.737***	4.535	0.804***	9.061	0.737***	5.122
LEKO	0.411**	2.206	0.468***	3.470	0.460***	2.970
LPOL	0.447**	2.423	0.373**	2.751	0.396**	2.597
Model 3: LPOL = f(LEKO, LKÜL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	-0.557***	-5.228	-0.629***	-2.824	-0.582***	-5.754
LEKO	0.429***	4.365	0.408**	1.991	0.436***	4.361
LKÜL	0.651***	5.672	0.688***	2.856	0.650***	5.512

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 14’te yüksek gelir grubu için ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayıları özet şekilde raporlanmıştır. Ekonomik küreselleşmenin bağımlı değişken olarak ele alındığı Model 1 sonuçları incelendiğinde Johansen yönteminden elde edilen uzun dönem katsayılarla diğer yöntemlerden elde edilen uzun dönem katsayıların farklılık arz ettiği görülmektedir. Dolayısıyla Model 1 sonuçları ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen bulgulara göre değerlendirilmiştir. ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR bulgularına göre kültürel küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Elde edilen katsayılara göre uzun dönemde ortaya çıkan bu etkinin yaklaşık olarak 0.50–0.71 arası olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla yüksek gelir grubu ülkelerde kültürel küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir değişimin, ekonomik küreselleşmede yaklaşık olarak %0.50–0.71 arası bir değişime neden olacağı tespit edilmiştir. ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen sonuçlara göre politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu yöntemler çerçevesinde politik küreselleşme için elde edilen uzun dönem katsayılar yaklaşık olarak 0.38–0.57 aralığında belirlenmiştir. Bu doğrultuda politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın (azalışın), ekonomik küreselleşmede yaklaşık olarak %0.38–0.57 arası bir artışa (azalışa) sebep olacağı tespit edilmiştir. Bununla birlikte Model 1 için ARDL, FMOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem katsayılarına göre yüksek gelirli ülkelerde kültürel küreselleşmenin ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönem etkisinin, politik küreselleşmenin uzun dönem etkisinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Model 2’de kültürel küreselleşme bağımlı değişken olarak ele alınmaktadır. Bu model için sonuçlar incelendiğinde Johansen yönteminden elde edilen uzun dönem katsayıların diğer yöntemlerden elde edilen katsayılardan farklılık arz ettiği dikkat çekmektedir. Model 1’de olduğu gibi Model 2 için de ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır. ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayılara göre ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeyi doğru yönlü etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik küreselleşmeye dair katsayılar yaklaşık olarak 0.35–0.46 aralığında hesaplanmıştır. Bu doğrultuda ekonomik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artışın (azalışın), kültürel küreselleşmeyi yaklaşık olarak %0.35–0.46 arası artıracığı (azaltacağı) tespit edilmiştir. Model 2 için politik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayı sonuçlarına göre politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR analizleri sonucunda politik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar yaklaşık olarak 0.37–0.44 aralığında hesaplanmıştır. Bu bulgular doğrultusunda yüksek gelir grubu ülkelerde politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin, kültürel küreselleşmede yaklaşık olarak %0.37–0.44 arası pozitif bir değişime sebep olacağı tespit edilmiştir. ARDL ve FMOLS bulgularına göre politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşmeye göre uzun dönemde kültürel küreselleşmeyi daha fazla etkilediği sonucu elde edilirken, DOLS ve CCR bulgularına göre tam tersi bir sonuç elde edilmiştir. Nitekim katsayı

aralıkları değerlendirildiğinde kültürel küreselleşme üzerine uzun dönemde ortaya çıkan bu etkilerin birbirlerine oldukça yakın olduğu şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

Politik küreselleşmenin bağımlı değişken olduğu Model 3 sonuçları incelendiğinde ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR bulgularının paralel olduğu anlaşılmış ve yorumlar bütün yöntemlerden elde edilen sonuçlar dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ekonomik küreselleşmenin uzun dönemde politik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Ekonomik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar 0.40–0.56 aralığında hesaplanmıştır. Elde edilen bu bulgu neticesinde ekonomik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artışın (azalışın), politik küreselleşmeyi yaklaşık olarak %0.40–0.56 arası artıracak (azaltacak)ı tespit edilmiştir. Kültürel küreselleşme değişkeni için elde edilen uzun dönem katsayılar ise yaklaşık olarak 0.49–0.68 aralığında belirlenmiştir. Bu doğrultuda kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin, politik küreselleşmede yaklaşık olarak %0.49–0.68 arası doğru yönlü bir değişime sebep olacağı tespit edilmiştir. Ayrıca Model 3 için ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen bulgular kendi içlerinde değerlendirildiğinde, yüksek gelir grubu ülkelerde kültürel küreselleşmenin politik küreselleşme üzerine uzun dönem etkisinin ekonomik küreselleşmeye göre daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 14: Yüksek Gelir Grubu İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet

Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LKÜL	0.587*	-0.870**	0.679***	0.503**	0.714***
LPOL	0.461*	1.769***	0.412*	0.576***	0.381**
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.356*	-1.148***	0.411**	0.468***	0.460***
LPOL	0.438***	2.032***	0.447**	0.373**	0.396**
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.502***	0.565**	0.429***	0.408**	0.436***
LKÜL	0.573***	0.492*	0.651***	0.688***	0.650***

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Yüksek gelir grubu için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisi Toda–Yamamoto yaklaşımıyla analiz edilmiştir. Tablo 15’te Toda–Yamamoto nedensellik testine ait sonuçlar sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde kültürel küreselleşmenin ekonomik küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi en az %10 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Politik küreselleşmenin kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığı yönündeki hipotez en az %10 düzeyinde reddedilmiştir. Son olarak ekonomik küreselleşmenin politik küreselleşmenin nedeni olmadığı yönündeki sıfır hipotezi en az %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Bu sonuçlar neticesinde yüksek gelir grubu için ekonomik küreselleşmeden politik

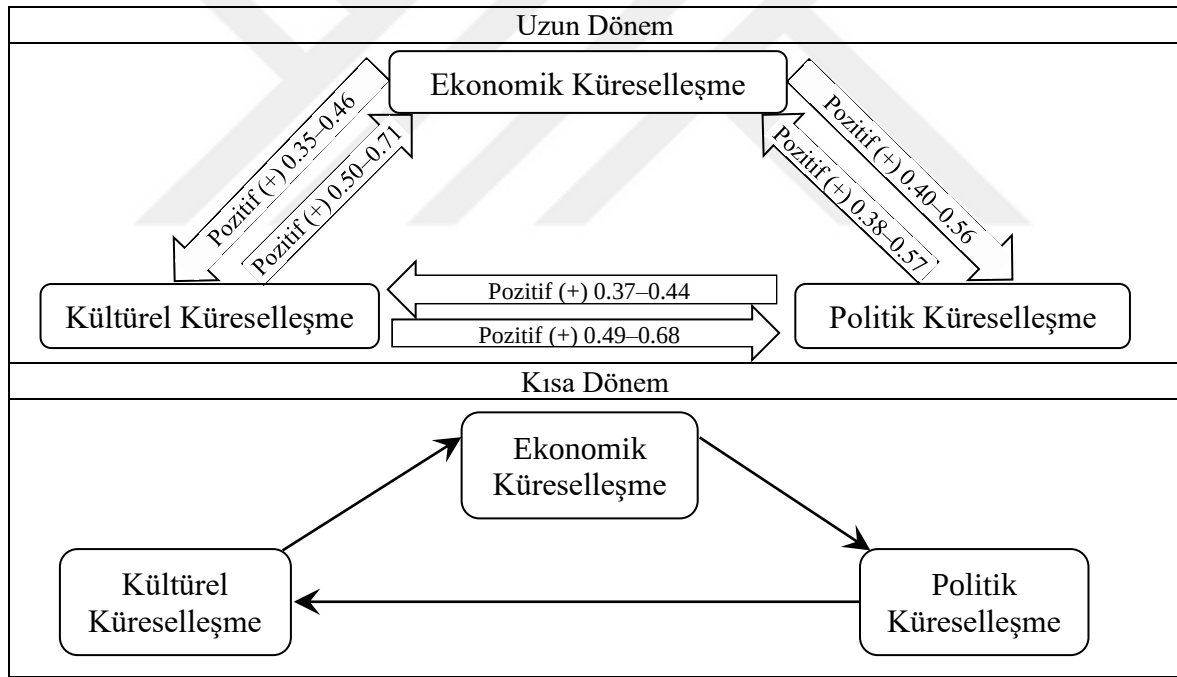
küreselleşmeye, politik küreselleşmeden kültürel küreselleşmeye ve kültürel küreselleşmeden ekonomik küreselleşmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir.

Tablo 15: Yüksek Gelir Grubu İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları

H ₀	SUR Wald (χ^2)	Gecikme Uzunluğu (k+dmax)	Olasılık	Karar
LKÜL $\nrightarrow$ LEKO	5.202	2+1=3	0.074	Reddedilir
LPOL $\nrightarrow$ LEKO	2.690	2+1=3	0.260	Reddedilemez
LEKO $\nrightarrow$ LKÜL	3.983	2+1=3	0.136	Reddedilemez
LPOL $\nrightarrow$ LKÜL	4.646	2+1=3	0.098	Reddedilir
LEKO $\nrightarrow$ LPOL	6.307	2+1=3	0.042	Reddedilir
LKÜL $\nrightarrow$ LPOL	0.921	2+1=3	0.631	Reddedilemez

Şekil 5’te yüksek gelir grubu ülkeler için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endeksleri arasındaki uzun dönem ilişkilerin yönü ve boyutları ile kısa dönemli ilişkilerin yönü özetlenmiştir.

Şekil 5: Yüksek Gelir Grubu İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü

4.1.2. Orta–Üst Gelir Grubu Analiz Bulguları

Orta–üst gelir grubu ülkeler için gerçekleştirilen ADF ve PP birim kök testlerine ait bulgular Tablo 16’da sunulmuştur. Birim kök test bulgularına göre küreselleşmenin temel boyutlarından olan ekonomik küreselleşme değişkeni birinci farkında durağan bulunmuştur. Ekonomik küreselleşmenin alt boyutlarından olan ticari ve finansal küreselleşme değişkenleri de birinci farkında durağan tespit edilmişlerdir. Küreselleşmenin diğer bir boyutunu temsil eden sosyal küreselleşme değişkeninin hem ADF hem de PP birim kök test bulgularına göre ikinci farkında durağan olduğu bulgusuna

ulaşılmıştır. Ayrıca sosyal küreselleşmenin alt boyutlarından olan kişilerarası küreselleşme ve bilgisel küreselleşme değişkenlerinin de ikinci farkında durağan oldukları saptanmıştır. Buna karşın sosyal küreselleşmenin diğer bir alt boyutu olan kültürel küreselleşme değişkeninin birinci farkında durağan olduğu tespit edilmiştir. Küreselleşmenin diğer bir boyutu olan politik küreselleşme değişkeni, ADF ve PP birim kök test bulgularına göre birinci farkında durağan bulunmuştur.

Tablo 16: Orta–Üst Gelir Grubu İçin Birim Kök Test Bulguları

		ADF			PP	
	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz
LEKO	-1.372 (0)	-0.168 (0)	3.317 (0)	-1.310 [2]	-0.422 [2]	2.950 [2]
ΔLEKO	-4.776*** (0)	-4.886*** (0)	-4.099*** (0)	-4.803*** [2]	-4.897*** [1]	-4.186*** [3]
LTİC	-3.276** (7)	-1.125 (7)	-0.138 (9)	-0.784 [3]	-0.975 [3]	2.006 [3]
ΔLTİC	-3.423** (0)	-3.368* (0)	-2.745*** (1)	-3.423** [0]	-3.384* [1]	-3.196*** [1]
LFİN	-1.705 (0)	-1.267 (0)	2.968 (0)	-1.706 [1]	-1.312 [1]	2.968 [0]
ΔLFİN	-6.121*** (0)	-6.217*** (0)	-5.275*** (0)	-6.121*** [0]	-6.217*** [1]	-5.328*** [3]
LSOS	-2.769* (3)	-1.765 (3)	0.420 (3)	-0.191 [5]	-1.952 [5]	3.431 [5]
ΔLSOS	-0.876 (2)	-0.319 (2)	-0.669 (2)	-1.533 [3]	-1.145 [3]	-1.095 [3]
ΔΔLSOS	-6.205*** (1)	-7.198** (1)	-6.291*** (1)	-8.816*** [3]	-10.50*** [3]	-8.941*** [3]
LKÜL	0.203 (0)	-2.760 (0)	4.015 (0)	0.097 [3]	-2.818 [3]	3.520 [3]
ΔLKÜL	-5.889*** (0)	-5.785*** (0)	-4.325*** (0)	-5.908*** [3]	-5.816*** [3]	-4.579*** [4]
LKA	-2.183 (2)	-2.415 (6)	-0.349 (2)	-0.692 [5]	-1.488 [5]	2.577 [5]
ΔLKA	-0.305 (1)	-0.167 (1)	-0.728 (1)	-0.936 [3]	-0.585 [2]	-1.151 [3]
ΔΔLKA	-8.740*** (0)	-5.888*** (1)	-8.776*** (0)	-8.821*** [1]	-10.57*** [6]	-8.855*** [1]
LBİL	-0.697 (1)	-2.451 (1)	1.362 (1)	-0.002 [5]	-2.023 [4]	3.292 [5]
ΔLBİL	-2.031 (0)	-1.925 (0)	-1.415 (0)	-2.031 [0]	-1.925 [0]	-1.357 [1]
ΔΔLBİL	-7.038*** (0)	-5.420*** (1)	-7.139*** (0)	-7.229*** [4]	-8.252*** [7]	-7.344*** [4]
LPOL	-0.343 (0)	-1.510 (0)	4.152 (0)	-0.374 [3]	-1.782 [3]	3.734 [3]
ΔLPOL	-6.110*** (0)	-6.038*** (0)	-1.747* (2)	-6.129*** [3]	-6.058*** [3]	-4.610*** [4]

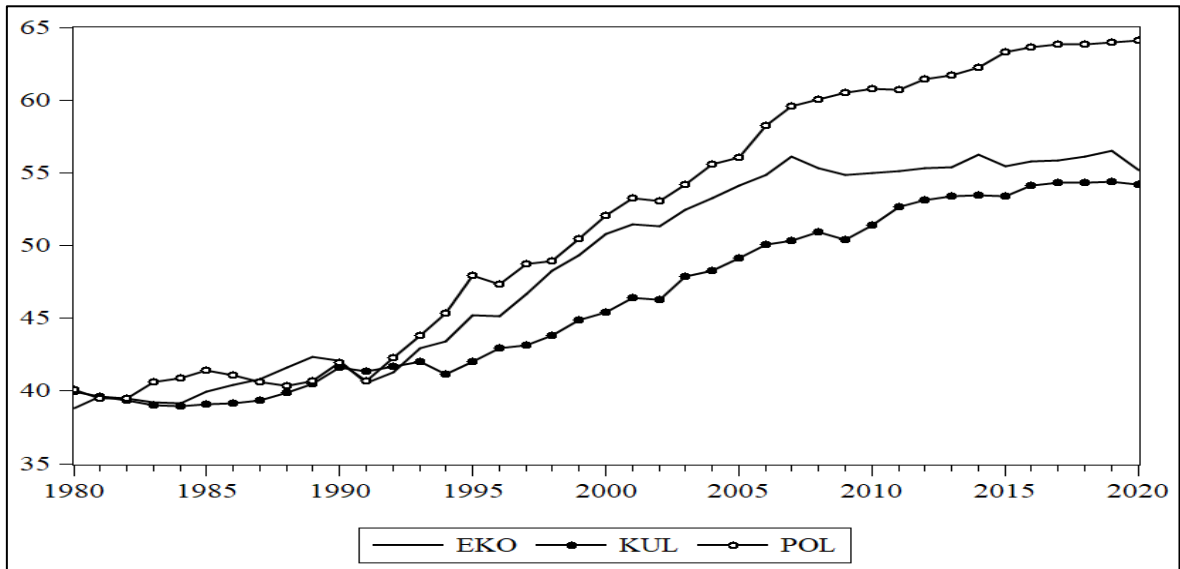
Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ; fark operatörüdür. ADF testinde optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri (AIC) yardımıyla belirlenmiş ve maksimum gecikme uzunluğu 9 olarak alınmıştır. Parantez içi değerler belirlenen optimal gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. PP testinde bant genişliği Newey-West bant genişliğine göre belirlenmiştir. Köşeli parantez içi değerler bant genişliğini ifade etmektedir.

Orta–üst gelir grubuna ait ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin tanıtıcı istatistikleri Tablo 17’de sunulmuştur. Ele alınan bu endekslere ait tanıtıcı istatistikler ekonometrik analizlere geçilmeden önce ham veriler üzerinden yorumlanmıştır. Tablo 17 incelendiğinde orta–üst gelir grubu ülkeler için ekonomik küreselleşmenin ilgili dönem içerisinde ortalama 48.61’lik bir değere sahip olduğu görülmektedir. Politik küreselleşmenin 51.57 ile en yüksek ortalamaya sahip endeks olduğu, kültürel küreselleşmenin ise 46.18 ile en düşük ortalamaya sahip endeks olduğu dikkat çekmektedir. Politik küreselleşme serisinin 9.17’lik standart sapma değeri ile diğer küreselleşme serilerine kıyasla en oynak seri olduğu buna karşın kültürel küreselleşme serinin 5.68’lik standart sapma değeri ile en düşük oynaklığa sahip seri olduğu tespit edilmiştir. Orta–üst gelir grubu ülkelerde özellikle 1990’lı yıllardan sonra politik ve ekonomik küreselleşmenin çok hızlı bir şekilde artması göz önünde bulundurulduğunda elde edilen bu bulgu beklenti doğrultusundadır. Ekonomik küreselleşme serisi sola çarpık bir dağılım sergilerken, kültürel ve politik küreselleşme serileri sağa çarpık bir dağılım sergilemektedir. Öte yandan ele alınan bütün küreselleşme serileri basık bir dağılıma sahiptir.

Tablo 17: Orta-Üst Gelir Grubu İçin Tanıtıcı İstatistikler

	EKO	KÜL	POL
Ortalama	48.612	46.181	51.571
Ortanca	50.780	45.424	52.092
Maksimum	56.508	54.413	64.128
Minimum	38.812	38.938	39.469
Standart Sapma	6.684	5.683	9.177
Çarpıklık	-0.210	0.166	0.011
Basıklık	1.341	1.459	1.410
Jarque-Bera	4.999	4.241	4.318
Olasılık	0.082	0.119	0.115

Orta-üst gelir grubundaki ülkeler için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin 1980–2020 dönemi içerisindeki seyirleri Grafik 2’de sunulmuştur. Grafik 2’ye bakıldığında küreselleşme endekslerinin 1980 yılından 1992 yılına kadar birbirlerine oldukça yakın değerlere sahip oldukları görülmektedir. Bu dönemde küreselleşme endeksleri yatay bir seyir izlemiş ve 1991 yılında ortak bir kırılma yaşamışlardır. 1991 yılından sonraki dönemde politik küreselleşme endeksi hızlı bir yükseliş sergilemiştir. Orta-üst gelir grubu ülkelerde ekonomik küreselleşme 2007 yılına kadar hızla artış eğilimi göstermiş ve sonraki dönemde yatay bir seyir izlemiştir. Kültürel küreselleşme, ekonomik ve politik küreselleşmeye nazaran düşük seviyelerde kalmış olsa da 1994 yılından 2020 yılına kadar artış trendini sürdürmüştür. Ele alınan dönem içerisinde ekonomik küreselleşme 56.50 ile en yüksek değerini 2019 yılında, en düşük değerini ise 38.81 ile 1980 yılında elde etmiştir. Kültürel küreselleşme de benzer bir şekilde maksimum değerine 2019 yılında ulaşmıştır. Minimum değerini ise 1984 yılında elde etmiştir. Orta-üst gelir grubu politik küreselleşme endeksi 2020 yılında 64.12 ile maksimum değerine ulaşmıştır. Politik küreselleşmenin en düşük meydana geldiği yıl ise 1982 yılı olmuştur. Bu dönemde politik küreselleşme 39.46 değerine sahip olmuştur.

Grafik 2: Orta-Üst Gelir Grubu İçin Küreselleşme Endeksleri

Tablo 18’de orta–üst gelir grubu ülkeler için Model 1’e ait ARDL sınır testi bulgularına yer verilmiştir. Tahmini gerçekleştirilen model için optimal modelin ARDL (1, 4, 3) olduğu tespit edilmiştir. Öncelikle ekonomik küreselleşmenin bağımlı değişken olarak ele alındığı modelde değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin varlığı analiz edilmiştir. ARDL sınır testine ait F–İstatistik değeri 7.747 olarak hesaplanmıştır. Tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında hesaplanan F–İstatistiğinin istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda orta–üst gelir grubu ülkeler için ele alınan küreselleşme endeksleri arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı -1.089 hesaplanmıştır. Bu katsayının en az %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Bu bulguya göre kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişim, ekonomik küreselleşmede ters yönlü %1.089’luk bir değişime neden olacaktır. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 1.44 olarak elde edilmiştir. Politik küreselleşme katsayısı da istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla orta–üst gelir grubu ülkelerde kültürel küreselleşmeden farklı olarak politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmeyi pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda politik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artış (azalış), ekonomik küreselleşmede %1.44’lük bir artışa (azalışa) neden olacaktır. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.465 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı tespit edilmiştir. Dolayısıyla kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %46 oranında giderileceği anlaşılmaktadır. Bu bulgu küreselleşme serileri arasındaki uzun dönemli denge ilişkisini doğrulamaktadır.

Tablo 18: Orta–Üst Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)				ARDL (1, 4, 3) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				7.747***		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLKÜL		0.118		0.144		0.819	
ΔLKÜL _{t-1}		0.514***		0.162		3.176	
ΔLKÜL _{t-2}		0.588***		0.163		3.605	
ΔLKÜL _{t-3}		0.285*		0.158		1.805	
ΔLPOL		0.741***		0.102		7.257	
ΔLPOL _{t-1}		-0.229**		0.101		-2.267	
ΔLPOL _{t-2}		-0.364***		0.101		-3.608	
ECM _{t-1}		-0.465***		0.079		-5.879	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		2.377***		0.484		4.911	
LKÜL		-1.089***		0.373		-2.919	
LPOL		1.440***		0.245		5.878	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
19.774 (0.031)	2.122 (0.145)	0.532 (0.465)	0.755 (0.685)	0.524 (0.475)	0.379 (0.827)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi’dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardişık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi’dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 19’da orta–üst gelir grubu için Model 2’ye ait ARDL sınır testi sonuçları raporlanmıştır. Bu modelde kültürel küreselleşme bağımlı değişken olarak ele alınmış ve küreselleşme değişkenleri arasında uzun dönem ilişkinin varlığı araştırılmıştır. ARDL sınır testine ait F–İstatistik değeri 12.358 tespit edilmiştir. Hesaplanan F–İstatistik değeri tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu neticesinde Model 1’de olduğu gibi orta–üst gelir grubu ülkeleri için üç küreselleşme endeksi arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.97 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise -0.026 olarak elde edilmiştir. Ancak bu modelde Model 1’den farklı olarak politik küreselleşme katsayısı istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.193 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca bu katsayı istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %19 oranında giderileceği ve bu dengesizliğin tamamının ise yaklaşık 5 dönemde ortadan kalkacağı saptanmıştır.

Tablo 19: Orta–Üst Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)				ARDL (1, 0, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				12.358***		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ECM _{t-1}		-0.193***		0.026		-7.318	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		0.196		0.326		0.603	
LEKO		0.970**		0.386		2.511	
LPOL		-0.026		0.305		-0.085	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
0.452 (0.929)	0.410 (0.522)	1.031 (0.309)	1.234 (0.539)	0.664 (0.420)	2.661 (0.264)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi’dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardişık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi’dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 20’de orta–üst gelir grubu ülkeler için Model 3’e ait ARDL sınır testi sonuçları sunulmuştur. Politik küreselleşmenin bağımlı değişken olduğu model için ARDL (3, 1, 2) modeli tahmin edilmiştir. ARDL sınır testi sonuçlarına göre F–İstatistiği yaklaşık olarak 6.409 hesaplanmıştır. Elde edilen F–İstatistik değeri istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda Model 1 ve 2 ile paralel olarak Model 3’te de orta–üst gelir grubu ülkeler için küreselleşme değişkenleri arasında uzun dönemli ilişkinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.607 olarak elde edilmiştir. Kültürel

küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 0.796 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu katsayıların istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla kültürel küreselleşmenin uzun dönem etkisi Model 1’den farklı olarak Model 3’te pozitif belirlenmiştir. Bu bulgular doğrultusunda orta–üst gelir grubu ülkelerde uzun dönem itibariyle ekonomik küreselleşmede ve kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik artışların (azalışların), politik küreselleşmeyi sırasıyla %0.607 ve %0.796 artıracağı (azaltacağı) anlaşılmıştır. Ayrıca elde edilen bu bulgular orta–üst gelir grubu ülkelerde kültürel küreselleşmenin uzun dönemde politik küreselleşmeyi, ekonomik küreselleşmeye nazaran biraz daha fazla etkileyeceğine işaret etmektedir. Hata düzeltme terimi katsayısı yaklaşık olarak -0.514 hesaplanmıştır. Ayrıca hata düzeltme terimi istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Elde edilen bu bulgu değişkenler arasındaki uzun dönemli denge ilişkisini doğrulamaktadır.

Tablo 20: Orta–Üst Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)				ARDL (3, 1, 2) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				6.409***		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLPOL _{t-1}		0.216*		0.107		2.008	
ΔLPOL _{t-2}		0.296***		0.100		2.958	
ΔLEKO		0.673***		0.125		5.388	
ΔLKÜL		-0.020		0.171		-0.119	
ΔLKÜL _{t-1}		-0.554***		0.185		-2.993	
ECM _{t-1}		-0.514***		0.096		-5.318	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		-1.461***		0.146		-9.953	
LEKO		0.607***		0.172		3.519	
LKÜL		0.796***		0.193		4.123	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
13.954 (0.083)	1.336 (0.247)	2.509 (0.113)	2.544 (0.280)	1.673 (0.206)	0.859 (0.650)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi’dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi’dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Orta–üst gelir grubu için Johansen eşbütünleşme analizi ve Toda–Yamamoto nedensellik analizine geçilmeden önce en uygun VAR modelinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda Tablo 21’de orta–üst gelir grubu ülkeler için optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesine ilişkin bilgi kriterleri ve belirlenen VAR modeline dair diagnostik test sonuçları sunulmuştur. Tablo 21’den elde edilen bulgulara göre seçim kriterlerinden LR test istatistiği en uygun gecikme uzunluğunun 3 olduğuna işaret etmektedir. Son tahmin hatası ve Akaike bilgi kriterine göre uygun VAR gecikmesinin 4 olduğu anlaşılmaktadır. Schwarz ve Hannan–Quinn bilgi kriterlerine göre ise optimal gecikme sayısının 1 olduğu görülmektedir. Seçim kriterlerinin gecikme sayısı seçimi için farklı gecikme sayılarına işaret ettiği dikkat çekmektedir. Bu bağlamda VAR (1) modeli ve VAR (4) modeli

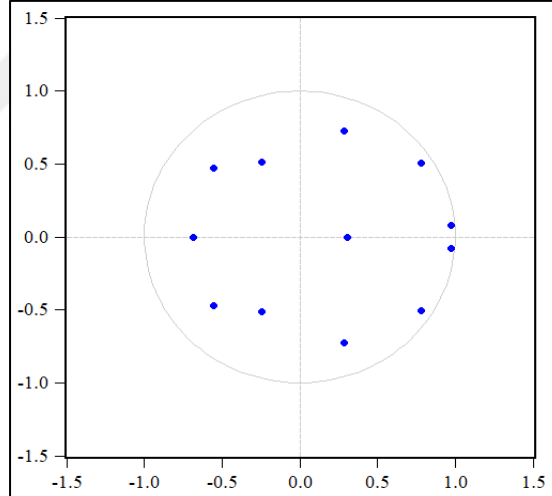
arasında diagnostik test sonuçları dikkate alınarak karar verilmiştir. Her iki modele ilişkin diagnostik test sonuçları dikkate alındığında orta–üst gelir grubu için VAR (4) modelinin optimal model olduğu tespit edilmiştir. Tablo 21’den de görüleceği üzere VAR (4) modeline dair AR karakteristik polinomların ters kökleri birim çember içerisinde ve istikrar şartını sağlamaktadır. Ayrıca VAR (4) modelinde 5 gecikmeye kadar herhangi bir otokorelasyon sorununa rastlanmamıştır. White testi bulgularına göre değişen varyansın olmadığına dair kurulan hipotez reddedilememiştir. Ayrıca Jarque–Bera test istatistiği incelendiğinde VAR (4) modelinin normal dağılım koşulunu sağladığı görülmektedir.

Tablo 21: Orta–Üst Gelir Grubu İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi

Panel A: VAR Optimal Gecikme Seçim Kriterleri

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	–	7.39e-09	-10.20942	-10.07746	-10.16336
1	244.9168	5.80e-12	-17.36307	-16.83523*	-17.17884*
2	8.169676	7.30e-12	-17.14478	-16.22106	-16.82238
3	19.61026*	5.83e-12	-17.39902	-16.07942	-16.93845
4	13.26059	5.72e-12*	-17.47557*	-15.76009	-16.87682
5	4.505487	8.30e-12	-17.20085	-15.08949	-16.46392

Panel B: VAR (4) Modeli İçin Diagnostik Testler

VAR LM Otokorelasyon Testi			AR Karakteristik Polinomların Ters Kökleri	
Gecikme	LRE İstatistiği (Olasılık)	Rao F-İstatistiği (Olasılık)		
1	6.370 (0.692)	0.713 (0.693)		
2	8.298 (0.504)	0.932 (0.506)		
3	11.467 (0.245)	1.331 (0.246)		
4	7.803 (0.554)	0.872 (0.555)		
5	6.469 (0.692)	0.713 (0.693)		
VAR White Değişen Varyans Testi				
Ki-Kare İstatistiği		Olasılık		
163.01		0.132		
VAR Normallik Testi				
Jarque-Bera İstatistiği		Olasılık		
5.239		0.513		

Not: LR: LR test istatistiği, FPE: Son tahmin hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan – Quinn Bilgi Kriteri’dir.

Tablo 22’de orta–üst gelir grubu ülkeleri için Johansen eşbütünleşme testine ait sonuçlar ve uzun dönem elastikiyet katsayıları sunulmuştur. Tablo 22 incelendiğinde İz ve Maksimum özdeğer istatistiğine ait değerlerin %5 kritik değerinden büyük olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda $r \leq 1$ sıfır hipotezi her iki test sonucuna göre de reddedilmiştir. Johansen eşbütünleşme testinden elde edilen bulgulara göre en az %5 seviyesinde iki adet eşbütünleşme denkleminin olduğu saptanmış ve orta–üst gelir grubu için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Johansen eşbütünleşme testiyle değişkenler arasında uzun dönemli ilişki tespit edildikten sonra uzun dönem elastikiyet katsayıları elde edilmiştir. Model 1’den elde edilen sonuçlara göre kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayı -0.789, politik küreselleşme değişkenine ait katsayı ise 1.237 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen katsayıların en az %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. ARDL yönteminden elde edilen Model 1 sonuçları ile karşılaştırıldığında değişkenlere ait katsayı işaretlerinin aynı olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin, ekonomik küreselleşmede %0.789’luk ters yönlü bir değişime neden olacağı buna karşın politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin ise ekonomik küreselleşmede %1.237’lik doğru yönlü bir değişime neden olacağı saptanmıştır. Johansen yönteminden elde edilen sonuçlar ile ARDL yönteminden elde edilen sonuçların paralel olduğu görülmektedir. Özellikle orta-üst gelir grubu ülkelerde politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmeyi uzun dönem itibariyle daha fazla etkilediği bulgusu benzerdir.

Model 2 çözümünden elde edilen sonuçlara göre ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayı -0.784, politik küreselleşme değişkenine ait katsayı ise 1.239 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca uzun dönem itibariyle hesaplanan bu katsayıların istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Johansen yönteminden elde edilen sonuçlarla ARDL yönteminden elde edilen sonuçlar karşılaştırıldığında, Model 2 için ulaşılan bulguların oldukça farklı oldukları dikkat çekmektedir. Orta-üst gelir grubu için tahmin edilen katsayılara göre ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın (azalışın), kültürel küreselleşmede %0.784’lük azalışa (artışa) neden olacağı, politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın (azalışın) ise kültürel küreselleşmede %1.239’luk artışa (azalışa) neden olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Model 1’den elde edilen sonuca benzer bir şekilde bu modelde de politik küreselleşmenin uzun dönem etkisinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca Model 1 ile paralel olarak orta-üst gelir grubu ülkelerde politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmeyi de pozitif yönde ve oldukça yakın düzeyde etkilediği belirlenmiştir. Dahası Model 1 sonuçlarıyla karşılaştırıldığında ekonomik ve kültürel küreselleşmenin karşılıklı olarak birbirlerini negatif ve oldukça yakın boyutlarda etkiledikleri görülmüştür.

Model 3’ten elde edilen uzun dönem katsayılarına göre ekonomik küreselleşme katsayısı 0.632, kültürel küreselleşme katsayısı ise 0.806 olarak hesaplanmıştır. Değişkenlere ait katsayıların istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Orta-üst gelir grubu ülkeler için elde edilen bu katsayılar, ARDL yönteminden elde edilen uzun dönem katsayılarla paraleldir. Katsayılar incelendiğinde, orta-üst gelir grubu ülkelerde uzun dönem itibariyle ekonomik ve kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik değişimlerin, politik küreselleşmede sırasıyla %0.632 oranında ve %0.806 oranında doğru yönlü değişimlere neden olacağı bulgularına ulaşılmıştır. ARDL bulgularıyla paralel olarak, Johansen yönteminden elde edilen bulgular da kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmeyi daha fazla etkilediğini göstermektedir.

Tablo 22: Orta–Üst Gelir Grubu İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları

Panel A: Johansen Eşbütünleşme Testi			
Değişkenler: LEKO, LKÜL, LPOL			
H ₀	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	45.397	35.192	0.002
r≤1	22.883	20.261	0.021
r≤2	4.957	9.164	0.288
H ₀	Maksimum Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	22.514	22.299	0.046
r≤1	17.926	15.892	0.023
r≤2	4.957	9.164	0.288
Panel B: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları			
Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği
Sabit Terim	2.015***	0.345	5.833
LKÜL	-0.789***	0.274	-2.880
LPOL	1.237***	0.182	6.792
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)			
Sabit Terim	1.998***	0.186	10.650
LEKO	-0.784***	0.197	-3.962
LPOL	1.239***	0.150	8.252
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)			
Sabit Terim	-1.604***	0.084	-18.924
LEKO	0.632***	0.101	6.239
LKÜL	0.806***	0.115	6.996

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 23'te orta–üst gelir grubu için FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem katsayılar ve bu katsayılar için t-istatistikleri sunulmuştur. Model 1 için kültürel küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar negatif ve istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmiştir. Bu bulgular ARDL ve Johansen yönteminden elde edilen katsayı bulgularını doğrulamaktadır. Uzun dönem elastikiyet katsayıları yorumlanacak olursa, kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir artış (azalış), ekonomik küreselleşmeyi FMOLS yöntemi sonuçlarına göre %0.641, DOLS yöntemi sonuçlarına göre %0.755 ve CCR yöntemi sonuçlarına göre ise %0.332 azaltacaktır (artıracaktır). Model 1 için politik küreselleşme değişkenine ait katsayılar pozitif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı tespit edilmiştir. Bu bulgular da ARDL ve Johansen yönteminden elde edilen katsayı bulgularını kuvvetli bir şekilde doğrulamaktadır. Orta-üst gelir grubu ülkelerde politik küreselleşmede uzun dönemde meydana gelecek %1'lik bir değişim sonucunda, ekonomik küreselleşme FMOLS sonuçlarına göre %1.177, DOLS sonuçlarına göre %1.239 ve CCR sonuçlarına göre ise %0.964 oranında doğru yönü bir değişime sebep olacaktır. FMOLS, DOLS ve CCR bulguları da politik küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi daha yüksek düzeyde etkilediğine işaret etmektedir.

Model 2'ye ait sonuçlar incelendiğinde ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayıların negatif ve istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı oldukları ve politik küreselleşme değişkenine ait katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları tespit

edilmiştir. Ayrıca sonuçlar Johansen yönteminden elde edilen Model 2'ye ait ekonomik ve politik küreselleşme katsayı işaretleriyle tutarlıdır. Bu bağlamda orta–üst gelir grubu ülkelerde ekonomik küreselleşmede yaşanacak %1'lik değişim kültürel küreselleşmede; FMOLS yönteminden elde edilen sonuçlara göre %0.245, DOLS yönteminden elde edilen sonuçlara göre %0.294 ve CCR'den elde edilen sonuçlara göre %0.254 düzeyinde ters yönlü değişime neden olacaktır. FMOLS, DOLS ve CCR bulguları Model 1'e benzer bir şekilde Model 2 bulgularından da politik küreselleşmenin bağımlı değişkeni doğru yönlü etkilediği tespit edilmiştir. Politik küreselleşme değişkenine ait katsayılar incelendiğinde ise uzun dönemde politik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir artışın (azalışın), kültürel küreselleşmede FMOLS bulgularına göre %0.845, DOLS bulgularına göre %0.898 ve CCR bulgularına göre %0.860 oranında bir artışa (azalışa) neden olacağı tespit edilmiştir. Ayrıca sonuçlar Johansen yönteminden elde edilen bulgularla paralel olarak, orta–üst gelir grubu ülkelerde politik küreselleşmenin uzun dönemde kültürel küreselleşme üzerine daha yüksek bir etkiye sahip olduğunu desteklemektedir.

Model 3 bulgularına göre ise ekonomik küreselleşme ve kültürel küreselleşme değişkenlerine ait uzun dönem katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Model 1 ve 2'de orta–üst gelir grubu ülkelerde politik küreselleşmenin, ekonomik ve kültürel küreselleşmeyi doğru yönlü etkilediği sonucuyla benzer bir şekilde ekonomik ve kültürel küreselleşmenin de uzun dönemde politik küreselleşmeyi doğru yönlü etkilediği belirlenmiştir. Bu noktada elde edilen uzun dönem katsayı sonuçları, Model 3 için ARDL ve Johansen yönteminden elde edilen uzun dönem katsayılarla da oldukça benzerdir. FMOLS, DOLS ve CCR bulgularına göre ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir artış (azalış), politik küreselleşmeyi sırasıyla %0.630, %0.632 ve %0.623 artıracaktır (azaltacaktır). Kültürel küreselleşmede ortaya çıkacak %1'lik bir artışın (azalışın), politik küreselleşmeyi FMOLS bulgularına göre %0.795, DOLS bulgularına göre %0.748 ve CCR bulgularına göre %0.804 artıracığı (azaltacağı) tespit edilmiştir.

Tablo 23: Orta–Üst Gelir Grubu İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri

Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	1.696***	4.386	1.883***	7.269	1.352***	5.388
LKÜL	-0.641**	-2.099	-0.755***	-3.493	-0.332*	-1.723
LPOL	1.177***	5.636	1.239***	8.377	0.964***	7.035
Model 2: LKÜL = f(LEKO, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	1.458***	12.148	1.448***	12.024	1.431***	11.805
LEKO	-0.245**	-2.115	-0.294**	-2.302	-0.254**	-1.994
LPOL	0.845***	9.437	0.898***	9.097	0.860***	8.766
Model 3: LPOL = f(LEKO, LKÜL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	-1.555***	-10.826	-1.386***	-8.280	-1.563***	-10.701
LEKO	0.630***	4.942	0.632***	4.432	0.623***	4.939
LKÜL	0.795***	5.524	0.748***	4.571	0.804***	5.544

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Orta–üst gelir grubu için ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem katsayılar toplu bir şekilde Tablo 24’te sunulmuştur. Model 1 sonuçları incelendiğinde ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR bulgularına göre kültürel küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte bütün yöntemlerden elde edilen bulgulara göre politik küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu etkilerin boyutları incelendiğinde orta–üst gelir grubu ülkelerde kültürel küreselleşmenin, ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönemde negatif etkisinin -0.33 ile -1.08 arasında olacağı, politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönemde pozitif etkisinin ise 0.96 ile 1.44 arasında olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR sonuçları kendi içlerinde incelendiğinde politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönemde doğru yönlü etkisinin, kültürel küreselleşmenin uzun dönem ters yönlü etkisinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Kültürel küreselleşmenin bağımlı değişken olarak yer aldığı Model 2’den elde edilen uzun dönem katsayılar değerlendirildiğinde ARDL yönteminden elde edilen sonuçların diğer yöntemlerden elde edilen sonuçlardan ayrıştığı görülmektedir. Bu noktada ekonomik küreselleşme katsayısı ARDL yöntemi için pozitifken diğer yöntemler için negatif hesaplanmıştır. Politik küreselleşme katsayısı ise ARDL yöntemi sonucunda istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Bu bağlamda Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR sonuçlarına göre orta–üst gelir grubu ülkelerde ekonomik küreselleşmenin uzun dönem itibarıyla kültürel küreselleşmeyi negatif yönde etkilediği, politik küreselleşmenin ise uzun dönem itibarıyla kültürel küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen sonuçlar

doğrultusunda ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşme üzerine uzun dönemde negatif etkisi -0.24 ile -0.78 aralığında, politik küreselleşmenin kültürel küreselleşme üzerine uzun dönemde pozitif etkisi ise 0.84 ile 1.24 aralığında belirlenmiştir. Ayrıca Model 2 için Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen sonuçlar kendi içlerinde değerlendirildiğinde politik küreselleşmenin kültürel küreselleşme üzerindeki uzun dönem pozitif etkisinin, ekonomik küreselleşmenin negatif etkisine göre daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Politik küreselleşmenin bağımlı değişken olduğu Model 3 sonuçları incelendiğinde ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR bulgularının hem ekonomik küreselleşme hem de kültürel küreselleşme değişkenlerine ait katsayılar açısından birbirleriyle oldukça tutarlı olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar değerlendirildiğinde ekonomik küreselleşmenin ve kültürel küreselleşmenin uzun dönem itibarıyla politik küreselleşmeyi doğru yönlü bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Orta-üst gelir grubu ülkeler için bütün eşbütünleşme yöntemlerinden elde edilen katsayılar birlikte değerlendirildiğinde ise ekonomik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar 0.60–0.63 aralığında hesaplanmıştır. Kültürel küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar ise 0.74–0.80 aralığında hesaplanmıştır. Bununla birlikte ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinin her birinden elde edilen sonuçlar, kültürel küreselleşmenin politik küreselleşme üzerindeki uzun dönem etkisinin, ekonomik küreselleşmenin uzun dönem etkisine göre nispeten daha fazla olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 24: Orta-Üst Gelir Grubu İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet

Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LKÜL	-1.089***	-0.789***	-0.641**	-0.755***	-0.332*
LPOL	1.440***	1.237***	1.177***	1.239***	0.964***
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.970**	-0.784***	-0.245**	-0.294**	-0.254**
LPOL	-0.026	1.239***	0.845***	0.898***	0.860***
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.607***	0.632***	0.630***	0.632***	0.623***
LKÜL	0.796***	0.806***	0.795***	0.748***	0.804***

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Orta-üst gelir grubu için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisi Toda–Yamamoto yaklaşımıyla analiz edilmiş ve bulgular Tablo 25’te sunulmuştur. Elde edilen bulgulara göre kültürel küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin nedeni olmadığına yönelik oluşturulan sıfır hipotezi reddedilememiştir. Buna karşın politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin nedeni olmadığı yönündeki hipotez, en az %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşmenin nedeni

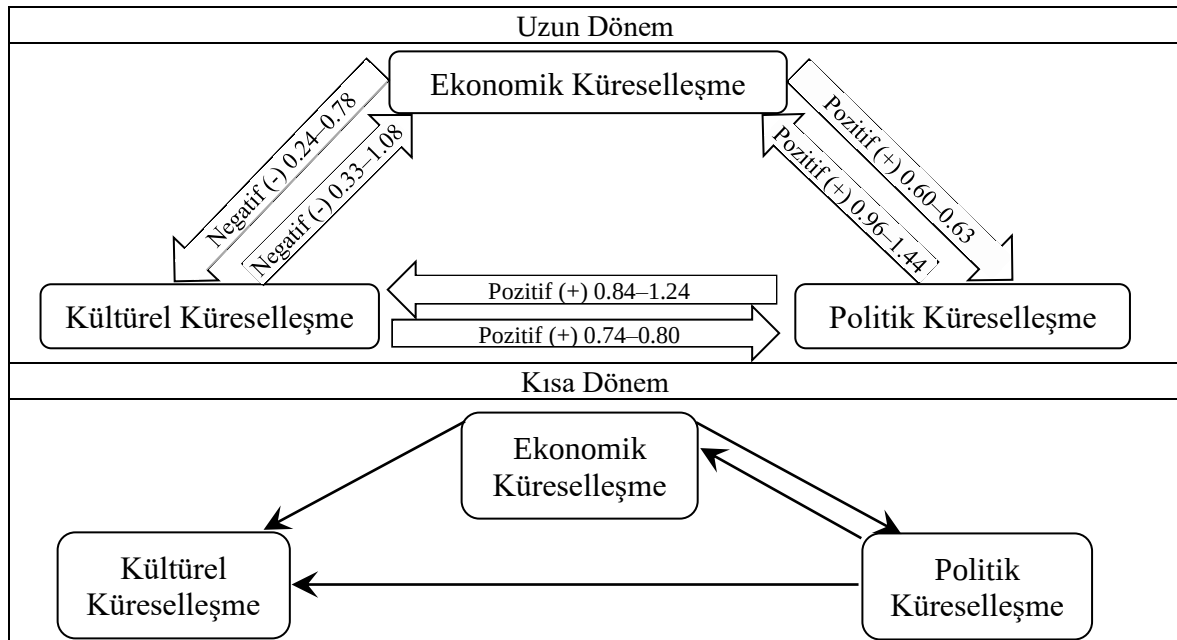
olmadığını ifade eden hipotez en az %5 anlamlılık düzeyinde reddedilirken, politik küreselleşmenin kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden hipotez reddedilememiştir. Son olarak hem ekonomik küreselleşmenin hem de kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığı yönünde oluşturulan sıfır hipotezleri en az %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmişlerdir. Bu bulgular doğrultusunda ekonomik küreselleşme ile politik küreselleşme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Politik küreselleşmeden ve ekonomik küreselleşmeden, kültürel küreselleşmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri saptanmıştır.

Tablo 25: Orta-Üst Gelir Grubu İçin Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları

H ₀	SUR Wald (χ^2)	Gecikme Uzunluğu (k+dmax)	Olasılık	Karar
LKÜL $\nrightarrow$ LEKO	5.078	4+1=5	0.279	Reddedilemez
LPOL $\nrightarrow$ LEKO	13.076	4+1=5	0.010	Reddedilir
LEKO $\nrightarrow$ LKÜL	10.086	4+1=5	0.039	Reddedilir
LPOL $\nrightarrow$ LKÜL	3.213	4+1=5	0.552	Reddedilemez
LEKO $\nrightarrow$ LPOL	12.933	4+1=5	0.011	Reddedilir
LKÜL $\nrightarrow$ LPOL	11.425	4+1=5	0.022	Reddedilir

Şekil 6’da orta-üst gelir grubu ülkeler için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasındaki uzun ve kısa dönem ilişkilerin yönü özetlenmiştir.

Şekil 6: Orta-Üst Gelir Grubu İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü

4.1.3. Orta-Alt Gelir Grubu Analiz Bulguları

Orta-alt gelir grubu için ADF ve PP birim kök testlerine ait bulgular Tablo 26’da gösterilmiştir. ADF ve PP birim kök test bulgularına göre küreselleşmenin ekonomik boyutu birinci farkında

durağan tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşmenin boyutlarını teşkil eden ticari ve finansal küreselleşme de birim kök testlerine ait bulgular neticesinde birinci farkında durağan kabul edilmişlerdir. Küreselleşmenin sosyal boyutu ise elde edilen sonuçlara göre ikinci farkında durağan bulunmuştur. Sosyal küreselleşmenin alt boyutlarından olan kişilerarası ve bilgisel küreselleşme de ikinci farklarında durağan tespit edilmişlerdir. Sosyal küreselleşmenin diğer bir alt boyutu olan kültürel küreselleşmenin ise birinci farkında durağan olduğu saptanmıştır. Son olarak küreselleşmenin politik boyutunun birinci farkında durağan olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 26: Orta–Alt Gelir Grubu İçin Birim Kök Test Bulguları

		ADF			PP	
	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz
LEKO	-1.981 (0)	0.127 (0)	1.661 (1)	-1.857 [1]	-0.053 [3]	2.866 [1]
ΔLEKO	-4.085*** (0)	-4.049** (1)	-3.650*** (0)	-4.026*** [3]	-4.324*** [5]	-3.666*** [1]
LTİC	-2.363 (5)	-0.949 (5)	0.192 (5)	-1.107 [2]	-0.271 [2]	1.613 [2]
ΔLTİC	-3.211** (0)	-3.288* (0)	-2.717*** (1)	-3.307** [1]	-3.219* [2]	-3.176*** [0]
LFİN	-2.596 (0)	-1.867 (0)	3.116 (0)	-2.757* [5]	-1.860 [3]	2.910 [1]
ΔLFİN	-5.397*** (0)	-5.111*** (1)	-4.662*** (0)	-5.356*** [4]	-5.746*** [8]	-4.662*** [0]
LSOS	-2.910* (8)	-1.381 (8)	0.802 (9)	0.267 [4]	-2.424 [4]	3.523 [4]
ΔLSOS	-1.305 (8)	-0.001 (4)	-0.806 (5)	-2.429 [0]	-1.895 [1]	-1.463 [2]
ΔΔLSOS	-2.706* (4)	-6.941*** (3)	-2.798*** (4)	-8.752***[12]	-21.87***[26]	-8.876***[12]
LKÜL	-0.880 (3)	-2.272 (1)	3.101 (3)	-0.146 [0]	-2.429 [1]	4.929 [0]
ΔLKÜL	-3.199** (1)	-4.341*** (0)	-3.057*** (0)	-4.274*** [6]	-4.139** [7]	-2.941*** [1]
LKA	-2.159 (2)	-2.245 (7)	0.938 (9)	-0.335 [5]	-1.880 [5]	2.146 [5]
ΔLKA	-1.669 (8)	-1.727 (0)	-1.814* (0)	-1.760 [4]	-1.454 [3]	-1.626* [3]
ΔΔLKA	-9.393*** (0)	-9.880*** (0)	-9.508*** (0)	-9.425*** [1]	-10.79*** [4]	-9.540*** [1]
LBİL	-2.575 (5)	-2.452 (5)	1.561 (1)	0.388 [5]	-2.559 [4]	3.019 [5]
ΔLBİL	-2.278 (0)	-2.033 (0)	-1.529 (0)	-2.145 [1]	-1.841 [1]	-1.529 [0]
ΔΔLBİL	-8.065*** (0)	-5.265*** (3)	-8.873*** (0)	-8.521*** [6]	-15.53***[21]	-8.633*** [6]
LPOL	-0.754 (0)	-0.672 (0)	2.463 (1)	-0.705 [3]	-1.315 [3]	4.071 [3]
ΔLPOL	-3.766*** (0)	-3.768** (0)	-2.611** (0)	-3.766*** [0]	-3.768** [0]	-2.512** [1]

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ; fark operatörüdür. ADF testinde optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri (AIC) yardımıyla belirlenmiş ve maksimum gecikme uzunluğu 9 olarak alınmıştır. Parantez içi değerler belirlenen optimal gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. PP testinde bant genişliği Newey-West bant genişliğine göre belirlenmiştir. Köşeli parantez içi değerler bant genişliğini ifade etmektedir.

Tablo 27’de orta–alt gelir grubuna ait küreselleşme endekslerinin tanıtıcı istatistiklerine yer verilmiştir. Bu bağlamda sunulan tanıtıcı istatistikler ham veriler üzerinden yorumlanmıştır. Tablo 27 incelendiğinde ekonomik küreselleşme endeksinin ortalama değerinin 43.94 olduğu görülmektedir. Kültürel küreselleşmenin ortalamasının 32.35 olduğu ve endeksin diğer endekslere nazaran en düşük ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Politik küreselleşme endeksinin ortalamasının ise 48.93 olduğu ve bu değer diğer endekslerin ortalama değerlerinden yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Ekonomik küreselleşme serisinin standart sapma değeri 5.49, kültürel küreselleşme serisinin standart sapma değeri 6.60 ve politik küreselleşme serisinin standart sapma

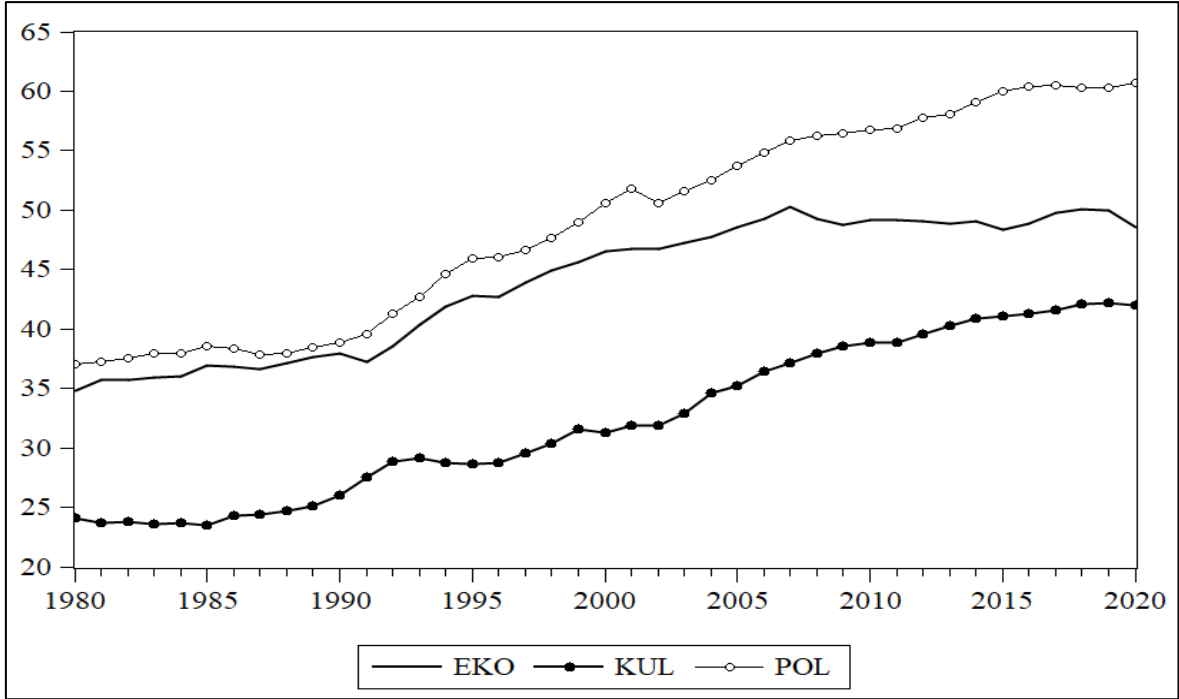
değeri ise 8.62 olarak hesaplanmıştır. Üç küreselleşme endeksi için hesaplanan standart sapma değerlerine göre orta–alt gelir grubu ülkeler için politik küreselleşme endeksinin diğer endekslere nazaran daha oynak bir yapıya sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bu bulgu orta–alt gelir grubu ülkelerdeki politik entegrasyon süreci açısından oldukça önemlidir. Ayrıca genel olarak ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme süreçlerinin yapısı değerlendirildiğinde beklenti doğrultusundadır. Bununla birlikte ekonomik küreselleşme en az oynaklığa sahip endekstir. Ekonomik ve politik küreselleşme serileri sola çarpık bir dağılıma sahipken, kültürel küreselleşme serisi sağa çarpık bir dağılıma sahiptir. Buna karşın bütün küreselleşme serileri basık bir dağılım sergilemektedir.

Tablo 27: Orta–Alt Gelir Grubu İçin Tanıtıcı İstatistikler

	EKO	KÜL	POL
Ortalama	43.942	32.353	48.936
Ortanca	46.572	31.542	50.602
Maksimum	50.242	42.189	60.747
Minimum	34.859	23.488	37.022
Standart Sapma	5.499	6.600	8.624
Çarpıklık	-0.411	0.112	-0.086
Basıklık	1.493	1.559	1.476
Jargue–Bera	5.031	3.630	4.016
Olasılık	0.080	0.162	0.134

Grafik 3’te orta–alt gelir grubu için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin ele alınan dönem içerisindeki seyirleri gösterilmiştir. Grafik 3 incelendiğinde ele alınan bütün dönemlerde politik küreselleşmenin, ekonomik ve kültürel küreselleşmeye göre daha yüksek değerler elde ettiği dikkat çekmektedir. 1980–1990 yılları arası dönemde politik ile ekonomik küreselleşme endekslerinin aldıkları değerler birbirlerine yakın olsa da 1990 yılından sonraki süreçte politik küreselleşme hızla artış trendine girerek endeksler arasında bir ayrışmanın meydana gelmesine neden olmuştur. Özellikle orta–alt gelir grubu ülkelerde ekonomik küreselleşmenin 2007 yılından sonraki dönemde artan trendinin yavaşladığı ve yatay bir seyir izlediği dikkat çekmektedir. Kültürel küreselleşmenin ise ele alınan dönemde çok ciddi bir kırılma yaşamadan düşük seviyede artan trende sahip olduğu görülmektedir. Ekonomik küreselleşme 50.24 ile 2007 yılında maksimum değerini elde ederken, 34.85 ile 1980 yılında minimum değerini elde etmiştir. Kültürel küreselleşme 42.18 ile 2019 yılında maksimum değerini elde ederken, 23.48 ile 1985 yılında minimum değerini elde etmiştir. Orta–alt gelir grubu ülkelerde kültürel küreselleşme, COVID–19 pandemisinin etkisiyle 2020 yılında düşüşe geçmiştir. Politik küreselleşme ise 60.74 ile 2020 yılında en yüksek değerine ulaşmıştır. En düşük değerini ise ekonomik küreselleşmeyle benzer bir şekilde 1980 yılında elde etmiştir.

Grafik 3: Orta–Alt Gelir Grubu İçin Küreselleşme Endeksleri

Tablo 28’de orta–alt gelir grubu için Model 1’e ait ARDL bulgularına yer verilmiştir. Tahmini gerçekleştirilen Model 1 için optimal ARDL modelinin ARDL (4, 2, 4) olduğu tespit edilmiştir. İlk olarak ele alınan üç küreselleşme endeksi arasında uzun dönem ilişkinin olup olmadığı analiz edilmiştir. ARDL sınır testine ait F–İstatistik değeri 3.998 olarak hesaplanmış ve tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında hesaplanan F–İstatistiğinin istatistiksel olarak en az %10 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda orta–alt gelir grubu ülkelerde ele alınan küreselleşme endeksleri arasında uzun dönemli ilişkinin bulunduğu belirlenmiştir. Kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı -0.728 olarak hesaplanmıştır. Bu katsayının en az %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla orta–alt gelir grubu ülkelerde kültürel küreselleşmenin uzun dönem itibarıyla ekonomik küreselleşmeyi ters yönde etkilediği saptanmıştır. Hesaplanan katsayıya göre kültürel küreselleşmede uzun dönemde meydana gelecek %1’lik bir değişimin, ekonomik küreselleşmede %0.728’lik ters yönlü bir değişime neden olacağı bulgusuna ulaşılmıştır. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 1.387 olarak hesaplanmıştır. Bununla birlikte politik küreselleşme katsayısı istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgulardan hareketle orta–alt gelir grubu ülkelerde politik küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla kültürel küreselleşmenin aksine uzun dönemde politik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir değişimin, ekonomik küreselleşmede %1.387’lik doğru yönlü bir değişime sebep olacağı belirlenmiştir. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.247 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı tespit edilmiştir. Dolayısıyla kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %25 oranında

giderileceği, tamamının ise yaklaşık olarak 4 dönem sonunda ortadan kalkacağı anlaşılmıştır. Hata düzeltme katsayısına dair bu bulgu değişkenler arasındaki uzun dönem denge ilişkisini doğrulamaktadır.

Tablo 28: Orta–Alt Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)				ARDL (4, 2, 4) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				3.998*		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLEKO _{t-1}		0.158		0.161		0.982	
ΔLEKO _{t-2}		-0.275*		0.151		-1.812	
ΔLEKO _{t-3}		-0.279*		0.156		-1.794	
ΔLKÜL		-0.193*		0.112		-1.718	
ΔLKÜL _{t-1}		0.433***		0.131		3.298	
ΔLPOL		0.736***		0.153		4.818	
ΔLPOL _{t-1}		-0.145		0.181		-0.805	
ΔLPOL _{t-2}		0.179		0.182		0.981	
ΔLPOL _{t-3}		0.466**		0.174		2.669	
ECM _{t-1}		-0.247***		0.058		-4.241	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		0.888**		0.337		2.632	
LKÜL		-0.728**		0.340		-2.142	
LPOL		1.387***		0.339		4.093	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
3.529 (0.990)	0.275 (0.599)	2.051 (0.152)	4.534 (0.103)	1.549 (0.225)	7.071 (0.029)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 29'da orta–alt gelir grubu için Model 2'ye ait ARDL sınır testi sonuçları ve değişkenlere ilişkin uzun dönem elastikiyet katsayıları raporlanmıştır. Model 2'de kültürel küreselleşme bağımlı değişken olarak modelde yer almaktadır. Öncelikle küreselleşme değişkenlerinin uzun dönemde eşbütünleşik olup olmadıkları araştırılmıştır. ARDL sınır testine ait F–İstatistik değeri 4.696 tespit edilmiştir. Hesaplanan F–İstatistik değeri tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda üç küreselleşme endeksinin eşbütünleşik olduklarına karar verilmiştir. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı -5.985 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %10 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu Model 1 bulgularıyla birlikte değerlendirildiğinde, orta–alt gelir grubu ülkelerde ekonomik ve kültürel küreselleşmenin uzun dönemde birbirlerini negatif yönde etkilediklerini göstermektedir. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 5.6 olarak elde edilmiş ve istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla orta–alt gelir grubu ülkelerde politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmeyi olduğu gibi kültürel

küreselleşmeyi de doğru yönlü etkilediği tespit edilmiştir. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.059 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %6 oranında giderileceği belirlenmiştir.

Tablo 29: Orta–Alt Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)				ARDL (1, 2, 1) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				4.696**		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLEKO		-0.113		0.201		-0.565	
ΔLEKO _{t-1}		-0.329*		0.169		-1.946	
ΔLPOL		0.167		0.245		0.679	
ECM _{t-1}		-0.059***		0.013		-4.533	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		4.084		3.334		1.224	
LEKO		-5.985*		3.495		-1.712	
LPOL		5.600**		2.538		2.206	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
5.351 (0.499)	0.157 (0.691)	0.451 (0.502)	0.465 (0.792)	0.330 (0.569)	0.426 (0.807)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 30'da orta–alt gelir grubu için Model 3'e ait ARDL yönteminden elde edilen sonuçlar sunulmuştur. Model 3 için optimal gecikme uzunluklarının ARDL (2, 1, 0) olduğu tespit edilmiştir. ARDL sınır testi sonucunda F–İstatistiği yaklaşık olarak 6.388 hesaplanmıştır. Elde edilen F–İstatistik değeri istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu doğrultuda politik küreselleşme endeksinin bağımlı değişken olarak yer aldığı Model 3 için küreselleşme endeksleri arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Tablo 30'da ekonomik ve kültürel küreselleşme endekslerine ait uzun dönem elastikiyet katsayılarına da yer verilmiştir. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.608 olarak, kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 0.511 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu katsayıların istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda orta–alt gelir grubu ülkelerde uzun dönem itibariyle hem ekonomik hem de kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmeyi doğru yönlü etkiledikleri saptanmıştır. Bununla birlikte ekonomik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmeye nazaran politik küreselleşme üzerinde daha yüksek bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca uzun dönem katsayı sonuçlarından hareketle orta–alt gelir grubu ülkelerde, ekonomik ve kültürel küreselleşmede uzun dönem itibariyle meydana gelecek %1'lik artışların (azalışların), politik küreselleşmede sırasıyla %0.608 ve %0.511 oranında artışa (azalışa) sebep

olacağı tespit edilmiştir. Hata düzeltme katsayısı yaklaşık olarak -0.294 ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Elde edilen bu bulgu küreselleşme endeksleri arasındaki uzun dönem denge ilişkisinin bir göstergesidir.

Tablo 30: Orta–Alt Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)				ARDL (2, 1, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				6.388***		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLPOL _{t-1}		0.232**		0.097		2.391	
ΔLEKO		0.409***		0.094		4.363	
ECM _{t-1}		-0.294***		0.056		-5.279	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		-0.175		0.249		-0.704	
LEKO		0.608***		0.137		4.444	
LKÜL		0.511***		0.086		5.921	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
7.394 (0.193)	3.628 (0.057)	0.781 (0.376)	1.889 (0.388)	1.208 (0.278)	0.511 (0.774)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Orta–alt gelir grubu ülkeler için ARDL sınır testi sonuçlarına göre bütün modeller için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endeksleri arasında eşbütünleşik ilişki tespit edilmiştir. Gerçekleştirilen eşbütünleşme analizlerine ek olarak, ele alınan üç küreselleşme endeksi arasında eşbütünleşik ilişkinin olup olmadığı Johansen eşbütünleşme testiyle de analiz edilmiştir. Bu bağlamda orta–alt gelir grubu için Johansen eşbütünleşme analizine geçilmeden önce en uygun VAR modeli belirlenmiştir. Tablo 31’de belirlenecek VAR modeline dair optimal gecikme uzunluğu hakkında önsel bilgiler sunan çeşitli bilgi kriterlerine ve seçilen optimal VAR modeline ilişkin diagnostik test sonuçlarına yer verilmiştir. Optimal gecikme uzunluğuna dair seçim kriterleri incelendiğinde Akaike bilgi kriterinin en uygun gecikme uzunluğu için 4 gecikmeye işaret ettiği görülmektedir. Diğer tüm seçim kriterleri ise 1 gecikmede optimal VAR modelinin kurulacağına işaret etmektedir. Çoğunluk seçim kriterinin aynı optimal gecikmeyi göstermesi kurulacak modelin en uygun model olacağı anlamına gelmemektedir. Ne var ki VAR (1) modeli istikrar, sabit varyans ve normallik koşullarını sağlamasına rağmen otokorelasyon koşulunu sağlamamaktadır. Bu nedenle Akaike bilgi kriterinden elde edilen sonuca dayanarak 4 gecikme için VAR modeli kurulmuştur. Tahmin edilen VAR (4) modeli diagnostik açıdan incelendiğinde herhangi bir problemle karşılaşılmamıştır. Orta–alt gelir grubu için en uygun model olarak seçilen VAR (4) modeline ait diagnostik test sonuçları Tablo 31’de gösterilmiştir. AR köklerinin birim çember içerisinde olduğu ve istikrar koşunu sağladığı tespit edilmiştir. Ayrıca 5 gecikmeye kadar modelde herhangi bir

otokorelasyon sorununun olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte VAR (4) modelinin değişen varyans sorununu içermeyişi ve normallik koşulunu sağladığı saptanmıştır.

Tablo 31: Orta–Alt Gelir Grubu İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi

Panel A: VAR Optimal Gecikme Seçim Kriterleri

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	–	1.72e-08	-9.366048	-9.234088	-9.319991
1	261.4532*	8.03e-12*	-17.03646	-16.50862*	-16.85223*
2	14.12320	8.24e-12	-17.02347	-16.09975	-16.70106
3	11.68877	8.93e-12	-16.97304	-15.65344	-16.51246
4	13.24267	8.77e-12	-17.04880*	-15.33333	-16.45006
5	8.837063	1.02e-11	-16.99066	-14.87930	-16.25374

Panel B: VAR (4) Modeli İçin Diagnostik Testler

VAR LM Otokorelasyon Testi

Gecikme	LRE İstatistiği (Olasılık)	Rao F-İstatistiği (Olasılık)
1	9.455 (0.396)	1.075 (0.398)
2	7.555 (0.579)	0.842 (0.581)
3	5.944 (0.745)	0.652 (0.746)
4	6.888 (0.648)	0.763 (0.650)
5	8.681 (0.467)	0.979 (0.469)

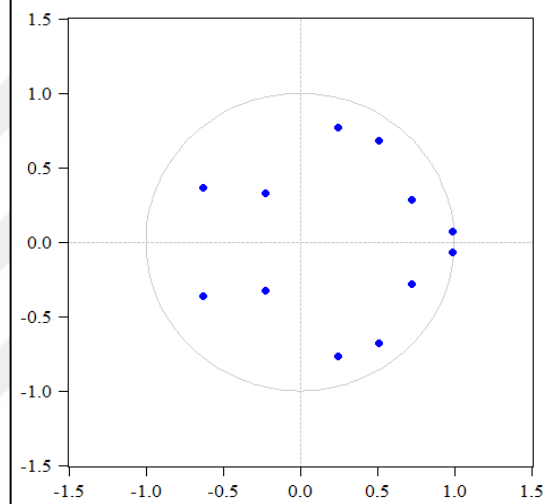
VAR White Değişen Varyans Testi

Ki-Kare İstatistiği	Olasılık
137.405	0.638

VAR Normallik Testi

Jarque-Bera İstatistiği	Olasılık
6.533	0.366

AR Karakteristik Polinomların Ters Kökleri

Not: LR: LR test istatistiği, FPE: Son tahmin hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan – Quinn Bilgi Kriteri'dir.

Tablo 32'de orta–alt gelir grubu için Johansen eşbütünleşme testine ait sonuçlara ve küreselleşme endekslerine ait uzun dönem elastikiyet katsayılarına yer verilmiştir. İz istatistiği 32.817 hesaplanmış ve hesaplanan istatistiğin %5 kritik değerinden büyük olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla rankın sıfıra eşit olduğunu öne süren sıfır hipotezi reddedilmiştir. Maksimum özdeğer istatistiği ise 22.845 olarak hesaplanmış ve %5 kritik değer olan 22.299'dan büyük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Johansen eşbütünleşme testi sonuçlarına göre en az %5 düzeyinde bir adet eşbütünleşme denkleminin olduğu görülmüştür. Johansen eşbütünleşme testi bulgularına göre orta–alt gelir grubu ülkelerde ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endeksleri arasında uzun dönem ilişkisinin mevcut olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Model 1'den elde edilen sonuçlara göre kültürel küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayı -0.552, politik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayı ise 1.273 olarak hesaplanmıştır. Bu katsayıların istatistiksel olarak da anlamlı oldukları saptanmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda orta–alt gelir grubu ülkelerde uzun dönemde kültürel küreselleşmede meydana

gelecek %1’lik bir değişimin, ekonomik küreselleşmede %0.552’lik ters yönlü bir değişime neden olacağı buna karşın politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin ise ekonomik küreselleşmede %1.273’lük doğru yönlü bir değişime neden olacağı tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Model 1’e dair Johansen ve ARDL yöntemlerinden elde edilen bulgular benzerlik göstermektedir.

Model 2 için Johansen yönteminden elde edilen bulgulara göre ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayı -1.811, politik küreselleşme değişkenine ait katsayı ise 2.307 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan uzun dönem elastikiyet katsayılarının en az %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Bu bağlamda uzun dönem itibarıyla orta–alt gelir grubu ülkelerde ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın (azalışın), kültürel küreselleşmede %1.811’lik bir azalışa (artışa) neden olacağı, politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın (azalışın) ise kültürel küreselleşmede %2.307’lik artışa (azalışa) neden olacağı bulgusuna ulaşılmıştır. Model 2’ye dair elde edilen bu bulgular ARDL yönteminden elde edilen bulgularla karşılaştırıldığında, katsayıların işaretleri bakımında paralellik göstermekle birlikte katsayıların büyüklüğü bakımından örtüşmemektedir.

Son olarak Model 3’ten elde edilen uzun dönem katsayılara göre orta–alt gelir grubu ülkelerde ekonomik ve kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmeyi pozitif etkilediği belirlenmiştir. Uzun dönem katsayılar incelendiğinde ekonomik küreselleşme endeksinin katsayısı 0.785 olarak, kültürel küreselleşme endeksinin katsayısı ise 0.433 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca bu katsayıların istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları da tespit edilmiştir. Johansen yönteminden elde edilen Model 1, 2 ve 3 sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, orta–alt gelir grubu ülkelerde politik küreselleşme ile ekonomik ve kültürel küreselleşmenin uzun dönemde karşılıklı pozitif ilişkilere sahip oldukları görülmektedir. Son olarak elde edilen bulgular politik küreselleşmenin, ekonomik ve kültürel küreselleşmeyi çok daha yüksek düzeyde etkilediğini göstermektedir. Bu bakımdan sonuçlar ARDL yönteminden elde edilen sonuçlarla da oldukça tutarlıdır.

Tablo 32: Orta–Alt Gelir Grubu İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları

Panel A: Johansen Eşbütünleşme Testi			
Değişkenler: LEKO, LKÜL, LPOL			
H ₀	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	37.817	35.192	0.025
r≤1	18.649	20.261	0.082
r≤2	5.429	9.164	0.239
H ₀	Maksimum Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	22.845	22.299	0.041
r≤1	13.219	15.892	0.125
r≤2	5.429	9.164	0.239
Panel B: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları			
Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği
Sabit Terim	0.713***	0.125	5.688
LKÜL	-0.552***	0.117	-4.679
LPOL	1.273***	0.129	9.826
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)			
Sabit Terim	1.291***	0.373	3.462
LEKO	-1.811***	0.358	-5.047
LPOL	2.307***	0.264	8.722
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)			
Sabit Terim	-0.559***	0.135	-4.135
LEKO	0.785***	0.078	9.963
LKÜL	0.433***	0.052	8.199

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Orta–alt gelir grubu için ARDL ve Johansen yöntemlerinden elde edilen uzun dönem katsayı sonuçlarına ek olarak FMOLS, DOLS ve CCR eşbütünleşme regresyonlarıyla da uzun dönem katsayı tahminleri gerçekleştirilmiştir. Tablo 33’te orta–alt gelir grubu için FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen katsayılar raporlanmıştır. Model 1 için kültürel küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar incelendiğinde katsayıların tamamının negatif oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca kültürel küreselleşme değişkeni için elde edilen katsayıların istatistiksel olarak da anlamlı oldukları saptanmıştır. Kültürel küreselleşme endeksine dair eşbütünleşme regresyonlarıyla tahmin edilen uzun dönem katsayıların oldukça yakın değerlere sahip oldukları dikkat çekmektedir. Ayrıca katsayılar ARDL ve Johansen yöntemlerinden elde edilen katsayılarla da örtüşmektedir. FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen bulgular doğrultusunda, orta–alt gelir grubu ülkelerde uzun dönemde kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin, ekonomik küreselleşmede sırasıyla %0.588, %0.631 ve %0.578 düzeyinde ters yönlü değişime neden olacağı tespit edilmiştir. FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen politik küreselleşme değişkenine ait katsayılar pozitif ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı tespit edilmiştir. Benzer şekilde tahmini gerçekleştirilen politik küreselleşme katsayıları da birbirlerine oldukça yakın hesaplanmıştır. Ayrıca ARDL ve Johansen bulgularıyla oldukça tutarlı sonuçlar elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar orta–üst gelir grubu ülkelerde ekonomik küreselleşmenin, politik küreselleşmeden daha yüksek düzeyde etkilendiğini göstermektedir.

Model 2 bulguları incelendiğinde ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayıların, negatif ve istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı oldukları buna karşın politik küreselleşme

değişkenine ait katsayıların ise pozitif ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Ekonomik ve politik küreselleşme endeksleri için FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen katsayıların, ARDL ve Johansen yöntemlerinden elde edilen katsayılarla işaretleri bakımında aynı oldukları dikkat çekmektedir. Ayrıca elde edilen bulgular orta–alt gelir grubu ülkelerde ekonomik ve kültürel küreselleşmenin karşılıklı ters yönlü etkileşim içerisinde olduklarını doğrulamaktadır. Uzun dönem katsayı sonuçları değerlendirildiğinde, ekonomik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artışın (azalışın), kültürel küreselleşmeyi FMOLS sonuçlara göre %0.684, DOLS sonuçlara göre %0.919 ve CCR sonuçlara göre ise %0.671 azaltacağı (artıracağı) bulguları elde edilmiştir. Politik küreselleşme değişkenine ait katsayılar incelendiğinde ise orta–alt gelir grubu ülkelerde uzun dönemde politik küreselleşmedeki %1’lik bir artışın (azalışın), kültürel küreselleşmeyi FMOLS bulgularına göre %1.585, DOLS bulgularına göre %1.648 ve CCR bulgularına göre %1.574 artıracağı (azaltacağı) sonucuna ulaşılmaktadır. Tüm bu bulgulara ek olarak, Model 1 sonuçlarına benzer bir şekilde politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin de daha önemli bir belirleyicisi olduğu tespit edilmiştir.

Model 3’e dair ARDL ve Johansen yöntemlerinden elde edilen sonuçlara paralel olarak, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen sonuçlardan da ekonomik ve kültürel küreselleşme değişkenlerine ait uzun dönem katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda Model 3 için elde edilen sonuçlar birbirlerini doğrulamaktadır. FMOLS, DOLS ve CCR bulgularına göre orta–alt gelir grubu ülkelerde uzun dönem itibariyle ekonomik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir değişimin, politik küreselleşmede sırasıyla %0.616, %0.630 ve %0.616 oranında doğru yönlü bir değişim meydana getireceği tespit edilmiştir. Benzer bir şekilde uzun dönemde kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin de politik küreselleşmede sırasıyla %0.504, %0.486 ve %0.507 oranında doğru yönlü bir değişime sebep olacağı saptanmıştır. Uzun dönem etkiler incelendiğinde, FMOLS, DOLS ve CCR sonuçlarının ARDL ve Johansen yönteminden elde edilen sonuçlarla oldukça tutarlı olduğu görülmüştür.

Tablo 33: Orta–Alt Gelir Grubu İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri

Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	0.423	1.574	0.506***	3.421	0.485*	2.014
LKÜL	-0.588**	-2.658	-0.631***	-4.046	-0.578***	-3.432
LPOL	1.386***	5.446	1.400***	8.046	1.360***	6.789
Model 2: LKÜL = f(LEKO, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	-0.106	-0.278	0.519	1.231	-0.115	-0.308
LEKO	-0.684**	-2.189	-0.919**	-2.483	-0.671**	-2.058
LPOL	1.585***	7.159	1.648***	5.830	1.574***	6.700
Model 3: LPOL = f(LEKO, LKÜL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	-0.189	-1.028	-0.186	-0.906	-0.200	-1.146
LEKO	0.616***	6.288	0.630***	5.679	0.616***	6.469
LKÜL	0.504***	8.365	0.486***	6.991	0.507***	8.444

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 34’te orta–alt gelir grubu için ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem katsayılar toplu olarak özetlenmiştir. Yöntemlerin tamamından elde edilen Model 1 sonuçları incelendiğinde hem kültürel küreselleşme değişkenine dair katsayıların hem de politik küreselleşme değişkenine dair katsayıların aynı işaretlere ve oldukça yakın değerlere sahip oldukları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda orta–alt gelir grubu ülkelerde kültürel küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi negatif yönde etkilediği buna karşın politik küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bütün yöntemlerden elde edilen sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde kültürel küreselleşmenin ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönemde negatif etkisinin -0.55 ile -0.72 arasında olacağı, politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönemde pozitif etkisinin ise 1.27 ile 1.40 arasında olacağı belirlenmiştir. Bununla birlikte ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR sonuçları kendi içlerinde değerlendirildiğinde, politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönem doğru yönlü etkisinin, kültürel küreselleşmenin uzun dönem ters yönlü etkisinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Kültürel küreselleşmenin bağımlı değişken olarak yer aldığı Model 2’den elde edilen sonuçlara göre ekonomik ve politik küreselleşme değişkenlerine ait bütün yöntemlerden elde edilen katsayıların istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Elde edilen katsayıların işaretleri değerlendirildiğinde ise orta–alt gelir grubu ülkelerde uzun dönem itibarıyla ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeyi negatif yönde etkilediği ancak politik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Katsayı büyüklükleri incelendiğinde ARDL yönteminden elde edilen katsayıların diğer yöntemlerden elde edilen katsayılara göre oldukça yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla ARDL yöntemi hariç tutulduğunda kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem katsayıların -0.67 ile -1.81 aralığında olduğu, politik küreselleşmeye

ait uzun dönem katsayıların ise 1.57 ile 2.30 aralığında olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Model 2 için Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen sonuçlar kendi içlerinde değerlendirildiğinde, orta–alt gelir grubu ülkelerde politik küreselleşmenin kültürel küreselleşme üzerine uzun dönem pozitif etkisinin, ekonomik küreselleşmenin uzun dönem negatif etkisine göre daha yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır.

Politik küreselleşmenin bağımlı değişken olduğu Model 3 sonuçları incelendiğinde bütün yöntemlerden elde edilen bulguların oldukça paralel olduğu anlaşılmış ve yöntemlerin tamamından elde edilen sonuçlar dikkate alınarak yorumlar gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre orta–alt gelir grubu ülkelerde ekonomik ve kültürel küreselleşmenin uzun dönemde politik küreselleşmeyi pozitif yönde etkiledikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca ekonomik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar 0.60–0.78 aralığında hesaplanmıştır. Elde edilen bu bulgu neticesinde uzun dönemde ekonomik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artışın (azalışın), politik küreselleşmeyi yaklaşık olarak %0.60–0.78 arası artıracak (azaltacak)ı tespit edilmiştir. Kültürel küreselleşme değişkeni için elde edilen uzun dönem katsayılar ise yaklaşık olarak 0.43–0.51 aralığında belirlenmiştir. Bu doğrultuda orta–alt gelir grubu ülkelerde uzun dönemde kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin, politik küreselleşmede yaklaşık olarak %0.43–0.51 arası doğru yönlü bir değişime sebep olacağı tespit edilmiştir. Ayrıca Model 3 için eşbütünleşme yöntemlerinin tamamından elde edilen sonuçlara göre orta–alt gelir grubu ülkelerde ekonomik küreselleşmenin, politik küreselleşmeyi daha fazla etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 34: Orta–Alt Gelir Grubu İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet

Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LKÜL	-0.728**	-0.552***	-0.588**	-0.631***	-0.578***
LPOL	1.387***	1.273***	1.386***	1.400***	1.360***
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	-5.985*	-1.811***	-0.684**	-0.919**	-0.671**
LPOL	5.600**	2.307***	1.585***	1.648***	1.574***
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.608***	0.785***	0.616***	0.630***	0.616***
LKÜL	0.511***	0.433***	0.504***	0.486***	0.507***

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Orta–alt gelir grubu için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endeksleri arasındaki nedensellik ilişkisi Toda–Yamamoto yaklaşımı ile sınanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 35’te raporlanmıştır. Sonuçlara göre kültürel küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin neden olmadığı hipotezi en az %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Aynı zamanda politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin nedeni olmadığı hipotezi de en az %1 anlamlılıkla reddedilmiştir. Politik

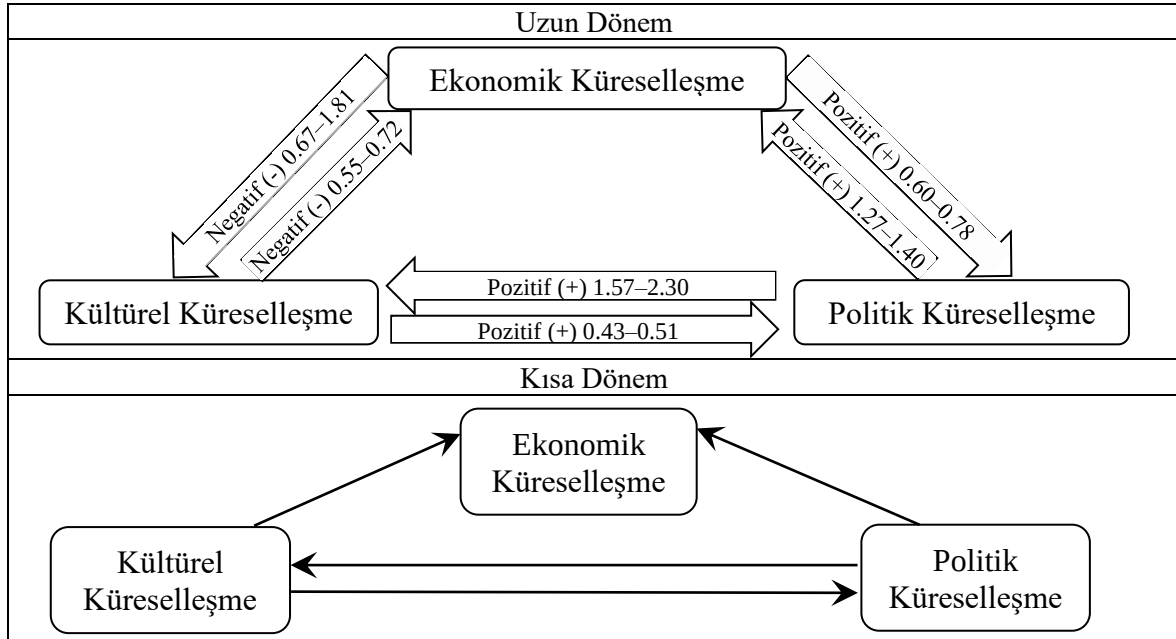
küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi en az %1 düzeyinde reddedilirken, ekonomik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilememiştir. Son olarak kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığı yönündeki sıfır hipotezi en az %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Fakat ekonomik küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığı yönündeki sıfır hipotezi reddedilememiştir. Bu sonuçlar ışığında kültürel ile politik küreselleşme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bununla birlikte hem politik hem de kültürel küreselleşmeden, ekonomik küreselleşmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir.

Tablo 35: Orta–Alt Gelir Grubu İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları

H ₀	SUR Wald (χ^2)	Gecikme Uzunluğu (k+dmax)	Olasılık	Karar
LKÜL $\Rightarrow$ LEKO	12.272	4+1=5	0.015	Reddedilir
LPOL $\Rightarrow$ LEKO	9.390	4+1=5	0.052	Reddedilir
LEKO $\Rightarrow$ LKÜL	6.818	4+1=5	0.146	Reddedilemez
LPOL $\Rightarrow$ LKÜL	20.065	4+1=5	0.000	Reddedilir
LEKO $\Rightarrow$ LPOL	5.843	4+1=5	0.211	Reddedilemez
LKÜL $\Rightarrow$ LPOL	26.218	4+1=5	0.000	Reddedilir

Şekil 7’de orta–alt gelir grubu ülkeler için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endeksleri arasındaki uzun dönem ilişkilerin yönü ve boyutları ile kısa dönem ilişkilerin yönü özetlenmiştir.

Şekil 7: Orta–Alt Gelir Grubu İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü

4.1.4. Düşük Gelir Grubu Analiz Bulguları

Tablo 36’da düşük gelir grubu için birim kök test bulgularına yer verilmiştir. ADF ve PP birim kök testleriyle gerçekleştirilen durağanlık analizleri çerçevesinde hem küreselleşmenin alt boyutu olan ekonomik küreselleşme değişkeni hem de ekonomik küreselleşmenin alt boyutları olan ticari ve finansal küreselleşme değişkenlerinin birinci farklarında durağan oldukları tespit edilmiştir. Küreselleşmenin diğer boyutu sosyal küreselleşme ise ikinci farkında durağan bulunmuştur. Bu bulguyla paralel olarak sosyal küreselleşmenin alt boyutları olan kişilerarası ve bilgisel küreselleşme değişkenleri de ikinci farklarında durağan elde edilmişlerdir. Sosyal küreselleşmenin diğer bir alt boyutu olan kültürel küreselleşme ise her iki birim kök testi sonucuna göre birinci farkında durağan tespit edilmiştir. Son olarak politik küreselleşme değişkeninin ise birinci farkında durağan olduğu saptanmıştır.

Tablo 36: Düşük Gelir Grubu İçin Birim Kök Test Bulguları

		ADF			PP	
	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz
LEKO	-1.377 (0)	-2.005 (0)	1.990 (0)	-2.101 [36]	-1.818 [5]	3.135 [24]
ΔLEKO	-5.469*** (1)	-5.638*** (1)	-5.377*** (0)	-6.491***[28]	-11.15***[38]	-5.321*** [5]
LTİC	-1.043 (0)	-1.988 (0)	0.916 (0)	-1.042 [3]	-1.988 [0]	0.972 [4]
ΔLTİC	-5.376*** (0)	-5.324*** (0)	-5.316*** (0)	-5.314*** [5]	-5.267*** [6]	-5.253*** [4]
LFİN	-2.446 (4)	-2.934 (0)	2.958 (2)	-4.110***[39]	-2.707 [8]	3.594 [17]
ΔLFİN	-6.050*** (1)	-4.938*** (3)	-4.716*** (1)	-7.217***[25]	-15.43***[32]	-5.700*** [1]
LSOS	-1.379 (2)	-2.856 (4)	1.196 (2)	0.364 [5]	-2.165 [5]	3.082 [5]
ΔLSOS	-1.682 (1)	-1.172 (1)	-0.969 (1)	-1.900 [2]	-1.684 [2]	-1.274 [5]
ΔΔLSOS	-8.846*** (0)	-9.080*** (0)	-8.963*** (0)	-8.992*** [4]	-10.53***[11]	-9.107*** [4]
LKÜL	-0.315 (0)	-2.275 (1)	1.876 (1)	-0.435 [2]	-2.268 [3]	2.255 [2]
ΔLKÜL	-4.499*** (0)	-4.430*** (0)	-3.920*** (0)	-4.499*** [0]	-4.430*** [0]	-3.920*** [2]
LKA	-1.474 (3)	-3.121 (3)	1.156 (4)	-0.178 [5]	-1.767 [5]	2.407 [5]
ΔLKA	-1.770 (3)	-1.524 (3)	-1.231 (3)	-2.525 [4]	-2.500 [4]	-1.955** [4]
ΔΔLKA	-6.885*** (1)	-6.914*** (1)	-6.985*** (1)	-8.196*** [2]	-8.222*** [2]	-8.332*** [2]
LBİL	-1.164 (2)	-3.945*** (7)	1.309 (1)	0.554 [5]	-2.294 [4]	2.828 [5]
ΔLBİL	-1.975 (0)	-1.764 (0)	-1.354 (0)	-1.806 [2]	-1.559 [1]	-1.129 [3]
ΔΔLBİL	-8.013*** (0)	-8.169*** (0)	-8.115*** (0)	-8.346*** [5]	-9.577***[10]	-8.402*** [4]
LPOL	-0.269 (0)	-1.613 (0)	4.602 (0)	-0.282 [3]	-1.765 [1]	4.447 [3]
ΔLPOL	-4.723*** (1)	-4.644*** (1)	-2.898*** (1)	-5.059*** [6]	-4.986*** [6]	-3.756*** [0]

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ; fark operatörüdür. ADF testinde optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri (AIC) yardımıyla belirlenmiş ve maksimum gecikme uzunluğu 9 olarak alınmıştır. Parantez içi değerler belirlenen optimal gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. PP testinde bant genişliği Newey-West bant genişliğine göre belirlenmiştir. Köşeli parantez içi değerler bant genişliğini ifade etmektedir.

Tablo 37’de düşük gelir grubu için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerine ait tanıtıcı istatistikler sunulmuştur. Tabloda yer alan tanıtıcı istatistikler endekslerin ham hâlleri üzerinden oluşturulmuştur. Tablo 37’ye bakıldığında ekonomik küreselleşme serisine ait ortalama

değerin 35.26 olduğu görülmektedir. Kültürel küreselleşme serisine ait ortalama değer diğer küreselleşme endekslerinden daha düşük olduğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda kültürel küreselleşme serisinin ortalama değeri 18.60 olarak elde edilmiştir. Politik küreselleşme serisine ait ortalama değer ise 44.71 hesaplanmıştır. Böylelikle ele alınan dönem içerisinde düşük gelir grubu için en yüksek ortalamaya sahip olan değişken politik küreselleşme olmuştur. Ekonomik küreselleşme serisi 3.76 ile diğer serilere nazaran en düşük standart sapma değerine sahip olmuştur. Düşük gelir grubu için ekonomik küreselleşme serisinin en düşük oynaklığa sahip olması orta–alt gelir grubu bulgularıyla da örtüşmektedir. Kültürel küreselleşme serisinin standart sapması 3.83 olarak elde edilmiştir. Ekonomik ve kültürel küreselleşmenin bu ülke grubu için düşük seviyelerde olması ve dönem içerisinde çok fazla bir artış göstermemiş olması oynaklık yapılarının benzer olmasına neden olmuştur. Politik küreselleşme serisi ise 8.86’lık standart sapma değeri ile diğer serilere nazaran en oynak seri olmuştur. Düşük gelir grubu ülkelerin 2000’li yıllardan sonra hızla politik entegrasyon sürecine girdikleri düşünüldüğünde bu bulgu beklenti doğrultusundadır. Ekonomik küreselleşme serisi sola çarpık bir dağılım sergilerken, kültürel ve politik küreselleşme serileri sağa çarpık bir dağılım sergilemişlerdir. Bütün seriler basık bir dağılım göstermektedirlerdir.

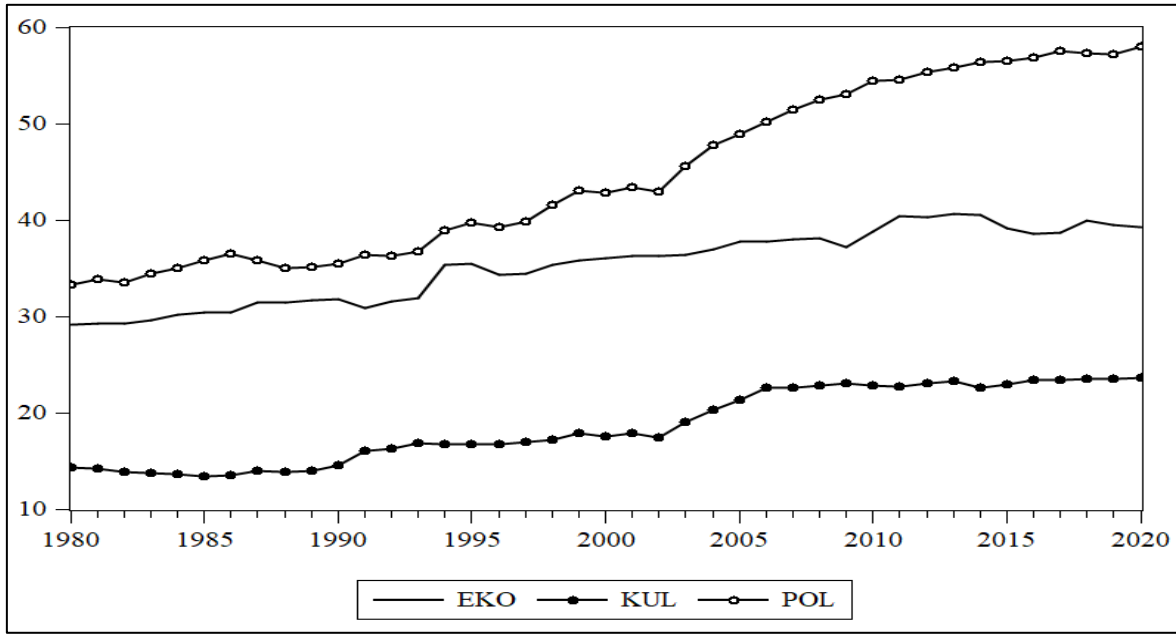
Tablo 37: Düşük Gelir Grubu İçin Tanıtıcı İstatistikler

	EKO	KÜL	POL
Ortalama	35.264	18.609	44.719
Ortanca	36.033	17.575	42.884
Maksimum	40.604	23.574	57.940
Minimum	29.167	13.410	33.300
Standart Sapma	3.764	3.832	8.860
Çarpıklık	-0.242	0.049	0.224
Basıklık	1.664	1.402	1.450
Jargue–Bera	3.448	4.376	4.446
Olasılık	0.178	0.112	0.108

Grafik 4’te düşük gelir grubuna ait ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin zaman içerisinde aldıkları değerlere yer verilmiştir. Grafikten de görüleceği üzere küreselleşmenin boyutlarına ilişkin küreselleşme düzeyleri birbirlerinden oldukça farklılık arz etmektedir. Düşük gelir grubunda yer alan ülkelerde 1980–2020 yılları arası her dönemde politik küreselleşme, ekonomik ve kültürel küreselleşmeye göre daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Buna karşın kültürel küreselleşmenin düzeyi oldukça düşük kalmıştır. Politik küreselleşme endeksi genel itibarıyla artan trende sahip olmuştur. Bu bağlamda düşük gelir grubu ülkelerde politik küreselleşme, 1987–88, 1996 ve 2002 yıllarında bir önceki yıla nazaran çok yüksek olmasa da gözle görülür düşüşler yaşamıştır. Politik küreselleşme düzeyi ile diğer boyutların küreselleşme düzeyleri arasındaki fark, özellikle 2000’li yılların başından itibaren giderek açılmıştır. Politik küreselleşme 57.94 ile en yüksek değerini 2020 yılında elde ederken, 33.30 ile en düşük değerini 1980 yılında elde etmiştir. Düşük gelir grubu ülkelerde meydana gelen ekonomik küreselleşme 1980’den 2020 yılına kadar çok yüksek oranda olmasa da artış göstermiştir. Ekonomik küreselleşme 2013 yılında 40.60 ile en yüksek değerini elde ederken, 1980 yılında 29.16 ile en düşük değerini elde etmiştir. Kültürel

küreselleşme ise en düşük küreselleşme düzeyine sahip olmuştur. Düşük gelir grubu ülkelerde kültürel küreselleşme ile diğer küreselleşme boyutları arasında paralel bir görünüm olsa da küreselleşme düzeyi açısından çok ciddi bir farkın olduğu dikkat çekmektedir. Kültürel küreselleşmenin özellikle 2002 yılından sonra gösterdiği hızlı artış trendi politik küreselleşmeye benzer olsa da 2007 yılından sonra yatay seyretmiştir. Kültürel küreselleşme 2018 yılında 23.57 ile maksimum değerine, 1985 yılında 13.41 ile minimum değerine sahip olmuştur.

Grafik 4: Düşük Gelir Grubu İçin Küreselleşme Endeksleri

Tablo 38’de düşük gelir grubundaki ülkeler için Model 1’e ait ARDL yönteminden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. En uygun model olarak ARDL (3, 0, 0) modeli belirlenmiş ve bu doğrultuda tahminler gerçekleştirilmiştir. ARDL sınır testi sonuçlarına göre F-İstatistiği yaklaşık olarak 3.82 hesaplanmıştır. Hesaplanan F-İstatistik değeri en az %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu doğrultuda düşük gelir grubundaki ülkeler için küreselleşme endeksleri arasında uzun dönemli ilişkinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.271 olarak, politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 0.181 olarak hesaplanmıştır. Kültürel ve politik küreselleşme değişkenlerine ait uzun dönem katsayıların istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Bu bulgular neticesinde düşük gelir grubu ülkelerde uzun dönemde kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın (azalışın), ekonomik küreselleşmeyi %0.271 artıracığı (azaltacağı), politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın (azalışın) ise ekonomik küreselleşmeyi %0.181 artıracığı (azaltacağı) saptanmıştır. Sonuç olarak düşük gelir grubu ülkelerde uzun dönem itibariyle kültürel ve politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmeyi doğru yönlü ve düşük düzeyde etkiledikleri belirlenmiştir. Hata düzeltme terimi katsayısı yaklaşık olarak -0.338 hesaplanmış ve katsayının istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. Hata düzeltme terimi

katsayısının beklenti doğrultusunda negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve bu bağlamda değişkenler arasındaki uzun dönem denge ilişkisinin doğrulandığı belirlenmiştir. Kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin ise bir dönem sonunda yaklaşık olarak %33'ünün giderileceği, tamamının ise yaklaşık olarak 3 dönemde ortadan kalkacağı tespit edilmiştir.

Tablo 38: Düşük Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)				ARDL (3, 0, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				3.820*		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLEKO _{t-1}		0.183		0.140		1.303	
ΔLEKO _{t-2}		-0.115		0.141		-0.814	
ECM _{t-1}		-0.338***		0.090		-3.753	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		2.102***		0.098		21.264	
LKÜL		0.271***		0.077		3.510	
LPOL		0.181**		0.072		2.500	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
5.727 (0.333)	0.084 (0.771)	1.125 (0.288)	1.164 (0.558)	4.995 (0.032)	37.022 (0.000)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch-Pagan-Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch-Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque-Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 39'da düşük gelir grubu için Model 2'ye ait ARDL sınır testi sonuçları ve değişkenlere ilişkin uzun dönem elastikiyet katsayıları raporlanmıştır. ARDL (4, 0, 0) modeli çerçevesinde tahminler gerçekleştirilmiştir. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 3.671 olarak hesaplanmış ve tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında hesaplanan F-İstatistiğinin istatistiksel olarak en az %10 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. Bu doğrultuda ele alınan model için de düşük gelir grubu ülkelerde küreselleşme serileri arasında uzun dönemli ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.079 olarak hesaplanmış ancak bu katsayının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 0.984 olarak elde edilmiştir. Ayrıca politik küreselleşmeye ait katsayı istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Model 1 için hesaplanan politik küreselleşme katsayısıyla karşılaştırıldığında uzun dönemde politik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeyi daha yüksek düzeyde etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca uzun dönemde düşük gelir grubu ülkelerin politik küreselleşme düzeyinde meydana gelecek %1'lik bir değişimin, kültürel küreselleşmede %0.984'lük doğru yönlü bir değişime neden olacağı tespit edilmiştir. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.469 olarak hesaplanmıştır. Bu katsayısının istatistiksel olarak da anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla hata düzeltme katsayısı beklenti doğrultusunda negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Hata düzeltme katsayısına dair bu bulgu değişkenler

arasındaki uzun dönem denge ilişkisini doğrulamaktadır. Bununla birlikte kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %47 oranında giderileceği belirlenmiştir.

Tablo 39: Düşük Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)				ARDL (4, 0, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				3.671*		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLKÜL _{t-1}		0.407***		0.144		2.813	
ΔLKÜL _{t-2}		0.366**		0.154		2.381	
ΔLKÜL _{t-3}		0.206		0.154		1.337	
ECM _{t-1}		-0.469***		0.120		-3.907	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		-1.115*		0.601		-1.856	
LEKO		0.079		0.323		0.245	
LPOL		0.984***		0.162		6.072	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
5.382 (0.495)	0.071 (0.789)	2.034 (0.153)	6.039 (0.048)	9.542 (0.004)	5.608 (0.060)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch-Pagan-Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch-Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque-Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 40'ta düşük gelir grubu ülkeler için Model 3'e ait ARDL yönteminden elde edilen bulgular sunulmuştur. Tahmini gerçekleştirilen Model 3 için ARDL (1, 1, 1)'in en uygun model olduğu belirlenmiştir. Öncelikle ele alınan üç küreselleşme endeksi arasındaki olası uzun dönem ilişkinin varlığı analiz edilmiştir. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 3.779 olarak hesaplanmış ve hesaplanan F-İstatistiği istatistiksel olarak en az %10 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu doğrultuda değişkenlerin eşbütünleşik oldukları Model 3 tahminleriyle de doğrulanmıştır. Ayrıca Tablo 40'ta değişkenlere ait uzun dönem elastikiyet katsayılarına da yer verilmiştir. Katsayı değerleri incelendiğinde ekonomik küreselleşme katsayısının 0.32 olarak hesaplandığı görülmüştür. Bununla birlikte Model 2'den farklı olarak elde edilen ekonomik küreselleşme katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgulara göre düşük gelir grubu ülkelerde ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir artışın (azalışın), politik küreselleşmeyi %0.32 oranında artıracak (azaltacak) belirlenmiştir. Kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 0.833 olarak elde edilmiş ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Böylece uzun dönemde kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmeyi de doğru yönlü etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Düşük gelir grubu ülkeler için kültürel küreselleşmede yaşanacak %1'lik doğru yönlü (ters yönlü) bir değişimin, politik küreselleşmede %0.833'lük doğru yönlü (ters yönlü) bir değişime neden olacağı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca elde edilen katsayı değerleri incelendiğinde uzun

dönemde kültürel küreselleşmenin ekonomik küreselleşmeye nazaran politik küreselleşmeyi daha yüksek düzeyde etkilediği belirlenmiştir. Hata düzeltme terimi katsayısının ise beklenti doğrultusunda negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır.

Tablo 40: Düşük Gelir Grubu İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)				ARDL (1, 1, 2) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				3.779*		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLEKO		0.330***		0.101		3.290	
ΔLKÜL		0.385***		0.082		4.662	
ΔLKÜL _{t-1}		-0.187*		0.092		-2.033	
ECM _{t-1}		-0.177***		0.043		-4.066	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		0.273		0.388		0.702	
LEKO		0.320**		0.149		2.141	
LKÜL		0.833***		0.057		14.58	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
15.679 (0.015)	2.583 (0.108)	0.719 (0.396)	2.814 (0.244)	0.051 (0.822)	0.147 (0.928)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

ARDL sınır testi sonuçlarına göre Model 1, 2 ve 3 için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endeksleri arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. ARDL analizlerine ek olarak küreselleşme endeksleri arasındaki olası uzun dönemli ilişkinin varlığı Johansen eşbütünleşme testiyle de analiz edilmiştir. Bu bağlamda düşük gelir grubu için Johansen eşbütünleşme analizine geçilmeden önce en uygun VAR modeli belirlenmiştir. Tablo 41'de belirlenecek VAR modeline dair optimal gecikme uzunluğunun seçim kriterlerine ve seçilen en uygun VAR modeline ilişkin diagnostik test sonuçlarına yer verilmiştir. Optimal gecikme uzunluğuna dair seçim kriterleri incelendiğinde bütün seçim kriterlerinin en uygun gecikme uzunluğu için 1 gecikmeye işaret ettiği görülmektedir. Seçim kriterlerinin aynı gecikme değerine işaret etmesi, bu doğrultuda oluşturulacak VAR modelinin optimal model olacağı anlamına gelmemektedir. VAR (1) modelinin istikrar ve otokorelasyona dair koşulları sağladığı buna karşın sabit varyans ve normal dağılıma dair koşulları sağlamadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle VAR (2) modeli tahmin edilmiştir. VAR (2) modelinin de sabit varyans ve normal dağılım koşullarını sağlamadığı saptanmıştır. VAR (3) modeli tahmin edildiğinde ise otokorelasyon problemiyle karşılaşmıştır. Bu noktada düşük gelir grubu için VAR (4) modeli en uygun model olarak belirlenmiştir. Çünkü VAR (4) modelinde diagnostik açıdan herhangi bir problemle karşılaşılması. En uygun model olarak seçilen VAR (4) modeline ait diagnostik test sonuçları Tablo 41'de raporlanmıştır. AR köklerinin birim çember içerisinde olduğu

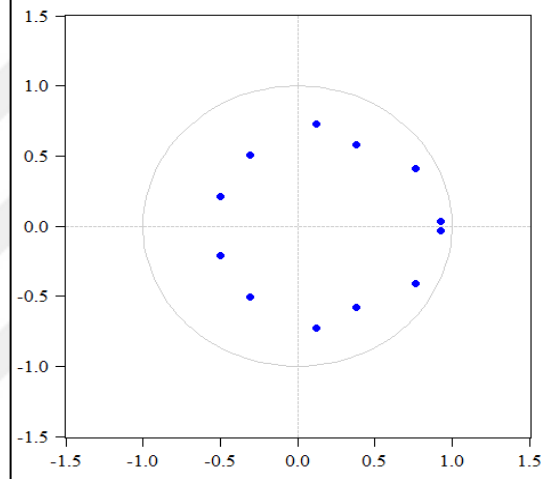
ve istikrar koşulunu sağladığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte 5 gecikmeye kadar modelde herhangi bir otokorelasyon probleminin olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca VAR (4) modelinin değişen varyans sorununu içermediği ve normal dağılım şartını sağladığı tespit edilmiştir.

Tablo 41: Düşük Gelir Grubu İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi

Panel A: VAR Optimal Gecikme Seçim Kriterleri

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	–	6.21e-08	-8.080896	-7.948936	-8.034839
1	220.9566*	1.03e-10*	-14.48579*	-13.95795*	-14.30156*
2	7.780177	1.31e-10	-14.25407	-13.33035	-13.93167
3	7.628435	1.66e-10	-14.04747	-12.72787	-13.58690
4	8.398391	2.02e-10	-13.91262	-12.19714	-13.31387
5	9.507161	2.28e-10	-13.88798	-11.77662	-13.15106

Panel B: VAR (4) Modeli İçin Diagnostik Testler

VAR LM Otokorelasyon Testi			AR Karakteristik Polinomların Ters Kökleri	
Gecikme	LRE İstatistiği (Olasılık)	Rao F-İstatistiği (Olasılık)		
1	10.405 (0.318)	1.195 (0.320)		
2	6.941 (0.643)	0.769 (0.644)		
3	10.439 (0.316)	1.199 (0.318)		
4	7.826 (0.551)	0.875 (0.553)		
5	8.976 (0.439)	1.016 (0.441)		
VAR White Değişen Varyans Testi				
Ki-Kare İstatistiği		Olasılık		
150.012		0.348		
VAR Normallik Testi				
Jarque-Bera İstatistiği		Olasılık		
4.597		0.596		

Not: LR: LR test istatistiği, FPE: Son tahmin hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan – Quinn Bilgi Kriteri'dir.

Tablo 42’de düşük gelir grubu için Johansen eşbütünleşme testine ait sonuçlar ve değişkenlere ait uzun dönem elastikiyet katsayıları sunulmuştur. İz istatistiği 46.68 hesaplanmış ve hesaplanan test istatistiğinin %5 kritik değerinden büyük olduğu belirlenmiştir. Maksimum özdeğer istatistiği ise 27.335 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen test istatistiğinin %5 kritik değer olan 22.299’dan büyük olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda her iki test sonucuna göre de rankın sifıra eşit olduğunu öne süren sıfır hipotezi reddedilmiştir. Test sonuçlarına göre en az %5 düzeyinde bir adet eşbütünleşme denkleminin olduğu saptanmıştır. Johansen eşbütünleşme testi bulgularına göre düşük gelir grubu için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endeksleri arasında uzun dönem ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Model 1’den elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayılarına göre düşük gelir grubu ülkelerde uzun dönemde kültürel küreselleşmenin ekonomik küreselleşmeyi pozitif etkilediği, politik küreselleşmenin ise ekonomik küreselleşmeyi negatif etkilediği tespit edilmiştir. Kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayı 1.409 olarak elde edilmiş ve istatistiksel olarak anlamlı

bulunmuştur. Elde edilen katsayı değerinin ARDL yönteminden elde edilen katsayı değerinden çok daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Politik küreselleşme değişkenine ait katsayı ise -1.028 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Hesaplanan bu katsayının ise ARDL yöntemiyle elde edilen katsayıdan hem işaret hem de büyüklük bakımından farklılaştığı dikkat çekmektedir.

Model 2 için sonuçlar incelendiğinde ARDL sonuçlarından farklı olarak Johansen yöntemiyle belirlenen ekonomik küreselleşmeye dair katsayının 0.709 olarak elde edildiği ve bu katsayının en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda düşük gelir grubu ülkelerde ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin, kültürel küreselleşmede %0.709’luk doğru yönlü bir değişime sebep olacağı belirlenmiştir. Aynı modelde politik küreselleşme katsayısı ise 0.729 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla düşük gelir grubu ülkelerde politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmeyi pozitif yönde etkileyeceği saptanmıştır. Düşük gelir grubu için Model 3’ten elde edilen sonuçlara göre ekonomik küreselleşme katsayısı -0.972, kültürel küreselleşme katsayısı ise 1.37 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu katsayıların istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Johansen yönteminden elde edilen Model 1 ve 2 sonuçları düşünüldüğünde, değişkenler arasındaki uzun dönem karşılıklı etkileşimlerin yönünün aynı olduğu belirlenmiştir. Buna karşın Johansen ve ARDL bulgularının Model 1’de olduğu gibi Model 3’te de ayrıştığı dikkat çekmektedir.

Tablo 42: Düşük Gelir Grubu İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları

Panel A: Johansen Eşbütünleşme Testi			
Değişkenler: LEKO, LKÜL, LPOL			
H ₀	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	46.680	35.192	0.001
r≤1	19.345	20.261	0.066
r≤2	5.981	9.164	0.192
H ₀	Maksimum Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	27.335	22.299	0.009
r≤1	13.363	15.892	0.119
r≤2	5.981	9.164	0.192
Panel B: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları			
Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği
Sabit Terim	3.372***	0.373	9.029
LKÜL	1.409***	0.029	4.818
LPOL	-1.028***	0.314	-3.273
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)			
Sabit Terim	-2.392***	0.365	-6.553
LEKO	0.709***	0.230	3.082
LPOL	0.729***	0.127	5.718
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)			
Sabit Terim	3.278***	0.696	4.707
LEKO	-0.972***	0.327	-2.969
LKÜL	1.370***	0.169	8.107

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

ARDL ve Johansen eşbütünleşme testleriyle eşbütünleşik oldukları belirlenen ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri için eşbütünleşme regresyonları yardımıyla uzun dönem katsayı tahminleri gerçekleştirilmiştir. Tablo 43'te düşük gelir grubu için FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem katsayılar ve t-istatistikleri raporlanmıştır. ARDL ve Johansen analizlerinden elde edilen uzun dönem katsayı sonuçlarının tutarlı olup olmadığı da değerlendirilmiştir. Ekonomik küreselleşmenin bağımlı değişken olduğu Model 1 bulgularına göre kültürel ve politik küreselleşme değişkenlerine ait uzun dönem katsayıların bütün eşbütünleşme regresyonları için pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca elde edilen katsayıların Johansen yönteminden ziyade ARDL yönteminden elde edilen katsayılarla paralellik gösterdiği belirlenmiştir. FMOLS, DOLS ve CCR bulgularına göre düşük gelir grubu ülkelerin kültürel küreselleşme düzeyinde uzun dönem itibariyle meydana gelecek %1'lik bir artışın (azalışın), ekonomik küreselleşme düzeyini sırasıyla %0.326, %0.163 ve %0.232 oranında artıracığı (azaltacağı) tespit edilmiştir. Benzer bir şekilde politik küreselleşmedeki %1'lik bir artışın (azalışın) ise ekonomik küreselleşmeyi FMOLS bulgularına göre %0.232, DOLS bulgularına göre %0.357 ve CCR bulgularına göre %0.291 artıracığı (azaltacağı) saptanmıştır.

Model 2 için ekonomik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmiştir. Uzun dönemde ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik doğru yönlü (ters yönlü) bir değişimin, kültürel küreselleşmede FMOLS yöntemi sonuçlarına göre %0.596, DOLS yöntemi sonuçlarına göre %0.531 ve CCR yöntemi sonuçlarına göre ise %0.594 düzeyinde doğru yönlü (ters yönlü) bir değişime neden olacağı saptanmıştır. Model 2 için politik küreselleşme değişkenine ait tahmin edilen katsayıların, pozitif ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Bu doğrultuda düşük gelirli ülkelerde politik küreselleşmenin %1 artması (azalması), kültürel küreselleşmenin FMOLS sonuçlarına göre %0.732, DOLS sonuçlarına göre %0.76 ve CCR sonuçlarına göre ise %0.725 artmasına (azalmasına) neden olacaktır. Bu bulgulardan hareketle düşük gelir grubu ülkelerde politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmeye nazaran kültürel küreselleşmeyi uzun dönemde daha fazla etkidiği belirlenmiştir. Ayrıca Model 1 ile karşılaştırıldığında politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşme üzerine daha yüksek bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Uzun dönem katsayılar incelendiğinde FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen katsayıların, Model 1'in aksine Johansen yönteminden elde edilen katsayılarla da tutarlı olduğu görülmüştür.

Model 3'e ait sonuçlar incelendiğinde ekonomik küreselleşmeye ait katsayılardan sadece DOLS yönteminden edilen katsayının istatistiksel olarak anlamlı olduğu buna karşın FMOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olmadıkları tespit edilmiştir. DOLS yönteminden elde edilen sonuçlara göre ekonomik küreselleşmede yaşanacak %1'lik bir artışın (azalışın), uzun dönemde politik küreselleşmeyi %0.521 oranında artıracığı (azaltacağı) bulgusuna ulaşılmıştır. Model 2'den elde edilen ekonomik küreselleşme katsayısıyla oldukça yakın değere sahip olduğu dikkat çekmektedir. Kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayıların bütün

yöntemler için pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Kültürel küreselleşme değişkeni için elde edilen uzun dönem katsayıların, ARDL yönteminden elde edilen uzun dönem katsayı ile oldukça benzer oldukları saptanmıştır. ARDL bulgularında olduğu gibi FMOLS, DOLS ve CCR bulguları da düşük gelir grubu ülkelerde kültürel küreselleşmenin uzun dönem itibariyle politik küreselleşmeyi daha yüksek düzeyde etkilediğine işaret etmektedir.

Tablo 43: Düşük Gelir Grubu İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri

Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	1.719***	15.189	1.733***	11.62	1.772***	15.668
LKÜL	0.326***	3.911	0.163*	1.776	0.232**	2.657
LPOL	0.232**	2.602	0.357***	3.586	0.291***	3.103
Model 2: LKÜL = f(LEKO, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	-1.994***	-4.504	-1.869***	-2.983	-1.964***	-4.588
LEKO	0.596**	2.308	0.531*	1.718	0.594**	2.365
LPOL	0.732***	5.206	0.760***	5.041	0.725***	5.265
Model 3: LPOL = f(LEKO, LKÜL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	0.214	0.328	-0.005	-0.012	0.216	0.342
LEKO	0.423	1.412	0.521***	2.741	0.414	1.437
LKÜL	0.714***	4.682	0.665***	5.700	0.724***	4.876

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Düşük gelir grubu için ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayıları Tablo 44'te özetlenmiştir. Model 1 sonuçları incelendiğinde politik küreselleşmeye ait Johansen yönteminden elde edilen uzun dönem katsayısının diğer yöntemlerden elde edilen katsayılardan farklılık arz ettiği görülmektedir. Johansen yönteminden elde edilen politik küreselleşme katsayısı negatif işarete sahipken diğer yöntemlerden elde edilen politik küreselleşme katsayıları pozitif işarete sahiptir. Bunun yanı sıra kültürel küreselleşme değişkenine dair Johansen yönteminden elde edilen katsayı değeri ile diğer yöntemlerden elde edilen katsayı değerleri arasında ciddi ölçüde farklılıklar bulunmaktadır. Dolayısıyla Model 1 sonuçları ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen bulgulara göre değerlendirilmiştir. ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR bulgularına göre kültürel küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Elde edilen katsayılara göre uzun dönemde ortaya çıkan bu etkinin yaklaşık olarak 0.16–0.32 aralığında olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla uzun dönemde kültürel küreselleşmede yaşanacak %1'lik bir artışın (azalışın), ekonomik küreselleşmeyi yaklaşık olarak %0.16–0.32 arası artıracığı (azaltacağı) tespit edilmiştir. Düşük gelir grubu ülkeler için ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen sonuçlara göre politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu yöntemler çerçevesinde politik küreselleşme için elde edilen uzun dönem katsayılar yaklaşık olarak 0.18–0.35 aralığında belirlenmiştir. Bu doğrultuda politik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik

bir değişimin, ekonomik küreselleşmede yaklaşık olarak %0.18–0.35 arası bir doğru yönlü bir değişime sebep olacağı tespit edilmiştir. Bununla birlikte ARDL ve FMOLS sonuçlarına göre kültürel küreselleşmenin ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönem etkisinin, politik küreselleşmenin uzun dönem etkisinden daha fazla olduğu buna karşın DOLS ve CCR sonuçlarına göre bunun tam tersinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim belirlenen katsayı aralıklarının oldukça yakın olmasından dolayı ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönemde ortaya çıkan bu etkilerin birbirlerine oldukça yakın olabileceği şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

Düşük gelir grubu için kültürel küreselleşmenin bağımlı değişken olduğu Model 2’den elde edilen sonuçlar incelendiğinde, ekonomik küreselleşmenin uzun dönemde kültürel küreselleşmeyi pozitif etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Ekonomik küreselleşme değişkeni için istatistiksel olarak anlamlı elde edilen uzun dönem katsayılar 0.59–0.70 aralığında hesaplanmıştır. Elde edilen bu bulgu neticesinde ekonomik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artışın (azalışın), kültürel küreselleşmeyi yaklaşık olarak %0.59–0.70 arası artıracak (azaltacak)ı tespit edilmiştir. Politik küreselleşme değişkeni için elde edilen uzun dönem katsayılar ise yaklaşık olarak 0.72–0.98 aralığında belirlenmiştir. Bu doğrultuda düşük gelir grubu ülkelerin politik küreselleşme düzeyinde meydana gelecek %1’lik bir değişimin, kültürel küreselleşmede yaklaşık olarak %0.72–0.98 arası doğru yönlü bir değişime sebep olacağı tespit edilmiştir. Ayrıca Model 2 için ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem katsayılara göre politik küreselleşmenin kültürel küreselleşme üzerine uzun dönem etkisinin, ekonomik küreselleşmeye göre daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Model 3’te politik küreselleşme değişkeni bağımlı değişken olarak ele alınmaktadır. Bu model için sonuçlar incelendiğinde Johansen yönteminden elde edilen uzun dönem katsayıların diğer yöntemlerden ulaşılan katsayılardan farklılık arz ettiği dikkat çekmektedir. Johansen yöntemiyle tahmin edilen ekonomik küreselleşme katsayısı negatif işaretli iken diğer yöntemlerden elde edilen ekonomik küreselleşme katsayıları pozitif işaretlidir. Ayrıca kültürel küreselleşme değişkenine dair Johansen yönteminden elde edilen katsayı değeri ile diğer yöntemlerden tahmin edilen katsayı değeri arasında tutarlılık bulunmamaktadır. Model 1 için olduğu gibi Model 3 için de ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır. ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen bulgulara göre ekonomik ve kültürel küreselleşmenin uzun dönemde politik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşın FMOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen pozitif katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla ekonomik küreselleşmeye dair anlamlı pozitif katsayılar yaklaşık olarak 0.32–0.52 aralığında hesaplanmıştır. ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR analizleri sonucunda politik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar yaklaşık olarak 0.66–0.83 aralığında hesaplanmıştır. Ayrıca elde edilen bulgulara göre düşük gelirli ülkelerde uzun dönem itibariyle kültürel küreselleşmenin ekonomik küreselleşmeye göre politik küreselleşmeyi daha fazla etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 44: Düşük Gelir Grubu İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet

Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LKÜL	0.271***	1.409***	0.326***	0.163*	0.232**
LPOL	0.181**	-1.028***	0.232**	0.357***	0.291***
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.079	0.709***	0.596**	0.531*	0.594**
LPOL	0.984***	0.729***	0.732***	0.760***	0.725***
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.320**	-0.972***	0.423	0.521***	0.414
LKÜL	0.833***	1.370***	0.714***	0.665***	0.724***

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

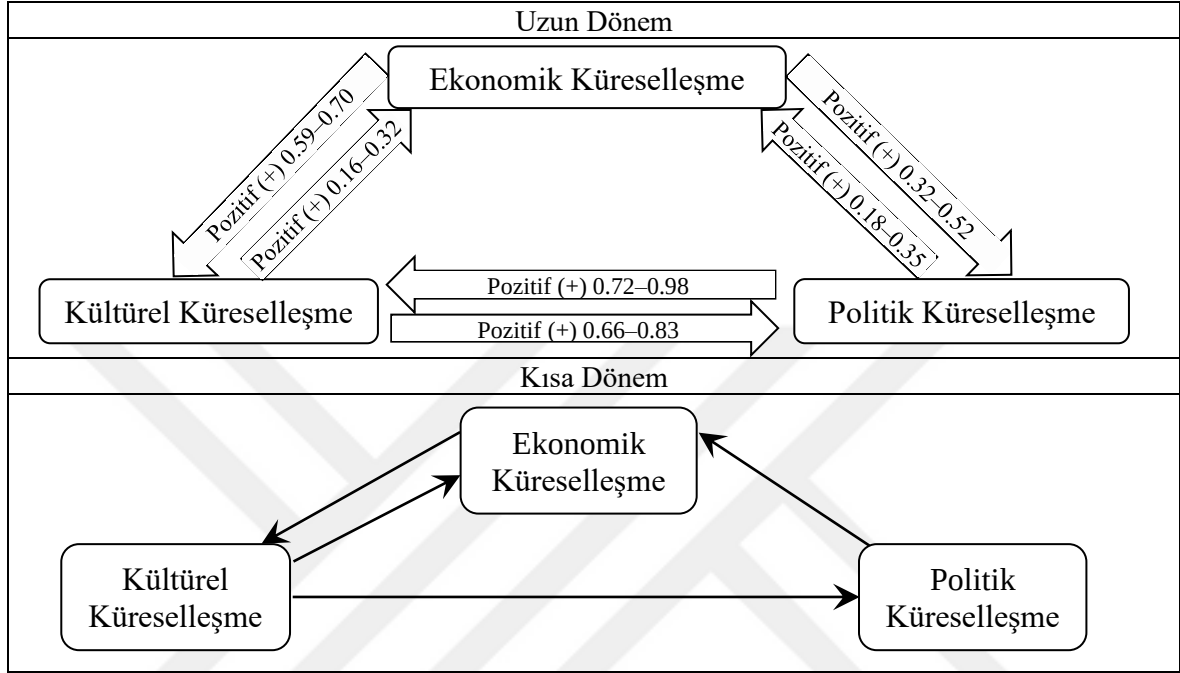
Tablo 45’te düşük gelir grubuna ait ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri için gerçekleştirilen nedensellik analizine yer verilmiştir. Toda–Yamamoto nedensellik testinden elde edilen sonuçlara göre kültürel küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi en az %1 anlamlılık düzeyinde ve politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi de en az %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Öte yandan ekonomik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığına yönelik oluşturulan sıfır hipotezinin en az %5 anlamlılıkla istatistiksel olarak reddedildiği buna karşın politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığına yönelik oluşturulan sıfır hipotezinin reddedilemediği tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığına yönelik hipotez reddedilememiştir. Son olarak kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığına yönelik kurulan sıfır hipotezi istatistiksel olarak en az %10 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda ekonomik küreselleşme ile kültürel küreselleşme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Kültürel küreselleşmeden politik küreselleşmeye doğru ve politik küreselleşmeden de ekonomik küreselleşmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri belirlenmiştir.

Tablo 45: Düşük Gelir Grubu İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları

H ₀	SUR Wald (χ^2)	Gecikme Uzunluğu (k+dmax)	Olasılık	Karar
LKÜL $\nrightarrow$ LEKO	14.143	4+1=5	0.006	Reddedilir
LPOL $\nrightarrow$ LEKO	12.754	4+1=5	0.012	Reddedilir
LEKO $\nrightarrow$ LKÜL	10.823	4+1=5	0.028	Reddedilir
LPOL $\nrightarrow$ LKÜL	4.290	4+1=5	0.368	Reddedilemez
LEKO $\nrightarrow$ LPOL	2.197	4+1=5	0.699	Reddedilemez
LKÜL $\nrightarrow$ LPOL	8.006	4+1=5	0.091	Reddedilir

Şekil 8’de düşük gelir grubu ülkeler için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasındaki uzun ve kısa dönem ilişkilerin yönü özetlenmiştir. Ayrıca şekilde uzun dönem ilişkilerin boyutlarına da yer verilmiştir.

Şekil 8: Düşük Gelir Grubu İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü

4.2. Coğrafi Bölgeler İçin Analiz Bulguları

4.2.1. Avrupa ve Orta Asya Bölgesi Analiz Bulguları

Avrupa ve Orta Asya bölgesi için gerçekleştirilen ADF ve PP birim kök test bulguları Tablo 46’da sunulmuştur. ADF ve PP birim kök test sonuçlarına göre küreselleşmenin ana boyutlarından olan ekonomik küreselleşme değişkeni ile ekonomik küreselleşmenin alt boyutları olan ticari ve finansal küreselleşme değişkenlerinin, modellerin tamamı için birinci farkında durağan oldukları tespit edilmiştir. Küreselleşmenin ana boyutlarından bir diğeri sosyal küreselleşme değişkeni ile sosyal küreselleşmenin alt boyutlarından olan kültürel, kişilerarası ve bilgisel küreselleşme değişkenlerinin ADF ve PP birim kök test bulgularına göre birinci farkında durağan oldukları saptanmıştır. Politik küreselleşme değişkeninin ise ADF ve PP birim kök test sonuçlarına göre birinci farkında durağan olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 46: Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Birim Kök Test Bulguları

		ADF			PP	
	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz
LEKO	-0.892 (0)	-2.321 (1)	1.597 (0)	-0.892 [0]	-1.928 [1]	1.447 [1]
ΔLEKO	-4.869*** (0)	-4.803*** (0)	-4.735*** (0)	-4.774*** [4]	-4.702*** [4]	-4.687*** [2]
LTİC	-0.552 (2)	-2.732 (4)	1.593 (2)	-0.574 [0]	-1.757 [0]	1.542 [1]
ΔLTİC	-4.802*** (1)	-4.702*** (1)	-4.438*** (0)	-4.506*** [5]	-4.423** [5]	-4.326*** [3]
LFİN	-1.081 (0)	-2.211 (1)	1.595 (0)	-1.081 [0]	-2.033 [2]	1.595 [0]
ΔLFİN	-5.366*** (0)	-5.296*** (0)	-5.184*** (0)	-5.342*** [2]	-5.270*** [2]	-5.184*** [0]
LSOS	-0.442 (1)	-1.825 (1)	1.175 (1)	-0.276 [3]	-1.726 [3]	1.360 [3]
ΔLSOS	-4.423*** (0)	-4.418*** (0)	-4.239*** (0)	-4.421*** [1]	-4.420*** [1]	-4.217*** [2]
LKÜL	-0.535 (0)	-1.716 (0)	1.154 (0)	-0.619 [1]	-1.818 [2]	1.092 [1]
ΔLKÜL	-5.413*** (0)	-5.380*** (0)	-5.323*** (0)	-5.413*** [0]	-5.380*** [0]	-5.327 *** [1]
LKA	-0.721 (1)	-1.757 (1)	0.729 (1)	-0.547 [3]	-1.651 [3]	0.902 [3]
ΔLKA	-4.119*** (0)	-4.087** (0)	-4.079*** (0)	-4.124*** [2]	-4.098** [2]	-4.077*** [2]
LBİL	-0.279 (1)	-1.896 (1)	1.500 (1)	-0.061 [3]	-1.795 [3]	1.798 [3]
ΔLBİL	-4.156*** (0)	-4.159** (0)	-3.807*** (0)	-4.156*** [0]	-4.159** [0]	-3.794*** [1]
LPOL	-0.464 (0)	-1.840 (0)	1.126 (0)	-0.584 [2]	-1.958 [2]	1.032 [2]
ΔLPOL	-5.415*** (0)	-5.398*** (0)	-5.335*** (0)	-5.418*** [2]	-5.401*** [2]	-5.342*** [2]

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ; fark operatörüdür. ADF testinde optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri (AIC) yardımıyla belirlenmiş ve maksimum gecikme uzunluğu 9 olarak alınmıştır. Parantez içi değerler belirlenen optimal gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. PP testinde bant genişliği Newey-West bant genişliğine göre belirlenmiştir. Köşeli parantez içi değerler bant genişliğini ifade etmektedir.

Birim kök analizleri çerçevesinde oluşturulan ekonometrik modellerde ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerine yer verilmiştir. Dolayısıyla gelir gruplarında olduğu gibi bölgeler için de gerçekleştirilecek eşbütünleşme ve nedensellik analizlerinde bu üç küreselleşme değişkeni ele alınmıştır. Avrupa ve Orta Asya bölgesine ait ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin tanıtıcı istatistikleri Tablo 47’de sunulmuştur. Değişkenlere ait tanıtıcı istatistikler logaritmik dönüşüme tabi tutulmadan ham veriler üzerinden değerlendirilmiştir. Avrupa ve Orta Asya bölgesi için ekonomik küreselleşme endeksinin ele alınan dönem içerisinde yaklaşık olarak 63.52’lik bir ortalama değere sahip olduğu görülmektedir. Diğer endekslerle karşılaştırıldığında ekonomik küreselleşme endeksinin en düşük ortalama değere sahip olduğu dikkat çekmektedir. Avrupa ve Orta Asya bölgesi için kültürel küreselleşme endeksinin ele alınan endeksler arasında 67.33’lük değer ile en yüksek ortalama değere sahip olduğu, politik küreselleşme endeksinin ise 65.45’lik değer ile en yüksek ikinci ortalama değere sahip olduğu görülmektedir. Küreselleşme serilerinin standart sapma değerleri karşılaştırıldığında, ekonomik küreselleşme serisinin en yüksek oynaklığa sahip seri olduğu, kültürel küreselleşme serisinin ise en düşük oynaklığa sahip seri olduğu görülmüştür. Bu bulgu diğer bölge ve gelir grupları dikkate alındığında farklılık arz etmektedir. Dolayısıyla beklentilerin dışında bir sonuç olduğu düşünülmektedir. Buna karşın Avrupa ve Orta Asya ülkelerinin birlikte ele alınması serilerin oynaklığına dair böyle bir bulgunun elde edilmesine neden olmuş olabilir. Ele alınan serilerden ekonomik ve politik küreselleşme serilerinin sola çarpık ve basık

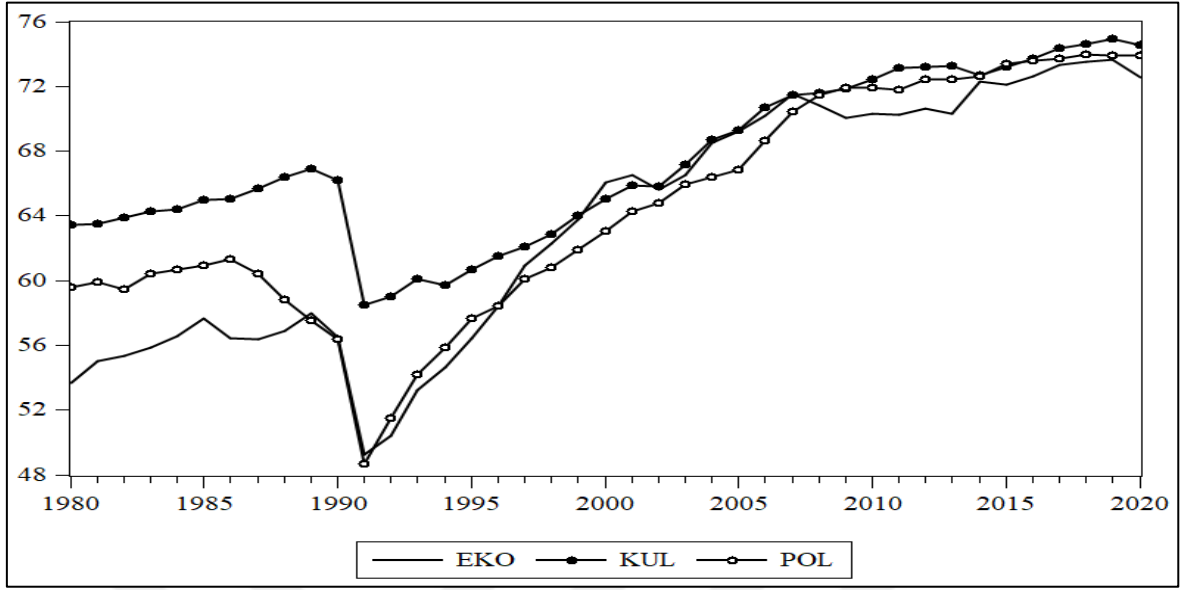
bir dağılım sergiledikleri buna karşın kültürel küreselleşme serisinin sağa çarpık ve basık bir dağılım sergilediği tespit edilmiştir.

Tablo 47: Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Tanıtıcı İstatistikler

	EKO	KÜL	POL
Ortalama	63.524	67.339	64.450
Ortanca	65.629	66.195	63.079
Maksimum	73.637	74.938	73.975
Minimum	49.231	58.528	48.680
Standart Sapma	7.645	4.992	7.057
Çarpıklık	-0.178	0.017	-0.128
Basıklık	1.531	1.753	1.972
Jargue-Bera	3.899	2.654	1.911
Olasılık	0.142	0.265	0.383

Avrupa ve Orta Asya bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin ele alınan dönem içerisindeki seyirleri Grafik 5’te sunulmuştur. Tanıtıcı istatistikler de olduğu gibi endeksler için oluşturulan grafikte de logaritmik dönüşüme tabi tutulmamış ham veriler kullanılmıştır. Grafik 5 incelendiğinde 1980 ile 1999 yılları arasında en yüksek değerlere kültürel küreselleşme endeksinin sahip olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte ekonomik küreselleşme endeksinin 1980’li yıllar boyunca diğer küreselleşme endekslerinin altında kaldığı görülmektedir. Ekonomik ve politik küreselleşme endekslerinin 1989, 1990 ve 1991 yıllarında birbirlerine çok yakın değerler aldıkları görülmektedir. Ayrıca Avrupa ve Orta Asya bölgesinde küreselleşmenin üç boyutunun da 1991 yılında ciddi kırılmalar yaşayarak minimum değerlerine sahip olmaları oldukça dikkat çekicidir. 1991 yılından sonraki süreçte bütün endeksler artan trende sahip olmuşlardır. Özellikle bu süreçte ekonomik ve politik küreselleşme hızla artış göstererek 2000’li yılların başından sonra kültürel küreselleşmeye yakın değerler almaya başlamışlardır. Avrupa ve Orta Asya bölgesinde ekonomik küreselleşme endeksi yaklaşık olarak 73.63’lük maksimum değerini 2019 yılında, yaklaşık olarak 49.23’lük minimum değerini ise 1991 yılında elde etmiştir. Kültürel küreselleşme endeksi 2019 yılında 74.93 ile maksimum değerine ulaşmış, 1991 yılında ise 58.52 ile minimum değerine ulaşmıştır. Politik küreselleşme endeksi ise 73.97’lik değeri ile 2018 yılında en yüksek değerine ve 48.68’lik değeri ile 1991 yılında en düşük değerine sahip olmuştur.

Grafik 5: Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Küreselleşme Endeksleri

Tablo 48’de Avrupa ve Orta Asya bölgesi için Model 1’e ait ARDL yönteminden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Model 1’de gelir gruplarında olduğu gibi ekonomik küreselleşme endeksi bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Tahmini gerçekleştirilen model için optimal modelin ARDL (1, 2, 2) olduğu tespit edilmiştir. Öncelikle ARDL sınır testi ile küreselleşme endeksleri arasında eşbütünleşme ilişkisinin mevcut olup olmadığı belirlenmiştir. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 7.991 olarak hesaplanmıştır. Tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında hesaplanan F-İstatistiğinin istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda ele alınan üç küreselleşme endeksi arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı -0.656 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca katsayının istatistiksel olarak en az %10 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla Avrupa ve Orta Asya bölgesi için kültürel küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi ters yönde etkilediği belirlenmiştir. Elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayısı yorumlandığında ise uzun dönemde kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin, ekonomik küreselleşmede %0.656’lık ters yönlü bir değişime neden olacağı anlaşılmıştır. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 0.639 olarak elde edilmiştir. Politik küreselleşme katsayısı istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla kültürel küreselleşmenin aksine Avrupa ve Orta Asya bölgesinde politik küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi doğru yönlü etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda uzun dönemde politik küreselleşme düzeyinde meydana gelecek %1’lik doğru yönlü (ters yönlü) bir değişimin, ekonomik küreselleşme düzeyinde %0.639’luk doğru yönlü (ters yönlü) bir değişim yaratacağı saptanmıştır. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.301 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı tespit edilmiştir. Dolayısıyla kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %30 oranında giderileceği anlaşılmıştır.

Tablo 48: Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)				ARDL (1, 2, 2) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				7.991***		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		1.238***		0.208		5.938	
ΔLKÜL		0.684***		0.160		4.269	
ΔLKÜL _{t-1}		0.661***		0.211		3.122	
ΔLPOL		0.329**		0.127		2.574	
ΔLPOL _{t-1}		-0.322**		0.138		-2.333	
ECM _{t-1}		-0.301***		0.050		-5.929	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Trend		0.006***		0.001		5.480	
LKÜL		-0.656*		0.354		-1.849	
LPOL		0.639**		0.259		2.465	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
7.655 (0.467)	0.113 (0.735)	0.494 (0.481)	3.306 (0.191)	0.036 (0.850)	12.790 (0.001)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 49'da Avrupa ve Orta Asya bölgesi için Model 2'ye ait ARDL sınır testi sonuçları raporlanmıştır. Ayrıca tabloda ekonomik ve politik küreselleşme endekslerine dair uzun dönem elastikiyet katsayılarına da yer verilmiştir. Tahmini gerçekleştirilen Model 2 için optimal modelin ARDL (2, 1, 3) olduğu saptanmıştır. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 4.383 olarak tespit edilmiştir. Hesaplanan F-İstatistik değeri tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında istatistiksel olarak en az %10 düzeyinde anlamlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu neticesinde Model 1'de olduğu gibi ele alınan üç küreselleşme endeksi arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.181 olarak hesaplanmış ancak istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla Model 1 sonuçlarından farklı olarak Avrupa ve Orta Asya bölgesi için uzun dönemde ekonomik küreselleşmeden kültürel küreselleşmeye anlamlı bir etki elde edilememiştir. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 1.068 olarak elde edilmiştir. Dahası katsayısının istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Avrupa ve Orta Asya bölgesinde uzun dönem itibariyle politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmeyi de pozitif etkilediği belirlenmiştir. Bu bulgular neticesinde uzun dönemde politik küreselleşmede yaşanacak %1'lik bir artışın (azalışın), kültürel küreselleşmede %1.068'lik bir artışa (azalışa) neden olacağı saptanmıştır. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.169 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca bu katsayı istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %17 oranında giderileceği tespit edilmiştir.

Tablo 49: Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)				ARDL (2, 1, 3) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				4.383*		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		-0.152***		0.034		-4.391	
ΔLKÜL _{t-1}		0.249*		0.129		1.924	
ΔLEKO		0.361***		0.083		4.348	
ΔLPOL		0.358***		0.087		4.081	
ΔLPOL _{t-1}		-0.251***		0.081		-3.065	
ΔLPOL _{t-2}		-0.068		0.045		-1.506	
ECM _{t-1}		-0.169***		0.038		-4.355	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Trend		-0.004		0.004		-0.941	
LEKO		0.181		0.484		0.375	
LPOL		1.068***		0.339		3.142	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
9.624 (0.381)	0.238 (0.625)	0.259 (0.610)	0.741 (0.690)	14.749 (0.000)	3.540 (0.170)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 50'de Avrupa ve Orta Asya bölgesi için Model 3'e ait ARDL sonuçları sunulmuştur. Model 3 için ARDL (4, 0, 2) tahminleri gerçekleştirilmiştir. ARDL sınır testi sonuçlarına göre F-İstatistiği yaklaşık olarak 4.406 hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %10 düzeyinde anlamlı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda politik küreselleşme endeksi bağımlı değişken olarak ele alındığında da küreselleşme endeksleri arasında uzun dönemli ilişkinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.818 olarak elde edilmiştir. Kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 0.456 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca elde edilen bu katsayıların istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Model 1 sonuçlarından farklı olarak kültürel küreselleşme katsayısı pozitif hesaplanmıştır. Ekonomik küreselleşme katsayısı ise Model 2'den farklı olarak istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Sonuç olarak Avrupa ve Orta Asya bölgesinde uzun dönem itibarıyla ekonomik ve kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1 oranında değişimler, politik küreselleşmede sırasıyla %0.818 ve %0.456 oranında doğru yönlü değişimlere neden olacaktır. Hata düzeltme terimi katsayısı Model 3 için de negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Tablo 50: Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)				ARDL (4, 0, 2) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				4.406*		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		-0.335***		0.076		-4.395	
ΔLPOL _{t-1}		0.600***		0.098		6.111	
ΔLPOL _{t-2}		0.035		0.051		0.685	
ΔLPOL _{t-3}		-0.124**		0.053		-2.317	
ΔLKÜL		0.960***		0.089		10.747	
ΔLKÜL _{t-1}		-0.977***		0.133		-7.336	
ECM _{t-1}		-0.298***		0.067		-4.425	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Trend		-0.001		0.001		-0.851	
LEKO		0.818***		0.183		4.472	
LKÜL		0.456**		0.176		2.589	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
11.082 (0.270)	0.005 (0.942)	1.110 (0.292)	1.624 (0.444)	1.532 (0.227)	7.149 (0.028)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

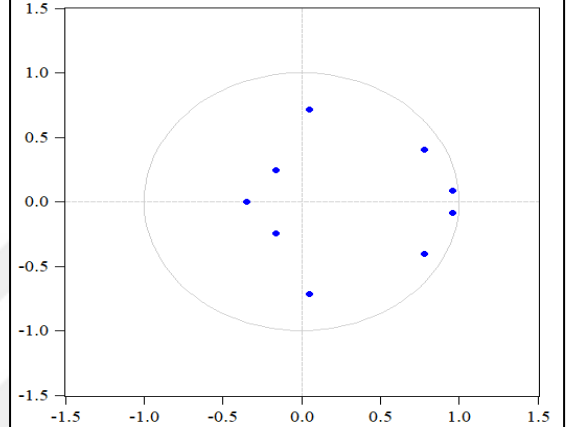
ARDL sınır testi yaklaşımıyla analiz edilen küreselleşme endeksleri arasındaki olası uzun dönem ilişki Johansen eşbütünleşme testiyle de sınanmıştır. Öncelikle Tablo 51'de Avrupa ve Orta Asya bölgesi için bilgi kriterlerinden elde edilen sonuçlar ve belirlenen optimal VAR (3) modeline ilişkin diagnostik sonuçlar raporlanmıştır. Tablo 51 incelendiğinde Schwarz bilgi kriteri hariç diğer seçim kriterlerinin optimal gecikme uzunluğunu 3 gecikmede verdiği görülmektedir. Diagnostik testlerden de elde edilen bulgulara göre Avrupa ve Orta Asya bölgesi için optimal model VAR (3) modeli olarak belirlenmiştir. VAR (3) modeli için AR karakteristik polinomların ters kökleri incelendiğinde, AR köklerinin birim çember içerisinde olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda kurulan VAR modelinin istikrar koşulunu sağladığı saptanmıştır. VAR LM otokorelasyon testi bulgularına göre 4 gecikmeye kadar herhangi bir otokorelasyon problemine rastlanmamıştır. Tahmin edilen VAR (3) modeline ilişkin White testi sonuçlarına göre sıfır hipotezi reddedilememiştir. Bu doğrultuda VAR (3) modelinde sabit varyans şartının sağlandığı tespit edilmiştir. Son olarak normallik testi gerçekleştirilmiştir. Bu noktada VAR (3) modeli en az %10 düzeyinde normallik koşulunu sağlamamaktadır. Ancak 5 gecikmeye kadar tahmin edilen diğer VAR modellerinde diagnostik açıdan çok çeşitli problemlerle karşılaşmıştır. Ayrıca diğer VAR modellerinde normallik varsayımı en az %1 düzeyinde sağlanamamaktadır. Bu nedenle VAR (3) modelinden elde edilen Jarque–Bera test istatistiğine göre en az %5 düzeyinde çok değişkenli hata terimlerinin normal dağılıma uyum gösterdiği kabul edilmiştir.

Tablo 51: Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi

Panel A: VAR Optimal Gecikme Seçim Kriterleri

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	–	7.10e-09	-10.24934	-10.11738	-10.20329
1	205.8178	1.89e-11	-16.18115	-15.65331	-15.99692
2	29.46888	1.14e-11	-16.69732	-15.77360*	-16.37492
3	17.40045*	9.93e-12*	-16.86657*	-15.54697	-16.40599*
4	5.472992	1.37e-11	-16.60452	-14.88904	-16.00577
5	6.515129	1.79e-11	-16.43028	-14.31892	-15.69336

Panel B: VAR (3) Modeli İçin Diagnostik Testler

VAR LM Otokorelasyon Testi			AR Karakteristik Polinomların Ters Kökleri	
Gecikme	LRE İstatistiği (Olasılık)	Rao F-İstatistiği (Olasılık)		
1	6.688 (0.669)	0.740 (0.670)		
2	4.835 (0.848)	0.526 (0.848)		
3	3.171 (0.957)	0.340 (0.957)		
4	14.280 (0.112)	1.687 (0.113)		
VAR White Değişen Varyans Testi				
Ki-Kare İstatistiği		Olasılık		
104.948		0.565		
VAR Normallik Testi				
Jarque-Bera İstatistiği		Olasılık		
12.072		0.060		

Not: LR: LR test istatistiği, FPE: Son tahmin hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan – Quinn Bilgi Kriteri'dir.

Tablo 52'de Avrupa ve Orta Asya bölgesi için Johansen eşbütünleşme testine ait sonuçlar ve uzun dönem katsayılar sunulmuştur. İz istatistiği 53.505 hesaplanmış ve 42.915 olan %5 kritik değerinden büyük olduğu tespit edilmiştir. Maksimum özdeğer istatistiği ise 28.524 olarak hesaplanmıştır. Bu değer %5 kritik değeri olan 25.823'ten büyük elde edilmiştir. Bu doğrultuda Johansen eşbütünleşme testinden elde edilen sonuçlara göre Avrupa ve Orta Asya bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endeksleri arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı saptanmıştır.

Johansen eşbütünleşme testi sonucunda küreselleşme endeksleri arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edildikten sonra uzun dönem elastikiyet katsayılarının tahmini gerçekleştirilmiştir. Tablo 52'de yer alan Model 1 için sonuçlar incelendiğinde kültürel küreselleşmeye dair katsayının ARDL yönteminden elde edilen katsayıyla oldukça benzer bir şekilde -0.674 olarak elde edildiği ve bu katsayının en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda Avrupa ve Orta Asya bölgesinde uzun dönemde kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir değişimin, ekonomik küreselleşmede %0.674'lük ters yönlü bir değişime sebep olacağı tespit edilmiştir. Aynı modelde politik küreselleşme katsayısı ise 0.835 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu doğrultuda uzun dönem itibarıyla kültürel küreselleşmenin aksine politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmeyi pozitif etkilediği belirlenmiştir. Avrupa ve Orta Asya bölgesinde politik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir

değişimin, ekonomik küreselleşmede yaklaşık olarak %0.835'lik doğru yönlü bir değişime neden olacağı saptanmıştır. Bu bulgular Avrupa ve Orta Asya bölgesinde politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşme üzerinde daha yüksek bir etkisinin olduğuna işaret etmektedir. Avrupa ve Orta Asya bölgesi için Model 2'den elde edilen sonuçlara göre ekonomik küreselleşme katsayısı -1.482, politik küreselleşme katsayısı ise 1.238 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu iki katsayının da istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik küreselleşme katsayısının negatif olması, ekonomik küreselleşmenin de uzun dönemde kültürel küreselleşmeyi ters yönde etkilediğini göstermektedir. Politik küreselleşmenin Model 1'de olduğu gibi Model 2'de de bağımlı değişkeni pozitif etkilediği görülmektedir. Bu sonuçlar bağlamında Avrupa ve Orta Asya bölgesinde uzun dönem itibarıyla ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir değişimin, kültürel küreselleşmede %1.482'lik ters yönlü bir değişime sebep olacağı buna karşın politik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir değişimin ise kültürel küreselleşmede %1.238'lik doğru yönlü bir değişime sebep olacağı tespit edilmiştir. Model 3 için Johansen yönteminden elde edilen uzun dönem katsayılar, ARDL yönteminden elde edilen katsayılarla benzer bir şekilde pozitif hesaplanmıştır. Elde edilen katsayıların istatistiksel olarak da anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Avrupa ve Orta Asya bölgesinde ekonomik ve kültürel küreselleşmenin uzun dönemde karşılıklı birbirlerini ters yönlü etkiledikleri ancak politik küreselleşmeyi doğru yönlü etkiledikleri saptanmıştır. Ayrıca katsayılar değerlendirildiğinde ekonomik ve kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1'lik doğru yönlü (ters yönlü) değişimlerin, politik küreselleşmede sırasıyla %1.196 ve %0.807'lik doğru yönlü (ters yönlü) değişimlere neden olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 52: Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Johansen Koentegrasyon Test Bulguları

Panel A: Johansen Eşbütünleşme Testi			
Değişkenler: LEKO, LKÜL, LPOL			
H ₀	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	53.505	42.915	0.003
r≤1	24.981	25.872	0.064
r≤2	5.165	12.517	0.572
H ₀	Maksimum Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	28.524	25.823	0.021
r≤1	19.815	19.387	0.043
r≤2	5.165	12.517	0.572
Panel B: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları			
Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği
Trend	0.005***	0.000	7.719
LKÜL	-0.674**	0.261	2.583
LPOL	0.835***	0.186	4.470
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)			
Trend	0.007***	0.002	4.055
LEKO	-1.482***	0.285	-5.182
LPOL	1.238***	0.170	7.286
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)			
Trend	-0.006***	0.001	-4.202
LEKO	1.196***	0.185	6.446
LKÜL	0.807***	0.154	5.237

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Avrupa ve Orta Asya bölgesi için ARDL ve Johansen eşbütünleşme testleri sonucunda üç küreselleşme endeksi arasında uzun dönem ilişkinin varlığı tespit edildikten sonra bu yöntemler çerçevesinde değişkenlere ait uzun dönem elastikiyet katsayıları tahmin edilmiştir. ARDL ve Johansen yaklaşımlarından elde edilen uzun dönem katsayı sonuçlarını doğrulamak için eşbütünleşme regresyonları da tahmin edilmiştir. Bu doğrultuda diğer gelir grupları ve bölgelerde olduğu gibi FMOLS, DOLS ve CCR yöntemleri kullanılmıştır. Tablo 53'te Avrupa ve Orta Asya bölgesi için FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen katsayılar ve katsayılara dair t-istatistikleri sunulmuştur.

Model 1'de kültürel küreselleşme değişkeni için hesaplanan uzun dönem katsayılar incelendiğinde, katsayı işaretlerinin negatif olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu katsayılar içerisinde sadece DOLS yönteminden elde edilen katsayının istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. DOLS bulgularına göre kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayı -0.662 olarak elde edilmiştir. Avrupa ve Orta Asya bölgesi için elde edilen bu katsayı ARDL ve Johansen yönteminden elde edilen uzun dönem katsayılarla oldukça tutarlıdır. Model 1 için FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen politik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar, ARDL ve Johansen yönteminden elde edilen katsayılara benzer bir şekilde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmiştir. FMOLS, DOLS ve CCR bulgularına göre politik küreselleşme değişkenine ait katsayılar sırasıyla 0.853, 0.837 ve 0.850 olarak hesaplanmıştır. Politik küreselleşme değişkeni için hesaplanan uzun dönem katsayıların değeri hem kendi içlerinde hem de Johansen yönteminden elde edilen katsayı değeri ile oldukça tutarlıdır.

Avrupa ve Orta Asya bölgesi için Model 2'ye ait sonuçlar incelendiğinde, ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayıların negatif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları buna karşın politik küreselleşme değişkenine ait katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Avrupa ve Orta Asya bölgesinde ekonomik küreselleşmede uzun dönem itibariyle yaşanacak %1'lik bir değişimin, kültürel küreselleşmede FMOLS bulgularına göre %0.182, DOLS bulgularına göre %0.104 ve CCR bulgularına göre %0.183 oranında ters yönlü bir değişime sebep olacağı saptanmıştır. Model 1'e yakın bir şekilde Model 2 için de politik küreselleşme değişkenine ait katsayılar FMOLS, DOLS ve CCR bulgularına göre sırasıyla 0.732, 0.712 ve 0.734 olarak hesaplanmıştır. Bu doğrultuda Avrupa ve Orta Asya bölgesinde ekonomik küreselleşmeden farklı olarak uzun dönem itibariyle politik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir değişimin, kültürel küreselleşmede FMOLS, DOLS ve CCR bulgularına göre sırasıyla %0.732, %0.712 ve %0.734 doğru yönlü değişime sebep olacağı belirlenmiştir.

FMOLS, DOLS ve CCR yöntemleriyle gerçekleştirilen Model 3 tahminlerine göre ekonomik ve kültürel küreselleşme değişkenlerine ait uzun dönem katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu ARDL ve Johansen yöntemlerinden elde edilen bulgularla da desteklenmektedir. Dolayısıyla Avrupa ve Orta Asya bölgesinde ekonomik ve kültürel

küreselleşmenin uzun dönemde politik küreselleşmeyi pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. FMOLS, DOLS ve CCR bulgularına göre uzun dönemde ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artış (azalış), politik küreselleşmeyi sırasıyla %0.523, %0.584 ve %0.524 artıracaktır (azaltacaktır). Kültürel küreselleşmeye ait elde edilen katsayılar değerlendirildiğinde, Avrupa ve Orta Asya bölgesinde uzun dönem itibariyle kültürel küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artışın (azalışın), politik küreselleşmeyi FMOLS bulgularına göre %0.890, DOLS bulgularına göre %0.832 ve CCR bulgularına göre %0.905 artıracığı (azaltacağı) tespit edilmiştir.

Tablo 53: Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri

Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	2.056***	3.324	3.325***	7.043	2.114***	3.290
Trend	0.004***	4.253	0.005***	8.734	0.004***	4.386
LKÜL	-0.368	-1.357	-0.662**	-2.472	-0.378	-1.393
LPOL	0.853***	4.341	0.837***	4.366	0.850***	4.453
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	1.894***	11.634	1.690***	30.318	1.891***	12.289
Trend	0.001**	2.329	-0.000	-0.284	0.001**	2.327
LEKO	-0.182**	-2.235	-0.104***	-3.491	-0.183**	-2.257
LPOL	0.732***	10.513	0.712***	22.764	0.734***	10.940
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	-1.727***	-3.586	-1.739**	-2.572	-1.795***	-3.528
Trend	-0.001	-1.378	-0.001	-0.910	-0.001	-1.358
LEKO	0.523***	3.869	0.584***	3.441	0.524***	3.905
LKÜL	0.890***	5.590	0.831***	5.635	0.905***	5.625

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Avrupa ve Orta Asya bölgesi için ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayıları Tablo 54’te özet şekilde sunulmuştur. Model 1 sonuçları incelendiğinde bütün yöntemlerden elde edilen kültürel küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayıların negatif olduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla kültürel küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi ters yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu katsayılar incelendiğinde ARDL, Johansen ve DOLS yöntemlerinden elde edilen katsayıların istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmektedir. Ayrıca bu yöntemlerden elde edilen katsayılar oldukça yakın değerlere sahip olmuşlardır. Dolayısıyla uzun dönem itibariyle kültürel küreselleşmenin ekonomik küreselleşme üzerine negatif etkisinin -0.65 ile -0.67 arası olabileceği belirlenmiştir. Analizde kullanılan yöntemlerin tamamından elde edilen bulgular politik küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediğine işaret etmektedir. Katsayıların tamamı dikkate alındığında uzun dönemdeki bu etkinin 0.64 ile 0.85 arası olabileceği belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuçlara ek olarak Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR analizlerinden elde edilen bulgulara göre

uzun dönem itibariyle politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşme üzerine pozitif etkisinin, kültürel küreselleşmenin negatif etkisinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Avrupa ve Orta Asya bölgesi için Model 2'den elde edilen sonuçlar incelendiğinde, ekonomik küreselleşme değişkenine ait ARDL yönteminden elde edilen katsayının istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Buna karşın Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen ekonomik küreselleşme katsayılarının ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda uzun dönemde ekonomik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmeyi negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR analizlerinden elde edilen politik küreselleşmeye dair uzun dönem katsayıların tamamının pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları saptanmıştır. Bu doğrultuda Avrupa ve Orta Asya bölgesinde politik küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Johansen bulgularından elde edilen katsayılar göre ekonomik küreselleşmenin politik küreselleşmeye göre kültürel küreselleşme üzerinde uzun dönemde daha fazla etkiye sahip olacağı anlaşılmaktadır. Ancak her ne kadar ekonomik küreselleşmeye ait katsayı anlamsız da olsa ARDL bulguları bu durumun tam tersi sonuçlara işaret etmektedir. ARDL bulgularını destekler nitelikte FMOLS, DOLS ve CCR bulguları da politik küreselleşmenin kültürel küreselleşme üzerine uzun dönem etkisinin, ekonomik küreselleşmeden daha fazla olduğuna işaret etmektedir. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, Avrupa ve Orta Asya bölgesinde uzun dönem itibariyle politik küreselleşmenin kültürel küreselleşme üzerine pozitif etkisinin, ekonomik küreselleşmenin negatif etkisinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Avrupa ve Orta Asya bölgesine ilişkin Model 3'ten elde edilen sonuçlar incelendiğinde, ekonomik ve kültürel küreselleşmeye ait katsayılar tutarlılık göstermektedir. Bu doğrultuda Avrupa ve Orta Asya bölgesinde ekonomik ve kültürel küreselleşmenin uzun dönemde politik küreselleşmeyi pozitif yönde etkiledikleri tespit edilmiştir. Bütün yöntemlerden elde edilen sonuçlar dikkate alındığında ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem katsayılar 0.52–1.19 aralığında, kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem katsayılar ise 0.45–0.90 aralığında elde edilmiştir. Gerçekleştirilen analizlerden elde edilen katsayılar kendi içlerinde değerlendirildiğinde, ARDL ve Johansen sonuçları ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeye göre uzun dönemde politik küreselleşmeyi daha fazla etkilediği sonucu elde edilmektedir. Buna karşın FMOLS, DOLS ve CCR bulguları bu çıkarımın tam tersine işaret etmektedir. Ne var ki belirlenen katsayı aralıklarıyla birlikte değerlendirildiğinde politik küreselleşme üzerine uzun dönemde ortaya çıkan bu etkilerin birbirlerine oldukça yakın olduğu düşünülebilir.

Tablo 54: Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet

Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LKÜL	-0.656*	-0.674**	-0.368	-0.662**	-0.378
LPOL	0.639**	0.835***	0.853***	0.837***	0.850***
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.181	-1.482***	-0.182**	-0.104***	-0.183**
LPOL	1.068***	1.238***	0.732***	0.712***	0.734***
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.818***	1.196***	0.523***	0.584***	0.524***
LKÜL	0.456**	0.807***	0.890***	0.831***	0.905***

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

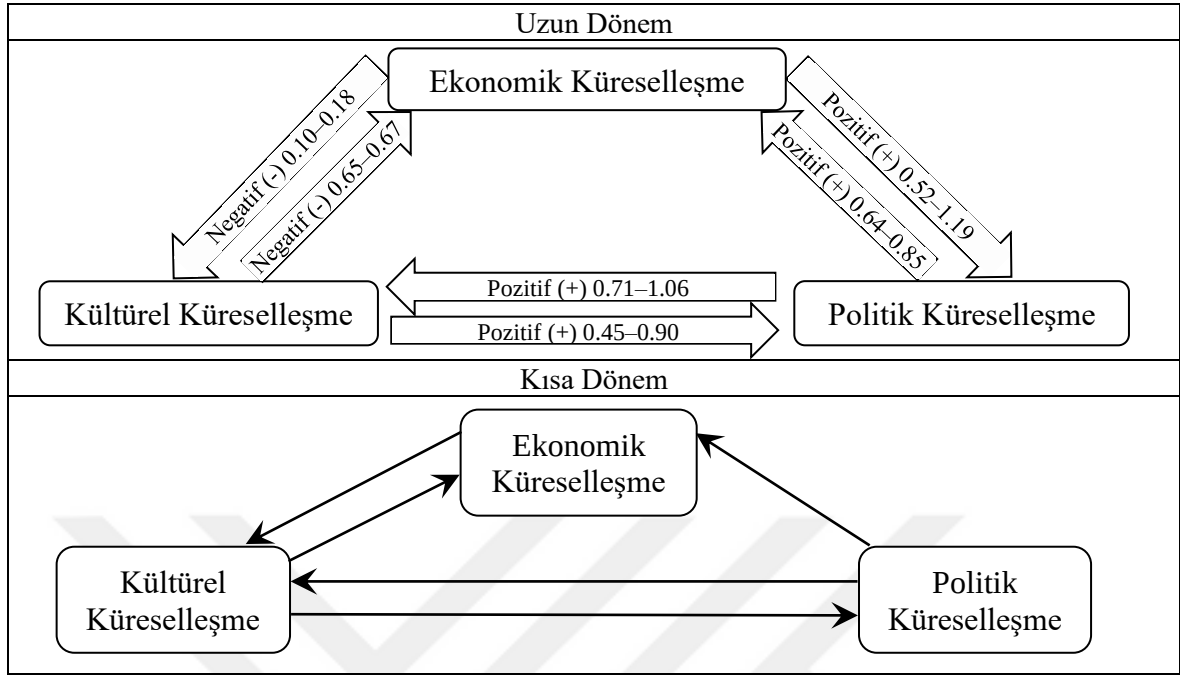
Tablo 55’te Avrupa ve Orta Asya bölgesi için Toda–Yamamoto nedensellik testine ait sonuçlar sunulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kültürel ve politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden hipotezler en az %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmişlerdir. Ekonomik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığı hipotezi en az %10 düzeyinde istatistiksel olarak reddedilmiştir. Bununla birlikte politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığı hipotezi de istatistiksel olarak en az %1 anlamlılıkla reddedilmiştir. Kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığı yönündeki sıfır hipotezi en az %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiş buna karşın ekonomik küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığı yönündeki sıfır hipotezi reddedilememiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda ekonomik küreselleşme ile kültürel küreselleşme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bununla birlikte kültürel küreselleşme ile politik küreselleşme arasında da çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Son olarak politik küreselleşmeden ekonomik küreselleşmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Tablo 55: Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları

H ₀	SUR Wald (χ^2)	Gecikme Uzunluğu (k+dmax)	Olasılık	Karar
LKÜL $\nrightarrow$ LEKO	24.703	3+1=4	0.000	Reddedilir
LPOL $\nrightarrow$ LEKO	25.550	3+1=4	0.000	Reddedilir
LEKO $\nrightarrow$ LKÜL	6.695	3+1=4	0.082	Reddedilir
LPOL $\nrightarrow$ LKÜL	31.164	3+1=4	0.000	Reddedilir
LEKO $\nrightarrow$ LPOL	5.165	3+1=4	0.160	Reddedilemez
LKÜL $\nrightarrow$ LPOL	33.152	3+1=4	0.000	Reddedilir

Şekil 9’da Avrupa ve Orta Asya bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endeksleri arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkilerin yönü özetlenmiştir.

Şekil 9: Avrupa ve Orta Asya Bölgesi İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü

4.2.2. Kuzey Amerika Bölgesi Analiz Bulguları

Kuzey Amerika bölgesi için gerçekleştirilen ADF ve PP birim kök test bulguları Tablo 56'da sunulmuştur. ADF ve PP birim kök test sonuçlarına göre ekonomik küreselleşme değişkeni ile ekonomik küreselleşmenin alt boyutları olan ticari ve finansal küreselleşme değişkenlerinin, modellerin tamamı için birinci farkında durağan oldukları tespit edilmiştir. Sosyal küreselleşme değişkeni ile sosyal küreselleşmenin alt boyutlarından olan kültürel, kişilerarası ve bilgisel küreselleşme değişkenlerinin, ADF ve PP birim kök testlerine göre birinci farkında durağan oldukları saptanmıştır. Politik küreselleşme değişkeni ise birim kök test bulgularına göre birinci farkında durağan elde edilmiştir.

Tablo 56: Kuzey Amerika Bölgesi İçin Birim Kök Test Bulguları

		ADF			PP	
	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz
LEKO	-1.211 (0)	-0.799 (0)	2.038 (0)	-1.206 [1]	-0.932 [2]	1.913 [2]
ΔLEKO	-5.061*** (0)	-5.170*** (0)	-4.660*** (0)	-5.061*** [0]	-5.095*** [2]	-4.613*** [2]
LTİC	-1.529 (1)	-2.406 (0)	0.133 (0)	-1.483 [4]	-2.619 [1]	0.180 [7]
ΔLTİC	-5.369*** (0)	-5.281*** (0)	-5.423*** (0)	-5.459*** [12]	-5.758** [15]	-5.434*** [10]
LFİN	-1.992 (0)	-0.603 (0)	3.741 (0)	-1.794 [4]	-0.837 [4]	2.878 [4]
ΔLFİN	-5.207*** (0)	-5.546*** (0)	-2.770*** (1)	-5.377*** [4]	-5.583*** [3]	-4.411*** [4]
LSOS	-1.393 (1)	-0.928 (1)	2.015 (1)	-1.458 [0]	-0.269 [0]	3.273 [1]
ΔLSOS	-4.122*** (0)	-4.286*** (0)	-3.453*** (0)	-4.062*** [2]	-4.114** [4]	-3.453*** [0]
LKÜL	-1.392 (6)	0.003 (6)	0.719 (0)	-2.110 [27]	-1.467 [12]	1.014 [22]
ΔLKÜL	-3.351** (5)	-3.794** (5)	-3.419*** (5)	-5.889*** [28]	-9.490*** [26]	-5.640*** [18]
LKA	-1.718 (0)	0.424 (0)	3.038 (0)	-1.647 [2]	0.261 [1]	2.658 [3]
ΔLKA	-4.435*** (0)	-4.768*** (0)	-3.884*** (0)	-4.405*** [2]	-4.734*** [2]	-3.933*** [3]
LBİL	-0.573 (0)	-1.397 (0)	4.037 (0)	-0.578 [1]	-1.580 [2]	3.863 [1]
ΔLBİL	-5.512*** (0)	-5.446*** (0)	-4.254*** (0)	-5.513*** [1]	-5.447*** [1]	-4.313*** [3]
LPOL	-1.816 (0)	-1.950 (2)	1.750 (0)	-1.816 [0]	-1.296 [1]	1.613 [1]
ΔLPOL	-5.111*** (0)	-5.382*** (0)	-2.888*** (1)	-5.111*** [0]	-5.383*** [0]	-4.789*** [1]

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ; fark operatörüdür. ADF testinde optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri (AIC) yardımıyla belirlenmiş ve maksimum gecikme uzunluğu 9 olarak alınmıştır. Parantez içi değerler belirlenen optimal gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. PP testinde bant genişliği Newey-West bant genişliğine göre belirlenmiştir. Köşeli parantez içi değerler bant genişliğini ifade etmektedir.

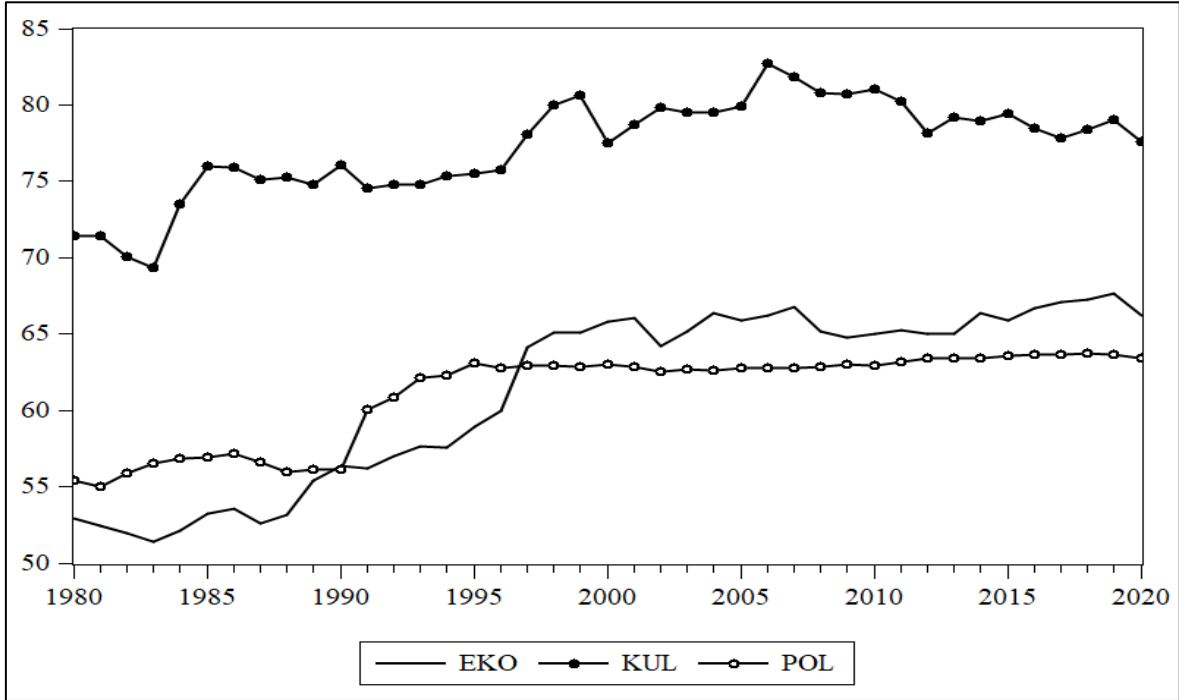
Tablo 57’de Kuzey Amerika bölgesine ait ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin tanıtıcı istatistikleri sunulmuştur. Tablo 57 incelendiğinde Kuzey Amerika bölgesi için ekonomik küreselleşme endeksinin ele alınan dönem içerisinde yaklaşık olarak 61.24’lük bir ortalama değere sahip olduğu görülmektedir. Kültürel küreselleşme endeksinin ele alınan endeksler arasında 77.26’lık değer ile en yüksek ortalamaya sahip olduğu dikkat çekmektedir. Politik küreselleşme endeksinin ise 61.08 ile ekonomik küreselleşme endeksinin ortalama değerine yakın bir ortalama değere sahip olduğu görülmektedir. Seriler arasında ekonomik küreselleşme endeksi 5.75 ile en yüksek standart sapma değerine, politik küreselleşme endeksi ise 3.05 ile en düşük standart sapma değerine sahip olmuştur. Dolayısıyla oynaklığı en yüksek olan serinin ekonomik küreselleşme serisi, oynaklığı en düşük olan serinin ise politik küreselleşme serisi olduğu belirlenmiştir. Kültürel küreselleşme serisinin standart sapma değeri ise 3.19 olarak elde edilmiştir. Kuzey Amerika bölgesinin küreselleşme süreci dikkate alındığında bu bulgu anlamlıdır. Dahası Kuzey Amerika bölgesi ve yüksek gelir grubuna ait oynaklık bulguları birbiriyle örtüşmektedir. Ele alınan seriler sola çarpık bir dağılım sergilemektedir. Serilerin basık bir dağılıma sahip oldukları ancak politik küreselleşme serisinin diğer serilere nazaran daha dik bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 57: Kuzey Amerika Bölgesi İçin Tanıtıcı İstatistikler

	EKO	KÜL	POL
Ortalama	61.241	77.263	61.089
Ortanca	65.012	78.110	62.805
Maksimum	67.629	82.743	63.698
Minimum	51.390	69.352	55.042
Standart Sapma	5.750	3.190	3.059
Çarpıklık	-0.538	-0.666	-0.953
Basıklık	1.588	2.895	2.104
Jargue–Bera	5.388	3.056	7.586
Olasılık	0.067	0.216	0.022

Grafik 6’da Kuzey Amerika bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin 1980–2020 dönemi içerisindeki seyirleri gösterilmiştir. Grafik incelendiğinde ilgili dönem boyunca kültürel küreselleşme endeksinin, ekonomik ve politik küreselleşme endekslerinden daha yüksek değerler elde ettiği görülmektedir. Kuzey Amerika bölgesinde ilgili dönem boyunca kültürel küreselleşmenin en düşük küreselleşme düzeyinin dahi küreselleşmenin diğer boyutlarının en yüksek küreselleşme düzeyinden daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. 1980 ile 2020 yılları arasında kültürel küreselleşmenin arttığı ancak bu artışın çok fazla olmadığı görülmektedir. Kuzey Amerika bölgesinde politik küreselleşme, 1980–1996 yılları arası dönemde ekonomik küreselleşmeden daha yüksek değerler elde etmiştir. Bu dönemde 1990 yılında iki endeksin değerleri birbirlerine oldukça yaklaşmıştır. 1995 yılına kadar artan politik küreselleşme düzeyi daha sonraki dönemde yatay seyretnmiştir. Ekonomik küreselleşme endeksi ise 1987 yılından sonra artış trendine girmiş ve 1998 yılına kadar bu trend devam etmiştir. 1997 yılından günümüze kadar olan dönemde ekonomik küreselleşme, politik küreselleşmeyi geride bırakarak endeksler içerisinde ikinci en yüksek küreselleşme düzeyine sahip olmuştur. Kuzey Amerika bölgesi için ekonomik küreselleşme endeksi yaklaşık olarak 67.63’lük maksimum değerini 2019 yılında, yaklaşık olarak 51.39’lük minimum değerini ise 1983 yılında elde etmiştir. Kültürel küreselleşme endeksi 2006 yılında 82.74 ile maksimum değerine ulaşmış, 1983 yılında ise 69.35 ile minimum değerine ulaşmıştır. Politik küreselleşme endeksi ise 63.69’lük değeri ile 2018 yılında en yüksek değerine ve 55.04’lük değeri ile 1981 yılında en düşük değerine sahip olmuştur.

Grafik 6: Kuzey Amerika Bölgesi İçin Küreselleşme Endeksleri

Tablo 58’de Kuzey Amerika bölgesi için Model 1’e ait ARDL bulgularına yer verilmiştir. Optimal ARDL modeli olarak ARDL (1, 0, 0) seçilmiş ve tahminler bu çerçevede gerçekleştirilmiştir. İlk olarak ele alınan küreselleşme serileri arasında uzun dönem ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 4.885 olarak hesaplanmıştır. Tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında hesaplanan F-İstatistiğinin istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda küreselleşme endeksleri arasında eşbütünleşik ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.975 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca katsayının en az %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla Kuzey Amerika bölgesinde kültürel küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi pozitif etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca bu bulguya göre kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin, uzun dönemde ekonomik küreselleşmede %0.975’lik doğru yönlü bir değişime sebep olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 1.145 olarak elde edilmiştir. Politik küreselleşme katsayısı da istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Benzer bir şekilde Kuzey Amerika bölgesinde politik küreselleşmenin de uzun dönem itibarıyla ekonomik küreselleşmeyi pozitif etkilediği saptanmıştır. Uzun dönemde politik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir değişim, ekonomik küreselleşmede %1.145’lik doğru yönlü bir değişime neden olacaktır. Kuzey Amerika bölgesi için elde edilen bu bulgular uzun dönemde ekonomik küreselleşmenin, politik küreselleşmeden daha fazla etkilendiğini göstermektedir. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.27 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı tespit edilmiştir. Dolayısıyla kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %27

oranında giderileceği, tamamının ise yaklaşık olarak 4 dönem sonunda giderileceği bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 58: Kuzey Amerika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)				ARDL (1, 0, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				4.885**		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ECM _{t-1}		-0.270***		0.058		-4.601	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		-4.823***		0.963		-5.004	
LKÜL		0.975***		0.336		2.900	
LPOL		1.145***		0.275		4.162	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
1.771 (0.621)	0.730 (0.392)	0.656 (0.417)	3.216 (0.200)	0.861 (0.359)	9.060 (0.010)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch-Pagan-Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch-Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque-Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 59'da Kuzey Amerika bölgesi için Model 2'ye ait ARDL sınır testi sonuçları raporlanmıştır. Bu modelde kültürel küreselleşme endeksi bağımlı değişken olarak ele alınmış ve değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin varlığı araştırılmıştır. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 6.475 tespit edilmiştir. Hesaplanan F-İstatistik değeri tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu neticesinde ele alınan üç küreselleşme endeksi arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.435 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Model 1'den elde edilen kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayıyla birlikte değerlendirildiğinde, Kuzey Amerika bölgesinde uzun dönemde ekonomik küreselleşmenin de kültürel küreselleşmeyi pozitif etkilediği belirlenmiştir. Bununla birlikte ekonomik küreselleşmedeki %1'lik artış (azalış), kültürel küreselleşmede %0.435'lik artışa (azalışa) neden olacaktır. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise -0.386 hesaplanmış ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla Model 1'den farklı olarak politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmeyi ters yönlü etkileyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda politik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir artışın (azalışın), kültürel küreselleşmede %0.386'lık bir azalışa (artışa) neden olacağı tespit edilmiştir. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.571 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca bu katsayı istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %57 oranında giderileceği belirlenmiştir. Ayrıca bu bulgu küreselleşme endeksleri arasındaki uzun dönem ilişkisi desteklemektedir.

Tablo 59: Kuzey Amerika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)				ARDL (4, 0, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				6.475***		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLKÜL _{t-1}		0.137		0.128		1.065	
ΔLKÜL _{t-2}		-0.094		0.126		-0.749	
ΔLKÜL _{t-3}		-0.067		0.126		-0.535	
ECM _{t-1}		-0.571***		0.107		-5.338	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		4.155***		0.554		7.493	
LEKO		0.435***		0.084		5.129	
LPOL		-0.386**		0.171		-2.257	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
2.492 (0.869)	0.872 (0.350)	3.871 (0.049)	5.658 (0.059)	1.911 (0.177)	0.149 (0.927)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 60'ta Kuzey Amerika bölgesi için Model 3'e ait ARDL sonuçları sunulmuştur. ARDL sınır testi sonucunda F-İstatistiği yaklaşık olarak 4.372 hesaplanmıştır. Elde edilen F-İstatistik değeri istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu doğrultuda politik küreselleşme endeksinin bağımlı değişken olarak yer aldığı Model 3 için küreselleşme endeksleri arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Bu bulgu Model 1 ve 2'den elde edilen bulguları doğrulamaktadır. Tablo 60'ta değişkenlere ait uzun dönem elastikiyet katsayılarına da yer verilmiştir. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.604 olarak hesaplanmış buna karşın kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise -0.424 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu katsayıların istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Model 1 sonuçlarıyla benzer bir şekilde ekonomik küreselleşmenin de politik küreselleşmeyi doğru yönlü etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Model 2 sonuçlarıyla paralel olarak kültürel küreselleşmenin de uzun dönemde politik küreselleşmeyi ters yönlü etkilediği saptanmıştır. Bu bulgular neticesinde Kuzey Amerika bölgesinde uzun dönem itibarıyla ekonomik ve kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1'lik değişimler, politik küreselleşmede sırasıyla %0.604'lük doğru yönlü ve %0.424'lük ters yönlü değişimlere neden olacaktır. Hata düzeltme katsayısı yaklaşık olarak -0.403 ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla katsayı beklenti doğrultusunda negatif ve istatistiksel olarak anlamlı elde edilmiştir.

Tablo 60: Kuzey Amerika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)				ARDL (3, 0, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				4.372**		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLPOL _{t-1}		0.297**		0.130		2.273	
ΔLPOL _{t-2}		0.447***		0.137		3.261	
ECM _{t-1}		-0.403***		0.092		-4.373	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		3.474***		0.654		5.311	
LEKO		0.604***		0.080		7.518	
LKÜL		-0.424**		0.194		-2.178	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
9.328 (0.096)	0.032 (0.856)	0.282 (0.595)	2.585 (0.274)	17.313 (0.000)	310.631 (0.000)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

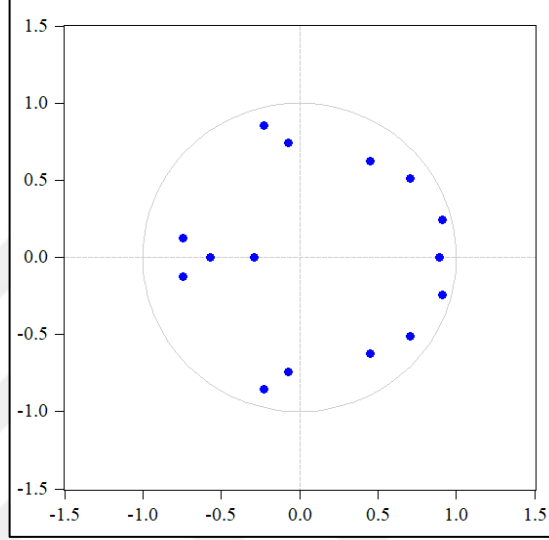
Kuzey Amerika bölgesi için küreselleşme değişkenleri arasındaki olası uzun dönemli ilişki Johansen eşbütünleşme testiyle de araştırılmıştır. Johansen eşbütünleşme testine geçilmeden önce optimal VAR modeli belirlenmiştir. Tablo 61'den elde edilen bulgulara göre seçim kriterlerinden LR test istatistiği, Schwarz ve Hannan–Quinn bilgi kriterleri en uygun gecikme uzunluğunun 1 olduğuna, son tahmin hatası ve Akaike bilgi kriteri en uygun gecikme uzunluğunun 5 olduğuna işaret etmektedir. VAR (1) modeli ile VAR (5) modeli arasında karar verilirken diagnostik test sonuçları dikkate alınmıştır. VAR (1) modeline ait LM otokorelasyon test bulguları sonucunda modelde otokorelasyon problemine rastlanmıştır. Bununla birlikte VAR (1) modelinin sabit varyans ve normal dağılım şartlarını da sağlamadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle FPE ve AIC kriterleri dikkate alınarak VAR (5) modeli tahmin edilmiştir. VAR (5) modelinin diagnostiklerinde herhangi bir soruna rastlanmamıştır. Bu doğrultuda Kuzey Amerika bölgesi için VAR (5) modelinin optimal model olduğu tespit edilmiştir. Tablo 61'den de görüleceği üzere VAR (5) modeline dair AR karakteristik polinomların ters kökleri birim çember içerisinde ve istikrar şartını sağlamaktadır. Ayrıca VAR (5) modelinde 6 gecikmeye kadar herhangi bir otokorelasyon sorununa rastlanmamıştır. White testi bulgularına göre değişen varyansın olmadığına dair kurulan hipotez reddedilememiştir. Ayrıca Jarque–Bera test istatistiği incelendiğinde VAR (5) modelinin normal dağılım koşulunu sağladığı görülmektedir.

Tablo 61: Kuzey Amerika Bölgesi İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi

Panel A: VAR Optimal Gecikme Seçim Kriterleri

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	–	7.31e-10	-12.52326	-12.39130	-12.47720
1	156.4924*	9.08e-12	-16.91365	-16.38581*	-16.72942*
2	7.690830	1.16e-11	-16.67885	-15.75513	-16.35645
3	13.97323	1.15e-11	-16.71628	-15.39668	-16.25571
4	15.48171	1.03e-11	-16.88940	-15.17392	-16.29065
5	14.80023	8.92e-12*	-17.12941*	-15.01805	-16.39249

Panel B: VAR (5) Modeli İçin Diagnostik Testler

VAR LM Otokorelasyon Testi			AR Karakteristik Polinomların Ters Kökleri
Gecikme	LRE İstatistiği (Olasılık)	Rao F-İstatistiği (Olasılık)	
1	13.488 (0.141)	1.625 (0.144)	
2	6.553 (0.683)	0.721 (0.685)	
3	7.837 (0.550)	0.877 (0.553)	
4	6.144 (0.725)	0.673 (0.727)	
5	11.966 (0.215)	1.413 (0.218)	
6	5.609 (0.778)	0.610 (0.779)	
VAR White Değişen Varyans Testi			
Ki-Kare İstatistiği		Olasılık	
188.431		0.318	
VAR Normallik Testi			
Jarque-Bera İstatistiği		Olasılık	
3.405		0.756	

Not: LR: LR test istatistiği, FPE: Son tahmin hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan – Quinn Bilgi Kriteri'dir.

Tablo 62'de Kuzey Amerika bölgesi için Johansen eşbütünleşme testine ait sonuçlar sunulmuştur. İz istatistiğine ait hesaplanan 24.746'lık değer ve Maksimum özdeğer istatistiğine ait hesaplanan 20.466'lık değer, kritik değerler ile karşılaştırıldığında %5 kritik değerinden büyük oldukları tespit edilmiştir. Bu doğrultuda $r \leq 1$ sıfır hipotezi her iki test sonucuna göre de reddedilmiştir. Johansen eşbütünleşme testinden elde edilen bulgulara göre en az %5 seviyesinde iki adet eşbütünleşme denkleminin olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda Kuzey Amerika bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endeksleri arasında eşbütünleşik ilişki tespit edilmiştir.

Johansen eşbütünleşme testi sonucunda endekslerin eşbütünleşik oldukları tespit edildikten sonra her bir küreselleşme endeksinin bağımlı değişken olarak yer aldığı modeller için uzun dönem elastikiyet katsayıları tahmin edilmiştir. Tablo 62'de Johansen yönteminden elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayıları sunulmuştur. Model 1'den elde edilen sonuçlara göre kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayı 0.361 olarak hesaplanmış ancak bu katsayının anlamlı olmadığı saptanmıştır. Aynı modelde politik küreselleşme katsayısı 1.397 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Politik küreselleşme katsayısının pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olması ARDL bulgularıyla paraleldir. Elde edilen katsayıya göre, Kuzey Amerika bölgesinde

uzun dönem itibariyle politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın (azalışın), ekonomik küreselleşmeyi yaklaşık olarak %1.397 artıracığı (azaltacağı) tespit edilmiştir.

Model 2’den elde edilen uzun dönem katsayılarına göre ekonomik küreselleşme katsayısı 2.77, politik küreselleşme katsayısı ise -3.872 olarak hesaplanmıştır. Değişkenlere ait katsayıların istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Bu katsayıların, Model 2 için ARDL yönteminden elde edilen katsayılar ile aynı işaretlere sahip oldukları belirlenmiştir. Dolayısıyla Kuzey Amerika bölgesinde uzun dönem itibariyle ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeyi doğru yönlü etkilediği buna karşın politik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeyi ters yönlü etkilediği bulguları desteklenmiştir.

Model 3 çözümünden elde edilen bulgulara göre ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayı, Model 2’ye benzer şekilde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Model 1’de olduğu gibi kültürel küreselleşme katsayısı istatistiksel olarak anlamlı elde edilememiştir. ARDL bulgularıyla paralel olarak ekonomik küreselleşme katsayısı 0.715 olarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda uzun dönemde Kuzey Amerika bölgesinin ekonomik küreselleşme düzeyinde meydana gelecek %1’lik bir değişimin, politik küreselleşme düzeyinde %0.715’lik doğru yönlü bir değişime neden olacağı tespit edilmiştir.

Tablo 62: Kuzey Amerika Bölgesi İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları

Panel A: Johansen Eşbütünleşme Testi			
Değişkenler: LEKO, LKÜL, LPOL			
H ₀	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	53.569	35.192	0.000
r≤1	24.746	20.261	0.011
r≤2	4.280	9.164	0.371
H ₀	Maksimum Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	28.823	22.299	0.005
r≤1	20.466	15.892	0.008
r≤2	4.280	9.164	0.371
Panel B: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları			
Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği
Sabit Terim	-3.186***	0.598	-5.322
LKÜL	0.361	0.231	1.556
LPOL	1.397***	0.148	9.419
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)			
Sabit Terim	8.827***	1.804	4.891
LEKO	2.770***	0.504	5.491
LPOL	-3.872***	0.911	-4.246
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)			
Sabit Terim	2.279***	0.626	3.640
LEKO	0.715***	0.070	10.091
LKÜL	-0.258	0.200	-1.289

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 63’te Kuzey Amerika bölgesi için FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem katsayılar sunulmuştur. Model 1’e ait sonuçlar incelendiğinde kültürel küreselleşmeye

ait katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayılar FMOLS bulgularına göre 0.921, DOLS bulgularına göre 0.934 ve CCR bulgularına göre 0.914 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan uzun dönem katsayıların ARDL yönteminden elde edilen uzun dönem katsayılarla oldukça tutarlı olduğu belirlenmiştir. Politik küreselleşme değişkenine ait katsayıların bütün yöntemler için pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. FMOLS, DOLS ve CCR sonuçlarına göre politik küreselleşme katsayıları sırasıyla 1.181, 1.272 ve 1.187 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu katsayılar ARDL ve Johansen yöntemlerinden elde edilen katsayılarla oldukça paraleldir. ARDL bulgularında olduğu gibi FMOLS, DOLS ve CCR bulgularında da Kuzey Amerika bölgesinde politik küreselleşmenin uzun dönem itibariyle kültürel küreselleşmeye nazaran ekonomik küreselleşmeyi daha fazla etkilediği tespit edilmiştir.

Kültürel küreselleşmenin bağımlı değişken olduğu Model 2 bulgularına göre bütün eşbütünleşme regresyonları için ekonomik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Buna karşın politik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayıların tamamının negatif olduğu ancak katsayılar içerisinde sadece DOLS yönteminden elde edilen katsayının istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. FMOLS, DOLS ve CCR sonuçlarına göre Kuzey Amerika bölgesinde uzun dönem itibariyle ekonomik küreselleşme düzeyinde meydana gelecek %1 oranında bir artış (azalış), kültürel küreselleşmede sırasıyla %0.459, %0.454 ve %0.457 oranında bir artışa (azalışa) sebep olacaktır. Bu açıdan bulgular Johansen yönteminden ziyade ARDL yönteminden elde edilen bulgularla örtüşmektedir. DOLS bulgularına göre Kuzey Amerika bölgesinde politik küreselleşmede ortaya çıkacak %1’lik bir artış (azalış), kültürel küreselleşmede %0.229’luk bir azalışa (artışa) sebep olacaktır. DOLS yöntemiyle hesaplanan politik küreselleşme katsayı değeri, Johansen yönteminden hesaplanan katsayı değeriyle oldukça farklıdır.

Model 3 için ekonomik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar Model 2’ye benzer şekilde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmiştir. Ayrıca bu katsayılar ARDL ve Johansen yöntemlerinden elde edilen katsayılarla da benzer hesaplanmıştır. Bu bulgular Kuzey Amerika bölgesinde ekonomik küreselleşmenin uzun dönemde politik küreselleşmeyi doğru yönlü etkilediğine dair güçlü kanıtlar sunmaktadır. Katsayılar incelendiğinde uzun dönemde ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişim, politik küreselleşmede FMOLS sonuçlarına göre %0.567, DOLS sonuçlarına göre %0.615 ve CCR sonuçlarına göre %0.569’luk doğru yönlü bir değişime neden olacaktır. Model 3 için kültürel küreselleşme değişkenine ait tahmin edilen katsayılar negatif elde edilmiştir. Bununla birlikte Model 2 bulgularında olduğu gibi DOLS yönteminden elde edilen katsayının istatistiksel olarak anlamlı olduğu, FMOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olmadıkları saptanmıştır. DOLS bulgularına göre kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayı -0.477 olarak hesaplanmıştır. Model 2 ve 3’ten elde edilen DOLS sonuçlarına göre kültürel ve politik küreselleşmenin uzun dönemde birbirlerinin ters yönlü

etkiledikleri görülmüştür. Dolayısıyla Kuzey Amerika bölgesinde uzun dönem itibariyle kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik doğru yönlü (ters yönlü) bir değişim, politik küreselleşmede %0.477’lik ters yönlü (doğru yönlü) bir değişime sebep olacaktır.

Tablo 63: Kuzey Amerika Bölgesi İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri

Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	-4.749***	-7.459	-5.179***	-6.581	-4.741***	-7.856
LKÜL	0.921***	4.145	0.934***	3.118	0.914***	4.006
LPOL	1.181***	6.505	1.272***	5.857	1.187***	6.439
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	3.280***	5.926	3.424***	10.572	3.251***	6.225
LEKO	0.459***	3.700	0.454***	4.271	0.457***	3.717
LPOL	-0.200	-0.838	-0.229*	-1.801	-0.191	-0.827
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	2.612***	3.815	3.662***	5.577	2.640***	3.719
LEKO	0.567***	5.772	0.615***	6.917	0.569***	5.419
LKÜL	-0.192	-0.833	-0.477**	-2.143	-0.200	-0.817

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 64’te Kuzey Amerika bölgesi için değişkenlere ait elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayıları ve katsayıların istatistiksel olarak anlamlılıkları toplu bir şekilde sunulmuştur. Model 1 için elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde değişkenlere ait katsayıların tamamının pozitif oldukları belirlenmiştir. Bu bağlamda kültürel ve politik küreselleşmenin uzun dönem itibariyle ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkiledikleri tespit edilmiştir. Kültürel küreselleşme değişkeni için elde edilen katsayılarından Johansen yönteminden elde edilen katsayının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR bulgularına göre kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayıların 0.91–0.97 aralığında oldukları belirlenmiştir. Bu bağlamda Kuzey Amerika bölgesinin kültürel küreselleşme düzeyinde uzun dönem itibariyle yaşanacak %1’lik bir artışın (azalışın), ekonomik küreselleşme düzeyinde yaklaşık olarak %0.91–0.97 arası bir artışa (azalışa) neden olacağı tespit edilmiştir. Politik küreselleşme değişkenine ait katsayılar incelendiğinde tamamının istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Yöntemlerin tamamından elde edilen politik küreselleşme katsayı değerleri incelendiğinde, hesaplanan katsayıların 1.14–1.39 aralığında oldukları belirlenmiştir. Bu doğrultuda uzun dönemde politik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir değişimin, ekonomik küreselleşmede yaklaşık olarak %1.14–1.39 arası doğru yönlü bir değişime sebep olacağı saptanmıştır. Bununla birlikte bütün yöntemlerden elde edilen sonuçlar kendi içlerinde değerlendirildiğinde, politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönem etkisinin, kültürel küreselleşmenin uzun dönem etkisinden daha fazla olduğu saptanmıştır.

Kuzey Amerika bölgesi için Model 2'den elde edilen katsayılar incelendiğinde ekonomik küreselleşmeye dair uzun dönem katsayıların pozitif oldukları buna karşın politik küreselleşmeye dair uzun dönem katsayıların negatif oldukları görülmüştür. Dolayısıyla Kuzey Amerika bölgesinde uzun dönem itibariyle ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği, politik küreselleşmenin ise kültürel küreselleşmeyi negatif yönde etkilediği belirlenmiştir. Ekonomik ve politik küreselleşme değişkenlerine ait uzun dönem katsayılarına bakıldığında Johansen yönteminden elde edilen katsayıların diğer yöntemlerden elde edilen katsayılardan büyük ölçüde farklı değerlere sahip oldukları görülmektedir. Bu bağlamda Model 2 için her iki katsayıya ait sonuçlar yorumlanırken Johansen yönteminden elde edilen katsayılar dikkate alınmamıştır. Bununla birlikte politik küreselleşme değişkenine ait katsayılar incelendiğinde FMOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olmadıkları saptanmıştır. ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen ekonomik küreselleşmeye dair uzun dönem katsayılar 0.43–0.46 aralığında bulunmuştur. ARDL ve DOLS yöntemlerinden elde edilen politik küreselleşme değişkenine ait katsayılar ise -0.23 ile -0.38 aralığında belirlenmiştir. Katsayılara ilişkin belirlenen aralıklara göre, uzun dönemde ekonomik küreselleşmede yaşanacak %1'lik bir değişimin, kültürel küreselleşmede yaklaşık olarak %0.43–0.46 aralığında doğru yönlü bir değişim, politik küreselleşmede yaşanacak %1'lik bir değişimin ise kültürel küreselleşmede yaklaşık olarak %0.23–0.38 aralığında ters yönlü bir değişim meydana getireceği saptanmıştır. Bütün bu sonuçlara ek olarak Kuzey Amerika bölgesinde uzun dönem itibariyle ekonomik küreselleşmenin politik küreselleşmeye nazaran kültürel küreselleşmeyi daha fazla etkilediği tespit edilmiştir.

Model 3 için hesaplanan uzun dönem katsayılarına bakıldığında ekonomik küreselleşmeye dair bütün yöntemlerden elde edilen uzun dönem katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmüştür. Dolayısıyla Kuzey Amerika bölgesinde ekonomik küreselleşmenin uzun dönemde politik küreselleşmeyi pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Politik küreselleşmeye dair katsayılar değerlendirildiğinde ise kültürel küreselleşmenin uzun dönem itibariyle politik küreselleşmeyi negatif yönde etkilediği saptanmıştır. Ekonomik küreselleşme değişkeni için elde edilen katsayı değerlerinin, yöntemlerin tamamında tutarlı olduğu görülmektedir. Ekonomik küreselleşme katsayılarının 0.56–0.71 aralığında elde edildiği belirlenmiştir. Kültürel küreselleşme değişkenine ait hesaplanan katsayılar incelendiğinde ARDL ve DOLS yöntemlerinden elde edilen uzun dönem katsayıların istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmüştür. Dolayısıyla anlamlı oldukları tespit edilen katsayıların -0.42 ile -0.47 aralığında oldukları belirlenmiştir. Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde ekonomik küreselleşmenin politik küreselleşme üzerine uzun dönem pozitif etkisinin, kültürel küreselleşmenin uzun dönem negatif etkisine göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 64: Kuzey Amerika Bölgesi İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet

Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LKÜL	0.975***	0.361	0.921***	0.934***	0.914***
LPOL	1.145***	1.397***	1.181***	1.272***	1.187***
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.435***	2.770***	0.459***	0.454***	0.457***
LPOL	-0.386**	-3.872***	-0.200	-0.229*	-0.191
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.604***	0.715***	0.567***	0.615***	0.569***
LKÜL	-0.424**	-0.258	-0.192	-0.477**	-0.200

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

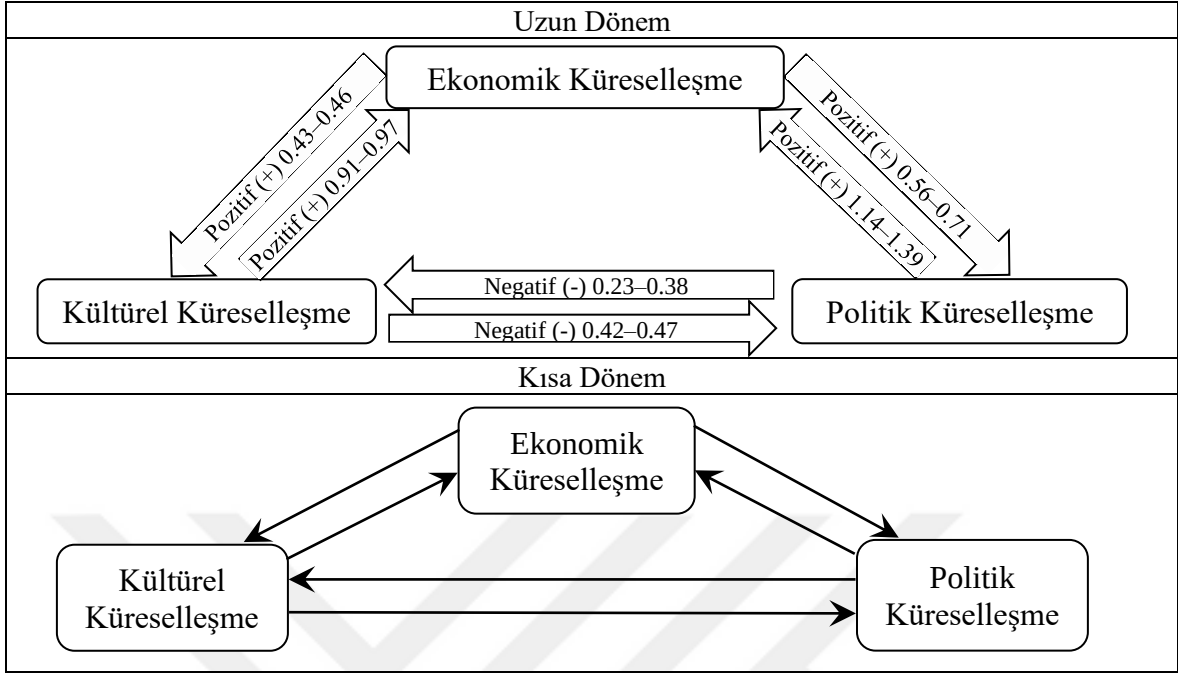
Kuzey Amerika bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkileri Toda–Yamamoto yaklaşımıyla analiz edilmiştir. Tablo 65’te Toda–Yamamoto nedensellik testine ait bulgulara yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre kültürel küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi en az %10 anlamlılıkla reddedilirken politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi en az %1 anlamlılıkla reddedilmiştir. Ekonomik ve politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden hipotezler en az %1 anlamlılıkla reddedilmişlerdir. Ekonomik küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığı hipotezi en az %5 anlamlılıkla reddedilmiştir. Aynı zamanda kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığı hipotezi en az %10 anlamlılıkla reddedilmiştir. Bu bulgular neticesinde ele alınan üç küreselleşme endeksi arasında da çift yönlü nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir.

Tablo 65: Kuzey Amerika Bölgesi İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları

H ₀	SUR Wald (χ^2)	Gecikme Uzunluğu (k+dmax)	Olasılık	Karar
LKÜL $\nrightarrow$ LEKO	9.586	5+1=6	0.087	Reddedilir
LPOL $\nrightarrow$ LEKO	44.844	5+1=6	0.000	Reddedilir
LEKO $\nrightarrow$ LKÜL	33.638	5+1=6	0.000	Reddedilir
LPOL $\nrightarrow$ LKÜL	20.612	5+1=6	0.001	Reddedilir
LEKO $\nrightarrow$ LPOL	12.980	5+1=6	0.023	Reddedilir
LKÜL $\nrightarrow$ LPOL	10.128	5+1=6	0.071	Reddedilir

Şekil 10’da Kuzey Amerika bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme arasındaki uzun dönem ilişkilerin yönü ve boyutları özetlenmiştir. Ayrıca küreselleşme endeksleri arasındaki nedensellik ilişkileri de gösterilmiştir.

Şekil 10: Kuzey Amerika Bölgesi İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü

4.2.3. Güney Asya Bölgesi Analiz Bulguları

Tablo 66’da Güney Asya bölgesi için gerçekleştirilen ADF ve PP birim kök testlerine ait bulgular sunulmuştur. Birim kök test bulgularına göre küreselleşmenin temel boyutlarından olan ekonomik küreselleşme değişkeni bütün modeller için en az %1 anlamlılık düzeyinde birinci farkında durağan bulunmuştur. Ekonomik küreselleşmenin alt boyutlarından olan ticari ve finansal küreselleşme değişkenleri de birinci farklarında durağan tespit edilmiştir. Küreselleşmenin diğer bir boyutunu temsil eden sosyal küreselleşme değişkeninin hem ADF hem de PP birim kök test bulgularına göre ikinci farkında durağan olduğu saptanmıştır. Ayrıca sosyal küreselleşmenin alt boyutu olan bilgisel küreselleşme değişkeninin de ikinci farkında durağan olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Buna karşın sosyal küreselleşmenin alt boyutlarından olan kültürel ve kişilerarası küreselleşme değişkenlerinin birinci farkında durağan oldukları tespit edilmiştir. Son olarak politik küreselleşme değişkeni ADF ve PP birim kök test bulgularına göre bütün modeller için en az %1 anlamlılık düzeyinde birinci farkında durağan bulunmuştur.

Tablo 66: Güney Asya Bölgesi İçin Birim Kök Test Bulguları

		ADF			PP	
	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz
LEKO	-1.613 (0)	-0.443 (0)	1.984 (0)	-1.602 [3]	-0.463 [4]	1.847 [2]
ΔLEKO	-5.107*** (0)	-5.338*** (0)	-4.787*** (0)	-5.069*** [5]	-5.257*** [9]	-4.773*** [2]
LTİC	-2.024 (7)	-1.841 (7)	1.302 (9)	-0.931 [4]	-1.821 [1]	1.105 [5]
ΔLTİC	-3.925*** (1)	-3.870** (1)	-3.785*** (1)	-6.001*** [5]	-5.932*** [6]	-5.897*** [3]
LFİN	-2.607* (0)	-1.169 (0)	2.051 (0)	-2.954** [4]	-0.917 [3]	2.114 [1]
ΔLFİN	-6.524*** (0)	-7.364*** (0)	-5.961*** (0)	-6.529*** [1]	-9.250*** [9]	-5.970*** [3]
LSOS	-1.373 (2)	-4.188** (9)	0.808 (2)	0.165 [5]	-2.210 [4]	2.514 [5]
ΔLSOS	-1.504 (1)	-1.053 (1)	-1.128 (1)	-2.411 [3]	-2.226 [3]	-1.665* [2]
ΔΔLSOS	-10.42*** (0)	-10.59*** (0)	-10.56*** (0)	-11.02*** [2]	-13.53*** [6]	-11.18*** [2]
LKÜL	0.194 (0)	-1.944 (1)	2.742 (0)	-0.101 [4]	-2.214 [4]	2.010 [4]
ΔLKÜL	-4.639*** (0)	-4.565*** (0)	-4.050*** (0)	-4.675*** [3]	-4.615*** [3]	-4.189*** [4]
LKA	-1.275 (3)	-3.075 (3)	1.323 (1)	-0.144 [4]	-1.892 [4]	1.596 [4]
ΔLKA	-3.669*** (0)	-3.672** (0)	-1.725* (1)	-3.861*** [4]	-3.809** [3]	-3.494*** [4]
LBİL	-1.745 (7)	-2.528 (7)	0.907 (7)	0.298 [4]	-2.289 [4]	3.319 [4]
ΔLBİL	-1.408 (6)	-0.633 (6)	-0.678 (6)	-2.252 [7]	-2.066 [7]	-1.580 [12]
ΔΔLBİL	-2.928* (5)	-3.559** (5)	-2.986*** (5)	-8.861***[24]	-19.51***[37]	-8.925***[24]
LPOL	-3.167** (4)	0.181 (4)	0.881 (6)	-1.223 [2]	-0.862 [3]	5.283 [3]
ΔLPOL	-5.309*** (1)	-5.007*** (3)	-2.811*** (1)	-6.103*** [3]	-6.218*** [1]	-4.284*** [5]

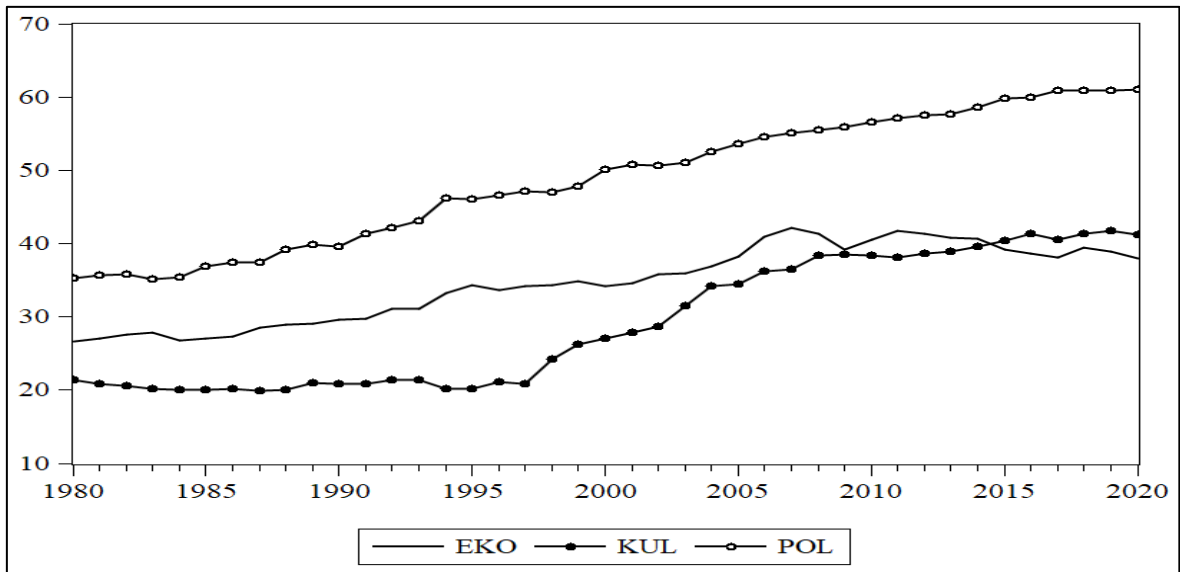
Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ; fark operatörüdür. ADF testinde optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri (AIC) yardımıyla belirlenmiş ve maksimum gecikme uzunluğu 9 olarak alınmıştır. Parantez içi değerler belirlenen optimal gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. PP testinde bant genişliği Newey-West bant genişliğine göre belirlenmiştir. Köşeli parantez içi değerler bant genişliğini ifade etmektedir.

Güney Asya bölgesine ait ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin tanıtıcı istatistikleri Tablo 67’de sunulmuştur. Ele alınan bu endekslere ait tanıtıcı istatistikler ekonometrik analizlere geçilmeden önce ham veriler üzerinden yorumlanmıştır. Tablo 67 incelendiğinde Güney Asya bölgesi için ele alınan ekonomik küreselleşmenin ilgili dönem içerisinde ortalama 34.64’lük bir değere sahip olduğu görülmektedir. Güney Asya bölgesi için politik küreselleşmenin 48.67 ile en yüksek ortalamaya sahip endeks olduğu, kültürel küreselleşmenin ise 29.15 ile en düşük ortalamaya sahip endeks olduğu dikkat çekmektedir. Politik küreselleşme serisi 8.85’lik standart sapma değeri ile diğer serilere nazaran en yüksek oynaklığa sahip seri olduğu, ekonomik küreselleşme serisi ise 5.14’lük standart sapma değeri ile en düşük oynaklığa sahip seri olduğu belirlenmiştir. Kültürel küreselleşme serisinin standart sapma değeri incelendiğinde bu serinin de ekonomik küreselleşme serisine göre oldukça oynak bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ekonomik ve politik küreselleşme serileri sola çarpık bir dağılım sergilerken, kültürel küreselleşme serisi sağa çarpık bir dağılım sergilemektedir. Öte yandan ele alınan bütün küreselleşme serileri basık bir dağılıma sahiptir.

Tablo 67: Güney Asya Bölgesi İçin Tanıtıcı İstatistikler

	EKO	KÜL	POL
Ortalama	34.641	29.154	48.672
Ortanca	34.585	27.015	50.048
Maksimum	42.182	41.699	61.046
Minimum	26.638	19.906	35.129
Standart Sapma	5.148	8.658	8.856
Çarpıklık	-0.180	0.228	-0.152
Basıklık	1.641	1.295	1.633
Jargue-Bera	3.373	5.318	3.348
Olasılık	0.185	0.070	0.187

Güney Asya bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin 1980–2020 dönemi içerisindeki seyirleri Grafik 7’de sunulmuştur. Grafik 7’ye bakıldığında ele alınan dönemde politik küreselleşme endeksinin her yıl en yüksek değerlere sahip olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca politik küreselleşme endeksinin artan trende sahip olduğu görülmektedir. 1980’den 2014 yılına kadar olan süreçte ekonomik küreselleşme düzeyinin kültürel küreselleşme düzeyinden daha fazla olduğu ancak 2015 yılından sonra kültürel küreselleşmenin ekonomik küreselleşmeyi geride bıraktığı görülmektedir. Bu noktada kültürel küreselleşme 1980–1997 yılları arası yatay seyretmiş ve 1998 yılından sonra artış trendine geçmiştir. Güney Asya bölgesinde ekonomik küreselleşme düzeyinin ise ele alınan dönemde artış gösterdiği ancak bu artışın çok fazla olmadığı belirlenmiştir. Ele alınan dönem içerisinde ekonomik küreselleşme 2007 yılında 42.18 ile en yüksek değerini elde etmiştir. En düşük değerini ise 26.63 ile 1980 yılında elde etmiştir. Kültürel küreselleşme maksimum değerine 2019 yılında ulaşmıştır. Minimum değerini ise 1987 yılında elde etmiştir. Güney Asya bölgesi için politik küreselleşme endeksi 2020 yılında 61.04 ile maksimum değerine ulaşmıştır. Politik küreselleşme düzeyinin en düşük olduğu dönem ise 1983 yılı olmuştur. Bu dönemde politik küreselleşme 35.12 değerine sahip olmuştur.

Grafik 7: Güney Asya Bölgesi İçin Küreselleşme Endeksleri

Tablo 68’de Güney Asya bölgesi için Model 1’e ait ARDL bulgularına yer verilmiştir. Model 1’de ekonomik küreselleşme endeksi bağımlı değişken olarak ele alınmış ve bu doğrultuda küreselleşme endeksleri arasındaki uzun dönem ilişki araştırılmıştır. ARDL (2, 1, 1) modeli tahmin edilmiştir. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 5.688 olarak hesaplanmış ve tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında hesaplanan F-İstatistiğinin istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endeksleri arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı saptanmıştır. Kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.183 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre uzun dönem itibarıyla kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişim, ekonomik küreselleşmede %0.183’lük doğru yönlü bir değişime neden olacaktır. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 1.942 olarak elde edilmiştir. Politik küreselleşme katsayısının da istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda Güney Asya bölgesinde politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişim, ekonomik küreselleşmede %1.942’lik bir değişim meydana getirecektir. Bu sonuçlar Güney Asya bölgesinde hem kültürel hem de politik küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca uzun dönem katsayılarına bakıldığında politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönem etkisi oldukça yüksektir. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.474 olarak hesaplanmıştır. Hata düzeltme katsayısı istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmiştir. Dolayısıyla kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizlik bir dönem sonunda yaklaşık olarak %47 oranında giderilecektir. Sonuç olarak küreselleşme endeksleri arasındaki uzun dönemli denge ilişkisinin varlığı doğrulanmıştır.

Tablo 68: Güney Asya Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)				ARDL (2, 1, 1) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				5.688**		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		-1.954***		0.391		-4.985	
ΔLEKO _{t-1}		0.205		0.129		1.584	
ΔLKÜL		-0.057		0.093		-0.609	
ΔLPOL		0.491**		0.213		2.302	
ECM _{t-1}		-0.474***		0.095		-4.995	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Trend		-0.023***		0.006		-3.883	
LKÜL		0.183**		0.086		2.122	
LPOL		1.942***		0.340		5.709	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
8.862 (0.262)	0.169 (0.680)	0.702 (0.402)	0.839 (0.657)	0.958 (0.335)	0.615 (0.735)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi’dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardişık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi’dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 69’da Güney Asya bölgesi için Model 2’ye ait ARDL sınır testi sonuçları ve değişkenlere ilişkin uzun dönem elastikiyet katsayıları raporlanmıştır. Model 2’de kültürel küreselleşme endeksi bağımlı değişken olarak yer almaktadır. Öncelikle küreselleşme endeksleri arasında uzun dönem ilişkinin varlığı araştırılmıştır. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 5.397 tespit edilmiştir. Hesaplanan F-İstatistik değeri tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç doğrultusunda üç küreselleşme endeksi arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 1.904 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Güney Asya bölgesi için Model 1’den elde edilen kültürel küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediğine yönelik bulguya benzer bir şekilde ekonomik küreselleşmenin de kültürel küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Dahası uzun dönemde ekonomik küreselleşmedeki %1’lik bir artışın (azalışın), kültürel küreselleşmede %1.904’lük artışa (azalışa) neden olacağı belirlenmiştir. Ayrıca Model 1 ile karşılaştırıldığında ekonomik küreselleşmenin uzun dönemde kültürel küreselleşmeyi daha yüksek düzeyde etkilediği görülmüştür. Model 1’den farklı olarak politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı -3.275 olarak elde edilmiş. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem katsayı istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bağlamda Güney Asya bölgesinde politik küreselleşmenin kültürel küreselleşme üzerine uzun dönem etkisinin negatif yönde olacağı saptanmıştır. Güney Asya bölgesinde uzun dönem itibariyle politik küreselleşme düzeyinde ortaya çıkacak %1’lik bir değişimin, kültürel küreselleşme düzeyinde %3.275’lik ters yönlü bir değişim meydana getireceği tespit edilmiştir. Model 2 sonuçlarına göre Güney Asya bölgesi için uzun dönemde politik küreselleşme endeksi kültürel küreselleşme endeksinin en önemli belirleyicisidir. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.261 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %26 oranında giderileceği ve bu dengesizliğin tamamının yaklaşık olarak 4 dönemde ortadan kalkacağı tespit edilmiştir.

Tablo 69: Güney Asya Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)				ARDL (4, 1, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				5.397**		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		2.168***		0.622		3.483	
ΔLKUL _{t-1}		0.256		0.151		1.696	
ΔLKUL _{t-2}		0.320*		0.168		1.907	
ΔLKUL _{t-3}		0.375**		0.157		2.382	
ΔLEKO		0.013		0.211		0.064	
ECM _{t-1}		-0.261***		0.075		-3.463	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Trend		0.050***		0.015		3.331	
LEKO		1.904***		0.684		2.782	
LPOL		-3.275**		1.326		-2.468	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
5.347 (0.719)	1.594 (0.206)	0.031 (0.859)	0.080 (0.960)	5.384 (0.028)	4.479 (0.106)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 70'te Güney Asya bölgesi için Model 3'e ait ARDL sonuçları sunulmuştur. Model 3 için en uygun gecikme uzunlukları ARDL (1, 0, 3) olarak belirlenmiştir. ARDL sınır testi sonuçlarına göre F-İstatistiği yaklaşık olarak 5.198 hesaplanmıştır. Elde edilen F-İstatistik değeri istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı tespit edilmiştir. Model 1 ve 2'de olduğu gibi bu modelde de küreselleşme endeksleri arasında eşbütünleşik ilişkinin mevcut olduğu saptanmıştır. Model 2'ye benzer bir şekilde ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı pozitif elde edilmiştir. Kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise Model 1'den farklı olarak negatif elde edilmiştir. Uzun dönem elastikiyet katsayılarının istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları belirlenmiştir. Güney Asya bölgesinde uzun dönem itibarıyla ekonomik küreselleşme düzeyinde meydana gelecek %1'lik bir değişimin, politik küreselleşme düzeyinde %0.424'lük doğru yönlü bir değişime sebep olacağı buna karşın kültürel küreselleşme düzeyinde meydana gelecek %1'lik bir değişimin, politik küreselleşme düzeyinde %0.159'luk ters yönlü bir değişime sebep olacağı tespit edilmiştir. Dolayısıyla Güney Asya bölgesinde ekonomik küreselleşmenin uzun dönemde politik küreselleşmeyi daha fazla etkilediği görülmüştür. Hata düzeltme terimi katsayısı yaklaşık olarak -0.579 hesaplanmış ve katsayı istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu küreselleşme endeksleri arasındaki uzun dönemli denge ilişkisini doğrulamakta ve kısa dönem ile uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %58 oranında giderileceğini göstermektedir.

Tablo 70: Güney Asya Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)				ARDL (1, 0, 3) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				5.198**		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		1.525***		0.316		4.822	
ΔLKÜL		-0.101*		0.057		-1.768	
ΔLKÜL _{t-1}		0.115*		0.060		1.922	
ΔLKÜL _{t-2}		0.225***		0.059		3.761	
ECM _{t-1}		-0.579***		0.121		-4.782	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Trend		0.013***		0.001		10.528	
LEKO		0.424***		0.069		6.065	
LKÜL		-0.159***		0.048		-3.323	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
9.925 (0.192)	1.491 (0.222)	0.419 (0.517)	3.387 (0.183)	5.808 (0.022)	0.065 (0.967)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

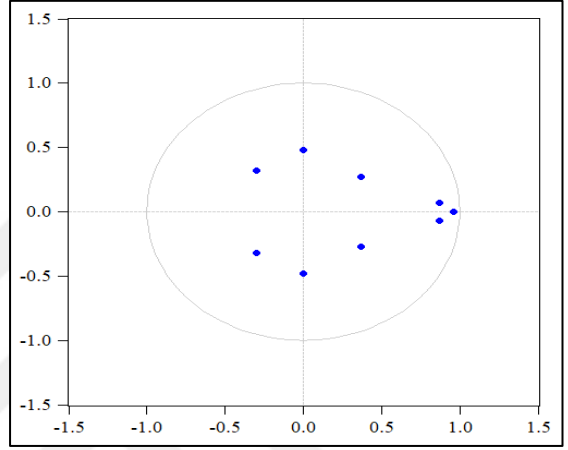
Tablo 71'de Güney Asya bölgesi için Johansen eşbütünleşme analizine geçilmeden önce optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesine ilişkin bilgi kriterlerine ve belirlenen VAR modeline dair diagnostik test sonuçlarına yer verilmiştir. Tablo 71'den elde edilen bulgulara göre, seçim kriterlerinden LR test istatistiği, son tahmin hatası ve Akaike bilgi kriteri, en uygun gecikme uzunluğunun 3 olduğuna işaret etmektedir. Schwarz ve Hannan–Quinn bilgi kriterlerine göre ise optimal gecikme uzunluğunun 1 olduğu görülmektedir. Çoğunluk bilgi kriteri 3 gecikmeye işaret ettiği için VAR (3) modeli tahmin edilmiştir. Tahmin edilen VAR (3) modeli için gerçekleştirilen diagnostik test sonuçlarında herhangi bir probleme rastlanmamıştır. Tablo 71'den de görüleceği üzere VAR (3) modeline dair AR kökleri birim çember içerisinde. Dolayısıyla model istikrar şartını sağlamaktadır. Ayrıca VAR (3) modelinde 4 gecikmeye kadar herhangi bir otokorelasyon sorunu belirlenmemiştir. White testi bulgularına göre değişen varyansın olmadığına dair kurulan hipotez reddedilememiştir. Dolayısıyla VAR (3) modelinde sabit varyans şartının sağlandığı görülmüştür. Son olarak elde edilen Jarque–Bera test istatistiğine göre çok değişkenli hata terimleri normal dağılıma uyum göstermektedir.

Tablo 71: Güney Asya Bölgesi İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi

Panel A: VAR Optimal Gecikme Seçim Kriterleri

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	–	4.72e-07	-6.051674	-5.919714	-6.005616
1	254.1176	3.63e-10	-13.23687	-12.96501*	-13.30862*
2	7.076668	3.43e-10	-13.32468	-12.31315	-12.91447
3	19.05930*	2.61e-10*	-13.69773*	-12.00508	-12.86410
4	15.28285	2.76e-10	-13.65334	-11.93786	-13.05459
5	10.88785	2.78e-10	-13.49285	-11.58637	-12.96081

Panel B: VAR (3) Modeli İçin Diagnostik Testler

VAR LM Otokorelasyon Testi			AR Karakteristik Polinomların Ters Kökleri	
Gecikme	LRE İstatistiği (Olasılık)	Rao F–İstatistiği (Olasılık)		
1	13.424 (0.144)	1.571 (0.145)		
2	12.544 (0.184)	1.457 (0.185)		
3	14.191 (0.115)	1.671 (0.116)		
4	15.025 (0.090)	1.782 (0.091)		
VAR White Değişen Varyans Testi				
Ki–Kare İstatistiği		Olasılık		
99.884		0.698		
VAR Normallik Testi				
Jarque–Bera İstatistiği		Olasılık		
3.293		0.771		

Not: LR: LR test istatistiği, FPE: Son tahmin hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan – Quinn Bilgi Kriteri'dir.

Tablo 72'de Güney Asya bölgesi için Johansen eşbütünleşme testine ait sonuçlar ve herbir model ve değişken için uzun dönem elastikiyet katsayıları sunulmuştur. Johansen eşbütünleşme test sonuçlarına göre İz istatistik değeri 27.222 olarak hesaplanmış ve tablo kritik değeri ile karşılaştırıldığında en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla $r \leq 1$ sıfır hipotezi reddedilmiş ve iki adet eşbütünleşme denkleminin olduğu saptanmıştır. Maksimum özdeğer istatistiğine ait değer ise 17.829 olarak elde edilmiştir. Bu değer %5 kritik değerinden küçük olmasına rağmen %10 kritik değerinden büyük olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar Johansen eşbütünleşme testine dair sonuçlar genellikle istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde yorumlansa da İz istatistiğine dair sonuçlarla tutarlı olduğu için Maksimum özdeğer istatistiği %10 düzeyinde değerlendirilmiştir. Sonuç olarak Güney Asya bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endeksleri arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Johansen eşbütünleşme testi sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edildikten sonra uzun dönem elastikiyet katsayılarının tahmini gerçekleştirilmiştir. Model 1'den elde edilen sonuçlara göre kültürel küreselleşme katsayısı 0.287, politik küreselleşme katsayısı ise 2.164 olarak hesaplanmış ve bu iki katsayının da istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca katsayıların ARDL yöntemiyle Model 1'den elde edilen katsayılarla aynı işaretlere ve yakın değerlere sahip oldukları görülmüştür. Bu sonuçlar bağlamında,

uzun dönemde kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik doğru yönlü bir değişimin, ekonomik küreselleşmede %0.287’lik doğru yönlü bir değişime, politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik doğru yönlü bir değişimin ise kültürel küreselleşmede %2.164’lük doğru yönlü bir değişime sebep olacağı tespit edilmiştir.

Model 2’den elde edilen uzun dönem katsayılara göre ekonomik küreselleşme değişkeninin katsayısı 3.481 olarak, politik küreselleşme değişkeninin katsayısı ise -7.536 olarak hesaplanmıştır. Her iki uzun dönem katsayı da istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ARDL’den elde edilen sonuçlara benzer bir şekilde Güney Asya bölgesinde uzun dönem itibariyle ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği buna karşın politik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeyi negatif yönde etkilediği saptanmıştır.

Güney Asya bölgesine ilişkin Model 3 sonuçları incelendiğinde ekonomik ve kültürel küreselleşme değişkenlerine dair katsayıların sırasıyla 0.462 ve -0.132 olarak hesaplandıkları ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları görülmüştür. Ayrıca Johansen yönteminden elde edilen uzun dönem katsayıların, ARDL yönteminden elde edilen katsayılarla oldukça paralel oldukları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda etkisi Johansen yöntemi sonuçlarında da ekonomik küreselleşmenin uzun dönem etkisi kültürel küreselleşmeye göre daha yüksek belirlenmiştir.

Tablo 72: Güney Asya Bölgesi İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları

Panel A: Johansen Eşbütünleşme Testi			
Değişkenler: LEKO, LKÜL, LPOL			
H ₀	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	51.026	42.915	0.006
r≤1	27.222	25.872	0.033
r≤2	9.392	12.517	0.157
H ₀	Maksimum Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	23.804	25.823	0.090
r≤1	17.829	19.387	0.083
r≤2	9.392	12.517	0.157
Panel B: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları			
Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği
Trend	-0.028***	0.004	-5.909
LKÜL	0.287***	0.069	4.120
LPOL	2.164***	0.269	8.029
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)			
Trend	0.099***	0.017	5.594
LEKO	3.481***	0.778	4.470
LPOL	-7.536***	1.529	-4.928
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)			
Trend	0.013***	0.001	12.601
LEKO	0.462***	0.064	7.124
LKÜL	-0.132***	0.032	-4.030

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 73'te Güney Asya bölgesi için FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayıları ve katsayılarla ait t-istatistikleri sunulmuştur. Model 1 için kültürel ve politik küreselleşme değişkenlerine ilişkin hesaplanan uzun dönem katsayılar incelendiğinde, ARDL ve Johansen bulgularına benzer şekilde katsayılarla ait işaretlerin pozitif oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca FMOLS, DOLS ve CCR yöntemleriyle hesaplanan katsayıların istatistiksel olarak anlamlı oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Kültürel küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar FMOLS, DOLS ve CCR sonuçlarına göre sırasıyla 0.173, 0.205 ve 0.168 olarak hesaplanmıştır. Politik küreselleşme değişkenine ait katsayılar ise yine sırasıyla 1.650, 1.854 ve 1.701 olarak elde edilmiştir. Dolayısıyla uzun dönem itibarıyla her iki küreselleşme değişkeninin de ekonomik küreselleşme değişkenini pozitif yönde etkileyecekleri belirlenmiştir.

Model 2 sonuçlarına göre, ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları, politik küreselleşme değişkenine ait katsayıların ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Bu bulgular ARDL ve Johansen yönteminden elde edilen bulgularla örtüşmektedir. Elde edilen katsayılarla göre Güney Asya bölgesinde ekonomik küreselleşmede yaşanacak %1'lik bir artışın (azalışın), kültürel küreselleşmeyi FMOLS sonuçlarına göre %1.498, DOLS sonuçlarına göre %1.907 ve CCR sonuçlarına göre %1.601 artıracığı (azaltacağı) saptanmıştır. Politik küreselleşmedeki %1'lik bir artışın (azalışın) ise kültürel küreselleşmeyi FMOLS bulgularına göre %2.183, DOLS bulgularına göre %3.17 ve CCR bulgularına göre %2.339 oranında azaltacağı (artıracığı) belirlenmiştir. Model 2 için FMOLS, DOLS ve CCR tahminlerinden de Güney Asya bölgesinde politik küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi daha fazla etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Model 3'ten elde edilen sonuçlara bakıldığında ekonomik küreselleşmeye ait katsayıların pozitif, kültürel küreselleşmeye ait katsayıların ise negatif oldukları görülmüştür. Bununla birlikte elde edilen bütün katsayıların istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca katsayıların ARDL ve Johansen yöntemlerinden elde edilen katsayılarla oldukça tutarlı oldukları saptanmıştır. FMOLS, DOLS ve CCR katsayıları yorumlandığında uzun dönemde ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir değişimin, politik küreselleşmede sırasıyla %0.453, %0.469 ve %0.445 oranında doğru yönlü bir değişime sebep olacağı, uzun dönemde kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir değişimin ise politik küreselleşmede sırasıyla %0.083, %0.108 ve %0.079 oranında ters yönlü bir değişime sebep olacağı tespit edilmiştir. Güney Asya bölgesinde ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeye kıyasla uzun dönemde politik küreselleşmeyi daha fazla etkilediği bulgusu desteklenmiştir.

Tablo 73: Güney Asya Bölgesi İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri

Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	-3.066***	-3.662	-3.862***	-3.766	-3.235***	-3.589
Trend	-0.017***	-4.404	-0.022***	-4.493	-0.018***	-4.303
LKÜL	0.173**	2.334	0.205**	2.585	0.168**	2.570
LPOL	1.650***	7.413	1.854***	6.550	1.701***	7.084
Model 2: LKÜL = f(LEKO, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	5.668**	2.059	7.818***	3.491	5.885*	1.886
Trend	0.039***	3.103	0.052***	4.694	0.041***	2.761
LEKO	1.498**	2.344	1.907***	3.608	1.601**	2.250
LPOL	-2.183*	-1.919	-3.170***	-3.242	-2.339*	-1.793
Model 3: LPOL = f(LEKO, LKÜL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	2.299***	11.712	2.305***	10.380	2.319***	10.767
Trend	0.012***	12.080	0.012***	11.739	0.012***	11.881
LEKO	0.453***	7.843	0.469***	6.700	0.445***	7.049
LKÜL	-0.083**	-2.418	-0.108***	-3.066	-0.079***	-2.723

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 74’te Güney Asya bölgesi için her bir modele dair uzun dönem tahminleri gerçekleştirilip elde edilen katsayıların toplu sonuçları sunulmuştur. Ekonomik küreselleşmenin bağımlı değişken olarak ele alındığı Model 1 için hem kültürel küreselleşme hem de politik küreselleşme değişkenlerine ait katsayıların tamamının pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları saptanmıştır. Bu doğrultuda kültürel ve politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkiledikleri tespit edilmiştir. Değişken katsayılarının da oldukça tutarlı oldukları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayılar 0.16–0.28 aralığında, politik küreselleşme değişkenine ait katsayılar ise 1.65–2.16 aralığında değerlendirilmiştir. Böylece kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik artışın (azalışın), ekonomik küreselleşmede %0.16–0.28 arası bir artış (azalış) meydana getireceği, politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik artışın (azalışın) ise ekonomik küreselleşmede %1.65–2.16 arası bir artış (azalış) meydana getireceği belirlenmiştir. ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen sonuçlara göre Güney Asya bölgesinde politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönem etkisinin kültürel küreselleşmeye göre oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Kültürel küreselleşmenin bağımlı değişken olarak ele alındığı Model 2 için ekonomik küreselleşme değişkenine ait bütün katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları, politik küreselleşme değişkenine ait bütün katsayıların ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Bu doğrultuda ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği, politik küreselleşmenin ise kültürel küreselleşmeyi negatif yönde etkilediği saptanmıştır. Değişkenlere ait katsayı değerleri incelendiğinde Johansen yönteminden elde edilen

katsayıların diğer yöntemlerden elde edilen katsayılara göre farklılık arz ettiği görülmektedir. Dolayısıyla değişken katsayılarına ilişkin aralıklar belirlenirken Johansen yönteminden elde edilen katsayılar dikkate alınmamıştır. Bu doğrultuda ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayıların 1.49 ile 1.90 aralığında, politik küreselleşme değişkenine ait katsayıların ise -2.18 ile -3.27 aralığında oldukları belirlenmiştir. Belirlenen bu aralıklar çerçevesinde Güney Asya bölgesinde ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik değişimin, kültürel küreselleşmede %1.49–1.90 arası doğru yönlü bir değişime sebep olacağı, politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik değişimin ise kültürel küreselleşmede %2.18–3.27 arası ters yönlü bir değişime sebep olacağı saptanmıştır. Elde edilen bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde uzun dönem itibarıyla politik küreselleşmenin kültürel küreselleşme üzerine negatif etkisinin, ekonomik küreselleşmenin pozitif etkisine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Model 3’e ait bulgular değerlendirildiğinde ekonomik küreselleşme değişkeni için hesaplanan katsayıların tamamının pozitif ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Kültürel küreselleşme değişkeni için hesaplanan uzun dönem katsayıların ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları saptanmıştır. Değişkenler için ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen katsayı değerlerinin birbirlerine oldukça yakın oldukları görülmüştür. Dolayısıyla katsayıların tamamı birlikte değerlendirildiğinde ekonomik küreselleşme değişkeni için katsayıların 0.42 ile 0.46 aralığında hesaplandığı, kültürel küreselleşme değişkeni için katsayıların -0.08 ile -0.16 aralığında hesaplandığı belirlenmiştir. Analizlerin tamamından elde edilen bulgular doğrultusunda, Güney Asya bölgesinde politik küreselleşme üzerine ekonomik küreselleşmenin uzun dönemli pozitif etkisinin, kültürel küreselleşmenin uzun dönemli negatif etkisine nazaran daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 74: Güney Asya Bölgesi İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet

Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LKÜL	0.183**	0.287***	0.173**	0.205**	0.168**
LPOL	1.942***	2.164***	1.650***	1.854***	1.701***
Model 2: LKÜL = f(LEKO, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	1.904***	3.481***	1.498**	1.907***	1.601**
LPOL	-3.275**	-7.536***	-2.183*	-3.170***	-2.339*
Model 3: LPOL = f(LEKO, LKÜL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.424***	0.462***	0.453***	0.469***	0.445***
LKÜL	-0.159***	-0.132***	-0.083**	-0.108***	-0.079***

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 75’te Güney Asya bölgesine ilişkin Toda–Yamamoto nedensellik testinden elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre kültürel küreselleşmenin, ekonomik

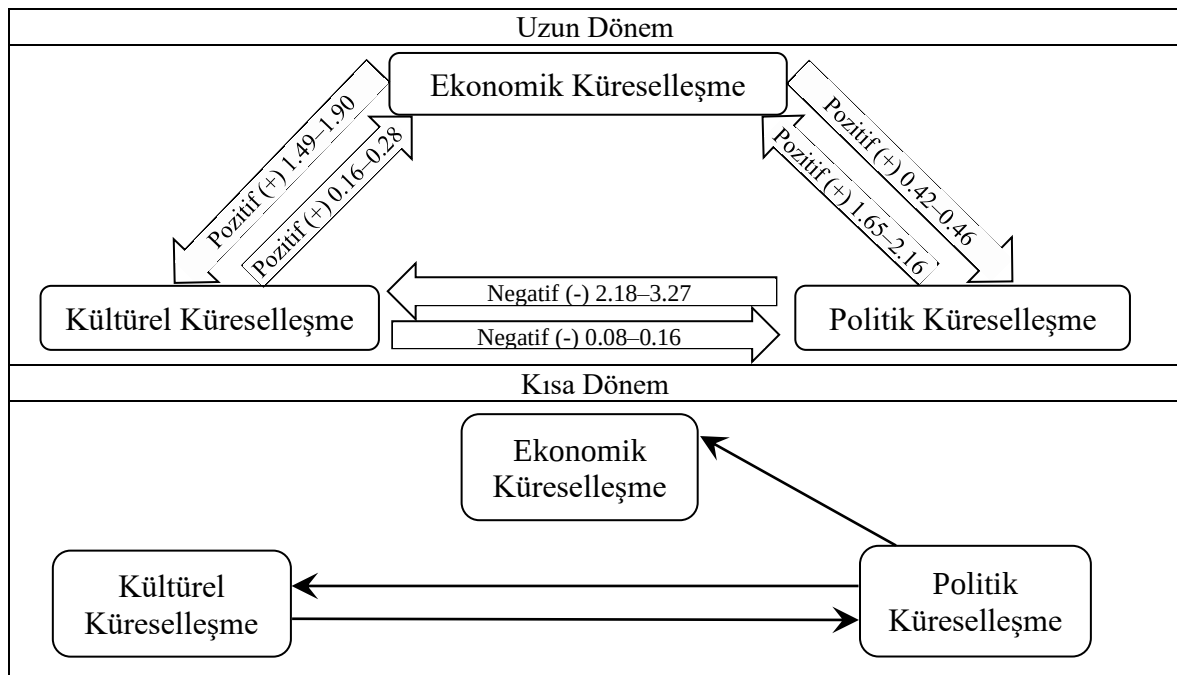
küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilememiştir. Buna karşın politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi en az %5 anlamlılıkla reddedilmiştir. Ekonomik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığına yönelik oluşturulan sıfır hipotezinin reddedilemediği fakat politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığına yönelik oluşturulan sıfır hipotezinin en az %1 anlamlılıkla reddedildiği tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığına yönelik hipotez reddedilememiştir. Son olarak kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığına yönelik kurulan sıfır hipotezi en az %10 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Bu sonuçlara göre politik küreselleşmeden ekonomik küreselleşmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Kültürel küreselleşme ile politik küreselleşme arasında ise çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Tablo 75: Güney Asya Bölgesi İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları

H ₀	SUR Wald (χ^2)	Gecikme Uzunluğu (k+dmax)	Olasılık	Karar
LKÜL $\Rightarrow$ LEKO	5.192	3+1=4	0.158	Reddedilemez
LPOL $\Rightarrow$ LEKO	10.241	3+1=4	0.016	Reddedilir
LEKO $\Rightarrow$ LKÜL	5.931	3+1=4	0.115	Reddedilemez
LPOL $\Rightarrow$ LKÜL	13.601	3+1=4	0.003	Reddedilir
LEKO $\Rightarrow$ LPOL	1.109	3+1=4	0.774	Reddedilemez
LKÜL $\Rightarrow$ LPOL	7.631	3+1=4	0.054	Reddedilir

Şekil 11’de Güney Asya bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasındaki uzun dönem ilişkilerin yönü ve boyutları gösterilmiştir. Ayrıca küreselleşme değişkenlerinin nedensellik ilişkileri de görselleştirilmiştir.

Şekil 11: Güney Asya Bölgesi İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü

4.2.4. Latin Amerika ve Karayip Bölgesi Analiz Bulguları

Tablo 76’da Latin Amerika ve Karayip bölgesi için birim kök test bulgularına yer verilmiştir. ADF ve PP birim kök testleriyle gerçekleştirilen durağanlık analizleri çerçevesinde hem küreselleşmenin alt boyutu olan ekonomik küreselleşme değişkeni hem de ekonomik küreselleşmenin alt boyutları olan ticari ve finansal küreselleşme değişkenleri birinci farklarında durağan tespit edilmişlerdir. Sosyal küreselleşme değişkeni ise ikinci farkında durağan bulunmuştur. Bu bulguyla paralel olarak sosyal küreselleşmenin alt boyutu olan bilgisel küreselleşme değişkeni de ikinci farkında durağan elde edilmiştir. Sosyal küreselleşmenin diğer alt boyutu kişilerarası küreselleşme ise PP birim kök testine göre birinci farkında, ADF birim kök testine göre ikinci farkında durağan belirlenmiştir. Sosyal küreselleşmenin diğer bir alt boyutu olan kültürel küreselleşme ise her iki test sonucuna göre de birinci farkında durağan tespit edilmiştir. Politik küreselleşme değişkeni ise birinci farkında durağan elde edilmiştir.

Tablo 76: Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Birim Kök Test Bulguları

		ADF			PP	
	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz
LEKO	-1.605 (0)	-0.308 (0)	2.824 (0)	-1.628 [6]	-0.221 [7]	2.777 [3]
ΔLEKO	-5.825*** (0)	-4.647*** (2)	-5.074*** (0)	-5.839*** [3]	-6.040*** [6]	-5.064*** [1]
LTİC	-2.221 (0)	-0.063 (0)	1.776 (0)	-1.207 [1]	-0.063 [0]	1.542 [2]
ΔLTİC	-4.257*** (0)	-4.408*** (0)	-4.074*** (0)	-4.269*** [1]	-4.185** [4]	-4.083*** [1]
LFİN	-1.944 (0)	-1.184 (0)	2.648 (0)	-2.055 [8]	-1.115 [6]	2.801 [4]
ΔLFİN	-6.819*** (0)	-4.392*** (2)	-3.257*** (1)	-6.806*** [3]	-7.091*** [6]	-5.981*** [2]
LSOS	-0.842 (1)	-1.429 (1)	1.353 (1)	-0.670 [5]	-1.326 [5]	3.733 [5]
ΔLSOS	-2.225 (0)	-2.239 (0)	-1.775 (0)	-2.250 [4]	-2.202 [4]	-1.649* [3]
ΔΔLSOS	-9.807*** (0)	-3.934** (8)	-9.957*** (0)	-9.807*** [0]	-19.55*** [9]	-9.957*** [9]
LKÜL	-0.711 (0)	-0.864 (0)	5.148 (0)	-0.685 [3]	-1.489 [3]	4.176 [3]
ΔLKÜL	-3.276** (1)	-5.219*** (0)	-1.854* (1)	-5.220*** [2]	-5.179*** [1]	-3.525*** [3]
LKA	-2.056 (6)	-2.773 (6)	-0.117 (7)	-1.399 [5]	-0.452 [4]	3.460 [5]
ΔLKA	-0.358 (6)	0.239 (5)	-0.874 (6)	-3.340** [5]	-3.585** [5]	-2.562** [5]
ΔΔLKA	-11.11*** (0)	-7.426*** (1)	-11.12*** (0)	-12.15*** [3]	-13.33*** [2]	-13.03*** [3]
LBİL	-0.666 (1)	-2.217 (1)	1.314 (1)	-0.497 [4]	-1.445 [4]	3.604 [4]
ΔLBİL	-2.258 (0)	-2.229 (0)	-1.818* (0)	-2.312 [1]	-2.229 [0]	1.810* [1]
ΔΔLBİL	-6.452*** (0)	-5.600*** (1)	-6.528*** (0)	-6.816*** [8]	-7.182***[10]	-6.908*** [8]
LPOL	-0.443 (0)	-2.455 (0)	2.159 (0)	-0.442 [1]	-2.622 [2]	2.167 [1]
ΔLPOL	-6.437*** (0)	-3.512*** (7)	-5.643*** (0)	-6.450*** [2]	-6.357*** [2]	-5.658*** [2]

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ; fark operatörüdür. ADF testinde optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri (AIC) yardımıyla belirlenmiş ve maksimum gecikme uzunluğu 9 olarak alınmıştır. Parantez içi değerler belirlenen optimal gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. PP testinde bant genişliği Newey-West bant genişliğine göre belirlenmiştir. Köşeli parantez içi değerler bant genişliğini ifade etmektedir.

Latin Amerika ve Karayip bölgesine ait ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin tanıtıcı istatistikleri Tablo 77’de sunulmuştur. Tablo 77 incelendiğinde Latin Amerika ve Karayip bölgesi için ele alınan ekonomik küreselleşme endeksinin ilgili dönem içerisinde yaklaşık olarak 48.21’lik bir ortalama değere sahip olduğu dikkat çekmektedir. Kültürel küreselleşme endeksinin 49.55 ile en yüksek ortalamaya sahip endeks olduğu, politik küreselleşme endeksinin ise 46.60 ile en düşük ortalamaya sahip endeks olduğu görülmektedir. Standart sapma değerleri incelendiğinde politik küreselleşmenin en oynak yapıya sahip olan seri olduğu tespit edilmiştir. Oynaklığı en düşük olan serinin ise kültürel küreselleşme serisi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ekonomik küreselleşme serisinin standart sapma değeri 5.83 olarak elde edilmiştir. Ele alınan bütün küreselleşme serileri sola çarpık ve basık bir dağılım göstermektedir.

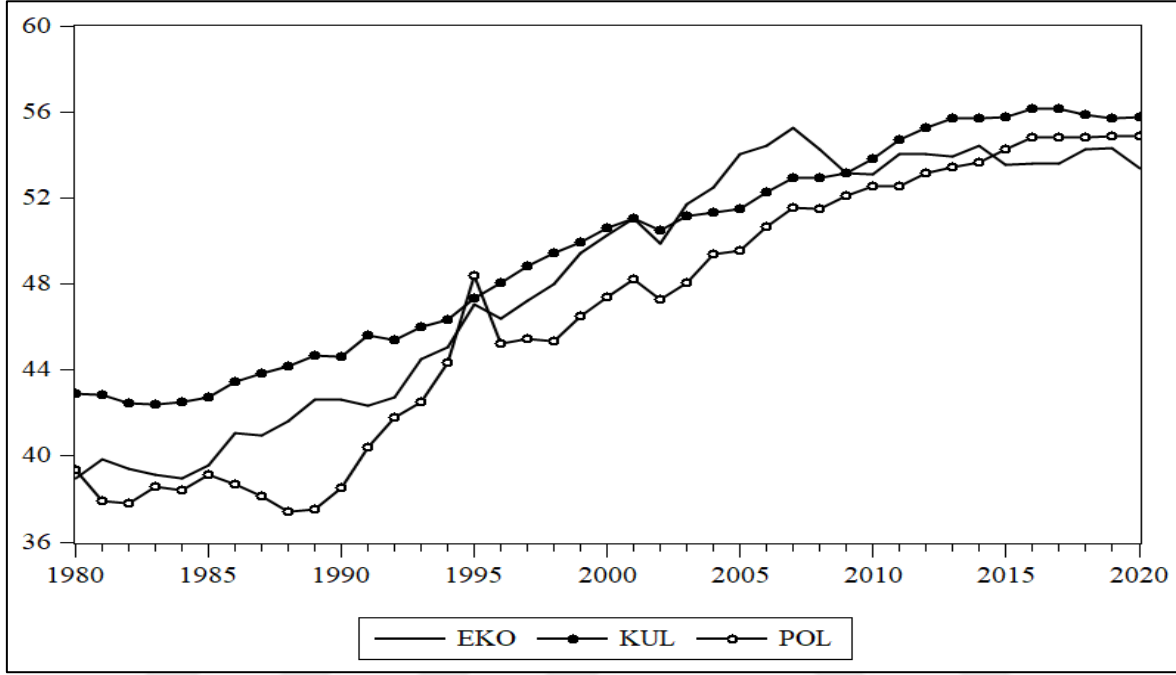
Tablo 77: Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Tanıtıcı İstatistikler

	EKO	KÜL	POL
Ortalama	48.209	49.557	46.606
Ortanca	49.908	50.474	47.377
Maksimum	55.271	56.161	54.890
Minimum	38.941	42.400	37.418
Standart Sapma	5.831	4.871	6.277
Çarpıklık	-0.353	-0.096	-0.170
Basıklık	1.516	1.562	1.548
Jargue–Bera	4.613	3.595	3.797
Olasılık	0.099	0.165	0.149

Latin Amerika ve Karayip bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin 1980–2020 dönemi içerisindeki seyirleri Grafik 8’de sunulmuştur. Grafik 8’e bakıldığında küreselleşme endekslerinin özellikle 1995 yılından sonraki süreçte benzer bir seyir izledikleri görülmektedir. Kültürel küreselleşme endeksinin 1995 yılı hariç 2002 yılına kadar en yüksek değerleri elde eden küreselleşme endeksi olduğu dikkat çekmektedir. 2002 yılından sonra ekonomik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmeyi geçtiği ancak 2010 yılından itibaren tekrar kültürel küreselleşmenin en yüksek değerlere sahip olduğu görülmektedir. Latin Amerika ve Karayip bölgesinde ekonomik küreselleşmenin 2007 yılına kadar artış trendi gösterdiği ancak 2008 yılında düşüş göstererek geri kalan süreçte yatay bir seyir izlediği görülmektedir. Politik küreselleşme endeksinin 1980’li yıllarda düşüş eğiliminde olduğu dikkat çekmektedir. Latin Amerika ve Karayip bölgesinde politik küreselleşmenin 1980 yılındaki düzeyine gelmesi 1990’lı yılların başını bulmuştur. 1990’lı yılların başı itibariyle hızla artış trendine giren politik küreselleşme, 1995 yılına gelindiğinde en yüksek küreselleşme endeksi olmuştur. Ancak 1996 yılında kırılma yaşayarak tekrar diğer endekslerin altında kalmıştır. 1998 yılı itibariyle artmaya başlayan politik küreselleşme düzeyi, ekonomik ve kültürel küreselleşme düzeylerine yaklaşmıştır. 2015 yılı itibariyle ise politik küreselleşme düzeyi ekonomik küreselleşmeyi geride bırakmıştır. Ekonomik küreselleşme endeksi yaklaşık olarak 55.27’lik maksimum değerini 2007 yılında, yaklaşık olarak 38.94’lük minimum değerini ise 1984 yılında elde etmiştir. Latin Amerika ve Karayip bölgesinde kültürel küreselleşme endeksi 2017 yılında 56.16 ile maksimum değerine ulaşmış, 1983 yılında ise 42.4 ile minimum

değerine ulaşmıştır. Endeksler içerisinde en düşük küreselleşme düzeyine sahip olan politik küreselleşme endeksi ise 54.89'luk değeri ile 2020 yılında maksimum değerine sahip olmuştur. Politik küreselleşme endeksi 1988 yılında 37.41'lik değer ile minimum değerini elde etmiştir.

Grafik 8: Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Küreselleşme Endeksleri

Tablo 78’de Latin Amerika ve Karayip bölgesi için Model 1’e ait ARDL sınır testi bulgularına yer verilmiştir. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 5.688 olarak hesaplanmıştır. Tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında, hesaplanan F-İstatistiğinin istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla ele alınan üç küreselleşme endeksi arasında uzun dönemli ilişkinin olduğu saptanmıştır. Kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.754 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. Bu doğrultuda Latin Amerika ve Karayip bölgesinde uzun dönem itibariyle kültürel küreselleşmedeki %1’lik bir artışın (azalışın), ekonomik küreselleşmede %0.754’lük bir artış (azalış) meydana getireceği bulgusuna ulaşılmıştır. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 0.251 olarak hesaplanmış ancak istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.181 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı tespit edilmiştir. Dolayısıyla kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %18 oranında giderileceği, tamamının ise yaklaşık 5.5 dönem sonunda giderileceği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu küreselleşme endeksleri arasındaki uzun dönem denge ilişkisini doğrulamaktadır.

Tablo 78: Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)				ARDL (1, 0, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				4.231**		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ECM _{t-1}		-0.181***		0.049		-3.657	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
LKÜL		0.754**		0.337		2.232	
LPOL		0.251		0.341		0.736	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
5.308 (0.150)	1.202 (0.273)	1.416 (0.234)	3.054 (0.217)	0.672 (0.417)	2.082 (0.353)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 79'da Latin Amerika ve Karayip bölgesi için Model 2'ye ait ARDL sınır testi sonuçları ve değişkenlere ilişkin uzun dönem elastikiyet katsayıları raporlanmıştır. Tahmini gerçekleştirilen model için optimal modelin ARDL (1, 1, 0) olduğu saptanmıştır. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 6.299 tespit edilmiştir. Hesaplanan F-İstatistik değerinin istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda Model 1 sonuçlarıyla benzer bir şekilde küreselleşme endeksleri arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.475 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Model 1 bulgularıyla paralel olarak Latin Amerika ve Karayip bölgesinde ekonomik küreselleşmenin de kültürel küreselleşmeyi uzun dönemde pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Bu sonuca göre uzun dönemde ekonomik küreselleşmedeki %1'lik bir değişim, kültürel küreselleşmede %0.475'lik doğru yönlü bir değişime neden olacaktır. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı da pozitif elde edilmiştir. Ayrıca Model 1 bulgularından farklı olarak politik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayı bu modelde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu bağlamda Latin Amerika ve Karayip bölgesinde politik küreselleşme düzeyinde meydana gelecek %1 oranında bir artışın (azalışın), kültürel küreselleşme düzeyinde %0.304 oranında bir artışa (azalışa) neden olacağı tespit edilmiştir. Hata düzeltme terimi katsayısı beklenti doğrultusunda negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ayrıca hata düzeltme katsayısı incelendiğinde kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %16 oranında giderileceği anlaşılmaktadır.

Tablo 79: Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)				ARDL (1, 1, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				6.299***		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLEKO		0.206***		0.059		3.488	
ECM _{t-1}		-0.165***		0.031		-5.230	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		0.921***		0.267		3.449	
LEKO		0.475**		0.187		2.532	
LPOL		0.304*		0.165		1.842	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
4.372 (0.357)	0.035 (0.851)	1.089 (0.296)	2.578 (0.275)	0.456 (0.504)	0.618 (0.734)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 80'de Latin Amerika ve Karayip bölgesi için Model 3'e ait ARDL bulguları sunulmuştur. Model 3'te politik küreselleşme endeksi bağımlı değişken olarak ele alınmış ve küreselleşme endeksleri arasındaki olası eşbütünleşik ilişkinin varlığı araştırılmıştır. ARDL sınır testi sonuçlarına göre F-İstatistiği yaklaşık olarak 4.194 hesaplanmış ve hesaplanan F-İstatistik değeri istatistiksel olarak en az %10 düzeyinde anlamlı tespit edilmiştir. Model 3'ten elde edilen sınır testi bulguları diğer modellerden elde edilen bulguları desteklemektedir. Dolayısıyla üç küreselleşme endeksi arasında eşbütünleşik ilişki doğrulanmıştır. Ekonomik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem elastikiyet katsayısı bu modelde de pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Kültürel küreselleşme değişkenine ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 0.868 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Model 1'de olduğu gibi kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmeyi de pozitif yönde etkilediği saptanmıştır. Bu bulgular sonucunda Latin Amerika ve Karayip bölgesinde uzun dönem itibarıyla ekonomik ve kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1'lik değişimlerin, politik küreselleşmede sırasıyla %0.442 ve %0.868 oranında doğru yönlü değişimlere neden olacağı tespit edilmiştir. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.352 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca bu katsayı istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç Model 1 ve 2'de olduğu gibi küreselleşme endeksleri arasındaki uzun dönemli denge ilişkisinin varlığını desteklemektedir.

Tablo 80: Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)				ARDL (1, 1, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				4.194*		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLEKO		0.406**		0.180		2.258	
ECM _{t-1}		-0.352***		0.104		-3.377	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		-1.256***		0.345		-3.632	
LEKO		0.442*		0.246		1.795	
LKÜL		0.868***		0.254		3.409	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
8.416 (0.077)	4.496 (0.034)	2.265 (0.132)	2.342 (0.309)	0.101 (0.753)	21.172 (0.000)	İstikrarlı	İstikrarsız

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Latin Amerika ve Karayip bölgesi için ARDL sınır testi sonuçlarına göre bütün modellerde üç küreselleşme endeksi arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. ARDL eşbütünleşme analizine ek olarak değişkenler arasındaki olası uzun dönemli ilişkinin varlığı Johansen eşbütünleşme testiyle de analiz edilmiştir. Bu bağlamda Latin Amerika ve Karayip bölgesi için Johansen eşbütünleşme analizine geçilmeden önce en uygun VAR modeli belirlenmeye çalışılmıştır. Tablo 81'de belirlenecek VAR modeline dair optimal gecikme uzunluğu hakkında önsel bilgiler sunan çeşitli bilgi kriterlerine ve seçilen en uygun VAR modeline ilişkin diagnostik test sonuçlarına yer verilmiştir. Seçim kriterlerinden elde edilen bulgular değerlendirildiğinde bütün seçim kriterlerinin en uygun gecikme uzunluğu için 1 gecikmeye işaret ettiği belirlenmiştir. Seçim kriterlerinin aynı gecikme değerine işaret etmesi, bu doğrultuda oluşturulacak VAR modelinin optimal model olacağı anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda VAR (1) modeli diagnostik açıdan incelendiğinde istikrar ve otokorelasyona dair koşulları sağlamakta olduğu ancak sabit varyans ve normal dağılım koşullarını sağlamamakta olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle en yakın gecikme değeri olan VAR (2) modeli tahmin edilmiştir. VAR (2) modelinin de sabit varyans ve normal dağılım koşullarını sağlamadığı görülmüştür. VAR (3) modelinde ise normal dağılım koşulunun sağlanmadığı ve otokorelasyon probleminin olduğu belirlenmiştir. VAR (4) modeli tahmin edildiğinde ise VAR (3) modeline benzer bir şekilde otokorelasyonun varlığı ve normal dağılım koşulunun sağlanmadığı saptanmıştır. Bu noktada VAR (5) modeli tahmin edilmiş ve optimal model olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda VAR (5) modelinin diagnostik açıdan herhangi bir sorun içermediği ve bütün koşulları sağladığı görülmüştür. En uygun model olarak seçilen VAR (5) modeline ait diagnostik test sonuçları Tablo 81'de sunulmuştur. AR karakteristik polinomların ters köklerinin birim çember içerisinde olduğu ve bu doğrultuda modelin istikrar koşulunu sağladığı tespit edilmiştir. LM otokorelasyon test

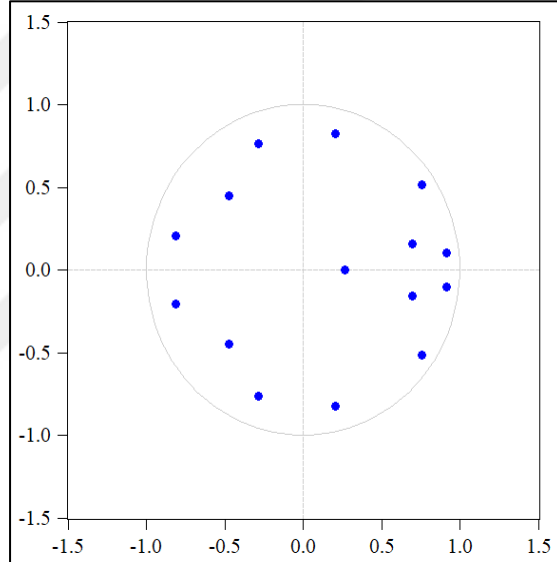
sonuçlarına göre 6 gecikmeye kadar modelde herhangi bir otokorelasyon probleminin olmadığı belirlenmiştir. Bununla birlikte VAR (5) modelinin sabit varyansa sahip olduğu ve normal dağılım şartını sağladığı saptanmıştır.

Tablo 81: Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi

Panel A: VAR Optimal Gecikme Seçim Kriterleri

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	–	5.28e-09	-10.54484	-10.41288	-10.49878
1	228.5592*	6.91e-12*	-17.18731*	-16.65947*	-17.00308*
2	4.575861	9.85e-12	-16.84510	-15.92138	-16.52270
3	6.503520	1.30e-11	-16.59524	-15.27564	-16.13466
4	6.981542	1.68e-11	-16.39878	-14.68330	-15.80003
5	16.42798	1.34e-11	-16.72018	-14.60882	-15.98326

Panel B: VAR (5) Modeli İçin Diagnostik Testler

VAR LM Otokorelasyon Testi			AR Karakteristik Polinomların Ters Kökleri	
Gecikme	LRE İstatistiği (Olasılık)	Rao F-İstatistiği (Olasılık)		
1	1.387 (0.997)	0.143 (0.997)		
2	7.591 (0.575)	0.847 (0.578)		
3	5.284 (0.808)	0.573 (0.810)		
4	8.521 (0.482)	0.963 (0.485)		
5	3.761 (0.926)	0.401 (0.926)		
6	5.343 (0.803)	0.580 (0.804)		
VAR White Değişen Varyans Testi				
Ki-Kare İstatistiği		Olasılık		
175.627		0.578		
VAR Normallik Testi				
Jarque-Bera İstatistiği		Olasılık		
4.391		0.623		

Not: LR: LR test istatistiği, FPE: Son tahmin hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan – Quinn Bilgi Kriteri'dir.

Tablo 82'de Latin Amerika ve Karayip bölgesi için Johansen eşbütünleşme testine ait sonuçlar ve modellerin her biri için tahmin edilen uzun dönem elastikiyet katsayıları sunulmuştur. İz istatistiğine ait hesaplanan 21.546'lık değer ve Maksimum özdeğer istatistiğine ait hesaplanan 16.878'lik değer, %5 kritik değerlerden büyük oldukları saptanmıştır. Bu doğrultuda $r \leq 1$ sıfır hipotezi test sonuçlarına göre reddedilmiştir. Johansen eşbütünleşme testinden elde edilen bulgulara göre istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde iki adet eşbütünleşme denkleminin olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak Latin Amerika ve Karayip bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasında uzun dönemli ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Johansen yöntemi kapsamında Model 1'den elde edilen sonuçlara göre kültürel küreselleşme katsayısı 2.281 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu katsayının ARDL bulgusuyla işareti bakımından paralel olduğu ancak katsayının değeri

bakımından tutarlı olmadığı görülmüştür. Ne var ki Latin Amerika ve Karayip bölgesi için uzun dönemde kültürel küreselleşmenin ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği desteklenmiştir. ARDL bulgularıyla paralel olarak politik küreselleşme katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır. Model 2 için sonuçlar incelendiğinde ekonomik küreselleşmeye dair katsayının 0.408 olarak elde edildiği ve bu katsayının en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu bulgu Model 2 için ARDL sonuçlarını destekler niteliktedir. Ayrıca Model 1 bulgularıyla da paralel olarak ekonomik küreselleşmenin de kültürel küreselleşmeyi uzun dönemde pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir. Bu doğrultuda Latin Amerika ve Karayip bölgesinde uzun dönem itibariyle ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın (azalışın), kültürel küreselleşmede %0.408’lik bir artışa (azalışa) sebep olacağı tespit edilmiştir. Aynı modelde politik küreselleşme katsayısı ise 0.19 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Bu bulgu ARDL yönteminden elde edilen sonuçla örtüşmemektedir. Model 3’ten elde edilen uzun dönem katsayılarına göre ekonomik küreselleşme değişkeninin katsayısı -2.304 olarak elde edilmiştir. Politik küreselleşme değişkenine ait katsayı ise 5.257 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Ancak katsayıların ARDL yönteminden elde edilen katsayılarla oldukça farklı olduğu görülmektedir.

Tablo 82: Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları

Panel A: Johansen Eşbütünleşme Testi			
Değişkenler: LEKO, LKÜL, LPOL			
H ₀	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	50.288	35.192	0.000
r≤1	21.546	20.261	0.033
r≤2	4.667	9.164	0.311
H ₀	Maksimum Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	28.742	22.299	0.005
r≤1	16.878	15.892	0.034
r≤2	4.667	9.164	0.311
Panel B: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları			
Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği
Sabit Terim	-3.422***	0.901	-3.796
LKÜL	2.281***	0.694	3.285
LPOL	-0.434	0.487	0.890
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)			
Sabit Terim	1.499***	0.129	11.557
LEKO	0.438***	0.149	2.941
LPOL	0.190	0.139	1.368
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)			
Sabit Terim	-7.884***	1.349	-5.841
LEKO	-2.304***	0.834	-2.762
LKÜL	5.257***	1.108	4.742

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 83’te Latin Amerika ve Karayip bölgesi için FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayıları raporlanmıştır. Ekonomik küreselleşme değişkeninin

bağımlı değişken olarak yer aldığı Model 1'e ait sonuçlar incelendiğinde, kültürel küreselleşme değişkeni için hesaplanan katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Dolayısıyla ARDL ve Johansen bulgularına ek olarak Latin Amerika ve Karayip bölgesinde kültürel küreselleşmenin uzun dönemde ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği bulguları elde edilmiştir. Kültürel küreselleşmeye dair katsayı değerleri ARDL sonuçlarıyla örtüşmektedir. Kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayılar incelendiğinde, Latin Amerika ve Karayip bölgesinde uzun dönemde kültürel küreselleşmedeki %1'lik bir artışın (azalışın), ekonomik küreselleşmeyi FMOLS bulgularına göre %0.841, DOLS bulgularına göre %0.858 ve CCR bulgularına göre %0.843 artıracağı (azaltacağı) tespit edilmiştir. Politik küreselleşme değişkenine ait katsayıların bütün yöntemler için pozitif oldukları ancak istatistiksel olarak anlamlı olmadıkları saptanmıştır.

Model 2 bulgularına göre ekonomik ve politik küreselleşme değişkenlerine ait uzun dönem katsayıların tamamının pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Bu açıdan sonuçların ARDL sonuçlarıyla paralellik gösterdiği görülmüştür. FMOLS, DOLS ve CCR sonuçlarına göre Latin Amerika ve Karayip bölgesinde ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir değişimin, kültürel küreselleşmede sırasıyla %0.254, %0.336 ve %0.263 oranında doğru yönlü bir değişime sebep olacağı, politik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir değişimin ise kültürel küreselleşmede sırasıyla %0.487, %0.41 ve %0.483 oranında doğru yönlü bir değişime sebep olacağı tespit edilmiştir. Bu noktada politik küreselleşmenin uzun dönemde kültürel küreselleşmeyi doğru yönlü etkilediğine dair önemli kanıtlar elde edilmiştir.

Politik küreselleşmenin bağımlı değişken olarak ele alındığı Model 3 bulgularına göre, ekonomik ve kültürel küreselleşme değişkenlerine ait uzun dönem katsayıların hepsinin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca uzun dönem katsayılara ilişkin sonuçların Johansen yönteminden ziyade ARDL yönteminden elde edilen sonuçlarla nispeten tutarlı olduğu saptanmıştır. FMOLS, DOLS ve CCR yöntemleri çerçevesinde ekonomik küreselleşmeye ait katsayılar sırasıyla 0.148, 0.259 ve 0.178 olarak elde edilmiştir. FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen katsayılara göre kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1 oranında doğru yönlü (ters yönlü) bir değişimin, politik küreselleşmede sırasıyla %1.154, %1.055 ve %1.133 oranında doğru yönlü (ters yönlü) bir değişime sebep olacağı anlaşılmıştır. ARDL sonuçlarına benzer bir şekilde Latin Amerika ve Karayip bölgesinde politik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeden daha çok etkilendiği tespit edilmiştir.

Tablo 83: Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri

Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	-0.451	-0.882	-0.541	-1.283	-0.440	-0.896
LKÜL	0.841**	2.205	0.858**	2.565	0.843**	2.252
LPOL	0.269	0.988	0.274	1.147	0.264	0.976
Model 2: LKÜL = f(LEKO, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	1.050***	7.254	1.030***	7.308	1.032***	7.559
LEKO	0.254*	1.895	0.336**	2.303	0.263**	2.032
LPOL	0.487***	4.093	0.410***	3.062	0.483***	4.103
Model 3: LPOL = f(LEKO, LKÜL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	-1.241***	-10.586	-1.285***	-4.691	-1.276***	-10.630
LEKO	0.148*	1.784	0.259***	2.907	0.178**	2.039
LKÜL	1.154***	11.143	1.055***	7.303	1.133***	10.071

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 84'te Latin Amerika ve Karayip bölgesine dair bütün modeller için yöntemlerin tamamından elde edilen uzun dönem katsayılar ve katsayıların anlamlılıkları özetlenmiştir. Model 1 sonuçları değerlendirildiğinde kültürel küreselleşme değişkeni için hesaplanan katsayıların tamamının pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmüştür. Politik küreselleşme değişkeni için hesaplanan katsayıların ise Johansen yönteminden elde edilen katsayı hariç pozitif olduğu ancak bütün katsayıların istatistiksel olarak anlamsız olduğu saptanmıştır. Kültürel küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar incelendiğinde Johansen yönteminden elde edilen katsayı değerinin, diğer yöntemlerden elde edilen katsayı değerlerinden oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Dolayısıyla kültürel küreselleşmeye dair katsayı değeri yorumlanırken ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemleri dikkate alınmıştır. Bu bağlamda kültürel küreselleşme katsayısı 0.75–0.85 aralığında elde edilmiştir. Bu şekilde değerlendirildiğinde Latin Amerika ve Karayip bölgesinde uzun dönem itibarıyla kültürel küreselleşmede yaşanacak %1'lik bir artışın (azalışın), ekonomik küreselleşmeyi %0.75–0.85 arası artıracak (azaltacak) tespit edilmiştir. Politik küreselleşme değişkeni için hesaplanan katsayılar anlamlı olmadıkları için yorumlanmamıştır. Ancak katsayı değerlerine bakılacak olursa kültürel küreselleşmenin ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönemli etkisinin, politik küreselleşmenin etkisinden daha fazla olacağı düşünülebilir.

Model 2'ye ait sonuçlar değerlendirildiğinde ekonomik küreselleşme için hesaplanan katsayıların bütün yöntemlere göre pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları belirlenmiştir. Bu katsayıların ise 0.25–0.47 aralığında değerler aldıkları görülmüştür. Politik küreselleşme değişkeni için elde edilen katsayıların ise pozitif oldukları ancak Johansen yönteminden elde edilen katsayının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. İstatistiksel olarak anlamlı katsayılar değerlendirildiğinde katsayıların 0.30–0.48 aralığında değerler aldıkları görülmüştür. Bu bulgular

sonucunda Latin Amerika ve Karayip bölgesinde uzun dönem itibariyle ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin, kültürel küreselleşmede %0.25–0.47 arası doğru yönlü bir değişime sebep olacağı, politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir değişimin ise kültürel küreselleşmede %0.30–0.48 arası doğru yönlü bir değişime sebep olacağı belirlenmiştir. Yöntemlerden elde edilen sonuçlar kendi içlerinde değerlendirildiğinde ARDL bulgularına göre ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşme üzerine politik küreselleşmeden daha fazla bir etkiye sahip olacağı ancak FMOLS, DOLS ve CCR bulgularına göre bunun tam tersi bir etkinin olacağı tespit edilmiştir.

Model 3 için elde edilen sonuçlara göre Johansen yönteminden elde edilen katsayıların diğer yöntemlerden elde edilen katsayılarla ayrıştığı tespit edilmiştir. Johansen yönteminden elde edilen ekonomik küreselleşme katsayısının diğer yöntemlerden elde edilen katsayılarla ters işarete sahip olduğu görülmüştür. Bununla birlikte Johansen yönteminden elde edilen kültürel küreselleşmeye ait katsayı değeri ile diğer yöntemlerden elde edilen katsayı değerleri arasında ciddi farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda katsayı yorumlamaları ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen katsayılar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bulgulara göre, ekonomik ve kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmeyi uzun dönemde pozitif yönde etkiledikleri tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayıların 0.14–0.44 aralığında hesaplandığı, kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayıların ise 0.86–1.15 aralığında hesaplandığı belirlenmiştir. Belirlenen katsayı aralıkları baz alındığında Latin Amerika ve Karayip bölgesinde ekonomik küreselleşmedeki %1’lik bir artışın (azalışın), politik küreselleşmeyi %0.14–0.44 arası artıracığı (azaltacağı), kültürel küreselleşmedeki %1’lik bir artışın (azalışın) ise politik küreselleşmeyi %0.86–1.15 arası artıracığı (azaltacağı) saptanmıştır. Ayrıca ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen sonuçlara göre Latin Amerika ve Karayip bölgesinde uzun dönem itibariyle politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmeden daha yüksek düzeyde etkilendiği tespit edilmiştir.

Tablo 84: Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet

Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LKÜL	0.754**	2.281***	0.841**	0.858**	0.843**
LPOL	0.251	-0.434	0.269	0.274	0.264
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.475**	0.438***	0.254*	0.336**	0.263**
LPOL	0.304*	0.190	0.487***	0.410***	0.483***
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.442*	-2.304***	0.148*	0.259***	0.178**
LKÜL	0.868***	5.257***	1.154***	1.055***	1.133***

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

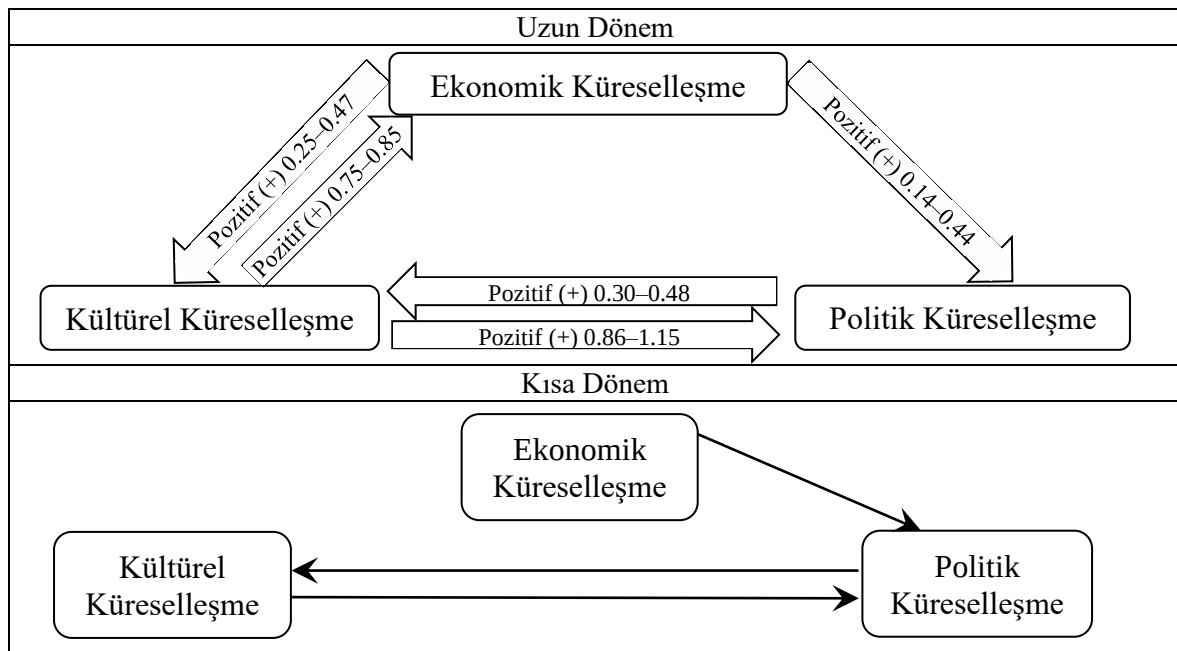
Tablo 85’te Latin Amerika ve Karayip bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenlerine dair gerçekleştirilen nedensellik analizine yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre kültürel ve politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezleri reddedilememiştir. Ekonomik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilememiştir. Buna karşın politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi en az %1 anlamlılıkla reddedilmiştir. Son olarak ekonomik ve kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığı yönünde oluşturulan hipotezler en az %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Bu sonuçlara göre ekonomik küreselleşmeden politik küreselleşmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Kültürel küreselleşme ile politik küreselleşme arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Tablo 85: Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları

H ₀	SUR Wald (χ^2)	Gecikme Uzunluğu (k+dmax)	Olasılık	Karar
LKÜL $\nrightarrow$ LEKO	6.420	5+1=6	0.267	Reddedilemez
LPOL $\nrightarrow$ LEKO	4.722	5+1=6	0.450	Reddedilemez
LEKO $\nrightarrow$ LKÜL	4.197	5+1=6	0.521	Reddedilemez
LPOL $\nrightarrow$ LKÜL	17.903	5+1=6	0.003	Reddedilir
LEKO $\nrightarrow$ LPOL	33.927	5+1=6	0.000	Reddedilir
LKÜL $\nrightarrow$ LPOL	55.661	5+1=6	0.000	Reddedilir

Şekil 12’de Latin Amerika ve Karayip bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkilerin yönüyle birlikte uzun dönemli ilişkilerin boyutları özetlenmiştir.

Şekil 12: Latin Amerika ve Karayip Bölgesi İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü

4.2.5. Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi Analiz Bulguları

Tablo 86’da Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi için birim kök test bulgularına yer verilmiştir. ADF ve PP birim kök testleriyle gerçekleştirilen durağanlık analizleri çerçevesinde, küreselleşmenin alt boyutu olan ekonomik küreselleşme değişkeni ve ekonomik küreselleşmenin alt boyutları olan ticari ve finansal küreselleşme değişkenleri, birinci farklarında durağan tespit edilmişlerdir. Küreselleşmenin diğer bir boyutu olan sosyal küreselleşme ise ikinci farkında durağan bulunmuştur. Sosyal küreselleşmenin alt boyutu olan kişilerarası küreselleşme değişkeninin her iki birim kök testinden elde edilen ortak bulgulara göre ikinci farkında durağan olduğu görülmüştür. Sosyal küreselleşmenin alt boyutlarından bir diğeri olan bilgisel küreselleşme değişkeninin ise hem ADF hem de PP birim kök test bulgularına göre birinci farkında sabitli ve sabitsiz–trendsiz modeller için en az %10 düzeyinde durağan olduğu saptanmıştır. Kültürel küreselleşmenin üçüncü boyutu olan kültürel küreselleşme değişkeni ise her iki test sonucuna göre de birinci farkında durağan tespit edilmiştir. Politik küreselleşme değişkeninin ise ADF ve PP birim kök test bulgularına göre birinci farkında durağan olduğu belirlenmiştir.

Tablo 86: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Birim Kök Test Bulguları

		ADF			PP	
	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz
LEKO	-1.249 (0)	-0.496 (0)	1.935 (0)	-1.235 [2]	-0.823 [2]	1.685 [2]
ΔLEKO	-4.675*** (0)	-4.680*** (0)	-4.548*** (0)	-4.705*** [1]	4.680*** [0]	-4.601*** [2]
LTİC	-1.097 (1)	-0.947 (0)	0.835 (0)	-0.974 [1]	-1.176 [1]	0.835 [0]
ΔLTİC	-4.150*** (0)	-4.090** (0)	-4.196*** (0)	-4.120*** [3]	-4.049** [3]	-4.181*** [3]
LFİN	-2.028 (0)	-1.406 (0)	2.615 (0)	-2.028 [0]	-1.447 [2]	2.599 [1]
ΔLFİN	-6.496*** (0)	-6.569*** (0)	-5.872*** (0)	-6.503*** [2]	-6.562*** [1]	-5.870*** [3]
LSOS	-3.246** (5)	-2.751 (5)	0.842 (6)	0.065 [4]	-2.098 [4]	3.677 [4]
ΔLSOS	-1.278 (5)	0.035 (3)	-0.927 (5)	-2.191 [5]	-1.861 [7]	-1.613* [11]
ΔΔLSOS	-4.798*** (1)	-6.059*** (2)	-4.874*** (1)	-8.904***[22]	-15.17***[18]	-9.038***[22]
LKÜL	-0.848 (3)	-2.408 (0)	4.157 (0)	-0.280 [5]	-2.547 [1]	4.283 [5]
ΔLKÜL	-4.896*** (1)	-4.178** (2)	-3.030*** (1)	-5.655***[10]	-5.548***[10]	-4.097*** [2]
LKA	-0.097 (7)	-3.131 (9)	1.854 (7)	-0.820 [5]	-1.543 [5]	1.649 [5]
ΔLKA	-2.730* (6)	-2.415 (6)	-1.984** (6)	-1.436 [4]	-1.242 [4]	-1.495 [4]
ΔΔLKA	-6.407*** (1)	-6.999*** (1)	-6.427*** (1)	-8.814*** [4]	-9.830*** [3]	-8.852*** [4]
LBİL	-0.313 (1)	-2.667 (5)	1.884 (1)	0.533 [4]	-2.249 [4]	3.572 [4]
ΔLBİL	-2.665* (0)	-2.509 (0)	-1.784* (0)	-2.665* [0]	-2.414 [1]	-1.784* [0]
ΔΔLBİL	-6.288*** (1)	-6.501*** (1)	-6.380*** (1)	-8.855***[11]	-14.77***[22]	-9.001***[11]
LPOL	-0.888 (0)	-1.286 (0)	4.163 (0)	-0.875 [1]	-1.286 [0]	3.858 [1]
ΔLPOL	-5.190*** (0)	-3.817** (3)	-2.347** (1)	-5.232*** [2]	-5.198*** [3]	-3.937*** [2]

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ; fark operatörüdür. ADF testinde optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri (AIC) yardımıyla belirlenmiş ve maksimum gecikme uzunluğu 9 olarak alınmıştır. Parantez içi değerler belirlenen optimal gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. PP testinde bant genişliği Newey-West bant genişliğine göre belirlenmiştir. Köşeli parantez içi değerler bant genişliğini ifade etmektedir.

Tablo 87’de Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesine ait küreselleşme endekslerinin tanıtıcı istatistikleri sunulmuştur. Bu bağlamda sunulan tanıtıcı istatistikler ham veriler üzerinden yorumlanmıştır. Tablo 87 incelendiğinde ekonomik küreselleşmenin ortalama değerinin 54.88 olduğu görülmektedir. Politik küreselleşmenin ortalamasının 54.19 olduğu ve ekonomik küreselleşme endeksiyle oldukça yakın bir ortalama değere sahip olduğu göze çarpmaktadır. Kültürel küreselleşmenin ortalamasının ise 42.29 olduğu ve diğer endekslere kıyasla en düşük ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Ekonomik küreselleşme serisinin standart sapma değeri 5.22 olarak hesaplanmıştır. Ekonomik küreselleşmeye ait standart sapma değerinin diğer seriler için hesaplanan standart sapma değerlerinden düşük olduğu görülmektedir. Kültürel küreselleşme serisinin standart sapma değeri 8.52 ve politik küreselleşme serisinin standart sapma değeri ise 8.76 olarak hesaplanmıştır. Ekonomik küreselleşme ve politik küreselleşme serileri sola çarpık bir dağılıma sahipken, kültürel küreselleşme serisi sağa çarpık bir dağılıma sahiptir. Buna karşın bütün küreselleşme serileri basık bir dağılım sergilemektedir.

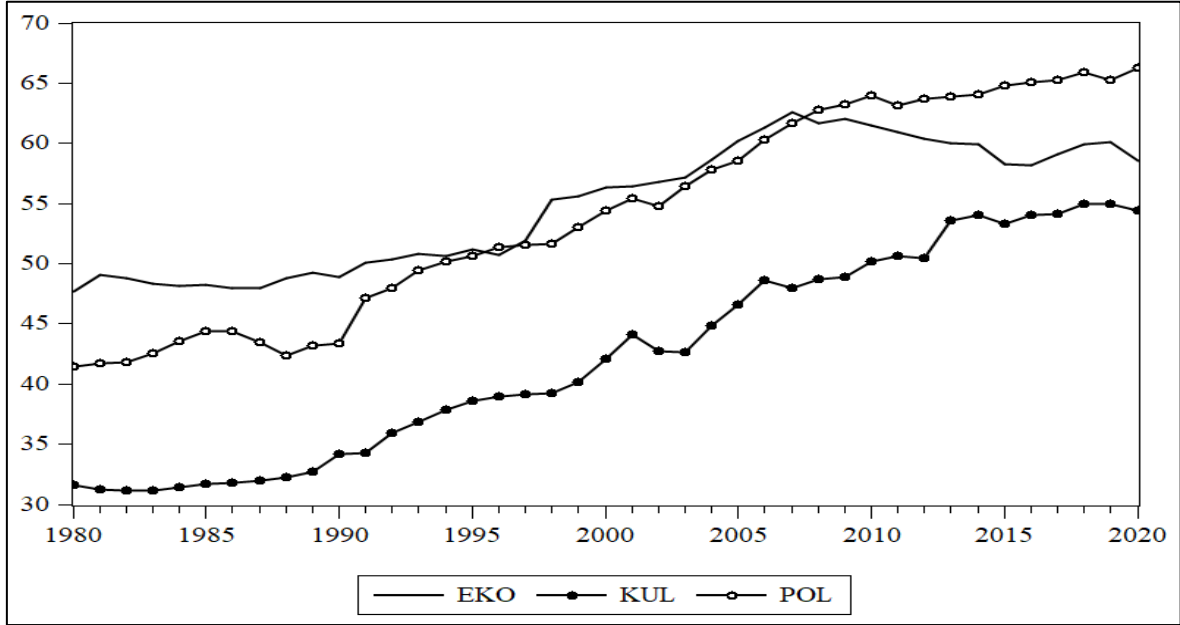
Tablo 87: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Tanıtıcı İstatistikler

	EKO	KÜL	POL
Ortalama	54.885	42.299	54.197
Ortanca	56.369	42.091	54.427
Maksimum	62.577	54.989	66.234
Minimum	47.681	31.105	41.445
Standart Sapma	5.229	8.527	8.764
Çarpıklık	-0.068	0.102	-0.069
Basıklık	1.366	1.552	1.504
Jargue-Bera	4.588	3.653	3.855
Olasılık	0.100	0.160	0.145

Grafik 9’da Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin 1980–2020 yılları arası aldıkları değerler gösterilmiştir. Grafik 9 incelendiğinde ekonomik küreselleşmenin 1996 yılı hariç 1980 yılından 2007 yılına kadar en yüksek değerlere sahip olduğu görülmektedir. Ele alınan dönemde ekonomik küreselleşme düzeyinin 1980 ile 1996 yılları arası çok fazla değişmediği dikkat çekmektedir. 1997–2007 yılları arası dönemde ekonomik küreselleşme artış göstermiştir. 2007 yılında deneyimlenen küresel finans krizinin de etkisiyle ekonomik küreselleşme düşüş yaşamıştır. Bununla birlikte politik küreselleşme 1990’lı yılların başında ciddi bir artış göstermiş ve sonraki süreçte artış trendini devam ettirmiştir. Politik küreselleşme düzeyi 1996 yılında ekonomik küreselleşmeyi geride bıraksa da daha sonrasında altında gerçekleşmeye devam etmiştir. Ne var ki, politik küreselleşme 2008 yılından günümüze kadar olan dönemde artışını sürdürmüş ve ekonomik küreselleşmede meydana gelen düşüş eğilimiyle birlikte en yüksek düzeyde gerçekleşen küreselleşme boyutu olmayı başarmıştır. Bütün bunların yanı sıra kültürel küreselleşme düzeyi ele alınan dönem boyunca ekonomik ve politik küreselleşmenin gerisinde kalmıştır. Kültürel küreselleşme düzeyinin 1980’li yıllar boyunca çok fazla değişmediği buna karşın 1990’lı yılların başından itibaren artış trendine girdiği görülmektedir. COVID–19 pandemisinin de etkisiyle 2020 yılında ekonomik küreselleşme ve kültürel küreselleşme azalış

göstermiştir. Ekonomik küreselleşme 62.57 ile 2007 yılında maksimum değerini elde ederken, 47.68 ile 1980 yılında minimum değerini elde etmiştir. Kültürel küreselleşme 54.98 ile 2019 yılında maksimum değerini elde ederken, 31.10 ile 1983 yılında minimum değerini elde etmiştir. Politik küreselleşme ise 66.23 ile 2020 yılında en yüksek değerine ulaşmıştır. En düşük değerini ise 41.44 ile 1980 yılında elde etmiştir.

Grafik 9: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Küreselleşme Endeksleri

Tablo 88’de Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi için Model 1’e ait ARDL sınır testi bulgularına yer verilmiştir. Tahmini gerçekleştirilen Model 1 için optimal ARDL modelinin ARDL (2, 4, 0) olduğu tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşmenin bağımlı değişken olarak ele alındığı Model 1 için değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin olup olmadığı analiz edilmiştir. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 0.804 olarak hesaplanmıştır. Tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında hesaplanan F-İstatistiğinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Model 1’den elde edilen bulgulara göre küreselleşme endeksleri arasında uzun dönemli ilişki tespit edilememiştir.

Tablo 88: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1

Panel A: ARDL Sınır Testi		
Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)	ARDL (2, 4, 0) Modeli	
Test İstatistiği	Değer	k
F-İstatistiği	0.804	2

Tablo 89’da Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi için Model 2’ye ait ARDL sınır testi sonuçları raporlanmıştır. Bu modelde kültürel küreselleşme bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin varlığı incelenmiştir. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 4.391 olarak hesaplanmış ve tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında

hesaplanan F-İstatistiğinin istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda kültürel küreselleşmenin bağımlı değişken olduğu model için kültürel, ekonomik ve politik küreselleşme değişkenleri arasında uzun dönemli ilişkinin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı -0.123 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %10 düzeyinde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda ekonomik küreselleşmedeki %1’lik artış, kültürel küreselleşmede %0.123’lük azalışa neden olacaktır. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 1.315 olarak elde edilmiştir. Politik küreselleşme katsayısı istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgular neticesinde politik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artışın, kültürel küreselleşmede %1.315’lik bir artışa neden olacağı anlaşılmaktadır. Hata düzeltme katsayısı yaklaşık olarak -0.587 ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Elde edilen bu bulgu değişkenler arasındaki uzun dönemli denge ilişkisinin bir göstergesidir.

Tablo 89: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)				ARDL (2, 0, 4) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				4.391**		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLKUL _{t-1}		0.336**		0.145		2.310	
ΔLPOL		0.470***		0.146		3.208	
ΔLPOL _{t-1}		0.110		0.182		0.607	
ΔLPOL _{t-2}		-0.581***		0.184		-3.155	
ΔLPOL _{t-3}		-0.239		0.166		-1.435	
ECM _{t-1}		-0.587***		0.133		-4.409	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		-0.996***		0.124		-7.982	
LEKO		-0.123*		0.065		-1.897	
LPOL		1.315***		0.043		30.555	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
9.358 (0.312)	0.317 (0.572)	0.228 (0.632)	0.347 (0.840)	0.392 (0.536)	0.901 (0.637)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch-Pagan-Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch-Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque-Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 90’da Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi için Model 3’e ait ARDL sınır testi sonuçları sunulmuştur. En uygun model olarak ARDL (3, 0, 2) modeli belirlenmiş ve bu doğrultuda tahminler gerçekleştirilmiştir. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 9.002 hesaplanmıştır. Hesaplanan F-İstatistik değeri tablo kritik değerleri ile karşılaştırılarak istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Tablo 90’da değişkenlere ait uzun dönem elastikiyet katsayılarına da yer verilmiştir. Katsayı değerleri incelendiğinde ekonomik küreselleşmeye ait elastikiyet katsayısının 0.29 olduğu saptanmıştır. Dahası bu katsayı istatistiksel olarak anlamlı

bulunmuştur. Kültürel küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayı ise 0.657 olarak elde edilmiş ve elde edilen bu katsayının istatistiksel olarak en az %1’de anlamlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın, politik küreselleşmeyi %0.29 artıracığı bununla birlikte kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın ise politik küreselleşmeyi %0.657 artıracığı tespit edilmiştir. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.834 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı tespit edilmiştir. Dolayısıyla kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin yaklaşık olarak %83’ünün bir dönem sonunda giderileceği belirlenmiştir. Hata düzeltme katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması değişkenler arasındaki uzun dönemli denge ilişkisini doğrulamaktadır.

Tablo 90: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3

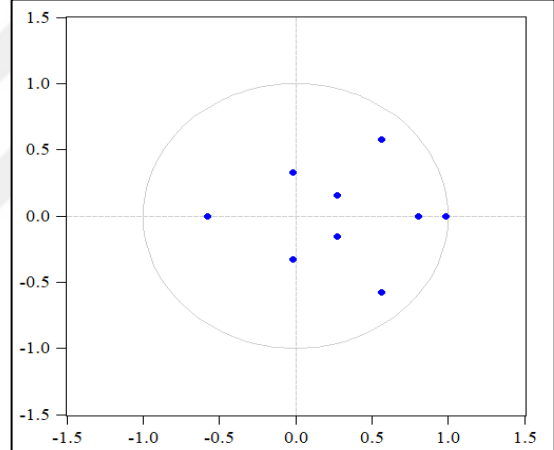
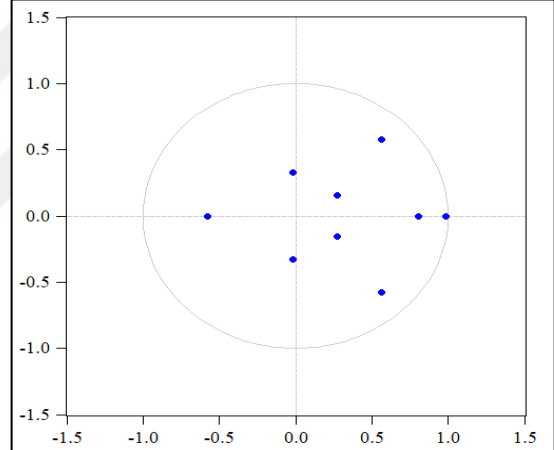
Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)				ARDL (3, 0, 2) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				9.002***		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLPOL _{t-1}		0.309**		0.139		2.213	
ΔLPOL _{t-2}		0.520***		0.133		3.886	
ΔLKUL		0.316***		0.108		2.921	
ΔLKUL _{t-1}		-0.371***		0.134		-2.757	
ECM _{t-1}		-0.834***		0.132		-6.293	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		0.370*		0.196		1.888	
LEKO		0.290***		0.082		3.539	
LKÜL		0.657***		0.039		16.577	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
12.086 (0.098)	0.193 (0.660)	2.583 (0.108)	3.077 (0.214)	1.369 (0.251)	2.512 (0.284)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi’dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi’dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi için gerçekleştirilen analizlere ek olarak üç küreselleşme endeksi arasında eşbütünleşik ilişkinin olup olmadığı Johansen eşbütünleşme testiyle analiz edilmiştir. Tablo 91’de belirlenecek VAR modeline dair optimal gecikme uzunluğu hakkında önsel bilgiler sunan çeşitli bilgi kriterlerine ve seçilen en uygun VAR modeline ilişkin diagnostik test sonuçlarına yer verilmiştir. Optimal gecikme uzunluğuna dair seçim kriterleri sonuçları incelendiğinde LR istatistiği, son tahmin hatası ve Akaike bilgi kriterinin en uygun gecikme uzunluğu için 3 gecikmeye işaret ettikleri görülmektedir. Schwarz ve Hannan–Quinn bilgi kriterleri ise 1 gecikmede optimal VAR modelinin kurulacağına işaret etmektedirler. Çoğunluk seçim kriteri dikkate alındığında 3 gecikmede optimal VAR modelinin oluşturulacağı görülmektedir. Tahmini

gerçekleştirilen VAR (3) modelinde diagnostik açıdan herhangi bir problemle karşılaşılmasıdır. En uygun model olarak seçilen VAR (3) modeline ait diagnostik test sonuçları Tablo 91’de sunulmuştur. AR köklerinin birim çember içerisinde olduğu ve istikrar koşunu sağladığı tespit edilmiştir. Ayrıca VAR (3) modelinde herhangi bir otokorelasyon sorununa rastlanmamıştır. Bununla birlikte VAR (3) modelinin White testine göre değişen varyans sorununu içermediği ve normallik testine göre de normallik koşulunu sağladığı tespit edilmiştir.

Tablo 91: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi

Panel A: VAR Optimal Gecikme Seçim Kriterleri					
Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	–	1.55e-08	-9.469273	-9.337313	-9.423216
1	209.7385	4.28e-11	-15.52360	-14.99576*	-15.33937*
2	10.19847	3.71e-11	-15.37527	-14.45155	-15.05287
3	17.52703*	3.65e-11*	-15.54939*	-14.22979	-15.08881
4	5.384534	5.12e-11	-15.28350	-13.56802	-14.68475
5	2.208632	8.34e-11	-14.89393	-12.78257	-14.15701
Panel B: VAR (3) Modeli İçin Diagnostik Testler					
VAR LM Otokorelasyon Testi			AR Karakteristik Polinomların Ters Kökleri		
Gecikme	LRE İstatistiği (Olasılık)	Rao F-İstatistiği (Olasılık)			
1	7.110 (0.625)	0.789 (0.626)			
2	2.213 (0.987)	0.235 (0.987)			
3	8.369 (0.497)	0.939 (0.498)			
4	9.809 (0.366)	1.115 (0.367)			
VAR White Değişen Varyans Testi					
Ki-Kare İstatistiği		Olasılık			
105.792		0.542			
VAR Normallik Testi					
Jarque-Bera İstatistiği		Olasılık			
6.108		0.411			

Not: LR: LR test istatistiği, FPE: Son tahmin hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan – Quinn Bilgi Kriteri’dir.

Tablo 92’de Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi için Johansen eşbütünleşme testine ait sonuçlara ve değişkenlere ait uzun dönem elastikiyet katsayılara yer verilmiştir. İz istatistiği 39.129 hesaplanmış ve %5 kritik değer olan 35.192’den büyük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Maksimum özdeğer istatistiği ise 23.792 olarak hesaplanmış ve %5 kritik değerinden büyük olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla $r=0$ şeklinde oluşturulan sıfır hipotezleri reddedilmiştir. Johansen eşbütünleşme testi sonuçlarına göre bir adet eşbütünleşme denkleminin olduğu belirlenmiştir. Johansen eşbütünleşme testi bulgularına göre Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasında uzun dönem ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

İlk olarak Model 1’den elde edilen uzun dönem katsayılara göre kültürel küreselleşme değişkeninin katsayısı -2.412 olarak hesaplanmıştır. Politik küreselleşme değişkenine ait katsayının

ise 3.615 olduğu belirlenmiştir. Hesaplanan bu katsayıların istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla uzun dönemde kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın, ekonomik küreselleşmeyi %2.412 düzeyinde azaltacağı, politik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artışın ise ekonomik küreselleşmeyi %3.615 düzeyinde artıracığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Model 2’den elde edilen sonuçlara göre ekonomik küreselleşme katsayısı -0.414, politik küreselleşme katsayısı ise 1.498 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu katsayıların istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Bu sonuçlar ışığında ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artış, kültürel küreselleşmede %0.414’lük bir azalışa sebep olurken, politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artış, kültürel küreselleşmede %1.498’lik bir artışa sebep olacaktır.

Son olarak Model 3 için sonuçlar incelendiğinde ekonomik küreselleşmeye dair katsayının 0.276 olarak elde edildiği ve bu katsayının en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın, politik küreselleşmede %0.276’lık bir artışa sebep olacağı tespit edilmiştir. Aynı modelde kültürel küreselleşme katsayısı ise 0.667 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artış, politik küreselleşmeyi yaklaşık olarak %0.667 artıracaktır.

Tablo 92: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları

Panel A: Johansen Eşbütünleşme Testi			
Değişkenler: LEKO, LKÜL, LPOL			
H ₀	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	39.129	35.192	0.017
r≤1	15.336	20.261	0.207
r≤2	3.179	9.164	0.547
H ₀	Maksimum Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	23.792	22.299	0.030
r≤1	12.157	15.892	0.177
r≤2	3.179	9.164	0.547
Panel B: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları			
Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği
Sabit Terim	-1.402**	0.576	-2.434
LKÜL	-2.412***	0.450	-5.354
LPOL	3.615***	-0.560	6.448
Model 2: LKÜL = f(LEKO, LPOL)			
Sabit Terim	-0.581**	0.227	-2.560
LEKO	-0.414***	0.130	-3.165
LPOL	1.498***	0.080	18.671
Model 3: LPOL = f(LEKO, LKÜL)			
Sabit Terim	0.387**	0.169	2.285
LEKO	0.276***	0.073	3.746
LKÜL	0.667***	0.036	18.353

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 93’te Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi için FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem katsayılar sunulmuştur. Ekonomik küreselleşmenin bağımlı değişken olduğu Model 1 bulgularına göre bütün eşbütünleşme regresyonları için kültürel küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayıların negatif ve istatistiksel olarak en az %10 düzeyinde anlamlı oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Buna karşın politik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayıların tamamının pozitif ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları saptanmıştır. FMOLS, DOLS ve CCR sonuçlarına göre uzun dönemde kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artış, ekonomik küreselleşmede sırasıyla %0.829, %0.804 ve %0.764 oranında azalışa sebep olurken, politik küreselleşmede ortaya çıkacak %1’lik bir artış, ekonomik küreselleşmede sırasıyla %1.627, %1.524 ve %1.531 oranında artışa sebep olacaktır.

Model 2 için ekonomik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayıların negatif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları belirlenmiştir. Bu doğrultuda ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artış, kültürel küreselleşmeyi FMOLS yöntemi sonuçlarına göre %0.305, DOLS yöntemi sonuçlarına göre %0.359 ve CCR yöntemi sonuçlarına göre ise %0.324 azaltacaktır. Politik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları belirlenmiştir. Politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın, kültürel küreselleşmeyi FMOLS yöntemi sonuçlarına göre %1.421, DOLS yöntemi sonuçlarına göre %1.454 ve CCR yöntemi sonuçlarına göre ise %1.434 artıracığı görülmüştür.

Model 3’e ait sonuçlar incelendiğinde ekonomik ve kültürel küreselleşmeye ait katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayılar incelendiğinde, uzun dönem itibarıyla ekonomik küreselleşmedeki %1’lik bir artışın, politik küreselleşmeyi FMOLS bulgularına göre %0.311, DOLS bulgularına göre %0.318 ve CCR bulgularına göre %0.316 artıracığı bulgusuna ulaşılmıştır. Kültürel küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar incelendiğinde ise kültürel küreselleşmedeki %1’lik bir artışın, politik küreselleşmeyi FMOLS bulgularına göre %0.657, DOLS bulgularına göre %0.652 ve CCR bulgularına göre %0.655 artıracığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 93: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri

Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	0.596	0.935	0.724	1.228	0.754	1.426
LKÜL	-0.829*	-1.776	-0.804*	-1.769	-0.764*	-1.827
LPOL	1.627***	2.791	1.574***	2.772	1.531***	2.992
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	-0.708***	-2.785	-0.628**	-2.483	-0.685***	-2.715
LEKO	-0.305**	-2.320	-0.359**	-2.517	-0.324**	-2.359
LPOL	1.421***	18.485	1.454***	16.810	1.434***	17.597
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	0.283	1.014	0.280	0.904	0.274	0.958
LEKO	0.311***	2.719	0.318**	2.454	0.316**	2.637
LKÜL	0.657***	12.253	0.652***	10.588	0.655***	11.472

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 94'te Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi için elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayılarının tamamı sunulmuştur. Ekonomik küreselleşmenin bağımlı değişken olarak yer aldığı Model 1 için sonuçlar incelendiğinde ARDL sınır testi neticesinde değişkenler arasında uzun dönemli ilişki tespit edilememiştir. Bu nedenle Model 1 için ARDL yaklaşımından uzun dönem katsayılar elde edilememiştir. Diğer yöntemlerden elde edilen katsayılar değerlendirildiğinde kültürel küreselleşmeye ait katsayıların negatif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları buna karşın politik küreselleşmeye ait katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları saptanmıştır. Bütün yöntemler kendi içlerinde değerlendirildiğinde ise politik küreselleşme değişkenine ait katsayıların kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayılardan daha büyük hesaplandığı tespit edilmiştir. Katsayı değerleri incelendiğinde Johansen yönteminden elde edilen katsayıların diğer yöntemlerden elde edilen katsayılara göre farklılık arz ettiği görülmüştür. Bu bağlamda katsayı aralıkları belirlenirken FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen katsayı değerleri dikkate alınmıştır. Kültürel küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar -0.76 ile -0.83 aralığında belirlenmiş, politik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayılar ise 1.53 ile 1.62 aralığında belirlenmiştir. Bu bağlamda kültürel küreselleşmede yaşanacak %1'lik bir artışın, ekonomik küreselleşmeyi yaklaşık olarak %0.76–0.83 arası azaltacağı, politik küreselleşmede yaşanacak %1'lik bir artışın ise ekonomik küreselleşmeyi yaklaşık olarak %1.53–1.62 arası artıracığı tespit edilmiştir.

Model 2 için sonuçlar incelendiğinde ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayıların tamamının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmüştür. Bu doğrultuda uzun dönemde ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeyi negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Politik küreselleşme değişkenine dair uzun dönem katsayılar incelendiğinde ise katsayıların tamamının

pozitif ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları saptanmıştır. Dolayısıyla politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Ekonomik küreselleşme değişkeni için uzun dönem katsayılar -0.12 ile -0.41 aralığında, politik küreselleşme değişkeni için uzun dönem katsayılar ise 1.31 ile 1.49 aralığında tahmin edilmiştir. Belirlenen aralıklar dikkate alındığında ekonomik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artışın, kültürel küreselleşmeyi yaklaşık olarak %0.12–0.41 arası azaltacağı, politik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artışın ise kültürel küreselleşmeyi yaklaşık olarak %1.31–1.49 arası artıracığı tespit edilmiştir. Bütün yöntemlerden elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde uzun dönem itibarıyla politik küreselleşmenin kültürel küreselleşme üzerine pozitif etkisinin, ekonomik küreselleşmenin negatif etkisinden daha fazla olduğu saptanmıştır.

Model 3 sonuçları incelendiğinde ekonomik küreselleşme ve kültürel küreselleşme değişkenlerine ait katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Böylece ekonomik ve kültürel küreselleşmenin uzun dönemde politik küreselleşmeyi pozitif yönde etkiledikleri saptanmıştır. Ayrıca yöntemlerin her birinden elde edilen katsayılar değerlendirildiğinde uzun dönem itibarıyla kültürel küreselleşmenin politik küreselleşmeyi daha fazla etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte değişkenlere ait hesaplanan katsayıların oldukça tutarlı oldukları görülmüştür. Ekonomik küreselleşme değişkeni için uzun dönem katsayılar 0.27–0.31 aralığında hesaplanmıştır. Politik küreselleşme değişkeni için katsayılar 0.65–0.66 aralığında hesaplanmıştır. Dolayısıyla uzun dönem itibarıyla ekonomik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artışın, politik küreselleşmeyi yaklaşık olarak %0.27–0.31 arası artıracığı, kültürel küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artışın ise politik küreselleşmeyi yaklaşık olarak %0.65–0.66 arası artıracığı tespit edilmiştir.

Tablo 94: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet

Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LKÜL	–	-2.412***	-0.829*	-0.804*	-0.764*
LPOL	–	3.615***	1.627***	1.574***	1.531***
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	-0.123*	-0.414***	-0.305**	-0.359**	-0.324**
LPOL	1.315***	1.498***	1.421***	1.454***	1.434***
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.290***	0.276***	0.311***	0.318**	0.316**
LKÜL	0.657***	0.667***	0.657***	0.652***	0.655***

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisi Toda–Yamamoto nedensellik testi ile sınanmıştır. Elde

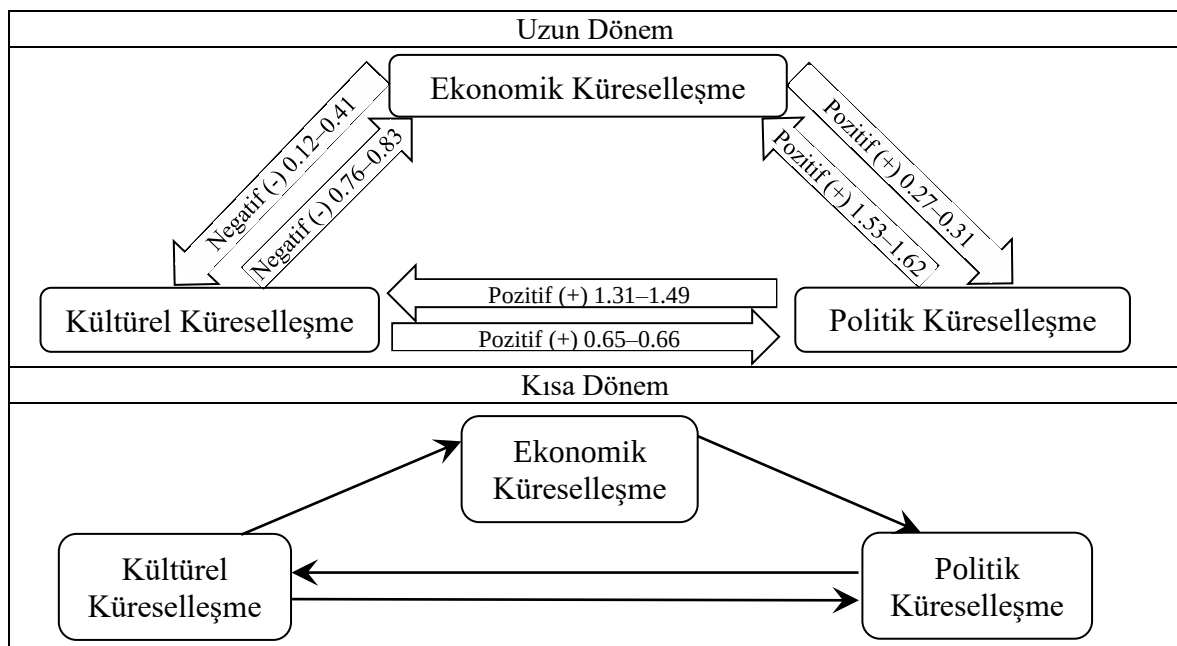
edilen sonuçlar Tablo 95’te raporlanmıştır. Sonuçlara göre kültürel küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin neden olmadığı hipotezi %5 anlamlılıkla reddedilmiştir. Buna karşın politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin nedeni olmadığı hipotezi reddedilememiştir. Politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi %1 düzeyinde reddedilirken, ekonomik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilememiştir. Son olarak ekonomik küreselleşmenin ve kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığı yönündeki sıfır hipotezleri %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Bu sonuçlar ışığında kültürel küreselleşmeden, ekonomik küreselleşmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi ve ekonomik küreselleşmeden, politik küreselleşmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bununla birlikte kültürel küreselleşme ile politik küreselleşme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Tablo 95: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları

H ₀	SUR Wald (χ^2)	Gecikme Uzunluğu (k+dmax)	Olasılık	Karar
LKÜL $\nrightarrow$ LEKO	9.175	3+1=4	0.027	Reddedilir
LPOL $\nrightarrow$ LEKO	0.269	3+1=4	0.965	Reddedilemez
LEKO $\nrightarrow$ LKÜL	1.922	3+1=4	0.588	Reddedilemez
LPOL $\nrightarrow$ LKÜL	14.710	3+1=4	0.002	Reddedilir
LEKO $\nrightarrow$ LPOL	17.554	3+1=4	0.000	Reddedilir
LKÜL $\nrightarrow$ LPOL	13.651	3+1=4	0.003	Reddedilir

Şekil 13’te Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasındaki uzun dönem ve kısa dönem ilişkilerin yönü özetlenmiştir.

Şekil 13: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü

4.2.6. Sahra–Altı Afrika Bölgesi Analiz Bulguları

Sahra–Altı Afrika bölgesi için ADF ve PP birim kök testlerine ait bulgular Tablo 96’da gösterilmiştir. ADF ve PP birim kök test bulgularına göre küreselleşmenin ekonomik boyutunun birinci farkında durağan olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ekonomik küreselleşmenin boyutlarını teşkil eden ticari ve finansal küreselleşme değişkenleri de birim kök testlerine ait bulgular neticesinde birinci farkında durağan kabul edilmişlerdir. Küreselleşmenin sosyal boyutu elde edilen bulgular doğrultusunda ikinci farkında durağan bulunmuştur. Sosyal küreselleşmenin alt boyutlarından olan kişilerarası ve bilgisel küreselleşme de ikinci farklarında durağan elde edilmişlerdir. Sosyal küreselleşmenin diğer bir alt boyutu olan kültürel küreselleşmenin ise birinci farkında durağan olduğu saptanmıştır. Son olarak küreselleşmenin politik boyutunun birinci farkında durağan olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 96: Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin Birim Kök Test Bulguları

		ADF			PP	
	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz
LEKO	-1.624 (2)	-1.189 (2)	2.130 (2)	-1.993 [17]	-1.354 [7]	2.673 [13]
ΔLEKO	-5.124*** (1)	-5.350*** (1)	-4.770*** (0)	-5.031***[18]	-7.806***[38]	-4.682*** [6]
LTİC	-0.938 (0)	-1.707 (0)	0.911 (0)	-0.925 [4]	-1.868 [2]	0.954 [5]
ΔLTİC	-5.283*** (0)	-5.208*** (0)	-5.258*** (0)	-5.196*** [6]	-5.109** [6]	-5.183*** [4]
LFİN	-2.329 (2)	-2.573 (0)	2.369 (2)	-3.508** [13]	-2.455 [6]	2.873 [6]
ΔLFİN	-5.479*** (1)	-5.830*** (1)	-4.607*** (1)	-5.837*** [8]	-8.482***[15]	-5.162*** [1]
LSOS	-1.466 (2)	-2.115 (3)	1.430 (2)	0.349 [5]	-2.364 [4]	3.068 [5]
ΔLSOS	-1.914 (1)	-1.261 (1)	-1.082 (1)	-2.432 [3]	-2.313 [3]	-1.522 [3]
ΔΔLSOS	-10.72*** (0)	-11.17*** (0)	-10.86*** (0)	-10.72*** [0]	-14.80*** [7]	-10.86*** [0]
LKÜL	-0.685 (4)	-2.254 (0)	3.271 (0)	-0.261 [3]	-2.642 [4]	2.574 [3]
ΔLKÜL	-3.157** (3)	-4.744*** (0)	-2.615** (1)	-4.880*** [3]	-4.813*** [3]	-4.159*** [4]
LKA	-2.140 (2)	-3.068 (4)	0.798 (2)	-0.241 [5]	-1.861 [5]	2.216 [5]
ΔLKA	-1.428 (1)	-1.037 (1)	-1.086 (1)	-1.982 [2]	-1.824 [2]	-1.620* [1]
ΔΔLKA	-10.60*** (0)	-11.01*** (0)	-10.75*** (0)	-10.41*** [1]	-11.00*** [2]	-10.55*** [1]
LBİL	-0.632 (1)	-2.340 (2)	1.304 (1)	0.495 [5]	-2.415 [4]	2.694 [5]
ΔLBİL	-1.997 (0)	-1.788 (0)	-1.413 (0)	-1.997 [0]	-1.592 [1]	-1.413 [0]
ΔΔLBİL	-7.987*** (0)	-8.199*** (0)	-8.090*** (1)	-8.055*** [2]	-9.214*** [6]	-8.158*** [2]
LPOL	-0.987 (0)	-1.010 (0)	5.021 (0)	-0.987 [0]	-1.172 [1]	4.745 [1]
ΔLPOL	-5.431*** (0)	-4.156** (1)	-3.747*** (0)	-5.431*** [0]	-5.458*** [1]	-3.748*** [3]

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ; fark operatörüdür. ADF testinde optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri (AIC) yardımıyla belirlenmiş ve maksimum gecikme uzunluğu 9 olarak alınmıştır. Parantez içi değerler belirlenen optimal gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. PP testinde bant genişliği Newey-West bant genişliğine göre belirlenmiştir. Köşeli parantez içi değerler bant genişliğini ifade etmektedir.

Tablo 97’de Sahra–Altı Afrika bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerine ait tanıtıcı istatistikler sunulmuştur. Tabloda yer alan tanıtıcı istatistikler endekslerin ham hâlleri üzerinden oluşturulmuştur. Tablo 97’ye bakıldığında ekonomik küreselleşme serisine ait

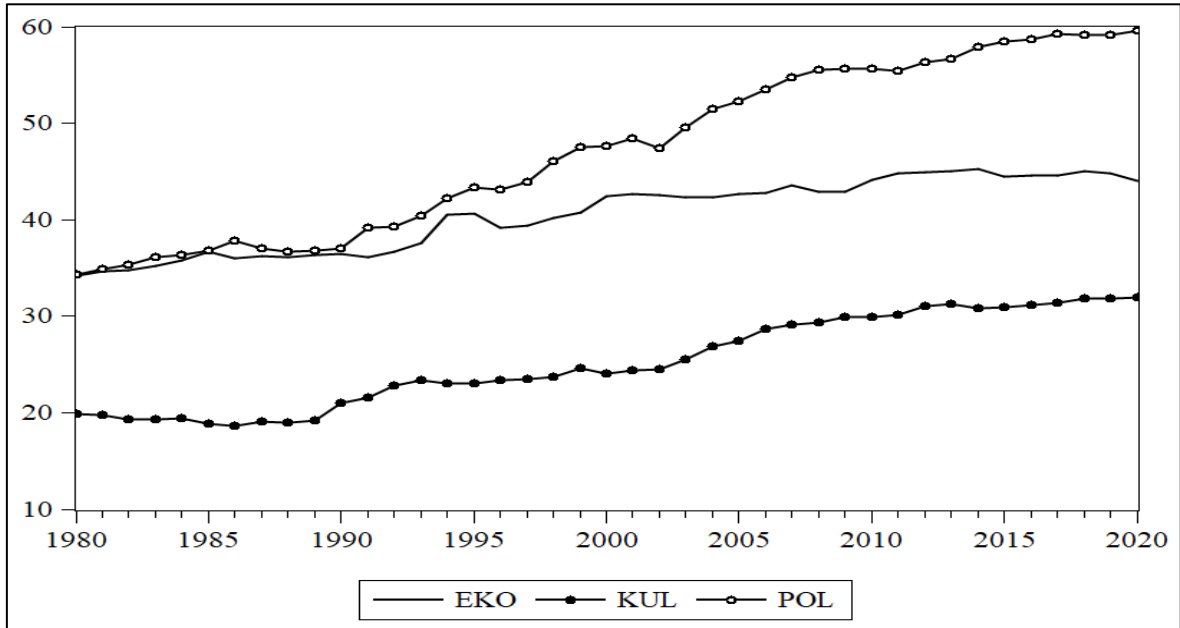
ortalama değerin 40.56 olduğu görülmektedir. Kültürel küreselleşme serisine ait ortalama değerin diğer küreselleşme endekslerinin ortalama değerinden oldukça düşük olduğu göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda kültürel küreselleşme serisinin ortalama değerinin 24.44 olduğu görülmektedir. Politik küreselleşme serisine ait ortalama değer ise 47.24 hesaplanmıştır. Böylelikle, 1980–2020 dönemi için en yüksek ortalama sahip olan endeks politik küreselleşme endeksi olmuştur. Ekonomik küreselleşme serisi 3.71 ile diğer serilere göre en düşük standart sapma değerine sahip olmuştur. Kültürel küreselleşme serisinin standart sapması 4.68 hesaplanmıştır. Politik küreselleşme serisi ise diğer serilere nazaran 8.83 ile en yüksek standart sapma değerini elde etmiştir. Ekonomik küreselleşme ve politik küreselleşme serileri sola çarpık bir dağılım gösterirken, kültürel küreselleşme serisi sağa çarpık bir dağılım göstermiştir. Bütün seriler basık dağılımlara sahiptir.

Tablo 97: Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin Tanıtıcı İstatistikler

	EKO	KÜL	POL
Ortalama	40.562	25.225	47.242
Ortanca	42.313	24.445	47.513
Maksimum	45.287	31.962	59.598
Minimum	34.221	18.660	34.378
Standart Sapma	3.715	4.688	8.836
Çarpıklık	-0.311	0.062	-0.018
Basıklık	1.556	1.532	1.466
Jargue–Bera	4.223	3.706	4.019
Olasılık	0.121	0.156	0.134

Grafik 10’da Sahra–Altı Afrika bölgesine ait ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin 1980–2020 yılları arası seyirleri gösterilmiştir. Grafik incelendiğinde politik küreselleşmenin neredeyse bütün yıllarda ekonomik ve kültürel küreselleşmeden daha yüksek değerlere sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kültürel küreselleşme düzeyinin oldukça düşük kaldığı dikkat çekmektedir. Politik küreselleşme ve ekonomik küreselleşme endeksleri 1980’li yıllar boyunca birbirlerine oldukça yakın değerler elde etmişlerdir. 1990’lı yılların başıyla birlikte politik küreselleşmenin çok fazla düşüş göstermeden sürekli bir artış trendine girdiği ve 2020 yılına kadar bu trendin devam ettiği görülmektedir. Politik küreselleşme 59.59 ile en yüksek değerini 2020 yılında elde ederken, 34.37 ile en düşük değerini 1980 yılında elde etmiştir. Ekonomik küreselleşme endeksi ile politik küreselleşme endeksinin 1990’lı yılların ortasından sonra ayrıştığı göze çarpmaktadır. Ekonomik küreselleşme düzeyi 1980 yılından 2020 yılına kadar çok ciddi bir artış sergilememiştir. Ekonomik küreselleşme 45.28 ile en yüksek değerini 2014 yılında elde ederken, 34.22 ile en düşük değerini 1980 yılında elde etmiştir. Kültürel küreselleşme düzeyi 1980’li yıllar boyunca neredeyse hiç artış göstermemiştir. 1990’lı yılların başında artsa da devamında 2002 yılına kadar yatay seyretmiştir. Kültürel küreselleşme düzeyi 2004 yılından 2020 yılına kadar ılımlı bir şekilde artış yaşamıştır. Kültürel küreselleşme ise 2020 yılında 31.96 ile maksimum değerine, 1986 yılında 18.66 ile minimum değerine sahip olmuştur.

Grafik 10: Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin Küreselleşme Endeksleri

Tablo 98’de Sahra–Altı Afrika bölgesi için Model 1’e ait ARDL sınır testi bulgularına yer verilmiştir. Öncelikle ekonomik küreselleşmenin bağımlı değişken olarak ele alındığı modelde değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin olup olmadığı analiz edilmiştir. ARDL sınır testine ait F–İstatistik değeri 4.198 olarak hesaplanmıştır. Tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında hesaplanan F–İstatistiğinin istatistiksel olarak en az %10 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda ekonomik küreselleşmenin bağımlı değişken olduğu model için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasında uzun dönemli ilişkinin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı -0.041 olarak hesaplanmıştır. Ancak hesaplanan bu katsayının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 0.501 olarak elde edilmiştir. Politik küreselleşme katsayısı istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu doğrultuda uzun dönemde politik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artış, ekonomik küreselleşmede %0.501’lik bir artışa neden olacaktır. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.513 olarak hesaplanmıştır. Hata düzeltme katsayısı istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmiştir. Bu bağlamda hata düzeltme katsayısı beklenti doğrultusunda negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Hata düzeltme katsayısına dair bu bulgu küreselleşme endeksleri arasındaki uzun dönem denge ilişkisini doğrulamaktadır. Kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %51 oranında giderileceği anlaşılmaktadır. Kısa ve uzun dönemde meydana gelen dengesizliğin tamamının ise yaklaşık olarak 2 dönemde ortadan kalkacağı anlaşılmaktadır.

Tablo 98: Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)				ARDL (2, 0, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				4.198*		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLEKO _{t-1}		0.321**		0.132		2.423	
ECM _{t-1}		-0.513***		0.120		-4.274	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		1.912***		0.151		12.592	
LKÜL		-0.041		0.153		-0.270	
LPOL		0.501***		0.157		3.178	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
3.288 (0.510)	1.075 (0.299)	0.011 (0.916)	0.201 (0.904)	5.682 (0.023)	10.646 (0.004)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 99'da Sahra–Altı Afrika bölgesi için Model 2'ye ait ARDL sınır testi sonuçları ve değişkenlere ilişkin uzun dönem elastikiyet katsayıları raporlanmıştır. Tahmini gerçekleştirilen model için optimal modelin ARDL (4, 0, 0) olduğu saptanmıştır. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 3.855 olarak hesaplanmış ve tablo kritik değerleri ile karşılaştırıldığında hesaplanan F-İstatistiğinin istatistiksel olarak en az %10 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu neticesinde üç küreselleşme endeksi arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı -1.091 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda ekonomik küreselleşmedeki %1'lik artış, kültürel küreselleşmede %1.091'lik azalışa neden olacaktır. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 1.453 olarak elde edilmiştir. Ayrıca politik küreselleşmeye ait uzun dönem katsayı istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu doğrultusunda politik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir artışın, kültürel küreselleşmede %1.453'lük bir artışa neden olacağı tespit edilmiştir. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.293 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %29 oranında giderileceği bulgulanmıştır.

Tablo 99: Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)				ARDL (4, 0, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				3.855*		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLKUL _{t-1}		0.205		0.142		1.446	
ΔLKUL _{t-2}		0.149		0.143		1.043	
ΔLKUL _{t-3}		0.276*		0.141		1.962	
ECM _{t-1}		-0.293***		0.077		-3.784	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		1.675*		0.961		1.743	
LEKO		-1.091**		0.411		-2.651	
LPOL		1.453***		0.152		9.548	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
4.041 (0.671)	0.388 (0.532)	0.988 (0.320)	1.341 (0.511)	0.165 (0.686)	25.048 (0.000)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 100'de Sahra–Altı Afrika bölgesi için Model 3'e ait ARDL sınır testi sonuçları sunulmuştur. En uygun model olarak ARDL (2, 4, 1) modeli belirlenmiş ve bu doğrultuda tahminler gerçekleştirilmiştir. ARDL sınır testi sonuçlarına göre F-İstatistiği yaklaşık olarak 7.973 hesaplanmıştır. Hesaplanan F-İstatistik değeri en az %1'de istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu doğrultuda politik küreselleşmenin bağımlı değişken olarak yer aldığı model için değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 1.185 olarak elde edilmiştir. Kültürel küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 0.404 olarak hesaplanmıştır. Ekonomik ve kültürel küreselleşme değişkenlerine ait katsayıların istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Bu bulgular neticesinde uzun dönemde ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir artışın, politik küreselleşmeyi %1.185 oranında artıracığı saptanmıştır. Bununla birlikte kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir artışın ise politik küreselleşmeyi %0.404 artıracığı tespit edilmiştir. Hata düzeltme terimi katsayısı yaklaşık olarak -0.651 hesaplanmış ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Hata düzeltme terimi katsayısının beklenti doğrultusunda negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve bu bağlamda değişkenler arasındaki uzun dönem denge ilişkisinin doğrulandığı belirlenmiştir. Kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin ise bir dönem sonunda yaklaşık olarak %61'inin giderileceği tespit edilmiştir.

Tablo 100: Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)				ARDL (2, 4, 1) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				7.973***		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLPOL _{t-1}		0.250*		0.122		2.035	
ΔLEKO		0.042		0.121		0.344	
ΔLEKO _{t-1}		-0.280*		0.160		-1.743	
ΔLEKO _{t-2}		-0.592***		0.137		-4.293	
ΔLEKO _{t-3}		-0.267*		0.143		-1.867	
ΔLKUL		0.006		0.096		0.069	
ECM _{t-1}		-0.651***		0.109		-5.941	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		-1.819***		0.361		-5.040	
LEKO		1.185***		0.158		7.468	
LKÜL		0.404***		0.074		5.415	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
8.545 (0.480)	0.089 (0.764)	0.490 (0.484)	0.493 (0.781)	2.672 (0.114)	0.600 (0.740)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

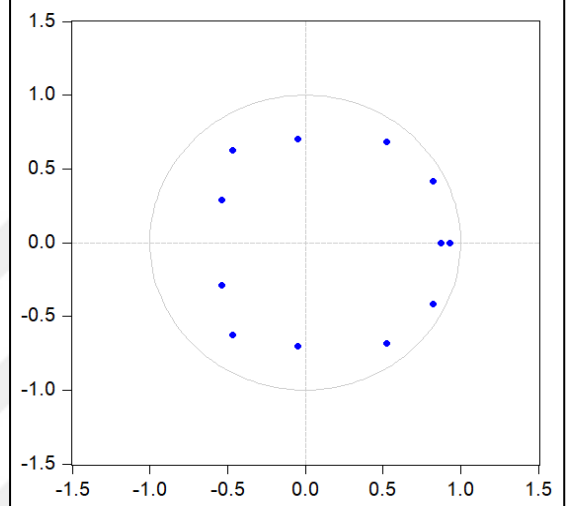
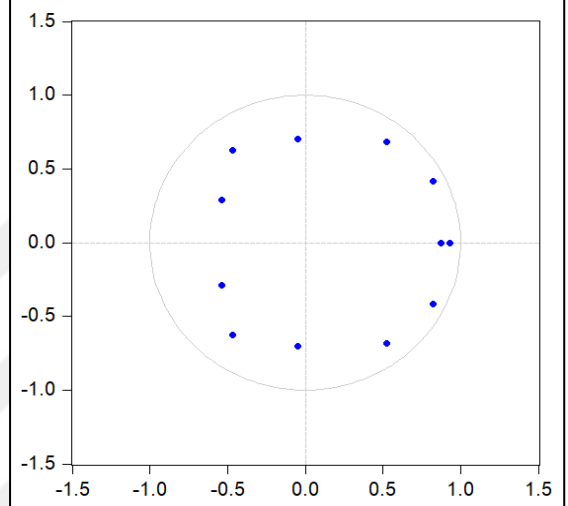
ARDL sınır testi yaklaşımıyla analiz edilen küreselleşme endeksleri arasındaki olası uzun dönem ilişki Johansen eşbütünleşme testiyle de sınanmıştır. Tablo 101'de Sahra–Altı Afrika bölgesi için bilgi kriterlerinden elde edilen sonuçlar ve belirlenen optimal VAR (4) modeline ilişkin diagnostik sonuçlar raporlanmıştır. Tablo 101 incelendiğinde Schwarz bilgi kriteri ve Hannan–Quinn bilgi kriteri hariç diğer seçim kriterlerinin optimal gecikme uzunluğunu 4 gecikmede verdiği görülmektedir. Diagnostik testlere ilişkin sonuçlardan da elde edilen bulgulara göre optimal VAR modeli, VAR (4) modeli olarak belirlenmiştir. VAR (4) modeli için AR karakteristik polinomların ters kökleri incelendiğinde, AR köklerinin birim çember içerisinde olduğu ve VAR (4) modelinin istikrar koşulunu sağladığı tespit edilmiştir. VAR LM otokorelasyon testi bulgularına göre 5 gecikmeye kadar otokorelasyon probleminin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tahmin edilen VAR (4) modeline ilişkin White testi sonuçlarına göre sıfır hipotezi reddedilememesinden dolayı modelin sabit varyans şartının sağlandığı saptanmıştır. Son olarak normallik testi gerçekleştirilmiştir. VAR (4) modelinden elde edilen Jarque–Bera test istatistiğine göre %10 düzeyinde çok değişkenli hata terimlerinin normal dağılıma uyum gösterdiği ve modelin normal dağılım koşulunu sağladığı tespit edilmiştir.

Tablo 101: Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi

Panel A: VAR Optimal Gecikme Seçim Kriterleri

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	–	1.51e-08	-9.495590	-9.363630	-9.449533
1	199.8550	4.84e-11	-15.24106	-14.71322*	-15.05683*
2	8.924274	5.94e-11	-15.04879	-14.12507	-14.72639
3	14.82700	5.70e-11	-15.11906	-13.79946	-14.65849
4	20.91024*	4.01e-11*	-15.52820*	-13.81272	-14.92945
5	8.099048	4.86e-11	-15.43315	-13.32180	-14.69623

Panel B: VAR (4) Modeli İçin Diagnostik Testler

VAR LM Otokorelasyon Testi			AR Karakteristik Polinomların Ters Kökleri	
Gecikme	LRE İstatistiği (Olasılık)	Rao F-İstatistiği (Olasılık)		
1	9.274 (0.412)	1.053 (0.414)		
2	6.590 (0.679)	0.727 (0.681)		
3	13.120 (0.157)	1.550 (0.158)		
4	11.999 (0.213)	1.401 (0.215)		
5	8.086 (0.525)	0.906 (0.527)		
VAR White Değişen Varyans Testi				
Ki-Kare İstatistiği		Olasılık		
130.570		0.781		
VAR Normallik Testi				
Jarque-Bera İstatistiği		Olasılık		
0.635		0.995		

Not: LR: LR test istatistiği, FPE: Son tahmin hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan – Quinn Bilgi Kriteri'dir.

Tablo 102'de Sahra–Altı Afrika bölgesi için Johansen eşbütünleşme testine ait sonuçlar ve tahmin edilen uzun dönem elastikiyet katsayıları sunulmuştur. İz istatistiğine ait hesaplanan 26.343'lük değer ve Maksimum özdeğer istatistiğine ait hesaplanan 20.516'lık değer kritik değerler ile karşılaştırıldığında, %5 kritik değerinden büyük oldukları tespit edilmiştir. Bu doğrultuda $r \leq 1$ sıfır hipotezi testlerden elde edilen sonuçlara göre reddedilmiştir. Johansen eşbütünleşme testinden elde edilen bulgulara göre iki adet eşbütünleşme denkleminin olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda Sahra–Altı Afrika bölgesi için değişkenler arasında eşbütünleşik ilişki tespit edilmiştir.

Model 1'den elde edilen uzun dönem katsayıları göre kültürel küreselleşme katsayısı -0.310 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak en az %5 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. Politik küreselleşme katsayısı ise 0.826 olarak hesaplanmıştır. Politik küreselleşmeye ait katsayının istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlara göre, uzun dönemde kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir artışın, ekonomik küreselleşmeyi %0.31 düzeyinde azaltacağı buna karşın politik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir artışın, ekonomik küreselleşmeyi %0.826 düzeyinde artıracığı bulgularına ulaşılmıştır.

Model 2 çözümünden elde edilen bulgulara göre ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayı -3.216, politik küreselleşme değişkenine ait katsayı ise 2.658 olarak hesaplanmıştır. Değişkenlere ait katsayılar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu bağlamda ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın, kültürel küreselleşmede %3.216’lık azalışa neden olacağı, politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın ise kültürel küreselleşmede %2.658’lik artışa neden olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Model 3’ten elde edilen sonuçlara göre ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayı 1.21 olarak hesaplanmıştır. Kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayısı ise 0.376 olarak hesaplanmıştır. Katsayılar istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulguya göre, uzun dönem itibarıyla ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın, politik küreselleşmeyi yaklaşık olarak %1.21 artıracığı tespit edilmiştir. Ayrıca kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın ise politik küreselleşmeyi yaklaşık olarak %0.376 artıracığı tespit edilmiştir.

Tablo 102: Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları

Panel A: Johansen Eşbütünleşme Testi			
Değişkenler: LEKO, LKÜL, LPOL			
H_0	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
$r=0$	55.782	35.192	0.000
$r \leq 1$	26.343	20.261	0.006
$r \leq 2$	5.827	9.164	0.204
H_0	Maksimum Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
$r=0$	29.348	22.299	0.004
$r \leq 1$	20.516	15.892	0.008
$r \leq 2$	5.827	9.164	0.204
Panel B: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları			
Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği
Sabit Terim	1.498***	0.112	13.343
LKÜL	-0.310**	0.128	-2.415
LPOL	0.826***	0.129	6.398
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)			
Sabit Terim	4.821***	1.536	3.138
LEKO	-3.216***	0.820	-3.918
LPOL	2.658***	0.402	6.607
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)			
Sabit Terim	-1.813***	0.432	-4.190
LEKO	1.210***	0.193	6.246
LKÜL	0.376***	0.094	3.975

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 103’te Sahra–Altı Afrika bölgesi için FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayılarına ve katsayıları ait t–istatistiklerine yer verilmiştir. Model 1 sonuçları incelendiğinde kültürel küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayıların negatif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda uzun dönemde kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın, ekonomik küreselleşmeyi FMOLS sonuçlarına göre %0.203, DOLS sonuçlarına göre %0.153 ve CCR sonuçlarına göre ise %0.249

azaltacağı tespit edilmiştir. FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen politik küreselleşme değişkenine ait katsayılar pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmiştir. Bu bağlamda politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın, ekonomik küreselleşmeyi FMOLS sonuçlarına göre %0.678, DOLS sonuçlarına göre %0.636 ve CCR sonuçlarına göre ise %0.727 artıracığı görülmüştür.

Model 2 sonuçları incelendiğinde ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayıların negatif oldukları buna karşın DOLS yönteminden elde edilen katsayının istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Politik küreselleşme değişkenine ait katsayıların ise pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. DOLS yönteminden elde edilen sonuçlara göre, uzun dönemde ekonomik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artışın, kültürel küreselleşmeyi %0.732 azaltacağı bulgusu elde edilmiştir. Politik küreselleşme değişkenine ait katsayılar incelendiğinde ise politik küreselleşmedeki %1’lik bir artışın, uzun dönemde kültürel küreselleşmeyi FMOLS bulgularına göre %1.319, DOLS bulgularına göre %1.353 ve CCR bulgularına göre %1.334 artıracığı sonucuna ulaşılmıştır.

Model 3 sonuçları incelendiğinde ise ekonomik küreselleşme ve kültürel küreselleşme değişkenlerine ait uzun dönem katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşmeye ait elde edilen katsayılara göre ekonomik küreselleşmedeki %1’lik bir artışın, politik küreselleşmeyi FMOLS bulgularına göre %1.015, DOLS bulgularına göre %1.012 ve CCR bulgularına göre %0.99 artıracığı tespit edilmiştir. FMOLS, DOLS ve CCR bulgularına göre kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artış ise politik küreselleşmeyi sırasıyla %0.509, %0.508 ve %0.524 artıracaktır.

Tablo 103: Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri

Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	1.747***	16.905	1.744***	29.659	1.700***	13.555
LKÜL	-0.203*	-1.803	-0.153**	-2.242	-0.249*	-1.831
LPOL	0.678***	5.997	0.636***	8.926	0.727***	5.364
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	0.647	0.766	0.711	1.087	0.728	0.816
LEKO	-0.676	-1.546	-0.732**	-2.110	-0.714	-1.517
LPOL	1.319***	6.227	1.353***	8.014	1.334***	5.789
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	-1.551***	-3.823	-1.529***	-3.044	-1.504***	-3.904
LEKO	1.015***	5.716	1.012***	4.509	0.990***	5.790
LKÜL	0.509***	5.716	0.508***	4.679	0.524***	6.172

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 104’te Sahra–Altı Afrika bölgesi için elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayılarının tamamı raporlanmıştır. Model 1 sonuçları değerlendirildiğinde kültürel küreselleşmenin ekonomik küreselleşmeyi negatif yönde etkilediği, politik küreselleşmenin ise ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir. Kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayılar incelendiğinde ARDL yönteminden elde edilen katsayının istatistiksel olarak anlamsız olduğu, diğer bütün yöntemlerden elde edilen katsayıların ise istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmüştür. Bu bağlamda kültürel küreselleşmeye ait anlamlı katsayıların -0.15 ile -0.31 aralığında hesaplandıkları belirlenmiştir. Politik küreselleşme değişkenine ait katsayıların tamamının istatistiksel olarak anlamlı oldukları saptanmıştır. Bu bağlamda politik küreselleşme için uzun dönem katsayılar 0.50 ile 0.82 aralığında hesaplanmıştır. Bu bilgiler ışığında uzun dönem itibarıyla kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın, ekonomik küreselleşmeyi %0.15–0.31 arası azaltacağı, politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın ise ekonomik küreselleşmeyi %0.5–0.82 arası artıracığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönem pozitif etkisinin, kültürel küreselleşmenin uzun dönem negatif etkisinden daha fazla olduğunu göstermektedir.

Model 2 sonuçlarına göre ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayıların tamamının negatif oldukları ve FMOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen katsayılar hariç istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Bununla birlikte politik küreselleşme değişkenine ait katsayıların ise tamamının pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları belirlenmiştir. Dolayısıyla ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeyi negatif yönde etkilediği, politik küreselleşmenin ise kültürel küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca politik küreselleşmenin uzun dönemde kültürel küreselleşmeyi daha fazla etkilediği saptanmıştır. Katsayı değerleri yorumlanacak olursa Johansen yönteminden elde edilen katsayıların diğer yöntemlerden elde edilen katsayılara göre oldukça farklı olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Johansen yönteminden hesaplanan uzun dönem katsayılar ve istatistiksel olarak anlamlı bulunamayan katsayılar değerlendirme dışı bırakılmıştır. ARDL, ve DOLS yöntemlerinden elde edilen sonuçlar doğrultusunda ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşme üzerine uzun dönem negatif etkisi -0.73 ile -1.09 aralığında belirlenmiştir. ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen sonuçlar doğrultusunda politik küreselleşmenin kültürel küreselleşme üzerine uzun dönem pozitif etkisi 1.32 ile 1.45 aralığında belirlenmiştir. Ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın, kültürel küreselleşmede %0.73–1.09 arası bir azalışa sebep olacağı, politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın ise kültürel küreselleşmede %1.32–1.45 arası bir artışa sebep olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Model 3 sonuçlarına göre ekonomik küreselleşme ve kültürel küreselleşme değişkenleri için hesaplanan katsayıların tamamının pozitif ve istatistiksel olarak en az %1 düzeyinde anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Bütün yöntemlerden elde edilen katsayılar değerlendirildiğinde ekonomik küreselleşme ve kültürel küreselleşme değişkenlerine ait katsayıların oldukça tutarlı oldukları

görülmüştür. Dolayısıyla katsayıların tamamı birlikte değerlendirildiğinde ekonomik küreselleşme değişkeni için katsayıların 0.99–1.21 aralığında hesaplandığı, kültürel küreselleşme değişkeni için katsayıların ise 0.37–0.52 aralığında hesaplandığı belirlenmiştir. Dolayısıyla ekonomik küreselleşmedeki %1’lik bir artışın, politik küreselleşmeyi %0.99–1.21 arası artıracağı, kültürel küreselleşmedeki %1’lik bir artışın ise politik küreselleşmeyi %0.37–0.52 arası artıracağı sonucuna ulaşılmıştır. ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR tahminlerinden elde edilen bulgular doğrultusunda ekonomik ve kültürel küreselleşmenin politik küreselleşmeyi uzun dönem itibariyle pozitif etkiledikleri ancak ekonomik küreselleşmenin uzun dönem etkisinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 104: Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet

Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LKÜL	-0.041	-0.310**	-0.203*	-0.153**	-0.249*
LPOL	0.501***	0.826***	0.678***	0.636***	0.727***
Model 2: LKÜL = f(LEKO, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	-1.091**	-3.216***	-0.676	-0.732**	-0.714
LPOL	1.453***	2.658***	1.319***	1.353***	1.334***
Model 3: LPOL = f(LEKO, LKÜL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	1.185***	1.210***	1.015***	1.012***	0.990***
LKÜL	0.404***	0.376***	0.509***	0.508***	0.524***

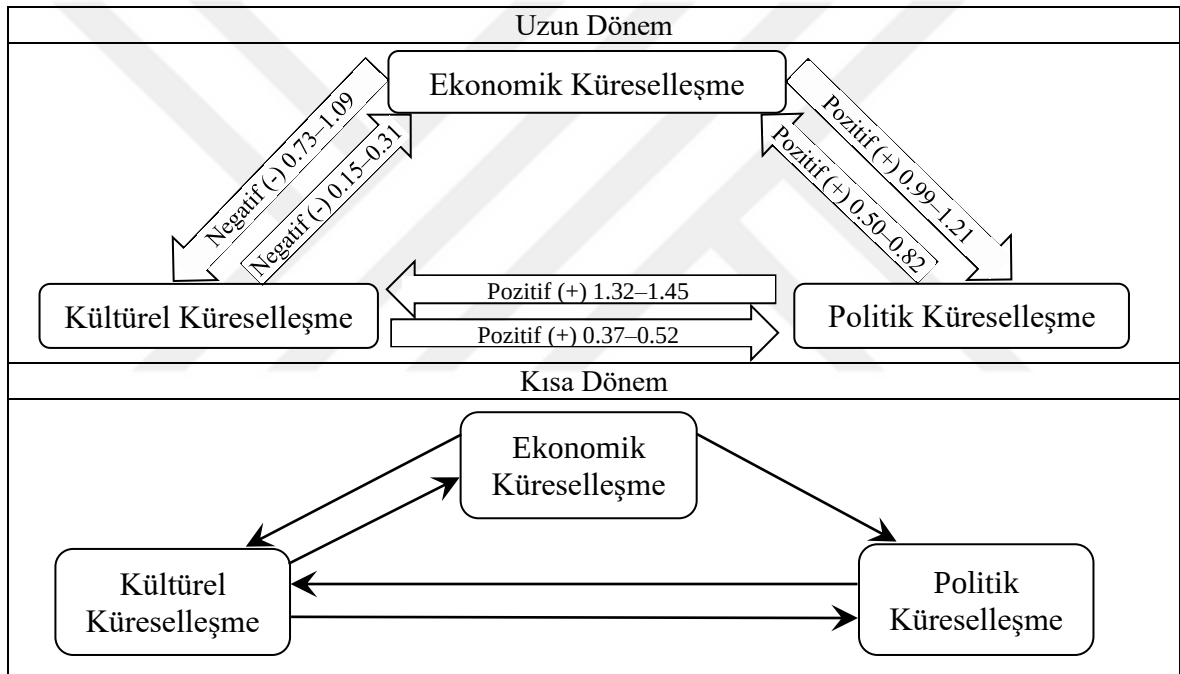
Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Sahra–Altı Afrika bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkileri Toda–Yamamoto yaklaşımıyla analiz edilmiştir. Tablo 105’te Toda–Yamamoto nedensellik testine ait sonuçlar sunulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kültürel küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin nedeni olmadığı yönündeki sıfır hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmiş buna karşın politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin nedeni olmadığı yönündeki sıfır hipotezi reddedilememiştir. Ekonomik küreselleşmenin ve politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden hipotezlerin her ikisi de %1 anlamlılıkla reddedilmiştir. Son olarak ekonomik küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi ve kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmişlerdir. Bu bulgular doğrultusunda ekonomik küreselleşmeden politik küreselleşmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşme ile kültürel küreselleşme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Son olarak kültürel küreselleşme ile politik küreselleşme arasında da çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Tablo 105: Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları

H ₀	SUR Wald (χ^2)	Gecikme Uzunluğu (k+dmax)	Olasılık	Karar
LKÜL $\nrightarrow$ LEKO	10.445	4+1=5	0.033	Reddedilir
LPOL $\nrightarrow$ LEKO	4.718	4+1=5	0.317	Reddedilemez
LEKO $\nrightarrow$ LKÜL	15.330	4+1=5	0.004	Reddedilir
LPOL $\nrightarrow$ LKÜL	13.779	4+1=5	0.008	Reddedilir
LEKO $\nrightarrow$ LPOL	34.915	4+1=5	0.000	Reddedilir
LKÜL $\nrightarrow$ LPOL	25.582	4+1=5	0.000	Reddedilir

Şekil 14’te Sahra–Altı Afrika bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri uzun dönem ve kısa dönem ilişkilerin yönü özetlenmiştir.

Şekil 14: Sahra–Altı Afrika Bölgesi İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü

4.2.7. Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi

Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için gerçekleştirilen ADF ve PP birim kök testlerine ait bulgular Tablo 106’da sunulmuştur. Birim kök test bulgularına göre küreselleşmenin temel boyutlarından olan ekonomik küreselleşme değişkeni birinci farkında durağan tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşmenin alt boyutlarından olan ticari ve finansal küreselleşme değişkenleri de birinci farkında durağan bulunmuşlardır. Küreselleşmenin diğer bir boyutunu temsil eden sosyal küreselleşme değişkeninin hem ADF hem de PP birim kök test bulgularına göre ikinci farkında durağan olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca sosyal küreselleşmenin alt boyutlarından olan kişilerarası küreselleşme ve bilgisayarlı küreselleşme değişkenlerinin de ikinci farkında durağan oldukları saptanmıştır. Buna karşın sosyal küreselleşmenin diğer bir alt boyutu olan kültürel

küreselleşme değişkeninin birinci farkında durağan olduğu tespit edilmiştir. Küreselleşmenin üçüncü boyutunu temsil eden politik küreselleşme değişkeninin ise ADF ve PP birim kök test bulgularına göre birinci farkında durağan olduğu belirlenmiştir.

Tablo 106: Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Birim Kök Test Bulguları

		ADF			PP	
	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz	Sabitli	Sabitli – Trendli	Sabitsiz – Trendsiz
LEKO	-2.360 (0)	0.042 (0)	4.221 (0)	-2.433 [1]	0.381 [2]	3.981 [3]
ΔLEKO	-5.904*** (0)	-6.621*** (0)	-4.452*** (0)	-5.955*** [3]	-6.621*** [1]	-4.635*** [4]
LTİC	-2.041 (5)	-0.414 (5)	0.297 (5)	-1.231 [2]	-0.113 [1]	1.805 [2]
ΔLTİC	-4.815*** (0)	-4.934*** (0)	-4.536*** (0)	-4.801*** [2]	-4.926*** [1]	-4.674*** [3]
LFİN	-3.294** (5)	-2.652 (0)	4.660 (0)	-5.033***[10]	-2.632 [3]	4.775 [2]
ΔLFİN	-6.837*** (0)	-4.298*** (6)	-1.801* (7)	-6.837*** [0]	-12.96***[13]	-4.892*** [4]
LSOS	-2.079 (3)	-0.534 (2)	1.991 (2)	0.079 [4]	-2.520 [4]	4.865 [4]
ΔLSOS	-3.415** (0)	-3.201* (0)	-2.033** (0)	-3.315** [3]	-3.201* [0]	-1.696* [2]
LKÜL	0.039 (1)	-3.377* (0)	6.060 (1)	0.142 [3]	-3.396* [2]	6.990 [3]
ΔLKÜL	-9.021*** (0)	-8.878*** (0)	-2.133 (1)	-8.956*** [1]	-8.820*** [1]	-5.224*** [4]
LKA	-1.511 (1)	0.667 (0)	1.767 (1)	-1.186 [3]	-0.393 [3]	4.088 [3]
ΔLKA	-2.857* (0)	-3.017 (0)	-1.181** (0)	-2.885* [2]	-3.281* [6]	-1.928* [2]
LBİL	-1.729 (2)	-2.111 (2)	1.197 (2)	-0.179 [5]	-2.039 [5]	3.530 [5]
ΔLBİL	-1.692 (1)	-1.519 (1)	-0.943 (1)	-2.465 [3]	-2.228 [2]	-1.277 [1]
ΔΔLBİL	-9.815*** (0)	-10.11*** (0)	-9.948*** (0)	-9.612*** [2]	-10.09*** [1]	-9.739*** [2]
LPOL	-0.803 (5)	-2.373 (5)	2.015 (2)	-0.261 [1]	-2.216 [2]	2.773 [1]
ΔLPOL	-3.632*** (1)	-4.110** (5)	-3.945*** (0)	-4.592*** [3]	-4.530*** [3]	-3.945*** [0]

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ; fark operatörüdür. ADF testinde optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriteri (AIC) yardımıyla belirlenmiş ve maksimum gecikme uzunluğu 9 olarak alınmıştır. Parantez içi değerler belirlenen optimal gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. PP testinde bant genişliği Newey-West bant genişliğine göre belirlenmiştir. Köşeli parantez içi değerler bant genişliğini ifade etmektedir.

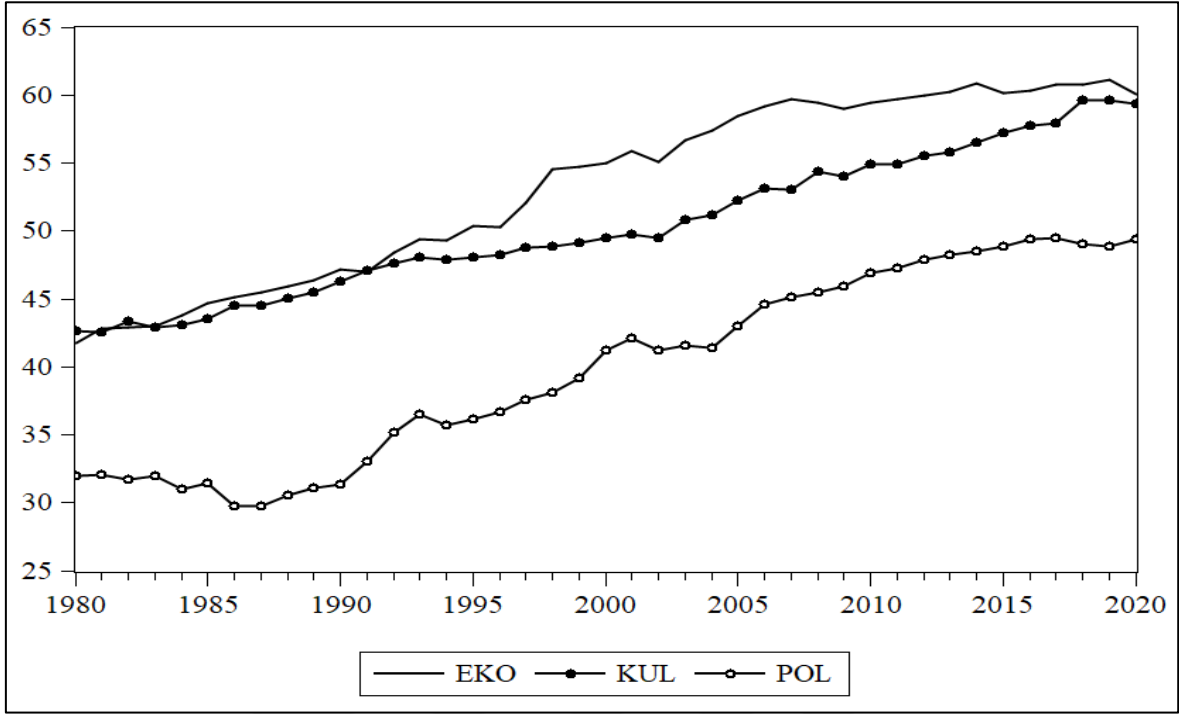
Tablo 107’de Doğu Asya ve Pasifik bölgesine ait ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin tanıtıcı istatistikleri sunulmuştur. Değişkenlere ait tanıtıcı istatistikler logaritması alınmamış ham veriler üzerinden değerlendirilmiştir. Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için ekonomik küreselleşme endeksinin ele alınan dönem içerisinde yaklaşık olarak 53.27’lik bir ortalama değere sahip olduğu görülmektedir. Ekonomik küreselleşme endeksinin ortalamasının diğer küreselleşme endekslerinin ortalamasından daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Kültürel küreselleşme endeksinin 50.35’lik ortalama değere sahip olduğu görülmektedir. Politik küreselleşme endeksinin ise 39.91’lik ortalama değer ile en düşük ortalama değere sahip olduğu göze çarpmaktadır. Seriler arasında politik küreselleşme endeksi 6.63 ile en yüksek standart sapma değerine, kültürel küreselleşme endeksi ise 5.26 ile en düşük standart sapma değerine sahip olmuştur. Ekonomik küreselleşme serisinin standart sapma değeri ise 6.63 olarak elde edilmiştir. Ekonomik küreselleşme ve politik küreselleşme serileri sola çarpık ve basık bir dağılım sergilerken, kültürel küreselleşme serisi sağa çarpık ve basık bir dağılım sergilemektedir.

Tablo 107: Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Tanıtıcı İstatistikler

	EKO	KÜL	POL
Ortalama	53.278	50.353	39.911
Ortanca	54.963	49.467	41.181
Maksimum	61.155	59.647	49.478
Minimum	41.728	42.535	29.716
Standart Sapma	6.638	5.262	6.982
Çarpıklık	-0.326	0.203	-0.023
Basıklık	1.550	1.886	1.504
Jargue-Bera	4.321	2.398	3.825
Olasılık	0.115	0.301	0.147

Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme endekslerinin ele alınan dönem içerisindeki seyirleri Grafik 11’de sunulmuştur. Grafik 11 incelendiğinde ekonomik küreselleşme düzeyinin genel olarak yıllar itibarıyla en yüksek küreselleşme düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Ekonomik küreselleşme endeksi 2007 yılına kadar artış trendine sahip olmuştur. 2007 yılından sonra ise 2020 yılına kadar yatay seyretmiştir. Kültürel küreselleşme endeksi ile ekonomik küreselleşme endeksinin 1991 yılına kadar oldukça yakın değerler elde ettiği hatta kültürel küreselleşmenin 1980 ve 1982 yıllarında ekonomik küreselleşme düzeyini geçtiği görülmektedir. Kültürel küreselleşme endeksi 1980–2020 yılları içerisinde, çok az dönem hariç diğer dönemlerde hep artış göstermiştir. Politik küreselleşme düzeyi bütün dönemlerde diğer küreselleşme düzeylerinin altında kalmıştır. Bu fark 1980’li yılların ortasında ciddi boyutlara ulaşmıştır. Politik küreselleşme endeksi 1980 ile 1990 yılları arasında genellikle düşüş göstermiş ve 1980 yılındaki değerinin üzerine ancak 1991 yılında çıkmıştır. Bununla birlikte 1990’lı yılların ortasından sonra hızla artış trendine girmiş ve özellikle kültürel küreselleşme endeksiyle arasındaki farkı azaltmıştır. Ekonomik küreselleşme endeksi yaklaşık olarak 61.15’lik maksimum değerini 2019 yılında, yaklaşık olarak 41.72’lik minimum değerini ise 1980 yılında elde etmiştir. Kültürel küreselleşme endeksi 2018 yılında 59.64 ile maksimum değerine ulaşmış, 1981 yılında ise 42.53 ile minimum değerine ulaşmıştır. Endeksler içerisinde en düşük küreselleşme düzeyine sahip olan politik küreselleşme endeksi ise 49.47’lik değeri ile 2017 yılında maksimum değerine sahip olmuştur. Politik küreselleşme endeksi 1987 yılında 29.71’lik değer ile minimum değerini elde etmiştir.

Grafik 11: Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Küreselleşme Endeksleri

Tablo 108’de Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için Model 1’e ait ARDL sınır testi bulgularına yer verilmiştir. Tahmini gerçekleştirilen model için optimal modelin ARDL (1, 1, 1) olduğu tespit edilmiştir. İlk olarak modelde yer alan değişkenler arasındaki olası uzun dönem ilişkisinin varlığı analiz edilmiştir. ARDL sınır testine ait F-İstatistik değeri 4.401 olarak hesaplanmış ve hesaplanan F-İstatistiği istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu doğrultuda değişkenlerin eşbütünleşik oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca Tablo 108’de değişkenlere ait uzun dönem katsayıları da yer verilmiştir. Katsayı değerleri incelendiğinde kültürel küreselleşme katsayısının -1.259 olarak hesaplandığı görülmektedir. Bununla birlikte elde edilen katsayının %1 anlamlılıkla istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgulara göre, uzun dönemde kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın, ekonomik küreselleşmeyi %1.259 azaltacağı belirlenmiştir. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 1.009 olarak elde edilmiş ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda politik küreselleşmede yaşanacak %1’lik bir artışın, ekonomik küreselleşmede %1.009’luk bir artışa neden olacağı bulgusu elde edilmiştir. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.067 olarak hesaplanmış ve katsayı istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmiştir. Bu katsayının beklenti doğrultusunda negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunması önemli bir bulgudur. Çünkü elde edilen bu bulgu değişkenler arasındaki uzun dönemli denge ilişkisini doğrulamaktadır.

Tablo 108: Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 1

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 1: LEKO = f(LKÜL, LPOL)				ARDL (1, 1, 1) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				4.401**		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLKÜL		0.230		0.172		1.336	
ΔLPOL		0.192**		0.085		2.305	
ECM _{t-1}		-0.067***		0.017		-3.847	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		5.264***		1.206		4.364	
LKÜL		-1.259***		0.427		-2.946	
LPOL		1.009***		0.210		4.791	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
0.747 (0.980)	1.109 (0.292)	0.442 (0.506)	1.784 (0.409)	4.770 (0.036)	7.966 (0.018)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 109'da Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için Model 2'ye ait ARDL sınır testi sonuçları raporlanmıştır. ARDL sınır testi sonuçlarına göre F-İstatistiği yaklaşık olarak 13.051 hesaplanmıştır. Hesaplanan F-İstatistik değeri en az %1'de istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu doğrultuda kültürel küreselleşmenin bağımlı değişken olarak yer aldığı model için değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı 1.459 olarak elde edilmiştir. Politik küreselleşmeye ait uzun dönem elastikiyet katsayısı ise -0.445 olarak hesaplanmıştır. Ekonomik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olduğu buna karşın politik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgular neticesinde ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1'lik bir artışın, kültürel küreselleşmeyi %1.459 artıracığı saptanmıştır. Hata düzeltme terimi katsayısı yaklaşık olarak -0.046 hesaplanmış ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. Hata düzeltme terimi katsayısının beklenti doğrultusunda negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve bu bağlamda küreselleşme endeksleri arasındaki uzun dönem denge ilişkisinin doğrulandığı belirlenmiştir. Kısa ve uzun dönem arasında meydana gelecek dengesizliğin ise bir dönem sonunda yaklaşık olarak %4.6'sının giderileceği tespit edilmiştir.

Tablo 109: Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 2

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)				ARDL (2, 0, 0) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				13.051***		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔLKÜL _{t-1}		-0.366**		0.145		-2.526	
ECM _{t-1}		-0.046***		0.007		-6.433	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
LEKO		1.459***		0.499		2.919	
LPOL		-0.445		0.508		-0.874	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
1.252 (0.869)	0.320 (0.571)	0.913 (0.339)	1.470 (0.479)	0.729 (0.399)	0.820 (0.663)	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardişık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 110'da Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için Model 3'e ait ARDL sınır testi sonuçları ve değişkenlerin uzun dönem elastikiyet katsayıları rapor edilmiştir. Tahmin edilen modele göre optimal modelin ARDL (4, 1, 1) olduğu belirlenmiştir. ARDL sınır testi için hesaplanan F-istatistik değeri 5.044 olup, bu değer tablo kritik değerleriyle karşılaştırılması sonucunda en az %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, ele alınan üç küreselleşme endeksi arasında uzun dönemli bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Ekonomik küreselleşmenin uzun dönem elastikiyet katsayısı 0.980 olarak hesaplanmış ve en az %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu bulguya göre, ekonomik küreselleşmedeki %1'lik bir artış, politik küreselleşmede %0.980'lik bir azalmaya yol açacaktır. Kültürel küreselleşmenin uzun dönem elastikiyet katsayısı ise 0.673 olarak hesaplanmış ve en az %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu, kültürel küreselleşmede %1'lik bir artışın, politik küreselleşmede %0.673'lük bir artışa neden olacağını göstermektedir. Hata düzeltme terimi katsayısı ise -0.454 olarak belirlenmiş ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla, kısa ve uzun dönem arasında oluşan dengesizliğin bir dönem sonunda yaklaşık olarak %45 oranında giderileceği tespit edilmiştir.

Tablo 110: Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin ARDL Sınır Testi Bulguları – Model 3

Panel A: ARDL Sınır Testi							
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)				ARDL (4, 1, 1) Modeli			
Test İstatistiği				Değer		k	
F-İstatistiği				5.044**		2	
Panel B: Hata Düzeltme Modeli Sonuçları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
ΔPOL _{t-1}		0.234*		0.130		1.795	
ΔPOL _{t-2}		0.077		0.134		0.579	
ΔPOL _{t-3}		0.079		0.132		0.603	
ΔLEKO		0.553**		0.221		2.494	
ΔLKÜL		0.221		0.283		0.782	
ECM _{t-1}		-0.454***		0.096		-4.726	
Panel C: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları							
Değişken		Katsayı		Standart Hata		t-İstatistiği	
Sabit Terim		-2.862***		0.321		-8.900	
LEKO		0.980***		0.195		5.009	
LKÜL		0.673***		0.236		2.846	
Panel D: Diagnostik Testler							
BPG	ARCH	LM1	LM2	RESET	JB	CUSUM	CUSUMSQ
10.881 (0.208)	1.568 (0.210)	0.659 (0.416)	20.058 (0.000)	0.452 (0.507)	2.741 (0.254)	İstikrarlı	İstikrarsız

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Δ ; fark operatörüdür. ECM: Hata Düzeltme Terimi'dir. BPG: Breusch–Pagan–Godfrey Değişen Varyans Testi; ARCH: ARCH Değişen Varyans Testi; LM: Breusch–Godfrey Ardışık Bağımlılık LM Testi; RESET: Ramsey RESET Testi; JB: Jarque–Bera Normallik Testi'dir. Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

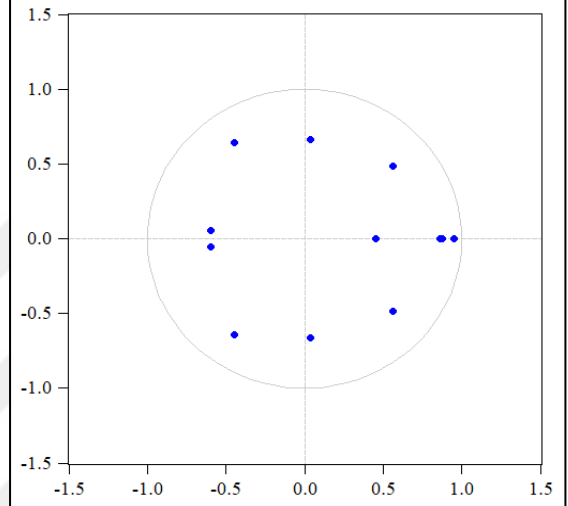
Tablo 111’de, Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için oluşturulacak VAR modeline ilişkin gecikme seçim kriterleri sunulmuştur. Ayrıca, Tablo 111’de belirlenen optimal VAR modeli için diagnostik test sonuçları da yer almaktadır. Optimal gecikme uzunluğuna yönelik seçim kriterleri incelendiğinde, tüm kriterlerin en uygun gecikme uzunluğu olarak 1 gecikmeyi işaret ettiği görülmüştür. Ancak seçim kriterlerine göre belirlenen VAR (1) modelinin diagnostik açıdan belirli şartları karşılamadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, VAR (1) modelinin %1 düzeyinde normal dağılım şartını sağlamadığı ve aynı zamanda modelin değişen varyans problemini içerdiği belirlenmiştir. VAR (1) modelinin uygun bir model olmadığı belirlenince VAR (2) modeli tahmin edilmiştir. VAR (2) modelinin de %1 düzeyinde normal dağılım şartını sağlamadığı belirlenmiştir. VAR (3) modeli tahmin edildiğinde ise normallik ve sabit varyans koşullarını sağladığı buna karşın ikinci gecikmede otokorelasyon şartını sağlamadığı tespit edilmiştir. VAR (4) modeli tahmin edilmiş ve optimal model olduğunu karar verilmiştir. Bu doğrultuda Tablo 111’de VAR (4) modeline ait diagnostik test sonuçlarına yer verilmiştir. AR köklerinin birim çember içerisinde olduğu ve modelin istikrar koşunu sağladığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte 5 gecikmeye kadar modelde herhangi bir otokorelasyon sorununa rastlanmamıştır. Son olarak VAR (4) modelinin sabit varyans ve normallik koşullarını sağladığı tespit edilmiştir.

Tablo 111: Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Optimal VAR Modelinin Belirlenmesi

Panel A: VAR Optimal Gecikme Seçim Kriterleri

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	–	7.23e-09	-10.23144	-10.09948	-10.18538
1	241.5684*	6.29e-12*	-17.28045*	-16.75261*	-17.09622*
2	13.30361	6.64e-12	-17.23920	-16.31548	-16.91679
3	3.243188	9.96e-12	-16.86393	-15.54433	-16.40336
4	7.087074	1.28e-11	-16.67207	-14.95659	-16.07332
5	16.78266	1.00e-11	-17.01120	-14.89984	-16.27428

Panel B: VAR (4) Modeli İçin Diagnostik Testler

VAR LM Otokorelasyon Testi			AR Karakteristik Polinomların Ters Kökleri	
Gecikme	LRE İstatistiği (Olasılık)	Rao F-İstatistiği (Olasılık)		
1	14.160 (0.116)	1.691 (0.118)		
2	11.056 (0.271)	1.278 (0.273)		
3	9.928 (0.356)	1.136 (0.358)		
4	12.795 (0.172)	1.506 (0.173)		
5	3.563 (0.937)	0.381 (0.938)		
VAR White Değişen Varyans Testi				
Ki-Kare İstatistiği	Olasılık			
161.427	0.152			
VAR Normallik Testi				
Jarque-Bera İstatistiği	Olasılık			
6.619	0.357			

Not: LR: LR test istatistiği, FPE: Son tahmin hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan – Quinn Bilgi Kriteri'dir.

Tablo 112'de, Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için Johansen eşbütünleşme testine ait sonuçlar ve tahmin edilen uzun dönem elastikiyet katsayıları sunulmuştur. İz istatistiği için hesaplanan 44.233 değeri ile Maksimum özdeğer istatistiği için hesaplanan 26.607 değeri, kritik değerlerle karşılaştırıldığında %5 kritik değerinden büyük bulunmuştur. Bu doğrultuda, $r=0$ sıfır hipotezi testlerden elde edilen sonuçlara göre reddedilmiştir. Johansen eşbütünleşme testine göre, en az %5 düzeyinde bir adet eşbütünleşme denkleminde ulaşıldığı belirlenmiştir. Bu durum, Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için değişkenler arasında eşbütünleşik bir ilişkinin varlığını göstermektedir.

Model 1'den elde edilen uzun dönem katsayılarına göre, kültürel küreselleşme katsayısı -0.850 olarak hesaplanmış ve en az %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Politik küreselleşme katsayısı ise 1.054 olarak hesaplanmış ve en az %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, uzun dönem itibarıyla kültürel küreselleşmedeki %1'lik bir artışın, ekonomik küreselleşmeyi %0.85 oranında azaltacağı, buna karşın politik küreselleşmedeki %1'lik bir artışın, ekonomik küreselleşmeyi %1.054 oranında artıracığı bulgularını ortaya koymaktadır.

Model 2’den elde edilen bulgulara göre, ekonomik küreselleşme katsayısı -1.176 ve politik küreselleşme katsayısı 1.239 olarak hesaplanmıştır. Her iki katsayı da istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu bağlamda, ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın, kültürel küreselleşmeyi %1.176 oranında azaltacağı, politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın ise kültürel küreselleşmeyi %1.239 oranında artıracığı sonucuna ulaşılmıştır.

Model 3’ten elde edilen sonuçlara göre, ekonomik küreselleşme katsayısı 0.948, kültürel küreselleşme katsayısı ise 0.806 olarak hesaplanmıştır. Her iki katsayı da en az %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu bulgular, ekonomik küreselleşmedeki %1’lik bir artışın, politik küreselleşmeyi yaklaşık %0.948 oranında artıracığını, kültürel küreselleşmedeki %1’lik bir artışın ise politik küreselleşmeyi yaklaşık %0.806 oranında artıracığını göstermektedir.

Tablo 112: Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Johansen Eşbütünleşme Test Bulguları

Panel A: Johansen Eşbütünleşme Testi			
Değişkenler: LEKO, LKÜL, LPOL			
H ₀	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	44.233	35.192	0.004
r≤1	17.626	20.261	0.110
r≤2	2.366	9.164	0.704
H ₀	Maksimum Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık
r=0	26.607	22.299	0.011
r≤1	15.260	15.892	0.062
r≤2	2.366	9.164	0.704
Panel B: Uzun Dönem Elastikiyet Katsayıları			
Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği
Sabit Terim	3.455***	0.796	4.340
LKÜL	-0.850**	0.382	-2.223
LPOL	1.054***	0.200	5.265
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)			
Sabit Terim	4.065***	0.614	6.611
LEKO	-1.176***	0.413	-2.843
LPOL	1.239***	0.292	4.238
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)			
Sabit Terim	-3.278***	0.409	-8.008
LEKO	0.948***	0.212	4.470
LKÜL	0.806***	0.286	2.813

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 113’te Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayıları raporlanmıştır. Model 1’e ait sonuçlar incelendiğinde kültürel küreselleşme değişkeni için DOLS yönteminden elde edilen katsayının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu buna karşın FMOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen katsayıların pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olmadıkları tespit edilmiştir. DOLS bulgularına göre uzun dönemde kültürel küreselleşmedeki %1’lik bir artışın, ekonomik küreselleşmeyi %0.829 azaltacağı saptanmıştır. Politik küreselleşme değişkenine ait katsayıların bütün yöntemler için pozitif

ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. Bu doğrultuda politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın, ekonomik küreselleşmeyi FMOLS sonuçlarına göre %0.684, DOLS sonuçlarına göre %1.105 ve CCR sonuçlarına göre ise %0.626 artıracığı belirlenmiştir.

Model 2 bulgularına göre ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayıların negatif oldukları ve CCR yönteminden elde edilen katsayı hariç diğer katsayıların istatistiksel olarak anlamlı oldukları görülmüştür. Politik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayıların ise pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı oldukları saptanmıştır. FMOLS ve DOLS sonuçlarına göre ekonomik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın, kültürel küreselleşmede sırasıyla %1.043 ve %0.714 oranında azalışa sebep olacağı tespit edilmiştir. FMOLS, DOLS ve CCR sonuçlarına göre politik küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın ise kültürel küreselleşmede sırasıyla %1.237, %0.97 ve %0.884 oranında artışa sebep olacağı tespit edilmiştir.

Model 3 bulgularına göre ekonomik küreselleşme ve kültürel küreselleşme değişkenlerine ait uzun dönem katsayıların hepsinin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik küreselleşmeye ait elde edilen katsayılara göre uzun dönemde ekonomik küreselleşmedeki %1’lik bir artışın, politik küreselleşmeyi FMOLS bulgularına göre %0.862, DOLS bulgularına göre %0.899 ve CCR bulgularına göre %0.87 artıracığı tespit edilmiştir. FMOLS, DOLS ve CCR bulgularına göre kültürel küreselleşmede meydana gelecek %1’lik bir artışın ise politik küreselleşmede sırasıyla %0.641, %0.691 ve %0.647 artıracığı anlaşılmıştır.

Tablo 113: Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin FMOLS, DOLS ve CCR Uzun Dönem Katsayı Tahminleri

Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	1.318*	1.837	3.1465***	9.887	1.301*	1.915
LKÜL	0.031	0.086	-0.829***	-5.206	0.090	0.279
LPOL	0.684***	3.340	1.105***	12.982	0.626***	3.547
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	3.510***	4.350	3.214***	6.754	2.694***	4.205
LEKO	-1.043**	-2.064	-0.714**	-2.108	-0.510	-1.294
LPOL	1.237***	3.502	0.970***	3.967	0.884***	3.113
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)						
	FMOLS		DOLS		CCR	
Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği	Katsayı	t-İstatistiği
Sabit Terim	-2.251***	-6.249	-2.561***	-6.269	-2.305***	-6.304
LEKO	0.862***	3.692	0.899***	4.247	0.870***	3.628
LKÜL	0.641**	2.262	0.691**	2.423	0.647**	2.149

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 114’te Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için bütün analiz yöntemlerinden elde edilen uzun dönem elastikiyet katsayıları ve katsayı anlamlılıkları sunulmuştur. Model 1 sonuçlarına göre

FMOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen kültürel küreselleşme katsayısının işaretleri diğer yöntemlerden elde edilen katsayı işaretleriyle aynı değildir. Bununla birlikte FMOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen politik küreselleşme katsayı değerleri ile ARDL, Johansen ve DOLS yöntemlerinden elde edilen katsayı değerleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu bağlamda ARDL, Johansen ve DOLS yöntemleri genel itibarıyla Model 1 için çok daha tutarlı sonuçlar üretmektedir. Bu bağlamda uzun dönemde kültürel küreselleşmenin ekonomik küreselleşmeyi negatif yönde etkilediği buna karşın politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşmeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. ARDL, Johansen ve DOLS yöntemlerinden elde edilen bulgulara göre kültürel küreselleşme değişkenine uzun dönem katsayılar -0.83 ile -1.26 aralığında belirlenmiş, politik küreselleşme değişkenine ise uzun dönem katsayılar 1.01 ile 1.10 aralığında belirlenmiştir. Bu bağlamda, uzun dönem itibarıyla kültürel küreselleşmede yaşanacak %1'lik bir artışın, ekonomik küreselleşmeyi yaklaşık olarak %0.83–1.26 arası azaltacağı, politik küreselleşmede yaşanacak %1'lik bir artışın ise ekonomik küreselleşmeyi yaklaşık olarak %1.01–1.10 arası artıracığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte Johansen ve DOLS bulguları politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşmeyi daha fazla etkilediğine işaret ederken ARDL bulguları tam tersi bir sonuca işaret etmektedir. Bu bulgular değerlendirildiğinde katsayı aralıklarının oldukça yakın olmasından dolayı ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönemde ortaya çıkan bu etkilerin birbirlerine oldukça yakın olduğu şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

Model 2 sonuçları incelendiğinde ARDL yönteminden elde edilen katsayıların hem işaretleri açısından hem de büyüklükleri bakımından diğer yöntemlerden elde edilen katsayılarla farklılaştığı görülmektedir. Bu nedenle Model 2 için yorumlar yapılırken ARDL bulguları göz ardı edilmiştir. Ekonomik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayıların negatif oldukları, politik küreselleşme değişkenine ait uzun dönem katsayıların ise pozitif işaretli oldukları belirlenmiştir. Bu bağlamda uzun dönemde ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeyi negatif yönde etkilediği, politik küreselleşmenin ise pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Dahası politik küreselleşmenin kültürel küreselleşme üzerine etkisinin daha fazla olduğu saptanmıştır. Ekonomik küreselleşme için negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunan katsayılar değerlendirildiğinde katsayıların yaklaşık olarak -0.71 ile -1.17 aralığında oldukları belirlenmiştir. Politik küreselleşme değişkeni için uzun dönem katsayıların ise yaklaşık olarak 0.88 ile 1.24 aralığında oldukları belirlenmiştir. Dolayısıyla uzun dönem itibarıyla ekonomik küreselleşmede yaşanacak %1'lik bir artışın, kültürel küreselleşmeyi yaklaşık olarak %0.71–1.17 arası azaltacağı, politik küreselleşmede yaşanacak %1'lik bir artışın ise kültürel küreselleşmeyi yaklaşık olarak %0.88–1.24 arası artıracığı tespit edilmiştir.

Model 3 sonuçlarına göre ekonomik küreselleşmenin ve kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmeyi uzun dönemde pozitif yönde etkiledikleri tespit edilmiştir. Ekonomik küreselleşme değişkenine ait katsayıların 0.86–0.98 aralığında hesaplandığı, kültürel küreselleşme değişkenine ait katsayıların ise 0.64–0.80 aralığında hesaplandığı belirlenmiştir. Bu bulgulara göre ekonomik

küreselleşmedeki %1’lik bir artışın, politik küreselleşmeyi %0.86–0.98 arası artıracığı, kültürel küreselleşmedeki %1’lik bir artışın ise politik küreselleşmeyi %0.64–0.80 arası artıracığı saptanmıştır. Ayrıca ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilen sonuçlara göre ekonomik küreselleşmenin politik küreselleşme üzerine uzun dönem etkisinin kültürel küreselleşmenin uzun dönem etkisinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 114: Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Uzun Dönem Katsayı Tahminleri – Özet

Model 1: LEKO = f (LKÜL, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LKÜL	-1.259***	-0.850**	0.031	-0.829***	0.090
LPOL	1.009***	1.054***	0.684***	1.105***	0.626***
Model 2: LKÜL = f (LEKO, LPOL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	1.459***	-1.176***	-1.043**	-0.714**	-0.510
LPOL	-0.445	1.239***	1.237***	0.970***	0.884***
Model 3: LPOL = f (LEKO, LKÜL)					
Değişken	ARDL	Johansen	FMOLS	DOLS	CCR
LEKO	0.980***	0.948***	0.862***	0.899***	0.870***
LKÜL	0.673***	0.806***	0.641**	0.691**	0.647**

Not: ***, ** ve * üst simgeleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

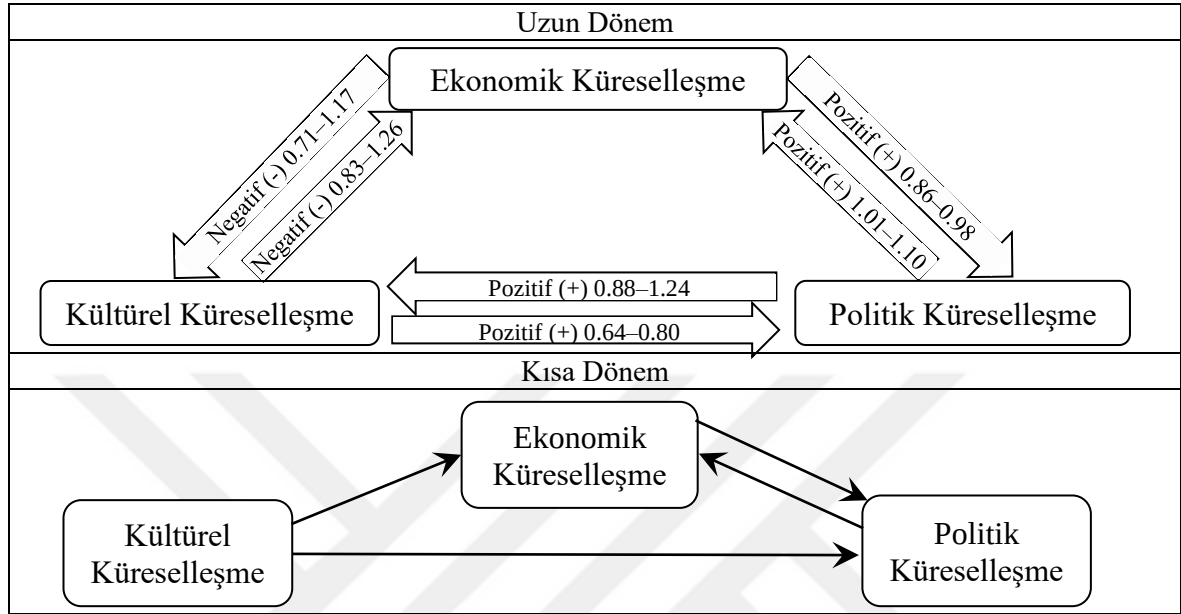
Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisi Toda–Yamamoto nedensellik testi ile sınanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 115’te raporlanmıştır. Sonuçlara göre kültürel küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin neden olmadığı hipotezi %10 anlamlılıkla reddedilmiştir. Aynı zamanda politik küreselleşmenin, ekonomik küreselleşmenin nedeni olmadığı hipotezi de %5 anlamlılıkla reddedilmiştir. Ekonomik küreselleşmenin ve politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmenin nedeni olmadığına yönelik oluşturulan hipotezler reddedilememiştir. Son olarak ekonomik küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde, kültürel küreselleşmenin, politik küreselleşmenin nedeni olmadığını ifade eden sıfır hipotezi ise %10 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Bu sonuçlar ışığında ekonomik küreselleşme ile politik küreselleşme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bununla birlikte kültürel küreselleşmeden hem ekonomik küreselleşmeye doğru hem de politik küreselleşmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir.

Tablo 115: Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Toda–Yamamoto Nedensellik Testi Bulguları

H ₀	SUR Wald (χ^2)	Gecikme Uzunluğu (k+dmax)	Olasılık	Karar
LKÜL $\rightarrow$ LEKO	9.443	4+1=5	0.051	Reddedilir
LPOL $\rightarrow$ LEKO	10.029	4+1=5	0.039	Reddedilir
LEKO $\rightarrow$ LKÜL	4.054	4+1=5	0.398	Reddedilemez
LPOL $\rightarrow$ LKÜL	3.637	4+1=5	0.457	Reddedilemez
LEKO $\rightarrow$ LPOL	10.297	4+1=5	0.035	Reddedilir
LKÜL $\rightarrow$ LPOL	8.418	4+1=5	0.077	Reddedilir

Şekil 15’te Doğu Asya ve Pasifik bölgesi için ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme değişkenleri arasındaki uzun dönem ve kısa dönem ilişkilerin yönü özetlenmiştir.

Şekil 15: Doğu Asya ve Pasifik Bölgesi İçin Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin Yönü

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, toplumsal yaşamın neredeyse her alanını derinden etkileyen bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Bu süreçte, özellikle ekonomik, kültürel, politik ve teknolojik alanlarda belirginleşen küreselleşme olgusu hem akademik hem de kamuoyundaki tartışmaların merkezinde yer almıştır. Küreselleşme, çok boyutlu ve karmaşık yapısı nedeniyle tanımlanması oldukça zor bir kavram olup, ekonomi, politika, sosyal yaşam, kültür, hukuk ve sağlık gibi toplumsal hayatın pek çok alanına etki edebilecek bir güce sahiptir. Küreselleşme olumlu sonuçlar doğurabileceği gibi, kimi zaman olumsuz sonuçlar da doğurabilmektedir. Bu durum, küreselleşmenin hem savunucuları (Ohmae, 1995; Greider, 1998; Friedman, 1999) hem de karşıtları (Hirst, 1997; Weiss, 1998; Hirst ve Thompson, 1999; Waltz, 1999) tarafından yoğun bir şekilde tartışılan bir konu olmasına sebep olmaktadır.

Literatürde küreselleşmenin tanımlanması, tarihsel gelişimi ve etkileri gibi konularda çeşitli görüş ayrılıkları olduğu gözlemlenmektedir. Ancak küreselleşme üzerine çalışan çoğu araştırmacı küreselleşmenin temel olarak ekonomik, kültürel, politik ve teknolojik boyutları kapsadığını, bu boyutlar aracılığıyla toplumsal hayatın hemen her alanını etkilediğini ve bu boyutların birbirleriyle etkileşim hâlinde olduklarını ifade etmektedirler. Dolayısıyla küreselleşme, ekonomik, kültürel, politik ve teknolojik alanlarda eş zamanlı olarak ve karşılıklı etkileşim içinde işleyen çok boyutlu ve karmaşık bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, literatürde küreselleşmeyi birçok farklı nedenden ve itici güçten kaynaklanan karmaşık bir etkileşim ağı sonucunda ortaya çıkan çok boyutlu bir olgu olarak ele alan geniş kapsamlı çalışmalar mevcuttur (Robertson, 1992; Giddens, 1990; Rosenau, 1990; 1997; Axford, 1995; Held, 1995; Albrow, 1996; Appadurai, 1996; Held, 1999; Held vd., 1999; Tomlinson, 1999; Hoffman, 2002; Hopkins, 2002; Steger, 2003; Scholte, 2005; Ritzer, 2007; 2010; Robinson, 2007; Modelski, 2009).

Küreselleşme, pek çok boyutu içerisinde barındıran çok katmanlı bir süreçtir. Hatta bu boyutların birbirleriyle iç içe geçmiş ve karşılıklı etkileşim hâlinde olduğu düşünülmektedir. Bu süreç yalnızca belirli bir boyuta indirgenemeyecek kadar kapsamlı olup, ekonomik, kültürel ve politik unsurların tamamını bir arada değerlendirmeyi gerektirmektedir. Küreselleşmenin bu çok boyutlu yapısı ve karşılıklı etkileşime sahip dinamikleriyle ele alınmasının, sürecin doğasını, etkilerini ve sonuçlarını daha doğru analiz etmeye imkân sağlayacağı ifade edilmektedir (Appadurai, 1990; 1996; Giddens, 1990; Rosenau, 1990; 1997; Axford, 1995; Held, 1995; Albrow, 1996; Held vd., 1999; Mittelman, 2000; Hopkins, 2002; Rennen ve Martens, 2003; Steger, 2003; Scholte, 2005; Ritzer, 2010).

Bütün bu bilgiler doğrultusunda, bu tez çalışmasının amacını küreselleşmenin ekonomik, kültürel ve politik boyutlarının etkileşimleri sonucunda meydana gelen bütüncül bir süreci ifade edip etmediğinin gelir grupları ve coğrafi bölgelere göre incelenmesi oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmada gelir grupları ve coğrafi bölgelerde meydana gelen küreselleşme süreçlerinin benzerlikleri ve farklılıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Küreselleşme sürecinin farklı ülke gruplarında nasıl bir dinamiğe sahip olduğunu ve küreselleşmenin boyutlarının hangi yönde ve boyutta ilişkiler içerisinde olduğunu belirlemek önem arz etmektedir. Dolayısıyla ülkelerin gelir gruplarına ve coğrafi bölgelere göre ayrıma gidilerek küreselleşme sürecine dair dinamiklerin belirlenmesi ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesinin literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın veri seti 1980–2020 dönemini kapsamaktadır. Çalışmada kullanılan değişkenler KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsü’nden temin edilmiştir. Küreselleşmenin boyutlarına ilişkin endeksler logaritmik dönüşüme tabi tutulmuştur. Çalışmada gelir grupları olarak; yüksek, orta–üst, orta–alt ve düşük gelir gurupları ele alınmıştır. Coğrafi bölgeler olarak ise; Avrupa ve Orta Asya, Kuzey Amerika, Güney Asya, Latin Amerika ve Karayip, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahra–Altı Afrika ve Doğu Asya ve Pasifik bölgeleri ele alınmıştır. Çalışmada küreselleşmenin her bir boyutunun bağımlı değişken ve diğer iki boyutunun açıklayıcı değişken olarak ele alındığı üç farklı model oluşturulmuştur. Küreselleşmenin boyutları arasındaki uzun dönemli ilişkiler ARDL ve Johansen eşbütünleşme testleriyle analiz edilmiştir. Uzun dönem elastikiyet katsayıları ARDL, Johansen, FMOLS, DOLS ve CCR yöntemlerinden elde edilmiştir. Küreselleşmenin boyutları arasındaki nedensellik ilişkileri ise Toda–Yamamoto nedensellik testiyle analiz edilmiştir.

Gelir gruplarına göre ülkelerin küreselleşme süreçleri genel olarak değerlendirildiğinde yüksek gelir grubu ülkelerin küreselleşme süreçlerine ve dolayısıyla küresel sisteme daha fazla entegre oldukları görülmektedir. Ayrıca ülkelerin gelir düzeyi yükseldikçe küreselleşme süreçlerine de katılımlarının arttığı gözlemlenmiştir. Ekonomik küreselleşme süreci dikkate alındığında beklendiği gibi yüksek gelirli ülkelerin küresel ekonomiyle daha entegre oldukları ve bu ülkelerin özellikle uluslararası ticarete, küresel finansal akışlarda ve doğrudan yabancı yatırımlarda öncü oldukları görüşü desteklenmektedir. Düşük gelir grubu ülkeler ise küresel ekonomiye düşük düzeyde entegre olarak ekonomik küreselleşme süreçlerine sınırlı ölçüde katılım sağlamaktadırlar. Ekonomik küreselleşme sürecine yüksek gelirli ülkelerin daha fazla entegre olmasının temel nedenlerinden biri olarak bu ülkelerin ekonomik yapılarının küresel ekonomik sistemdeki merkezî rolleri olduğu düşünülmektedir. Küresel sermaye birikiminin gelişmiş ülkelerde yoğunlaşması ve bu ülkelerin uluslararası ticarete ve finansal akışlarda lider konumda olmalarının, bu farkın oluşmasına neden olduğu ifade edilebilir (Piketty, 2014). Ayrıca ekonomik olarak gelişmiş ülkeler hem uluslararası ekonomik normları ve uygulamaları belirleme gücüne sahip oldukları için hem de bu avantajlarını korumak istedikleri için küresel ekonomik sisteme daha derinlemesine entegre oldukları söylenebilir (Rodrik, 2011). Bununla birlikte yüksek gelirli ülkeler daha düşük gelirli ülkelere göre genellikle gelişmiş teknolojilere sahiplerdir. Özellikle yeni küreselleşme dalgasının teknoloji üzerinden

şekillendiği ve bu süreçte gelişmiş ülkelerin ön planda olduğu düşünüldüğünde bu sonuçlar beklenti doğrultusundadır (Baldwin, 2016).

Kültürel küreselleşme, bilgi, ideoloji, medya, film, müzik, sanat eseri ve kültürel ürünlerin sınır-ötesi akışlarını ve bireysel haklar, hukukun üstünlüğü, ifade ve inanç özgürlüğü ile ilgili süreçleri içerisinde barındırdığı için gelir düzeyine göre ülkeler arasında kültürel entegrasyon sürecinde ciddi farklılıkların olması beklenebilir. Nitekim kültürel küreselleşmenin Batı merkezli bir süreç olduğu ve ABD başta olmak üzere gelişmiş ülkelerin bu süreçte etkin rol oynadıkları çokça ifade edilmektedir (Ritzer, 1993; 2002; 2007; 2010). Küreselleşmenin kültürel boyutunun moderniteyle birlikte artan zaman-mekân sıkışmasıyla ilişkili olduğuna yönelik teoriler bu süreçlerinde özellikle Batı'da ve gelişmiş ülkelerde ortaya çıktığını ortaya koymaktadır (Giddens, 1990). Kültürel küreselleşmenin homojenleşmeye sebep olduğu ve bununla Batı kültürünün yayılımıyla ilişkili olduğu düşünüldüğünde sonuçlar oldukça anlamlıdır (Ritzer, 2002; Tomlinson, 1999). Dolayısıyla yüksek gelir grubu ülkelerin küresel kültürel etkileşimde daha aktif role sahip olmaları beklenen bir durumdur.

Politik küreselleşme sürecinin, ülkelerin uluslararası kuruluşlar, anlaşmalar ve küresel yönetim yapıları ile entegrasyonunu ifade ettiği düşünüldüğünde, yüksek gelirli ülkelerin bu süreçte en önemli aktörler olacağı açıktır. Gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin küresel yönetim mekanizmalarında merkezî bir rol oynadıkları ve bu ülkeler uluslararası normları belirleme gücüne sahip oldukları (Keohane ve Nye, 2001), küreselleşmenin politik boyutunun uluslararası ilişkilerdeki egemenlik ve yönetim kavramlarını yeniden şekillendirdiği ve bu süreçte gelişmiş ülkelerin belirleyici olduğu (Held ve McGrew, 2002) ve uluslararası düzenin kurucu aktörlerinin büyük ölçüde Batılı demokrasiler olduğu ve bu ülkelerin küresel politik süreçlerde öncü oldukları (Ikenberry, 2011) düşünüldüğünde bu sonucun beklenti doğrultusunda olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla politik küreselleşme sürecinde yüksek gelirli ülkelerin daha etkin rol oynamalarının başlıca nedenlerinden birisi şüphesiz bu ülkelerin uluslararası kuruluşlarda ve küresel yönetim yapılarında önemli konumlarda bulunmalarıdır. Bununla birlikte orta-üst ve orta-alt gelir grubu ülkeler de küresel politik süreçlere oldukça entegrelerdir. Düşük gelirli ülkeler ise politik küreselleşme sürecine sınırlı da olsa dahil olmaktadır. Dahası politik entegrasyon süreçlerine katılımı gelir düzeylerine göre farklılıklar bulunsa da bu fark ekonomik ve kültürel entegrasyon süreçlerinde olduğu kadar değildir. Bu nedenle ülkelerin politik entegrasyon süreçlerine katılımlarının gelir düzeylerinden nispeten daha az etkilendiği ve küresel politik süreçlerin diğer süreçlere nazaran daha kapsayıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumu destekler nitelikte literatürde genellikle düşük gelirli ülkeler olan çevre ülkelerin uluslararası kuruluşlar ve anlaşmalar aracılığıyla politik küreselleşmeye daha fazla entegre olmaya çalıştıkları (Chase-Dunn, 1998) ve küresel sistemdeki hiyerarşik yapının, çevre ülkeleri politik olarak daha fazla entegre olmaya zorladığı (Wallerstein, 1974) ancak bu entegrasyonun ekonomik ve kültürel alanlarda aynı derecede gerçekleşmediği (Arrighi, 1994) ileri sürülmektedir.

Coğrafi bölgelerin küreselleşme süreçlerinde de gelir gruplarına benzer şekilde önemli farklılıkların bulunduğu gözlemlenmiştir. Genel olarak, Avrupa ve Orta Asya ile Kuzey Amerika bölgeleri, ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme süreçlerinde en yüksek seviyelere ulaşmışken, Güney Asya, Sahra–Altı Afrika ve Latin Amerika ve Karayip bölgeleri bu süreçlerde daha düşük entegrasyon seviyelerine sahip olmuşlardır. Dolayısıyla Avrupa ve Orta Asya ile Kuzey Amerika bölgeleri küresel sistemle güçlü bir entegrasyon içerisindedir. Dünya sistemi teorisi çerçevesinde bu bölgelerin merkez bölgeler olduğu ve küresel sisteme yön verdikleri belirtilmektedir (Wallerstein, 1974). Bu bölgeler küresel ekonomik entegrasyonları açısından küresel ticaret, finans ve üretim akışlarında öncü rollere sahiptirler. Küresel ticaret ağlarının tarihsel kökenleri incelenirken de bu bölgelerin küresel ekonomik sistemdeki merkezî rolleri çokça vurgulanmaktadır (Braudel, 1982; Frank, 1998). Ayrıca bu bölgeler politik küreselleşmede de öncü konumdadır. Bu durumun bölgedeki ülkelerin güçlü devlet yapıları, uluslararası kuruluşlara ve örgütlere üyelikleri, küresel yönetim mekanizmasında oldukça önemli aktörler olmaları ve genellikle yüksek gelirli ülkelere olmaları gibi faktörlerden kaynaklandığı düşünülürse sonuçlar beklenti doğrultusundadır. Benzer olarak bu bölgeler kültürel entegrasyon sürecinde de oldukça önemli konumdadır. Hollywood, medya, teknoloji ve eğlence endüstrileri gibi küresel kültürel üretim merkezlerinin bu bölgedeki ülkelere yer aldığı düşünüldüğünde bunun beklenen bir durum olduğu ifade edilebilir.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi ekonomik ve politik küreselleşmede yüksek düzeylere sahip olmasına karşın kültürel küreselleşmede düşük düzeyde kalmıştır. Bu durum bölgenin önemli doğal kaynaklara sahip olması ve kültürel entegrasyona karşı dirençli olmasıyla açıklanabilir. Doğu Asya ve Pasifik bölgesi ise ticari ve finansal ağlara ayrıca kültürel alana yüksek seviyede entegredir. Güney Asya ile Sahra–Altı Afrika bölgelerinde özellikle ekonomik ve kültürel küreselleşmenin düşük seviyelerde olması bu bölgelerin ekonomik anlamda geri kalmış olmalarıyla ve dünyanın geri kalanıyla kültürel etkileşimlerinin oldukça sınırlı kalmasıyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bu bölgelerin çevre olarak tanımlanabileceği ve küresel ekonomiye entegre bir konumda olmadıkları ifade edilebilir (Wallerstein, 1974; Amin, 1978). Ayrıca bu bölgelerin tarihsel olarak zayıf kurumsal yapılara sahip olmaları nedeniyle küresel sisteme entegre olamadıkları ve bu durumun ekonomik geri kalmışlıklarını pekiştirdiği düşünülebilir (Acemoğlu ve Robinson, 2012). Ancak bu bölgelerin politik küreselleşme düzeyleri diğer boyutlara nazaran yüksektir. Bu bölgelerin hiyerarşik yapıda çevreyi temsil ettiği düşünüldüğünde politik süreçlere daha fazla entegre olmaları beklenen bir durumdur (Wallerstein, 1974; Arrighi, 1994; Chase–Dunn, 1998).

Gelir gruplarına göre küreselleşme süreçlerine dair bu farklılıklar küreselleşmenin her ülkede aynı şekilde işlemediğini ve küresel entegrasyon düzeylerinin gelir düzeyine göre önemli ölçüde değişiklik gösterdiğini gözler önüne sermektedir. Bölgesel farklılıklar ise küreselleşmenin coğrafi bölgelere göre nasıl asimetrik bir şekilde gerçekleştiğini ve bölgenin küresel sistemdeki konumuna bağlı olarak bu süreçlerin nasıl şekillendiğini göstermektedir. Son olarak küreselleşme süreçlerinin gelir gruplarına göre farklılaşması ve bu süreçlerin her birinde gelir düzeyi düştükçe ülkelerin

entegrasyonun da azaldığı göz önünde bulundurulduğunda küresel sistemde eşitsizliklerin olduğu ve küreselleşme sürecinin ülkeler arası gelir eşitsizliklerini de artırabileceğini düşünülebilir. Bununla birlikte küreselleşme süreçlerinin coğrafi bölgelere göre farklılık göstermesi bu süreçlerin bölgesel farklılıklarına ve eşitlikçi olmayan yapısına işaret etmektedir. Bütün bunlar, küreselleşmenin ülkeler arası eşitsizlikleri artırabileceğine (Stiglitz, 2002), küreselleşme süreçlerinin adil bir şekilde yönetilmemesi durumunda küresel ekonomik, politik ve kültürel eşitsizliklerin derinleşeceğine (Harvey, 2005), küreselleşme sürecinin dünyaya eşit bir şekilde yayılmadığına (Abu-Lughod, 1999) ve küreselleşmenin küresel ölçekte bir süreci temsil etmediği aslında kuzey yarım küreyi kapsadığına (Waltz, 1999) yönelik görüşlere dikkat çekmektedir.

Gelir grupları ve coğrafi bölgeler için eşbütünleşme testlerinden elde edilen bulgular değerlendirildiğinde bütün gelir grupları ve coğrafi bölgelerde ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme arasında uzun dönemli ilişkilerin varlığı belirlenmiştir. Yüksek ve düşük gelirli ülkelerde küreselleşmenin üç boyutunun da uzun dönemde birbirlerini pozitif yönde etkiledikleri bu bulgulardan farklı olarak orta-üst ve orta-alt gelirli ülkelerde ekonomik ve kültürel küreselleşmenin uzun dönemde birbirlerini negatif yönde etkiledikleri tespit edilmiştir. Gelir gruplarından elde edilen sonuçlara benzer şekilde bütün coğrafi bölgelerde uzun dönem itibariyle ekonomik küreselleşmenin politik küreselleşmeyi doğru yönlü etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Latin Amerika ve Karayip bölgesi hariç diğer bölgelerin tamamında uzun dönemde politik küreselleşmenin de ekonomik küreselleşmeyi doğru yönlü etkilediği saptanmıştır. Uzun dönemde ekonomik ve kültürel küreselleşmenin, Kuzey Amerika, Güney Asya ve Latin Amerika ve Karayip bölgelerinde birbirlerini pozitif yönde etkiledikleri buna karşın Avrupa ve Orta Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahra–Altı Afrika ve Doğu Asya ve Pasifik bölgelerinde birbirlerini negatif yönde etkiledikleri tespit edilmiştir. Kültürel ve politik küreselleşmenin uzun dönem itibariyle Avrupa ve Orta Asya, Latin Amerika ve Karayip, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahra–Altı Afrika ve Doğu Asya ve Pasifik bölgelerinde doğru yönlü ilişkiye sahip oldukları ancak Kuzey Amerika ve Güney Asya bölgelerinde ters yönlü ilişkiye sahip oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.

Gelir grupları ve coğrafi bölgelerin tamamında ekonomik, kültürel ve politik küreselleşme arasında uzun dönemli ilişkilerin varlığı, küreselleşmenin doğası gereği çok boyutlu ve bu boyutların karşılıklı etkileşimleriyle meydana gelen bütüncül bir süreç olduğunu ifade eden yaklaşımları (Giddens, 1990; Rosenau, 1990; 1997; Held, 1995; Ohmae, 1995; Rodrik, 1997; Held, 1999; Held vd., 1999; Friedman, 1999; Held ve McGrew, 2000; 2002; Hoffman, 2002; Hopkins, 2002; Steger, 2003; Scholte, 2005; Ritzer, 2010) ve kavramsallaştırmaları (Appadurai, 1990; 1996; Giddens, 1990; Robertson, 1992; Tomlinson, 1999; Modelski, 2009; Ritzer, 2010) desteklemektedir. Bu bulgular küreselleşmeye yönelik gerçekleştirilen çok boyutlu tanımları (Appadurai, 1990; 1996; Robertson, 1992; Held, 1995; Tomlinson, 1999; Hopkins, 2002; Calhoun, 2002; Steger, 2003; McGrew, 2008; Modelski, 2009; Howard–Hassman, 2010; Ritzer, 2010; Heywood, 2011) ve oluşturulan çok boyutlu teorileri de (Wallerstein, 1974; 1991a; 1991b; Harvey, 1989; Giddens, 1990; Sassen, 1991;

Robertson, 1992; Albrow, 1996; Appadurai, 1996; Castells, 1996; 1997; 1998; Meyer vd., 1997; Sklair 2000; 2002; Hardt ve Negri, 2000; 2004; Robinson, 2004; 2007; 2012) doğrulamaktadır.

Bütün gelir gruplarında ve Latin Amerika ve Karayip bölgesi hariç bütün bölgelerde ekonomik ve politik küreselleşme süreçlerinin birbirlerini pozitif yönde etkilemesi, ekonomik ve politik entegrasyon süreçlerinin birbirlerini teşvik ettiğine işaret etmekte ve bu doğrultudaki görüşleri desteklemektedir (Ohmae, 1995; Rodrik, 1997; Held, 1999; Friedman, 1999; Held ve McGrew, 2000; Keohane ve Nye, 2000; Ritzer, 2010; Heywood, 2011). Ekonomik entegrasyonun artmasının politik entegrasyona zemin hazırladığı düşünülmektedir. Çünkü ekonomik entegrasyonla birlikte küresel ekonominin yönetiminde aktif olan uluslararası kuruluşlara ülkelerin taraf olması ve ülkeler arasında çeşitli anlaşmalar yoluyla stratejik ortaklıkların geliştirilmesi sonucunda politik entegrasyon süreçleri desteklenmektedir (Keohane ve Nye, 2000). Ülkelerin özellikle ticari dışa açıklıklarını artırmaları sonucunda ülkeler arası politik anlamda iletişimin zemini oluşmakta böylece politik küreselleşme süreci teşvik edilmektedir (Koppel, 2010). Küresel ekonomik entegrasyonun artması küresel ölçekte ekonomik krizleri de beraberinde getirebilmektedir (Held ve McGrew, 2000). Küresel ekonomik krizlerin üstesinden gelebilmek veya hiç yaşanmamasını sağlamak için ülkelerin uluslararası düzeyde iş birliklerine gitmesi, politik entegrasyon süreçlerini hızlandırmaktadır (Krugman, 2009; Stiglitz, 2010; Helleiner, 2009). Bu sebeplerden ötürü ekonomik küreselleşme sürecinin politik küreselleşme sürecine katkı sağladığı sonucu beklenti doğrultusundadır.

Politik entegrasyonun da ekonomik entegrasyon düzeyini artırdığı bulgusu çeşitli görüşlerle desteklenmektedir. Bunun başlıca sebebi olarak ekonomik entegrasyonun gerçekleşebilmesi için ülkelerin uyguladıkları politikalar bağlamında küresel yönetim mekanizmasına dahil olmaları ve dolayısıyla politik entegrasyon düzeylerini artırmaları gerektiği gösterilebilir (Ohmae, 1995; Rodrik, 1997; Friedman, 1999). Çünkü ekonomik küreselleşme, ülkelerin uluslararası küresel ekonomiye entegrasyonu ile gerçekleşirken, bu sürecin politik düzenlemelerle de desteklenmesi gerekmektedir (Rodrik, 2011). Ekonomik küreselleşme, uluslararası ticaret, finansal entegrasyon ve doğrudan yabancı yatırımlar gibi süreçleri içermektedir. Politik küreselleşme, uluslararası kuruluşlar ve normlar aracılığıyla bu süreçleri düzenlemekte ve kolaylaştırmaktadır. Dahası özellikle uluslararası kuruluşlar ve anlaşmalar yoluyla ekonomik süreçlerin politik entegrasyonla desteklendiği düşünülmektedir (Keohane ve Nye, 2000). Bununla birlikte ülkeler politik anlamda entegrasyon düzeylerini artırarak küresel ekonomik sistemin yönetiminde de daha iyi bir konuma gelmek istemektedirler (Held vd., 1999). Küresel yönetim yapıları, ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak için kritik rol oynamaktadırlar (Held ve McGrew, 2002; Steger, 2003). IMF, Dünya Bankası ve DTÖ gibi uluslararası ekonomik kuruluşların, AB, NAFTA, ASEAN ve MERCOSUR gibi bölgesel birliklerin ve ticaret anlaşmalarının politik düzenlemelerle birlikte küresel ekonomik entegrasyonu desteklediği düşünüldüğünde bu bulgu beklenti doğrultusundadır (Ruggie, 1998; Steger, 2003; Heywood, 2011). Hem ülkelerin uyguladıkları politikalar hem de ulus-ötesi şirketlerin ülkelerin uygulayacakları politikaları etkilemeleri sonucunda ticari ve finansal

küreselleşmenin çok fazla teşvik edildiği düşünüldüğünde politik süreçlerin küresel ekonomik entegrasyona zemin hazırladığı yönündeki görüşler elde edilen bulgularla desteklenmektedir (Harvey, 2005; Helleiner, 2009; Heywood, 2011). Ekonomik ve politik küreselleşme süreçlerinin karşılıklı ilişkilerine dair elde edilen bulgular bu süreçlerin birbirlerini desteklediklerini (Held ve McGrew, 2000) ve karmaşık bir şekilde iç içe geçtiklerini göstermektedir (Held, 1999).

Orta-üst ve orta-alt gelirli ülkeler ile Kuzey Amerika, Güney Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ve Doğu Asya ve Pasifik bölgelerinde politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşme üzerine uzun dönemli pozitif etkisi oldukça yüksek belirlenmiştir. Özellikle gelişen ekonomilere sahip ülkelerin sayısının bu ülke grupları içerisinde çok fazla olduğu düşünüldüğünde, ülkelerin ekonomik entegrasyonlarını artırarak küresel ekonomide kendilerine güçlü bir yer edinmek istedikleri düşünülebilir. Politik entegrasyon süreçleriyle ekonomik süreçleri destekleyip küresel yönetişimde de güçlerini artırarak bu hedeflerini gerçekleştirmeye çalıştıkları söylenebilir (Wallerstein, 1974; 2003; Amin, 2006; Ritzer, 2010). Dolayısıyla bu ülke gruplarında politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşmeyi yüksek düzeyde etkilemesi beklenen bir sonuçtur. Bu ülke gruplarında yer alan özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin politik entegrasyon stratejisi uyguladıkları ve küresel yönetişim sisteminde daha fazla etkin olarak sermayeyi ülkelere çekmek için neoliberal politikaları destekledikleri düşünülebilir (Held ve McGrew, 2000). Dünyanın en büyük hegemon güçlerinden olan ABD ile Kanada, Çin, Japonya ve Güney Kore gibi gelişmiş ülkelerin Kuzey Amerika ve Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde yer aldıkları düşünüldüğünde, ülkelerin politik süreçlerle birlikte küresel ekonomideki yerlerini koruyup güçlerini daha da artırma stratejisi uygulamaları sonucunda (Rosenau, 1997; Held vd., 1999) bu bölgelerde politik entegrasyonun yüksek düzeyde ekonomik entegrasyon sürecini etkilediği ifade edilebilir.

Yüksek ve düşük gelirli ülkeler ile Avrupa ve Orta Asya ve Sahra–Altı Afrika bölgelerinde politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşme üzerine etkisinin diğer ülke gruplarına göre daha düşük olduğu görülmüştür. Yüksek gelirli ülkeler ile Avrupa ve Orta Asya bölgesinde yer alan ülkeler genellikle entegrasyon düzeyleri çok yüksek ülkeleri kapsamaktadır. Ne var ki bu ülkeler küreselleşme süreçlerini ciddi ölçüde tamamlamış ve küresel ekonominin yönetişiminde de söz sahibi olan ülkelerdir. Dolayısıyla bu ülke gruplarında diğer ülke gruplarına nazaran ekonomik ve politik küreselleşmenin yüksek düzeyde etkileşimde olmamaları beklenen bir sonuçtur. Düşük gelirli ülkelerde çok daha az olmakla birlikte Sahra–Altı Afrika bölgesinde de bu etkinin sınırlı olması beklenen bir sonuçtur. Bununla birlikte özellikle Sahra–Altı Afrika bölgesinde uluslararası STK’lar vasıtasıyla yoksullukla mücadele ve ekonomik kalkınmaya destek olduğu düşünüldüğünde (Turner ve Hulme, 1997; Bigs ve Neame, 1998; Salamon vd., 1999; Hilhorst, 2003) politik entegrasyonun artmasının bu bölgedeki ekonomik süreçlere katkı sağlayacağı sonucu desteklenmektedir. Ne var ki bu ülke gruplarında ekonomik küreselleşmenin politik küreselleşme üzerine etkisinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Çünkü bu ülke grupları küreselleşme düzeyi çok düşük olan ancak politik entegrasyonlarını diğer süreçlere nazaran daha fazla artırmış ülkelerden

oluşmaktadır. Bu ülke gruplarını politik küreselleşme süreciyle birlikte küresel ekonomiye dahil olarak küreselleşme sürecinin olumlu etkilerinden faydalanmak istedikleri ifade edilebilir (Rosenau, 1997; Held vd., 1999). Özellikle düşük gelirli ülkelerde ve Sahra–Altı Afrika bölgesinde dış yatırımların ve ticaretin, politik istikrar üzerinde belirleyici bir rol oynaması ekonomik küreselleşmenin politik küreselleşmeyi daha fazla etkilemesine neden olabilmektedir. Bu gruplarda yer alan ülkelerin ekonomik olarak daha fazla dışa bağımlı olmaları ekonomik küreselleşmenin politik süreçler üzerindeki etkisini artırabilmektedir (Wallerstein, 1974; Sassen, 1999).

Yüksek ve düşük gelirli ülkeler ile Kuzey Amerika, Latin Amerika ve Karayip ve Güney Asya bölgelerinde ekonomik ve kültürel küreselleşme süreçlerinin uzun dönemde birbirlerini pozitif yönde etkiledikleri tespit edilmiştir. Buna karşın orta–üst ve orta alt gelirli ülkeler ile Avrupa ve Orta Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahra–Altı Afrika ve Doğu Asya ve Pasifik bölgelerinde tam tersi bir etkileşimin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ekonomik ve kültürel entegrasyon süreçlerinin birbirlerini desteklemesine yönelik bulgular literatürdeki bazı görüşlerle örtüşmektedir. Çünkü uluslararası ticaretin artması, kültürel ürünlerin ve hizmetlerin üretilmesi, tüketilmesi ve küresel ölçekte yayılması, tüketici davranışlarının değişim göstermesi ve tek tipleşme gibi süreçler birbirlerini teşvik eden süreçlerdir (Steger, 2003; Ritzer, 2010). Özellikle yüksek gelirli veya Kuzey Amerika bölgesindeki ülkelerde kültürel sermaye ve global tüketim kalıplarının daha kolay benimsenmesi, kültürel ve ekonomik entegrasyonu karşılıklı olarak güçlendirmektedir (Ritzer, 2003; 2010; Friedman, 2005).

Ekonomik entegrasyonun, kültürel entegrasyonu teşvik etmesinin çok çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Ulus–ötesi şirketlerin faaliyet gösterdikleri ülkelerde çeşitli kültürel dönüşümlere sebep olarak tek tipleşmeyi beraberinde getirmeleri (Hannerz, 1996; Cerny, 2010) ve tüketicinin küreselleşmesini sağlamalarından (Tomlinson, 1999) dolayı ekonomik entegrasyonun artması kültürel entegrasyona ve kültürel homojenleşmeye veya melezleşmeye neden olabilmektedir (Ritzer, Pieterse, 1995; 2002; 2010). Özellikle ticaretin küreselleşmesiyle birlikte uluslararası kültürel ürün ve hizmetlerin ticareti hızlanarak toplumların tüketim kültürleri değişim göstermektedir. Ayrıca ekonomik entegrasyon tüketici ideolojisinin küresel olarak yayılımını artırmaktadır (Sklair, 2000; 2002). Bu nedenlerden ötürü ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeyi pozitif yönde etkilemesi oldukça doğaldır. Yüksek ve düşük gelirli ülkeler ile Kuzey Amerika, Latin Amerika ve Karayip ve Güney Asya bölgelerinden elde edilen bulgulara göre ekonomik entegrasyon sürecinin kültürel homojenleşmeye (Ritzer, 1993; 2002; 2010) veya melezleşmeye (Pieterse, 1995; Hannerz, 1996) neden olacağı görüşleri desteklenmektedir.

Ekonomik entegrasyonun yüksek gelirli ülkelerde ve Kuzey Amerika bölgesinde kültürel entegrasyonu teşvik etmesi çeşitli açılardan beklenti doğrultusundadır. Bu ülke gruplarında, ekonomik gelişmişliğin, yüksek refah düzeyinin, gelişmiş teknolojilerin ve altyapıların kültürel entegrasyonu desteklemesi beklenmektedir. Ayrıca yüksek gelirli ülkelerde ve Kuzey Amerika

bölgesinde ekonomik süreçlerin diğer ülke gruplarına nazaran kültürel süreçleri çok yüksek düzeyde etkilememesi de beklenen bir sonuçtur. Çünkü bu gruplarda yer alan ülkelerin çoğu küresel kültürel akışları üretmekte ve dünyanın geri kalanına akmasını sağlamaktadırlar. Ayrıca kültürel entegrasyon düzeyleri en yüksek ülkeleri içerisinde barındırmaktadırlar. Buna karşın, düşük gelirli ülkelerde ve Güney Asya bölgesinde ise ekonomik küreselleşme kültürel küreselleşmeyi yüksek düzeyde etkilemektedir. Çünkü bu ülke gruplarında ekonomik entegrasyon süreci kültürel yapılarda ciddi değişim ve dönüşümler meydana (Sklair, 2000; 2002) getirebilmektedir. Özellikle düşük gelirli ülkelerde ortaya çıkan bu etki ekonomik kalkınma sürecinin kültürel normlar ve pratikler üzerindeki dönüştürücü etkisi ile açıklanabilir (Rostow, 1960). Düşük gelirli ülkelerde yüksek gelirli ülkelere göre ekonomik küreselleşmenin kültürel küreselleşmeyi daha fazla artırdığı bulgusu bu açıdan önemlidir.

Orta-üst ve orta-alt gelirli ülkeler ile Avrupa ve Orta Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahra-Altı Afrika ve Doğu Asya ve Pasifik bölgelerinde ekonomik ve kültürel küreselleşme süreçlerinin birbirlerini negatif yönde etkiledikleri belirlenmiştir. Ekonomik küreselleşmenin artmasının, bu ülke gruplarında kültürel kimliklerin korunmasına yönelik güçlü tepkilere yol açabileceği, dolayısıyla kültürel küreselleşme sürecini olumsuz etkileyebileceği düşünülebilir (Huntington, 1996). Ayrıca bu sonuç bu ülke gruplarında küresel ekonomik entegrasyonun, yerel kültürel kimliklerin korunması üzerine baskı yaratabileceğini göstermektedir (Pieterse, 1995; Appadurai, 1996). Batılı ekonomik modellerin dayatılması, yerel kültürel normlarla çatışmalara yol açabilmektedir. Orta-alt gelir grubu ülkelerde ekonomik süreçlere karşı kültürel süreçlerin çok daha dirençli olduğu görülmüştür. Nitekim orta-üst gelirli ülkeler küreselleşme süreçlerine orta-alt gelirli ülkelere kıyasla daha fazla entegre oldukları için bu direncin orta-alt gelirli ülkelerde yüksek olması beklenen bir sonuçtur (Robertson, 1992). Benzer bir şekilde Sahra-Altı Afrika ve Doğu Asya ve Pasifik bölgelerinde de ekonomik entegrasyonun artması kültürel entegrasyon sürecini ciddi ölçüde tersine çevirmektedir. Kültürel normların daha derin kökleri olan toplumlarda bu direncin daha yüksek olduğu ifade edilebilir (Huntington, 1996). Orta-alt gelir grubu ülkeler de olduğu gibi bu bölgelerdeki ülkelerin de ekonomik entegrasyonun yarattığı baskılara karşı yerel kültürel kimliklerini koruma eğiliminde oldukları ve güçlü direnç gösterdikleri düşünülebilir. Bu da ekonomik entegrasyonun bu ülke gruplarında kültürel entegrasyonu daha fazla negatif etkilemesine neden olabilir. Bu sonuçlar ekonomik küreselleşme sürecinin bu ülke gruplarında kültürel homojenleşmeden ziyade heterojenleşmeye sebep olacağı (Friedman, 1995) şeklindeki görüşleri desteklemektedir.

Gelir gruplarının tamamında kültürel ve politik küreselleşme süreçlerinin uzun dönemde birbirlerini pozitif yönde etkiledikleri görülmüştür. Coğrafi bölgelerde ise kültürel ve politik küreselleşmenin uzun dönem itibarıyla Kuzey Amerika ve Güney Asya bölgelerinde ters yönlü etkileşim içerisinde oldukları buna karşın geri kalan diğer bölgelerde doğru yönlü etkileşim içerisinde oldukları tespit edilmiştir. Bu sonuçlar gelir gruplarının tamamı ile Avrupa ve Orta Asya,

Latin Amerika ve Karayip, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahra–Altı Afrika ve Doğu Asya ve Pasifik bölgeleri için kültürel entegrasyonun ve uluslararası kültürel etkileşimlerin artmasının, politik yapıları ve süreçleri olumlu etkilediğini göstermektedir. İnsan hakları, özgürlük ve demokrasi gibi evrensel değerlerin küresel ölçekte yayılması, uluslararası politik düzenlemeleri ve küresel yönetişimi şekillendirmekte ve politik entegrasyon düzeyini artırmaktadır (Held, 1995; Held ve McGrew, 2002). Nitekim küresel normların ve değerlerin yayılması sonucunda, kültürel küreselleşmenin politik süreçler üzerindeki etkisini artıracığı beklenebilir (Robertson, 1992; Ruggie, 1998). Orta–üst ve orta–alt gelir gurubu ile Avrupa ve Orta Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Doğu Asya ve Pasifik ve Sahra Altı Afrika bölgelerinde politik küreselleşmenin kültürel bütünleşmeyi yüksek düzeyde desteklediği belirlenmiştir. Oluşturulan bölgesel birliklerin ve küresel yönetim mekanizmasında gerçekleştirilen iş birliklerinin bu ülke gruplarında kültürel küreselleşmeyi artırdığı düşünülebilir (Rumford ve Buhari, 2012). Bu ülke gruplarında politik entegrasyon sürecinin kültürel olarak homojenleşmeyi (Ritzer, 1993; 2002; 2010) veya melezleşmeye (Pieterse, 1995; Hannerz, 1996) teşvik ettiğine yönelik sonuçlar elde edilmiştir. Bu noktada özellikle ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek olan bölgelerde kültürel küreselleşmeyi destekleyen güçlü teknolojilerin ve altyapıların varlığı (Friedman, 2005) politik süreçlerin hızla kültürel entegrasyonu artırdığı söylenebilir. Özellikle orta–üst gelirli ülkeler ile Avrupa ve Orta Asya ve Doğu Asya ve Pasifik bölgesindeki ülkelerde küresel kültürel normlara adaptasyonun esnek olduğu (Tomlinson, 1999; Pieterse, 2004) düşünülebilir. Ayrıca bu ülkelerin küresel ekonomiye entegrasyonlarının yüksek olması politik küreselleşmenin kültürel süreçler üzerindeki etkisini artırabileceği de ifade edilebilir (Giddens, 1990; Sachs, 2006).

Kuzey Amerika ve Güney Asya bölgesinde politik ve kültürel küreselleşmenin birbirlerini negatif yönde etkiledikleri saptanmıştır. Ülkelerin kendi küresel faydalarını korumak ve küreselleşmenin negatif etkilerinden korunmak için gerçekleştirdikleri korumacı politikalar küreselleşme süreçlerini bazen yavaşlatabilmektedir. Ülkelerin göçmenlere karşı uyguladıkları kısıtlayıcı düzenlemeler kişilerarası akışları ve dolayısıyla kültürel ve sosyal küreselleşmeyi ters yönde etkileyebilmektedir (Rumford ve Buhari–Gülmez, 2012). Benzer bir şekilde bazı STK’lar yürüttükleri küreselleşme karşıtı propagandalarla Kuzey Amerika gibi gelişmiş ekonomilere sahip bölgelerde küreselleşme sürecine karşı direnç oluşmasına neden olabilmektedir (Hilhorst, 2003; Willetts, 2007). Bunun sonucunda yaşanan politik küreselleşme süreci kültürel ve sosyal entegrasyonu ters yönde etkileyebilmektedir. Güney Asya bölgesinde politik süreçlere karşı kültürel direncin daha fazla olduğu görülmüştür. Politik küreselleşme süreçlerine karşı bu ülke grubunun kültürel olarak korumacılığı artırdığı bunun da küresel değerlere ve normlara karşı derin kültürel miraslarını korumaya yönelik olabileceği düşünülebilir (Huntington, 1996). Kuzey Amerika ve Güney Asya bölgelerinde politik entegrasyon sürecinin artması sonucunda kültürel heterojenleşmenin (Friedman, 1995) yaşanacağına yönelik bulgular elde edilmiştir.

Elde edilen uzun dönem katsayı bulgularından ekonomik, kültürel ve politik entegrasyon süreçlerinin diğer boyutların hangisi tarafından daha yüksek düzeyde açıklanmakta olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Düşük gelirli ülkelerde ekonomik entegrasyon düzeyinin kültürel ve politik süreçlerden benzer oranda etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Yüksek gelirli ülkelerde ve Latin Amerika ve Karayip bölgesinde ekonomik küreselleşme sürecinin belirleyicisinin kültürel küreselleşme olduğu tespit edilmiştir. Diğer gelir grupları ve bölgelerde ise politik küreselleşmenin ekonomik küreselleşmeyi daha yüksek düzeyde açıkladığı saptanmıştır. Gelir gruplarının ve coğrafi bölgelerin çoğunda ekonomik entegrasyonun, kültürel süreçlerdense politik süreçler tarafından belirlenmekte olduğu görülmüştür. Yüksek gelirli ülkelerde ve Latin Amerika ve Karayip bölgesinde ekonomik ve politik küreselleşmenin, kültürel küreselleşmeyi oldukça yakın düzeyde etkilediklerine yönelik bulgular elde edilmiştir. Kuzey Amerika bölgesinde ekonomik küreselleşmenin, kültürel küreselleşme üzerine etkisinin politik küreselleşmeden daha fazla olduğu belirlenmiştir. Buna karşın geri kalan bütün ülke grupları için politik küreselleşmenin, kültürel entegrasyonun belirleyicisi olduğu saptanmıştır. Benzer bir şekilde çoğu ülke grubunda kültürel entegrasyonun da politik entegrasyon tarafından belirlendiği tespit edilmiştir. Son olarak politik süreçlerin hangi boyut tarafından daha yüksek oranda açıklandığı incelendiğinde orta-alt gelirli ülkelerde ve Kuzey Amerika, Güney Asya, Sahra–Altı Afrika ve Doğu Asya ve Pasifik bölgelerinde ekonomik süreçlerin daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Geri kalan gelir grupları ve bölgelerde ise politik küreselleşmenin kültürel entegrasyon tarafından belirlendiği görülmüştür.

Kuzey Amerika bölgesinde ekonomik küreselleşmenin diğer boyutları daha güçlü bir şekilde belirleyerek küreselleşme sürecini yönlendirdiği buna ek olarak başta politik olmak üzere kültürel süreçlerin de ekonomik entegrasyon düzeyini ciddi ölçüde desteklediği sonucuna varılmıştır. Yüksek gelirli ülkelerde küreselleşme sürecinin merkezinde yer alan boyutun kültürel küreselleşme olduğu ve ekonomik ve politik süreçlerin diğer süreçlere katkı sağladıkları belirlenmiştir. Benzer şekilde Latin Amerika ve Karayip bölgesinde de kültürel süreçlerin diğer boyutları daha fazla etkilediği ve küreselleşme sürecinin itici gücü olduğu buna karşın ekonomik ve politik entegrasyonun özellikle kültürel entegrasyonu hızlandırdığına yönelik çıkarımlar yapılmıştır. Orta–üst ve orta-alt gelirli ülkeler ile Avrupa ve Orta Asya ile Doğu Asya ve Pasifik bölgelerinde küreselleşme mekanizmasının benzer şekilde işlediği görülmüş ve küreselleşme sürecini esasen politik süreçlerin yönlendirdiği bununla birlikte ekonomik ve kültürel süreçlerin de politik entegrasyona ciddi katkılar sağladığı saptanmıştır. Güney Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ile Sahra–Altı Afrika bölgelerinde de politik entegrasyonun diğer entegrasyon süreçlerini belirlediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak Güney Asya bölgesinde ekonomik küreselleşmenin kültürel süreçler başta olmak üzere politik küreselleşme süreçlerini hızlandırdığı, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde kültürel entegrasyonun, Sahra–Altı Afrika bölgesinde ise ekonomik entegrasyonun ciddi ölçüde politik entegrasyonu teşvik ettiği tespit edilmiştir. Son olarak düşük gelirli ülkelerde ise net bir şekilde herhangi bir boyutun küreselleşme sürecini yönlendirmediği, küreselleşmenin bütün boyutlarının belli ölçülerde birbirlerini destekledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Yüksek gelirli ülkelerde kültürel boyutun küreselleşme süreçleri üzerine belirleyici etkisi yüksek eğitim seviyesi, kültürel çeşitlilik ve gelişmiş iletişim teknolojilerinin etkisiyle açıklanabilir (Tomlinson, 1999; Inglehart ve Baker, 2000). Eğitim seviyesinin yüksek olmasının, uluslararası normların ve değerlerin daha hızlı benimsenmesine imkân sağlayacağı ifade edilebilir (Inglehart ve Baker, 2000). Ayrıca, bu ülkelerdeki eğitim sistemlerinin genellikle Batılı değerlerin ve normların yayılmasını kolaylaştırdığı düşünülebilir (Held ve McGrew, 2002). Çoğu ülke grubunda politik entegrasyonun ekonomik kalkınma süreçlerini doğrudan şekillendirdiği ifade edilebilir. Özellikle dış yatırımların ve ticaretin, politik istikrar üzerinde belirleyici bir rol oynamasının bu etkiyi artırabileceği düşünülmektedir. Ülkelerin çoğunun küresel ekonomideki yerlerini güçlendirmek (Wallerstein, 2003; Amin, 2006; Ritzer, 2010) veya korumak istemeleri ya da ekonomik olarak dışa bağımlı olmaları politik süreçlerin ekonomik ve kültürel entegrasyon üzerine etkisini artırabilir (Wallerstein, 1974; Sassen, 1999). Kuzey Amerika bölgesinde ABD'nin yer alması, bölgede yer alan ülkelerin NAFTA gibi serbest ticaret anlaşmalarıyla birbirlerini desteklemesi, ABD ve Kanada'nın küresel ekonomide ve yönetişimde önemli aktörler olmaları, bölgede ekonomik küreselleşmenin hem politik hem de kültürel süreçlerin temel belirleyicisi olmasına sebep olabilir. ABD'nin hegemon bir güç olması (Hardt ve Negri, 2000), bölgedeki çok uluslu şirketlerin sayısının fazla olması (Strange, 1995; Held ve McGrew, 2000; Steger, 2003; Dicken, 2007; Ritzer, 2010; Heywood, 2011), teknolojik gelişmişlik seviyeleri (Appadurai, 1996; Castells, 1996; Baldwin, 2016), bölge ülkelerin güçlü kurumsal yapıları (Acemoğlu ve Robinson, 2012), eğitim düzeyinin yüksek olması (Inglehart ve Baker, 2000) ve kültürel çeşitliliğin fazla olması (Pieterse, 1995; Tomlinson, 1999; Ritzer, 2010) gibi faktörler, bölgedeki ekonomik küreselleşmenin politik ve kültürel küreselleşmeyi şekillendirmesinin başlıca nedenleri arasında gösterilebilir (Rodrik, 2011; Piketty, 2014).

Genel olarak çalışmadan elde edilen bulgulara göre küreselleşmenin boyutları arasında uzun dönemli ilişkilerin varlığı tespit edilmiştir. Böylece küreselleşme sürecinin içerisinde barındırdığı boyutların etkileşimleri sonucunda meydana gelen bütüncül bir süreç olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular küreselleşmenin boyutları arasındaki ilişkilerin yönü ve boyutlarının ülkelerin gelir düzeylerine ve coğrafi bölgelere göre farklılaşabileceğini ortaya koymaktadır. Ülke gruplarına dair küreselleşme süreçlerinin kendine özgü dinamikleri olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Genel olarak elde edilen bulgulara göre ekonomik ve politik küreselleşme süreçlerinin birbirlerini pozitif yönde etkiledikleri saptanmıştır. Benzer bir şekilde çoğu ülke grubunda kültürel ve politik küreselleşmenin birbirleri üzerine etkileri doğru yönlü gerçekleşmiştir. Ekonomik ve kültürel küreselleşme arasındaki etkileşimlerin hem gelir grupları hem de bölgelere göre ciddi ölçüde farklılaştığı tespit edilmiştir. Genel olarak bulgular politik entegrasyonun küreselleşme süreçlerini teşvik ettiğine, ekonomik ve kültürel entegrasyon süreçlerinin ise politik entegrasyonu desteklediğine işaret etmektedir.

Küreselleşme süreci devamlı olarak değişim ve dönüşümü içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla küreselleşmenin etkilerinin de zamanla değişebileceği görmezden gelinmemesi gereken

bir husustur. Bu durum küreselleşme süreçlerinin işleyişi ve etkileşimlerinin sürekli olarak değişebileceğine işaret etmektedir. Geçmişte yaşanan 2008 finansal krizinden sonra küreselleşme sürecinin yavaşladığı görülmüştür. COVID-19 pandemisi ile toplumsal hayatın hemen her alanı etkilenmiş ve bu süreç küreselleşmenin hızının yavaşlamasına neden olmuştur (Irwin, 2020; Steger, 2021). Son yıllarda küreselleşmenin kendi yapısında ve ekonomik, politik, kültürel, sosyal ve teknolojik alanlarda da güncel değişimlerin ve dönüşümlerin meydana geldiği ve bu dönüşümlerin de dikkate alınarak küreselleşme sürecinin analiz edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (McNamara ve Newman, 2020; Steger ve James, 2020). Literatürde meydana gelen bu değişim ve dönüşümlerin küreselleşme sürecine etkisi çeşitli görüşler çerçevesinde tartışılmaktadır (Acharya, 2018; Baldwin, 2016; 2019; Pieterse, 2017; Lund vd., 2019; Sachs, 2019; Irwin, 2020; Steger ve James, 2020; James, 2021; Zhao, 2022). Dolayısıyla küreselleşmeye dair veriler güncellendiğinde daha kapsamlı bir dönem için küreselleşmenin içerisinde olduğu dönüşüm süreci tekrardan değerlendirilebilir.

Her çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da bazı kısıtlamalar mevcuttur. Bu çalışmanın en önemli kısıtı küreselleşmenin boyutlarına dair kullanılan değişkenler ve bu değişkenlerin sayısıdır. Özellikle teknolojik ve kişilerarası küreselleşme değişkenleri durağanlık bulgularından dolayı analizlere dahil edilememiştir. Dolayısıyla gelecek çalışmalarda ülkeler bireysel olarak ele alınarak bu problemin üstesinden gelinebilir ve küreselleşmenin bu boyutlarını da dikkate alacak şekilde analizler gerçekleştirilebilir. Ayrıca küreselleşmenin boyutları arasındaki ilişkilerin zamana göre nasıl bir değişim gösterdiğinin uygun ekonometrik yöntemler kullanılarak analiz edilmesi çalışmanın önerileri arasındadır.

KAYNAKÇA

- Abu-Lughod, Janet (1989), **Before European Hegemony: The World System AD 1250–1350**, Oxford University Press, New York.
- _____ (1990) “Restructuring the Premodern World System”, **Review (Fernand Braudel Center)**, 13(2), 273–286.
- _____ (1997) “Going Beyond Global Babble”, A. King (Ed.), **Cultural Globalization and the World System**, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- _____ (1999), **New York, Chicago, Los Angeles: America’s Global Cities**, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Acar, Mustafa (2022), “Dünya Bankası”, Şaban H. Çalış ve Erdem Özlük (Eds.), **Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler**, 2. Baskı, *içinde* (299-325), Çizgi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Acemoğlu, Daron ve Robinson, James A. (2013), **Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty**, Crown Currency.
- Acharya, Amitav (2017), “After Liberal Hegemony: The Advent of a Multiplex World Order”, **Ethics & International Affairs**, 31(3), 271-285.
- _____ (2018), **Constructing Global Order: Agency and Change in World Politics**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Adda, Jacques (2002), **Ekonominin Küreselleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Agwu, Fred Aja (2021), **Foreign Policy in the Age of Globalization, Populism and Nationalism**, Springer, Singapore.
- Akıllı, Erman (2022), “ASEAN ve APEC: Güneydoğu Asya’da İş Birliği”, Şaban H. Çalış ve Erdem Özlük (Eds.), **Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler**, 2. Baskı *içinde* (475-485), Çizgi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Aktan, Coşkun C. ve Şen, Hüseyin (1999), **Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye**, TOSYÖV Yayınları, Ankara.
- Albrow, Martin (1996), **The Global Age: State and Society Beyond Modernity**, Polity Press, Cambridge.

- Albrow, Martin ve King, Elizabeth (1990), **Globalization, Knowledge and Society**, Sage Publications, London.
- Amin, Samir (1978), "Unequal Development: An Essay on the Social Formations of Peripheral Capitalism", **Science and Society**, 42(2), 219-222.
- _____ (1997), **Capitalism in the Age of Globalization: The Management of Contemporary Society**, Zed Books, London.
- _____ (2003), **Obsolescent Capitalism: Contemporary Politics and Global Disorder**, Zed Books, London.
- _____ (2006), **Beyond US Hegemony: Assessing the Prospects for a Multipolar World**, Zed Books, London.
- Aneesh, A. (2006), **Virtual Migration: The Programming of Globalization**, Duke University Press, Durham NC.
- _____ (2012), "Tecnology", George Ritzer (Ed.), **The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization**, 1. Baskı *içinde* (1-4), Blackwell Publishing Ltd, Oxford.
- Appadurai, Arjun (1990), "Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy", Mike Featherstone (Ed.), **Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity**, *içinde* (295–310), Sage, Thousand Oaks, CA.
- _____ (1996), **Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization**, University of Minnesota Press, Minneapolis, MN.
- Arrighi, Giovanni (1994), **The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origins of Our Times**, Verso, New York.
- _____ (1998), "Globalization and the Rise of East Asia: Lessons from the Past, Prospects for the Future", **International Sociology**, 13(1), 59–77.
- _____ (1999), "Globalization and Historical Macrosociology", Janet Abu-Lughod (Ed.), **Sociology for the Twenty-first Century: Continuities and Cutting Edges**, University of Chicago Press, Chicago, IL.
- _____ (2005), "Globalization and the World System Perspective", Appelbaum, R. ve Robinson, W. (Eds.), **Critical Global Studies**, *içinde* (33-44), Routledge, New York.
- Arrighi, Giovanni vd. (1999), "Geopolitics and High Finance", G. Arrighi ve B. Silver (Eds), **Chaos and Governance in the Modern World System**, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Arrighi, Giovanni ve Silver, Beverly J. (1999), **Chaos and Governance in the Modern World System**, University of Minnesota Press, Minneapolis, MN.

- Axford, Barrie (1995), **The Global System: Economics, Politics and Culture**, Polity Press, Cambridge.
- _____ (2012), **Theories of Globalization**, Polity Press, Cambridge.
- Ay, Ahmet vd. (2022), “GATT’tan Dünya Ticaret Örgütü’ne”, Şaban H. Çalış ve Erdem Özlük (Eds.), **Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler**, 2. Baskı içinde (327-364), Çizgi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Aydemir, Cahit ve Kaya, Mehmet (2007), “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 6(20), 260-282.
- Baer, Hans A. (2012), “Global Capitalism and Climate Change”, Ralph Pettman (Ed.), **Handbook on International Political Economy**, içinde (395-414), World Scientific Publishing.
- Bairoch, Paul ve Kozul-Wright, Richard (1996), “Globalization Myths: Some Historical Reflection on Integration, Industrialization and Growth in the World Economy”, **UNCTAD Discussion Papers**, No: 113.
- Baldwin, Richard (2016), **The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization**, Harvard University Press, Cambridge.
- _____ (2019), **The Globotics Upheaval: Globalization, Robotics and the Future of Work**, Oxford University Press, Oxford ve New York.
- Ballantyne, Tony (Ed.) (2002), **Orientalism, Racial Theory and British Colonialism**, Palgrave Macmillan, London.
- Barber, Benjamin (1996), **Jihad Vs. McWorld: How Globalism and Tribalism are Reshaping the World**, Ballantine Books, New York.
- Bauman, Zygmunt (1999), **Küreselleşme Toplumsal Sonuçları**, 6. Baskı, (Çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2000), **Liquid Modernity**, Polity Press, Cambridge, UK.
- _____ (2003), **Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds**, Polity Press, Cambridge, UK.
- _____ (2005), **Liquid Life**, Polity Press, Cambridge, UK.
- _____ (2006), **Liquid Fear**, Polity Press, Cambridge, UK.
- _____ (2007), **Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty**, Polity Press, Cambridge, UK.
- Bayly, Christopher A. (2002), “‘Archaic’ and ‘Modern’ Globalization in the Eurasian and African Arena, C. 1750–1850”, **Globalization in World History**, 54, 1780-1914.

- Bayne, Nicholas (2005), "Do We Need the G8 Summit? Lessons from the Past, Looking Ahead to the Future", Fratianni, M., vd. (Eds.), **New Perspectives On Global Governance: Why America Needs The G8**, *içinde* (15-30), Ashgate, Aldershot.
- Beck, Ulrich (1992), **Risk Society: Towards a New Modernity**, (Çev. M. Ritter), Sage Publications, London.
- _____ (2000), **What Is Globalization?**, (Çev. P. Camiller), Polity Press, Cambridge, UK.
- _____ (2009), **World at Risk**, Polity Press, Cambridge, UK.
- Bello, Walden F. (2002), **Deglobalization: Ideas for a New World Economy**, Zed Books, London.
- _____ (2003) "Global Capitalism Versus Global Community", **Race & Class**, 44(4), 63-76.
- _____ (2005), **Dilemmas of Domination: The Unmaking of the American Empire**, Metropolitan Books/H. Holt, New York, NY.
- _____ (2006), "The Capitalist Conjuncture: Over-Accumulation, Financial Crises, and the Retreat from Globalisation", **Third World Quarterly**, 27(8), 1345–1367.
- _____ (2008), **Deglobalization: Ideas for a New World Economy**, Zed Books Ltd., London.
- Bello, Walden F. ve Mittal, Anuradha (2001), **The Future in the Balance: Essays on Globalization and Resistance**, Food First Books, Oakland.
- Bennison, Amira K. (2002), "Muslim Universalism and Western Globalization", A. G. Hopkins (Ed.), **Globalization in World History**, Norton, New York.
- Bentley, Jerry H. (2006), "Globalizing History and Historicizing Globalization", **Globalization and Global History**, *içinde* (16-29). Routledge, London.
- Bergesen, Albert (1980), **Studies of the Modern World System, Studies in Social Discontinuity**, Academic Press Inc., New York.
- Bhagwati, Jagdish (2004), **In Defense of Globalization**, Oxford University Press, Oxford.
- Bhasin, Niti ve Gupta, Surbhi (2018). "Reforms in International Monetary Fund (IMF): Challenges and the Road Ahead", **Management Econ Research Journal**, 4(19).
- Biggs, S. ve Neame, A. (1998) "Negotiating Room for Manoeuvre: Reflections Concerning NGO Autonomy and Accountability within the New Policy Agenda", Edwards, M. ve Hulme, D. (Eds.), **Non-Governmental Organizations, Performance and Accountability, Beyond the Magic Bullet**, *içinde* (31-40), Earthscan, London.

- Boli, John (2012), "International Nongovernmental Organizations", George Ritzer (Ed.), **The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization**, 1. Baskı içinde (1-9), Blackwell Publishing Ltd, Oxford.
- Boratav, Korkut (2016), "IMF: Dün ve Bugün", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 34(1), 27-42.
- Borocz, Jozsef ve Sarkar, Mahua (2005), "What is the EU?", **International Sociology**, 20(2), 153–173
- Bourdieu, Pierre (1998), **Acts of Resistance: Against the New Myths of Our Time**, Polity Press, Cambridge.
- Boyer, Robert ve Drache, Daniel (Eds.) (1996), **States Against Markets: The Limits of Globalization**, Routledge, London.
- Bozkurt, Veysel (2000), "Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar", **ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources**, 2(1).
- Bradlow, Daniel D. (2007), "World Bank Group", Jan Aart Scholte ve Roland Robertson (Eds.), **Encyclopedia of Globalization**, MTM Publishing, New York.
- Braudel, Fernand (1977), **Afterthoughts on Material Civilization and Capitalism**, MD: Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- _____ (1980), **On History**, University of Chicago Press, Chicago.
- _____ (1992), **Civilization and Capitalism, 15th-18th Century, vol. II: The Wheels of Commerce**, University of California Press.
- Brenner, Neil (1999a), "Beyond State-Centrism? Space, Territoriality, and Geographical Scale in Globalization Studies", **Theory and Society**, 28(1), 39-78.
- _____ (1999b), "Globalisation as Reterritorialisation: The Re-scaling of Urban Governance in the European Union", **Urban Studies**, 36(3), 431-451.
- Brown, Terence A. vd. (2009), "The Complex Origins of Domesticated Crops in the Fertile Crescent", **Trends in Ecology and Evolution**, 24(2), 103–109.
- Buchanan, Allen ve Keohane, Robert O. (2006), "The Legitimacy of Global Governance Institutions", **Ethics & International Affairs**, 20, 405–437.
- Calhoun, Craig (Ed.) (2002), **Dictionary of the Social Sciences**, Oxford University Press, Oxford.
- Caselli, Marco (2008), "Measuring... What? Notes on Some Globalization Indices", **Globalizations**, 5(3), 383-404.
- Castells, Manuel (1996), **"The Rise of the Network Society", The Information Age: Economy, Society, Culture**, (Cilt 1), Blackwell, Oxford.

- _____ (1997), **"The Power of Identity", The Information Age: Economy, Society, Culture**, (Cilt 2), Blackwell, Oxford.
- _____ (1998), **"End of Millennium", The Information Age: Economy, Society, Culture** (Cilt 3). Blackwell, Oxford.
- _____ (2004), "Informationalism, Networks, and the Network Society: a Theoretical Blueprint", Manuel Castells (Ed.), **The Network Society: A Cross-cultural Perspective**, Edward Elgar, Cheltenham, UK.
- Cerny, Philip G. (1995), "Globalization and the Changing Logic of Collective Action", **International Organization**, 49(4), 595-625.
- _____ (1997) "Paradoxes of the Competition State: the Dynamics of Political Globalization", **Government and Opposition**, 32(2), 251-274.
- _____ (2010), **Rethinking World Politics: A Theory of Transnational Neopluralism**, Oxford University Press, New York, NY.
- Chanda, Nayan (2007), **Bound Together: How Traders, Preachers, Adventurers, and Warriors Shaped Globalization**, Yale University Press, New Haven.
- Chase-Dunn, Christopher (1998), **Global Formation: Structure of the World Economy**, Rowman and Littlefield, Lanham, MD.
- Chase-Dunn, Christopher ve Hall, Thomas D. (1998), "Rise and Demise, Comparing World Systems", **Social Forces**, 77(1), 359-362.
- Chaudhuri, Kirti N. (1990), **Asia before Europe: Economy and Civilisation of the Indian Ocean From the Rise of Islam to 1750**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Chinn, Menzie D. ve Ito, Hiro (2006), "What Matters for Financial Development? Capital Controls, Institutions, and Interactions", **Journal of Development Economics**, 81(1), 163-192.
- _____ (2008), "A New Measure of Financial Openness", **Journal of Comparative Policy Analysis**, 10(3), 309-322.
- Chiot, Daniel (1986), **Social Change in the Modern Era**, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego.
- Clark, William C. (2000), "Environmental Globalization", Joseph S. Nye Jr. and John D. Donahue (Eds.), **Governance in a Globalizing World**, içinde (86-108), Brooking Institution Press, Washington.
- Claude, Inis K. Jr. (1976), **International Organization**, Random House, New York.
- Conrad, Sebastian (2016), **What Is Global History?**, Princeton University Press, Princeton.
- Cox, Robert W. (1987), **Production, Power and World Order: Social Forces in the Making of History**, Columbia University Press, New York, NY.

- _____ (1994), “Multilateralism and the Democratization of World Order”, **International Symposium on Sources of Innovation in Multilateralism**, Lausanne, 26-28.
- _____ (1997), “Economic Globalization and the Limits to Liberal Democracy”, **The Transformation of Democracy? Globalization and Territorial Democracy**, *içinde* (49-71), Polity Press, Cambridge.
- Cox, Robert W. ve Sinclair, Timothy (1996), **Approaches to World Order**, Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- Cuterela, Sandu (2012), “Globalization: Definition, Processes and Concepts”, **Romanian Statistical Review**, 60(4), 137-146.
- Çalış, Şaban H. (2022a), “Uluslararası Örgütler: Kavramlar Kuramlar ve Tarihi Başlangıçlar”, Şaban H. Çalış ve Erdem Özlük (Eds.), **Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler**, 2. Baskı *içinde* (13-47), Çizgi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- _____ (2022b), “Avrupa Birliği”, Şaban H. Çalış ve Erdem Özlük (Eds.), **Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler**, 2. Baskı *içinde* (83-119), Çizgi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Çalışır, Gülsüm (2009), **Küreselleşmenin Ortaya Çıkardığı Olayların Türkiye’deki Televizyon Haberlerine Yansımaları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Danacı, Münife (2008), “G-8 ve Heiligendamm Süreci”, **Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**.
- Davies, Thomas (2014), **NGOs: A New History of Transnational Civil Society**, Oxford University Press, New York.
- De la Dehesa, Guillermo (2006), **Winners and Losers in Globalization**, Blackwell, Maiden, MA.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1995), **Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler**, DPT Yayınları 2375, ÖİK: 440, Ankara.
- Dicken, Peter (1992), **Global Shift: The Internationalization of Economic Activity**, Guilford Press, New York.
- _____ (1998), **Global Shift: Transforming the World Economy**, Paul Chapman, London.
- _____ (2007), **Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy**, (5. Baskı), The Guilford Press, New York.
- Dickey, David A. ve Fuller, Wayne A. (1979), “Distribution of the Estimates for Autoregressive Time Series with a Unit Root”, **Journal of the American Statistical Association**, 74(366a), 427-431.

- Dirlik, Arif (2007), **Global Modernity: Modernity in the Age of Global Capitalism**, Paradigm Boulder, CO.
- Disdier, Anne Celia vd. (2010), “Bilateral Trade of Cultural Goods”, **Review of World Economics**, 145(4), 575–595.
- Dobson, Hugo (2007), **The Group of 7/8**, Routledge, New York.
- Dollar, David ve Kraay, Aart (2002), “Growth is Good for the Poor”, Lechner, F. ve Boli, J. (Eds.), **The Globalization Reader**, içinde (177-182), Blackwell, Oxford.
- Dreher, Axel (2006), “Does Globalization Affect Growth? Evidence from a New Index of Globalization”, **Applied Economics**, 38(10), 1091–1110.
- Dreher, Axel vd. (2008), **Measuring Globalisation: Gauging Its Consequences**, Springer, New York.
- Dulupçu, Murat A. (2001) **Küresel Rekabet Gücü Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Dumitriu, Petru (2000), “The Seven Sins of Globalization: A Perspective from Small Developing States”, **PERCEPTIONS: Journal of International Affairs**, 5(2).
- Earnest, David C. (2015), **Massively Parallel Globalization: Explorations in Self-Organization and World Politics**, State University of New York Press, New York.
- Edwards, Michael ve Hulme, David (Eds.) (2014), **Non-Governmental Organizations. Performance and Accountability: Beyond the Magic Bullet**, Routledge, New York.
- Eğilmez, Mahfi (1997), **IMF, Dünya Bankası ve Türkiye**, Creative Yayıncılık, İstanbul.
- Engle, Robert F. ve Granger, Clive W. J. (1987), “Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing”, **Econometrica**, 55(2), 251-276.
- Evans, Peter (1997), “The Eclipse of the State? Reflections on Stateness in an Era of Globalization”, **World Politics**, 50, 62–82.
- Feld, Lars P. ve Voigt, Stephan (2003), “Economic Growth and Judicial Independence: Cross-Country Evidence Using a New Set of Indicators”, **European Journal of Political Economy**, 19(3), 497-527.
- Figge, Lukas ve Martens, Pim (2014), “Globalisation Continues: The Maastricht Globalisation Index Revisited and Updated”, **Globalizations**, 11(6), 875-893.
- Findlay, Robert ve O’Rourke, Kevin H. (2007), **Power and Plenty: Trade, War and the World Economy in the Second Millennium (Preface)**, **IIIS Discussion Paper No: 205**.
- Frank, Andre Gunder (1998), **ReOrient: Global Economy in the Asian Age**, University of California Press, Los Angeles.

- Frankopan, Peter (2017), **The Silk Roads: A New History of the World**, Bloomsbury, London.
- Friedman, Jonathan (1995), "Global System, Globalization and the Parameters of Modernity", Mike Featherstone, Scott Lash ve Roland Robertson (Eds.), **Global Modernities**, içinde (69-90), Sage Publications, London.
- Friedman, Thomas L. (1999), **The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization**, Anchor Books, New York.
- _____ (2005), **The World is Flat: A Brief History of the Twenty-First Century**, Farrar, Straus and Giroux, New York.
- Fukao, Mitsuhiro (1993), "International Integration of Financial Markets and the Cost of Capital", **Journal of International Securities Markets**.
- Fukuyama, Francis (1992), **The End of History and of the Last Man**, Avon, New York.
- Gao, May Hongmei (2018), "Globalization 5.0 Led by China: Powered by Positive Frames for BRI", **China's Belt and Road Initiative: Changing the Rules of Globalization**, 321-335.
- Gereffi, Gary (2005), "The Global Economy: Organization, Governance, and Development", Neil Smelser ve Richard Swedberg (Eds.), **Handbook of Economic Sociology**, Princeton University Press, Princeton.
- Gereffi, Gary ve Miguel Korzeniewicz (1994), **Commodity Chains and Global Capitalism**, Praeger, Westport. CT.
- Geyer, Michael ve Bright, Charles (1995), "World History in a Global Age", **The American Historical Review**, 100(4), 1034-1060.
- Ghemawat, Pangaj ve Altman, Stevan A. (2016), "DHL Global Connectedness Index", **Deutsche Post DHL Group, Headquarters, Bonn**, 1-248.
- Giddens, Anthony (1990), **The Consequences of Modernity**, Polity Press, Cambridge.
- _____ (1996), **Introduction to Sociology**, Polity Press, Cambridge.
- _____ (1999), **Runaway World: How Globalization Is Reshaping Our Lives**, Routledge, New York, NY.
- _____ (1999), **The Third Way and its Critics**, Polity Press, Cambridge.
- Gill, Stephen (1995), "Globalization, Market Civilization and Disciplinary Neoliberalism", **Millennium**, 24(3), 399-423.
- Gilpin, Robert G. (1981), **War and Change in World Politics**, Cambridge University Press, Cambridge.
- _____ (1987), **The Political Economy of International Relations**, Princeton University Press, Princeton.

- Goldstein, Avery (2020), "US–China Rivalry in the Twenty-First Century: Déjà vu and Cold War II", **China International Strategy Review**, 2, 48-62.
- Gordenker, Leon ve Weiss, Thomas (1996), "Pluralising Global Governance: Analytical Approaches and Dimensions", Weiss, T.G. ve Gordenker, L. (Eds.), **NGOs, the UN and Global Governance**, içinde (17-50), Lynne Rienner, Boulder, CO.
- Gordon, David (1988), "The Global Economy: New Edifice or Crumbling Foundation?", **New Left Review**, 168(March/April), 24-65.
- Göngen, Mehmet A. (2013), "Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten üç Ana Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2013(29), 117-134.
- Gözen, Ramazan (2022), "NATO: İttihattan İhtilafa Dönüşen İttifak", Şaban H. Çalış ve Erdem Özlük (Eds.), **Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler**, 2. Baskı içinde (121-175), Çizgi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Granger, Clive W. J. (1969), "Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods", **Econometrica: Journal of the Econometric Society**, 37(3), 424-438.
- Gray, John (1998), **False Dawn: The Delusions of Global Capitalism**, Granta Books, London.
- Greenaway, David (1983), "Dismantling the Old Protectionism: Tariff Liberalisation and GATT", **International Trade Policy: From Tariffs to the New Protectionism**, 82-99.
- Greider, William (1998), **One World Ready or Not: The Manic Logic of Global Capitalism**, Simon and Shuster, New York.
- Günsoy, Bülent (2006), **Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi**, Ekin Kitabevi, Basak Matbaacılık, Bursa.
- Gygli, Savina vd. (2019), "The KOF Globalisation Index – Revisited", **Review of International Organizations**, 14 (3), 543-574.
- Hajnal, Peter (2007), **The G8 System and the G20: Evolution, Role and Documentation**, Ashgate, Aldershot.
- Hannerz, Ulf (1992), **Cultural Complexity: Studies in the Social Organization of Meaning**, Columbia University Press, New York, NY.
- _____ (1996), **Transnational Connections: Culture, People, Places**, Routledge, London.
- _____ (2001), "Thinking about culture in a global ecumene", J. Lull (Ed.), **Culture in the Communication Age**, Routledge, London.
- Hansen, Valerie (2020), **The Year 1000: When Explorers Connected the World—and Globalization Began**, Simon and Schuster.

- Hanson, Brian T. (1998), "What Happened to Fortress Europe? External Trade Policy Liberalization in the European Union", **International Organization**, 52(1), 55-85.
- Hardt, Michael ve Negri, Antonio (2000), **Empire**, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- _____ (2004), **Multitude: War and Democracy in the Age of Empire**, Penguin, New York.
- Harris, R. (1993), "Globalization, Trade, and Income", **Canadian Journal of Economics**, 26(4), 1-22.
- Harvey, David (1989), **The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change**, Basil Blackwell Ltd., Oxford.
- _____ (2003), **The New Imperialism**, Oxford University Press, Oxford.
- _____ (2005), **A Brief History of Neoliberalism**, Oxford University Press, Oxford.
- _____ (2006), **Spaces of Global Capitalism: Towards a Theory of Uneven Geographical Development**, Verso, London.
- Hay, Colin ve Rosamond, Ben (2002), "Globalization, European Integration and the Discursive Construction of Economic Imperatives", **Journal of European Public Policy**, 9(2), 147–167.
- Headrick, Daniel R. (2009), **Technology: A World History**, Oxford University Press, New York.
- Held, David (1991), "Democracy, the Nation-State and the Global System", **Economy and Society**, 20(2), 138–172.
- Held, David (1995) **Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance**, Stanford University Press, Stanford, CA.
- _____ (Ed.) (1991), **Political Theory Today**, Polity Press, Cambridge.
- Held, David vd. (1999), **Global Transformations: Politics, Economics and Culture**, Stanford University Press, Stanford.
- Held, David ve McGrew, Anthony (2000), **The Global Transformations Reader**, Vol: 294, Polity Press, Cambridge.
- _____ (2007), **Globalization/Anti-globalization: Beyond the Great Divide**, Polity Press, Cambridge.
- _____ (eds) (2002), **Governing Globalization: Power, Authority and Global Governance**, Polity Press, Cambridge.
- Helleiner, Eric (1994), **States and the Reemergence of Global Finance: From Bretton Woods to the 1990s**, Cornell University Press, Ithaca.

- _____ (1995), “Explaining the Globalization of Financial Markets: Bringing States Back In”, **Review of International Political Economy**, 2(2), 315–341.
- _____ (2003), **The Making of National Money: Territorial Currencies in Historical Perspective**, Cornell University Press, Ithaca, NY.
- _____ (2008), “Political Determinants of International Currencies: What Future for the US Dollar?”, **Review of International Political Economy**, 15(3), 354–378.
- _____ (2009), “The Politics of Global Finance: Does Money Make the World Go ‘Round’”, **The Trudeau Foundation Papers, Montreal, Pierre Elliott Trudeau Foundation**, 1, 46–66.
- Helleiner, Eric ve Pagliari, Stefano (2010), “Crisis and the Reform of International Financial Regulation”, E. Helleiner, S. Pagliari ve H. Zimmermann (Eds.), **Global Finance in Crisis: The Politics of International Regulatory Change**, Routledge, London.
- Hellmanzik, Christiane ve Schmitz, Martin (2015), “Virtual Proximity and Audiovisual Services Trade”, **European Economic Review**, 77, 82–101.
- Heywood, Andrew (2007), **Politics**, 3. Baskı, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- _____ (2011), **Global Politics**, 1. Baskı, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Hibben, Mark (2016), **Poor States, Power and the Politics of IMF Reform**, Palgrave Macmillan.
- Higo, Masa (2012), “Group of Eight”, George Ritzer (Ed.), **The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization**, 1. Baskı içinde (1-4), Blackwell Publishing Ltd, Oxford.
- Hilhorst, Dorothea (2003), **The Real World of NGOs. Discourses, Diversity and Development**, Zed Books, London.
- Hirst, Paul (1997), “The Global Economy – Myths and Realities”, **International Affairs**, 73(3), 409–425.
- Hirst, Paul ve Thompson, Grahame (1999), **Globalization in Question**, Polity Press, Cambridge.
- Hobsbawm, Eric J. (1995a), **The Age of Capital, 1848–1875**, Weidenfeld and Nicolson, London.
- _____ (1995b), **The Age of Empire, 1875–1914**, Weidenfeld and Nicolson, London.
- Hobson, John M. (2004), **The Eastern Origins of Western Civilisation**, Cambridge University Press, Cambridge.
- _____ (2020), **Multicultural Origins of the Global Economy: Beyond the Western-Centric Frontier**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hoffmann, Stanley (2002), “Clash of Globalizations”, **Foreign Affairs**, 81(4), 104–115
- Holton, Robert (2005a), “The Inclusion of the Non-European World in International Society, 1870s–1920s: Evidence from Global Networks”, **Global Networks**, 5(3), 239–259.

- _____ (2005b), **Making Globalization**, Palgrave Macmillan, New York.
- Hoogvelt, Ankie (2001), **Globalization and the Postcolonial World: The New Political Economy of Development**, 2. Baskı, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Hopkins, Anthony G. (2002) “The History of Globalization – and the Globalization of History?”, A. G. Hopkins (Ed.), **Globalization in World History**, Pimlico, London.
- _____ (2006), “Introduction: Interactions Between the Universal and the Local”, A. G. Hopkins (Ed.), **Global History: Interactions between the Universal and the Local**, Palgrave Macmillan, New York, NY.
- Howard-Hassmann, Rhoda E. (2010), **Can Globalization Promote Human Rights?**, Pennsylvania State University Press, University Park, PA.
- Huntington, Samuel P. (1996), **Clash of Civilization and the Remaking of World Order**, Touchstone, London.
- Ikenberry, G. John (2011), **Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order**, Princeton University Press, Princeton.
- IMF, “The IMF in History” (t.y.), <https://www.imf.org/en/About/Timeline> (03.08.2023).
- IMF (2002), “Globalization: Threat or Opportunity?”, <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/041200to.htm> (02.03.2021).
- _____ (2008), Globalization: A Brief Overview, **International Monetary Fund Issues Brief**, 02/08, 1-8.
- _____ (2010), **World Economic Outlook, October 2010: Recovery, Risk, and Rebalancing**, International Monetary Fund, Washington, DC.
- Inglehart, Ronald ve Baker, Wayne E. (2000), “Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values”, **American sociological review**, 65(1), 19-51.
- Irwin, Douglas (2020), “The Pandemic Adds Momentum to the Deglobalization Trend”, **Peterson Institute for International Economics**, 23.
- Jacobson, Harold (1984), **Networks of Interdependence: International Organizations and the Global Political System**, (2. Baskı), Alfred Knopf, New York.
- James, Harold (2021), “Globalization’s Coming Golden Age: Why Crisis Ends in Connection”, **Foreign Affairs**, 100(3), 10-19.
- Jameson, Fredric (1991), **Postmodernism: The Cultural Logic of Late Capitalism**, Verso, London.
- Jaumotte, Florence (2013), “Rising Income Inequality: Technology, or Trade and Financial Globalization?”, **IMF Economic Review**, 61(2): 271–309.

- Jessop, Bob (2002), **The Future of the Capitalist State, Polity**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Johansen, Soren (1988), "Statistical Analysis of Cointegration Vectors", **Journal of Economic Dynamics and Control**, 12(2-3), 231-254.
- Johansen, Soren ve Juselius, Katarina (1990), "Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration with Application to the Demand for Money", **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, 52(2), 169-210.
- Jones, Barry R. J. (1995), **Globalisation and Interdependence in the International Political Economy**, Frances Pinter, London.
- Kabakçı Günay ve Günsoy (2022), **Küreselleşme: Kavram, Yaklaşım ve Ölçüm Yöntemleri**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Kan, Kürşat (2022), "Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler", Şaban H. Çalış ve Erdem Özlük (Eds.), **Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler**, 2. Baskı içinde (49-81), Çizgi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Karns, Margaret P. ve Mingst, Karen A. (2004), **International Organizations: The Politics and Processes of Global Governance**, Lynne Reiner Publishers, Boulder.
- Kearney, Andrew Thomson / Foreign Policy (2001), "Measuring Globalization", **Foreign Policy**, 122, 56-65.
- Keen-Soper, Maurice (1985), "The General Assembly Reconsidered", GR. Berridge ve Ajennings (Eds.), **Diplomacy at the UN**, St. Martin's Press, New York.
- Kellner, Douglas (1995), **Media Culture: Cultural Studies, Identity and Politics Between the Modern and the Postmodern**, Routledge, London.
- Kennedy, Paul (1989), **The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict 1500–2000**, Fontana, London.
- Keohane Robert O. (2002), **Power and Governance in a Partially Globalized World**, Routledge, London.
- _____ (1995), "Hobbes's Dilemma and Institutional Change in World Politics: Sovereignty in International Society", Hans-Henrik Holm ve Georg Sorensen (Ed.), **Whose World Order?: Uneven Globalization and the End of the Cold War**, Westview Press, Boulder.
- Keohane, Robert O. ve Nye, Joseph S. (1973), "Power and Interdependence". **Survival**, 15(4), 158-165.

-
- (2000), "Introduction", Joseph S. Nye Jr. and John D. Donahue (Eds.), **Governance in a Globalizing World**, içinde (1-41), Brookings Institution Press, Washington.
- KFP (2007), "A. T. Kearney / Foreign Policy Globalization Index 2007", http://www.foreignpolicy.com/articles/2007/10/11/the_globalization_index_2007 (08.07.2020).
- Killick, Tony (2007), "Structural Adjustment Programs", Jan Aart Scholte ve Roland Robertson (Eds.), **Encyclopedia of Globalization**, MTM Publishing, New York.
- Kluver, Randy ve Fu, Wayne (2004), "The Cultural Globalization Index", **Foreign Policy**, 10.
- Koppell, Jonathan G. S. (2010), **World Rule: Accountability, Legitimacy and the Design of Global Governance**, University of Chicago Press, Chicago.
- Koremenos, Barbara, vd. (2004) "The Rational Design of International Institutions", Koremenos, B., vd. (Eds.), **The Rational Design of International Institutions**, içinde (1-40), Cambridge University Press, Cambridge.
- Kotz, M. David (2002), "Globalization and Neoliberalism", **Rethinking Marxism**, 14(2), 64-79.
- Kozul-Wright, Richard ve Rayment, Paul (2004), "Globalization Reloaded: an UNCTAD Perspective", **UNCTAD Discussion Papers**, No: 167.
- Köse, Ayhan M. vd. (2009), "Financial Globalization: A Reappraisal", **IMF Staff Papers**, 56(1), 8-62.
- Krugman, Paul (2008), **The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008**, W.W. Norton & Company.
- Landler, Mark (2007), "Thousands of Protestors Foil Some German Security Measures and Clash with Police", **New York Times**, <https://www.nytimes.com/2007/06/07/world/europe/07protests.html>, (10.07.2024).
- Lane, Philip R. ve Milesi-Ferretti, Gian Maria (2008), "The Drivers of Financial Globalization", **American Economic Review**, 98(2): 223-250.
-
- (2018), "The External Wealth of Nations Revisited: International Financial Integration in the Aftermath of the Global Financial Crisis", **IMF Economic Review**, 66, 189-222.
- Lau, Kimberly J. (1999), "Folklore and Theories of Globalization", **Folklore Forum**, 30(1), 55-71.
- Lechte, John (2002), **Key Contemporary Concepts: From Abjection to Zeno's Paradox**, Sage, London.

- Lee, Kelley (2003), **Globalization and Health: An Introduction**, Palgrave Macmillan, New York, NY.
- Levy, Brigitte (2005), “Global Competition and Economic Development: Key Governance Issues”, **Competitiveness Review: An International Business Journal**, 15(2), 130-139.
- Lockwood, Ben ve Redoano, Michela (2005), “The CSGR Globalisation Index: An Introductory Guide”, **Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation Working Paper**, 155(04), 185-205.
- Luard, Evan (1990), **The Globalization of Politics: The Changed Focus of Political Action in the Modern World**, The Macmillan Press Ltd., London.
- Lund, Susan vd. (2019), “Globalization in Transition: The Future of Trade and Value Chains”, **Report, McKinsey Global Institute**, New York.
- MacKenzie, David (2010), **A World Beyond Borders: An Introduction to the History of International Organizations**, University of Toronto Press, Toronto.
- MacKinnon, James G. (1991), “Critical Values for Cointegration Tests”, Editörler: Engle, R. F., Granger, C. W., **Long-run Economic Relationship: Readings in Cointegration**, Oxford University Press, Oxford.
- Maddison, Angus (2007), **Contours of the World Economy 1-2030 AD: Essays in Macro-Economic History**, Oxford University Press.
- Maher, Richard (2018), “Bipolarity and the Future of US-China Relations”, **Political Science Quarterly**, 133(3), 497-525.
- Mangır, Demet Ş. (2022), “Uluslararası Para Fonu”, Şaban H. Çalış ve Erdem Özlük (Eds.), **Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler**, 2. Baskı içinde (271-297), Çizgi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Mann, Michael (1993), **The Sources of Social Power, Vol. 2: The Rise of Classes and Nation-States, 1760-1914**, Cambridge University Press, Cambridge.
- _____ (1997), “Has Globalization Ended the Rise and Rise of the Nation-State?”, **Review of International Political Economy**, 4(3), 472-496.
- Martens, Pim vd. (2015), “New Directions in Globalization Indices”, **Globalizations**, 12(2), 217-228.
- Martens, Pim ve Raza, Mohsin (2008), “An Updated Maastricht Globalisation Index”, **International Centre for Integrated Assessment and Sustainable Development (ICIS) Working Paper**, 8020.
- Martens, Pim ve Zywiets, Daniel (2006), “Rethinking Globalization: A Modified Globalization Index”, **Journal of International Development**, 18(3), 331-350.

- McGrew, Anothony (2008), "Globalization and Global Politics", John Baylis, vd. (Eds.), **The Globalization of World Politics**, Oxford University Press, New York.
- McLuhan, Marshall H. (1962), **The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man**, University of Toronto Press, Toronto.
- McNamara, Kathleen R. ve Newman, Abraham (2020), "The Big Reveal: COVID-19 and Globalization's Great Transformations", **International Organization**, 74(S1), E59-E77.
- McNeill, William H. (1982), **The Pursuit of Power: Technology, Armed Force, and Society Since AD 1000**, University of Chicago Press, Chicago.
- Meyer, John W. (1980) "The World Polity and the Authority of the Nation-State", A. Bergesen (Ed.), **Studies of the Modern World-System**, içinde (109-137), Academic Press, New York.
- Meyer, John W. vd. (1997), "World Society and the Nationstate", **American Sociological Review**, 103(1), 144–81.
- Mignolo, Walter D. (2005), **The Idea of Latin America**, Blackwell Publishing, Oxford.
- Milanovic, Branko (2019), **Capitalism, Alone: The Future of the System That Rules the World**, The Harvard University Press, Massachusetts.
- _____ (2020), "The Clash of Capitalisms: The Real Fight for the Global Economy's Future", **Foreign Affairs**, 99(1), 10-21.
- Mittelman, James H. (2000), **The Globalization Syndrome: Transformation and Resistance**, Princeton University Press, Princeton.
- Modelski, George (1968), "Communism and the Globalization of Politics", **International Studies Quarterly**, 12(4), 380-393.
- _____ (1972), "Multinational Business: A Global Perspective", **International Studies Quarterly**, 16(4), 407-432.
- _____ (2009), "Küreselleşme", Kudret Bülbül (Ed.), **Küreselleşme Temel Metinler**, Orion Kitabevi, Ankara.
- Moffitt, Benjamin (2021), **Popülizmin Küresel Yükselişi: Performans, Siyasi Üslup ve Temsil**, (Çev. Onur Özgür), 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Moghadam, Valentine (2008), **Globalization and Social Movements: Islamism, Feminism, and the Global Justice Movement**, Rowman & Littlefield, Lanham, MD.
- Morris, Ian (2010), **Why the West Rules – For Now**, Profile Books, New York.
- Narayan, Paresh ve Smyth, Russell (2005), "Trade Liberalization and Economic Growth in Fiji. An Empirical Assessment Using the ARDL Approach", **Journal of The Asia Pacific Economy**, 10(1), 96-115.

- Nester, William R. (2010), **Globalization: A Short History of the Modern World**, Palgrave Macmillan, New York.
- Newey, Whitney K. ve West, Kenneth D. (1987), "A Simple Positive Semi Definite, Heteroskedasticity and Autocorrelation Consistent Covariance Matrix", **Econometrica**, 51.
- Nierop, Tom (1994), **System and Regions in Global Politics: An Empirical Study of Diplomacy, International Organization and Trade 1950-1991**, John Wiley, London.
- Norris, Pippa (2000), "Global Governance and Cosmopolitan Citizens", Joseph S. Nye Jr. and John D. Donahue (Eds.), **Governance in a Globalizing World**, içinde (155-177), Brookings Institution Press, Washington.
- Nye, Joseph S. (2004), **Power in the Global Information Age: From Realism to Globalization**, Routledge, New York.
- O'Rourke, Kevin H. (2002), "Europe and the Causes of Globalization, 1790 to 2000", **Europe and Globalization**, içinde (64-86), Palgrave Macmillan, London.
- O'Rourke, Kevin H. ve Williamson, Jeffrey G. (2001), **Globalization and History: The Evolution of a Nineteenth-Century Atlantic Economy**, MIT Press, Cambridge.
- Ocampo, Jose Aantonio ve Martin, Juan (2003), **Globalization and Development: A Latin American and Caribbean Perspective**, Latin Amreci Development Forum; Palo Alto, Stanford University Press World Bank, Washington.
- OECD (1997), **Economic Globalization and the Environment**, Paris.
- Ogle, Vanessa (2015), **The Global Transformation of Time: 1870-1950**, Harvard University Press.
- Ohmae, Kenichi (1990), **The Borderless World**, Collins, London.
- _____ (1995), **The End of the Nation-State: The Rise of Regional Economies**, The Free Press, New York.
- Oman, Charles (1994), **Globalization and Regionalisation: The Challenge For Developing Countries**, OECD Development Center Studies, Paris.
- Osterhammel, Jürgen (2009), "Global History in a National Context: The Case of Germany", **Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften**, 20(2), 40-58.
- Osterhammel, Jürgen ve Petersson, Niels P. (2003), **Geschichte der Globalisierung: Dimensionen, Prozesse, Epochen**, Verlag C. H. Beck, München.
- Owen, John M. (2021), "Two Emerging International Orders? China and the United States", **International Affairs**, 97(5), 1415-1431.
- Özcan, Arif B. (2022), "Afrika Birliği", Şaban H. Çalış ve Erdem Özlük (Eds.), **Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler**, 2. Baskı içinde (443-473), Çizgi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

- Özkaya, Hilmi M. (2009), “IMF’nin Değişen Rolü: Bretton Woods’tan Günümüze”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(2), 102-117.
- Özlük, Erdem (2022), “Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları”, Şaban H. Çalış ve Erdem Özlük (Eds.), **Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler**, 2. Baskı içinde (539-560), Çizgi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Park, Joon Y. (1992), “Canonical Cointegrating Regressions”, **Econometrica: Journal of the Econometric Society**, 119-143.
- Parker, Geoffrey (2013), **Global Crisis: War, Climate Change, and Catastrophe in the Seventeenth Century**, Yale University Press, New Haven.
- Patel, Raj ve Moore, Jason W. (2017), **A History of the World in Seven Cheap Things: A Guide to Capitalism, Nature, and the Future of the Planet**, University of California Press, Los Angeles.
- Perlmutter, Howard V. (1991), “On the Rocky Road to the First Global Civilization”, **Human Relations**, 44(9), 897-920.
- Pesaran, M. Hashem vd. (2001), “Bound Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships”, **Journal of Applied Econometrics**, 16(3), 289-326.
- Pesaran, M. Hashem ve Shin, Yongcgeol (1999), “An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis”, Strom, S. (Ed.), **Econometrics and Economic Theory in the 20th Century: The Ragnar Frisch Centennial Symposium**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Petrella, Riccardo (1996), “Globalization and Internationalization: The Dynamics of the Emerging World Order”, **States Against Markets: The Limits of Globalization**, içinde (62-83), Routledge, London.
- Pevehouse, John, vd. (2004), “The Correlates of War 2 International Organizations Dataset Version 2.0.”, **Conflict Management and Peace Science**, 21(2), 101–119.
- Phillips, Peter C. B. ve Hansen, Bruce E. (1990), “Statistical Inference in Instrumental Variables Regression with I(1) Processes”, **The Review of Economic Studies**, 57(1), 99-125.
- Phillips, Peter C. B. ve Perron, Pierre (1988), “Testing for a Unit Root in Time Series Regression”, **Biometrika**, 75(2), 335-346.
- Pieterse, Jan Nederveen (1995), “Globalization as Hybridization, Mike Featherstone”, Scott Lash ve Roland Robertson (Eds.), **Global Modernities**, içinde (45-68), Sage Publications, London.
- _____ (2004), **Globalization and Culture: Global Melange**, Rowman and Littlefield, Lanham, MD

- _____ (2017), **Multipolar Globalization: Emerging Economies and Development**, Routledge.
- Piketty, Thomas (2014), **Capital in the Twenty-First Century**, Harvard University Press, Cambridge.
- Pomeranz, Kenneth (2000), **The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy**, Princeton University Press.
- Potrafke, Niklas (2015), "The Evidence on Globalisation", **The World Economy**, 38(3), 509–552.
- Quinn, Dennis vd. (2011), "Assessing Measures of Financial Openness and Integration", **IMF Economic Review**, 59(3), 488-522.
- Raab, Marcel vd. (2008), "GlobalIndex: A Sociological Approach to Globalization Measurement", **International Sociology**, 23(4), 596–631.
- Rennen, Ward ve Martens, Pim (2003), "The Globalisation Timeline", **Integrated Assessment**, 4(3), 137-144.
- Riain, Sean (2001) Net-Working for a Living: Irish Software Developers in the Global Workplace, Amin, A. ve Thrift, N. (Eds.), **The Blackwell Cultural Economy Reader**, içinde (15-39), Blackwell, Oxford.
- Rieger, Elmar ve Leibfried, Stephan (1998), "Welfare State Limits to Globalization", **Politics & Society**, 26(3), 363-390.
- Ritzer, George (1993), **The McDonaldization of Society**, Sage, London.
- _____ (2007), **The Globalization of Nothing**, Pine Forge Press, Thousand Oaks, CA.
- _____ (2010), **Globalization: A Basic Text**, John Wiley & Sons.
- _____ (Ed.) (2002), **McDonaldization: The Reader**, Pine Forge Press, Thousand Oaks.
- Rivoli, Pietra (2005), **Travels of a T-Shirt in a Global Economy: An Economist Examines the Markets, Power, and Politics of World Trade**, John Wiley, Hoboken, NJ,.
- Robertson, Robbie (2003), **The Three Waves of Globalization: A History of a Developing Global Consciousness**, Zed, London.
- Robertson, Roland (1992), **Globalization: Social Theory and Global Culture**, Sage Publications Ltd, London.
- _____ (1995), "Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity", Mike Featherstone, Scott Lash ve Roland Robertson (Eds.), **Global Modernities**, içinde (25-44), Sage, London.
- Robinson, William I. (2003), **Transnational Conflicts: Central America, Social Change, and Globalization**, Verso, London.

- _____ (2004), **A Theory of Global Capitalism Production, Class and State in a Transnational World (Themes in Global Change)**, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD.
- _____ (2007), "Theories of Globalization", George Ritzer (Ed.), **Blackwell Companion to Globalization**, Blackwell, Oxford.
- _____ (2012), "Global Capitalism Theory and the Emergence of Transnational Elites", **Critical Sociology**, 38(3), 349-363.
- Rodrik, Dani (1997), **Has Globalization Gone too Far?**, Washington, DC: Institute for International Economics.
- _____ (1998), "Has Globalization Gone Too Far?", **Challenge**, 41(2), 81-94.
- _____ (2011), **The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy**, W. W. Norton and Co., New York, NY.
- Rosenau, James N. (1990), **Turbulence in World Politics**, Harvester Wheatsheaf, Brighton.
- _____ (1997), **Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in a Turbulent World**, Cambridge University Press, Cambridge.
- _____ (2002), "Governance in a New Global Order", D. Held ve A. McGrew (Eds.) **Governing Globalization: Power, Authority, and Global Governance**, Polity Press, Cambridge, UK.
- _____ (2003), **Distant Proximities: Dynamics beyond Globalization**, Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Rosendorf, Neal M. (2000), "Governance in a Globalizing World, Social and Cultural Globalization: Concepts, History, and Americas Role", J. S. Nye ve J. D. Donahue (Eds.), **Governance in a Globalizing World**, içinde (109-134), Brookings Institution Press.
- Rostow, Walt W. (1960). **The Stages of Economic Growth**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Roubini, Nouriel (2020), "The Specter of Deglobalization and the Thucydides Trap", **Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development**, 15, 130-139.
- Ruggie, John (1998), **Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization**, Routledge, London.
- Rugman, Alan M. (2012), **The End of Globalization**, Random House, London.
- Rugman, Alan M. ve Verbeke, Alain (2004), "A Perspective on Regional and Global Strategies of Multinational Enterprises", **Journal of International Business Studies**, 35, 3-18.

- Ruigrok, Winfried ve Tulder, Rob van (1995), **The Logic of International Restructuring**, Routledge, London.
- Rumford, Chris (2002), **The European Union: A Political Sociology**, Blackwell, Oxford.
- _____ (2007), “European Union”, Jan Aart Scholte ve Roland Robertson (Eds), **Encyclopedia of Globalization**, MTM Publishing, New York.
- Rumford, Chris ve Buhari-Gulmez, Didem (2011), “Contradictions in European integration: A Global Perspective”, **Global Trends and Regional Development**, içinde (64-80), Routledge.
- _____ (2012), “The European Union”, George Ritzer (Ed.), **The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization**, 1. Baskı içinde (1-4), Blackwell Publishing Ltd, Oxford.
- Sachs, Jeffrey D. (2006), **The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time**, Penguin, New York.
- _____ (2019), **The Ages of Globalization: Geography, Technology, and Institutions**, Columbia University Press.
- Saich, Tony (2000), “Globalization, Governance, and the Authoritarian Westphalian State: The Case of China”, **Globalization and Governance**, 208–228.
- Salamon, Lester M. vd. (1999), **Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector**, The John Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore, MD.
- Samimi, P. vd. (2012), “A Critical Review on Synthetic Globalization Indexes”, **International Journal of Fundamental Psychology and Social Sciences**, 2(1), 28-31.
- Sarıtaş, Tufan (2017), **Türkiye’de Ekonomik, Sosyal ve Politik Küreselleşme Süreci ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Sartori, Andrew (2013), “Global Intellectual History and the History of Political Economy”, **Global Intellectual History**, içinde (110-133), Columbia University Press.
- Sassen, Saskia (1991), **The Global City: New York, London, Tokyo**, Princeton University Press, Princeton.
- _____ (1999), **Globalization and Its Discontents**, New Press.
- Schirato, Tony ve Webb, Jen (2003), **Understanding Globalization**, SAGE Publications, London.
- Scholte, Jan Aart (1993), **International Relations of Social Change**, Open University Press, Buckingham.
- _____ (1997), “Global Capitalism and the State”, **International Affairs**, 73(3), 427-452.
- _____ (2005), **Globalization: A Critical Introduction**, Palgrave Macmillan, London.

- Seyidoğlu, Halil (1999), **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, Turhan Kitapevi, İstanbul.
- _____ (2003), “Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 4(2), 141-156
- Seyidoğlu, Hüseyin (2001), **Uluslararası İktisat**, (14. Baskı), Gizem Yayınları, İstanbul.
- Shangquan, Gao (2000), “Economic Globalization: Trends, Risks and Risk Prevention”, **Economic ve Social Affairs, CDP Background Paper**, 1.
- Skarstein, Rune (2007), “Free Trade: a Dead end for Underdeveloped Economies”, **Review of Political Economy**, 19(3), 347–367.
- Sklair, Leslie (2000), **The Transnational Capitalist Class**, Blackwell, London.
- _____ (2002), **Globalization: Capitalism and Its Alternatives**, Oxford, New York.
- Skocpol, Theda (1977), “Wallerstein’s World Capitalist System: A Theoretical And Historical Critique”, **American Journal Of Sociology**, 82(5), 1075-1090.
- Slobodian, Quinn (2018), **Globalists: The End of Empire and The Birth of Neoliberalism**, Harvard University Press,
- Smith, Jackie (2007), **Social Movements for Global Democracy**, Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Steger, Manfred (2003), **Globalization: A Very Short Introduction**, Oxford Press, New York.
- _____ (2019), **Globalisms: Facing the Populist Challenge**, Rowman & Littlefield, Lanham.
- _____ (2021), “The State of Globality in a (post)-COVID World”, **New Global Studies**, 15(2-3), 117-143.
- Steger, Manfred ve James, Paul (2019), **Globalization Matters: Engaging the Global in Unsettled Times**, Cambridge University Press, Cambridge.
- _____ (2020), “Disjunctive Globalization in the Era of The Great Unsettling”, **Theory, Culture & Society**, 37(7-8), 187-203.
- Stiglitz, Joseph E. (2002), **Globalization and Its Discontents**, W.W. Norton & Company, New York.
- _____ (2010), **Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy**. W.W. Norton & Company, New York.
- Stock, James H. ve Watson, Mark W. (1993), “A Simple Estimator of Cointegrating Vectors in Higher Order Integrated System”, **Econometrica: Journal of the Econometric Society**, 783-820.

- Stockholm International Peace Research Institute (2010), **SIPRI Yearbook 2010: Armaments, Disarmament and International Security**, Stockholm International Peace Research Institute, Stockholm.
- Stolberg, Sheryl Gay (2007), “As Group of 8 Starts Meeting, Bush Rebuffs Germany on Cutting Greenhouse Emissions”, **New York Times**, <https://www.nytimes.com/2007/06/07/world/europe/07prexy.html>, (10.06.2024).
- Strange, Susan (1989), “Toward a Theory of Transnational Empire”, E. O. Czempiel ve J. N. Rosenau (Eds.), **Global Changes and Theoretical Challenges: Approaches to World Politics for the 1990s**, Lexington Books, Lexington, MA.
- _____ (1995), “The Limits of Politics”, **Government and Opposition**, 30(3), 291–311.
- _____ (1996), **The Retread of the State: The Diffusion of Power in the World Economy**, Cambridge University Press, Cambridge.
- _____ (1997), “The Erosion of the State”, **Current History**, 96(613), 365–369.
- Şenses, Fikret (2004), “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı Engel mi?” Dedeoğlu, S. ve Subaşat, T. (Eds.), **Kalkınma ve Küreselleşme**, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Şenses, Fikret (2013), “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat Mı, Engel Mi?”, Fikret Şenses (Ed.), **Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma: Seçme Yazılar**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tabb, William K. (1999), “Progressive Globalism: Challenging the Audacity of Capital”, **Monthly Review**, 50(9), 1–10.
- Talu, Özgün (2005), “G-8 Zirveleri”, **Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, 19, 20-35.
- Taner, Okan (2004), **Dünya’da ve Türkiye’de Küreselleşme ve Yoksulluk Süreci**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Muğla.
- Tarrow, Sidney (2005), **The New Transnational Activism**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Therborn, Göran (2000), “Globalizations: Dimensions, Historical Waves, Regional Effects, Normative Governance”, **International Sociology**, 15(2), 151-179.
- Tikly, Leon (2001), “Globalisation and Education in the Postcolonial World: Towards a Conceptual Framework”, **Comparative Education**, 37(2), 151-171.
- Tilly, Charles (1990). “Coercion, Capital, and European States, AD 990–1990”, **Collective Violence, Contentious Politics, and Social Change**, içinde (140-154). Routledge, London.

- Toda, Hiro Y. ve Yamamoto, Taku (1995), “Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes”, **Journal of Econometrics**, 66(1), 225-250.
- Tomlinson, John (1991), **Cultural Imperialism: A Critical Introduction**, Cassell, London.
- _____ (1999), **Globalization and Culture**, University of Chicago Press, Chicago.
- _____ (2012), “Culturel Globalization”, George Ritzer (Ed.), **The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization**, 1. Baskı içinde (1-8), Blackwell Publishing Ltd, Oxford.
- Tooze, Adam (02.06.2020), “The Death of Globalisation Has Been Announced Many Times. But This Is a Perfect Storm”, **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/jun/02/end-globalisation-covid-19-made-it-real> (29.01.2022).
- Turner, Mark ve Hulme, David (1997), **Governance, Administration and Development: Making the State Work**, Macmillan Press, Basingstoke.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2022), “Avrupa Birliği’nin Tarihçesi”, <https://www.ab.gov.tr/105.html> (13.06.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2023), “Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)”, <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/cok-taraflili-ve-bolgesel-iliskiler/cok-taraflili-iliskiler/dunya-ticaret-orgutu-dto> (02.01.2024).
- UIA (2018), **Yearbook of International Organizations 2017-2018**, Brill, Brussels.
- Ullrich, Heidi K. (2005), “Effective or Defective? The G8 and Multilateral Trade Negotiations”, Fratianni, M., vd. (Eds.), **New Perspectives On Global Governance: Why America Needs The G8**, içinde 213-229, Ashgate, Aldershot.
- United Nations, “United Nations Charter” (t.y.), <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text/> (29.07.2023).
- Van Bergeijk, Peter A. G. (2019), **Deglobalization 2.0: Trade and Openness During the Great Depression and the Great Recession**, Edward Elgar Publishing.
- Voigt, Stefan vd. (2015), “Economic Growth and Judicial Independence, a Dozen Years on: Cross-Country Evidence Using an Updated Set of Indicators”, **European Journal of Political Economy**, 38, 197-211.
- Vujakovic, Petra (2010), “How to Measure Globalisation? A New Globalisation Index (NGI)”, **Atlantic Economic Journal**, 38(2), 237–237.
- Wallerstein, Immanuel (1974), **The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century**, Academic Press, New York.

- _____ (1991b), **Geopolitics and Geoculture: Essays on the Changing World-System**, Cambridge University Press, Cambridge, U.K.
- _____ (1991a), “The National and the Universal: Can There Be Such a Thing As World Culture?”, Anthony D. King (Ed.), **Culture, Globalization and the World-System: Contemporary Conditions for the Representation of Identity**, içinde (91-105), State University of New York Press, Binghamton.
- _____ (2003), **The Decline of American Power: The U.S. in a Chaotic World**, The New Press, New York.
- _____ (2005), **World-Systems Analysis: An Introduction**, Duke University Press, Durham.
- Waltz, Kenneth N. (1979), **The Theory of International Politics**, Addison-Wesley, New York.
- _____ (1999), “Globalization and Governance”, **PS: Political Science & Politics**, 32(4), 693-700.
- Weiss, Linda (1998), **The Myth of the Powerless States: Governing the Economy in a Global Era**, Polity Press, Cambridge.
- Willetts, Peter (Ed.) (2007), **Non-Governmental Organizations in World Politics**, Routledge, London.
- Wolf, Martin (2005), **Why Globalization Works**, Yale University Press, New Haven.
- World Bank, “Explore History” (t.y.), <https://www.worldbank.org/en/archive/history> (22.02.2024).
- World Bank, “IBRD Articles of Agreement: Article I” (t.y.), <https://www.worldbank.org/en/about/articles-of-agreement/ibrd-articles-of-agreement/article-I> (22.02.2024).
- World Bank, “World Development Report 1978” <http://documents.worldbank.org/curated/en/297241468339565863/World-development-report-1978>, (29.03.2024).
- Wydis, Stephen G. (1972), “Tie General Assembly”, James Barros (Ed.), **The United Nations, Past, Present and Future**, The Free Press: New York.
- Xuetong, Yan (2020). “Bipolar Rivalry in the Early Digital Age”, **The Chinese Journal of International Politics**, 13(3), 313-341.
- Yamak, Rahmi ve Erdem, Havvanur F. (2017), **Uygulamalı Zaman Serisi Analizleri: EViews Uygulamalı**, Celepler Matbaa Yayın ve Dağıtım, Trabzon.

- Yeldan, Erinç (2003), “Neo-Liberalizmin Bir Söylemi Olarak Küreselleşme”, Ahmet H. Köse vd. (Der.), **İktisat Üzerine Yazılar I, Küresel Düzen; Birikim Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- _____ (2010), **Küreselleşme, Kim İçin?: Dünyada ve Türkiye’de**, (1. Basım), Yordam Kitap, İstanbul.
- Yeung, Henry W. (2002), “The Limits to Globalization Theory: a Geographic Perspective on Global Economic Change”, **Economic Geography**, 78(3), 285-305.
- Yıldırım, Süreyya (2010), “2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2010(1), 47-55.
- Zhang, Zhexin (2018), “The Belt and Road Initiative: China’s New Geopolitical Strategy?”, **China Quarterly of International Strategic Studies**, 4(03), 327-343.
- Zhao, Suisheng (2022), “The US–China Rivalry in the Emerging Bipolar World: Hostility, Alignment, and Power Balance”, **Journal of Contemporary China**, 31(134), 169-185.
- Zinkina, Julia vd. (2019), **A Big History of Globalization: The Emergence of a Global World System**, Springer.
- Zohary, Daniel ve Hopf, Maria (2000), **Domestication of Plants in the Old World**, Oxford University Press, Oxford.

ÖZGEÇMİŞ

Can SAĞLAM, 2005 yılında Özel Trabzon Ata İlköğretim Okulu'nu; 2009 yılında Özel Trabzon Ata Lisesi'ni; 2014 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü'nü bitirdi. 2018 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programını tamamladı. 2018 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı'nda doktora programına başladı. 2020 yılında Giresun Üniversitesi, Tirebolu Mehmet Bayrak Meslek Yüksekokulu, Finans – Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Maliye Programı'na Öğretim Görevlisi olarak atandı. SAĞLAM hâlen daha aynı kurumda Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır.

SAĞLAM, evli olup İngilizce bilmektedir.